

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 84

Kimmo Mäkilä

Tuhoa, tehoa ja tuhlausta

Helsingin Sanomien ja New York Timesin
ydinaseutisoinnin tarkastelua
diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Villa Ranan Paulaharjun salissa
joulukuun 15. päivänä 2007 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2007

Tuhoa, tehoa ja tuhlausta

Helsingin Sanomien ja New York Timesin
ydinaseutisoinnin tarkastelua
diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 84

Kimmo Mäkilä

Tuhoa, tehoa ja tuhlausta

Helsingin Sanomien ja New York Timesin
ydinaseutisoinnin tarkastelua
diskurssianalyttisesta näkökulmasta 1945–1998

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2007

Editors

Raimo Salokangas

Department of Communication, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo, Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Jyväskylä Studies in Humanities

Editorial Board

Editor in Chief Heikki Hanka, Department of Art and Culture Studies, University of Jyväskylä

Petri Karonen, Department of History and Ethnology, University of Jyväskylä

Matti Rahkonen, Department of Languages, University of Jyväskylä

Petri Toiviainen, Department of Music, University of Jyväskylä

Minna-Riitta Luukka, Centre for Applied Language Studies, University of Jyväskylä

Raimo Salokangas, Department of Communication, University of Jyväskylä

Cover Picture by Janne Ikonen

ISBN 978-951-39-2988-6

ISSN 1459-4323

Copyright © 2007, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, Jyväskylä 2007

ABSTRACT

Mäkilä, Kimmo

"Powerful, Useful and Wasteful" Discourses of Nuclear Weapons in the New York Times and Helsingin Sanomat 1945-1998.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 336 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities,

ISSN 1459-4323; 84)

ISBN 978-951-39-2988-6

English summary

Diss.

This study explores the media coverage of nuclear weapons. During the years of the atomic age, the press has been a forum in which the different views about nuclear weapons have been expressed and an arena for the struggle over the definition and representation of them. The aim of the study is to outline general trends of the press coverage of nuclear weapons and to assess the newspapers' attitudes towards them.

The study assumes a social constructivist view of language and analyses newspaper text by using a method based on a framework of critical discourse analysis. The focus is however on the different representations of nuclear weapons that various discourses construct. Also a quantitative method is being used, which analyses the definers of nuclear weapons in the news.

The empirical data consists of 1 065 news and other journalistic items from the newspapers New York Times and Helsingin Sanomat. These stories cover six different cases from the nuclear era from the years 1945-1998, which are chosen to represent the news coverage as a whole.

In the discourse analysis of the data, seven different discourses of nuclear weapons are found. They are named as an effective weapon, a destructive weapon, a great achievement, a revolutionizer/powerbringer, an immoral spendthrift and a scientific invention. The names depict in a nutshell the representation each discourse constructs of nuclear weapons. The analysis of the definers reveals that the elites of the society, politicians in particular, have the privilege to define the nature of the nuclear weapons while the public is mostly kept mute.

The findings of the analyses are also put into dialogue with the actual history of the nuclear era. This confirms the existence of the discourses and clarifies why they exist and change over time in the way they do.

The study suggests, that the newspapers have not been advocates of the nuclear weapons, but not very eager critics either. Rather, they have tried to uphold the status quo of the weapons, whatever that has from time to time been.

Words: nuclear weapons, discourse, cold war, newspaper, atomic bomb

Author's address	Kimmo Mäkilä Wallininkatu 9 B 20 00530 Helsinki kimmo.makila@jyu.fi
Supervisors	Professor Jaana Hujanen Professor Raimo Salokangas Department of Communication University of Jyväskylä
Reviewers	Professor Heikki Luostarinen Department of Journalism and Mass Communication University of Tampere Docent Pekka Visuri The Finnish National Defence University
Opponents	Professor Heikki Luostarinen Department of Journalism and Mass Communication University of Tampere Docent Pekka Visuri The Finnish National Defence University

ESIPUHE

Ajoitan tämän väitöskirjatyön alkupisteen kevääseen 2002, jolloin olin juuri saanut valmiiksi pro gradu -työni kehitysmaauutisoinnista ja professori Heikki Luostarinen ehdotti jatko-opintoja. Ne eivät kuitenkaan olleet tuolloin vielä ajankohtaiset, koska a) perusopintoni olivat vielä reilusti kesken ja b) olin graduprosessin jälkeen aika lailla saanut tarpeekseni median tutkimisesta ja diskursseista. Seuraavana vuonna päätinkin kokeilla oikeita töitä, mutta tuloksena oli lähinnä vain vähän tuloja ja runsaasti vatsavaivoja. Ymmärsin vihjeen, ja palasin syksyllä viestintätieteiden laitokselle.

Ydinaseet valikoituivat aiheeksi melko lailla sattumalta, ja kieltämättä kehitysmaista tarvitaan aika pitkä aasinsilta atomipommiin pääsemiseksi. Onnekseni laitoksella tähän militaristiseen kääntymykseeni suhtauduttiin myönteisesti, ja hämmästykseni sain myös apurahan vasta lähtökuopissa olleelle työlle. Merkit olivat siis ratkaisevasti paremmat kuin työelämän puolella.

Kuluneiden neljän vuoden aikana ydinaseet ovat ripeää tahtia nousseet jälleen uutisotsikoiden vakiotavaraksi, mitä en ollenkaan osannut ennakoida. Ajattelin nimittäin alun perin yhdeksi työni tavoitteista, että se toimisi muistutuksena siitä, etteivät ydinaseet ole minnekään hävinneet. Tätä tarvetta tuskin kuitenkaan enää on Iranin ja Pohjois-Korean ydinohjelmista syntyneiden kriisien ansiosta. Lisäksi yritykseni saada kirjattua näiden kansien väliin ydinasehistorian viimeisimmät tärkeät tapahtumat osoittautui kinkkiseksi, kun uusia käänteitä on tuntunut riittävän joka viikoksi. Ja Pohjois-Korean ydinkoe lokakuussa 2006 osui oikeastaan huonoimpaan mahdolliseen hetkeen työni kannalta. Toisaalta, harvemminhan kansainvälinen politiikka on noudatellut yksittäisen tutkijan toiveita.

Haastavuudestaan huolimatta ydinaseet ovat olleet loputtoman palkitseva ja kiehtova aihe. Niiden historia on tulvillaan absurdeja suunnitelmia ja likimain surrealistisia ajatuskuvioita, tosielämän tohtori Outolempiä ja maailmanlopun laskelmia, jotka ovat samaan aikaan järkyttäviä ja makaaberilla tavalla hillittömän humoristisia. Yhtä lailla on ollut palkitsevaa kaivautua kymmenien vuosien takaiseen uutisaineistoon. Median muutos 1940-luvun puolivälistä nykypäivään on ollut hämmentävän suuri.

Nyt työ on vihdoinkin päätöksessään, mikä on toki huikean hienoa, mutta myös hieman haikeaa. Samalla nimittäin päättyy monta muuta pitkää kehityskulkua: vuodesta 1985 liki keskeytyksettä jatkunut koulunkäynti ja erittäin antoisa kymmenen vuoden yliopisto aika Jyväskylässä. Myös journalismin tutkimukselle tulee osaltani ainakin väliaikainen paussi. Mutta kuten edellä nähtiin, ihmisen mieli voi muuttua kovin nopeasti. Kuka tietää.

Tämän työn valmistuminen on edellyttänyt monien itseäni viisaampien ja taitavampien ihmisten apua, josta heille erittäin suuri kiitos. Työni ohjaajina vuosien varrella toimineet professorit Heikki Luostarinen, Raimo Salokangas ja Jaana Hujanen ovat parhaansa mukaan tyrkkineet minua takaisin kurssille sivuraiteilta ja loputtoman trivian suosta, joihin niin helposti olen eksyillyt. He ovat myös ihailtavan hyvin onnistuneet saamaan tolkkua ohjauskeskusteluissa

harrastamistani sekavista monologeista, joiden kyydistä olen itsekin paikoitellen putoillut.

Sekä lisensiaatintyöni että väitöskirjan esitarkastajat ja vastaväittäjät professori Heikki Luostarinen ja dosentti Pekka Visuri ansaitsevat kiitokset kärsivällisestä paneutumisestaan työni kiemuroihin, tarkkanäköisistä ohjeistaan ja arvokkaasta palautteestaan. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen työyhteisö taas on ollut tärkeä tukipylväs etenkin silloin, kun urakka alkoi vaikuttaa mahdottomalta. Etenkin viereisten huoneiden sellitoverit Samuel Raunio ja Hanna Reinikainen tarjosivat sitä kuuluisaa vertaistukea sekä tikkaseuraa.

Kiitän Suomen kulttuurirahastoa, Helsingin Sanomien säätiötä sekä viestintätieteiden laitosta työn taloudellisesta tukemisesta. Helsingin Sanomille lisäkiitos arkistojensa avaamisesta käyttööni, ja arkiston Matti Himaselle ja Marjo Kartanolle tiedonhausta. Kiitos viimeistely- ja taittovaiheen avusta Lari Vesanderille, Marika Kataja-Lianille, Taina Ukkolalle ja Pekka Olsbolle, sekä kansikuvasta Janne Ikoselle.

Suuri kiitos ja kunnia ennen muuta läheisilleni ja perheelleni, jotka ovat tuoneet mielekästä sisältöä työn ulkopuoliseen elämään: isälle ja äidille, ystäville sekä länsirannikolla, Jyväskylässä että Lehti-konsernissa, ja erikseen ynnä erityisesti Tarulle. Nyt se loputon jorina ydinaseista ja diskursseista taukoaa, ainakin hetkeksi.

Helsingin Kalliossa marraskuussa 2007,

Kimmo Mäkilä

KUVIOT

KUVIO 1	Median ja yhteiskunnan suhde	17
KUVIO 2	Media sisäisten ja ulkoisten paineiden verkossa	19
KUVIO 3	Diskurssien ydinaseista muodostaman representaation sijoittuminen +/- -jatkumolle ja siinä tapahtuvat muu- tokset	225
KUVIO 4	Ydinaseita koskevan vallan asemointi eri diskursseissa ...	275

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Tutkimusaineiston jakautuminen lehtien ja otosten mukaan.....	154
TAULUKKO 2	Aineiston juttujen (n=1065) jakautuminen juttutyypeittäin ja otoksittain.....	157
TAULUKKO 3	New York Timesin juttujen (n=783) jakautuminen juttutyypeittäin	158
TAULUKKO 4	Helsingin Sanomien juttujen (n=282) jakautuminen juttutyypeittäin	158
TAULUKKO 5	Ydinasediskurssit	168
TAULUKKO 5	(jatkuu)	169
TAULUKKO 6	Ensimmäisen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=257) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=221, HS n=36).....	234
TAULUKKO 7	Toisen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=240) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=180, HS n=60)	236
TAULUKKO 8	Kolmannen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=620) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=463, HS n=157).....	238
TAULUKKO 9	Neljännän otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=78) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=67, HS n=11).....	240
TAULUKKO 10	Viidennen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=135) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=116, HS n=19).....	242
TAULUKKO 11	Kuudennen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=295) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=185, HS n=110).....	244
TAULUKKO 12	Eri määrittelijöiden (n=1625) esiintyminen koko aineiston jutuissa (n=1065) otoksittain ja yhteensä	246
TAULUKKO 13	Eri määrittelijöiden (n=1232) esiintyminen New York Timesin jutuissa (n=783) otoksittain ja yhteensä	247
TAULUKKO 14	Eri määrittelijöiden (n=393) esiintyminen Helsingin Sanomien jutuissa (n=282) otoksittain ja yhteensä	248

SISÄLLYS

ABSTRACT

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

1	YDINASEET MEDIAN ESITYKSIINÄ	13
1.1	Ystävämme atomi?	14
1.2	Mitä ja miten tutkitaan?	15
1.3	Miksi media ja ydinaseet?	17
1.3.1	Median merkitys ja valta	17
1.3.2	Tärkeä mutta unohdettu tutkimuskohde	19
1.3.3	1980-luvun lyhyt tutkimusbuumi	21
1.4	Tutkijan positio ja sen perustelut	24
1.5	Tutkimuksen rakenne	27
2	YDINASEHISTORIA I: TIETEEN LÖYDÖISTÄ KUUBAN KRIISIIN	29
2.1	Esivaihe: kolmen kehityslinjan leikkauspiste	31
2.1.1	Tieteellinen ja tekninen kehitys	31
2.1.2	Moraalinen luisu	32
2.1.3	Kannustin: Saksan pommi	35
2.2	New York Times ja Helsingin Sanomat ennen atomiaikaa	39
2.2.1	Nousu maineeseen ennen maailmansotaa	39
2.2.2	Lehdet ja sotasensuuri	41
2.3	Nollapiste	43
2.3.1	Manhattan-projekti	43
2.3.2	Maali vaihtuu, työ jatkuu	45
2.3.3	Trinity	48
2.3.4	Hiroshima ja Nagasaki	49
2.4	Perusteltuja muttei välttämättömiä pommituksia	52
2.5	Kylmän sodan alku ja Yhdysvaltain atomimonopoli 1945–1949	55
2.5.1	Kylmän sodan syyt ja käynnistyminen	55
2.5.2	Lehdistö ja kylmä sota	58
2.5.3	Yhdysvaltain hyödytön monopoli	60
2.6	Monopoli murtuu: Neuvostoliiton atomipommi	62
2.7	1950-luku: Kiristyvää kilpailua ja kahakointia	65
2.7.1	McCarthy	65
2.7.2	Korean sota	67
2.7.3	Dien Bien Phu ja Quemoy-Matsu	69
2.7.4	Ydinaseiden leviäminen ja kehittyminen	70
2.7.5	Asevarustelukilpailun logiikka syntyy	72
2.8	Kuilun partaalla: Kuuban ohjuskriisi	74
2.8.1	Ohjuskriisin taustat	74
2.8.2	U-2-koneen kuvat käynnistävät kriisin	75
2.8.3	”Toimeenpannaan tiukka karanteeni”	77

2.8.4	Kriisi laukeaa.....	78
2.8.5	Sodan riski	79
2.8.6	Kuuban kriisin syistä ja seurauksista	81
3	YDINASEHISTORIA II: KUUBAN KRIISISTÄ ETELÄ-AASIAN KONFLIKTIIN.....	84
3.1	Peloteongelmat ja MAD.....	85
3.2	Sopimusten aikakausi	87
3.3	Sanomalehdet muutoksissa.....	89
3.3.1	Times kuuliaisena Kuubassa	89
3.3.2	"Tass ei ole uutistoimisto" – Times ja kustantajan ääni	91
3.3.3	Helsingin Sanomat edelleen puristuksissa	93
3.3.4	Televisio valtaa mediamarkkinoita.....	94
3.4	Monopoli murtuu, osa II: Intian atomikoe 1974.....	95
3.4.1	Kotimaista osaamista ja ulkomaista tekniikkaa.....	95
3.4.2	Ulkopoliittiset tekijät.....	96
3.4.3	Sisäpoliittiset tekijät	97
3.4.4	Koe ja sen seuraukset.....	98
3.5	Détenten hiipuminen 1970-luvulla	100
3.6	Kahden suunnan 1980-luku	102
3.6.1	Konservatiivien ja ydinasevastaisten liikkeiden yhtäaikainen nousu	102
3.6.2	Haukat näyttävät kyntensä I: Tähtien sota ja kylmä syksy 1983.....	104
3.6.3	Haukat näyttävät kyntensä II: Kunhan vain lapioita riittää... ..	106
3.6.4	Tuuli kääntyy: Gorbatshev ja perestroika	108
3.6.5	Historiallinen leikkuri: INF-sopimus	109
3.7	Lehdistön ahdinko 1970- ja 1980-luvuilla	112
3.7.1	New York Timesin ja hallinnon välirikko.....	112
3.7.2	Helsingin Sanomat itänaapurin silmätikkuna	114
3.8	Kylmä sota päättyy: Itäblokin romahdus 1989–1991.....	115
3.8.1	Korttitalo kaatuu	115
3.8.2	Kylmän sodan tilinpäätös	117
3.9	Aseriisunnan nousu ja hiipuminen 1990-luvulla.....	119
3.9.1	Sopimusten aikakausi, osa II	119
3.9.2	Käännekohta 1990-luvun puolivälissä	119
3.10	Vanhojen aikojen paluu 1998	121
3.10.1	Naapurien välit kiristyvät.....	122
3.10.2	Buddha palaa Pokhraniin.....	124
3.10.3	Toukokuun 1998 tapahtumien arviointia	125
3.10.4	Ydinaseiden uusi nousu 1990-luvun lopussa.....	127
3.11	Lehdistö talouden pyörteissä.....	128
3.12	Pelon aikakausi	131

4	TUTKIMUSMETODI JA -AINEISTO.....	133
4.1	Tutkimuksen sijainti diskurssianalyysin kentällä.....	134
4.1.1	Diskurssianalyysin viidakosta kriittiseen diskurssianalyysiin.....	134
4.1.2	Kriittinen diskurssianalyysi CDA.....	135
4.2	Konstruktionismi, representaatiot ja juttutodellisuus.....	138
4.3	Monitahoinen diskurssi	141
4.4	Kolmen tason representaatioanalyysi.....	144
4.5	Diskurssianalyysin kritiikki ja puolustus.....	148
4.6	Tutkimusaineisto ja sen analysointimenetelmä	150
4.6.1	Aineistolähteiden valintaperusteet.....	150
4.6.2	Tutkimusaineiston jakautuminen lehdittäin.....	153
4.6.3	Otosten valintaperusteet	155
4.6.4	Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin	157
4.7	Aineiston analyysimenetelmä käytännön työkaluna.....	160
4.7.1	Esimerkki analyysista	161
4.7.2	Juttuanalyysin yhteenveto	166
5	YDINASEDISKURSSIT	167
5.1	Tuhoavan aseiden diskurssi: "Se tuhoaa kaiken, ja sitten on aloitettava alusta."	170
5.2	Tehokkaan aseiden diskurssi: "Se oli huikea menestys"	184
5.3	Tieteellisen keksinnön diskurssi: "Pienoislaboratorio"	190
5.4	Suuren saavutuksen diskurssi: "Herkuleaaninen ponnistus"	198
5.5	Moraalittoman tuhlarin diskurssi: "En ymmärrä, miten tämä auttaa kasvattamaan enemmän riisiä."	206
5.6	Mullistajan / vallantuojaan diskurssi: "Uuden aikakauden airut" ..	211
5.7	Yhteenveto diskursseista	224
5.7.1	Moninaisuutta ja ristiriitoja.....	224
5.7.2	Diskurssien yhteiselo ja -peli	226
5.7.3	Diskurssien muutosmahdollisuudet	228
6	YDINASEIDEN MÄÄRITTELIJÄT	229
6.1	Mikä on määrittelijä?.....	229
6.2	Ensimmäinen otos: Hiroshiman ja Nagasakin pommitukset vuonna 1945.....	234
6.3	Toinen otos: Neuvostoliiton atomipommi vuonna 1949	236
6.4	Kolmas otos: Kuuban kriisi vuonna 1962.....	238
6.5	Neljäs otos: Intian ydinkoe 1974.....	239
6.6	Viides otos: INF-sopimus 1987	241
6.7	Kuudes otos: Intian ja Pakistanin ydinkokeet 1998	243
6.8	Yhteenveto määrittelijöistä.....	245
6.8.1	Poliitikkojen ylivaltaa	245
6.8.2	Innokkaat toimittajat ja näkyvä media.....	249
6.8.3	Näkymättömät kansalaiset, päivystävät tutkijat	250

6.8.4	Veljekset NYT ja HS	252
7	YDINASEET – VÄLTÄMÄTÖN PAHA	253
7.1	Analyysin ja historian vuoropuhelu	253
7.1.1	Vuosi 1945: Syntyhetken hämmennystä ja ristiriitaisuutta... ..	253
7.1.2	Vuosi 1949: Murroksia	258
7.1.3	Vuosi 1962: Vaarallinen ja pelottava atomipommi.....	262
7.1.4	Vuosi 1974: Uuden diskurssin esiinmarssi	266
7.1.5	Vuosi 1987: Kahden kauppa	268
7.1.6	Vuosi 1998: Moraalittoman tuhlarin paluu	271
7.2	Ydinaseutisoinnin peruspiirteitä.....	274
7.2.1	Eliitit korostuvat	274
7.2.2	Meillä hyvä, teillä paha	276
7.2.3	Vaihtoehdot ja ratkaisut puuttuvat	278
7.2.4	Media ja poliitikot samassa veneessä	279
7.2.5	Ydinaseiden esittämisen tavat muuttuvat hitaasti	280
7.2.6	New York Times ja Helsingin Sanomat, melkein kaksi marjaa.....	281
7.3	Ei puolesta muttei oikein vastaankaan – ydinaseutisoinnin arviointia	283
8	YDINASEET 2000-LUVULLA	286
8.1	Asekehittelyn aikakausi.....	288
8.1.1	Vanhat vallat	289
8.1.2	Uudet tulokkaat.....	291
8.2	Pressi ja pommi: ”Seitsemäs otos”	292
8.3	Minne matka?.....	296
	SUMMARY	297
	LÄHTEET	304
	LIITE 1	321
	LIITE 2	322

”Kuoleepa ihminen sitten
luodista tai pommista,
kuollut hän on joka
tapauksessa”
fyysikko Louis Slotin

1 YDINASEET MEDIAN ESITYKSIÄ

Mikä on tämän tutkimuksen aihe ja miksi sen tutkiminen on tärkeää?

Heinäkuun 16. päivän aamu vuonna 1945. Ilma Yhdysvaltain New Mexican Alamogordossa oli synkkä ja sateinen, ja tuntikausia odotelleen miesjoukon ilmapiiri kiristyi hyvää vauhtia. Huono sää viivästytti tarkaksi laadittua aikataulua, ja aamuneljäksi suunniteltua koetta oli pitänyt siirtää yli tunnilla. Uusi aika oli määrätty viiden ja kuuden välille, mikä ei ollenkaan miellyttänyt koetta valvovaa kenraali Leslie R. Grovesia: ”Mikä helvetti tuota säätä oikein vaivaa?” hän puuskahti. Osansa kenraalin huonotuulisuudesta sai meteorologi Jack Hubbard, jonka Groves uhkasi hirttää, ellei hänen ennustuksensa sään kohe-
nemisesta pitäisi paikkaansa. (Rhodes 1986, 665–666.) Kenraali Grovesin ärty-
mys oli ymmärrettävää, olihan maailman eturivin tiedemiehistä koottu projek-
tiryhmä uurastanut kokeen eteen noin kolmen vuoden ajan – ja rahaa oli pala-
nut yli kaksi miljardia dollaria.

Noin kello 4.40 Hubbard oli vihdoinkin vakuuttunut siitä, että sää selkenisi riittävästi, jotta koe voitaisiin toteuttaa. Hän ilmoitti asiasta koetilanteen johta-
jalle Kenneth T. Bainbridgelle, joka puolestaan sopi tohtori J. Robert Oppen-
heimerin ja kenraali Thomas F. Farrellin kanssa, että uusi koehetki olisi tasan
kello 5.30. Lähtölaskenta alkoi. (emt., 667; Lasswell et al. 1991, 465.) Aikataulu ei
kuitenkaan pitänyt aivan täydellisesti, sillä tarkkaan ottaen koe tapahtui kello
5.29.45. Tuona hetkenä terästornin nokassa keskellä autiomaata nököttäneen
koelaitteen monimutkainen räjäytysjärjestelmä heräsi henkiin, ja useiden väli-
vaiheiden jälkeen poloniumin alfahiukkaset iskeytyivät berylliumatomeihin
vapauttaen neutroneja, jotka puolestaan porautuivat ympäröivään plu-
toniumiin, ja aikaansaivat ketjureaktion (Rhodes 1986, 670). Ulkopuolelta näh-
tynä tapahtuma oli paljon kuivakkaa tieteellistä selostusta vaikuttavampi:

Laukaisuhetkellä sokeuttavan kirkas välähdys valaisi koko alueen kirkkaammin kuin
päivänpaiste. Kolmen mailin päässä olevan vuorijonon ääriviivat erottuivat selvästi.
Välähdystä seurasi jyrinä ja kova paineaalto, joka heitti kaksi komentokeskuksen ul-
kopuolella seissyttä miestä nurin. Välittömästi tämän jälkeen valtava monivärinen

pilvi nousi räjähdyspaikalta yli 40 000 jalan [noin 12 000 m] korkeuteen. Pian tuulet hajottivat harmaaksi muuttuneen pilvimassan. (Lasswell et al. 1991, 466.)

Yhtäkkiä tunsin kuumuuden sillä puolen päätäni, joka oli kohti tornia. Avasin silmäni ja näin joka puolella huikaisevan kirkkaan kellanvalkoisen valon. Oli kuin aurinko olisi yllättäen tullut esiin epätavallisen kirkkaana. Sekuntia myöhemmin katsoin tornia kohti tumman lasin läpi. Valtava savupatsas kohosi ylöspäin, ja osa patsaasta oli väriltään punainen ja keltainen. Luulisin, että tällöin huudahdin ”Hyvä luoja, se onnistui!” ja tunsin syvää helpotusta. (Greisen 1945.)

Ilmiön loistokkuus ja suuruusluokka olivat täysin henkeäsalpaavat (Serber 1945).

Kyseinen koe oli *Trinity*¹, maailman ensimmäisen atomipommin räjäytys. Se toimi lähtölaukauksena ydinaseiden aikakaudelle, joka on tämän tutkimuksen kohteena.

1.1 Ystävämme atomi?

Tarkastelen tässä työssäni ydinaseiden käsittelyä sanomalehdistössä ydinaseajan historian aikana vuosina 1945–1998. Sysäyksen aiheen tutkimiseen sain varsin arkisesta sattumuksesta. Keväällä 2003 työskennellessäni Raumalla ostin paikallisen antikvariaatin loppuunmyynnistä saksalaissyntyisen fyysikon Heinz Haberin² kirjoittaman ja Walt Disney -yhtiöiden julkaiseman teoksen *Our Friend The Atom* (1956). Se on kouluikäisille tarkoitettu, osittain sadun muotoon puettu ”tietokirja” atomitutkimuksen kehityksestä ja atomivoimasta. Kirja kertoo fysiikan perustietoja ja atomin salaisuuksien selvittämisen historiaa ja jättää oikeastaan täysin mainitsematta atomipommit, niitä kohtaan tunnetun pelon ja niiden aiheuttamat tuhot. Haber selostaa suorastaan koulukirjamaisesti atomitutkimuksen alkuvaiheita aina 1940-luvun kynnykselle saakka, mutta tekee sitten nopeasti hyppäyksen 1950-luvulle ja atomien orastavaan hyötykäyttöön. Pommin roolista ja sen käyttämisestä toisessa maailmansodassa, hyvässä vauhdissa olleesta asevarustelukilpailusta tai vetypommista ei ole mainintoja. Haber lakaisee pelot maton alle vakuuttamalla, että tieteellä on keinonsa tehdä tästä mahdollisesta vihollisesta ystävä. Aivan lopuksi Haber sentään toivoo viisautta, jotta atomivoimaa osattaisiin käyttää rauhan tarkoituksiin, sillä ”[atomien] tu-

¹ Nimi Trinity (Kolminaisuus) oli Oppenheimerin valinta. Kenraali Groves tiedusteli nimen taustoja vuonna 1962, mutta Oppenheimer ei osannut antaa selkeää vastausta. Hän sanoi kuitenkin muistelleensa tuohon aikaan kahta katkelmaa runoilija John Donnen sonaateista: ”As West and East / In all flat Maps – and I am one – are on, / So death doth touch the Resurrection” sekä ”Batter my heart, three person'd God”. (Rhodes 1986, 571–572.)

² Heinz Haber (1913–1990) toimi toisen maailmansodan aikaan fysiikan ja astronomin tutkijana Berliinin yliopistossa ja muutti sodan jälkeen vuonna 1947 Yhdysvaltoihin. Avaruuslääketieteen tutkimuksen ohella hän työskenteli tiiviisti Disney-yhtiöiden kanssa. *Our Friend The Atom* oli yhden jakson nimi 1950-luvulla esitetyssä Walt Disney's Tomorrowland -tv-sarjassa, ja Haber toimi kyseisen jakson selostajana. Jakso on julkaistu dvd-versiona Disneyn Treasures-sarjassa vuonna 2004.

hoavat voimat voivat tuhota sivilisaation ja suuren osan ihmiskuntaa”. (Haber 1956, 132–133; 159–160.)

Kirjan luettuani aloin pohtia, miten pommia on mahdettu käsitellä tiedotusvälineissä. Ovatko nekin lakaisseet ongelmat maton alle, vai onko pommi ollut kriittisen tarkastelun kohteena? Miten ydinaseet on loppujen lopuksi esitetty julkisuudessa ja kuka niistä on päässyt puhumaan? Kun asiasta ei näyttänyt löytyvän aiempaa tutkimusta kovinkaan paljon, alkoi aihe askarruttaa minua niin, että päätin palata yliopistolle jatko-opintojen pariin. Siitä sai alkunsa tämä väitöskirja. Tavoitteenani on saada selville, millä tavoin ydinaseita on historian saatossa kuvattu lehdissä, ketkä aseista ovat päässeet puhumaan ja millaisia muutoksia aseiden käsittelyssä on tapahtunut ja miksi. Pyrin luomaan yleiskuvan ydinaseutisoinnista, pohtimaan sen kehityskaaria ja -suuntia sekä arvioimaan, mitä seurauksia ydinaseutisoinnista on saattanut ja saattaa olla. Tutkimuskohteenani toimii kaksi osin erilaista, osin samanlaista sanomalehteä: amerikkalainen New York Times ja suomalainen Helsingin Sanomat.

1.2 Mitä ja miten tutkitaan?

Moniulotteisesta ongelmanasettelusta johtuen menetelmiäkin on käytössä useita. Kysymykseen siitä, millä tavoin ydinaseita on kuvattu, hankin vastauksia diskurssianalyttisin välinein. Katson, että kaikki tekstit muodostavat todellisuudesta erilaisia esityksiä, ja nämä esitykset vaikuttavat vuorostaan siihen, millaisina tekstien vastaanottajat todellisuutta hahmottavat. Keskeisinä käsitteinä tutkimuksessani toimivat *representaatio* ja *diskurssi*. Lähtökohtana käytän pro gradu -työssäni (Mäkilä 2002) hahmoteltua analyysimallia, jonka painopiste on representaatioiden tutkimuksessa. Näen diskurssin Stuart Hallia (1997a & 1997b) mukaillen esittämisen eli representoimisen tavaksi, ja tästä johtaen diskurssianalyysia sen tutkimiseksi, millä tavoin tekstit representoivat niitä asioita, joista ne kertovat – tässä tutkimuksessa ydinaseita. Representaatiolla tarkoitan *jonkin* (asian, ilmiön jne.) esittämistä *jonkinlaisena* valintoja tekemällä. Näitä valittuja piirteitä uusinnetaan siten, että syntyy tietynlaista tietoa maailmasta. Toisin sanoen, teksteissä toistuvat ja samansuuntaisia representaatioita luovat valinnat muodostavat diskursseja, jotka voidaan havaita nimenomaan näitä tehtyjä valintoja tarkastelemalla.

Olen muotoillut tältä pohjalta aineistoanalyysin työkalun, jota nimitän *kolmen tason representaatioanalyysiksi*. Se osoittaa, miten diskurssit toimivat juttujen sisässä, millaisia representaatioita eri tasoilla muodostuu, ja miten tutkija voi havaita diskurssit aineistostaan. Kun diskurssit on saatu selville, tiedetään millä tavoin ydinaseet on esitetty ja voidaan siirtyä tarkastelemaan uutisoinnin seurauksia ja pohtimaan median suhtautumistapaa ydinaseisiin. Olennainen osa tätä problematiikkaa on tietenkin se, ketkä näitä esityksiä pääsevät julkisuudessa rakentamaan. Tämän vuoksi selvitän diskurssien lisäksi sitä, mitkä tahot aseista mediateksteissä puhuvat, eli ketkä pääsevät määrittelemään ydin-

aseiden luonnetta. Menetelmänä toimii suoraviivainen toimija-analyysi, jossa uutisteksteistä lasketaan kaikki ne tahot, jotka pääsevät ydinaseita jollakin tavalla määrittelemään. Nämä toimijat jaotellaan erilaisiin luokkiin, kuten poliitikot, sotilaat, tiedemiehet ja toimittajat. Luokkia voidaan tarpeen mukaan myös jakaa tarkempiin alaluokkiin, kuten amerikkalaispoliitikot ja venäläispoliitikot. Analyysi antaa näin yleiskuvan siitä, ketkä uutisissa useimmiten esiintyvät ja keiden ääni taas jää pimentoon. Tutkimusmenetelmiä ja diskurssikäsitteitä selvitetään tarkemmin luvussa 4 ja analyysin tulokset esitellään luvuissa 5 ja 6.

Tutkimusaineistonani toimii noin tuhat New York Timesissa ja Helsingin Sanomissa vuosina 1945–1998 julkaistua sanomalehtijuttua. Ne on kerätty kuudesta ydinasehistorian kannalta olennaisesta tapahtumasta. Nämä ovat Hiroshiman ja Nagasakin atomipommitukset 1945, Neuvostoliiton atomikoe 1949, Kuuban ohjuskriisi 1962, Intian ydinkoe 1974, INF-sopimuksen allekirjoittaminen 1987 ja Intian ja Pakistanin ydinkokeet 1998. Aikaväli ja aineisto on valittu kunnianhimoisen laajoiksi siksi, että kaipaamani uutisoinnin yleiskuvan ja kehityskaarien havaitseminen olisi mahdollista. Tästä seuraa kieltämättä se, ettei tutkimus pysty pureutumaan syvällisesti yksittäisen tapahtuman uutisoinnin erityispiirteisiin, vaan analyysi liikkuu yleisemmällä tasolla. Toinen pitkän aikajänteen välitön seuraus on se, että tapahtumien kontekstointi on mittava urakka. Tästä syystä ydinaseiden historiaa avaavat luvut 2 ja 3 ovat laajoja.

Katson kuitenkin, että laaja katsaus menneeseen on perusteltu. Ensinnäkin kontekstia tarvitaan, jotta analyysin tekeminen olisi ylipäättään mahdollista ja järkevää. Wodak (1996, 19) katsoo, ettei diskursseja tuoteta eikä voida ymmärtää huomioimatta kontekstia, ja että lausumat ovat merkityksellisiä vain jos tiedetään, mihin menneisyyden tapahtumaan ne liittyvät. Muuten on vaarana se, että tekstit näyttäytyvät historiasta ja yhteiskunnasta erillisinä osasina, mitä ne eivät tietenkään ole (ks. 1.4). Kontekstia tarvitaan myös analyysin tulosten ymmärtämiseksi, sillä uutistapahtumat ovat jopa useiden kymmenien vuosien takaa, jolloin niiden kulusta tai taustoista ei monellakaan ole kovin selkeää kuvaa. Historiallisten kehityskulkujen aukaiseminen toimii lisäksi tulosten suhteuttajana ja peilinä, johon vertaamalla voi tarkistaa, miten luotettavilta saadut analyysin tulokset vaikuttavat.³ Tapahtumien sekä aineistolähteiden valintaa perustelen tarkemmin luvussa 4.

Näin ollen tutkimukseni pääkysymykset ovat tarkemmin esitettynä:

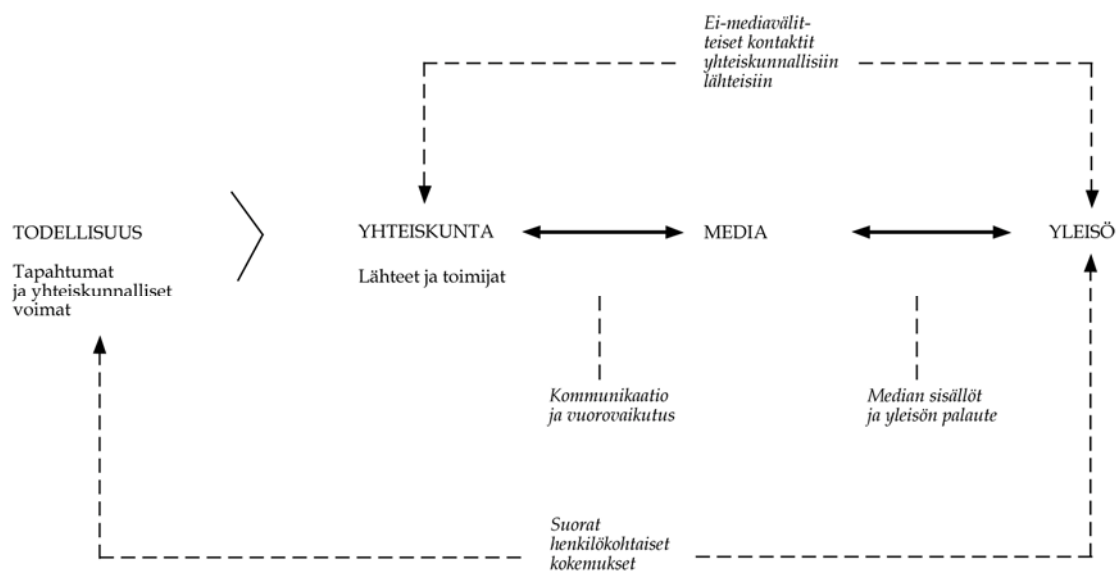
1. Millä tavoilla eli missä diskursseissa ydinaseita on lehdistössä representoitu?
2. Ketkä pääsevät lehtiteksteissä määrittelemään ydinaseita?
3. Millaisia muutoksia näissä tapahtuu tutkimuksen aikajaksolla?
4. Miten muutokset nivoutuvat yhteen ydinaseajan historian kanssa?
5. Millaisia laajoja kehityssuuntia ja -kaaria ydinaseiden käsittelyssä sanomalehdissä on hahmoteltavissa?
6. Mitä seurauksia tämänkaltaisesta ydinaseiden käsittelystä mediassa voi olla?

³ Tietenkin historiallisia kehityskulkuja kontekstoivat tekstit ovat varsinaisen tutkimuskohteen eli uutistekstien tapaan kielellisiä rakennelmia, joissa samalla tapaa vaikuttaa diskursseja ja representaatioita. Käytännössä niitäkin voisi tutkia diskursianalyttisin menetelmin.

1.3 Miksi media ja ydinaseet?

1.3.1 Median merkitys ja valta

Journalistisen taustani vuoksi olen luonnollisesti kiinnostunut median tekemisistä, mutta ydinaseiden ja median suhteen tutkiminen on muutenkin perusteltua. Yleisellä tasolla katsottuna median merkitys ja vaikutusvalta yhteiskunnassa on erittäin suuri. Olemme jo vuosikymmeniä eläneet median kyllästävässä maailmassa, jossa eri viestimien sisällöt ympäröivät meitä kaikkialla. Vaikka emme koko ajan seuraa lehtiä, televisiota tai radiota, saatamme hyvin todennäköisesti henkilökohtaisissa keskusteluissamme puhua juuri mediassa esillä olleista asioista. Median keskeinen asema konkretisoituu, kun tarkastellaan sen kytkeytymistä yhteiskuntaan kuvion 1 pohjalta:

KUVIO 1 Median ja yhteiskunnan suhde (McQuail 2005, 85 pohjalta)

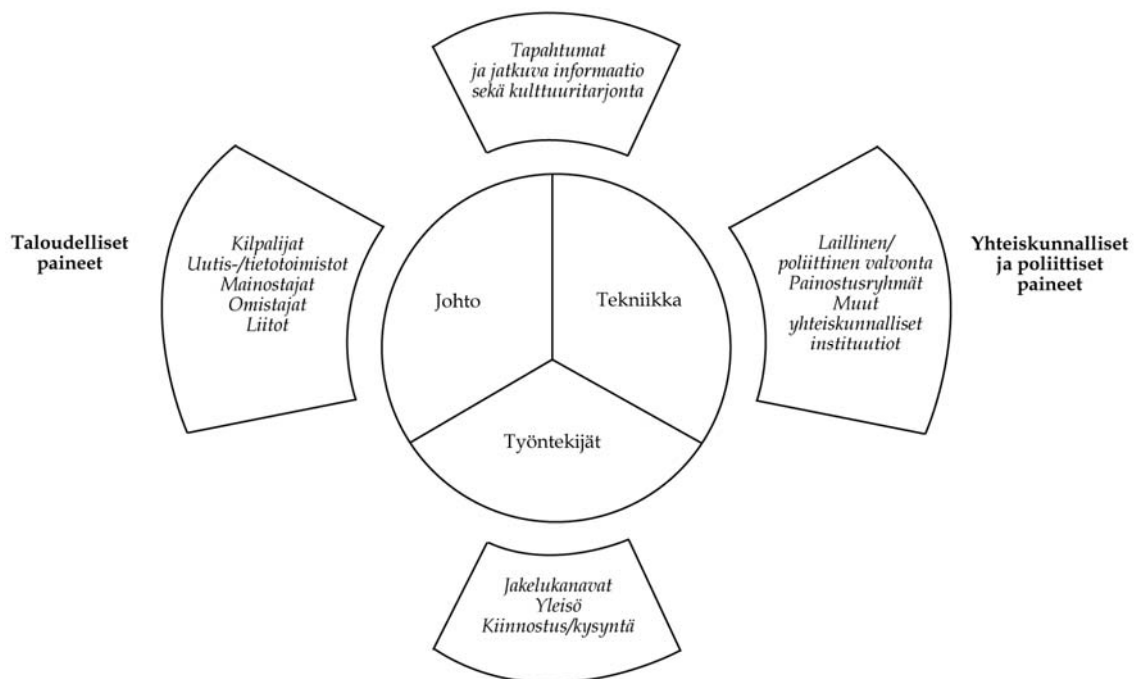
Kuvion pohjana toimii jo 50 vuotta vanha Westleyn ja MacLeanin laatima joukkoviestintämalli (ks. Fiske 1996, 52–55). Se on kieltämättä mekaaninen, mutta riittää kuitenkin osoittamaan sen, miten olennainen rooli medialla on: se kykenee tuomaan yleisön nähtäville tietoja ja asioita, joista he eivät muutoin saisi tietää ollenkaan. Toki yleisöllä on omiakin tietolähteitä ja yhteyksiä, mutta niiden tietomäärä on useimmiten paljon rajallisempi. Lisäksi medialla on pääsy (*access*) moniin sellaisiin lähteisiin, jotka ovat yleisön ulottumattomissa. Tavallisilla ihmisillä on useimmiten aktiivinen ja hallittu pääsy vain jokapäiväisiin keskusteluihin perheenjäsenten, ystävien tai kollegojen kanssa. Heidän pääsynsä dialogiin vaikkapa virkamiesten tai muiden asiantuntijoiden kanssa on monilla tavoin rajattu. Tavalliset ihmiset voivat käyttää mediaa, mutta heillä ei ole suoraa vaikutusta uutisten sisältöön eivätkä he tavallisesti ole uutisten päätoimijoita. (van Dijk 1996, 11–12; van Dijk 1993, 255–257.)

Median vaikutusvallan voidaan katsoa vaihtelevan sen mukaan, miten riippuvaisia sen antamista tiedoista olemme – eli kuinka paljon tietoa on saatavilla muista lähteistä. Tätä ajatusta on tutkittu ns. *dependency*- eli riippuvuusteorian kautta (Ball-Rokeach & Defleur 1976; Ball-Rokeach 1998). Teorian keskeisenä ideana on, että median rooli merkitysten rakentamisessa vaihtelee asiasta toiseen sen mukaan kuinka paljon yleisöllä on kokemuspohjaa, jota vasten arvioida median tuottamia kuvia ja merkityksiä: jos yleisö ei saa tietoa jostakin asiasta oikeastaan mistään muualta kuin mediasta, on median tavoilla kertoa siitä erittäin suuri vaikutus, mutta jos taas tietoa on muutenkin saatavilla tai jo ennestään, vähenee median sisältöjen merkitys. (emt; Blumler & Gurevitch 1982; Stone 1989, 67.) Voidaan melko turvallisesti olettaa, ettei yleisöllä ole juurikaan omakohtaisia kokemuksia tai tietoja ydinaseista eikä median ulkopuolisia tietolähteitä ole runsaasti käytettävissä. Näin ollen sillä, mitä media ydinaseista kertoo, on em. teorian valossa suuri vaikutus siihen, millaisiksi yleisö ne mieltää. Median valta on nimenomaan *tulkinnan* valtaa: media valitsee aiheen ja näkökulman sekä käsittelytavan, vetää johtopäätökset ja tarjoilee tuloksen sitten yleisölle.

Vastaanottajalla on toki omat mahdollisuutensa tulkita saamaansa tietoa omalla tavallaan, mutta näen asian Hallin (1992) ja Faircloughin (1997a & 1997b) tavoin siten, että tuo tulkinta on aina sidoksissa median tarjoamaan tulkintaan: joko lukija ottaa hänelle annetun vastaan sellaisenaan ja hyväksyy sen osaksi omaa ajatteluaan, tai hän ikään kuin neuvottelee tekstin tarjoaman tulkinnan ja oman mielipiteensä välille kompromissiratkaisun, tai sitten torjuu median tulkinnan täysin. Median tarjoamien tulkintojen hyväksyttävyyttä puolestaan kasvattaa se, jos niitä pidetään puolueettomina ja objektiivisina. Helsingin Sanomat ja New York Times ovat koko tutkimuksen aikajänteen ajan esittäytyneet ei-puoluepoliittisina ja sitoutumattomina lehtinä. Lisäksi on huomattava, että länsimainen journalismi on käytännössä koko tutkimusjakson ajan ollut professionaalista eli ammattimaista, ja ammattikunnan sisällä on vallinnut yleisesti hyväksyttyjä ja jaettuja olettamuksia siitä, millaista on hyvä ja ”oikea” journalismi (ks. luvut 2 ja 3). Media on myös perustellut olemassaoloaan ja oikeutustaan yhteiskunnallisena instituutiona vetoamalla nimenomaan tiedonvälittäjän rooliinsa. (Kunelius 2000.) Tästä syystä valitun lehtikaksikon sisältöjen tutkiminen on entistä kiinnostavampaa: millainen on se esitys ydinaseista, jotka tällainen itsensä sitoutumattomaksi tiedonvälittäjäksi määrittävä media antaa?

Media on siis keskeisessä tiedonvälittäjän asemassa yhteiskunnassa, mutta samalla se on osa yhteiskunnan verkostoa, jolloin myös siihen vaikuttavat monenlaiset sosiaaliset voimat. Media ei siis voi toimia omin päin miten tahtoo, vaan sen *toimintatilaa* muokkaavat muut yhteiskunnan toimijat. Esimerkiksi lainsäätäjä laatii lakeja, joiden mukaan median pitää toimia, mainostajat haluavat tietynlaista sisältöä, poliitikot saattavat säättää mediaa (joskin useimmiten median itsensä luomalla keskusteluareenalla) ja niin edelleen. Näitä prosesseja edellä esitelty malli ei ota huomioon. Eikä media itsessään ole homogeeninen monoliitti, vaan senkin sisällä vaikuttaa erilaisia voimia, jotka muokkaavat lo-

pullista sisältöä (ks. Shoemaker & Reese 1991, 59). Nämä tekijät voidaan summata kuvion 2 esittämällä tavalla:

KUVIO 2 Media sisäisten ja ulkoisten paineiden verkossa (McQuail 2005, 282 pohjalta)

Kaikki kuvioon kirjatut voimat eivät suinkaan ole rajoittavia. Jotkin niistä voivat päinvastoin lisätä median toimintavapauksia tarjoamalla lisätuloja tai laillista suojaa. Mediaan vaikuttavat voimat voivat myös nollata toinen toistensa vaikutuksia – yleisön antama tuki voi kumota mainostajan vaateet. Suuri ulkoisten paineiden ja vaatimusten määrä voi lisäksi kertoa vain hyvää kyseisestä mediasta, sillä tällöin sitä ei ainakaan pidetä marginaalisena tai merkityksettömänä. (McQuail 2005, 281.) Jotta tämä monisyinen rakenne tulisi otetuksi huomioon tutkimuksessa, tarkastelen luvuissa 2 ja 3 ydinaseajan historian tapahtumien rinnalla median toimintaan ja asemaan tällä ajanjaksolla vaikuttaneita tekijöitä.

1.3.2 Tärkeä mutta unohdettu tutkimuskohde

Heti keksimisestään lähtien ydinaseiden merkitys historiassa on ollut valtavan suuri. Hiroshiman ja Nagasakin atomipommitukset päättivät pitkään jatkuneen Tyynenmeren sodan ja samalla koko toisen maailmansodan ja vahvistivat Yhdysvaltain roolia maailman johtavana suurvaltana. Ydinaseet kiihdyttivät Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton kilpavarustelua ja syvensivät kylmää sotaa. Aseiden vuoksi maailma hoippui useaan kertaan ydinsodan partaalla, kuten Kuuban ohjuskriisissä 1962⁴. Vasta ydinaseiden myötä ihmiskunnalle tuli mahdolli-

⁴ Morgan (1996) laskee, että vuosina 1946–1985 koettiin kaikkiaan kuusitoista kriisiä, joissa ainakin jollain tasolla uhattiin ydinaseiden käytöllä. Kriisien kesto oli yhteensä 107 kuukautta, liki neljännes koko ajanjaksosta.

seksi tuhota itsensä ja kenties suurin osa koko maapallosta. Ydinaseiden olemassaolo on myös synnyttänyt voimakkaita pelkoja, kuten lukuisat tutkimukset osoittavat. Ei ole liioiteltua sanoa, Eric Hobsbawmia lainaten, että kokonaiset sukupolvet kasvoivat 1900-luvun jälkipuoliskolla maailmanlaajuisen ydinsodan varjossa, josta yleisesti uskottiin, että se voisi puhjeta milloin tahansa ja tuhota ihmiskunnan (Hobsbawm 1999, 288).

Varsinkin lapset ovat olleet alttiita pelolle. Vielä vuonna 1959 Lapoussen ja Monkin tekemässä kyselyssä lasten tuntema sodan pelko oli vähäistä, mutta sen jälkeen trendi oli hyvin toisenlainen, ja yleinen havainto oli, että ydinsodan pelolla oli hyvin suuri ja kasvava rooli lasten elämässä (Sommers et al. 1984, 65). Escalonan 1960-luvun puolivälissä tekemässä kyselyssä jo 70 prosenttia haastatelluista 350 lapsesta mainitsi pelon siitä, että pommi saattaisi vaarantaa elämän seuraavan kymmenen vuoden sisällä. Kuuban ohjuskriisin aikaan 1962 lukiolaisia haastatellut Schwebel havaitsi myös, että ydinsodan uhka eli voimakkaana nuorten mielissä.⁵ (emt., 65–66.)

Aikuisista suurin osa vielä 1970-luvulla Länsi-Euroopassa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa koki ydinsodan uhkan suhteellisen pienenä, mutta 1980-luvun alussa enemmistö uskoi kolmannen maailmansodan syttymisen olevan todennäköistä: Isossa-Britanniassa puolet haastatelluista uskoi sen syttyvän seuraavan vuosikymmenen aikana. (De Boer 1981, 126–134; Bourke 2005, 259.) Vuonna 1984 seitsemän kymmenestä New Yorkin seudun asukkaasta uskoi ydinaseita käytettävän kymmenen vuoden kuluessa, ja valtaosa heistä piti eloonjäämisen mahdollisuuksiaan heikkoina. Suomessa vuonna 1979 sodan uhkan mainitsi huolekseen kahdeksan ihmistä sadasta, kolme neljä vuotta myöhemmin sen mainitsi jo yli neljäkymmentä ihmistä sadasta. Yhdessä Lapin läänin kylässä vuonna 1984 suoritetussa kyselyssä noin puolet haastatelluista uskoi ydinsodan syttymisen mahdolliseksi ja yli kuusi kymmenestä sanoi pelkäävänsä ydinso-
taa. (Hautamäki 1988, 120.) Samana vuonna Jyväskylän seudulla tehdyssä puhelinhaastattelututkimuksessa yli kuusi kymmenestä vastasi, että on melkein tai kohtuullisen varmaa, että ”jossakin maailman osassa tapahtuu jonkinlainen ydinselkkaus seuraavan vuosikymmenen kuluessa”. Lähes yhdeksän kymmenestä uskoi todennäköisesti kuolevansa, jos laaja ydinsota syttyisi. (Pulkkinen et al. 1984, 403–407.)

Pelot eivät kuitenkaan realisoituneet. Kylmän sodan päättyminen ei kuitenkaan ole merkinnyt ydinaseiden loppua, vaan asearsenaalit ovat leikkauksista huolimatta edelleen valtavat: aivan 1990-luvun lopussa maailmassa laskettiin

⁵ Myöhemmät tutkimukset vahvistivat Escalonan ja Schwebelin päätelmiä. Vuonna 1983 Doctor ja Goldenring kysivät 913 kalifornialaisnuorelta heidän peloistaan. Eniten pelättiin vanhempien kuolemaa (74%), seuraavina huonoja arvosanoja (68,9%), rikoksen uhriksi joutumista (59,5%) ja ydinsotaa (58,2%). Ydinsotaa pelättiin enemmän kuin esimerkiksi työttömäksi jäämistä. (emt.; mielipidemittauksista lisää ks esim. Smith 1988) Asiaa on tutkittu myös Suomessa. Solantaus et. al. kysivät vuonna 1983 viideltä tuhannelta 12–18-vuotiaalta suomalaisnuorelta heidän kolmea suurinta toivettaan ja pelkoaan. Peloistaan he mainitsivat useimmin sodan uhkan, nuoremmat useammin kuin vanhemmat; 79 % 12-vuotiaista ja 48 % 18-vuotiaista nimesi sodan suurimmaksi tulevaisuuteen liittyvistä peloistaan. (Hautamäki 1988, 291; Thompson 1985, 11; Solantaus, Rimpelä & Taipale 1984.)

vielä olevan ainakin 30 000 ydinkärkeä (Green 1999, 13). Aseiden leviämistä on pyritty estämään lukuisin sopimuksin, mutta monien valtioiden, kuten Iranin, epäillään yrittävän hankkia salassa aseita. Tämän suuntaiset pyrkimykset ovat synnyttäneet edelleen 2000-luvunkin mittaan kansainvälisiä kriisejä, joista merkittävimpiä on Pohjois-Korean syksyllä 2006 tekemän ydinkokeen aiheuttama selkkaus. Ydinaseet ovat siis edelleen merkittävä maailmanpoliittinen valtatekijä ja kiistakapula.

Tärkeystään huolimatta aiheen tutkiminen on ollut yllättävän vähäistä, ja ydinaseet näyttävät olevan pääosin politiikan- ja historiantutkijoiden reviiriä. Laajoja tutkimuksia ydinaseista mediassa ei ole tehty oikeastaan ollenkaan. Soili Hautamäki (1988, 68–73) huomautti jo melkein 20 vuotta sitten, että tällainen ”tutkimattomuuden perinne” vaivaa ydinasekysymystä yleisemminkin. Esimerkiksi ydinaseiden psyykkiset vaikutukset ovat jääneet lähes täysin tutkimatta, ja pommituksista henkiinjääneet on sivuttu liki tyystin. Tunnetuimpana poikkeuksena on psykologi Robert Jay Liftonin vuonna 1967 tekemä urauurtava tutkimus *Death in Life*, jossa hän haastatteli Hiroshiman pommituksesta eloonjääneitä ihmisiä, *hibakushia*. Eräänä selityksenä tutkimattomuudelle Hautamäki piti sitä, ettei kukaan oikeastaan halua tietää, mitä ihmiselle tapahtui Hiroshimassa tai sen jälkeen. Lifton esimerkiksi kertoi, että haastattellessaan eloonjääneitä hänestä tuntui ”kuin pommi olisi pudonnut nyt, täällä minun toimistossani”:

Huolimatta siitä, että minulla oli varteenotettavasti aiempia tutkimuskokemuksia äärimmäisiin tilanteisiin joutuneiden ihmisten kanssa ja jonkin verran tietämystä atomipommin vaikutuksista, en ollut ollenkaan varautunut niihin asioihin, joita kuulin. Kaikkien näiden ensimmäisten haastatteluiden jälkeen olin hyvin järkyttynyt ja emotionaalisesti uuvuksissa. (Lifton 1967, 16–17.)

1.3.3 1980-luvun lyhyt tutkimusbuumi

Tutkimattomuuden perinne näytti murtuvan 1980-luvun alussa, kun Britanniassa ja Yhdysvalloissa alettiin julkaista runsaasti tutkimuksia ydinaseisiin liittyvästä kielenkäytöstä (mm. Chilton 1982, 1985; Aubrey 1982; Hilgartner et al. 1982). Kansainvälisen politiikan ja viestinnän tutkijat jopa yrittivät vuosikymmenen puolivälissä käynnistää yhteistä suurisuuntaista ”ydinkritiikin” tutkimusprojektia. Se kuitenkin hajaantui heti alkuunsa, ja tutkijoiden kiinnostuskin osoittautui ohimeneväksi. (Taylor 1998.) Viestinnän saralla yhdeksi elinvoimaisimmista haaroista kohosi käytännönläheiseen kielentutkimukseen painottunut ”ydinasekielen” eli *nukespeakin* tutkimus. Termi on väännös George Orwellin kuuluisassa teoksessaan 1984 käyttämästä termistä ”uuskieli” (*newspeak*). Orwell kuvaa kirjassaan keskitettyä totalitaarista valtiota, jonka johtajat pyrkivät hallitsemaan ihmisten ajattelua kielen hallinnan kautta, luomalla uusia sanoja ja kielioppisääntöjä. Uuskielen tarkoituksena ei siis ollut vain tarjota hallitsevan luokan ja ideologian kannalta soveliaista tapaa ajattelun ja ilmaisun tarpeisiin, vaan sen oli määrä tehdä muut ajattelutavat mahdottomiksi. Nukespeakissa katsottiin olevan kyse samasta asiasta: ydinaseet on hyväksyttävä, koska vaihtoehtoa ei ole. (Chilton 1982 & 1985.)

Nukespeak-termin keksijänä pidetty Paul Chilton katsoo, että kielen sanasto ja kielioppi pitävät sisällään tietyn maailmankuvan – johon sisältyy käsitys ydinaseista – ja kun tätä kieltä käytetään, se vahvistaa ja jopa ohjaa käyttäjiensä asenteita ja uskomuksia. Chiltonin mielestä tällainen Orwellin uuskielen tapainen nukespeak tekee hiljaista työtään ydinaseiden puolesta. Toimintatapoja on monenlaisia: sanaston lisäksi mm. sellaiset kieliopilliset keinot kuten passiivointi eli tekijän ja samalla vastuun hämärtäminen, kiertoilmaisujen ja eufemismien käyttö, virheelliset argumentointikeinot sekä erilaiset diskursiiviset tavat pönkittävät ydinaseiden asemaa. (Fawcett 1985, IX–X.) Luettelo tuo mieleen diskurssianalyttisen tutkimuksen termistön, ja nukespeak-tutkimuksissa diskurssi-termi olikin jo kiinteästi läsnä, vaikka tieteenalan nimenä oli vielä kriittinen lingvistiikka. Diskurssin käsitettä käytettiin kahdessa erilaisessa merkityksessä: Ensinnäkin sillä voitiin tarkoittaa sosiaalisen ja fyysisen ympäristön representaatioita, jotka ovat luonteeltaan ideologisia, ja toiseksi sanaston ja kieliopin järjestymistä tavalla, joka korostaa tiettyjä merkityksiä ja siirtää toisia sivuun ja järjestää osallistujia rooleihin, jotka kuvaavat heidän valtaansa ja statussaan (Chilton 1985, XVI)⁶.

Fowler & Marshall (1985, 3–4) esittelivät muutamia nukespeakin toimintatapoja. Niistä ensimmäinen on eufemismi eli kiertoilmaus. Esimerkiksi sana *risteily* sanassa *risteilyohjus* tuo mieleen sulavan, mukavan matkustustavan; sana kuuluu loman eikä sodan käsitteistöön. Samoin kerrottaessa uusimpien ydinaseiden tuotannosta puhutaankin positiivissävytteisesti ”modernisoinnista”: *risteilyohjukset modernisoivat Naton kapasiteetin*. Eufemismeilla pyritään liittämään karmaiseviin asioihin miellyttäviä assosiaatioita. (ks. myös Schiappa 1989.) Samalla periaatteella amerikkalainen MX-ohjus oli kutsumanimeltään *rauhantekijä* (Kauffman 1989). Toinen nukespeakin ominaisuus on erikoissanasto, johon sisältyvät myös byrokraattinen kapulakieli sekä näennäistekninen jargon, jossa termeistä tehdään lyhennelmiä: MAD, ICBM, SALT, CSBM⁷ ja niin edelleen. Näiden tehtävänä on antaa tekstille teknistä tai tieteellistä uskottavuuden tuntua ja samalla muuttaa teksti sellaiseksi, ettei maallikko saa siitä selvää. Se antaa tekstille vaikutusvaltaa ja myyttisyyttä. (emt.) Mead ja Lee (1990, 1) olivat suorasanaisempia. Heidän mukaansa nukespeakissa on lyhyesti kyse siitä, että yleisö manipuloidaan hyväksymään ydinvoima käyttämällä vääristettyjä viestejä ja jättämällä asioita kertomatta.

Peter Moss (1985) puolestaan tutki Yhdysvaltain puolustusretoriikkaa. Hän tuli siihen tulokseen, ettei kyse ole vain tohtori Outolempi -sanastosta, vaan että retoriikkaan liittyy sekä emotionaalisella että filosofisella tasolla sellaisia käsitteitä kuten *velvollisuus* ja *kunnia*, joita yhdistää käsitys aggressiivisesta ja elinvoimaisesta demokraattisesta valtiosta. Eli kieli yhdistää kulttuuria ja sotilaallisuutta toisiinsa. (Moss 1985, 62–63.) Mossin johtopäätökset ovat yli 20 vuoden takaa, mutta 2000-luvun puolivälin suurvaltaretoriikkaan verrattuna ne

⁶ Stuart Allan (1989) kehottikin, että ydinasekieltä pitäisi tutkia nimenomaan diskurssianalyttisin menetelmin, koska näin siitä voitaisiin saada enemmän tietoa irti.

⁷ Ks. lyhyt ydinasesanasto, liite 1.

eivät tunnu niin kovin kaukaisilta. Yhtymäkohta menneisyyden ja nykyisyyden välillä on vahvanoloinen.

Nukespeak-tutkimus eli lyhyen kultakautensa 1980-luvulla, ja kiinnostus asiaan hiipui tutkijapiireissä jo ennen 1990-luvun alkua. Sama kohtalo on ollut ydinaseita käsittelevällä tutkimuksella laajemminkin. Sinänsä ajoitus ei ole ihme, sillä juuri 1980-luvun alkuvuosina ydinsodan uhka murtautui ennenkoke-mattoman voimakkaasti yleiseen tietoisuuteen. Päivälehdet käsitelivät aihetta eri näkökulmista lähes päivittäin, televisio räjäytti ydinpommeja olohuoneissa ja uusia tutkimuksia ydinräjähdysten paikallisista ja globaaleista vaikutuksista ilmestyi tiheään. Näistä kenties tunnetuimmaksi kohosi Jonathan Schellin 1982 julkaisema *Fate of the Earth* eli *Maapallon kohtalo*. Siinä Schell hyvin suorasukai-sesti sanoo, että ydinsodan tuloksena olisi ”hyönteisten ja ruohojen tasavalta”. (Hautamäki 1988, 120.)

Mielestäni ei ole liioittelua sanoa, että 1980-luvulla vallitsi suoranainen ydinaseiden tutkimusbuumi. Tämän voidaan katsoa olevan seurausta samaan aikakauteen osuvista murroksista, joita tapahtui niin viestintätutkimuksen, kansalaisliikkeiden kuin suurvaltapolitiikankin alueella ja jotka ruokkivat toinen toisiaan. Vuonna 1979 liennytyksen eli dénten kausi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä katkesi, ja kylmä sota kylmeni jälleen. Vastavetona Neuvostoliiton ohjushankkeille Nato päätti sijoittaa lisää ydinohjuksia Länsi-Eurooppaan, ja Neuvostoliitto miehitti Afganistanin. Nämä tapahtumat antoi-vat uutta puhtia pitkään hiljaiseloa viettäneille kansalaisliikkeille. Loppuvuo-desta 1981 noin kaksi ja puoli miljoonaa ihmistä otti osaa Euroopassa järjestet-tyihin mielenosoituksiin ja kesäkuussa vuonna 1982 New Yorkiin kerääntyi yli miljoona mielenosoittajaa vaatimaan ydinpommiin purkamista. (Kidron & Smith 1983.) Samoihin aikoihin tehdyt mielipidekyselyt osoittivat sodan uhkan tunkeutuneen ihmisten tietoisuuteen. Ydinaseiden ja aseriisunnan nouseminen pääotsikoihin lisäsi puolestaan aiheen kiinnostavuutta viestinnän tutkimuksen kentällä. Eikä pidä unohtaa sitäkään, että samoihin aikoihin alalla elettiin kuo-huntakautta: 1970-luvulla valta-asemaan noussut vasemmistolainen tutkimus-ote oli joutunut sekä sisäisten että ulkoisten paineiden kohteeksi. Sisäiset olivat seurausta kasvavasta kiinnostuksesta kulttuurintutkimukseen ja feministiseen tutkimukseen, ulkoiset puolestaan median lisääntyneestä kaupallistumisesta. Näitä muutoksia luodannut Journal of Communicationin *Ferment in the Field* -teemanumero ilmestyi juuri vuonna 1983. (Nordenstreng 2004, 5, 7–8.) Lisäksi lingvistiikan sisällä tapahtui 1970-luvun lopulla käänne. Yksittäisiin lauseisiin ja kielioppiin keskittynyt, sisäänpäin kääntynyt tieteenala muuttui, ja lingvistien kiinnostus alkoi laajeta koskemaan yksittäisiä lausumia laajempia kokonai-suuksia. (Jaworski & Coupland 1999, 4–5.) Tämä tasoitti tietä diskurssianalyyt-tisen tutkimusperinteen synnylle.

Suurvaltojen tekemiset siis kirvoittivat kansalaisliikkeitä toimimaan, mikä herätti viestinnän tutkijat pohtimaan ilmiötä⁸. Samaan aikaan viestinnän tutki-

⁸ Nukespeak-tutkimusten lisäksi Glasgow Media Group pureutui vuonna 1985 julkai-semassaan War and Peace News -teoksessaan euro-ohjusten ympärillä käytyyn me-diadebattiin.

mukssessa tapahtui muutoksia, jotka vaikuttivat siihen, millaiseksi tutkimus muodostui. Alettiin tehdä myös kielellistä analyysia laadullisen tutkimuksen ja muutosten kourissa olleen lingvistiikan hengessä. Buumia seurasi kuitenkin hiljaisuus, minkä voidaan ajatella olleen taas uusien murrosten aiheuttamia. Tshernobylin ydinvoimalaturma siirsi kansalaisjärjestöjen fokusta ydinaseista ydinvoiman suuntaan ja suurvaltojen 1980-luvun puolivälissä uudelleen lientyneet suhteet hälvensivät pelkoja ydinsodasta, mikä taas vähensi aiheen kiinnostavuutta viestinnän tutkijoiden mielissä. Tutkimattomuuden perinteeseen ei kuitenkaan ole aivan täydellisesti palattu. Viime vuosien aikana ydinaseaihetta ovat medianäkökulmasta käsitelleet mm. Elisa Tikkanen (1998) Ranskan Murooalla tekemien ydinkokeiden uutisointia käsitelleessä pro graduksaan ja Beverly Keever (2006) New York Timesin ydinkoeuutisia kriittisesti luodanneessa tutkimuksessaan. Laajat yleisluontoiset esitykset ydinaseiden käsittelystä mediassa kuitenkin ovat harvassa, mitä epäkohtaa yritän väitöskirjani avulla osaltani paikata.

1.4 Tutkijan positio ja sen perustelut

Aiemman ydinaseista tehdyn tutkimuksen yksi pääpiirre on, että siitä melkoinen osa on ydinasevastaista. Tietenkin historian ja politiikan tutkimuksen kentillä on myös puolustettu ydinaseiden kehittämistä ja jopa käyttöä, mutta useimmiten sävy on ollut kielteinen. Luonnollisesti rauhantutkijat ovat vastustaneet pommia, mutta myös mediatutkijat ovat lähes yhtenä rintamana ydinaseita vastaan – nukespeak-perinteenkin näkemys ydinaseista oli hyvin kriittinen. Tutkimuksen läpinäkyvyyden lisäämiseksi on tässä vaiheessa paikallaan todeta oma suhtautumiseni kysymykseen: olen itse ydinaseiden hävittämisen ja aseriisunnan kannattaja. Tutkimustyöni edetessä mielipiteeni on tullut aina vain selvemmäksi.

En ole rauhanliikkeen jäsen enkä kuulu mihinkään muuhunkaan sellaiseen kansalaisjärjestöön tai yhteisöön, joka toimii ydinaseita tai ydinvoimaa vastaan. Kantani perustuu sekä ydinasekysymyksen analyttiseen tarkasteluun että moraalisiin pohdintoihin. Ydinaseille on vaikea löytää oikeutusta: mitä varten niitä tarvitaan? Kun erilaisia argumentteja pyörittelee, päätyy nopeasti oravanpyörään, jonka eräs johtavista ydinasepolitiikan tutkijoista, William Arkin (1997), on kehittänyt:

Mitkä ovat ydinaseiden maaleja? – Ydinaseet
 Mikä voisi saada aikaan ydinaseilla tehtävän iskun? – Ydinaseiden käyttäminen
 Mikä suoja ydinaseilta? – Ydinaseet
 Miten estetään ydinaseiden käyttö? – Uhkaamalla käyttää ydinaseita
 Mikä estää ydinaseiden hävittämisen? – Ydinaseet

Ydinaseet tuntuvat siis olevan olemassa vain itseään varten. Ydinasevallatkaan eivät ole vuosikymmenten aikana keksineet asearsenaaleilleen konkreettista käyttöä kuin kaksi kertaa, elokuussa 1945. Kylmän sodan kriisit ja konfliktit

ratkaistiin joko diplomatian tai sitten tavanomaisten aseiden avulla. Kylmän sodan päättyminen ei ole muuttanut asiaa miksikään. Eräs toisen maailmansodan jälkeisen ajan suurimmista kansainvälisen politiikan paradokseista onkin se, että monien merkittävien valtioiden turvallisuus on perustunut sellaisten asearsenaalien ylläpidolle, jotka ovat olleet käyttökelvottomia. (Hanson 2002; Gaddis 1997, 99–101.)

Ydinaseita voidaan kritisoida myös teologis-moraalisesta näkökulmasta norjalaisen rauhantutkijan Johan Galtungin (2003, 213; ks. myös Wasserstrom 1985) mukaan. Galtung huomauttaa, miten ydinasevallat ovat varanneet itselleen oikeuden kaiken tuhoamiseen – ei vain oikeuden saada kaikki käymään sotaa kaikkia vastaan vaan oikeuden tuhota kaikki ihmiset. Galtung kutsuu tällaista ajattelua jakomieliseksi suurmieshulluudeksi. On selvää, ettei kenelläkään pitä olla tuollaista oikeutta.

Eikä pidä unohtaa, että niin kauan kuin ydinaseita on olemassa, on aina olemassa vahingossa tapahtuvan ydinräjähdysriskin ja myös ydinsodan riski. Nykyisessä maailmantilanteessa suurvaltojen välinen sota näyttää epätodennäköiseltä, mutta vahingon tai inhimillisen virheen mahdollisuus on aina olemassa. Tällaisia tilanteita ydinaseajan historia on pullollaan. Kidron ja Smith (1983) luettelevat yli sata 1950–1980-luvuilla sattunutta onnettomuutta, jossa ydinaseet olivat jollakin tapaa mukana (ks. myös Nuclear Age Peace Foundation 2005c; Beres 1980, 37). Määrä on todennäköisesti vielä suurempi, sillä tietoja Neuvostoliitossa sattuneista onnettomuuksista ei juuri ole saatavilla.⁹ Eikä aseiden kanssa työskentelevä henkilökunta välttämättä ole huippuluokkaa: vuosien 1975–77 aikana kaikkiaan 15 067 sotilashenkilöä siirrettiin pois Yhdysvaltain ydinaseohjelmien palveluksesta. 4 000 tapauksessa syynä oli fyysinen, henkinen tai muu luonteenpiirre, jonka arveltiin olevan luotettavan toiminnan esteenä. (Kidron & Smith 1983.)

Edellä esitetyt luvut voisi olla helppo ohittaa olankohautuksella ja todeta niiden kuuluvan historian hämäriin. Mutta vielä niinkin myöhään kuin 25. tammikuuta 1995 sattui vakava vaaratilanne, kun Venäjän tutkajärjestelmä havaitsi Norjan rannikolla tapahtuneen ohjuslaukauksen. Järjestelmän mukaan ohjus ehättäisi Moskovaan viidessä minuutissa. Maan puolustusvoimien komentokeskus siirtyi taisteluvalmiuteen ja maan presidentin Boris Jeltsinin nk. ydinsalkku aktivoitiin. Viiden minuutin kuluttua järjestelmä ilmoitti, että ohjus ei osuisi Venäjän rajojen sisäpuolelle, ja tilanne laukesi. Kyseessä ei ollutkaan amerikkalainen sukellusveneohjus vaan norjalainen tieteellinen koe, josta oli ilmoitettu jo tammikuun 16. päivänä, mutta tieto ei ollut Venäjällä kulkenut puolustusministeriöstä eteenpäin. (Blair et al. 1997.)

Varsinaisen ydinsodan vaara ei kaikissa vahinkotapauksissa välttämättä ole ollut kovin suuri, mutta tapausten kasaantuessa riski kasvaa nopeasti. Jos ajatellaan, että sattuu kaksikymmentä tapausta, joissa jokaisessa katastrofin riski on yksi prosentti, on todennäköisyys selvitä näistä kaikista ilman tuhoa 82

⁹ NKP:n tiedotusosaston päällikkö Leonid Zamjatin sanoi Suomen-vierailullaan helmikuussa 1986, että Neuvostoliiton asejärjestelmissä sattui vuosittain noin 5 000 tietokonevirhettä. (Heininen 1986.)

prosenttia eli sama kuin selvitä yhdestä liipaisimenvedosta venäläisessä ruletissa. Lisäksi kylmän matemaattisesti laskettuna ydinsota syttyy ennemmin tai myöhemmin sadan prosentin varmuudella, ellei sodan riskiä kyetä jatkuvasti pienentämään. (Avenhaus et al. 1989, 97.)

Ydinsodan seuraukset olisivat hirvittävät. Tarkkoja arvioita kuolonuhrien määrästä tai ympäristölle aiheutuvista tuhoista ei tietenkään voida esittää, mutta etenkin 1980-luvun ”tutkimusbuumin” aikana hahmoteltiin lukuisia erilaisia skenaarioita alkaen rajoitetuista ydiniskuista aina täysimittaiseen suurvaltojen väliseen voimainmittelöön saakka. Yhdysvaltain kongressin teettämässä raportissa vuonna 1980 arvioitiin, että Yhdysvaltain rajoitettu hyökkäys Neuvostoliiton öljyteollisuutta vastaan olisi vaatinut noin 1,5 miljoonaa kuolonuhria ja vastaava isku toiseen suuntaan noin kolme miljoonaa. Hyökkäyksessä suurvallat olisivat käyttäneet yhteensä vajaat 200 ohjusta. Jos maat olisivat hyökänneet toistensa ydinasevoimia vastaan, uhrimäärät olisivat nousseet jo 6–28 miljoonaan per osapuoli. Synkin skenaario, täysimittainen ydinsota, olisi tarkoittanut Yhdysvalloissa 100–165 miljoonan, Neuvostoliitossa 50–100 miljoonan ihmisen kuolemaa. Raportissa ei pidetty mahdollisena, että sodan tuloksena Yhdysvaltain talous olisi vajonnut keskiajan tasolle. (Office of Technology Assessment 1980, 63–105.)

YK:n laatimassa raportissa 1980-luvun alkupuolella puolestaan arvioitiin uhkakuvia Euroopan alueella käytävistä ydinsodista. Sen mukaan vain pari prosenttia tuolloisista suurvaltojen ydinarsenaaleista eli noin 23 megatonnia olisi riittänyt aiheuttamaan 6–7 miljoonaa siviiliuhria. Suurempi määrä aseita olisi aiheuttanut paljon pahempaa tuhoa: Neuvostoliitossa 1980-luvulla tehty Iljinin raportti esitti, että 1 000 megatonnin ydinsota Euroopassa olisi tappanut 170 miljoonaa ihmistä. Lukuihin ei yleensä edes laskettu mukaan pitkäaikaisvaikutuksista kuten säteilysairauksista sekä talouden ja terveydenhuollon romahtamisesta aiheutuvia uhreja. Konkreettisempi esimerkki ydinräjähdysten vaikutuksista on se, että jo noin 0,1 megatonnin ydinräjähdys tuhoaisi Jyväskylän kokoisen kaupungin täydellisesti. (Pitkälä & Mäkelä 1985, 61–67; ydinsodan vaikutuksista lääkintähuoltoon ks. Adams & Cullen 1984.)

Ydinaseista koituu terveyshaittoja jo ilman, että niitä tarvitsee käyttääkään. On arvioitu, että ilmakehässä tehdyt ydinkokeet tulevat aiheuttamaan kaiken kaikkiaan yli kolme miljoonaa syöpätapausta (Keever 2004, 21). Vaikka kokeet ilmakehässä kiellettiin vuonna 1963, teki Kiina maanpäällisen kokeen vielä niinkin myöhään kuin 1980. Säteilyä pääsee vuotamaan myös maanalaisista kokeista: näin kävi vuosina 1963–1980 pelkästään Yhdysvalloissa 40 tapauksessa. (Kidron & Smith 1983.) Näin ollen ydinaseriisunnan kannattaminen on mielestäni ainut järkevä suhtautumistapa asiaan. Ydinaseiden hävittämistä edellyttävät myös vuonna 1968 solmittu ydinsulkusopimus (NPT) ja YK, joka kymmenennen erikoisistuntonsa päätösasiakirjassa 30.6.1978 totesi:

Ydinaseet muodostavat suurimman vaaran ihmiskunnalle ja sivilisaation säilymiselle. Ydinsodan torjumiseksi on olennaista pysäyttää ja kääntää täysin ydinasevarustelukilpailun kulku. Lopullinen tavoite tässä yhteydessä on ydinaseiden täydellinen eliminointi.

Kantani ydinaseisiin on siis selvä, mutta tästä huolimatta tarkoitukseni – ja samalla haasteeni – on säilyttää tutkijan puolueeton asenne aihetta ja aineistoa kohtaan ja tarkastella sitä kaikkia näkökantoja ymmärtäen. En ole tekemässä tutkimusta siitä, ovatko ydinaseet järkevä keksintö ja toimivatko ne rauhan puolesta vai vastaan. Mielenkiintoni kohdistuu siihen, miten ydinaseet on sanomalehdissä esitetty.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Väitöskirjani jakautuu pääpiirteissään kahteen osaan, joista pääluvut 1–4 kattava ensimmäinen osa valaa perustuksen varsinaiselle aineistoanalyysille, joka esitellään toisen osan muodostavissa luvuissa 5–7. Luku 8 puolestaan on tarkoitettu tulevaisuutta kohti tähtääväksi. Jokaisen pääluvun alussa otsikon alla on tiivistetysti esitetty se kysymys, johon luvun on määrä vastata.

Luvuissa 2 ja 3 teen yleisesityksen ydinaseiden historiasta, alkaen atomipommin kehittämisvaiheista aina 2000-luvun alkuun saakka. Lukujen tarkoituksena on luoda tarvittava konteksti ydinaseajan tapahtumista, jotta analyysin kulkua ja johtopäätöksiä olisi helpompi ymmärtää. Analyysin tuloksia myös peilataan ja arvioidaan myöhemmin tätä kontekstia vasten. Lukujen tavoitteena on perustella, miksi juuri edellä mainitut kuusi ydinasehistorian tapahtumaa ovat tärkeitä ja miksi ne on valittu analyysin kohteiksi. Poliittisten ja sotilaallisten kehityskulkujen lisäksi kartoitan median toimintatilan kehitystä. Historia on jaettu kahteen lukuun lukemisen helpottamiseksi. Vedenjakajaksi on valittu Kuuban ohjuskriisi vuonna 1962.

Luvussa 4 hahmottelen tutkimukseni teoreettista pohjaa ja viitekehystä, eli paneudun diskurssianalyysin teoriaan ja paikannan tutkimukseni sijainnin sen kentässä. Samassa yhteydessä esittelen tutkimusaineiston sekä sen valintaperusteet. Esittelen myös aineistolähteinä käytetyt lehdet, Helsingin Sanomat ja New York Timesin.

Luvussa 5 siirrytään varsinaiseen analyysiin. Esittelen diskurssianalyysin tuloksena löytyneet ydinasediskurssit yksi kerrallaan siten, että käyn läpi diskurssin pääpiirteet ja sen kokemat muutokset tutkimuksen aikajaksolla otos kerrallaan. Luku vastaa tutkimuskysymykseen numero 1: *Millä tavoilla eli missä diskursseissa ydinaseita on lehdistössä representoitu?* sekä osittain kysymykseen 3: *Mitä muutoksia diskursseissa ja määrittelijöissä tapahtuu tutkimuksen aikajaksolla?*

Luvussa 6 esittelen määrittelijäanalyysin tulokset ja pohdin, miten ne suhteutuvat ydinaseajan historiaan ja mistä muutokset määrittelijöiden keskinäisissä suhteissa voisivat johtua. Luku vastaa tutkimuskysymykseen numero 2: *Ketkä pääseivät lehtiteksteissä määrittelemään ydinaseita?* sekä täydentää vastauksen kysymykseen 3: *Mitä muutoksia diskursseissa ja määrittelijöissä tapahtuu tutkimuksen aikajaksolla?*

Luvussa 7 on vuorossa varsinaisten johtopäätösten teko. Esitän analyysin perusteella väitteitä ydinaseuutisoinnin kokonaisuudesta ja vedän yhteen tut-

kimustulokset. Se toimii siis työn varsinaisena päätäntölukuna ja vastaa kolmeen viimeiseen tutkimuskysymykseen *Miten muutokset nivoutuvat yhteen ydinaseajan historian kanssa? Millaisia laajoja kehityssuuntia ja -kaaria ydinaseiden käsittelyssä on hahmoteltavissa? ja Mitä seurauksia tämänkaltaisesta ydinaseiden käsittelystä mediassa voi olla?*

Luvussa 8 tarkastellaan aivan nykyhetken tilannetta käyttämällä esimerkkinä Pohjois-Korean lokakuussa 2006 tekemää ydinkoetta sekä pohditaan sitä, mihin suuntaan ydinaseet ja niiden diskurssit ovat mahdollisesti menossa.

2 YDINASEHISTORIA I: TIETEEN LÖYDÖISTÄ KUUBAN KRIISIIN

Miten ydinasehistoria eteni Kuuban kriisiin 1962 ja mitkä tekijät vaikuttivat New York Timesin ja Helsingin Sanomien toimintaan tällä ajanjaksolla?

Atomipommi räjähti maailman tietoisuuteen Hiroshimassa elokuun alussa 1945, ja siitä lähtien ydinaseet ovat olleet osa elämää, ehkei aivan jokapäiväinen, mutta pysyvä osa joka tapauksessa. On vaikea keksiä elämänalaa, johon pommi ei olisi vaikuttanut, puhutaanpa sitten ihmisten henkilökohtaisista tuntemuksista, maailmanpolitiikasta tai vaikka populaarikulttuurista. Tässä ja seuraavassa luvussa luodaan yleisluontoinen esitys ydinasehistoriasta kontekstiksi, jota vasten varsinaisen aineistoanalyysin tuloksia peilataan ja jonka tehtävänä on samalla auttaa ymmärtämään, minkälaisista tapahtumista aineiston otoksissa on kyse, mikä tekee juuri niistä merkittäviä ja miten ne sijoittuvat laajempaan historialliseen kehykseen. Luvulla on myös toinen kontekstoiva tehtävä: selvittää, miten sanomalehdet New York Times ja Helsingin Sanomat nivoutuvat ydinasehistoriaan ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tai saattaneet vaikuttaa niiden toimintaan ja tapaan kertoa ydinaseista. Tämä selvitys toimii samaan tapaan peilinä analyysin tulosten tarkastelussa.

Olen päätenyt jakamaan ydinaseajan historian osiin kronologisesti, vuosikymmenjakoa käyttäen. Täysin orjallisesti en sitä kuitenkaan ole noudattanut, sillä historialliset tapahtumaketjut ja ajanjaksot hyvin harvoin pysyttelevät kalenterin antamissa rajoissa.¹⁰ Kyseistä ajanjaksoa onkin aiemmin jaoteltu tutkimuksen piirissä monenlaisilla tavoilla. Voidaan ajatella Hershbergin (1994) tavoin, että Hiroshiman tapahtumat käynnistivät ensimmäisen ydinaseiden aika-

¹⁰ Historiantutkimuksessa (mm. Hobsbawm 1999) on esimerkiksi tapana puhua ”pitkästä 1800-luvusta”, joka kesti Ranskan vallankumouksesta vuonna 1789 aina ensimmäisen maailmansodan syttymiseen vuonna 1914. Vastaavasti taas 1900-lukua on kutsuttu ”lyhyeksi”, koska se kattaa ajan maailmansodista vuoteen 1991 ja Neuvostoliiton hajoamiseen. Ydinaseaika taas alkaa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ja jatkuu edelleen.

kauden, joka päättyi Neuvostoliiton romahtamiseen. Tämän ajattelun mukaan elämme nyt toista ydinaseiden aikakautta. Toisaalta historia voidaan nähdä erilaisten monopolien aikana: ensimmäisen monopolin aika alkoi Trinity-kokeesta ja päättyi Neuvostoliiton atomikokeeseen 1949, sitä seurasi viiden suuren ydinasevaltion (Yhdysvallat, Neuvostoliitto, Britannia, Kiina, Ranska) toinen monopoli, joka alkoi murtua vuonna 1974 Intian ydinkokeen myötä ja joka romahti lopullisesti 1990-luvulla. Sen jälkeistä aikaa voisi nimittää vaikka jälkimonopolin ajaksi, jossa ydinaseet ovat levinneet kylmän sodan leirien ulkopuolelle. Historiaa voidaan jaotella myös suurvaltasuhteiden näkökulmasta: ensimmäiseen kylmään sotaan, joka kesti toisen maailmansodan päättymisestä Kuuban ohjuskriisiin, sitä seuranneeseen détenten eli liennytyksen kauteen, uuteen kylmään sotaan 1980-luvun alussa ja sitten asteittaisen normalisoitumisen aikaan 1980-luvun lopusta ja Neuvostoliiton romahtamisesta lähtien.

Tärkeinä rajapyykkeinä näissä kahdessa luvussa toimivat kuudesta otoksesta ensimmäinen ja viimeinen eli Hiroshiman ja Nagasakin atomipommitukset elokuussa 1945 ja Intian ja Pakistanin vastavuoroiset ydinkokeet 1998. Katsauksen alku- ja päätepisteiksi ne eivät silti sellaisinaan käy. Ydinaseiden aikakausi ei päättynyt alkukesään 1998, vaan se jatkuu edelleen tätä kirjoittaessani. Ohjukset ydinkärkineen odottavat yhä käyttöönottoaan silloissaan, sukelusveneissään ja pommikoneissaan, ja yhä uudet maat havittelevat ydinkerhon jäsenyyttä. Alkupisteen määrittely on vielä vaikeampaa. On toki mahdollista pitää sellaisena Trinity-koetta heinäkuussa 1945, tai kirjaimellista nollapistettä, pommin pudottamista Hiroshimaan noin kuukautta myöhemmin. Näissä vaihtoehtoissa on kuitenkin puutteensa. Ne eivät kerro, mitkä syyt johtivat siihen, että atomiaseita alettiin kehittää. Samalla lailla sanomalehtien ja ydinaseiden suhteen ymmärtäminen vaatii lehtien taustojen selvittämistä. Siksi katse onkin tässä esityksessä välttämätöntä ulottaa myös ydinaseajan ”esivaiheeseen” 1900-luvun alkuun. Vasta sen jälkeen saa vuoronsa Manhattan-projekti, joka kietoo esivaiheen kehityslinjat yhteen ja käynnistää varsinaisen ydinaikakauden ajankulun.

Koska 60 vuoden aikajänne on melko pitkä, kertyy selvityksellekin mittaa. Luettavuuden parantamiseksi olen jakanut historian kahteen päälukuun, tähän ensimmäiseen, joka kattaa jakson 1900-luvun alusta Kuuban ohjuskriisiin 1962, sekä toiseen, jossa käsitellään vuosia 1962–1998. Jako on perusteltu, koska vuosi 1962 toimii ydinasehistoriassa kulminaatiopisteenä, kylmän sodan kilpavarustelun huippukohtana, jolloin suurvallat olivat ajaneet toisensa pakkopaikkaan, jossa oli valittava, käytetäänkö valtavia ydinarsenaaleja hyökkäystarkoituksessa vai ei.

2.1 Esivaihe: kolmen kehityslinjan leikkauspiste

2.1.1 Tieteellinen ja tekninen kehitys

Ruotsalaisen historioitsijan Peter Englundin mielestä atomipommin kehittälyssä oli kyse onnettomasta yhteensattumasta, sillä itse pommin ideassa ei ollut kyse mistään erityisestä keksinnöstä, vaan havainnosta, jonka tiede olisi väistämättä tehnyt ennen pitkää. Onnetonta asiassa oli hänen mukaansa se, että havainto tehtiin sota-aikana, jolloin asekehittelyn resurssit kasvoivat samaa vauhtia kuin moraaliset rajoitukset kutistuivat. (Englund 2003, 248–249.) Atomipommi sijaitsee siis kolmen kehityslinjan leikkauspisteessä: tarvittiin riittävä tieteellinen taso, sopivasti höllentynyt moraalinen sekä vielä maailmanpoliittisen tilanteen luoma kannustin antamaan syytke sille, että pommin valmistusurakkaan saatettiin ryhtyä.

Tieteellistä ja teknistä kehitystä voisi niin halutessaan kerrata fysiikan suurten nimien luettelona Isaac Newtonista Max Planckiin, Pierre ja Marie Curiesta Albert Einsteinin ja niin edelleen. Riittäväksi alkupisteeksi kuitenkin käy 1900-luvun alku, jolloin fysiikan tutkimus oli jo kohonnut sille asteelle, että atomin halkaisua pidettiin mahdollisena. Se oli myös teknisesti toteutettavissa: tämän mahdollistivat mm. Frederick Soddyn tutkimukset radioaktiivisten aineiden hajoamisesta, Ernest Rutherfordin kehittämä atomimalli sekä Ernest Lawrencen kehittämä syklotroni. Vuonna 1920 Rutherford onnistui havainnoimaan typpi-atomin ytimen hajoamisen eli fission pommittamalla typpeä radiumin alfasäteillä. Lehdistön mukaan tämä keinotekoinen radioaktiivisuus oli potentiaalisesti valtava energianlähde, jota perusteltiin yksinkertaisella laskelmalla, jonka mukaan yksi gramma materiaa riittäisi korvaamaan 3 000 tonnia hiiltä. Kaikki eivät ottaneet tällaisia visioita todesta, mutta Max Planck julisti: ”Me luotamme siihen, että saksalainen tiede keksii nyt keinot.” (Fölsing 1999, 614–615; Gosling 1999, 2–3.)

Ratkaiseva hetki koettiin vuonna 1932, kun brittiläiset John Cockcroft ja E.T.S. Walton onnistuivat halkaisemaan atomin Cambridgen yliopiston hiukkaskiihdyttimellä. Tässä vaiheessa tosin Rutherford itsekin piti ydinreaktiota vain mielenkiintoisena kuriositeettina. Hänen kerrottiin lausuneen tiedeseura British Associationin kokouksessa syyskuussa 1933, että ”[ydinreaktio] on hyvin onneton ja tehoton tapa tuottaa energiaa. Joka väittää, että atomeja muuntelemalla päästään voiman lähteille, puhuu pötyä”. (Rhodes 1986, 27.) Einstein taas totesi loppuvuonna 1935, että valtavien energiamäärien aikaansaaminen atomia pommittamalla oli ”yhtä mahdotonta kuin lintujen ampuminen pimeässä seudulla, jossa on vain vähän lintuja” (Fölsing 1999, 616).

Rutherford ja Einstein olivat kuitenkin väärässä. Vielä samassa kuussa kun Rutherford tyrmäsi ydinreaktion mahdollisuudet, sai unkarilaissyntyinen tiedemies Leo Szilard idean. Hän pohti, että jos löydettäisiin alkuaine, joka sylkäisisi liikkeelle kaksi neutronia kun siihen iskeytyy yksi neutroni, syntyisi energiaa tuottava ketjureaktio. Idean todisti oikeaksi italialainen Enrico Fermi jo

seuraavana vuonna. Seuraavan askeleen ottivat vuonna 1938 saksalaiset Otto Hahn ja Fritz Strassmann, jotka pommittivat uraania neutroneilla ja todistivat, että se hajoaa, jolloin syntyy bariumia ja kryptonit. Heidän kollegansa Lisa Meitner taas teki sarjan kokeita, jotka todistivat, että raskaat alkuaineet kaappaavat neutroneita ja muuntuvat epävakaaiksi aineiksi, jotka puolestaan fissioituvat. Näin vapautuu lisää neutroneja ja ketjureaktio jatkuu. Ratkaiseva löytö tehtiin keväällä 1939, kun Fermi ja Frederic Joliot-Curie havaitsivat kumpikin tahoillaan, että neutronin halkaistessa uraaniytimen vapautuu yleensä kaksi neutronia, joista kumpikin pystyy halkaisemaan toisen uraaniytimen. Löydön tehtyään Fermi mietti ikkunasta tuijottaessaan, miten yksi fissiopommi tuhoaisi kaiken, mitä hän New Yorkista näki. (emt., 617; Gosling 1999, 2–3.)

Pommin periaate oli keksitty paljon ennen Fermiä, todennäköisimmin Kiinassa 800-luvulla. Ensimmäiset pommit tehtiin bambuputkesta, joka oli tungettu täyteen räjähdysainetta ja tukittu molemmista päistä. Sodassa pommia alettiin käyttää suunnilleen samoihin aikoihin kun mustaruuti yleistyi 1000-luvun alussa. Lentokoneiden varhaiset suunnittelijat havaitsivat, että pommista voisi tulla todella pelottava ase, jos sen pudottaisi ilmasta. Ensimmäinen lentokoneella pudotettu pommi räjähti keitaalla Tripolin lähetyvillä 1.11.1911. Lentäjä oli Giulio Cavotti, joka heitti kaksikiloisen pommin yksitasonsa ohjaamosta. Italian ilmavoimien mukaan pommeilla oli ihmeellisen lamauttava vaikutus arabien taistelutahtoon. (Lindqvist 2000, 9-10, 22–24, 60.)

Mielenkiintoinen historian sivujuonne on, että toisessa maailmansodassa tärkeiksi nousseet ilmavoimat, atomipommitusten välttämätön väline, olivat vielä parikymmentä vuotta aiemmin olleet lopetusuhan alla. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Britannia oli ainoa maa, jolla oli omat itsenäiset ilmavoimat. Maa- ja merivoimat olivat sitä mieltä, että ne piti lakkauttaa, ja muuan Winston Churchill sai työn tehtäväkseen. Ilmavoimien johto keksi viime hetkessä keinon välttää kova kohtalo: he lupasivat nujertaa paljon harmia aiheuttaneen Somaliin kapinoivan mullahin Mohammed Abdille Hassanin 12 lentokoneella ja 250 miehellä, kun Britannian yleisesikunta suunnitteli kahden divisioonan voimin tehtävää kallista suuroffensiivia. Pommitusten avulla Hassan kukistuikin viikossa – kustannukset 77 000 puntaa. Vakuuttunut Churchill suostutteli hallituksen perumaan lakkauttamispäätöksen. (emt., 73–74.)

2.1.2 Moraalinen luisu

Brittiläinen filosofi ja historioitsija Jonathan Glover käyttää Hiroshiman pommittamiseen johtaneesta kehityksestä nimitystä *moraalinen luisu*. Keskeistä on ajatus siitä, että Hiroshimaan päädyttiin hiljaksiin, ja julmuuksilta estävät moraaliset pidäkkeet murrettiin yksitellen. Gloverin mielestä samalla tavoin kuin tieteen puolella piti ottaa lyhyitä askeleita, kunnes edellytykset atomipommin synnylle oli luotu, piti moraalisella puolella luopua vakiintuneista periaatteista yksi toisensa jälkeen, kunnes laajamittainen siviilien tappaminen oli mahdollista. (Glover 2003.)

Ruotsalaiskirjailija Sven Lindqvistin mukaan 1800-luvun puolivälissä tapahtui ratkaiseva käänne ihmisten joukkotuhoamisen hyväksymisessä. 13. hei-

näkuuta 1854 Yhdysvaltain laivasto tulitti puolustamatonta San Juan del Norte kaupunkia Nicaraguassa. Tulituksen tauottua maihin lähetettiin sotilaita sytyttämään kaupunki tuleen. 1856 britit vuorostaan tuhosivat Kantonin kaupungin Kiinassa kymmenen päivän tulituksessa. Parlamentin alahuoneessa todettiin: "Ei kai kansainvälisen oikeuden pikkutarkkoja pykäliä voi soveltaa kiinalaisiin!" Vuonna 1869 brittiläinen Charles Dilke kirjoitti menestyskirjassaan *Greater Britain*: "Alempien rotujen vähittäinen katoaminen ei ole vain luonnonlaki, vaan siunaus koko ihmiskunnalle." (Lindqvist 2000, 29–30.)

Glover näkee seuraavana askeleena siirtymisen "etätappamiseen"¹¹. Tämän kehityksen alkuvaiheeksi hän katsoo ensimmäisen maailmansodan aikaisen Saksan laivastosaarron heinäkuusta 1914 vuoteen 1918 saakka. Saarron aiheuttamien kuolonuhrien määräksi on arvioitu noin 800 000. Saarto oli erityisen ankara siviiliväestölle, jonka tappamista ei ollut tavattu pitää sopivana. Kuitenkin näin tehtiin ilman, että kukaan olisi kärsinyt merkittäviä omantunnontuskia. Tärkeä ominaisuus etätappamisessa onkin se, että tappaminen tapahtuu sananmukaisesti *etäältä*. Koska sotatoimien johtajat eli tässä tapauksessa saarron määrääjät olivat kaukana kuolevista, vähenivät tunnontuskat.¹² Omatuntoa keittää sekin, jos tappaminen tuntuu oikeutetulta – mikä sota-aikana tarkoittaa esimerkiksi samalla mitalla vastaamista tai puolustautumista mahdollista tappajaa vastaan. Lisäksi tämänkaltaisiin toimiin ryhtyminen on vähemmän pulmallista, jos aluksi ei edes ajatella pyrittävän siviiliuhreihin. Tappamisen hyväksyminen on helpompaa, kun siihen siirrytään asteittain: vaihteittaisella päätöksenteolla voidaan välttää sellainen hetki, jolloin täytyisi kohdata tappamisen herättämät moraaliset kysymykset. Myös hajautettu päätöksenteko laimentaa tunnetta yksilön vastuusta. (Glover 2003, 89–90, 92–93.)

Seuraava askel ketjussa ovat pommitukset, toisen maailmansodan aikana tehokkaaksi hiottu sodankäynnin muoto. Olennaista on se, että pommitukset ovat etätappamista. Väkivallantekijä ei itse näe tekonsa seurauksia, joten lentäjä voi väistää mieltään vaivaavat kysymykset pommituksen vaikutuksista kieltämällä ne tai ajattelemalla ne todellista vähäisemmiksi: "Pommit taisivat mennä viereen maalistaan.", "Siviiliuhreja taisi tulla tuskin ollenkaan." ja niin edelleen. Tilanne on paljon vaikeampi sillä, joka joutuu ampumaan vihollisen tai siviilin lähietäisyydeltä. Hän joutuu näkemään myös etätappamisen seuraukset, pommitusten vammauttamat ja tappamat ihmiset. Etäisyyden vaikutus näkyy esimerkiksi Britannian ilmavoimien komentajana toimineen sir Arthur Harrisin vuonna 1935 tekemässä raportissa, jossa hän valitti, että Itä-Afrikan kuvernööri

¹¹ Norjalainen rauhantutkija Johan Galtung käyttää jotakuinkin samassa merkityksessä termiä *pitkänmatkanväkivaltalta* (Galtung 2003, 77).

¹² Glover käyttää tästä saarron kohdalla murretusta pidäkkeestä nimitystä moraali-identiteetti. Sillä ymmärretään lyhyesti sanottuna sitä, millaisena ihminen itsensä näkee. Glover pitää lähtökohtana sitä, että ihminen ei yleensä ole julma eikä halua nähdä itseään sellaisena. Identiteetin taju on moraalisesti latautunutta, kun se ei ole vain tyyli- tai persoonallisuuskysymys, vaan jotain syvempää. Kyse on sitoumuksista tiettyihin asioihin, jotka taas ovat perua yksittäisistä päätöksistä tai teoista, kun ne on toistettu riittävän usein. Nämä sitoumukset muodostavat moraali-identiteetin ytimen. Moraali-identiteetin asettamat vaatimukset pystytään kuitenkin sivuuttamaan. (Glover 2003, 45.)

reihin on iskenyt pommipelko, josta he toivottavasti toipuvat (Lindqvist 2000, 113). Kriittisiä ääniä pommituksia kohtaan oli näet alkanut kuulua heiltä, jotka näkivät omin silmin pommien synnyttämät tuhot. Mutta etätappaminen etäännytti pommittajat ja päättäjät uhreistaan. Benito Mussolinin poika Bruno oli lentäjänä Abessiniasa Italian miehitettyä maan 1930-luvulla. Hän kuvasi kokemuksiaan:

Me sytytimme tuleen kukkulat, pellot ja kyläpahaset - - se oli todella huvittavaa. - - Ajattelin eläimiä: hyvä Jumala kuinka ne juoksivat. Kun pommiripustin oli tyhjä, aloin heittää pommeja käsin. - - Se oli totisesti hauskaa. (emt., 113, 115–116.)

Pommittajan moraalia nakertaa vielä sotasensuuri, jonka vuoksi todellista tietoa hyökkäysten seurauksista ei ole saatavissa. Tämä kiihdyttää kierrettä, jossa hiljalleen yhä suuremmat ja julmemmat teot tulevat sallituiksi.

Moraalinen luisu jonkinlaisten moraalisten periaatteiden maailmasta joukkomurhaamiseen on Gloverin mukaan selvästi nähtävissä natsi-Saksaa vastaan käydyin pommitussodan vaiheissa. Varhaisimmassa vaiheessa, jota kesti kesään 1941 asti, tavoitteena oli pommittaa vain sotilaskohteita, ja siviilikohteiden tuhoaminen oli kiellettyä. Toki pommitukset olivat epätarkkoja ja siviiliuhreja tuli jonkin verran. Sitten 24.9.1940 Lontoon polttoainevarikolle tarkoitettut saksalaispommit putosivatkin kaupungin keskusta. Pääministeri Winston Churchill määräsi ilmahyökkäyksen Berliiniin seuraavaksi päiväksi, johon Luftwaffe taas vastasi pommittamalla uudelleen Lontoota. Poikkeuksia säännöistä ilmeni yhä useammin, ja entiset periaatteet pystyttiin sysäämään syrjään – olivathan toiset ensin hyökänneet ”meitä” vastaan ja kyse oli vain samalla mitalla vastaamisesta. Vuonna 1941 havaittiin, että vain kolmannes kohteeseensa osuneiksi ilmoitetuista pommeista osui *alle* 8 kilometrin säteelle maalista. Tämän huomattuaan britit luopuivat kokonaan siviilikohteiden pommituskiellosta – vaihtoehtona olisi ollut pommitusten lopettaminen tykkänään. Päätökseen myötävaikutti myös halu osoittaa tukea Saksaa vastaan taistelevalle Neuvostoliitolle. Tämä keskivaihe kesti kesään 1944. (Glover 2003, 96–97.)

Kolmas vaihe, ilmaherruuden aika, ajoittuu sodan loppuvaiheisiin. Tällöin täsmäpommitukset sotilaskohteisiin olisivat taas olleet mahdollisia, kun Saksan ilmavoimista tai ilmatorjunnasta ei enää tarvinnut välittää. Silti pommituksia jatkettiin vanhaan malliin, koska muun muassa ilmavoimien komentaja sir Arthur Harris katsoi, että ne lyhentäisivät sotaa, säästäisivät liittoutuneiden joukkoja ja nakertaisivat vihollisen taistelumieltä. Euroopassa ei käytetty atomipommeja, mutta tuho oli silti suurta: syyskuun 11. päivänä Darmstadtin palopommituksessa kuoli arviolta 40 000 ihmistä, ja helmikuun 13.–14. päivinä Dresdenissä Yhdysvaltain ja Britannian ilmavoimien yhteisessä palopommituksessa surmansa sai noin 25 000 ihmistä (emt., 100–103; Taylor et al. 2005, 402).

Selittäväksi tekijäksi nousee jälleen etäisyys kohteesta – Berliinin, Dresdenin ja Darmstadtin kuolleet olivat kaukana Britannian tai Yhdysvaltain ilmavoimien kanslioista. Lisäksi päätöksenteko oli hajautettua, jolloin pommilukun kahvaa vetävän lentäjän oli helppo todeta olevansa vain yksi osa suuresta koneistosta. Olennaista on myös, että pommitukset kyettiin perustelemaan vas-

tapuolen aiheuttamalla tuhoilla. Mutta tärkeintä oli asteittaisuus: siviilikohteiden pommittaminen oli aluksi kiellettyä, sitten se hiljalleen hyväksyttiin, ja lopulta voitiin esteettä tappaa kymmeniätuhansia ihmisiä. (Glover 2003, 108–113.) Asiaa ei edes yritetty peitellä. Toukokuussa 1943, kun brittien sodanjohto määräsi Hampurin pommittamisesta, mainittiin käskykirjeessä tehtävän tarkoituksena olevan yksiselitteisesti ”Hampurin tuhoaminen”. Operaation koodinimikin oli Gomorra. (Rhodes 1986, 471.) Ensimmäisen maailmansodan laivas-tosaarron yhteys myöhempiin pommituksiin näkyy selvästi sir Arthur Harrisin sodan jälkeen antamassa lausunnossa:

”Usein kuulee väitettävän, että pommittaminen on erityisen julmaa, koska se vahingoittaa ja tappaa siviilejä. Totta, mutta toisaalta kaikki sodat aiheuttavat siviiliuhreja. Esimerkiksi viime sodan [I maailmansota] jälkeen brittihallitus julkaisi selonteon, jossa arvioitiin, että Saksan kauppasaarto aiheutti lähes 800 000 kuolonuhria” (Glover 2003, 119.)

2.1.3 Kannustin: Saksan pommi

Toisen maailmansodan alkuvuosiin tultaessa oli jo hankittu tarvittava tieteellinen osaaminen pommin valmistamiseksi ja moraaliset pidäkkeet murrettu. Tarvittiin enää yksi sysäys siihen, että hankalaan projektiin ryhdyttäisiin. Tällaisena käyttövoimana toimi pelko. Nimenomaan pelko siitä, että natsi-Saksa saisi valmistettua pommin ensimmäisenä. Leo Szilard pohti jo vuonna 1939 Saksan uhkaa: ”Ajattelin, että jos fissiossa todella vapautuu neutroneja, se on salattava saksalaisilta” (Weart et al. 1978, 53). Suurimmat tunnetut uraaniesiintymät sijaitsivat Belgian Kongossa, ja Szilard pyysi Albert Einsteinia¹³ laatimaan Belgialle kirjeen, jossa kehoitettaisiin estämään uraanin joutuminen Saksan käsiin. Einstein päätti kuitenkin vedota suoraan Yhdysvaltain presidenttiin Franklin Rooseveltiin. Tuloksena oli Einsteinin ja Szilardin yhteinen kirje 2.8.1939:

Viimeksi kuluneiden neljän kuukauden aikana on käynyt todennäköiseksi - - että on mahdollista saada käyntiin ydinketjureaktio isossa uraanimäärässä mikä mahdollistaa valtavien energiamäärien ja suurten radiuminkaltaisten uusien alkuainemäärien luomisen. Nyt näyttää lähes selvältä, että tämä voitaisiin saada aikaan lähitulevaisuudessa. Tämä uusi ilmiö johtaisi lisäksi pommin rakentamiseen, ja on ajateltavissa, vaikkakin paljon vähemmän varmaa, että tällä tavoin voitaisiin kehittää erittäin tehokkaita uudentyyppisiä pommeja. Yksi ainoa tällainen pommi - - saattaisi tuhota kokonaisen satamakaupungin ja osan sen lähiseutua. (Isaksson 1980, 38–39.)

Roosevelt perusti neuvonantajansa Lyman Briggsin johdolla toimineen komitean tutkimaan uraanin käyttömahdollisuuksia, mutta Yhdysvaltojen ydintutkimuksen organisointi pysyi varoituksista huolimatta pienimuotoisena syksyyn 1941 asti. Tuolloin Britannia lähetti Washingtoniin omia tutkimustuloksiaan,

¹³ Einstein oli vielä 1930-luvun alkupuolella pasifisti ja ajoi monien pidätettyjen aseistakieltäytyjien, kuten suomalaisen Arndt Pekurisen, asiaa. Hitlerin valtaannousu kuitenkin muutti hänen kantansa. Hän totesi Saksan muodostavan sellaisen uhan maailmanrauhalle, ettei passiivinen aseistakieltäytyminen missään nimessä vastannut tilanteen vaatimuksia. Tällainen takinkääntö katkeroitti pasifistit, mutta Einstein pysyi kannassaan: ”Voiko olla niin ettei maailma näe, että Hitler on kiskomassa meitä sotaa kohti?” hän kysyi. (Isaksson 1980, 12–15.)

nk. Maud-komitean raportin. Raportissa kerrottiin pommin rakentamistavoista ja mukana oli raportti fyysikoiden Otto Frischin ja Otto Peierlsin löydöksistä. He olivat laskeneet, että atomiräjähdyksen vaatimaan ketjureaktioon riittäisi vain vajaa kilo uraanin isotooppia 235, eikä sen tuottamiseen menisi kuin muutamia viikkoja. (Gosling 1999, 1, 9; Kelly 2005, 177–180.) Mahdollisuus, että Saksa rakentaisi pommin, sai heidät kehittämään ajatuksen ydinpelotteesta:

Pommia ei todennäköisesti voisi käyttää tappamatta isoa määrää siviileitä, ja siksi me emme kenties käyttäisi sitä. Tehokkain vastaus olisikin samanlaisella pommilla uhkaaminen. Niinpä pidämmekin tärkeänä tuotannon aloittamista niin pian ja tehokkaasti kuin mahdollista, vaikka emme aikoisikaan käyttää pommia hyökkäyssodan välineenä. (Clark 1965, 215–217; sit. Glover 2003, 121.)

Luotettavina pidetyiltä briteiltä saatu tieto siitä, että Saksa voisi saada käsiinsä atomipommin, pani viimein vauhtia rattaisiin. Rooseveltin neuvonantaja Alexander Sachs esitteli brittiläistiedot presidentille 11. lokakuuta. Sachs esitti samalla oman muistionsa toimenpiteistä, joihin olisi syytä ryhtyä. Roosevelt vastasi: ”Alex, te haluatte estää sen, että natsit räjäyttävät meidät ilmaan” ja kutsui kokoon valiokunnan tutkimaan uraanin käyttömahdollisuuksia. Siihen kuului muiden muassa Enrico Fermi, Leo Szilard ja Edward Teller. Valiokunnan vuosibudjetiksi hyväksyttiin vaatimattomat 6 000 dollaria. Projekti laajeni kuitenkin nopeasti, ja 6.12.1941 perustettiin salainen Manhattan Engineer District, josta kehkeytyi kaikkien aikojen valtavin tekninen hanke. 28. joulukuuta Roosevelt hyväksyi sen rahoitukseksi huimat 500 miljoonaa dollaria. Myöhemmin se tultaisiin tuntemaan nimellä Manhattan-projekti¹⁴. (Fölsing 1999, 619–620; Gosling 1999, 9–17.)

Pelko natsien atomipommista ei 1940-luvun alussa ollut aiheeton, sillä tuolloin näytti vahvasti siltä, että Adolf Hitler voittaa sodan. Saksa oli sulauttanut Itävallan, vallannut Tshekkoslovakian, Tanskan ja Norjan, jakanut Puolan Neuvostoliiton kanssa ja lyönyt Ranskan. Peliteoreettisesti ajatellen kaikki puolsi pommin rakentamista: jos Hitler hankkisi pommin yksin, kaikki olisi menetetty lopullisesti, mutta jos amerikkalaiset saisivat pomminsa kuntoon ennen Saksaa, Hitler olisi menettänyt kaiken lopullisesti (Englund 2003, 257). Toisen maailmansodan aikana käynnistetyistä atomiohjelmista vain Yhdysvaltojen alullepanema pääsi maaliin saakka, sillä sekä Japanin että Saksan suunnitelmat epäonnistuivat. Japanin atomihanke, ”A-projekti”, oli käynnistetty 1941. Jälkikäteen ajatellen yhteensattuma on melkoinen: hanke alkoi vain kaksitoista päivää Yhdysvaltain oman tutkimusohjelman jälkeen. Tutkimukseen luvattiin avokätisesti varoja, mutta innostus laimeni pian. Joulukuussa 1942 japanilais-tiedemiehet tekivät arvion, jonka mukaan atomipommien tuottamiseen tarvittaisiin aikaa kymmenen vuotta, eikä maalla ollut edes uraania. Laivasto panikin A-projektinsa jäihin, ja maavoimat jatkoi pommin kehittelyä vain pienimuotoisesti aina vuoteen 1945 asti. (Thomas & Witts 1981, 54–55; Japanin projektista ks. Rhodes 1986, 457–459, 464, 580–582.)

¹⁴ Atomipommi- ja projektit kulkivat monenlaisilla peitenimillä. Britanniassa atomitutkimusta teki viattomankuuloinen *Directorate of Tube Alloys*. (Putkimetalliyhdisteiden johtokunta.)

Saksan tilanne on mielenkiintoinen siitä syystä, että sillä oli periaatteessa kaikki edellytykset onnistua. Monet pommin kannalta tärkeistä tieteellisistä keksinnöistä oli tehty Saksassa, vahva keskushallinto tarjosi teoriassa rajattomat resurssit atomiohjelman käyttöön, ja maalla oli hallussaan myös tarvittavat raaka-aineet. Tästä huolimatta se epäonnistui. Tekniset ja sotatoimien aiheuttamat esteet, kompetenssiesteet ja moraaliset esteet – Saksan pommiohjelma kärsi näistä kaikista. Viitteitä saksalaistiedemiehiä vaivanneista omantunnonkysymyksistä saatiin jo loppukesällä 1941, kun Saksan atomiaseohjelman vetäjä Werner Heisenberg lähti Kööpenhaminaan tapaamaan fyysikko Niels Bohria. Hän jopa antoi Bohrille piirustuksen suunnitteilla olleesta ydinreaktorista. Heisenbergin mukaan hänen tarkoituksensa oli selvittää, oliko Bohrista oikein, että fyysikot tutkivat fysiokelpoisia aineita, ja voisiko Bohr liittyä mukaan Heisenbergin kaavailemaan ”fyysikkojen lakkoon”, joka estäisi kaikkia maita saamasta haltuunsa atomipommia. Tapaaminen kuitenkin meni pieleen. Bohr katsoi Heisenbergin ilmaisseen toivonsa ja uskonsa siitä, että sodan voittaisi Saksa ydinaseineen, olihan tämä kertonut suunnittelevansa atomipommia: ”[Uraanin fysiosta] voidaan tehdä pommi, ja me työskentelemme sen parissa”, Heisenberg oli tokaissut. Lisäksi Bohr epäili Heisenbergin taivuttelevan häntä Saksan puolelle. (Englund 2003, 257–260; Glover 2003, 121–122.)

Heisenbergin perimmäisistä motiiveista ei ole täyttä selvyyttä. Hänen on kerrottu kannattaneen sotaa ja sanoneen sen olleen biologinen välttämättömyys (Glover 2003, 125), mutta toisaalta hän jarrutti pommin kehittelyä liioittelemalla sen kustannuksia:

Hän istui kokouspöydässä kokouspöydän jälkeen ja soitti vanhaa gramofonilevyään: pommi oli mahdollista tehdä, kustannukset nousisivat aivan liian suuriksi, työ veisi liikaa aikaa ja mahdollisuudet ratkaisevaan menestykseen olisivat liian epävarmoja. Joskus hän johti suorastaan harhaan, kuten silloin, kun hän yhdessä puheessa vastoin parempaa tietoa vihjaisi, että yhtä pommia varten tarvittaisiin tonni uraani-235:a, samaan aikaan kun saksalaiset eivät olleet onnistuneet hankkimaan sitä edes mikroskooppisia määriä. Todellinen määrä oli noin kymmenen kiloa. (Englund 2003, 264.)

Lisäksi Heisenberg sanoi myöhemmin suoraan, että ajatus pommin tarjoamisesta Hitlerin käsiin oli kauhistuttava (emt., 265). Myös muiden saksalaisfyysikoiden on arveltu suhtautuneen vastahakoisesti pommin valmistamiseen. Tämä asenne paljastui ns. Farm Hallin¹⁵ nauhoista. Niille on nauhoitettu Britanniassa sodan jälkeen eristyksissä pidettyjen saksalaistiedemiesten keskusteluja. Nauhoista käy ilmi, että valtaosa heistä ei halunnut onnistua tehtävässään:

Kun Otto Hahn kuuli Hiroshiman pommituksesta, hän järkyttyi täydellisesti ja sanoi tuntevansa, että on henkilökohtaisesti vastuussa satojen tuhansien ihmisten kuolemasta. Nauhalla hänen kuullaan sanovan: ”Polvistun kiittämään Jumalaa, että me emme valmistaneet pommia.” Carl von Weizsäcker puolestaan totesi: ”Jos olisimme halunneet Saksan voittavan sodan, olisimme onnistuneet. Täytyy myöntää, ettemme halunneet onnistua.” (Goldberg & Powers 1992, Cassidy 1998.)

¹⁵ Täydelliset Farm Hall -transkriptiot ks. Frank 1993.

Brittiahistorioitsija David Irving¹⁶ ei kuitenkaan usko, että saksalaisten tutkijoiden moraalinen selkäranka olisi ollut vahvempi kuin amerikkalaisten. Hänen mukaansa prosessin edetessä tutkijoiden moraaliset epäilykset eivät olisi nousseet tarpeeksi vahvoiksi voittaakseen heidän uteliaisuutensa saada selville, mitä seuraavaksi tapahtuu. Irvingin mielestä suurin virhe Saksan projektissa oli jättää se tutkijoiden käsiin ja keskittyä teoriaan käytännön sijaan. Tämän seurauksena saksalaiset olivat teoreettisella puolella lähes amerikkalaisten tasolla, mutta käytännön sovelluksissa kaukana perässä. Hän katsoo, että käännekohta saavutettiin vuonna 1942. Siihen mennessä Yhdysvallat ja Saksa olivat edenneet suurin piirtein yhtä pitkälle, mutta saksalaiset eivät kyenneet vakuuttamaan hallitustaan projektin tärkeydestä, kun taas amerikkalaiset investoivat tuhansia kertoja enemmän rahaa. Sodan viimeisinä kolmena vuotena Saksa eteni suurin piirtein yhtä paljon kuin se olisi voinut edetä kolmessa kuukaudessa, jos halua olisi ollut. (Irving 1967, 350, 358–359.)

Selityksiksi epäonnistumiselle on esitetty sitäkin, että saksalaisilta tutkijoilta puuttui yksinkertaisesti kyky tehdä pommin rakentamiseen tarvittavat laskelmat. On myös muistettava, että Saksa auttoi Yhdysvaltoja ja Britanniaa karkottamalla maasta suuren määrän tiedemiehiä näiden juutalaisuuteen tai muuhun rodulliseen seikkaan vedoten. Tämä aivovuoto takasi Yhdysvalloille tärkeän kilpailuedun. Eikä pidä unohtaa liittoutuneiden sotatoimien aiheuttamia vaikeuksia. Niistä suurimmat liittyvät nk. raskaan veden valmistukseen. Saksalaisprofessori Walther Bothe oli nimittäin antanut kollegoilleen virheellisen ilmoituksen, jonka mukaan atomireaktorissa ei voisi käyttää neutronien hidastajana grafiittia (kuten Yhdysvalloissa tehtiin), vaan ainoastaan raskasta vettä. Tällöin tärkeäksi nousi Norjassa sijainnut Norsk Hydron raskaan veden tuotantolaitos, jonka natsit päättivät siirtää Saksaan. Norjalaiskommandot onnistuivat kuitenkin räjäyttämään vesijunaa kuljettaneen lautan, ja raskas vesi päätyi järven pohjaan. (Glover 2003, 123.) Saksalaisfyysikko Kurt Diebner arvioi sodan jälkeen, että raskaan veden puute oli suurin syy siihen, etteivät he saaneet rakennettua atomireaktoria (Rhodes 1986, 517).

Kysymys Saksan atomihankkeen todellisesta tilasta askarruttaa tutkijoita edelleen. Kevättalvella 2005 saksalainen Rainer Karlsch herätti keskustelua teoksellaan *Hitlers Bombe*, jossa hän väitti natseilla olleen jo vuonna 1944 atomipommi, jota testattiin maan pohjois- ja keskiosissa sijainneissa koelaitoksissa. Karlschin mukaan tämä pommi oli juuri se ”ihmease”, johon Hitler viittasi toistuvasti sodan loppuvaiheissa. Karlsch sai tukea amerikkalaistutkija Mark Wal-

¹⁶ Irving on historioitsijana kiistanalainen hahmo. Hän on saanut jopa vankeustuomioita revisionistisista näkemyksistään holokaustista ja Hitlerin roolista sen toteuttamisessa. Vuonna 2000 Irving nosti syytteen amerikkalaisprofessori Deborah Lipstedtia sekä kustannusyhtiö Penguin Booksia vastaan, kun Lipstedt oli kirjassaan *Denying the Holocaust* syyttänyt Irvingiä holokaustin kieltäjäksi. Irving hävisi jutun. Tuomiolauselmassa Irvingin katsottiin olevan ”aktiivinen holokaustin kieltäjä, antisemitisti ja rasisti, jolla on yhteyksiä uusnatsismia kannattaviin äärioikeistolaisiin”. Oikeudenkäynti tuhosi Irvingin maineen ja ajoi hänet konkurssiin. Tästä huolimatta hänen teoksensa *Virus House* (1967) merkittävyyttä natsien atomipommiprojektin taustojen paljastajana ei voida kiistää. Kirja perustuu asiakirjalähteiden lisäksi haastatteluihin, joissa ovat olleet mukana käytännössä kaikki Saksan atomiohjelman johtohahmot.

kerilta, joka kuitenkin arvioi, että saksalaisten keksintö oli lähinnä nk. likainen pommi.

2.2 New York Times ja Helsingin Sanomat ennen atomiaikaa

2.2.1 Nousu maineeseen ennen maailmansotaa

Toisen maailmansodan alkaessa sekä New York Times (NYT) että Helsingin Sanomat (HS) olivat jo saavuttaneet merkittävän aseman kotimaissaan, Times kansainvälisestikin. New York Times oli perustettu vuonna 1851, mutta suurten joukkoon se nousi vasta 1900-luvun alkuvuosina uuden omistajansa Adolph S. Ochs'n avulla. Ochs hankki alle 10 000 kappaleen myynnillä kituuttaneen lehden vuonna 1896 ja pani siinä toimeen perinpohjaisen muutoksen. Times alkoi toteuttaa Ochs'n kuuluisaa slogania *All the news that's fit to print* (*Kaikki uutiset jotka sopivat julkaistaviksi*). Sivuilta jäivät pois sensaatiot, skandaalit, huutavat otsikot ja jopa sarjakuvat. (Diamond 1994, 41.) Ochs oli varma siitä, että kaupunki tarvitsi enemmän ja parempia uutisia, ei keltaisen lehdistön sensaatioita. Lopullinen läpimurto tapahtui, kun Ochs päätti laskea lehden hintaa yhteen senttiin. 1900-luvun alussa levikki olikin jo kymmenkertaistunut. (Douglas 1999, 123–125.) Times alkoi saavuttaa, kiitos erinomaisen toimittajakaartinsa, uutisvoittoja toisensa perään: Venäjän ja Japanin sodassa 1905 lehti oli selvästi muiden edellä, ja se ehätti myös ensimmäisenä kertomaan Titanicin uppoamisesta vuonna 1912. Lisämainetta lehti keräsi julkaisemalla pelastuneiden nimilistoja, jälleen päiväkausia muita ennen. (emt., 127–128; Timesin alkuaajoista ks. myös Emery & Smith 1954, 483–500.)

Maineensa Yhdysvaltain ”virallisena lehtenä” Times saavutti ensimmäisen maailmansodan vuosina. Lehti teki tiivistä yhteistyötä eurooppalaisten uutistoimistojen kanssa, ja sodan aikana Times alkoi julkaista täysimittaisena poliitisten johtajien puheita ympäri maailmaa. Tämän seurauksena lehdestä tuli referenssi tutkijoiden ja virkamiesten silmissä. (Douglas 1999, 129; Diamond 1994, 395.)

Helsingin Sanomien historiassa on tiettyjä samankaltaisuuksia New York Timesin kanssa. Lehti aloitti ilmestymisensä vuonna 1904, kun se perustettiin nuorsuomalaisten lakkautetun äänenkannattajan Päivälehden tilalle. Sen kohtaloksi olivat koituneet kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin murhan jälkeiset sensuuritoimet. Vuonna 1905 lehden levikki oli vielä melko vaatimattomat 6 000 kappaletta, mutta HS alkoi New York Timesin tapaan kerätä etumatkaa kilpailijoihinsa ensimmäisen maailmansodan vuosina. Yhtenä päätekijänä toimi Rudolf Holstin komennossa ollut ulkomaanosasto. Viimeistään 1920-luvun alussa HS oli jättänyt taakseen merkittävimmät uhkaajansa Uuden Suomen sekä Hufvudstadsbladetin. Lehti keräsi lukijoita etenkin työväestön piiristä pikkuilmoitustensa turvin. 1930-luvulla samankaltaisuus New York Timesin kanssa vahvistui, kun päätoimittaja Eljas Erkkö alkoi panostaa ennen muuta uutis-

ten luotettavuuteen. Samaan aikaan lehti ryhtyi rakentamaan kirjeenvaihtajaverkostoa – ensimmäiset päätoimiset kirjeenvaihtajat lähetettiin Lontooseen ja Berliiniin – sekä solmimaan yhteyksiä ulkomaisiin uutistoimistoihin kuten United Pressiin sekä ulkomaisiin lehtiin. Tämän yhteistyön tuloksena lehden sivuilla ilmestyi muiden muassa sellaisten tunnettujen kirjoittajien kuin Walter Lippmannin ja Sumner Wellesin tuotoksia. Lehti alkoi jo 1928 kokeilla anglo-amerikkalaista tapaa otsikoida, eli myyviä juttuja korostettiin levein otsikoin. Tosin poikkeuksena NYT:hen ei Helsingin Sanomat kaihtanut uutisten tekemistä viihdyttäväksi, jopa sensaatioiksi. (Tommila et al. 1988b, 130–132; 1988a, 85–86; Tommila & Salokangas 1998, 188–190.)

Toinen yhteinen kehityssuunta molemmille lehdille oli kohti sitoutumattomuutta¹⁷. Yhdysvalloissa kehitys liittyy läheisesti nk. objektiivisuusnormin nousuun 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Objektiivisuudella haluttiin tehdä pesäeroa 1800-luvun journalismiin, jossa puoluekannat vaikuttivat vielä erittäin vahvoina. Objektiivinen journalismi taas pyrki esittämään asiat kylmän viileästi ilman tunnelatauksia ja tuomaan esille kaikkien osapuolten näkemykset tasaveroisesti. Journalistin ei myöskään sopinut kommentoida tai analysoida uutisen sisällä. Tämän uudenlaisen journalismin nousun on katsottu liittyvän kaupallistumiseen: kustantajille oli kannattavampaa haalia lukijoita kaikista kansanryhmistä kuin keskittyä yhden puolueen kannattajakuntaan (ks. Carey 1989). Joskin Schudson (2001, 150–163) pitää tällaista näkemystä turhan yksioikoisena. Hän korostaa ennen muuta toimittajakunnan ammatillistumisen ja ammatti-identiteetin muodostumisen merkitystä: kytkökset omistajiin ja heidän intresseihinsä vähenivät ja ne korvautuivat ammattikunta-ajattelulla sekä lukijoiden edun korostamisella. Tätä muutosta seurasi sitten varsinainen journalismieettinen keskustelu objektiivisuudesta ja periaatteiden muotoutuminen. 1922 lehti-toimittajat perustivat oman liiton, joka avajaiskokouksessaan hyväksyi eettisen normiston, jossa mainittiin ihanteeksi tarkkuus, totuudenmukaisuus, rehellisyys ja puolueettomuus¹⁸. Kaplan (2001, 184, 190) taas pitää ratkaisevana seikkana sitä, että puolueiden valta ja merkitys amerikkalaisessa yhteiskunnassa vähenivät vuosisadan alussa, jolloin lehdet kykenivät helpommin julistautumaan riippumattomiksi.

Edistyspuolueen äänenkannattaja Helsingin Sanomat aloitti siirtymisen kohti sitoutumattomuutta 1910-luvun lopulla. Vuonna 1919 lehti ilmoitti edistyspuolueelle, että vastuu lehden kannan määrittämisestä päivän kysymyksissä

¹⁷ Sitoutumaton on ymmärrettävä tietyin varauksin. Useissa tutkimuksissa (mm. Holmberg 2004) on osoitettu, että jotkin poliittiset toimijat ja tahot saavat Helsingin Sanomissakin osakseen suotuisampaa kohtelua kuin toiset. Samalla tavoin New York Times on monissa vaaleissa asettunut peittelemättä tai peiteltymin tietyn ehdokkaan tai puolueen taakse. Schudson (2001, 156) huomauttaa lisäksi, että Ochs kyllä julisti pääkirjoituksessaan lehensä tekevän uutisensa "without fear or favor", ilman pelkoa tai suosimista, mutta vähemmän lainatussa pääkirjoituksen seuraavassa kappaleessa hän antoi täyden tukensa mm. tariffiuidistukselle, veronalennuksille sekä keskushallinnon supistamiselle.

¹⁸ Mielenkiintoinen ja perin amerikkalainen sivujuonne on, että 1930-luvulla kustantajat käyttivät objektiivisuusnormia keppihevosenä estääkseen toimittajia liittymästä ammattiliittoon: miten muka liiton jäsen voisi olla työssään objektiivinen ja puolueeton? (Schudson 2001, 163.)

on säilytettävä lehden vastuullisella johdolla. Lopullisen irtautumisen vuoksi on tavattu mainita joko 1932 tai 1936. Tästä huolimatta lehden kytkös politiikkaan pysyi vahvana, sillä päätoimittaja-toimitusjohtaja Eljas Erkkö toimi aktiivisesti politiikassa edistyspuolueen riveissä. Oikeampi ajankohta saattaisikin osua sotavuosiin, jolloin Erkkö jätti poliittiset tehtävät. Vuonna 1943 lehden nimiöön ilmestyi teksti ”riippumaton sanomalehti”. (Tommila & Salokangas 1998, 165–167.)

Länsimaisen sanomalehdistön tutkimuksessa lehdistökenttä on tapana jakaa karkeasti kahteen: laatulehdistöön, *quality press*, ja populaarilehdistöön, *popular press*. Tässä jaossa laatulehdistön ominaisuuksiksi on katsottu pyrkimys syvälliseen juttujen käsittelyyn, asiallisuuteen, yhteiskunnallisesti merkittävien juttujen valintaan sekä maltilliseen esittämistapaan. Sen sijaan populaarilehdistössä iskusanoja ovat viihteellisyys, sensaationhakuisuus, pinnallisuus, kevyet juttuvalinnat ja räväkkä esitystapa. (Huovila 1998, 12–13; ks. laatulehdistöstä tarkemmin 4.6.1) Vaikka pohjoismaiset päivälehdet on usein erotettu näiden kahden välimaastoon omaksi erityisryhmäkseen, ns. *omnibus pressiksi*, katson että tämän tutkimuksen kehyksessä on perusteltua niputtaa sekä New York Times että Helsingin Sanomat laatulehdistön puolelle. Ensinnäkin siksi, että molemmat pyrkivät alkuhetkistään lähtien seuraamaan sen normeja ja ihanteita. Toiseksi siksi, että omnibus-lehdetkin pyrkivät nimenomaan juttusisällöissään noudattamaan laatulehtien normistoa, kun taas populaarisuus näkyy etenkin ulkoasussa (emt.). Tämän tutkimuksen kohteenahan ovat juuri nuo sisällöt.

2.2.2 Lehdet ja sotasensuuri

Toisen maailmansodan vuosina sekä Suomessa että Yhdysvalloissa toimeenpantiin sotasensuuri, joka vaikutti lehtien uutisointiin. Yhdysvalloissa sensuuri-toimet käynnistettiin pian Japanin hyökättyä Pearl Harboriin 7.12.1941. Sekä maavoimat että laivasto aloittivat säätelyn, ja liittovaltion poliisille FBI:lle annettiin väliaikaiset valtuudet sensuroida kaikkea uutis- ja telekommunikaatioliikennettä (Foerstel 1998, 5–6). Kaksi viikkoa myöhemmin kongressi myönsi sensuurioikeudet presidentti Rooseveltille, joka loi miltei välittömästi asiaa valvomaan sensuuriviraston, *Office of Censorship* (OC). Sen johtoon tuli uutistoimisto Associated Pressin leivissä työskennellyt Byron Price. Lehdistölle jaettiin ohjeistus sotasensuurin vaatimuksista tammikuussa 1942. Ohjeistus oli periaatteessa vapaaehtoinen, mutta OC valvoi sen noudattamista. Toimittajia kehoitettiin käyttämään tervettä järkeä ja olemaan julkaisematta tietoja joukkojen liikkeistä ja operaatioiden kulusta. OC:n toimintaa tukemaan perustettiin kesäkuussa vielä sotainformaatiovirasto, *Office of War Information* (OWI), jonka tehtävä oli toimia Yhdysvaltain propagandatoimistona ja hoitaa lehdistön ja hallinnon välisiä suhteita. Amerikkalaislehdistö mukautui sensuurin vaatimuksiin hyvin. Käytännössä yksikään sodan suurista salaisuuksista – tutka, Normandian maihinnousu ja atomipommi – ei vuotanut julkisuuteen. Ongelmat olivatkin lähinnä triviaaleja: pienet lehdet rikkoivat kieltoa, jonka mukaan jutuista ei saanut tunnistaa armeijan yksikköä tai alusta eikä niiden asemapaikkoja, ja lisäksi

rintamalta palanneita sotilaita haastateltiin ilman lupaa. (emt.; Emery & Smith 1954, 604–607; Smith 1999, 151.) Kuuliaisuutta selittänee pitkälle se, että aivan kuten Suomessa, myös Yhdysvalloissa toinen maailmansota oli ”hyvä sota”: journalistit samaistuvat virallisiin sodan päämääriin, koska taisteluiden tarkoitus oli selvä ja oikeutettu – Hitlerin Saksa ja Hirohiton Japani, sotaisat diktatuurit, oli lyötävä. Konsensus vallitsi ja sotakirjeenvaihtajat olivat sankareita. Tämä heikensi muuten niin vahvan objektiivisuusnormin merkitystä. (Luostarinen 2002, 95–96, 99.)

Kaikista sota-ajan salaisuuksista ja luottamuksellisista tiedoista atomipommi oli vahvimmin vartioitu. Tutkan tavoin myös atomin halkaisun mahdollisuuksista oli puhuttu julkisuudessa ennen sotaa, mutta Euroopan taisteluiden alettua amerikkalaistiedemiehet lopettivat sellaisten tietojen julkaisemisen, jolla olisi voinut olla sotilaallista käyttöä. Muissa lehdissä artikkeleita ilmestyi edelleen, kuten New York Timesin tiedetoimittajan William Laurencen *The Atom Gives Up* syyskuussa 1940, jossa selostettiin atomifission käyttöä energianlähteenä. Atomihankkeen edetessä ja kasvaessa Yhdysvaltain hallitus alkoi kuitenkin olla yhä enemmän huolissaan atomipommin salassapysymisestä, ja niinpä presidentin neuvonantaja Vannevar Bush esitti aiheen sisällyttämistä sensuurisäädöksiin. Manhattan-projektin johto ei erityisemmin pitänyt ajatuksesta, että pommi jätettäisiin vapaaehtoisen sensuurin varaan. Pricen mielestä täysi kielto ei olisi toiminut, ja niinpä 28.6.1943 OC lähetti kaikille lehdille ja radioasemille ohjeen, jossa edellytettiin,

ettei mitään tietoja julkaistaisi tai lähetettäisi uusiin tai salaisiin asekokeisiin liittyen. Tämän lisäksi teitä pyydetään olemaan julkaisematta mitään tietoja sotakokeista joihin liittyy: atominmurskauksen tuotantoa tai käyttöä, atomienergiaa, atomifissiota, atominhalkaisua tai mitään vastaavaa, radiumin tai radioaktiivisten aineiden sotilaallista käyttöä, raskasta vettä, korkeajännitelaitteistoja, syklotroneja tai mitään seuraavista alkuaineista tai niiden yhdisteistä: polonium, uraani, ytterbium, hafnium, protaktinium, radium, rhenium, thorium, deuterium. (Sweeney 2001, 195–200.)

Ohje meni varsin hyvin perille, vaikkei sen merkitystä monessakaan toimituksessa ymmärretty. Vuodoilta ei silti kokonaan vältytty. Yksi pahimmista tapahtui 15.8.1944 Mutual-radiokanavan ohjelmassa *Confidentially Yours*, jonka toimittaja Arthur Hale kertoi noin kahdelle miljoonalle kuulijalleen, että armeija aikoo halkaista atomin ja kehittää sen perusteella ase. Manhattan-projektin johto kokosi syksyyn 1944 mennessä listan kaikkiaan 144 tapauksesta, joissa projektiin liittyvää aineistoa oli päässyt julkisuuteen. OC oli suuresta määrästä huolimatta tyytyväinen tilanteeseen ja muistutti, että tilaisuuksia tietojen julkistamiseen olisi ollut tuhansia. (emt., 200–205.)

Suomessa sotasensuurin valvonnasta vastasi Valtion tiedotuslaitos VTL, joka yksistään jatkosodan aikana laati noin 2 400 lehtikirjoitusta. VTL piti lisäksi kuukausittain tiedotustilaisuuksia lehdistölle ja Helsingin johtaville lehdille viikoittain. Laitoksen sensorit tarkastivat joka kuukausi noin 30 000 juttua, joista 95 prosenttia ei aiheuttanut toimenpiteitä. Esko Salminen (1998, 244, ks. myös Salminen 1976, 179–182) katsoo tämän kertovan siitä, että sodan tavoitteet hyväksyttiin lehdistössä yksituumaisesti, joten tarvetta sensuurille tai lehtien sul-

kemiselle ei ollut. Sensuurin sijaan suurempi rajoite saattoi olla paperin säännöstely, joka pakotti monet lehdet pienentämään sivumääriään. Helsingin Sanomien merkittävyyttä korostaa, että se sai esimerkiksi vuonna 1944 yksin käyttöönsä viidenneksen koko maan sanomalehtipaperin kiintiöstä. (Tommila & Salokangas 1998, 233–236, 241.)

Atomiajan aattona tilanne Suomessa oli kuitenkin huomattavasti erilainen kuin Yhdysvalloissa. Toinen maailmansota oli Suomen osalta päättynyt jo 19. syyskuuta 1944 Neuvostoliiton kanssa allekirjoitettuun välirauhansopimukseen. Suomi menetti toistamiseen Karjalan ja joutui luovuttamaan myös Petsamon sekä vuokraamaan Porkkalan Helsingin kupeesta Neuvostoliitolle. Maksettavaksi lankesivat suuret sotakorvaukset. Rauhansopimuksen toimeenpanoa tuli valvomaan liittoutuneiden nimittämä valvontakomissio, puheenjohtajanaan venäläinen Andrei Zhdanov. Komissiolla oli laajat valtaoikeudet, ja se piti Suomea tiukassa tarkkailussa. (Visuri 2006, 22–26, 30–32.) Sotasensuuriakaan ei lopetettu, vaan se pysyi voimassa aina vuoteen 1947 ja Pariisin rauhaan saakka. Valtion tiedotuslaitos VTL muuttui 1944 Valtion tiedotuskeskukseksi (VTK) eikä se enää tarjonnut sota-ajan malliin valmiita artikkeleita, vaan järjesti informaatiotilaisuuksia sekä päätoimittajatapaamisia ja lähetti paimenkirjeitä. Vielä vuoden 1945 alussa keskuksen tarkastajia oli noin sata, lakkautuksen alla enää viitisentoista. Itsesensuuria pidettiin niin ikään voimissaan, ja erityisesti varotettiin ärsyttämästä Neuvostoliittoa. (Tommila & Salokangas 1998, 236–237.)

Suomen lehdistölle sopeutuminen sodanjälkeiseen todellisuuteen ei todennäköisesti ollut helppoa: olihan venäläiset ja Neuvostoliitto totuttu jo vuosikaudet esittämään erittäin kielteisesti. Sodan jälkeen suhtautuminen piti kääntää nopeasti pääläelleen. (vrt. Luostarinen 1986.)

2.3 Nollapiste

2.3.1 Manhattan-projekti

Yhdysvalloissa ei toistettu Saksan tekemiä virheitä, joten Manhattan-projektin johtoon asetettiin sotilas, prikaatikenraali Leslie R. Groves. Hän oli ollut mukana valvomassa Pentagonin rakentamista, ja häntä pidettiin säästäväisenä ja väsymättömänä. Tällaisen miehen komennossa oli loppusummaltaan kahden miljardin dollarin projekti – samaa kokoluokkaa kuin koko silloinen Yhdysvaltain autoteollisuus. (Thomas & Witts 1981, 18–19.)¹⁹ Grovesin suorasta toiminnasta esimerkiksi käy projektin tarvitseman uraanin hankinta: hän havaitsi nopeasti,

¹⁹ Grovesin luonteesta kertoo hänen apulaisensa eversti Nichols, joka kuvaili esimiestään häikäilemättömäksi, egoistiseksi ja äärimmäisen vaativaksi: ”Hän oli pahin pas-kiainen jonka kanssa olen koskaan työskennellyt. Aina vaatimassa, ei koskaan kehumassa. Hän on karkea ja sarkastinen.” Samaan hengenvetoon Nichols kuitenkin sanoi, että valitsisi silti Grovesin pomokseen uudelleen, koska tämä oli niin pätevä. (Gosling 1999, 37.) Manhattan-projektin ja koko Yhdysvaltain 1900-luvun atomiohjelman kustannuksista ks. Schwartz 1998.

että amerikkalaisten nenän alla, Staten Islandin telakalla, lojui 1 250 tonnia Belgiasta turvaan tuotua uraania. Belgia oli toistuvasti ilmoittanut Yhdysvaltain hallinnolle lastista, mutta jäänyt vaille vastausta. Groves osti koko erän välittömästi. (DeGroot 2004, 34.) Atomipommihankkeen tieteelliseksi johtajaksi Groves valitsi fyysikko J. Robert Oppenheimerin, siitä huolimatta, että tällä epäiltiin olevan yhteyksiä kommunisteihin²⁰. Oppenheimerilla ei myöskään ollut kokemusta suurten joukkojen johtamisesta, hänen taitonsa soveltavassa tutkimuksessa olivat kyseenalaiset eikä hän ollut saanut edes Nobelin palkintoa. Mutta Grovesin mielestä hän oli ”elintärkeä koko projektille”:

Hän on nero. Todellinen nero. [Ernest] Lawrence on kyllä erittäin terävä mutta hän ei ole nero, vain hyvä työntekijä. Oppenheimer tietää kaikesta. Hän voi puhua mistä tahansa asiasta, mikä nousee esiin. No, ei nyt aivan. Luulenpa, että on joitakin asioita, joista hän ei tiedä. Hän ei tiedä mitään urheilusta. (Rhodes 1986, 448–449; Groves 1962, 63.)

Kaksikko tuli siihen tulokseen, että projektin onnistumiseksi olisi perustettava salainen ”keskuslaboratorio”. Paikaksi valittiin Los Alamos New Mexicossa, pääasiassa sen eristyneen sijainnin vuoksi. Parissa vuodessa paikalle kasvoi yli 6 000 hengen tutkimusyksikkö. Oppenheimer päätti, että paikalle kannattaa ensin hankkia muutama fysiikan suuri nimi, koska näiden perässä seuraisi suuri joukko innokkaita oppilaita. Tämän ”kriittisen massan” muodostivat muiden muassa Leo Szilard, Edward Teller, Enrico Fermi ja Hans Bethe. (DeGroot 2004, 42.) Työ Los Alamosissa oli äärimmäisen salaista ja valvonta tiukkaa. Piilottelun tasosta kertoo fyysikko Richard Feynmanin käyttämä ajokortti. Jos paikallinen poliisi olisi pysäyttänyt Feynmanin ja tarkistanut hänen korttinsa, olisi se kertonut kuljettajan nimeksi *Insinööri numero 185*, asuinpaikkana *Erikoislista B* ja jonka nimikirjoitusta *ei tarvittu*. (Gleick 1992, 162.)

Vuosien uurastuksen tuloksena tutkijat ratkaisivat pommin rakentamiseen liittyneet ongelmat ja päätyivät kahteen erityyppiseen malliin: nk. tykkityyppiin, jossa räjähdys saadaan aikaan ampumalla möhkäle uraani-235:tä toiseen uraanikimpaleeseen, jolloin muodostuu kriittinen massa; ja imploosiopommiin, jossa tavanomaisten räjähteiden avulla tiivistetään kappale plutoniumia kriittiseen massaansa. Pommia ei kuitenkaan rakennettu pelkästään tutkijoiden liitutauluilla ja laboratoriokokeissa. Siihen vaadittiin myös atomireaktorien ja rikastamoiden rakentamista, missä tehtävässä Groves näytti osaamisensa. Vuoden 1943 alussa hän osti suuren maa-alueen läheltä Pascoa, jonne pystytettiin ennen elokuuta 1945 kaikkiaan 554 rakennusta sekä noin 600 kilometriä maantietä. Kyseessä oli Hanford Engineering Works -nimellä tunnettu alue. Tennesseehen puolestaan pystytettiin uraani-235:n erottamista varten Clinton Engineering Works, joka on paremmin tunnettu nimellä Oak Ridge.

²⁰ Edes Albert Einsteinia ei päästetty mukaan atomiaseen kehitystyöhön, sillä häntä pidettiin turvallisuusriskinä. FBI:n ja armeijan turvallisuuspalvelun tuomio oli tyyli: ”Ottaen huomioon hänen radikaalin taustansa, toimisto ei suosittele, että tri Einstein käsittelee luonteeltaan salaisia asioita ilman perusteellista tutkimusta, sillä näyttää epätodennäköiseltä, että hänen taustansa omaavasta miehestä voisi tulla niin lyhyessä ajassa lojaali Amerikan kansalainen.” (Fölsing 1999, 620.)

Sinne rakennettiin 268 rakennusta vain majoittamaan valtava uraanin rikastuksessa käytetty syklotroni varusteineen. Enimmillään Oak Ridgessä asusti noin 100 000 ihmistä. (DeGroot 2004, 47–49; Gosling 1999, 19–35.)

2.3.2 Maali vaihtuu, työ jatkuu

Manhattan-projektin jauhaessa eteenpäin sodassa tapahtui käänne vuonna 1943. Saksa oli kärsinyt tappion Stalingradissa alkutalvesta, ja kevään kuluessa akselivallat menettivät otteensa Afrikasta. Koska Saksa näytti häviävän sodan joka tapauksessa, alettiin Manhattan-projektin johdossa pohtia atomipommin maalin vaihtamista Japaniin. Loppuvuonna 1944 kun oli tullut selväksi sekin, ettei Saksan atomipommista ollut vaaraa. Huippusalainen Alsos-tiedusteluyksikkö, jonka tehtävä oli kerätä tietoja Saksan pommiohjelmasta, oli tunkeutunut Eurooppaan Normandian maihinnousun suorittaneiden joukkojen vanavedessä ja havainnut, että saksalaiset olivat luopuneet toivosta saada atomiase valmiiksi sodan aikana. (Herlin 1961, 44.)

Saksan tappiosta ja natsien atomipommin uhan väistymisestä huolimatta työtä Los Alamosissa, Oak Ridgessä ja muissa laitoksissa jatkettiin entiseen malliin – tai oikeastaan tahtia tiivistettiin, kuten Easlea (1983, 83–85) huomauttaa. Kukaan ei kyseenalaistanut työn jatkamista. Merkittävä poikkeus säännöstä oli puolalaissyntyinen fyysikko Joseph Rotblat, joka erosi projektista, mistä hyvästä hänet karkotettiin Yhdysvalloista 20 vuodeksi. Miksi pommin rakentamista jatkettiin, vaikka alkuperäinen kannustin, Saksan pommi, oli poissa? Yhdysvaltain hallinnon ja Grovesin kannalta vastaus oli selvä. Vuosia kestänyttä ja miljardeja niellyttä hanketta ei haluttu lopettaa ennen kuin tuloksia olisi saatu. (DeGroot 2004, 72). Toisaalta, vaikka Saksa olikin kaatunut, sota Japania vastaan jatkui yhä, ja pommia voitiin yhtä hyvin käyttää sodan lyhentämiseksi siellä. Grovesilla itsellään ei ollut mitään epäilyksiä. Hän katsoi, että pommin rakentamiselle oli kolme päämotiivia, Saksan pommin uhka, pommin käyttö pelotteena sekä sodan lyhentäminen ja amerikkalaistappioiden vähentäminen. (Groves 1962, 49.) Saksan häviö oli poistanut niistä ainoastaan yhden.

Sen sijaan tiedemiesten tilanne oli monimutkaisempi, sillä heistä useimmille peruste pommin kehittämiselle oli Saksan pelko. Mikä heitä yllytti jatkaamaan? Ensimmäinen selitysmalli on, että tiedemiehiä ajoi eteenpäin uteliaisuus. Enrico Fermi esimerkiksi sanoi Saksan tappion jälkeen: ”Älkää häiritkö minua eettisillä pohdinnoillanne. Loppujen lopuksi, se [pommi] on mahtavaa fysiikkaa” (DeGroot 2004, 69). Hans Bethen taas kerrotaan liittyneen projektiin tutkahankkeen sijasta, koska pommi oli tieteellisesti kiehtovampi (Easlea 1983, 89). Kuten venäläisfyysikko Andrei Saharov muistelmissaan huomauttaa, merkitsi atomi- ja lämpöydinräjäytysten fysiikka ”todellista paratiisia” teoreetikolle:

Lämpöydinreaktio, tuo salaperäinen auringon ja tähtien energian lähde, elämän ylläpitäjä maan päällä ja sen potentiaalinen tuhon aiheuttaja oli vallassani ja sai muotonsa minun kirjoituspöydälläni! (Saharov 1990, 129–130.)

Raadollisempi selitys on kunnianhimo. Atomipommin valmistaminen merkitsi valtavaa virstanpylvästä fysiikassa, joten kukapa ei olisi halunnut olla tekemässä historiaa? Brian Easlea²¹ käyttää termiä *Frankenstein-efekti* kuvaamaan tätä prosessia, jonka seurauksena Manhattan-projekti saavutti sen johtavien tiedemiesten keskuudessa ”pysäyttämättömän liikevoiman”. Siihen sekoittuivat voimakas halu saavuttaa jotakin historiallista, paljastaa luonnon salaisuuksia sekä halu kerätä mainetta ja kunniaa sekä voittaa kilpailijansa. Tiedemiehet olivat alusta saakka olleet tietoisia siitä, että suuria oli tekeillä. Isidor Rabi, vuoden 1944 Nobel-voittaja, totesi Manhattan-projektin olevan ”fysiikan kolmen vuosisadan kulminaatiopiste”. (Easlea 1983, 86–96.) Kolmas vaihtoehto on se, että tiedemiehet arvelivat, että atomipommi rakennettaisiin joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin, joten parempi että Pandoran laatikon avaisivat amerikkalaiset. He uskoivat, että pommin tuhovoima pelästyttäisi kaikki niin perinpohjin, ettei kukaan uskaltaisi enää koskaan aloittaa sotaa. (Gaddis 1997, 88.)

Pommin käyttämisestä ei kuitenkaan oltu yksimielisiä. Einstein kirjoitti joulukuussa 1944 kirjeen Niels Bohril, ja vaati tiedemiehiä nopeasti selittämään poliitikoille, kuinka suuren vaaran pommi voisi sodanjälkeisessä maailmassa aiheuttaa:

Te olette siellä vaikutusvaltaisine suhteinenne, [Arthur] Compton täällä, [Frederick] Lindemann Englannissa, [Pjotr] Kapitsa ja [Abram] Joffe Neuvostoliitossa jne. Ideana on saada nämä yhteiseen toimintaan maidensa poliittisten johtajien painostamiseksi, jotta sotilaallinen voima kansainvälistyisi – tie, joka hylättiin jo jokin aika sitten liian seikkailupitoisena. Tämä radikaali askel näyttää kuitenkin kaikkine pitkälle menevine edellytyksineen, jotka koskevat ylikansallista hallintoa, olevan ainoa vaihtoehto tekniselle salaiselle kilpavarustelulle. (Fölsing 1999, 624.)

Aikanaan luvan atomipommin kehittämiseksi hankkinut Alexander Sachs yritti hänkin loppuvuodesta 1944 kääntää tapahtumien kulkua. Sachs esitti presidentti Rooseveltille, että atomipommikokeen jälkeen pitäisi järjestää harjoitusnäytös ja ilmoittaa Saksalle ja Japanille pommin pudottamisesta etukäteen. Rooseveltin kuoltua keväällä 1945 Sachs väitti presidentin hyväksyneen ehdotuksen, ja että pommin käyttämisen puoltajat olivat taivutelleet presidentin muuttamaan mieltänsä. Groves piti Sachsin suunnitelmaa äärettömän naiivina.²² (Thomas & Witts 1981, 86–87.) Joulukuun 30. päivänä 1944 Groves asettikin määräajan Manhattan-projektille. Muistiossaan kenraali George Marshallille hän kirjoitti:

²¹ Easlean perusajatus on, että atomipommin rakentaminen oli alusta pitäen miesten hanke, yritys tunkeutua luonnon, feminiinisen, syvimpiin salaisuuksiin. Yhtenä sukupuolittumisen näkyvimmistä esimerkeistä hän pitää projektiin liittyvää termistöä: onnistunut atomikoe olisi ”poika” ja epäonnistunut ”tyttö”; molemmat atomipommit olivat koodinimiltään miespuolisia – Little Boy ja Fat Man – ja koodatut viestit Trinity-kokeesta vilisivät syntymään liittyviä metaforia (ks. 2.3.3).

²² Sachsien puheiden luotettavuudesta on myöhemmin kiistelty. Bernstein (1975, 30, 33) katsoo, ettei Sachsien antama lausunto keskusteluistaan Rooseveltin kanssa ole luotettava, sillä se sisältää useita epätarkkuuksia. Eikä toisaalta kukaan muu Rooseveltin lähipiiristä muista, että tällaista keskustelua olisi edes käyty. Sotaministeri Stimson kirjoitti myöhemmin, ettei hän koskaan kuullut presidentin tai kenenkään muun tärkeän hallinnon edustajan esittäneen, että atomienergiaa ei pitäisi käyttää sodassa.

Nyttemmin voidaan pitää käytännöllisesti katsoen varmana, että operatiiviset suunnitelmamme tulevat rakentumaan tykkityyppisen pommin pohjalle. Pommin tehon on arvioitu vastaavan kymmenentuhannen trotyylitonin räjähdysvoimaa. Ensimmäinen pommi, jos tarpeettomana pitämäämme täysimittaista koetta ei suoriteta, on valmiina suunnilleen elokuun 1. päivänä. (emt., 95.)

Huhtikuun 25. päivänä sotaministeri Henry Stimson ja kenraali Groves kertoivat uudelle presidentille Harry S. Trumanille pommin olemassaolosta ja tehosta. Stimsonin mukaan ”neljän kuukauden kuluttua meillä kaiken todennäköisyyden mukaan on valmiina kaikkein hirvittävin ase, minkä ihmiskunnan historia tuntee, joka kykenee tuhoamaan kokonaisen suurkaupungin”. Stimson myös huomautti kaukonäköisesti, että vaikka muut maat eivät vielä pystyneet vastaavaa valmistamaan, ”emme kykene säilyttämään tätä asemaamme ikuisesti”. Groves puolestaan sanoi Japanin olleen koko ajan pääkohteena ja väitti että jos pommia käytettäisiin, säästettäisiin 1,5 miljoonaa ihmishenkeä. Luku oli ilmeisesti hatusta vedetty, sillä esimerkiksi kenraali Marshall arvioi Japaniin suunnitellun maihinnousun miestappioiksi noin 40 000. (Thomas & Witts 1981, 163–164; DeGroot 2004, 71; maihinnoususta ks. Pearlman 1996.) Bundyn (1988, 59) mukaan kenelläkään kolmikosta ei ollut mitään varauksia pommin käyttämisen suhteen.

Pommin sotilaskäytölle annettiin siunaus myöhemmin keväällä kahdessa sotilaiden ja tiedemiesten yhteiselimessä. Maalikomitea, *Target Committee*, päätyi toukokuun alussa suosittelemaan neljää pommituskohdetta, jotka olivat Kioto, Hiroshima, Yokohama ja Kokura. Näistä Kioto poistettiin myöhemmin listalta ja sen korvasi Nagasaki. Grovesin kerrotaan ehdottaneen ykköskohteeksi Kiotoa, mutta tähän eivät Stimson, Marshall ja Truman suostuneet. Kesäkuun ensimmäisenä päivänä Stimsonin johtama väliaikainen komitea, *Interim Committee*, esitti presidentille kolme suositusta:

1. pommia oli käytettävä niin pian kuin mahdollista
2. pommia oli käytettävä sellaista sotilaallista kohdetta vastaan, jonka lähistöllä todennäköisimmin tuhoutuisi muitakin rakennuksia, etenkin työläisten koteja
3. pommia oli käytettävä sen erikoislaadusta johtuen nimenomaista ennakkovaroitusta antamatta. (Truman Presidential Library; Leo Szilard Online 1995.)

Sotilaallisen käytön vastustajat eivät antaneet periksi. Kesäkuun 11. päivänä Leo Szilard ja ryhmä muita vaikutusvaltaisia tiedemiehiä esitti nk. Franckin raportissa, ettei Yhdysvaltojen pitäisi käyttää atomipommia Japania vastaan. Raportin mukaan Yhdysvallat menettäisi hyökkäyksen myötä maailman tuen toimilleen, sysäisi liikkeelle asevarustelukierteen ja heikentäisi mahdollisuuksia kansainvälisen ydinaseiden valvontasopimuksen syntymiselle:

Atomipommi ei voi pysyä vain valtiomme käytössä olevana salaisena aseena muutamia vuotta kauempaa. Sen rakentamiseen tarvittavat tiedot ovat tiedemiesten tiedossa myös muissa maissa. Jos ydinaseille ei saada tehokasta kansainvälistä sääntelyä, seuraa siitä, että paljastamme maailmalle omistavamme sellaisen aseensa vain ydinasekilpailu. Kymmenen vuoden kuluessa muilla mailla on hallussaan ydinaseita. - - Näiden syiden johdosta emme puolla pommin käyttöä yllätyshyökkäyksessä Japania vastaan. Voisimme luoda paljon paremmat edellytykset sopimuksen synnyl-

le, jos ydinaseiden olemassaolo paljastettaisiin asuttamattomalla alueella tehtävän näytösräjätysten turvin. (Franck Report, 1945.)

Viittä päivää myöhemmin kokoontunut Oppenheimerin, Fermin, Comptonin ja Lawrencen muodostama tieteellinen paneeli totesi Franckin raportista huolimatta, että ainoa vaihtoehto on pommin sotilaallinen käyttö. Vielä kesän alussa laivastoministeri Ralph A. Bard esitti, että japanilaisille ilmoitettaisiin etukäteen atomipommista ja vakuutettaisiin keisarin aseman säilyvän. Vetoamus kaatui ja Bard erosi. (Lindqvist 2000, 177.)

2.3.3 Trinity

Manhattan-projektin tiedemiehet olivat täysin varmoja siitä, että tykkityypin ase toimisi, joten sitä ei katsottu tarpeelliseksi testata. Implooziopommin vaatima monimutkainen räjäytysjärjestelmä sen sijaan vaati kokeilua. Testipaikaksi valikoitui syrjäinen Alamogordo, jota sen alkuperäiset espanjalaissiirtolaiset kutsuivat paljonpuhuvalla nimellä Jornada del Muerto, Kuolleen taival. Paikalle rakennettiin massiivisia rakennelmia, kuten yli 60 kilometriä tietä, useita bunkkereita ja terästorni pommin räjäytyspaikalle. Laukaisupäivä päätettiin lopulta poliittisin perustein, sillä presidentti Truman halusi pommin valmiiksi liittoutuneiden johtajien konferenssiin Potsdamiin, jota oli jo siirretty juuri tästä syystä (ks. DeGroot 2004, 57–58). Piinallisen odottelun jälkeen sääolosuhteet antoivat myöten 15. heinäkuuta 1945 ja Trinity-pommi voitiin laukaista.

Manhattan-projektissa oli valmistauduttu räjäytykseen tarkasti julkisuu-denhallinnan osalta. Huhtikuussa 1945 Yhdysvaltain sotaministeriö palkkasi Grovesin suosituksesta New York Timesin tiedetoimittajan William Laurencen kronikoimaan pommin valmistumista. 119 päivää kestäneen toimeksiantonsa aikana Laurence nosti palkkaa sekä lehdeltään että hallitukselta. (Keever 2004, 24–25.) Toisen maailmansodan loppuessa 1945 New York Timesin arkipäivän lukijamäärä oli alle puoli miljoonaa ja viikonlopun noin 845 000, mutta Yhdysvallat ei valinnut Timesia levikin vaan tärkeyden takia – sitä lukivat vaikutusvaltaiset tahot, kuten diplomaatit, päättäjät, yritysjohtajat ja muut toimittajat. (Diamond 1994, 396.) Ero Laurencen ja New York Timesin toiminnassa verrattuna sotaan edeltäneeseen objektiivisuuden ihanteeseen on melkoinen. Se oli jopa suoraan ristiriidassa silloisten journalistin ohjeiden kanssa, sillä niissä kehoitettiin välttämään toisen työpaikan ottamista, poliittista toimintaa, julkisen viran hoitamista ja kansalaisliikkeissä toimimista, jos se heikentää journalistien tai heidän työnantajien riippumattomuutta. Lehti ei myöskään kertonut toimittajansa tuplapalkkauksesta sivuillaan²³. (Keever 2004, 40–43.) Sensuuriviraston johtajan Byron Pricen suosituksesta Groves määräsi Laurencen kirjoittamaan neljä erilaista virallista tiedotetta Trinity-kokeesta. Kesyimmässä versiossa puhuttiin vain kovasta ja kirkkaasta räjähdyksestä, joka ei aiheuttanut vahinkoja,

²³ Vastakkaisesta esimerkistä NYT:n kaartissa käy sotilasasioiden erikoistoimittaja Hanson Baldwin, joka erosi vuonna 1934 laivaston reservin palveluksesta, koska pelkäsi kytkennän vaarantavan hänen uskottavuutensa (Keever 2004, 42).

ja toisessa ääripäässä oli täysimittainen, satoja ihmishenkiä vaatinut katastrofi. Lopulta päädyttiin käyttämään selitystä, jonka mukaan lähellä Alamogordon lentotukikohtaa oleva ammusvarasto oli räjähtänyt aiheuttamatta henkilövahinkoja.²⁴ (Sweeney 2001, 205; DeGroot 2004, 63.)

Presidentti Trumanille ilmoitettiin Trinity-kokeesta heinäkuun 16. päivänä tämän ollessa jo Potsdamissa. Sotaministeri Stimson sai tuolloin sähkeen, joka kertoi: "Leikkaus suoritettu tänä aamuna. Diagnoosi ei ole vielä valmis, mutta tulokset näyttävät tyydyttäviltä ja ylittävät jo odotukset." Seuraavana päivänä tuli vahvistusviesti: "Lääkäri palasi juuri mitä innostuneimpana ja luottavaisena siitä, että pikku poika on yhtä tarmokas kuin isoveljensä." (Herlin 1961, 74–75.) Konferenssissa 26.7.1945 liittoutuneet antoivat nk. Potsdamin julistuksen, jossa vaadittiin Japanilta ehdotonta antautumista, maan sotavoimien tuhoamista ja demokratian palauttamista. Julistuksen lopussa kehoitettiin Japanin hallitusta viipymättä antautumaan ehdoilla, sillä muussa tapauksessa maata odotaisi "välitön ja perusteellinen hävitys". (Thomas & Witts 1981, 255–256.) Ongelmallinen seikka oli, ettei julistuksessa mainittu mitään japanilaisille elintärkeitä kysymyksestä eli keisarin asemasta. Niinpä sota jatkui.

2.3.4 Hiroshima ja Nagasaki

Välittömästi onnistuneen Trinity-kokeen jälkeen atomipommin osat lähtivät Indianapolis-risteilijän kyydissä kohti Tinianin saaren lentotukikohtaa Tyynellämerellä, tällä kertaa peitenimellä Bronx Shipments. Alus oli jo menomatkalla joutua japanilaisen sukellusveneen maaliksi, mutta ehti viime tingassa alta pois. Paluumatkalla risteilijä torpedoitiin. (Thomas & Witts 1981, 230–233.) Itse pommitustehtävää varten Yhdysvaltain ilmavoimista oli kerätty erityismiehistö, 509. yhdistetty osasto, Wendoveriin Utahin autiomaahan. Osasto siirrettiin alkuvuodesta 1945 Kuubaan harjoittelemaan, ja tällöin harjoitusohjelmaan tulivat jopa 5 000 kilometriä pitkät lennot. (Herlin 1961, 39–40, 43.) Tuon pituisille lennoille oli vain yksi mahdollinen kohde, Japani.

Lopullisen päätöksen pommin käytöstä teki presidentti Truman. Hän selosti asiaa muistelmissaan seuraavasti:

Pidin pommia sotilasaseena eikä minulla ollut koskaan epäilyksiä siitä, etteikö sitä pitäisi käyttää. - - Tehdessäni päätöstä pommin käyttämisestä halusin varmistaa, että sitä käytettäisiin sota-aseena sodan sääntöjen mukaisesti. Se merkitsi sitä, että tahdoin sen pudotettavaksi sotilaskohteeseen. Olin kertonut Stimsonille, että pommi tulisi pudottaa niin pian kuin mahdollista sotatuotantokeskukseen, jonka sotilaallinen merkitys olisi suuri. (Truman 1965, 462–463.)

24. heinäkuuta Yhdysvaltain ilmavoimien komentaja, kenraali Carl A. Spaatz sai käsiinsä virallisen pommitusmääräyksen. Käskyn mukaan atomipommi pu-

²⁴ Pahimmassa versiossa kerrottiin, miten Oppenheimerin tilalla oli tapahtunut omituinen onnettomuus, jonka seurauksena projektin kärkinimet olivat kaikki kuolleet. Jo pa henkilöiden - mukaan lukien Laurence itse - nekrologit olivat valmiina. Itse tapahtuman syystä tässäkin tiedotteessa ei annettu tarkkoja tietoja. (DeGroot 2004, 63.)

dotettaisiin elokuun 3. päivän jälkeen heti sään salliessa johonkin neljästä maa-
lista: Hiroshimaan, Kokuraan, Niigataan tai Nagasakiin. Pommeja pudotetta-
isiin lisää heti, kun niitä saataisiin käyttövalmiiksi. Kaikki tiedottaminen oli käs-
kyn mukaan pidätetty sotaministerin ja presidentin tehtäväksi, tiedonjulkista-
mislupia ei saanut myöntää ilman erikoisvaltuutta ja kaikki uutiset oli lähetet-
tävä sotaministeriön erikseen hyväksyttäväksi. Hiroshima oli siirtynyt listan
kärkeen, koska sitä pidettiin hyvänä maalina pommin tehon kokeilemiseen. Sen
alueella ei ollut maastoesteitä, jotka olisivat voineet haitata pommin toimintaa
eikä siellä ollut liittoutuneiden sotavankeja. (Thomas & Witts 1981, 272–273;
Truman 1965, 463–464.)

Ensimmäisen atomipommin pudottamistehtävä uskottiin eversti Paul
Tibbetsille miehistöineen. Pommikoneen nimi oli *Enola Gay*, Tibbetsin äidin
mukaan. (Herlin 1961, 106.) Tehtävä onnistui, ja atomipommi Little Boy räjähti
Hiroshiman yläpuolella noin puolen kilometrin korkeudessa 6.8. kello 8.16 pai-
kallista aikaa. Räjähdyspaine murskasi puusta rakennetun kaupungin keskus-
tan kahden kilometrin säteellä maan tasalle. Ikkunoita särkyi paineen voimasta
vielä 27 kilometrin päässä ja lämpötila räjähdyspisteessä kohosi miljooniin cel-
sius-asteisiin. Hehkuva ilma kiertyi tulipalloksi, jonka säteily nosti maan pin-
nan lämpötilan 3 000 – 4 000 asteeseen. Kivi ja metalli sulivat ja ihmiset paloivat
tuhkaksi. Polttosäteily aiheutti palovammoja yli kolmen kilometrin etäisyydellä
ja vielä kahdeksan kilometrin päässä räjähdyspisteestä bambujen rungot hiil-
tyivät. Ilmanpaineen muutos synnytti tulimyrskyn, joka kesti kuusi tuntia. Ki-
lometrin säteellä räjähdyskeskuksesta yli 90 prosenttia ihmisistä kuoli, kahden
kilometrin säteellä yli 80 prosenttia. Kaikkiaan räjähdys tappoi välittömästi
kymmeniä tuhansia ihmisiä. (Hautamäki 1988, 15–18; Schell 1982, 42–43.)

Presidentti Truman sai asiasta sähkeen sotaministeri Stimsonilta: ”Iso
pommi pudotettu Hiroshimaan 5. elokuuta 7.15 Washingtonin aikaa. Ensim-
mäisten raporttien mukaan täydellinen menestys, joka on vielä vaikuttavampi
kuin aiempi koe.” (Truman 1965, 464–465.) Seuraavana päivänä pitämässään
puheessa Truman totesi:

Kuusitoista tuntia sitten amerikkalainen lentokone pudotti yhden pommin Hiroshi-
maan, tärkeään Japanin armeijan tukikohtaan. Pommi oli tehokkaampi kuin 20 000
tonnia TNT:tä. Sen tuhovoima oli yli 2 000 kertaa suurempi kuin brittien ’Grand Sla-
min’, joka oli tähän asti suurin sodankäynnin historiassa käytetty pommi. Japani
aloitti sodan ilmasta Pearl Harborissa. He ovat saaneet maksaa moninkertaisesti. - -
Kyseessä on atomipommi. Se valjastaa käyttöönsä universumin perusvoiman. Sama
voima, josta aurinko ammentaa energiansa, on vapautettu niitä vastaan, jotka toivat
sodan Kaukoitään. - - Jos he eivät nyt hyväksy meidän ehtojamme, he saavat kohdata
tuhon sateen, jollaista ei ole vielä koskaan nähty maapallolla. (First Atomic Bomb
Dropped on Japan; New York Times 7.8.1945.)

Kun Einstein sai huvilalleen tiedon Hiroshiman tapahtumista, hän kommentoi
lakonisesti: ”Oh, well. Ja se siitä” (Fölsing 1999, 625).

Hiroshiman pommituksen julkisuus oli Trinity-kokeen tapaan hyvin val-
misteltu. Yhdysvaltain armeijalla oli valmiina peräti 14 lehdistötiedotetta asiaan

liittyen, kaikki Laurencen käsialaa.²⁵ (Mitchell 2005.) Sensuurivirasto OC puolestaan oli laatinut toimittajille viestin, jossa ilmoitettiin kaikkien salaisia sotakokeita ja atomitutkimusta koskeneiden rajoitusten poistamisesta. Siinä kuitenkin huomautettiin, että kansallisen turvallisuuden takia uutisissa ei pitäisi mainita pommin kehittämiseen, kokoamiseen ja räjäyttämiseen tarvittavista menetelmistä. Kahdentoista tunnin sisällä Hiroshiman pommituksesta OC saikin noin 50 kyselyä atomienergiaa koskeviin uutisiin liittyen, ja liki kaikki jutut välttyivät sensuurilta. (Sweeney 2001, 206.)

Päätös toisen pommin pudottamisesta tehtiin nopeasti. 9.8. kello 11.02 pommikone *Bockscar* pudotti Fat Man -pommin Nagasakiin. Alun perin kohteena piti olla Kokura, mutta huonon sään vuoksi maali vaihdettiin. Pommi surmasi ainakin 22 000 ihmistä. (Lindqvist 2000, 179; Herlin 1961, 141, 175.) Pian tämän jälkeen, 14. elokuuta, Japani antautui. Päätöstä oli atomipommien ohella vauhdittanut Neuvostoliiton sodanjulistus ja hyökkäys Mantsuriaan. Sodan ohella sotasensuuri alkoi vetää viimeisiään. Valkoinen talo ja armeija esittivät OC:lle atomipommia koskevan sensuurin jatkamista, mutta Price kieltäytyi. Hän sanoi nähneensä sensuurin negatiiviset puolet jo niin monesti, että halusi päästä siitä eroon ennen kuin haitat nousisivat hyötyä merkittävämmiksi. Virallisesti OC sulki ovensa 15.8. Toimittajille lähettämässään viestissä Price kumosi sensuuriohjeet ja kiitti kaikkia niiden noudattamisesta:

Ansaitsette ja saatte hallituksenne kiitoksen ja arvostuksen. Ja oma ja sensuurin epämiellyttävää tehtävää hoitaneiden kollegoideni kiitollisuus on mittaamaton. (Foerstel 1998, 5–6; Sweeney 2001, 205, 210.)

Atomipommia koskeva sensuuri kuitenkin säilyi Japanissa. Yhtenä pontimena toimi sanomalehti London Daily Expressin 5. syyskuuta julkaisema juttu Hiroshimasta otsikolla *Atomic Plague* (Atomitauti). Toimittaja Wilfred Burchettin mukaan Japanissa oli käynnissä laajamittainen peittelyoperaatio, jossa yritettiin salata säteilyn aiheuttamat vammat henkiinjääneille.²⁶ Burchett perusti juttunsa sairaaloissa tekemiinsä haastatteluihin. Miehitysjoukkoja johtanut kenraali Douglas MacArthur määräsi Burchettin karkotettavaksi (käsky kumottiin sittemmin), hänen kameransa katosi epäilyttävissä olosuhteissa ja armeija syytti häntä japanilaisten propagandan levittämisestä. Vain neljä päivää Burchettin jutun ilmestymisen jälkeen kenraali Groves järjesti toimittajille tilaisuuden vieraillla Trinityn laukaisupaikalla varmistamassa itse, ettei säteilyyn liittynyt mi-

²⁵ Laurence teki pian sodan jälkeen laajan artikkelisarjan atomipommin kehittämisestä ja testaamisesta (ei mukana tämän tutkimuksen aineistossa) ja New York Times suostui jakamaan sen ilmaiseksi muilla amerikkalaislehdille. Artikkelisarja painettiin myöhemmin lehtiseksi, jota jaettiin mm. kouluille. (Keever 2004, 43, 73.)

²⁶ Chicago Daily Newsin toimittaja George Weller kirjoitti Burchettin tapaan pitkän jutun Nagasakin tuhoista ja säteilyn seurauksista, mutta antoi sen armeijan sensoreiden käsiteltäväksi. Juttu ei ikinä päässyt Chicagoon asti, ja Weller totesikin myöhemmin kuivasti: "He voittivat". (Goodman & Goodman 2004.) Tämän tutkimuksen aineiston Hiroshimaa ja Nagasakia koskevissa jutuissa ei säteilystä juuri ole mainintoja. New York Times viittasi asiaan ainoastaan 9.8.1945 jutussaan *70-year Effect of Bombs Denied*, jossa Oppenheimer kiistää, että atomipommin seurauksena maaperään olisi jäänyt merkittävästi radioaktiivisuutta.

tään vaaroja. Laurence kirjoitti käynnistään 12.9. ilmestyneen jutun otsikolla *U.S. Atom Bomb Site Belies Tokyo Tales; Tests on New Mexico Range Confirm That Blast, and Not Radiation, Took Toll* (Yhdysvaltain atomipommialue osoittaa vääräksi Tokion tarinat; New Mexicossa tehdyt kokeet vahvistavat että räjähdys, ei säteily, vaati veronsa).²⁷ (Keever 2004, 59, 78–79, 262–263; Goodman & Goodman 2004.)

Yhdysvallat toimeenpani 14. syyskuuta Japanissa täydellisen atomiaseita koskevan viisivuotisen uutissulun. Mitään atomipommien vaikutuksia koskevaa tietoa ei saanut toimittaa ulkomaille. Sotaministeriö ilmoitti, ettei se halua kontrolloimatonta keskustelua atomipommista, vaan keskustelu oli rajattava virallisten tiedotteiden kertomiin asioihin. Presidentti Truman lähestyi toimituksia kirjeellä jossa toivottiin, ettei pommia käsiteltäisi laajasti ilman sotaministeriön konsultoimista etukäteen. Liittoutuneiden joukot takavarikoivat japanilaisten filmiryhmien Hiroshimassa kuvaamaa materiaalia, se leimattiin salaiseksi ja pidettiin poissa julkisuudesta yli 20 vuotta. Ulkomaankirjeenvaihtajille määrättiin runsaasti rajoituksia, ja erityisen arka aihe oli säteilysairaudet. Hallinnon edustajat väittivät, että säteilyn vaarallisuutta oli liioiteltu, ja Groves jopa kertoi Yhdysvaltain senaatille, että säteilymyrkytys oli hyvin miellyttävä tapa kuolla²⁸. Lisäksi Japaniin määrättiin laaja sensuuri atomituhoihin liittyen. Lehdistöohjeissa kiellettiin erityisesti liittoutuneiden joukkojen kritisointi. Sensuuri ulotettiin lehdistön lisäksi kirjoihin, kirjeisiin ja elokuviin. Valvonta oli niin tiukkaa että jopa maininnat sensuurin olemassaolosta kiellettiin. Tilanne oli hieman nolo liittoutuneiden joukoille, joiden tehtävänä oli samaan aikaan varmistaa demokraattisen hallintojärjestelmän juurtuminen Japaniin. Sensuuri lakautettiin lokakuussa 1949. (Lindqvist 2000, 179; Smith 1999, 167; Rubin 1985, 84–85.)

2.4 Perusteltu ja muttei välttämättömiä pommituksia

Atomipommitusten tarpeellisuudesta käynnistyi Yhdysvalloissa sensuurista huolimatta kiivas keskustelu. Keskustelua herättivät etenkin vuonna 1946 ilmestyneet New Yorkerin toimittajan John Herseyn artikkeli *Hiroshima*, sekä Yhdysvaltain pommitusten tehoa arvioinut armeijan selvitys *U.S. Bombing Survey*. Kumpikaan ei ollut atomipommitusten kannalta mairitteleva. Hersey kuva-

²⁷ Keever (2004) huomauttaa, että vierailijoille annettiin kuitenkin valkoiset suojasandaalit kenkien päälle laitettavaksi, ettei radioaktiivista pölyä tarttuisi kenkiin. New York Timesin kuvituksessa turvakengät oli rajattu kuvan ulkopuolelle toisin kuin esimerkiksi Life-lehdessä.

²⁸ Todennäköisesti Grovesilla ja Manhattan-projektin väellä oli selvä käsitys säteilyn vaikutuksista. Tästä kertoo esimerkiksi se, että Groves määräsi Trinity-pommin asennettavaksi korkeaan terästorniin, jottei räjähdys imisi niin paljon hiekkaa mukaansa ja levittäisi sitä radioaktiivisena ympäriinsä. Groves myös editoi Laurencen Trinity-lehdistötiedotetta ja lisäsi sen loppuun lauseen, jossa mainittiin armeijan ehkä saattavan joutua evakuoimaan joitakin lähiseudun ihmisiä kodeistaan, jos sää muuttuisi niin, että ”ammusten sisältämä kaasun leviäisi”. (Keever 2004, 54–55.)

si koko lehden mittaisessa jutussaan hiroshimalaisten kärsimyksiä ja kauhua, ja Bombing Survey taas arvioi, että Japani olisi todennäköisesti antautunut ilman atomipommejakin. Eläköitynyt sotaministeri Henry Stimson vastasi helmikuussa 1947 kirjoittamalla aikakauslehti Harper'siin pommituksia puolustaneen artikkelin *The Decision to Use the Atomic Bomb*. Stimson perusteli tehtyjä päätöksiä mm. pyrkimyksellä lyhentää sotaa ja säästää ihmishenkiä sekä Japanin antautumishaluttomuudella. (Hershberg 1994, 195; Stimson 1947.)

Oliko atomipommien käyttäminen Hiroshima ja Nagasakia vastaan perusteltua vai ei? Sotilaallisesti katsottuna atomipommien pudottaminen ei ilmeisesti ollut *välttämätöntä*, sillä Japani olisi todennäköisesti antautunut varsin nopeasti ilmankin. Maa oli romahtamassa tavanomaisten pommitusten paineessa ja kotirintaman moraali mateli alamaissa. Japanin pommituksista vastannut Yhdysvaltain ilmavoimien kenraali Curtis LeMay oli vakuuttunut siitä, että hän kykenisi koneidensa avulla kukistamaan Japanin kuudessa kuukaudessa, minkä hän ilmoitti raportissaan 25.4.1945. (Herlin 1961, 47.) Bombing Survey oli samoilla linjoilla arvioidessaan, että Japani olisi antautunut tavallisten sotatoimien paineessa todennäköisesti marraskuun alussa 1945 ja aivan varmasti kyseisen vuoden loppuun mennessä (DeGroot 2004, 110). Mutta Pearlmanin (1996) mukaan sotavoimissaa oltiin sodan aikana vähemmän optimistisia. Kenraali Marshall esimerkiksi pelkäsi, että sodan loppuminen Euroopassa voisi johtaa demobilisaatioon ja myös Tyynenmeren sodan päättymiseen tilanteessa, jossa Japani saisi pitää osan valloituksistaan ja poliittisen järjestelmänsä. Siksi viivytyksiin ei ollut varaa.

Japani oli joka tapauksessa antanut viitteitä antautumishaluistaan ennen atomipommituksia. Hugh Cortazzi (1990) uskoo, että maa alkoi taipua rauhan kannalle jo alkukeväällä 1945, kun pääministeriksi nousi amiraali Kantaro Suzuki ja ulkoministeriksi Shigenori Togo. Togo oli ollut suurlähettiläänä Saksassa ja Neuvostoliitossa ja hänen tiedettiin suosivan nopeaa rauhaa. Itse keisari Hirohito pyysi kesäkuun 22. päivänä maan johtoa pohtimaan välittömästi tapoja päättää sota. Oikeastaan vain Potsdamin julistuksen ankaruus ja sen epämääräisyys keisarin asemasta olivat esteenä rauhalle. Vielä atomi-iskujen jälkeenkin armeijan edustajat olivat sitä mieltä, että sotaa pitäisi jatkaa, kunnes liittoutuneilta olisi saatu takeet keisarin aseman säilymisestä. Keisari itse kuitenkin kannatti rauhaa, ja maa laski aseensa. (Cortazzi 1990, 239–240.)

Sen sijaan pommien käyttö vaikuttaa *perustellulta*, sillä päätöksentekohetkellä ei amerikkalaisilla ollut juurikaan syitä jättää niitä pudottamatta: Yhdysvaltojen poliittisella ja sotilaallisella johdolla oli kaikki perusteet olettaa, että pommien käyttö lyhentäisi sotaa ja säästäisi amerikkalaissotilaiden henkiä. Totta on, että sotilasjohto Groves etunenässä liioitteli Japaniin kaavaillun maihinnousun tappioita²⁹ ja vaikeutta, eivätkä kenraalit kiinnittäneet tarpeeksi huo-

²⁹ Japanilaisten tappiomäärillä spekulointi on ollut vähäisempää. Bernstein arvioi, että jos pommeja ei olisi pudotettu, ja jos Japani olisi antautunut elo-syyskuussa, olisivat Japanin miestappiot jääneet todennäköisesti atomipommien aiheuttamia pienemmiksi. Jos taas sota olisi jatkunut marraskuulle, tappiot olisivat olleet suuremmat. (Bernstein 1998, 565–566.)

miota siihen, että Japani oli muutenkin romahtamassa. Kaikki apu oli silti varmasti tervetullutta. On myös otettava huomioon, kuten McGeorge Bundy (1988) muistuttaa, että käynnissä oli pitkä sota, ja se haluttiin saada voittoisaan päätökseen pian. Yleinen mielipide, jos sitä olisi kysytty, olisi mitä todennäköisimmin kannattanut pommituksia: Pearl Harbor ja muut sodanaikaiset tapahumat olivat hyvässä muistissa ja kostomentaliteetti eli vahvana (Bundy 1988, 61). Pian sodan päättymisen jälkeen tehdyssä mielipidemittauksessa peräti 85 prosenttia amerikkalaisista antoi hyväksyntänsä atomi-iskuille³⁰ (Bernstein 1998, 568). Myös Enola Gayn miehistö uskoi atomipommien auttaneen sodan lyhentämisessä:

Varmastikin se lyhensi sotaa. On tietenkin valitettavaa, että siinä [pommituksessa] kuoli tai haavoittui niin paljon siviili-ihmisiä. Mutta nykyaikainen sotahan ei millään tavoin säästä siviiliväestöäkään. – Radiosähkötäjä Richard N. Nelson (Herlin 1961, 227.)

Toteutin menestyksellisesti käskyn, joka edisti sodan nopeaa päättymistä ja siten merkitsi miljoonien muiden amerikkalaisten ja japanilaisten hengen säästymistä. – Eversti Paul Tibbets (emt.)

Uskon itse Bundyn tavoin, että sodan lyhentämistavoite oli ensisijainen peruste pommien käyttämiselle, toinen oli jo edellä käsitelty tarve osoittaa sekä kongressille että kansalle, etteivät Manhattan-projektiin kaadetut miljardit olleet menneet hukkaan. Lisäksi Yhdysvaltain johtavat päätöksentekijät, Truman etunenässä, pitivät pommia normaalina sodankäynnin välineenä. Näyttää siltä, ettei kysymys ollut siitä, pitäisikö sitä käyttää, vaan siitä, missä sitä pitäisi käyttää.

Saattaa myös olla, kuten jotkut tutkijat ovat arvelleet, että pommituspäätöksen takana oli osaksi halu kasvattaa Yhdysvaltain arvovaltaa sodanjälkeisessä maailmassa sekä yritys pelotella Neuvostoliittoa, joka oli muuttumassa liittolaisesta vastapeluriksi. Tätä näkökulmaa edustivat etenkin 1960-luvun uusvasemmistolaiset historioitsijat, kuten Gar Alperowitz (1965), jonka mielestä atomipommitusten tavoitteena oli hankkia poliittista vipuvoimaa Neuvostoliittoa vastaan ja päättää sota nopeasti, ettei Neuvostoliitto ehtisi saada haltuunsa suuria alueita Mantsuriasta. Tämän näkökulman siemenet kylvi brittitiedemies P.M.S. Blackett jo vuonna 1948 katsoessaan, ettei Hiroshimassa ja Nagasakissa ollut niinkään kyse toisen maailmansodan viimeisistä sotatoimista kuin kylmän sodan ensimmäisistä. (Graybar 1986, 888; ks. myös Sherwin 1975, 224–225; Herken 1988.)

Yhdysvaltain hallinnossa uuden aseiden diplomaattinen merkitys oli ymmärretty varhain. Jo joulukuussa 1944 Roosevelt ja Stimson olivat keskustelleet

³⁰ Pommitusten kannatus laski hieman 1950–1960-luvuilla, mutta vielä vuonna 1995 amerikkalaisten enemmistö oli niiden takana, tosin kannatus riippui paljon sukupuolesta, iästä ja etnisestä taustasta. Miehistä 74 prosenttia oli pommitusten kannalla, naisista vain 40. Selvästi puoltavia kantoja esittivät myös valkoihoiset (64%), vanhukset (80%) ja varakkaat (69%). Vastustus oli suurinta afroamerikkalaisten (57%) keskuudessa. (Bernstein 1998, 568–569.)

siitä, miten atomipommiä voitaisiin käyttää myönnytysten saamiseksi Neuvostoliitolta. Selvää toimintasuunnitelmaa ei kuitenkaan luotu. (Sherwin 1973, 947.) Myös Truman osasi käyttää pommia diplomatian välineenä, mistä kertoo Trinity-kokeen ajoittaminen Potsdamin konferenssin aikaan, sekä mahdollisesti se, että pommeja pudotettiin kaksi, vaikka yksikin olisi Japanille riittänyt. Vastargumentiksi ei oikein käy edes imploosiopommin testaaminen, sillä sitä oli jo kokeiltu onnistuneesti Trinity-testissä. Kenties Yhdysvallat halusi muiden olet-tavan, että pommeja riittää, vaikka niitä ei ollut Nagasakin jälkeen enää ainut-takaan käyttövalmiudessa. Toisaalta Cortazzi (1990, 241) arvioi, että Nagasakia pommitettiin siksi, ettei Japani ollut tiedottanut kansalleen atomiaseesta. Ame-rikkalaiset ajattelivat, että japanilaisjohto salaa asian ja jatkaa sotaa.

Atomipommien pudottaminen ei siis todennäköisesti ollut täysin välttä-mätöntä, vaikka sille oli hyvät perustelut. Tosin kyynisesti ajatellen oli ehkä jopa hyvä asia, että atomipommeja käytettiin Hiroshimassa ja Nagasakissa, kun ydinaseet olivat vielä melko kehittymättömiä. Sillä mitä jos ihmiskunta ei olisi kertaakaan nähnyt todellisuudessa, mitä ydinase saa aikaan? Olisiko aseita käy-tetty sitten myöhemmin, kylmän sodan riskialttiissa tilanteessa vetypommien ja monikärkiohjusten voimin? Saattaa olla, että Hiroshima ja Nagasaki antoivat tulevan kylmän sodan pääosanesittäjille, Yhdysvalloille ja Neuvostoliitolle, en-simmäisen tärkeän opetuksen ydinaseista, mitä tulevat tapahtumat mm. Kore-assa ja etenkin Kuubassa täydentäisivät.

2.5 Kylmän sodan alku ja Yhdysvaltain atomimonopoli 1945–1949

2.5.1 Kylmän sodan syyt ja käynnistyminen

Toisen maailmansodan jälkeisten tapahtumien ymmärtämiseksi on huomioita-va nk. kylmä sota, johon maailman johtavat suurvallat, Yhdysvallat ja Neuvos-toliitto, välittömästi sodan loppumisen jälkeen ajautuivat. Tällä ymmärretään kaksikon taloudellista, sotilaallista, poliittista ja ideologista vastakkainasettelua. Tiivistetysti voi todeta, että vastakkainasettelun syyt olivat samat kuin sen tais-telukentät: taloudelliset, sotilaalliset, poliittiset ja ideologiset. Kuten Kenez (1999, 161) muotoilee, kylmän sodan alku oli ”ylimääräytynyt”: syitä siihen, miksi ystävyys ja yhteistyö kahden leirin välillä eivät voineet jatkua, oli enem-män kuin riittävästi.³¹

³¹ Suurvaltioiden välirikko tapahtui varsin nopeasti. Nimittäin vielä 1800-luvulla Yhdys-valtain suhteet Venäjään olivat vakaimmin ystävälliset kaikista Euroopan merkittä-vistä valtioista. Venäjä tuki pohjoisvaltioita Yhdysvaltojen sisällissodassa ja myi Alaskan amerikkalaisille. Käännös huonompaan osui vuosisadan vaihteeseen, ja yh-tenä merkittävänä tekijänä olivat Venäjän kiihtyvät juutalaisvainot, jotka otettiin Yh-dysvalloissa vakavasti. Vuoden 1917 vallankumous ja kommunistien valtaannousu vauhdittivat alamäkeä. (Gaddis 1989, 27–56.)

Rankasti yksinkertaistettuna kylmä sota sai alkunsa liittoutuneiden erimielisyyksistä sodanjälkeisen Euroopan järjestelyihin ja etenkin Saksan kohtaloon liittyen. Länsimaat olivat huolissaan Neuvostoliiton aikeista, sillä marssiessaan kohti Berliiniä puna-armeija miehitti suuren osan Itä-Eurooppaa ja sodan tauottua Neuvostoliiton johtaja Josef Stalin alkoi vakiinnuttaa kommunistien valtaa alueella. Länsi tulkitsi valloituspolitiikan olevan Neuvostoliiton ulkosuhteiden kulmakivi, joten läntistä elämäntapaa ja talousjärjestelmää piti puolustaa tältä totalitaariselta uhalta. (Freedman 2001, 16–17.) Jälkikäteen arvioituna ei vaikuta todennäköiseltä, että Neuvostoliitto tosissaan pyrki valloittamaan Eurooppaa, sillä Josef Stalin ei kannattanut leniniläistä maailmanvallankumousajatusta, eikä Neuvostoliitolla juuri ollut mahdollisuuksiakaan tällaisiin toimiin, sillä sota oli tuhonnut maan teollisuutta, tappanut miljoonia ihmisiä ja hävittänyt laajoja viljelysaloja. Maa joutui nopeasti demobilisoimaan joukkonsa – muuhun sillä ei ollut varaa. (Kenez 1999, 161.)

Stalin toki halusi kerätä Neuvostoliiton ympärille puskurivyöhykkeen ystävällismielisistä maista, mikä on Saksan hyökkäyksen aiheuttamat tuhot huomioiden ymmärrettävää. Hänellä oli myös kaikki syyt suhtautua länteen epäillen, olihan hän nähnyt länsimaiden yritykset kaataa kommunistinen vallankumous ja Tshekkoslovakian luovuttamisen natsien käsiin Münchenissa 1938. Stalin myös ilmeisesti uskoi, että länsiliittoutuneet antaisivat hänelle vapaat kädet Itä-Euroopassa. Tätä tuki ensinnäkin se, että Neuvostoliitto hallitsi jo sotilaallisesti Itä-Eurooppaa ja toiseksi se, että liittoutuneet olivat päättäneet hyökätä Saksan kimppuun lännestä Balkanin ja Kreikan sijaan³². Kolmas tekijä olivat Britannian pääministerin Winston Churchillin ja Stalinin 1944 tekemät sopimukset, joissa maat jakoivat kaikessa sovussa keskenään prosentuaalisia hallintasuusia Itä-Euroopan maista. (Wegs 1984, 7.)

Jos halutaan määrittää jonkinlainen kylmän sodan ”syttymishetki”, olisi vahva ehdokas maaliskuu 1945, vain muutama viikko liittoutuneiden Jaltan konferenssin jälkeen. Kokouksessaan Stalin, Roosevelt ja Churchill olivat sopineet Puolan kohtalosta: Varsovaan muodostettaisiin väliaikainen hallitus, jossa olisi edustajia sekä Lontoon pakolaishallituksesta että venäläisten tukemasta Lublinin pakolaishallituksesta. Vaan tämän sijasta venäläiset estivät brittiläisiä ja amerikkalaisia tarkkailijoita saapumasta Puolaan ja pidättivät terrorismista epäiltyinä Varsovaan tulleet Lontoon pakolaishallituksen jäsenet. Ulkoministeri Vjatšeslav Molotov ilmoitti, että Puolan vaalit järjestettäisiin Neuvostoliiton mallin mukaisesti. (Allin 1994, 8.)

Sodan päätyttyä idän ja lännen välit heikkenivät nopeasti Saksankysymyksen takia. Tästä oli saatu esimakua jo Jaltassa ja Potsdamissa, kun liittoutuneet eivät kyenneet pääsemään sopuun siitä, pitäisikö Saksa jakaa, missä sen rajat kulkisivat ja miten oli sotakorvausten laita. Yhdysvaltain talousministeri Henry Morgenthau esitti vuonna 1944, että Saksa jaettaisiin voittajavaltojen kesken, sen raskas teollisuus purettaisiin ja se jätettäisiin Neuvostoliiton ja

³² Churchill oli esittänyt tätä vaihtoehtoa juuri siksi, että se vähentäisi Neuvostoliiton valtaa idässä, mutta Yhdysvaltain sotilasasiantuntijat pitivät Normandiaa sotilaallisesti tehokkaampana maihinnousupaikkana (Wegs 1984).

Ranskan miehitykseen.³³ Suunnitelmaa ei haudattu heti, koska Britannia ja USA halusivat osoittaa Stalinille, ettei Saksaa aiottu kohdella lempeästi. Kuitenkin Roosevelt oli jo ennen vuoden 1944 loppua hylännyt ajatuksen. Potsdamissa liittoutuneet sentään saivat sovittua Saksan jakamisesta neljään miehitysalueeseen. (Wegs 1984, 8–12.)

Niin ikään ideologisella puolella äänensävy jyrkkeni. Helmikuussa 1946 Yhdysvaltain ulkoministeriö sai Moskovan-asiainhoitajaltaan George F. Kennanilta nk. ”pitkän sähkeen”. 8 000 sanan mittaisessa viestissään Kennan varoitti Neuvostoliiton ”poliittisesta voimasta, joka on fanaattisen omistautunut uskomukselle, ja jonka mukaan on toivottavaa, että yhteiskuntamme sisäistä rauhaa horjutetaan, perinteinen elämäntapamme tuhotaan ja valtiomme kansainvälinen auktoriteetti murretaan, jotta Neuvostoliiton oma valta säilyisi.” (Allin 1994, 9.) Churchill puolestaan piti maaliskuussa 1946 kuuluisan puheensa, jossa hän kuvaili ”rautaesiripun laskeutuneen Euroopan ylle, Itämeren rannikon Stettinistä aina Adrianmeren rannalla olevaan Triesteen”. Neuvostoliitto vastasi puheisiin alkuvuodesta 1946 kieltämällä miehitysvyöhykkeellään kaikkien muiden paitsi kommunistisen puolueen toiminnan. Syksyllä Yhdysvallat ja Britannia puolestaan yhdistivät omat alueensa yhdeksi taloudelliseksi ja hallinnolliseksi yksiköksi saadakseen Saksaa vaivanneen talous- ja elintarvikekriisin hallintaan. (Wegs 1984, 8–12.)

Idän ja lännen välirikko tuli lopulliseksi seuraavien kahden vuoden aikana. Vuonna 1947 Yhdysvallat otti käyttöön Kennanin sähkeen suosituksia mukaalleen Trumanin doktriinin, ulkopoliittisen opin, jonka peruskivenä oli Neuvostoliiton oletettujen laajentumispyrkimysten patoaminen. Tätä seurasi Euroopan jälleenrakentamiseen suunnattu Marshall-talousapu, johon Neuvostoliitto suhtautui vihamielisesti, vaikka idean isän, kenraali George Marshallin mukaan sitä ”ei ole suunnattu mitään maata tai doktriinia vastaan, vaan nälkää, köyhyyttä, epätoivoa ja kaaosta vastaan”. Itä-Euroopan maat ja Suomi eivät ottaneet apua vastaan. (emt.)

Länsivallat päättivät keväällä 1948 syventää Saksan miehitysvyöhykkeiden integraatiota, ja Ranskan liittyttyä mukaan kesäkuussa ne ottivat alueella käyttöön uuden Saksan markan. Neuvostoliitto vastasi omalla valuuttareformillaan ja aloitti välittömästi ns. Berliinin saarron katkaisemalla kaikki maayhteydet omalla vyöhykkeellään sijainneeseen jaettuun pääkaupunkiin. Länsivallat pitivät kuitenkin oman puoliskonsa kaupungista toimintakykyisenä massiivisen ilmakuljetusoperaation avulla, joka oli toiminnassa liki vuoden ennen kuin Neuvostoliitto taipui. Euroopan ja maailman jakoa kahteen leiriin symboloinut Saksan jako täydellistyi 1949, kun ensin toukokuussa länsivyöhykkeille perustettiin Saksan liittotasavalta BRD ja lokakuussa itäosaan Saksan demokraattinen tasavalta DDR. (emt., 8–12; 16–18; ilmaisillasta ks. Freedman 2001, 28–29.) Saman vuoden keväällä oli jo perustettu Pohjois-Atlantin sotilasliitto NATO suojaamaan Länsi-Eurooppaa. Muutamaa vuotta myöhemmin se sai vastapainokseen Neuvostoliiton johtaman Varsovan liiton.

³³ Morgenthauin suunnitelma, ks. US Dep. of State 1985, 269–272.

2.5.2 Lehdistö ja kylmä sota

Virallisen sotasensuurin päätyttyä viestimiin alettiin pyrkiä vaikuttamaan epäsuorin keinoin ja propagandan avulla. Luostarisen ja Ottosenin (2002, 44) mukaan kylmän sodan aikana sotilaallisesti aktiivisissa maissa oli käynnissä useita yhtäaikaista propagandakampanjoita. Yhdysvalloissa kylmän sodan kulttuuri loi paineita journalismille olla keikuttamatta venettä ja journalismista jopa tuli sodankäynnin strateginen ja operationaalinen työkalu. Myös useissa amerikkalaisista journalismia luodanneissa tutkimuksissa on todettu, että media esitti asioita uutisissa kylmän sodan ideologian mukaisesti, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton globaalin kilpajuoksun kontekstissa (ks. Carragee 2003; Gorman & McLean 2003).

Oletettavaa on, että New York Times oli propagandan kannalta tärkeässä asemassa, koska toinen maailmansota oli nostanut sen arvovaltaa entisestään. Lehdellä oli kaksoisroolia vetäneen Laurencen ansiosta ollut ylittämätön etulyöntiasetus atomipommin kohdalla ja se skuuppasi ensimmäisenä myös Normandian maihinnousun ja Marshall-suunnitelman. Lehden suhteet Yhdysvaltain hallintoon olivat muutenkin hyvät, sillä sodan jälkeen amerikkalaisen journalistikunnan rakenne alkoi kokea perinpohjaisia muutoksia. Tiivistetysti voi sanoa, että eliitti valtasi varsinkin suurten lehtien toimitukset. NYT:n Washingtonin-toimitus palkkasi sodan jälkeen väkensä liki yksinomaan maan parhaista yliopistoista³⁴, joten toimittajilla oli jo opiskeluaikojensa peruina vahvoja siteitä valtaeliitin edustajiin, jotka myös olivat saaneet koulutuksensa näissä samoissa opintajoukoissa. (Walker 1982, 222–226.)

Ja omalla tavallaan sensuurikin säilyi. Vuoden 1947 alussa astui voimaan *Atomic Energy Act* (McMahon act), joka rajoitti voimakkaasti atomipommia koskevien tietojen saantia sekä Yhdysvaltain atomiyhteistyötä muiden maiden kanssa. Se toi mukanaan ”syntyessään salaisen” asiakirjan käsitteen, sillä sen mukaan kaikki atomitutkimusta koskevat asiakirjat ovat välittömästi laatimisen myötä salaisia ilman, että hallinnon tarvitsi erikseen niitä sellaisiksi julistaa. Tällaisiksi määriteltiin ”kaikki atomiaseiden valmistusta tai käyttöä, fysiokelpoisten materiaalien tuotantoa, tai fysiokelpoisten aineiden käyttöä energiantuotannossa koskevat tiedot”, olivatpa ne sitten valtion viraston tai yksityishenkilön laatimia. Lisäksi kansallisen turvallisuusneuvoston syyskuussa 1948 antama muistio NSC 30 huomautti, ettei julkiseen keskusteluun ydinasekysymyksistä, kuten että pitäisikö niitä käyttää sodassa, tullut ryhtyä. (Foerstel 1998, 83; Keever 2004, 139.) Olennainen piirre *Atomic Energy Act*issa on myös se, että laki löi lopullisen pisteen väittelylle siitä, kenen hallintaan Yhdysvaltain atomiarsenaali kuului. Lain mukaan ydinaseiden kehittäminen ja atomivoima kuuluivat yksiselitteisesti siviilihallinnon valvottaviksi, joskin armeijan vaiku-

³⁴ Yhdysvaltain eliittikouluista käytetään usein yhteisnimitystä ”Ivy League”. Nämä itärannikon kahdeksan yliopistoa ovat Brown, Columbia, Connell, Dartmouth, Harvard, Princeton, Pennsylvania ja Yale.

tuskanavaksi luotiin erityinen yhteyskomitea.³⁵ (Atomic Energy Commission 1965.)

Suomessa elettiin kylmän sodan syttyessä edelleen ns. vaaran vuosia, ja lehdistöä valvottiin tarkoin. Presidentti Juho Kusti Paasikivi jyrisi talvella 1946, etteivät ”päätoimittajat ymmärrä Suomen poliittista asemaa ja kirjoittavat mitä sattuu”. Samoilla linjoilla liikkui pääministeri Mauno Pekkala, joka salaisessa kokouksessa Helsingin lehtien päätoimittajien kanssa 21.11.1946 pyysi näiltä käytännössä taipumista itesesensuuriin:

Rohkenen yhteisen hyvän nimessä vedota teihin: Tehkää itse sensuuri keskuudessanne, kuten esimerkiksi tekivät Englannin ja Yhdysvaltojen journalistit sodan aikana. Kirjoittakaa siis artikkelinne ja uutisenne niin, että asioiden hoidosta vastuussa olevat henkilöt eivät teidän vuoksenne joudu vaikeuksiin. (Salminen 1996, 32.)

Suomalaisten poliitikkojen lisäksi Neuvostoliitto aloitti tšekäläisen lehdistön painostamisen. Kommunistisella puolueella NKP:llä oli oma yksityiskohtainen propagandaohjelma Suomen venäläistämiseksi, joka käsitti myös lehdistön ja koko journalistisen työn. Puolueen tarkkailijat pitivät sanomalehdistöä tarkoin silmällä aina vuoteen 1991 asti, sekä Moskovasta että Tehtaankadun suurlähetystöstä. Venäläisillä oli paljon läheisiä kontakteja suomalaistoimittajiin, eikä painostukseen ollut tuntematonta. (Salminen 1996, 40–41; Salminen 1998, 2–6.) Vasta vuonna 1992 Venäjän presidentti Boris Jeltsin tunnusti Neuvostoliiton vaikutuspyrkimykset lehdistön suuntaan³⁶. Pelokasta ilmapiiriä lietsoi vuonna 1948 voimaanastunut rikoslain muutos, jonka mukaan toimittaja voitiin tuomita enintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen Suomen ja vieraan valtion suhteita vahingoittavasta materiaalista. Sanomattakin oli selvää, että vieraalla valtiolla tarkoitettiin nimenomaan Neuvostoliittoa. Yhtään toimittajaa ei lain nojalla tuomittu vankeuteen, mutta se säilyi voimassa aina vuoteen 1995 asti. (Salminen 1996, 33.) 1950-luvun alkuun saakka lehdistössä välteltiinkin rajallisen ja taktisen itesesensuurin keinoin sellaista kirjoittelua, joka olisi vaarantanut suhteet Neuvostoliittoon ja Suomen uuden kansainvälisen roolin lanseeraamisen (Luostarinen 2001, 211). Neuvostoliitosta alettiin puhua kiertoilmauksin, kuten *vieraana valtana, voittajana tai tiettyinä tahona* (Salminen 1996, 265).

Myös ulkopoliitikassa Suomi noudatteli Neuvostoliiton linjauksia. Maa kieltäytyi Yhdysvaltojen tarjoamasta taloudellisesta Marshall-avusta – joskin lainoja tuli Yhdysvalloista muuta kautta – ja 1948 Suomi ja Neuvostoliitto sol-

³⁵ Siviilihallinnon rooli ei ollut lain valmistelun alusta pitäen itsestäänselvyys. Atomi-voiman valvonnan suunnittelutyö aloitettiin 1944, ja seuraavana vuonna Yhdysvaltain kongressi sai käsiteltäväkseen ensimmäisen lakiesityksen, joka tunnettiin nimellä May-Johnson bill. Sen mukaan päätäntävalta olisi kuulunut armeijalle. Pitkällisen kiistelyn jälkeen senaattori Brien McMahonin kompromissiesitys voitti. (Mazuzan & Walker 1997, 3.)

³⁶ Myös toinen kylmän sodan osapuoli Yhdysvallat pyrki vaikuttamaan suomalaisten joukkoviestimien sisältöihin. Luostarisen (2001, 213) mukaan henkilökohtaisella tasolla Yhdysvaltain toimintatavat olivat samantyyppisiä kuin venäläisillä, joskin pal-kitsemista ja rankaisemista esiintyi vähemmän. Yhdysvallat harrasti myös suoraviivaista propagandaa: vuonna 1955 maa järjesti Helsingissä atominäyttelyn, jota Suomen energiakomitean puheenjohtaja, akateemikko Erkki Laurila kuvaili ”puhtaaksi propagandaksi” (Ahosniemi 2004, 50).

mivat Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen (YYA). Suomi jäi kuitenkin ns. itäblokin ulkopuolelle, vaikka Neuvostoliitto pyrki varmistamaan Suomen pysymisen vaikutuspiirissään YYA:n ja kauppapolitiikan avulla. Neuvostojohto tyytyi kuitenkin siihen, että kommunistit syrjäytettiin hallitusvastuusta ja ammattiliittojen johdosta. (Visuri 2006, 92–93, 100, 122–123.)

2.5.3 Yhdysvaltain hyödytön monopoli

Yhdysvalloilla oli periaatteessa kylmän sodan alkaessa atomipommin ansiosta valtaisa sotilaallinen yliote vastustajastaan – muttei minkäänlaista kansallista ydinasestrategiaa eikä edes kovin pitkälle vietyjä suunnitelmia siitä, miten näitä uusia aseita pitäisi käyttää. Armeijan edustajilla oli toki lukuisia ehdotuksia, mutta järin toteuttamiskelpoisia ne eivät olleet. Kenraali Groves mm. esitti alkuvuonna 1946, että atomipommin salaisuutta pitäisi varjella hyökkäämällä ennaltaehkäisevästi epäluotettavien maiden kimppuun ennen kuin ne saisivat omat aseensa valmiiksi. (Trachtenberg 1988, 5.)

Ilmavoimissa, joiden hallussa atomipommit olivat, puolestaan tehtiin innokkaasti sotavalmisteluja täysin puutteellisten tietojen pohjalta. Kuten Oelrich (2001) arvioi, kenraalit vain nostivat esiin vanhat ilmasotateoriat, jotka korostivat strategisten pommitusten ratkaisevaa merkitystä³⁷ ja ymppäsivät atomipommin niihin mukaan. Syntyi strateginen oppi, jonka mukaan varustamalla pommikonelaivueet ydinaseilla voitiin luoda maailmanlaajuinen iskuvoima. Atomipommien määrä tiedettiin vähäiseksi mutta niiden tarkasta luvusta ja tuotantovauhdista ei ollut käsitystä³⁸, joten tärkeimmiksi maaleiksi nostettiin vastapuolen kaupungit. Massiivisten ilmapommitusten uskottiin lopettavan kaikki kiistat jo ennen kuin maasota ehtisi alkaa – siitä huolimatta, että toinen maailmansota oli osoittanut tämän ajattelun vääräksi. (Oelrich 2001, 5.) Hämmennystä lisäsivät puolustushaarojen väliset kiihkeät kädenväännöt atomiaseiden hallinnasta (ks. Kaplan 1983).

Tätä sekavaa tilannetta heijastelevat Yhdysvaltain ensimmäiset atomisodan varalle tehdyt suunnitelmat kuten vuoden 1947 *Broiler*, jossa 24 neuvostokaupunkia tuhottaisiin 34 atomipommilla. Seuraavana vuonna laadittiin uusi sotasuunnitelma *Trojan* – 70 kaupunkia tuhottaisiin 113 atomipommilla. Vuoden 1949 sotasuunnitelma oli nimeltään *Dropshot*, ja sen mukaan ilmavoimat pudottaisivat 300 atomipommia yli sataan neuvostokaupunkiin. (Borgiasz 1996, 13–25; Visuri 2006, 108.) Suunnitelmien mielikuvituksellisuutta korostaa se, ettei niissä otettu huomioon edes sitä seikkaa, oliko atomipommeja riittävästi käytettävissä. Vuoden 1945 lopussa valmiina oli vain kaksi pommia, heinäkuussa

³⁷ Tällainen oli esimerkiksi italialaisen Giulio Douhet'n 1920-luvulla kehittämä oppi, jonka mukaan strategisilla ilmavoimilla voidaan ratkaista suuret sodan ja rauhan kysymykset (Douhet 1942, sit. Chun 2001).

³⁸ Yhdysvaltain poliittisen johdon tiedot aseiden määrästä olivat yhtä lailla olemattomat. Presidentti Truman ei syksyn 1945 ja kevään 1947 välillä saanut Manhattan-projektilta mitään tietoja atomipommeista. Vielä helmikuussa 1947 laivastoministeri ja laivasto-operaatioista vastaava esikuntapäällikkö luulivat toisen toisensa tietävän oikean luvun, vaikkei todellisuudessa kummallakaan ollut mitään tietoa asiasta. (Rosenberg 1983, 11–12.)

1946 yhdeksän, heinäkuussa 1947 kolmetoista ja heinäkuussa 1948 viisikymmentä. Yksikään niistä ei ollut täydessä käyttövalmiudessa ja tarvittavat asennustyöt olisivat kestäneet ainakin kaksi päivää. Eikä pommien kuljetukseen sopivia lentokoneitakaan ollut vuonna 1948 kuin kolmisenkymmentä. (Rosenberg 1983, 14–15.)

Kun tähän sekasotkuun lisätään presidentti Trumanin tuntema vastenmielisyys atomipommien käyttöä kohtaan, ei ollut kovin outoa, että Yhdysvaltojen virallinen linjaksi atomiaseiden suhteen muodostui kansainvälisen valvonnan korostaminen. Keväällä 1946 apulaisulkoministeri Dean Acheson ja Tennesseen suunnittelutoimikunnan (TVA) johdossa toiminut David E. Lilienthal laativat yhteistyössä tiedemiesten kanssa suunnitelman atomiaseiden valvonnasta (Acheson & Lilienthal 1946). Se tultaisiin tuntemaan paremmin nimellä Baruchin suunnitelma, Yhdysvaltain silloisen YK-lähettilään Bernard Baruchin mukaan. Pääajatus oli, että YK muodostaisi kansainvälisen valvontaelimen, jonka alaisuuteen asetettaisiin kaikki atomienergian käyttömuodot, jotka saattaisivat olla vaaraksi maailman turvallisuudelle. Lisäksi sillä olisi oikeus valvoa kaikkea muutakin atomienergian käyttöä ja velvollisuus kehittää atomienergian hyötykäyttöä. Yhdysvallat korosti rankaisutoimien tärkeyttä ja painotti, ettei sopimuksen rikkojia saisi suojata veto-oikeudella. Baruchin suunnitelmassa valvonta tulisi ensin ja aseistariisunta sitten; kunhan valvontasysteemi toimisi, aseiden tuotanto loppuisi, olemassa olevat varastot tuhottaisiin ja kaikki teknologinen tieto luovutettaisiin valvontaelimelle. (Goldblat 1982, 13–14.)

Neuvostoliitto kuitenkin hylkäsi suunnitelman sillä perusteella, että se loukkaisi kansallista itsemääräämisoikeutta. Maa esitti vastapainoksi Gromykon suunnitelman, jossa edettiin päinvastaisessa järjestyksessä: ensiksi atomiaseiden tuotanto ja käyttö kiellettäisiin ja kaikki olemassa olevat aseet tuhottaisiin kolmen kuukauden kuluessa, jonka jälkeen perustettaisiin kansainvälinen valvontajärjestelmä seuraamaan ehtojen täyttymistä. Neuvostoliitto katsoi, että Baruchin suunnitelma takaisi Yhdysvalloille monopolin atomiaseistuksessa, kun taas Yhdysvallat ei voinut hyväksyä sitä, että aseet hävitettäisiin ennen valvontasysteemin luomista. Lopulta YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi Baruchin suunnitelman äänin 10–0, mutta koska Neuvostoliitto ei äänestänyt, jäi se kuolleeksi kirjaimeksi. (emt.; Gaddis 1997, 90.)

Pettynyt Truman havaitsi, ettei hänen tavoittelemansa kansainvälinen valvonta toteutuisi, ja päätti vastahakoisesti muuttaa kantaansa atomiaseiden suhteen. Hän kertoi neuvonantajilleen, että tavoitteena on ylivoima atomiaseistuksessa. (Rosenberg 1983, 21–22.) Syksyllä 1949 tämä uusi politiikka sai lisävahvistuksen kun Neuvostoliitossa havaittiin atomiräjähdyks. Yhdysvaltain monopoli oli murtunut, ennen kuin sen käyttämisestä oli edes ehditty tehdä päätöksiä.

2.6 Monopoli murtuu: Neuvostoliiton atomipommi

23. syyskuuta 1949 presidentti Truman antoi julkisuuteen lausunnon, joka alkoi seuraavasti:

Uskon, että Amerikan kansa on kansallisen turvallisuuden kannalta katsottuna täysin oikeutettu saamaan tietoja atomienergian alalta. Tästä syystä annan julkisuuteen seuraavan tiedon. Olemme saaneet todisteita, joiden mukaan viime viikkojen aikana Neuvostoliitossa on tapahtunut atomiräjähdyks. Aina siitä lähtien kun ihminen kykeni vapauttamaan atomienergiaa, on ollut odotettavissa, että muut valtiot kykenisivät ennemmin tai myöhemmin kehittämään tämän uuden voiman. Tämän mahdollisuuden olemme aina ottaneet huomioon. (New York Times 24.9.1949.)

Yhdysvallat ei ollut missään vaiheessa kuvitellut atomimonopolinsa kestävän ikuisesti. Sodan päätyttyä oli arvioitu, että Neuvostoliitolta kestäisi viidestä kahteenkymmeneen vuotta rakentaa atomipommi. Einstein oli niin ikään varma siitä, ettei pommi tulisi pysymään pitkään salaisuutena. (Isaksson 1980, 44–45.) Maa oli jopa pohtinut koko ydinsalaisuuden paljastamista vapaaehtoisesti. Vuonna 1944 fyysikko Niels Bohr esitti liittoutuneiden atomiohjelman johdolle, että molempinpuolisen luottamuksen synnyttämiseksi ja Neuvostoliiton uhan välttämiseksi liittoutuneiden tulisi jakaa tietonsa ydinteknologiasta. Esitys sai tukea Rooseveltin neuvonantajilta ja sotaministeri Henry Stimsonilta. Hanke kuitenkin kaatui Potsdamin konferenssissa. (Hershberg 1994, 189.) Monopolin päättymisen ennusteleminen on kuitenkin täysin eri asia kuin sen tapahtuminen, joten Neuvostoliiton atomikoe oli paha järkytys. Yhdysvaltain hallinto joutui heti Trumanin puheen jälkeen ryöpytykseen kongressissa, jossa sitä moitittiin mm. atomisalaisuuksien lepsusta valvonnasta. Tapaus johti maan strategian täysmittaiseen uudelleenarviointiin, joka tiivistyi kansallisen turvallisuusneuvoston asiakirjassa NSC 68. Sen mukaan maailmantilanne ei ollut vakaa, ja Yhdysvaltoja uhkasi vakava vaara ja häikäilemätön vastustaja, Neuvostoliitto, joka pyrki hallitsemaan maailmaa ja tuhoamaan Yhdysvallat. (National Security Council 1950; Trachtenberg 1988, 12.)

Neuvostoliitto selvitti atomivoiman salaisuuden nopeasti siitä huolimatta, ettei sen pommiprojekti käynnistynyt erityisen rivakasti. Venäläistiedemiehet olivat kyllä selvillä atominhalkaisun mahdollisuuksista, ja fyysikko Igor Tamm kertoi oppilailleen jo vuonna 1939, että voitaisiin rakentaa pommi, joka pystyy tuhoamaan kokonaisen kaupungin (Holloway 1981, 160). Tästä huolimatta maan tiedeakatemia ei pyytänyt maan hallitukselta rahoitusta uraanikysymyksen tutkimiseen. 1940-luvun alkupuolella Neuvostoliitto sai kuitenkin tietää Saksan ja Yhdysvaltain atomihankkeista. Yhtenä kimmokkeena saattoi olla New York Timesissa 5.5.1940 ilmestynyt juttu³⁹, jossa arveltiin saksalaisten yrit-

³⁹ Kyseessä on William Laurencen pitkäkökö tiedeuutinen *Vast Power Source in Atomic Energy Opened by Science*, jossa todetaan mm. että ”erittäin luotettavilta tahoilta on tullut tietoja, joiden mukaan natsihallinto on saanut tietää amerikkalaislaboratorioissa tehtävästä [atomi]tutkimuksesta ja on määrännyt parhaat tiedemiehensä keskittymään tämän ongelman ratkaisuun. Kaikki tämän alueen saksalaiset tiedemiehet, fyysikot, kemistit ja insinöörit, on komennettu lopettamaan kaikki muut tutkimukset

tävän saada käsiin uraania pommeja varten (Gaddis 1997, 95–96). Vuonna 1942 käynnistettiin pienimuotoinen atomiohjelma, mutta Neuvostoliiton johto ei ollut siitä erityisen innostunut etenkin, kun kävi ilmi, että Saksan atomiprojekti oli epäonnistunut. Näin pommi ei olisi välttämätön natsien lyömisessä. Pommitalkoot käynnistettiin täydellä höyryllä vasta Hiroshiman jälkeen. (Holloway 1981, 160.) Stalinin kerrottiin todenneen heti atomipommituksista kuultuaan: ”Hiroshima on järkyttänyt koko maailmaa. Tasapaino on murtunut. Rakentakaa pommi, niin suuri vaara väistyy yltämme.” Hankkeen johtoon nimettiin salaisen poliisin NKVD:n johtaja Lavrenti Berija. Fyysikko Igor Kurtshatovia, josta tuli projektin tieteellisen puolen vastaava, kehoitettiin pyytämään niin paljon rahaa ja tarvikkeita kuin halusi. Tammikuussa 1946 Stalin evästi Kurtshatovia sanomalla, ettei ollut tarpeellista ”etsiä halvimpia polkuja”⁴⁰. (De Groot 2004, 131–136.)

Tutkimuksen keskuspaikaksi tuli Sarovin kaupunki Sarovka-joen kupeessa, koska Kurtshatovin oma laboratorio sijaitsi liian lähellä Moskovaa kokeita ajatellen. Sarov katosi kartalta, ja sille annettiin uusi koodinimi, Arzamas-16, tai kuten tiedemiehet sitä kutsuivat, ”Los Arzamas”. Menetelmä muistuttaa Manhattan-projektissa käytettyä: joukko tiedemiehiä kootaan syrjäiseen ja salaiseen paikkaan, heille annetaan valtavat resurssit ja tehtäväksi valmistaa atomipommi. Joulupäivänä 1946 Kurtshatovin reaktori saavutti kriittisen pisteen ja puolitoista vuotta myöhemmin tuotantoreaktori aloitti toimintansa toisessa salaisessa kaupungissa Tsheljabinsk-40:ssä. Kesäkuussa 1949 plutoniumia oli koossa riittävästi, ja elokuun 29. päivänä 1949 Neuvostoliitto räjäytti oman atomipomminsa Kazakstanin Semipalatinskissa. (emt., 144–145).

Nopea eteneminen johtui osin hankkeeseen upotetuista suunnattomista resursseista sekä venäläisten ja heitä avustaneiden saksalaisten tiedemiesten etevyydestä, mutta oma osansa oli myös vakoiluteitse saaduilla tiedoilla. Neuvostoliitto aloitti Yhdysvaltain atomipommiohjelman, Enormozin, kuten sen peitenimi kuului, vakoilun vuoden 1941 lopussa varsin hapuillen ja hajanaisiin tietolähteisiin perustuen (Weinstein & Vassiljev 2000, 172–176). Parin vuoden sisällä venäläistiedustelu pystyi kuitenkin luomaan toimivan verkoston, joka ulottui aina Manhattan-projektin sisäpiiriin saakka. Los Alamosista tietoja toimittivat ainakin brittien tiedemiesryhmän jäsen Klaus Fuchs, teknikko David Greenglass ja nuori fyysikko Theodore Hall. Arkaluonteisten tietojen kuriireina toimivat Harry Gold ja Greenglassin lanko Julius Rosenberg⁴¹. Motiivina näillä

ja keskittymään vain tähän kysymykseen” ja vähän myöhemmin ”Toisessa esimerkissä on selvitetty, että puoli kiloa uraani-235:tä sisältää yhtä paljon energiaa kuin 15 000 tonnia TNT:tä”. (Laurence 1940.)

⁴⁰ Atomipommihankkeen aikaan sijoittuu eräs Stalinin muistetuimmista lausahduksista. Lavrenti Berija tiedusteli Stalinilta, eikö ollut vaarallista antaa tiedemiehille niin paljon fyysistä ja intellektuaalista vapautta, kuten projektin aikana oli tehty. Tämä vastasi: ”Antaa heidän olla. Voimmehan aina ampua heidät myöhemmin.” (Gaddis 1997, 96.)

⁴¹ Muutamia vuosia sodan jälkeen vakoilurinki paljastui. Fuchs pidätettiin tammikuussa 1950, ja hänen tunnustuksensa perusteella paria kuukautta myöhemmin hänen kuriirinsa Harry Gold. David Greenglass jäi kiinni saman vuoden kesäkuussa, ja hänen todistuksensa taas paljasti Julius Rosenbergin ja tämän Ethel-vaimon. Hallia kuulusteltiin, mutta näyttö ei riittänyt. Fuchs sai 14 vuoden tuomion, Greenglass 15

miehillä oli useimmiten pelko siitä, että yhden maan atomimonopoli olisi uhka maailmanrauhalle. Vuotajien kautta Neuvostoliitto sai sodan aikana tietoja projektin etenemisestä ja mm. imploosiopommin rakennepiirustukset. (emt; DeGroot 2004, 127, 171.)

Vakoiluun on arveltu syyllistyneen huomattavasti useampia henkilöitä. Neuvostoliiton tiedustelupalvelussa työskennellyt Leonid Kvasnikov kertoo muistelmissaan, että Manhattan-projektissa oli ainakin neljä ”melko korkeassa asemassa” toiminutta vakoojaa. (Tsikov 1992, 192.) KGB:n eversti Vladimir Barkovski taas on väittänyt, että ainakin kymmenen brittien tutkimusryhmän jäsentä toimitti heille tietoja, mutta hän ei maininnut nimiä. Entinen neuvostovakooja Pavel Sudoplatov väitti vuonna 1994 muistelmissaan, että monet Manhattan-projektin kärkinimet, kuten Oppenheimer, Szilard, Fermi ja Bohr välittivät tietoja venäläisille. Väitteiden todenperäisyyttä ei ole voitu vahvistaa. (DeGroot 2004, 128–129.) Kaikkien vakoojien henkilöllisyyttä ei kuitenkaan vielä tiedetä. Tunnistamatta ovat ainakin peitenimillä ”Fogel” ja ”Persian” toiminut amerikkalaisinsinööri⁴², ja brittiläinen tietolähde ”Eric”. Todennäköisenä pidetään silti, ettei Oppenheimer Neuvostoliitto-sympatioistaan huolimatta missään vaiheessa toiminut vakoojana. (Weinstein & Vassiljev 2000, 181–185, 190–195.) Oppenheimeriin kohdistuneet jatkuvat epäilyt saattoivat kenties vain helpottaa muiden vakoojien työtä, kun hänen toimiansa tutkiminen söi aikaa muiden epäilytjen seuraamiselta.

Täyttä yksimielisyyttä ei kuitenkaan ole siitä, kuinka hyödyllistä vakoilu loppujen lopuksi oli. Igor Kurtshatov arvioi keskustellessaan Neuvostoliiton ensimmäisen atomipommin räjäytyksen jälkeen maan ministerineuvoston varapuheenjohtajan Avraami Zavenjaginin kanssa, että tiedustelun merkitys pommin valmistamisessa oli ollut 60 % ja tutkijoiden 40 %. (Tsikov 1992, 189.⁴³) Kaiserin (2005) mielestä vakoilun hyödyllisyyteen pitäisi kuitenkin suhtautua suurin varauksin. Ensinnäkin useimmat tiedot vakoilun menestyksestä perustuvat entisten KGB-agenttien (Kvasnikov, Sudoplatov) puheisiin, joiden motiivina voi olla pyrkimys päästä jakamaan pommista saatu kunnia, ja toiseksi, vakoilusta huolimatta Neuvostoliitolta – kuten jokaiselta atomipommin sittemmin valmistaneelta maalta – kului projektiinsa aikaa kauemmin kuin Yhdysvalloilta. (Kaiser 2005, 49.)

Joka tapauksessa atomipommin räjäytys Neuvostoliitossa muutti kylmän sodan tilannetta perustavanlaatuisesti. Molemmat suurvallat alkoivat kiihtyvällä vauhdilla kasvattaa omia atomiasearsenaalejaan, jotta vastapuoli ei saavuttai-

vuotta, Gold 30 vuotta, ja Julius Rosenberg ja hänen Ethel-vaimonsa tuomittiin kuolemaan. Teloitus toimeenpantiin 19.6.1953. (Weinstein & Vassiljev 2000, 311–338; Rosenbergeistä ja heidän oikeudenkäynnistään ks. Linder 2001, Roberts 2003.)

⁴² Aika ajoin kirjallisuudessa esiintyy myös mestarivakooja nimeltään ”Perseus” (mm. Tsikov 1992), mutta tällaista henkilöä ei Weinsteinin & Vassiljevin (2000, 190–191, ks. myös Albright & Kunstel 1999, 267–277) mukaan ole olemassakaan, vaan kyseessä oli venäläisten 1990-luvulla hämäystarkoituksessa luoma myytti.

⁴³ Vladimir Tsikovin kirja *Pommi käsilaukussa*, joka kertoo ydinsalaisuuksien vakoilusta venäläisnäkökulmasta, on hänen omien sanojensakin mukaan lähinnä ”dokumenttiaineistoon perustuva kertomus”. Tässä olen kuitenkin hyödyntänyt Tsikovilta vain tietoja, jotka perustuvat dokumenttiaineistoon.

si liian suurta etumatkaa ja ylivoimaa. Pommin räjähdys Semipalatinskissa toimi näin lähtölaukauksena kilpavarustelulle, joka leimasi koko 1950-lukua ja vielä 1960-luvun alkua.

2.7 1950-luku: Kiristyvää kilpailua ja kahakointia

Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ydinasevarastot paisuivat nopeaa vauhtia: vuoden 1950 lopussa USA:lla oli 299 ydinasetta, vuoden päästä 438 ja vuoden 1952 lopussa jo 841. Ennen Stalinin kuolemaa vuonna 1953 Neuvostoliitolla oli arviolta 50 atomipommia. Myös ydinasevaltojen määrä kasvoi Britannian ja Ranskan myötä. Aseiden määrän lisäksi 1950-luvulla myös aseiden tehossa tapahtui hyppäys ylöspäin, kun vuonna 1952 keksittiin vetypommi. Vuosikymmenen aikana kylmä sota saavutti myös ensimmäisen kulminaatiopisteensä Korean sodan puhjettua kesällä 1950. Jännitystä lisäsivät useiden sotilastahojen vaatimukset atomipommien pudottamisesta, milloin Koreassa, milloin Indokiinassa. Atomiaaseita ei kireästä tilanteesta huolimatta kertaakaan käytetty 1950-luvun aikana, eivätkä ydinasevallat ajautuneet yhtään kertaa todella lähelle ydinasein käytävää välienselvittelyä, kovista puheista huolimatta.

2.7.1 McCarthy

Aivan kuten 1940-luvun loppupuolen tapahtumien ymmärtäminen edellyttää tietoja kylmän sodan taustoista, muodostaa 1950-luvulle tarpeellisen kontekstin Yhdysvalloissa vallinnut kommunismin ja kommunistien pelko. Esimerkkinä siitä, mille tasolle pelko ”punaisten” vallankaappauksesta ylsi, toimii anekdootti Bob Raymondista, joka oli entinen mafian palkkamurhiin erikoistuneen Murder Inc. -koplan jäsen ja 17 vankilavuoden veteraani. Kun Raymondin sisar kuuli tämän ystäväystyneen vankilassa marxilaisten kanssa, hän pelästyi suunniltaan: ”Hyvä luoja Bob, joudut vaikeuksiin!” hän varoitti. (Whitfield 1996, 10.)

Kommunismin pelon juuret Yhdysvalloissa juontuivat Venäjän vallankumoukseen 1917, mutta pelon jalostuminen vainoiksi on melko pitkälle yhden henkilön, senaattori Joseph McCarthyn ansiota. 9. helmikuuta 1950, Lincolnin päivänä, hän esitti Länsi-Virginian Wheelingissä kuuluisan väitteensä, jonka mukaan hänellä oli hallussaan lista 205 kommunistista, jotka työskentelevät ulkoministeriössä vaikka itse ministeri tiesi heistä. Kyseiseksi luvuksi mainitaan joskus myös 57. (Morgan 2003; Strout 1999.)

Tästä väitteestä alkoivat McCarthyn ja hänen johtamansa kongressin tutkintakomitean (*House Unamerican Activities Committee*, HUAC) yli neljä vuotta kestäneet kommunistien etsinnät, jotka ulotettiin kaikille elämänalueille. Todellisenä punaisten pesänä pidettiin Hollywoodia, ja esimerkiksi näyttelijätär Ginger Rogersia epäiltiin vakoojaksi. Näyttelijäpiireissä metsästystä johti muiden muassa western-tähti Ronald Reagan. (Lindqvist 2000, 198; Whitfield 1996, 37.) Mccarthyismi iski myös tiedemiehiin ja etenkin Oppenheimeriin, jonka varhai-

set kommunistisympatiat koituvat nyt kohtalokkaiksi. Vuonna 1953 hänet kutsuttiin Yhdysvaltain atomienergiakomission AEC:n kuulusteluihin, ja lopulta AEC päätti äänin 4-1 poistaa hänen turvallisuusluokituksensa. Vasta viisi vuotta myöhemmin komissio käänsi kelkkansa ja katsoi, että kuulustelut olivat olleet "oikeusjärjestelmän primitiivistä väärinkäyttöä". (Whitfield 1996, 38-40; ks. myös Hewlett & Holl 1989, 73-112.)

Vainoharhaisuus leimasi McCarthy'n joukkojen toimintaa: jos jokin meni vikaan Yhdysvaltain toimissa, missä tahansa ja miten tahansa, ei kyseessä ollut oma virhe, vaan kommunistien salaliitto, joka pyrki tuottamaan tappioita Yhdysvalloille. Kuten hän itse asian ilmaisi:

"Mikä on tilanne kesällä 1951? Moskovan kätyreitä on jo 40 prosenttia kaikista maailman ihmisistä - - Miten voimme hahmottaa todellista nykytilannetta, elleimme usko, että korkeilla paikoilla hallinnossamme olevat miehet suunnittelevat meidän tuhoamme? Tämän on pakko olla mahtavan salaliiton tulos; salaliiton, joka saa kaikki sitä edeltäneet vastaavat yritykset näyttämään kääpiömäisiltä." (Whitfield 1996, 37.)

New York Times ja tiedotusvälineet yleensäkin olivat vaikeassa asemassa. Niitä sitoivat tuon ajan journalistiset ihanteet, joista päällimmäisenä oli jo aiemmin käsitelty objektiivisuus. Susan Bernhardin (1999) mukaan McCarthy osasi taitavasti käyttää näitä ihanteita hyväkseen. Koska journalistit eivät saaneet tulkita uutisia, oli toimittajien ennemmin tai myöhemmin pakko uutisoida McCarthy'n esittämät syytökset, olivatpa ne miten absurdeja hyvänsä. Vuonna 1954 New York Timesissa todettiin, että on vaikeaa, ellei mahdotonta, jättää McCarthy'n puheita huomiotta, vaikka ne osoittautuisivat liioitteluksi tai valheiksi. (Bernhard 1999, 156-157.) On kuitenkin viitteitä siitä, että NYT ja muut suuret lehdet, kuten Washington Post, suhtautuivat McCarthyyn kriittisesti. Times esimerkiksi noteerasi senaattorin Lincolnin päivän puheen vasta kolmea päivää myöhemmin ja silloinkin vain uutistoimisto UPI:n toimittamassa jutussa. (Whitfield 1996, 38-40; Bernhard 1999, 158; Gorman & MacLean 2003, 112.) Tosin lehti teki kaikessa hiljaisuudessa oman sisäisen puhdistuksensa kommunisteiksi epäillyistä työntekijöistä: kaksi erotettiin ja kolmas erosi itse painostuksen alla. (Walker 1982, 224.)

McCarthy sai toimia melko vapaasti vuoteen 1954, jolloin Yhdysvalloissa alettiin viimein kyllästyä hänen riehuntaansa. Gallupien mukaan enää alle puolet amerikkalaisista hyväksyi McCarthy'n toimet, ja republikaanien vaalitappiota saman vuoden vaaleissa alettiin pitää pitkälti hänen syynään. Kaiken huipuksi hän syytti Trumanin ja Rooseveltin presidenttikausien olleen "21 vuoden maanpetturuutta". Joulukuussa senaatti antoikin McCarthyille harvinaisen epäluottamuslauseen, jossa todettiin hänen käytöksensä olevan vastoin senaatin perinteitä ja vahingoittavan sen mainetta. Vastaavaa toimenpidettä oli käytetty vain kolmesti aiemmin. McCarthy ajautui nopeasti politiikan sivuraiteelle, ja toukokuussa 1957 hän kuoli maksan vajaatoimintaan – mikä ei ollut suuri yllätys hänen elämäntapansa huomioon ottaen. (Whitfield 1996, 163-166; Morgan 2003, 500-510.)

Jälkikäteen on helppo sanoa, että amerikkalainen yhteiskunta ylireagoi kommunismin uhkaan. Whitfield (emt.) huomauttaa, että vuonna 1950 koko

Yhdysvaltain kommunistisen puolueen jäsenmäärä liikkui noin 30 000 – 40 000 välillä, eli suurin piirtein samoissa lukemissa suomalaissiirtolaisten evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa. Toisaalta kansainvälisessä mittakaavassa aihetta huoleen oli ilmennyt: Neuvostoliitolla oli oma atomipommi, mm. Klaus Fuchs paljastunut neuvostovakoojaksi, Kiina kaatunut Maon kommunistien syliin ja Koreassa käytiin sotaa. McCarthy'n väitteet osuivat hedelmälliseen maaperään. Morganin (2003, 547) sanoin, kommunismin uhka oli McCarthy'n astuessa näyttämölle harha, mutta harha, jota voitiin hyödyntää taloudellisten ja poliittisten voittojen hankkimiseksi.

2.7.2 Korean sota

Korean niemimaan tulenarka tilanne oli perua toisen maailmansodan loppu-ajoilta. Maa jakautui kahtia, kun sen pohjoisosaa miehittäneet japanilaisjoukot antautuivat Neuvostoliitolle ja eteläosaa hallussaan pitäneet sotilaat Yhdysvalloille. Saksan kehitystä seuraten pohjoisesta tuli kommunistinen ja etelästä anti-kommunistinen autoritaarisen presidenttinsä Syngman Rheen ohjauksessa. 1940-luvun lopussa tilannetta tulehdutti Neuvostoliiton ja Kiinan pohjoiselle antama sotilaallinen tuki. Etelä ei saanut vastaavaa erityiskohtelua Yhdysvalloilta, koska Rheeta pidettiin arvaamattomana ja pelättiin, että hän vetäisi Yhdysvallat mukaan konfliktiin tahallaan. (Freedman 2001, 36.) Lopulta pohjoinen hyökkäsi etelän kimppuun 25.6.1950 (sotatapahtumien kulusta emt., 36–45). Korean sota paljasti ydinasemahdeille uuden seikan atomipommeista: Ne eivät olleetkaan näppärän tehokas ”iso keppi”, jolla niskoittelevat valtiot voitaisiin panna helposti ojennukseen. Sen sijaan ne paljastuivat hankaliksi välineiksi, joita voitiin käyttää oikeastaan vain käyttämättä niitä.

Atomipommeja ei pudotettu Koreaan, vaikka kärjekkäitä lausuntoja asian puolesta annettiin. Elokuussa 1950 Yhdysvaltain laivastoministeri Francis P. Matthews esitti ennaltaehkäisevän sodan aloittamista Neuvostoliittoa vastaan. Hän sanoi olevansa valmis maksamaan minkä tahansa hinnan maailmanrauhan saavuttamiseksi.⁴⁴ Matthews sai potkut, samoin kuin ilmasotakoulun johtaja, kenraali Orville Anderson uhottuaan ilmavoimien olevan valmis pudottamaan atomipommin Moskovaan:

Kumpi on moraalittomampaa – ryhtyä ehkäisevään sotaan, jolla Neuvostoliittoa estetään muuntumasta ydinasevallaksi vai antaa totalitaarisen diktatuurin hankkia itselleen aseita, joilla se voi pelotella ja kiristää vapaata maailmaa ja mahdollisesti tuhota sen? Antakaa vain käsky, niin minä tuhoan Venäjän viisi atomipesäkettä yhdessä viikossa.” (Whitfield 1996, 6; Lindqvist 2000, 209–211.)

Myös Yhdysvaltain joukkojen komentaja Koreassa, Douglas MacArthur, kannatti pommituksia. Hän olisi halunnut tuhota atomipommeilla Pohjois-Korean tie- ja tunneliyhteydet Mantsuriaan ja Vladivostokiin. (Soman 2000, 68.) Kenraalien nä-

⁴⁴ Matthews'n lausunto oli New York Timesin toimittajan Hanson Baldwinin mukaan vain koepallo, jolla testattiin julkista reaktiota ennaltaehkäisevään sotaan. Baldwinin mielestä se heijasteli silloisen puolustusministerin Louis Johnsonin ajattelua. (Trachtenberg 1988, 16.)

kemykset olisivat ilmeisesti saaneet tukea Yhdysvaltain kansalta, sillä kesällä 1949 peräti 70 prosenttia amerikkalaisista suhtautui kielteisesti hallituksen antamaan lupaukseen, jonka mukaan se ei käytä atomipommia ensi-iskuun. Edes Neuvostoliiton liittyminen ydinasevaltojen joukkoon ei saanut kovin monia harkitsemaan kantaansa uudelleen. Elokuussa 1950 vain 28 prosenttia kannatti pommin pudottamista Koreaan, mutta marraskuuhun 1951 mennessä sotilaskohteiden pommituksen kannatus oli noussut jo 51 prosenttiin. (Whitfield, 1996, 6.)

Vaatimukset atomipommituksista kuitenkin pysähtyivät viimeistään presidentti Trumaniin. Olihan tämä yksityisesti maininnut vuonna 1949, että ”emme koskaan enää käytä [pommia] uudelleen jos se vain mitenkään on mahdollista.” (Gaddis 1997, 105–106; ks. myös Dingman 1988.) Muutosta tilanteeseen ei tuonut edes johdon vallanvaihdos, vaikka vuonna 1953 virkaansa astunut presidentti Dwight D. Eisenhower republikaanihallintoineen oli valmiimpi ainakin puhumaan ydinaseiden käytöstä.⁴⁵ Eisenhower oli esimerkiksi toukokuussa 1953 maininnut kenraali Lawton Collinsille, että saattaisi olla rahassa mitattuna halvempaa käyttää atomiaseita Koreassa tavanomaisten sijaan. Ulkoministeri John Foster Dulles taas sanoi maaliskuussa kansalliselle turvallisuusneuvostolle NSC:lle, että asenteesta, jonka mukaan pommia ei voitaisi käyttää, olisi päästävä eroon. Kenraali Nathan Twiningille Dulles taas harmitteli sitä, mitä järkeä on omistaa aseita, joita ei voi käyttää. (Whitfield 1996, 6–8.) Historiantutkimuksissa kohtaakin aika ajoin näkemyksen, jonka mukaan Eisenhower ja Dulles uhkasivat käyttää atomipommeja Koreassa, jos taistelut jatkuisivat, ja että tämä uhka sai Kiinan ja Pohjois-Korean taipumaan. Todellisuus ei ilmeisesti ollut näin yksinkertainen; selvät uhkaukset annettiin vasta kun aselepo oli solmittu, eikä Kiina ilmeisesti ollut vakuuttunut siitä, että Yhdysvallat tosissaan käyttäisi aseitaan. Uskottavampi selitys sodan päättymiselle onkin Stalinin kuolema. Vanha diktaattori halusi konfliktin jauhavan ratkaisemattomana, koska se ajaisi hänen etujaan. Vain kaksi viikkoa Stalinin kuoleman jälkeen Neuvostoliitto ilmoitti Kiinalle ja Pohjois-Korealle, että se oli valmis rauhaan Yhdysvaltain kanssa. (Gaddis 1997, 107–108.)

Mitä Korean sota sitten opetti ydinaseista? Ensinnäkin sen, että niistä saatava hyöty oli äärimmäisen rajallinen. Yhdysvallat, joka oli suoraan osallisena konfliktissa, ei tehnyt aseillaan Koreassa juuri mitään. Se ei julkisesti uhannut käyttää niitä, vaikka sillä olisi ollut ylivoimaisen arsenaalinsa vuoksi mahdollisuus tehdä niin. Sodan ratkaisivat samat tekijät kuin aiemmin, eli tavanomaisen aseistuksen parempi laatu ja määrä. Yhdysvallat sai myös huomata, ettei ydin-

⁴⁵ Tosin virkaanastujaispuheessaan Eisenhower ei suhtautunut kovin positiivisesti ydinaseisiin pohtiessaan: ”Olemmeko matkalla kohti valoa – päivää, jolloin ihmiskunnassa vallitsevat vapaus ja rauha – vai ovatko uuden yön varjot kerääntymässä yllemme? Tämä koetus tulee hetkellä, kun ihmisen valta saavuttaa hyvää tai aiheuttaa pahaa ylittää kaikkien aikojen kirkkaimmatkin toiveet ja pahimmat pelot. Tiede näyttää olevan valmis antamaan meille viimeisenä lahjanaan vallan pyyhkäistä ihmiselämä tältä planeetalta.” (Hewlett & Holl 1989, 34.) On myös huomattava, että Eisenhowerilla oli sotilastaustansa takia paremmat tiedot ydinaseiden luonteesta kuin yhdelläkään presidentillä häntä ennen ja todennäköisesti myös jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1946 Eisenhowerin toimiessa maavoimien esikuntapäällikkönä Manhattani-projekti oli suoraan hänen alaisuudessaan (Rosenberg 1983, 27).

aseille ollut helppo keksiä käyttöä tai kohteita. Atomipommien käyttäminen marssivia armeijoita vastaan olisi ollut erittäin epäkäytännöllistä, ja oli olemassa vaara, että iskut eivät olisi pysäyttäneet hyökkäystä. Tämä taas olisi merkinnyt ydinaseiden pelotevaikutuksen menettämistä. Lisäksi Yhdysvallat huomasi, että sen eurooppalaiset liittolaiset vastustivat ydinaseiden käyttämistä kiivaasti. Selväksi tuli myös, että sotilasjohto oli poliittista johtoa huomattavasti valmiimpi turvautumaan uusiin aseisiin.

Toisaalta voidaan nähdä asia Gaddisin (1997, 104, 110) tavoin ja todeta ydinaseilla olleen ratkaiseva rooli Koreassa. Niitten vuoksi Yhdysvallat ja Neuvostoliitto eivät tohtineet ryhtyä suoriin keskinäisiin taisteluihin, vaan tyytyivät selvittämään välejään välikäsien kautta. Näin kävi myöhemmin esimerkiksi useissa Afrikan valtioissa. Gaddisin mielestä tällainen erikoislaatuinen ”yhteistyö” olisi ollut mahdotonta ilman ydinaseita. Ne siis pitivät konfliktit rajattuina ja saivat molemmat osapuolet ajattelemaan kahdesti. Dingmanin (1988, 91) sanoin: ydinaseet eivät antaneet haltijoilleen niinkään käyttökelpoista voimaa, vaan vastuullisuutta olla käyttämättä sitä.

2.7.3 Dien Bien Phu ja Quemoy-Matsu

Korean opetukset saivat lisävahvistusta 1950-luvun kolmesta muusta pienemmästä kriisistä, joissa ydinaseet jäivät taas pölyttymään varastoihinsa suurista suunnitelmista huolimatta. Kriiseistä ensimmäinen koski Vietnamin sijaitsevaa Dien Bien Phun kaupunkia, jossa ranskalainen varuskunta oli joutunut pinteeseen alkuvuodesta 1954 Vietminh-sissien ryhdyttyä piirittämään sitä⁴⁶. Ranska oli pommittanut sissejä jopa kahdensadan lentokoneen voimin, mutta maan alle kaivautuneisiin piirittäjiin tämä ei tepsinyt. Maa pyysi apua Yhdysvalloilta, ja etenkin sotilasjohto oli innokas auttamaan – atomipommien voimalla. Maaliskuussa varapresidentti Richard Nixon, ulkoministeri John Foster Dulles ja amiraali Arthur W. Radford esittivät, että Vietminhin joukkoja vastaan pudotettaisiin kolme atomipommia. Mutta maavoimien esikuntapäällikkö, kenraali Matthew B. Ridgway, asettui esitystä vastaan. Koska yksimielisyyteen ei päästy, ei Eisenhower suostunut tukemaan atomipommien käyttämistä. (Whitfield 1996, 6-7.) Ilmavoimat olisi kyllä ollut täysin valmis atomipommituksiin, mistä kertoo kenraali Nathan Twiningin myöhempi lausunto:

Oli vain yksi tapa pelastaa tilanne niin myöhäisessä vaiheessa ja vain Radford ja minä suostuimme siihen. Emme halunneet pommittaa Kiinaa itseään, mutta ajattelimme – ja uskon yhä sen olleen hyvä ajatus – että kuljetamme sinne kolme pientä taktista a-pommia – Dien Bien Phu on varsin eristyksissä – ei suurkaupunkeja lähellä, vain kommunisteja ja heidän tarvikkeitaan. Pommin pudottamiseen voisi varata koko päivän ja varmistaa että se menee oikeaan maaliin. Ei vastarintaa. Kommunistit saatettiin putsattua sieltä, soittokunta voisi soittaa Marseljeesia ja ranskalaiset marssisivat ulos Dien Bien Phusta hyvässä kunnossa. Ja kommunistit ajattelisivat: ”No, nuo tyypit voivat tehdä tämän meille uudestaan. Parasta olla varovainen.” Meillä ei olisi nyt näitä ongelmia Vietnamin jos olisimme pudottaneet nämä pienet a-aseet. (Bundy 1988, 260; 266–267.)

⁴⁶ Dien Bien Phun taistelun tarkempia yksityiskohtia ks. esim. Newark 2003.

Sama vastakkainasettelu poliittisen ja sotilaallisen johdon välillä näkyi nk. Quemoy-Matsu-kriiseissä vuosina 1954–55 sekä 1958. Quemoy ja Matsu ovat pieniä saariryhmiä Kiinan ja Taiwanin välissä. Vuonna 1954 Kiina yritti vallata saaret, mikä synnytti kansainvälisen konfliktin. Vaikka saarten käytännön merkitys Taiwanin puolustuksen kannalta (mihin Yhdysvallat oli sitoutunut) oli vähäinen, katsoi presidentti Eisenhower, että niiden menettäminen kommunisteille olisi kohtalokasta taiwanilaisten taistelutahdon kannalta. Ongelmaksi nousi se, ettei saarien puolustaminen Kiinaa vastaan olisi onnistunut ilman ydinaseita. Amiraali Radford ja Nixon ilmoittautuivat ydiniskun kannalle, Nixon jopa vakuutti taktisten atomiaseiden kuuluvan osaksi tavanomaista aseistusta, vaikka ne olivatkin tuhovoimaltaan jo suurempia kuin Hiroshima ja Nagasakia vastaan käytetyt pommit. Kenraali Ridgway taas piti saaria niin merkityksettöminä, ettei niiden takia kannattanut ottaa laajan sodan riskiä. Kädenvääntö jäi ratkaisematta, sillä kriisi laukesi kansainvälisen painostuksen, ahkerien neuvottelujen ja Kiinan vetäytymispäätöksen myötä huhtikuussa 1955, jälleen ilman ydinaseiden käyttöä tai edes niillä uhkaamista. Jännitys alueella ei silti loppunut, vaan elokuussa 1958 samoista saarista taisteltiin uudelleen. Taas kerran konflikti ratkaistiin kabineteissa, kun Kiina ilmoitti syyskuun alussa haluavansa rauhanomaista ratkaisua. Tälläkään kertaa ydinaseiden käyttöön ei viitattu julkisesti, vaikkakin kulissien takana oli selvä käsitys, että siihen oltiin valmiita. (Bundy 1988, 273–287; Whitfield 1996, 6.)

Kiinnostava piirre 1950-luvun alun kiistelyssä Yhdysvaltain sodanjohdon haukkojen ja poliitikkojen välillä on se, ettei ydinsodan suunnittelu ollut poliittisen valvonnan piirissä kuin osittain, Atomic Energy Actista huolimatta. Strategisten ilmavoimien SAC:n komentaja Curtis LeMay piti pommitussuunnitelmat tiukasti itsellään vuosina 1951–55, eikä suostunut luovuttamaan niitä esikuntapäälliköiden neuvostolle kuin pakon edessä. (Lindqvist 2000, 209–211; Rosenberg & Moore 1982, 25.) Yhtenä syynä tähän peittelyyn oli ilmeisesti se, että LeMay suunnitteli omin luvuin täysimittaista ensi-iskua Neuvostoliittoa vastaan, täysin vastoin poliittisen johdon linjauksia (Kaplan 1983, 134). LeMay myönsi jälkepäin, että SAC:n sotasuunnitelma oli täysin ilmavoimien omaa työtä, eikä Washingtonin päättäjillä ollut siihen mitään osuutta. Hän myös sanoi olleensa valmis ryhtymään vastahyökkäykseen itse, jos kävisi niin, että presidentti ei kykenisi toimimaan:

Jos olisin ollut omillani, puoli maata tuhoutuneena ja vailla toimintaohjeita, en olisi jäänyt istumaan niille sijoilleni lihavana, typeränä ja tekemättä mitään. – En ehkä olisi odottanut niin kauan että puolet maasta olisi tuhattu, mutta tunsin että minun olisi tehtävä jotain, jos kukaan muu ei pystyisi tekemään mitään. (Kohn & Harahan 1988, 84.)

2.7.4 Ydinaseiden leviäminen ja kehittyminen

1950-luvun aikana ydinasevaltojen määrä kasvoi jälleen yhdellä. Maailmansodissa mahtiasemansa kadottanut Britannia teki oman atomikokeensa vuonna 1952, peribrittiläisistä syistä, kuten DeGroot (2004) kuvailee. Imperiuminsa menetyksestä huolimatta maa luuli edelleen olevansa yksi suurvalloista Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton rinnalla, ja toiseksi se kuvitteli olevansa moraalisesti sel-

västi muita ylempänä, joten sille kuului luonnollisesti oikeus pommin hallintaan. Marraskuussa 1953 briteillä oli jo käyttökelpoinen atomiase. Myös Ranska haikaili menneen kunniansa perään ja kohottaakseen kansainvälistä statustaan alkoi rakentaa omaa ydinaseistusta. Ensimmäinen koe tehtiin kuitenkin vasta vuonna 1960. (Sagan 1996.) Vuosikymmenen alussa kylvettiin myös Etelä-Afrikan atomiohjelman siemenet, kun Yhdysvallat toimitti sille ydinreaktorin, ydinpolttoainetta sekä koulutushenkilökuntaa. Varsinaisen aseohjelmansa maa käynnisti vuonna 1971. (DeGroot 2004, 203, 217–220, 234–235.) Atomipommien viehätysvoimasta kertoo se, että Ruotsikin oli kiinnostunut ydinaseen hankkimisesta. Ruotsin ilmavoimien johto esitti joulukuussa 1952 julkisesti, että maan pitäisi hankkia taktisia ydinaseita puolustuksensa turvaamiseksi. Pääministeri Tage Erlander sanoi 18. toukokuuta 1954 valtiopäivillä pitämässään puheessa, että Ruotsilla on oltava valmius puolustautua atomiasetta käyttävää vihollista vastaan. Puheista käynnistyi kiivas väittely, joka jatkui vuosikymmenen loppuun saakka, mutta valtiopäivät ei tehnyt asiasta päätöstä puoleen tai toiseen. (Ohlström 1966, 75; Ahosniemi 2004, 47; ks. myös Jonter 2001.)

Atomiteknologian levitessä suurvallat suuntasivat katseensa entistä tehokkaampiin aseisiin. Varsin pian maailmansodan päättymisen jälkeen oli jo kehitetty nk. tehostettu atomipommi, jonka sisään oli asetettu räjähdystehoa lisäävä kapseli. Vielä tehokkaampaa oli tulossa; vetypommi. Enrico Fermi pohti jo vuonna 1941 keskustellessaan Edward Tellerin kanssa, voitaisiinko fissioräjähdystä käyttää laukaisemaan lämpöydinreaktio vedyn isotoopissa deuteriumissa. Teller tarttui ideaan ja suunnitteli nk. klassisen superpommin mallin, deuteriumputken, jonka toisessa päässä oli atomipommi. Toimintaperiaate oli yksinkertainen: räjäytetään pommi, jolloin sen aiheuttamassa paineessa deuterium fuusioituu heliumiksi ja näin vapautuu valtava määrä energiaa. (DeGroot 2004, 162–164.) Myös Neuvostoliitto oli pohtinut vetypommin mahdollisuutta jo ennen ensimmäistä atomipommikoetta. Fyysikko Andrei Saharov kertoo muistelmissaan, miten hänet kollegansa Semjon Belenkinin kanssa kutsuttiin kesäkuun 1948 lopussa Igor Tammin työhuoneeseen, jossa tämä ilmoitti, että oli päätetty perustaa työryhmä selvittämään vetypommin rakentamismahdollisuuksia. (Saharov 1990, 127.)

Yhdysvalloissa Tellerin ideat eivät aluksi saaneet kummoistakaan suosiota, ja mm. Oppenheimer pyrki estämään vetypommin kehitystyön (Gaddis 1997, 225). Neuvostoliiton tehtyä atomikokeensa tuuli kääntyi, ja tammikuussa 1950 presidentti Truman antoi käskyn aloittaa superpommin kehittäminen riipeästi, ettei Neuvostoliitto ehtisi ensiksi (Rosenberg 1979, 62). Projekti ei ollut yksinkertainen. Fyysikko Stanislav Ulam nimittäin laski heti kärkeen, että Tellerin klassinen malli oli käyttökelvoton. Niinpä Ulam ja Teller kehittivät uuden lähestymistavan: atomiräjähdysten säteilyenergiaa käytettäisiin tiivistämään ja sytyttämään eristettynä oleva lämpöydin. (DeGroot 2004, 170, 174–175.) Ulamia ja Telleriä pidetäänkin vetypommin ”isänä” ja ”äitinä”.

Yhdysvaltain ensimmäinen lämpöydinpommi valmistui vuonna 1952. Liikanimen Mike saanut laite painoi 65 tonnia ja oli kaksikerroksisen talon korkeinen. Mike raahattiin Tyynellemerelle, pienelle Elugelabin saarelle, jossa se

räjäytettiin 1.11.1952. Pommin voima oli 10,4 megatonnia ja se pyyhkäisi koko saaren olemattomiin. Neuvostoliitto vastasi 12.8.1953 omalla pommillaan. Se ei ollut yhtä tehokas kuin Mike – noin 400 kilotonnia – mutta oli jo liki käyttökelpoinen. Ensimmäiset ihmisuhrinsa vetypommi vaati vuonna 1954, kun Yhdysvallat räjäytti 15 megatonnin Bravo-kokeen Bikinin atollilla. Säteilylaskeuma ylti lähistöllä seilanneen japanilaisalus Fukuryu Marun ylle. Japaniin palattuaan monet miehistön jäsenistä olivat vakavasti sairaita ja yksi heistä kuoli. (emt., 177–181; Gaddis 1997, 225.)

Vetypommin lisäksi asevarustelukisaa käytiin muillakin rintamilla: elokuussa 1957 Neuvostoliitto testasi maailman ensimmäistä mannertenvälistä ballistista ohjusta (ICBM) ja saman vuoden lokakuussa tällainen ohjus kuljetti kiertoradalle maailman ensimmäisen tekokuun, Sputnikin. Vuonna 1958 Yhdysvallat sai valmiiksi ensimmäisen ICBM-ohjuksensa Atlasin, ja Polaris-sukellusveneohjus oli kehitteillä. (Gaddis 1997, 238; 247.)

On kiistanalaista, muuttivatko keksinnöt todellista strategista tasapainoa, mutta psykologisia vaikutuksia oli varmasti. Tästä kertoo Yhdysvaltain vastaus Neuvostoliiton ohjuskokeisiin. Vastavetona Neuvostoliiton pitkälti kuvitteelliseen uhkaan maa sijoitti Eurooppaan erittäin konkreettisia Thor- ja Jupiter-ohjuksia, mikä taas sai Neuvostoliiton arvelemaan, että Yhdysvallat suunnitteli Länsi-Saksan ydinaseistamista. Toinen seuraus, jonka Neuvostoliiton toiminta aiheutti Yhdysvalloissa, oli ns. *missile gap* -ajattelun synty. Se oli läheistä sukua hieman aiemmin vallinneelle pommikoneiden määriä koskeneille *bomber gap* -puheille. Nimensä mukaisesti *missile gap* tarkoitti käsitystä siitä, että Yhdysvallat oli jäämässä Neuvostoliiton jälkeen sekä ohjusten laadussa että määrässä. Todellisuudessa Neuvostoliitolla ei ollut ballistisia ohjuksia tai pommikoneita nimeksikään, mutta se oli onnistuneesti luonut illuusion, että sillä olisi. Kyse oli nk. *potemkinismista*, kuten Gaddis (1997) luonnehtii: rakennetaan sen verran kapasiteettia, että tarkkailija luulee reservien olevan valtavat. *Missile gap* hallitsi puolustusajattelua Yhdysvalloissa 1960-luvun alkuvuosiin saakka ja kiihdytti asevarustelua.⁴⁷ (Gaddis 1997, 242–243.)

2.7.5 Asevarustelukilpailun logiikka syntyy

Ydinaseiden kannalta 1950-luku oli mainiota aikaa: niitä kehitettiin ja rakennettiin kiihtyvällä tahdilla. Kun vuosikymmenen alussa maailmassa oli ydinaseita vajaan 400 kappaletta, oli määrä kymmenen vuotta myöhemmin yli 50-kertainen: noin 22 000 (Bulletin of Atomic Scientists 1997, 67). Samalla aseiden tuhovoima kasvoi moninkertaiseksi vetypommin myötä. Nyt oli tullut tosiaan mahdolliseksi tuhota suurkaupunki yhdellä ainoalla pommilla ja koko sivilisaation tuhoamiseenkin kyettiin ainakin teoriassa. Aseita ei kuitenkaan vielääkään käytetty, vaikka periaatteessa tilaisuuksia tähän olisi ollut. Suurvaltojen johtajat oppivat, etteivät ydinaseet olleetkaan niin ylivertaisia kuin vielä 1940-luvun lopulla oli ajateltu: niille oli vaikea löytää sopivia maaleja ja aina oli olemassa tuhoisan vastaiskun vaara. Vahvistetuksi tuli myös asenne-ero poliitikkojen ja

⁴⁷ *Missile gap* -ajattelun synnystä ja taustoista ks. Kaplan 1983, 155–174.

sotilaiden välillä. Edellisten enemmistö oli pommien käyttöä vastaan, jälkimmäisten sen kannalla⁴⁸.

Vuosikymmenen aikana vakiintuivat myös ydinaseisiin liittyvät ajattelutavat sekä asevarustelun logiikka, joka etenee seuraavasti: Oletetaan, että on tehty uusi ydinaseistuksen tehoa lisäävä keksintö A. Kilpavarustelun osapuoli katsoo, että sen on pakko ottaa A käyttöön, koska muuten on vaarana, että vastapuoli tekee sen ensin ja saavuttaa etulyöntiaseman. Tästä seuraa, että vastapuoli saa kiistämättömän todisteen, että toinen maa tosiaan yrittää päästä edelle ja saavuttaa ensi-iskukyvyyn. Tällä tarkoitetaan sitä, että maa pystyy iskemään niin suurella voimalla toisen kimppuun, ettei uhrille jää enää tarpeeksi voimia vastaiskun tekemiseen. Siksi myös toisen maan on kiireen vilkkaa kasvatettava arsenaaliaan ja myös tehtävä A, ettei skenaario toteutuisi. Siitä taas toinen osapuoli saa pitävät todisteet, että vastustaja pyrkii hankkimaan ensi-iskukyvyyn, jolloin oli täysin perusteltua tehdä itse A ensiksi. Seuraavaksi onkin jo tehtävä B, ja niin kierre on valmis. Koska kumpikaan osapuoli ei voi olla varma, onko toisella ensi-iskukyky, on omat aseet laitettava entistä suurempaan valmiustilaan, jotta ne voitaisiin laukaista ennen kuin vastapuolen ohjukset tuhoavat ne. Tämä lisää onnettomuuden tai puhtaan vahingon riskiä. Pasi Falk (1999, 132–133) selittää tilanteen siten, että ydintuhon riski kääntää aikaperspektiivin ikään kuin nurinpäin: koska ydinaseiden kanssa toimittaessa jokainen tapahtuma voi olla lopun alku, jonka jälkeen ei ole enää mitään, on kuhunkin tapahtumaan reagoitava jo ennen kuin se tapahtuu.

Lisäksi asevarustelun kiihtyminen syö ydinpelotteen uskottavuutta, sillä jos vastapuoli saavuttaa tai sen uskotaan saavuttaneen ensi-iskukyvyyn, ei oma pelote enää toimi. Huomattavaa on, ettei kierteen syntyyn tarvita toisen osapuolen konkreettisia toimia, vaan riittää vain epäily, että he aikovat pahaa. Tästä antaa esimerkin fyysikko Andrei Saharov kertoessaan vetypommin kehittämisestä:

Stalin ja Berija eivät missään tapauksessa olisi jättäneet käyttämättä mahdollisuutta rakentaa sellainen [vetypommi]. Jokaista amerikkalaisten yritystä kieltää lämpöydinaseen kehittäminen väliaikaisesti tai pysyvästi olisi pidetty joko harhautusyrityksenä ja osoituksena heidän oveluudestaan ja petollisuudestaan taikka tyhmyyden ja heikkouden merkinä. Kummassakin tapauksessa reaktio olisi ollut sama: emme mene ansaan vaan käytämme oitis hyväksemme vastustajan tyhmyyttä. (Saharov 1990, 132–133.)

Asevarustelukierteen ja kriisien pyöryksessä ei ole silti syytä unohtaa vastakäisiä toimia. Korean sodan päätyttyä Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välit lauhduivat, ja alkoi lyhyt liennytysjakso⁴⁹. Vuonna 1954 Ranska ja Britannia tekivät

⁴⁸ Kenraali Ridgwayn vastahakoisuus atomiaseiden käyttöön saattaa osin selittyä puolustushaarakateudella: ydinaseet olivat ilmavoimien käytössä, kun hän taas oli maavoimien edustaja. Puolustushaarojen välisen mittelön vaikutuksista Yhdysvaltain ydinasestrategiaan ks. Kaplan 1983.

⁴⁹ Kylmää sotaa tutkivat historioitsijat eivät ole yksimielisiä 1950-luvun liennytyskauden tarkasta ajankohdasta. Yhdysvaltalaisen Woodrow Wilson -tutkimuskeskuksen professori Wojtech Mastny on sitä mieltä, että liennytystä tapahtui 1950-luvulla vuosina 1955–58. Hän perustaa näkemyksensä sille, että Stalinin jälkeinen politiikka alkoi vaikuttaa Neuvostoliitossa vasta vuonna 1955. Venäjän tiedeakatemian professorin

aseriisuntaesityksen, jonka Neuvostoliitto hyväksyi sen edellyttämistä suurista myönnytyksistä huolimatta. Maaliskuussa 1955 Yhdysvallat tarjoutui vastaaviin toimiin, ja heinäkuussa 1955 näiden neljän valtion johtajat, Yhdysvaltain Eisenhower, Neuvostoliiton Nikita Hruschtshev, Britannian Anthony Eden ja Ranskan Edgar Faure tapasivat Genevessä. Tämä ”Geneven henki” kuitenkin jäi vuonna 1956 puhjenneiden Suezin ja Unkarin kriisien jalkoihin ja suurvaltojen välit viileivät jälleen. (Ahosniemi 2004, 37.) Asevarustelu synnytti myös vuosikymmenen lopulla ensimmäiset ydinasevastaiset liikkeet. Toimittaja Norman Cousins oli mukana synnyttämässä SANE:a eli *Committee for a Sane Nuclear Policy* vuonna 1957 ja toinen näkyvä liike *Campaign for Nuclear Disarmament* (CND) sai alkunsa seuraavana vuonna. (DeGroot 2004, 231; Meyer 1993.)

2.8 Kuilun partaalla: Kuuban ohjuskriisi

1960-luvun alussa vastakkainasettelu idän ja lännen välillä saavutti huippunsa Kuuban ohjuskriisiksi kutsutun tapahtumaketjun myötä⁵⁰. Muutaman päivän ajan lokakuussa 1962 näytti täysin mahdolliselta, että suurvallat olisivat olleet valmiit tuhoamaan toisensa ydinasein käytävässä sodassa – ja kaiken muun siinä sivussa. Kuubaan salassa sijoitetut Neuvostoliiton ydinohjukset ajoivat maailman parin viikon ajaksi kuilun partaalle, mutta suurvallat onnistuivat viime hetkellä välttämään yhteenoton ja kriisi laukesi diplomaattista tietä, aivan kuten 1950-luvun välienselvittelytkin. Ydinaseita ei käytetty, vaikka niiden laukaiseminen oli lähempänä kuin kenties koskaan aiemmin tai myöhemmin. Toisaalta kriisin rauhanomainen ratkaisu sai aikaan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välien selvän lämpenemisen, ja tätä *détenten* kautta kesti aina 1970-luvun lopulle saakka. Lisäksi se vahvisti entisestään aiemmilla vuosikymmenillä opittuja sääntöjä ydinaseiden käyttämisestä suurvaltapolitiikan välineinä.

2.8.1 Ohjuskriisin taustat

Edellytykset Kuuban kriisin synnylle oli luotu jo hyvän aikaa ennen varsinaisen konfliktitilanteen puhkeamista. Suurvaltojen välit olivat 1960-luvun alussa pahoin tulehtuneet, ja epäluuloa ruokki missile gap -ajatus (ks. 2.7.4), jota etenkin demokraattien presidenttiehdokas John F. Kennedy korosti omassa vaalikampanjassaan. Yhdysvallat arveli edelleen olevansa häviämässä asevarustelukisan, vaikka todellisuudessa se oli Neuvostoliittoa selvästi edellä. Ajatus ei suostunut kuolemaan, vaikka U-2-koneilla tehdyt vakoilulennot ja Discoverer-satelliittien ottamat kuvat paljastivat, että Neuvostoliiton ylivoimaa oli suuresti liioiteltu.

⁵⁰ Aleksei Filitovin mukaan suurvaltasuhteiden lämpeneminen ajoittui vuosiin 1953–55. Filitovin näkemys perustuu siihen, että tiukka liennytyksen vastustaja Vjatsheslav Molotov palasi vuonna 1955 Neuvostoliiton ulkoministeriksi. (Ahosniemi 2004, 37.) Nimitys ”Kuuban ohjuskriisi” on käytössä lähinnä Yhdysvalloissa ja länsimaissa. Neuvostoliitossa sitä kutsuttiin ”Karibian kriisiksi” ja Kuubassa ”Lokakuun kriisiksi”. (Scott & Smith 1994.)

Vuonna 1961 keskustiedustelupalvelu CIA tuli samansuuntaiseen tulokseen: vastapuolella oli pelättyjä ballistisia ohjuksia maksimissaan 10–25. (Gaddis 1997, 245–247.) Molemminpuolisia epäilyjä kuitenkin lisäsivät uudelleen käynnistetyt ydinkoesarjat. Venäläiset aloittivat räjäytykset elokuussa 1961, Berliinin kriisin aikaan, muodollisesti vastavetona Ranskan tekemille kokeille, ja Yhdysvallat seurasi pian perästä. Kisa kulminoitui lokakuussa 50 megatonnin vety-pommin, Tsar Bomban, räjäytykseen Neuvostoliitossa. Se on edelleen suurin räjähdyks, mitä ihminen on kyennyt tuottamaan. (DeGroot 2004, 253–254.)

Kuuba itsessään oli erityisen tulenarka alue. Siitä oli 1950-luvun lopussa tullut piikki Yhdysvaltain lihaan, kun kommunistiset vallankumoukselliset Fidel Castron ja Ernesto Guevaran johdolla kaatoivat diktaattori Fulgencio Batis-tan hallinnon. Pian tämän jälkeen Castro kansallisti Kuubassa olleet Yhdysval-tain öljynjalostamot ja muut varat. Presidentti Eisenhower vastasi asettamalla Kuuban taloussaartoon, joka on tätä kirjoitettaessa edelleen voimassa. Kuuban vallankumous oli Neuvostoliitolle merkittävä ideologinen voitto, kun taas Yh-dysvalloille oli paha takaisku nähdä kommunistisen valtion kohoavan aivan takapihalleen. Presidentiksi valittu Kennedy ryhtyi heti valtaannousunsa jäl-keen valmistelemaan toimia sisäpoliittiseksi ongelmaksi nousseen Kuuban ky-symyksen ratkaisemiseksi. Tämä kehitys kulminoitui katastrofaaliseen Sikojen-lahden maihinnousuun huhtikuussa 1961. Ajatuksena oli ollut koota osasto kuubalaispakolaisista ja kouluttaa heidät sotilastukikohdassa Guatemalassa. Osaston oli sitten määrä hyökätä Kuubaan ja sytyttää maassa vastavallanku-mous. Epäilevistä äänistä huolimatta suunnitelma päätettiin toteuttaa, ja tulok-sena oli fiasko. Kuubalaiset eivät liittyneet kapinallisten riveihin, ja maihinnou-sujoukot teurastettiin heti rannalla tai otettiin vangiksi. Sikojenlahti aiheutti an-karan kolauksen Kennedyn maineelle. (Freedman 2001, 71–73; Regan 2004.)

Suurvaltojen välejä rasitti samoihin aikoihin jälleen vanha kiistakapula, ja-ettu Berliini. Länsi-Berliinistä oli tullut eräänlainen kapitalismin näyttelytila, joka houkutteli jatkuvasti itäsaksalaisia muuttamaan länteen. Vuonna 1961 muuttovirta oli jo yli 15 000 ihmistä kuukaudessa. Ehkäistäkseen pakoa DDR:n sotilaat vetivät 13.8.1961 piikkilanka-aidan kaupungin halki. Se muuttui nope-asti kylmän sodan tunnetuimmaksi symboliksi, Berliinin muuriksi. Muurin ra-kentaminen oli Neuvostoliitolle lopulta pakkotilanne, sillä Itä-Saksaa uhkasi romahtaminen väestökadon takia. Muurin myötä kriisi helpotti, joskin vielä lokakuun lopussa amerikkalais- ja venäläistankit olivat vastatusten Berliinin jakolinjalla. (Gaddis 1997, 253–254, 256–257; Freedman 2001, 66–67.)

2.8.2 U-2-koneen kuvat käynnistävät kriisin⁵¹

Suurvaltapoliittinen tilanne ei siis ollut erityisen leppoisa, kun Yhdysvaltain ilmavoimien majuri Rudolf Anderson lähti 14. lokakuuta 1962 U-2-koneensa kanssa vakoilulennolle Kuuban ylle. Seuraavana päivänä Andersonin ottamia kuvia tutkittaessa selvisi, että Kuubaan rakennetaan paraikaa Neuvostoliiton

⁵¹ Aikalaiskuvauksen kriisipäivistä Yhdysvaltain hallinnon sisäpiirissä tarjoaa Robert F. Kennedyn päiväkirjanomainen ”13 päivää kuilun partaalla” (1969).

ohjustukikohtia. Presidentti Kennedylle asiasta kertoi hänen turvallisuusneuvonantajansa McGeorge Bundy kaksi päivää myöhemmin. Bundyn mukaan oli saatu ”pitäviä valokuvallisia todisteita”, joiden mukaan Neuvostoliitto oli vienyt keskimatkan ballistisia ohjuksia Kuubaan. Kennedy kutsui välittömästi koolle asiaa käsittelemään kansallisen turvallisuusneuvoston toimeenpanevan komitean (*ExComm*). Ensimmäisessä kokouksessaan komitea päättyi neljään toimintavaihtoehtoon:

1. täsmäisku ohjustukikohtia vastaan
 2. hyökkäys useita kuubalaiskohteita vastaan
 3. kattava hyökkäysten sarja ja maihinnousu Kuubaan
 4. Kuuban saarto
- (Chang & Kornbluh 1992 & 1998.)

ExComm ei kriisin alkupäivien aikana päässyt sopuun toimintatavasta. Sen sijaan sotilaat kannattivat selvin sanoin nopeita sotatoimia. Esikuntapäälliköt suosittelivat suoraa sotilaallista iskua, sillä heidän mielestään saartotoimet ja poliittiset siirrot olisivat vuoden 1938 Münchenin tapaista myönnetykspolitiikkaa. ”Suora sotilaallinen toiminta on ainoa vaihtoehto ja toimiin on ryhdyttävä heti”, sanoi kenraali Curtis LeMay presidentti Kennedylle. (emt.) Kenraalien asennetta kuvaa sananvaihto, jonka he kävivät Kennedyn tapaamisen jälkeen:

[kenraali Daniel Shoup:] ”Sinä [LeMay] totisesti vedit maton [Kennedyn] jalkojen alta, jumalauta!” ”Viimeinkin [Kennedy] sai sanotuksi sanan ’eskaloituminen’. Juuri siitähän tässä on piru vie kysymys. Mennään sinne ja hoidetaan ne penteleet! Jonkun on estettävä niitä [poliitikkoja] hoitamasta tätä juttua pikkuaskelin. Se on meidän pahin ongelma. Jos me mennään sinne ja vain sähelletään ohjusten kanssa, kaikki menee päin helvettiä. Jos me mennään sinne ja sähelletään ilmasillan kanssa, kaikki menee päin helvettiä. Perusteellisesti päin helvettiä. Jollakin penteleen tavalla meidän on hoidettava se paskiainen [Castro], hoidettava kunnolla ja lopetettava tämä loputon säheltäminen.” (Lindqvist 2001, 240–241.)

19. lokakuuta *ExComm* päätti kuitenkin, ettei ilmaiskua ole toimiva vastaus, ja suositti Kennedylle Kuuban saartoa⁵². Hyökkäysvaihtoehtoa ei jätetty laskuista, sillä 20. lokakuuta puolustusministeri Robert McNamara käski Pentagonia asettamaan neljä lentolaivuetta valmiustilaan ilmaiskua varten. ”Jos presidentti ei hyväksykään suositustamme, ei tähän ole silloin enää aikaa”, ministeri perusteli. Samana päivänä Yhdysvaltain YK-lähettiläs Adlai Stevenson esitti, että saartoilmoituksen yhteydessä ehdotettaisiin Yhdysvaltojen olevan valmis neuvottelemaan Italiassa ja Turkissa olevien Thor- ja Jupiter-ohjustukikohtien purkamisesta, jos Neuvostoliitto vetää aseensa Kuubasta. Ajatukseen suhtauduttiin Kennedyä myöten kriittisesti. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998; Cuban Missile Crisis Chronology 2, päiväämätön.)

⁵² Saartopäätöksen taustalla painoivat McKeownin (2001) mielestä etenkin sisäpoliittiset syyt. Hallinnon piti reagoida Kuuban tapahtumiin jämäkästi, sillä Sikojenlahden fiasko oli tahrannut sen mainetta ja varsinkin republikaanien mielestä Kuubaa kohdeltiin liian kevyin ottein. Toisaalta yleinen mielipide ei Yhdysvalloissa 1960-luvun alussa kannattanut sotatoimia Kuubaa vastaan. Saarto oli näin ollen näppärä kompromissi: se hiljensi enimmäkseen republikaanien vastalauseet ja myötäili samalla gallupeja. (McKeown 2001, 72–74.)

2.8.3 "Toimeenpannaan tiukka karanteeni"

Pääkallonpaikalla syntynyt kuhina oli havaittu lehdistössäkin. New York Timesin toimittaja James Reston oli jo 20. lokakuuta tiedustellut McGeorge Bundyilta, mitä oli tekeillä. Häntä ohjeistettiin kansallisen turvallisuuden nimissä olemaan tekemättä juttua. Seuraavien päivien aikana Valkoinen talo antoi sekä New York Timesille, Washington Postille että New York Herald Tribunelle ohjeet viivyttää Kuubaa koskevien juttujensa julkaisua. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998.) Viimein lokakuun 22. päivän iltana presidentti Kennedy kertoi televisioidussa puheessaan Kuuban tilanteesta amerikkalaisille:

Hyvää iltaa, kansalaiset. Hallituksemme on lupaustensa mukaisesti pitänyt tarkoin silmällä Neuvostoliiton sotilaallista varustelua Kuuban saarella. Menneen viikon aikana olemme saaneet pitäviä todisteita, että hyökkäysohjusten tukikohtia valmistellaan kyseisellä vangitulla saarella. - - Toimien näin ollen turvallisuutemme ja koko läntisen pallonpuoliskon turvallisuuden puolustamiseksi ja niillä valtuuksilla, jotka Kongressin hyväksymä perustuslaki antaa, olen määrännyt seuraavat välittömät toimenpiteet: Ensiksi: tämän hyökkäysvarustelun pysäyttämiseksi toimeenpannaan tiukka karanteeni kaikkien hyökkäystarkoituksiin suunnattujen sotilastarvikkeiden kuljetuksille Kuubaan. - - Kolmanneksi. Tämän maan katsannossa mikä tahansa Kuubasta laukaistu ydinohjus mitä tahansa läntisen pallonpuoliskon maata vastaan on Neuvostoliiton hyökkäys Yhdysvaltoja vastaan, mikä vaatii täyttää vastaiskua Neuvostoliittoon vastaan. (Kennedy 1962.)

Samana iltana JCS määräsi Yhdysvaltain joukot ympäri maailman kolmanneksi korkeimpaan valmiustilaan eli Defcon 3:een. Ohjustukikohtien miehistöt määrättiin valmiuteen ja Polaris-ydinsukellusveneet vesille. Strategiset ilmavoimat asetti B-52-pommittajat hälytysvalmiuteen, ja ilmapuolustuksen johto varusti ensimmäistä kertaa kaikki koneensa ydinasein. Neuvostoliiton pääsihteeri Nikita Hrushtshev määräsi vastavetona ohjustukikohtien rakennustöitä kiirehdittäväksi ja antoi Kuubaan suuntaaville aluksille ohjeen olla välittämättä saarrosta. Neuvostohallitus myös varoitti Kennedyä ydinsodan uhasta. (Glover 2003, 267–268.)

Ensimmäisten neuvostoalusten saapumista Kuuban saartorenkkaan rajalle saatiin odottaa 24. päivän aamuun saakka. Neuvostoliitosta kantautui ristiriitaisia viestejä siitä, aikoivatko Kuubaan suuntaavat laivat alistua tarkistuksille vai jättää pysähtymiskäskyt huomiotta. Aamulla kello 10.25 CIA:n johtaja John McCone toi kuitenkin Valkoiseen taloon tiedon, jonka mukaan venäläislaivat ovat joko pysähtyneet tai muuttaneet kurssiaan. Tieto sai ulkoministeri Dean Ruskinkin lohkaisemaan McGeorge Bundyille kuuluisan toteamuksensa: "Meillä on tuijotuskilpailu ja vastapuoli räpäytti juuri silmiään." Tilanne oli ollut äärimmäisen tiukka, sillä kahden lähinnä Kuubaa olleen rahtilaivan, *Komilesin* ja *Gagarinin*, välissä oli havaittu venäläinen sukellusvene. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998.)

Torstaina, 25. päivänä, saartolinjalla pysäytettiin ensimmäinen venäläislaiva, tankkeri *Bukarest*. Samana päivänä Washington Postin kolumnisti, lehdistöteoreetikko Walter Lippmann esitti omaa ratkaisuaan kriisiin: Neuvostoliitto vetää ohjuksensa Kuubasta ja Yhdysvallat omansa Turkista. Turkin viranomaiset ja maassa olevat amerikkalaisdiplomaatit antoivat tosin pian ymmärtää, ettei tällainen vaihtokauppa tullut kysymykseenkään. Perjantaina pöydälle tuli

toinen esitys, kun venäläinen tiedustelu-upseeri Aleksandr Fomin ehdotti epävirallisissa keskusteluissa toimittaja John Scalille, että Neuvostoliitto poistaa ohjuksensa, jos Yhdysvallat lupaa olla hyökkäämättä Kuubaan. Diplomaattisten ratkaisujen odotuttaessa itseään SAC nosti valmiuttaan ensimmäistä kertaa Defcon 2:een, mikä on korkein mahdollinen ennen varsinaista sotatilaa. Castro taas antoi sotajoukoilleen oikeuden tulittaa amerikkalaiskoneita. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998; Cuban Missile Crisis Chronology 2, päiväämätön.)

Sitten 26. päivän alkuillasta Yhdysvaltain ulkoministeriö sai yllättäen Hrushtsheviltä Kennedylle osoitetun pitkän ja sovittelevan kirjeen, jossa tämä vetosi rauhanomaisen ratkaisun puolesta:

Jos sota todella syttyisi, meidän valtamme ei riittäisi sen rajoittamiseen tai lopettamiseen. Sodan logiikka on näet sellainen. Olen osallistunut kahteen sotaan ja tiedän hyvin, että sota loppuu vasta, kun se on vyörynyt läpi kaupunkien ja kylien kylväen kuolemaa ja tuhoa kaikkialle - - Minun ja teidän ei pidä nyt ryhtyä vetämään eri suuntiin köyttä, johon te olette sitoneet sodan solmun, koska mitä kovemmin te ja minä vedämme, sen tiukemmaksi solmu käy. Ja tulee hetki, jolloin solmusta on tullut niin tiukka, ettei sen sitoja pysty sitä enää avaamaan, ja silloin solmu pitää leikata auki. (Glover 2003, 269.)

Hrushtshev myös esitti, että voisi vetää venäläisohjukset pois Kuubasta, jos Yhdysvallat antaa takuun, ettei se valloita Kuubaa. Scali ja Fomin tapasivat jälleen myöhemmin illalla keskustellakseen suunnitelmasta. Scali kertoi, että ”minulla on syy uskoa, että Yhdysvaltain hallitus näkee todellisia mahdollisuuksia ja arvelee, että hallitustemme edustajat New Yorkissa pystyvät setvimään asian [YK:n pääsihteerin] U Thantin ja toistensa kanssa. Katson kuitenkin, että aika on vähissä”. Myöhemmin yöllä myös Robert F. Kennedy ja suurlähettiläs Anatoli Dobrynin neuvottelivat ohjusten vaihtokaupasta. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998; Cuban Missile Crisis Chronology 2, päiväämätön.)

2.8.4 Kriisi laukeaa

Hrushtshevin kirje oli nostanut toiveita kriisin laukeamisesta, mutta jo seuraavana aamuna, lauantaina 27.10., tilanne jännittyi uudelleen äärimmilleen. Hrushtshev oli ilmeisesti yön aikana saanut Kuubasta tietoja, joiden mukaan Yhdysvallat aikoo hyökätä maahan kahden kolmen päivän sisällä. Mahdollisesti tästä syystä tai sitten neuvostojohdon sisäisten valtapelien seurauksena hän lähetti Kennedylle toisen kirjeen, jonka sävy oli selvästi edellistä kireämpi. Nyt Kuuban ohjustukikohtien purkamisen ehdoksi määritettiin yksiselitteisesti Turkkiin sijoitettujen Jupiter-ohjusten poistaminen:

Kuuba häiritsee teitä. Teidän mukaanne tämä johtuu siitä, että se sijaitsee 90 mailin päässä Yhdysvaltain rannikosta. Mutta te olette sijoittaneet tuhoavia ohjusaseita, joita te kutsutte hyökkäysaseiksi, Turkkiin, kirjaimellisesti naapurimme. Siksi teen seuraavan ehdotuksen: Olemme suostuvaisia poistamaan Kuubasta ne välineet, joita te kutsutte hyökkäysaseiksi. Teidän edustajanne antavat julistuksen, jonka mukaan Yhdysvallat vetää vastaavat välineensä Turkista. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998.)

ExCommin vielä pohtiessa uuden kirjeen merkitystä U-2-vakoilukone ammuttiin alas Kuuban yllä. Presidentti Kennedy kuitenkin päätti, ettei välikohtauk-

seen vastata ilmaiskulla. Armeijan edustajat taas katsoivat, ettei Kuuban saarto toimi, joten saarelle olisi tehtävä jo maanantaina 29. päivänä ilmahyökkäys, jota seuraisi maihinnousu. Esitys ei saanut kannatusta, vaan iltapäivän aikana komiteassa kehkeytyi uusi ratkaisumalli: Kennedy vastaisi Hrushtsheville, mutta ei jälkimmäiseen jyrkkäsanaiseen kirjeeseen, vaan aiemmin saatuun sovitteluun viestiin. Kirje lähetettiin matkaan vielä saman illan aikana, ja siinä viitattiin myös mahdollisuuteen aloittaa ”muuta asejärjestelmiä” koskevat neuvottelut. Varmuutta siitä, että Hrushtshev hyväksyisi Kennedyn vastauksen, ei ollut. Kennedyn lehdistösihteerin Pierre Salingerin mukaan komitea oli valmis aloittamaan keskustelut sotatoimien laajentamisesta, ellei Hrushtshevista kuuluisi yön tai seuraavan aamun aikana. Salinger kertoi jälkepäin:

Poistuessani Valkoisesta talosta minulle annettiin suljettu kirjekuori. Minua pyydettiin antamaan se vaimolleni ja kertomaan hänelle, että jos minua ei kuulu kotiin seuraavana päivänä, hänen on avattava kirjekuori, jossa on ohjeet, mihin hänen tulee mennä turvaan lasteni kanssa. (emt.)

Robert Kennedy tapasi uudelleen Dobryninin ja antoi tämän ymmärtää, että jos Neuvostoliitto ei poistaisi ohjuksiaan Kuubasta, tekisi Yhdysvallat sen itse. He valmistelivat myös toisen, salaisen suunnitelman, jonka mukaan ohjukset vedettäisiin pois sekä Kuubasta että Turkista. Sukkuloinnista huolimatta tapahtumat näyttivät etenevän kohti yhteenottoa. Robert Kennedy muisteli Valkoisen talon tunnelmaa 27. päivän iltana seuraavasti: ”Emme olleet luopuneet toivosta, mutta se toivo mitä oli jäljellä, lepäsi sen varassa, että Hrushtshev muuttaisi kurssiaan muutaman tunnin sisällä. Se oli toive, ei odotus. Odotuksena oli, että sotilaallinen yhteenotto tapahtuisi tiistaihin mennessä, kenties jo huomenna.” Mutta niin ei koskaan käynyt, sillä sunnuntaiaamuna Hrushtshev antoi odotetun vastauksensa Kennedyn kirjeeseen:

Neuvostohallitus on, lisäyksenä aiempiin määräyksiinsä keskeyttää työt aseiden rakennuskohteilla, antanut uuden ohjeen purkaa aseet, joita kuvaatte hyökkäyksellisiksi, pakata ne kuljetuslaatikoihin ja tuoda ne takaisin Neuvostoliittoon. (emt.)

Vastausta oli Hrushtshevin puheenkirjoittajan Fjodor Burlatskin mukaan valmisteltu kiireessä koko aamun. Kun kirje oli valmis, yksi mies komennettiin viemään se lähetystä varten radiotaloon, jossa oli varattu hissi vain tuon kirjeen toimittamista varten. (Glover 2003, 271.) Kennedy vastasi Hrushtsheville pikaisesti ja kutsui päätöstä ”tärkeäksi ja rakentavaksi teoksi rauhan puolesta”. Kuuban ohjuskriisi oli rauennut.⁵³

2.8.5 Sodan riski

Kuinka lähellä yhteenottoa lopulta Kuubassa käytiin ja kuinka lähelle ydinsotaa jouduttiin? Presidentti Kennedy itse arvioi kriisin aikana sodan riskin noin yhdeksi kolmesta tai jopa 50 prosentiksi, kun taas hänen turvallisuusneuvonanta-

⁵³ Kriisin ratkeaminen tällä tavoin ei ollut kaikkien mieleen. Castron kerrottiin huutaneen solvauksia Hrushtshevista, ja myöhemmin puhuessaan Havannan yliopistossa hän katsoi, että ”Hrushtsheviltä puuttuu munaa”. (Chang & Kornbluh 1992 & 1998.)

jansa McGeorge Bundy määritteli riskin noin yhdeksi sadasta (Avenhaus et al. 1989; Bundy 1988). Bundyn mielestä kumpikaan suurvaltajohtajista ei pitänyt ydinsotaa millään tavalla hyväksyttävänä vaihtoehtona, mikä olisi ollut sodan edellytys. Näkemys saa tukea Gaddisilta (1997, 272), joka arvelee, että Kennedyn hallinto olisi ollut valmis hyväksymään jopa Neuvostoliiton ydiniskun Nato-liittolaismaahan ilman vastahyökkäystä.

Tästä huolimatta Bundyn arvio tuntuu liian optimistiselta, sillä vaikka johtajat eivät olisi olleet valmiita mittelemaan voimiaan, olisi sota voinut syttyä vahingossa. Vaaranpaikkoja oli runsaasti: Yhdysvaltain sotavoimat siirtyivät hälytystilaan, mikä aiheutti riskejä. Ilmassa oli runsaasti pommittajia, joiden ydinaseistuksen suojapiirejä ei ollut varmistettu, ohjussiiloissa miehistöjen piti ohittaa normaaleja suojauskäytäntöjä, Cape Canaveralissa tehty ohjuskoe näytti hetken aikaa eräällä amerikkalaisten tutka-asemalla Neuvostoliiton hyökkäykseltä ja yksittäinen karhu Duluthissa sai aikaan suurhälytyksen paikallisessa tukikohdassa, kun näytti siltä, että otso olisi ollut sabotööriryhmä. Jos ydinase olisi vahingossa lauennut Yhdysvaltain yllä, olisivat strategisten ilmavoimien SAC:n komentajat – joilla oli oikeus aloittaa sotatoimet omasta päätöksestään jos oli kiistattomia todisteita sodan syttymisestä – ryhtyneet hyökkäykseen. (Gaddis 1997, 273.) Neuvostoliiton mannertenvälisten ohjusten ja pitkänmatkan pommikoneiden hälytysvalmiutta oli niin ikään kriisin edetessä nostettu aina taisteluvalmiuteen saakka, eli ydinkärjet oli kiinnitetty ohjuksiin. Myös Italiassa ja Britanniassa sijaitsevat Yhdysvaltain ohjukset olivat laukaisuvalmiina. (Scott & Smith 1994, 672–676.) Kaikki tällaiset toimet lisäsivät vahingon mahdollisuutta.

Omat riskinsä oli Kuubassakin. Hrushtshev oli kyllä määrännyt, ettei ohjuksia käytettäisi maihinnousujoukkoja vastaan ilman hänen käskyään, mutta mitä kuubalaiset olisivat hyökkäyksen tapahtuessa tehneet? Olisiko Kuuban tukikohtien venäläiskomentaja, kenraali Issa Plijev, kyennyt pitämään tilanteen hallinnassaan amerikkalaisten hyökätessä? Neuvostoliitolla oli Kuubassa myös taktisia ydinaseita ja niitä oli lupa käyttää amerikkalaisjoukkoja vastaan (Hershberg 1994, 198).

DeGroot (2004) arvelee, että Yhdysvaltain asevoimat saattoi jopa haluta yhteenottoa. Kenraali LeMay oli vuosikaudet laatinut suunnitelmia hyökkäystä varten; alkoi olla viimeinen hetki päästä käyttämään niitä. SAC:n kenraali Tommy Power taas lähetti kriisin keskellä salaamattoman viestin joukoilleen, jossa hän käski heitä valmistautumaan taisteluun – tietäen hyvin, että Neuvostoliitto kuunteli lähetyksiä⁵⁴. Lisäksi U-2-vakoilukone lensi vahingossa Siperian ilmatilaan⁵⁵ ja Vandenburgin lentotukikohdasta lähetettiin matkaan ohjuskoe. (DeGroot 2004, 262–264.) LeMay ja toinen SAC:n komentajaportaaseen kuullut kenraali, David Burchinal, olivatkin jälkeinpäin pettyneitä, sillä heidän

⁵⁴ Tämä voi olla virheellinen tulkinta. Scott & Smith (1994, 673) huomauttavat, että muutokset joukkojen hälytystasossa lähetettiin rutiininomaisesti salaamattomina. Heidän mukaansa Powerin tavoitteena saattoi olla vain korostaa pommikoneiden miehistöille, miten tärkeää on pitää pää kylmänä ja aina hankkia varmistus kaikille tavallisuudesta poikkeaville käskyille.

⁵⁵ Kuultuaan tästä harharekkestä puolustusministeri McNamaran kerrottiin huutaneen kasvot kalpeina: ”Tämä tarkoittaa sotaa Neuvostoliiton kanssa!” (Chang & Kornbluh 1992 & 1998).

mielestään ilmaisku olisi toiminut, eikä se olisi edes johtanut täysimittaiseen sotaan. Kenraalien mielestä Yhdysvallat olisi Kuuban kriisin myötä voinut sanellessa ehtonsa venäläisille, mutta Kennedyn hallinto ei ymmärtänyt, miten ylivoimaiset ydinasevoimat heillä oli Neuvostoliittoon verrattuna:

LeMay: Emme olisi vain saaneet ohjuksia pois Kuubasta, vaan olisimme myös saaneet kommunistit pois sieltä. Mielestäni ei ollut koskaan mitään mahdollisuutta, että olisimme joutuneet sotaan Venäjän kanssa. Meillä oli ylivoimainen strateginen voima ja venäläiset tiesivät sen. (Kohn & Harahan 1988, 93–95.)

Burchinal: Venäläiset olivat täydellisesti lamaautuneet ja tiesimme sen. He eivät tehneet mitään, eivät nostaneet hälytystilaa, lisänneet lentojaan tai ilmapuolustustaan. He eivät tehneet mitään vaan jähmettyivät paikoilleen. Emme ole olleet koskaan kauempana ydinsodasta kuin Kuuban tapahtumien aikaan. (emt.)

2.8.6 Kuuban kriisin syistä ja seurauksista

Kuuban kriisin puhkeamiseen johtaneita taustatekijöitä käsiteltiin jo osaltaan edellä. On kuitenkin paikallaan tarkastella vielä niitä motiiveja, jotka saivat Hrushtshevin tekemään päätöksen ohjusten sijoittamisesta Kuubaan – olihan kyseessä operaatio, joka uhkarohkeudessaan veti vertoja Sikojenlahden maihinnousulle. Täyttä selvyyttä neuvostojohdon ajatuksenjuoksusta Kuuban suhteen ei vielä kukaan ole, ja paljon arkistoja on vielä avaamatta. Todennäköiseltä vaikuttaa kuitenkin se, että Hrushtshevin yhtenä päätavoitteena oli suojella Kuubaa ja sen vallankumousta. Castron valtaannousu oli ollut Neuvostoliitolle ja kommunistiselle ideologialle merkittävä voitto, ainoa laatuaan läntisellä pallonpuoliskolla. Vallankumouksen epäonnistuminen olisi merkinnyt pahaa psykologista takaiskua kommunistiselle leirille, jossa sisäiset ongelmat ja levottomuudet olivat jo alkaneet nakertaa väestön luottamusta johtoa kohtaan. Lähes kaikki jälkeinpäin haastatellut neuvostovirkamiehet ovatkin katsoneet, että tavoitteena oli ennen muuta suojella Castroa ja hänen vallankumousta (Scott & Smith 1994, 667).

Neuvostojohdolla olikin syytä olettaa, että Yhdysvallat harkitsi uutta hyökkäystä Kuubaa vastaan. Yhdysvaltain armeija ilmeisesti suunnitteli Sikojenlahden fiaskon jälkeen vuosina 1961–1962 Kuuban valtaamista kymmenien tuhansien sotilaiden voimin. Maihinnousun valmisteluille oli tietävästi antanut luvan itse puolustusministeri McNamara syys-lokakuussa 1962. Lisäksi marraskuussa 1961 presidentti Kennedy oli käynnistänyt CIA:n Operaatio Mungon, jonka tavoitteena oli Kuuban kommunistihallinnon kaataminen. (emt., 670; Visuri 2006, 156.)⁵⁶

Ohjuspäätöksen taustalla voi piillä myös sotilaallisia motiiveja. Niiden keskipisteessä ovat 1950-luvun lopussa Italiaan ja Turkkiin sijoitetut Yhdysval-

⁵⁶ Hyvä esimerkki Kuuban-tulkintojen muuttumisesta vuosien saatossa on Rand-tutkimuslaitoksen Arnold Horelickin analyysi vuodelta 1964. Hän katsoi, että Neuvostoliitto uskoi Yhdysvaltojen olevan niin pidättyväinen sotavoimiensa käyttämisen suhteen, että se sietäisi jopa neuvosto-ohjukset takapihallaan ryhtymättä mihinkään toimiin. (Horelick 1964, 366.) Nykynäkemyks taas on lähes päinvastainen: Hrushtshev arveli Yhdysvaltojen hyökkäävän pikapuoliin, ellei Kuubaa suojeltaisi jotenkin.

tain Thor- ja Jupiter-ohjukset. Hrushtshev oli sanonut pitävänsä niitä uhkana, jopa henkilökohtaisena loukkauksena. Myös Eisenhower oli kaukonäköisesti huomauttanut jo vuonna 1959, että ohjukset katsottaisiin Neuvostoliitossa provokaatioksi ja että kyse oli samasta asiasta, kuin jos Neuvostoliitto veisi omia ohjuksiaan Meksikoon tai Kuubaan. (Nash 1991, 23; sit. McKeown 2001.)⁵⁷ Kuuban ohjukset voitiin tässä katsannossa nähdä eräänlaiseksi pikaiseksi korjaustoimenpiteeksi voimatasapainon palauttamiseksi ja Yhdysvaltain asevarustelukisassa saaman etumatkan kiinnikuromiseksi. Turkin ohjukset tarjosivat emotionaalisen, moraalisen ja osin laillisenkin perusteen lähettää ohjuksia Kuubaan. (Gaddis 1997, 263–265.) Saattoi olla, että Hrushtshev piti alusta asti mahdollisena, että Kuuban ohjuksilla voitaisiin käydä vaihtokauppaa – kuten kriisin lauetua lopulta tehtiinkin (ks. Lebow & Stein 1995).

On toki aiheellista kysyä, miksi Neuvostoliitto päätti toimia salassa. Yhdysvaltojen olisi ollut kansainvälisessä katsannossa vaikea vastustaa ohjusten viemistä Kuubaan, koska se oli aiemmin jo sijoittanut omia aseitaan aivan Neuvostoliiton rajan tuntumaan. Asetelmaa olisi todennäköisesti pidetty melko reiluna. Salailu tarkoitti myös sitä, että korkea-arvoisten neuvostodiplomaattien piti valehdella amerikkalaisille, kuten ulkoministeri Andrei Gromyko teki tavatessaan Kennedyn 18.10, jolloin presidentti jo tiesi Kuuban ohjuksista.

Kuuban kriisin ”voittajalla” spekulointi ei ole järin hedelmällinen aihe. Oliko voittaja Yhdysvallat, joka sai vihollisensa vetämään ohjuksensa pois ilman suuria myönnytyksiä? Vai oliko voittaja Neuvostoliitto, joka onnistui pelastamaan Kuuban vallankumouksen ja sai pari vuotta kriisin jälkeen Yhdysvallat vetämään ohjuksensa Turkista? Vai olisiko sittenkin viisainta päättää, että voittaja oli ihmiskunta, koska Kuubassa ei ryhdytty sotatoimiin, jotka olisivat voineet eskaloitua ydinasein käytäväksi kolmanneksi maailmansodaksi? Sen sijaan järkevämpää on pohtia kriisin seurauksia. Gaddisin (1997) mukaan historian tutkimuksen myllerryksissä yksi näkökulma on pitänyt kutinsa Kuuban kriisin suhteen aina: se oli erittäin tärkeä käännekohta kylmän sodan ja ydinakauden historiassa. Ohjuskriisissä risteävät kaikki kylmän sodan kiistojen tasot: kilpavarustelu, ideologia, pyrkimykset kolmannessa maailmassa sekä johtajien persoonallisuudet. Sen aikana kylmä sota saavutti huippupisteensä, ja sen jälkeen suurvaltojen vastakkainasettelun luonteessa tapahtui merkittäviä muutoksia. Kylmä sota muuttui ”pitkäksi rauhaksi”: konfliktit eivät loppuneet, mutta niiden mittakaava pieneni ja pelisäännöt olivat selvät molemmille osapuolille. Pommien käytön suhteen muututtiin yhä varovaisemmiksi, eikä niiden käyttöä edes harkittu tilanteissa, joissa aiemmin niin olisi tehty, kuten Israelin ja arabimaiden välisessä sodassa 1973 tai Kiinan ja Neuvostoliiton rajakahakoissa 1969 (Bundy 1988, 542).

Suurvallat olivat useiden oppituntien seurauksena havainneet, ettei ydinaseita oikeastaan voinut käyttää politiikan välineenä. Robert McNamara katsoi Kuuban kriisin jälkeen, ettei Yhdysvaltain ylivoimaista etumatkaa ydinaseissa

⁵⁷ Oikeusministeri Robert Kennedy tiedusteli keväällä 1962 hallinnon asiantuntijoilta, miten Yhdysvallat pitäisi toimia, jos Neuvostoliitto perustaisi ohjustukikohdan Kuubaan (Nash 1997, 103; sit. McKeown 2001).

pystytty muuntamaan käyttökelpoiseksi sotilasvoimaksi jolla olisi kyetty tuke-
maan omia poliittisia tavoitteita. Ulkoministeri Dean Rusk oli vielä suurempi
todetessaan että "on yksinkertainen fakta, ettei ydinvoima käänny hyödylliseksi
poliittiseksi vaikutusvallaksi".⁵⁸ (Trachtenberg 1985, 137.)

⁵⁸ Pikemminkin Yhdysvaltain etulyöntiasemasta oli ollut haittaa. Neuvostoliitto kykeni käyttämään heikkouttaan aseena amerikkalaisten ylivoimaa vastaan, kuten vuonna 1956 neuvostojoukkojen vallatessa Unkarin. Yhdysvallat ei voinut uhkailla ydinase-mahdillaan, koska heidän piti ensinnäkin ottaa huomioon yleinen mielipide ja liittolaisten kannat. Eikä ydinasekorttia uskallettu käyttää näin "pienissä" kriiseissä, koska jos pelotteen uskottavuus olisi kärsinyt, ei siitä olisi enää ollut hyötyä vakavamman konfliktin puhjetessa. Neuvostoliiton taas ei tarvinnut välittää yleisestä mielipiteestä mitään, ja koska he olivat selvästi alakynnessä, heidän pitikin osoittaa, ettei vastustajan ylivoima hätkähdyttänyt heitä. (Gaddis 1997, 236–237.)

3 YDINASEHISTORIA II: KUUBAN KRIISISTÄ ETELÄ-AASIAN KONFLIKTIIN

Mitä ydinaseajan historiassa tapahtui vuosina 1962-1998 ja mitkä asiat vaikuttivat lehtien toimintaan tällä ajanjaksolla?

Kuuban tapahtumien jälkeen koko maailma ja suurvallat vetivät syvään henkeä. Liki kahden vuosikymmenen kiistelyn jälkeen Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välit olivat hieman kohentuneet, mistä syystä Kuuban kriisin katsotaan aloittaneen liennytyksen eli ns détenten ajan. Asevarustelukisaa ei kuitenkaan keskeytetty, vaan ydinaseiden määrä jatkoi kasvuaan, vaikkakin aiempaa maltillisemmalla tahdilla. Ydinaseiden kokonaismäärää nostivat myös uudet ydinasevallat Britannia, Ranska ja Kiina, joista jälkimmäinen teki ensimmäisen ydinkokeensa 16.10.1964 Lopi Norissa. Vetypommin Kiina sai valmiiksi kolme vuotta myöhemmin.

Suurvaltojen keskinäisen nokittelun houkuttelevuutta vähensi sekin, että tahoillaan niin Yhdysvallat kuin Neuvostoliitto ajautuivat pitkällisiin välienselvittelyihin muiden valtioiden kanssa. Kiinan ja Neuvostoliiton välit kariutuivat 1960-luvun taitteessa ideologisiin ja sotilaallisiin kiistoihin. Maat olivat eri mieltä kommunistisen talouskehityksen suuntaviivoista ja ennen kaikkea ulkopoliitikasta: Kiinan johtaja Mao Zedong halusi painostaa yhä Yhdysvaltoja Quemoy- ja Matsu-saarten omistuksesta ja aikaansaada vallankumouksia kolmannessa maailmassa. Mao nimittäin uskoi, että Neuvostoliitolla oli sotilaallinen yliote Yhdysvalloista – Hrushtshevin potemkinismi oli siis tepsinyt ainakin häneen. Neuvostoliitto taas tiesi rajansa, eikä kannattanut Maon radikaaleja ehdotuksia. Liittolaisista tuli vihollisia. (Gaddis 1997, 253.) Yhdysvallat puolestaan jumiutui 1960-luvun lopulla Vietnamin viidakoihin.

Détente koki pikaisen lopun 1970–1980-lukujen taitteessa, mutta tätä uutta kylmää sotaa ei kestänyt kunnolla edes vuosikymmentä, kun koko maailmanpoliittinen järjestelmä joutui yllättävän ravistelun kohteeksi. Kommunistien valta Itä-Euroopasta kirposi ja Neuvostoliitto hajosi. Ydinaseet näyttivät hetken tulleen tiensä päähän nekin, mutta 1990-luvun lopulta lähtien niiden asema on

jälleen vahvistunut. Ensiksi ydinkokeisiin ryhtyivät Intia ja Pakistan keväällä 1998 ja syksyllä 2006 niitä seurasi Pohjois-Korea.

3.1 Peloteongelmat ja MAD

Ydinaseiden näkökulmasta Kuuban kriisin lisäksi toinen 1960-luvun oleellinen tapahtumaketju oli ydinaseiden sotilaallisissa käyttöstrategioissa tapahtunut muutos. Ydinaseajan alkuvuosina oli toki tehty lukuisia pommitussuunnitelmia sodan varalta, mutta aseiden käytön pääperiaatteisiin ei ollut kiinnitetty juuri huomiota. Ensimmäisen varsinaisen ydinaseiden käyttöä koskevan strategisen opin eli doktriinin julkisti Yhdysvaltain ulkoministeri John Foster Dulles tammikuussa 1954. Se kulki nimellä massiivisen vastaiskun (*massive retaliation*) doktriini. Periaatteena oli, että Neuvostoliiton hyökkäyksiin vastataan välittömästi voimakkaalla ydiniskulla⁵⁹. (Oelrich 2001, 6.) Taustalla oli ajatus siitä, että niin kauan kun neuvostojohdolla tietäisi, että mikä tahansa sota voi muuttua totaaliseksi, he välttäisivät kaikkea provokaatiota. Jos he ajattelisivat, että sota saataisi jäädä rajoitetuksi, he voisivat kokeilla onneaan. (Freedman 2001, 49.) Doktriini hyväksyttiin Natossa maaliskuussa 1957 (Visuri 1989, 106).

Huolta kannettiin eritoten kylmän sodan eturintamana toimineen Euroopan tilanteesta. Neuvostoliitolla oli selvä ylivoima tavanomaisen aseistuksen puolella, joten Yhdysvalloissa yritettiin keksiä keino, jolla tämä etumatka voitaisiin mitätöidä yksinkertaisella ja halvalla tavalla, ja vastauksena oli ydinaseet. Tämä peloteajattelu kuitenkin menetti uskottavuutensa nopeasti, kun ydinaseiden rajallinen hyöty kävi 1950-luvun kriisien myötä ilmi ja kun toisaalta Neuvostoliiton omat ydinasevoimat kasvoivat nopeasti. Yhdysvaltojen liittolaiset Euroopassa alkoivat pelätä ns. salomitaktiikkaa, jossa Neuvostoliitto valtaisi Euroopan pala palalta, mutta jokainen aggressio olisi niin pieni, ettei Yhdysvaltojen olisi järkevää vastata siihen ydinasein. (emt., 50–51; Väyrynen 1982, 168.)

Vastalääkkeeksi tähän ongelmaan tarjottiin joustavan vastatoiminnan (*flexible response*) oppia, joka tarjoaisi Yhdysvalloille enemmän valinnanvaraa kuin pelkän täysimittaisen ydinhyökkäyksen. Esimerkiksi taktisilla ydinaseilla voitaisiin vastata vihollisen pienimuotoisiin aggressioihin. Puolustusministeri Robert McNamara esittikin keväällä 1962, että Yhdysvaltain tulisi jatkossa valmistautua käymään ydinsotaa kuin mitä tahansa muuta sotaa. Maa hyökkäisi ensin sotilaskohteisiin ja vastapuolen kaupunkeja pommitettaisiin vasta viimeisenä vaihtoehtona. Mutta venäläiset näkivät tässä ajatusketjussa vaaran: jos Yhdysvallat aikoo tähdätä vain sotilaskohteisiin, niin miksi se odottaisi siihen asti, että Neuvostoliitto ampuu ensin omat ohjuksensa kohti Amerikkaa? Yhdysvaltain pelättiin siis pyrkivän ensi-iskukyvyyn saavuttamiseen. Eurooppalaisetkin suh-

⁵⁹ Dulles kirjoitti aiheesta *Foreign Affairs* -lehteen, ja totesi mm. että ”Ongelman ydin on siinä, miten hyökkäys voidaan estää. Uskomme, että tämä vaatii, että mahdolliselle hyökkääjälle tehdään selväksi, että hyökkäyksestä koituu hänelle enemmän vahinkoa kuin hyötyä.” (Dulles 1954, 3; sit. Oelrich 2001, 6.)

tautuivat suunnanmuutokseen epäillen, koska näytti siltä, ettei Yhdysvallat venäläisten vastatoimien pelossa halukaan käyttää ydinaseitaan. McNamara puolestaan menetti Kuuban kriisin myötä uskonsa siihen, että ydinsota voitaisiin pitää hallinnassa tai että ydinaseista voisi olla diplomaattista hyötyä. Yhdysvaltain massiivinen strateginen arsenaali ei ollut Kuubassa lisännyt liikku-mavaraa vaan vain supistanut sitä. Näihin havaintoihin yhdistyi vielä huomio asevarustelukisan järjestömyydestä. (Freedman 2001, 81–85; Allin 1994, 23–25; Kaplan 1983, 317–319.)

1960-luvun mittaan Yhdysvalloissa – kuten myös Neuvostoliitossa – suunta olikin kohti molemminpuolisen pelotteen oppia.⁶⁰ Siinä ensi-iskukykyä tärkeämmäksi nostettiin kyky toiseen iskuun: tekipä vihollinen kuinka laajan yllätyshyökkäyksen tahansa, pystyy uhri aina vastaamaan voimalla, joka tuhoaa myös vihollisen perin pohjin. Tätä ajattelutapaa alettiin kutsua varmistetun tuhon opiksi (*assured destruction*). Sen mukaan molemmat osapuolet rakentavat niin kattavat ydinasevoimat, että kumpikin pystyy tuhoavaan kostoiskuun, vaikka toinen osapuoli hyökkäisi ensiksi. Näin kumpikin osapuoli voisi tuhota toisensa missä tilanteessa tahansa, ja tämän ydinpelotteen takia kumpikaan ei tekisi ensimmäistä hyökkäystä. Vallitsee siis kauhun tasapaino. Opissa luovuttiin tyystin ajatuksesta, jonka mukaan ydinaseita voitaisiin sodassa käyttää jollakin järkevällä tavalla. Ydinaseiden hyöty oli siinä, että ne ehkäisivät sodan syttymistä ylipäätään. (emt.) Kuten Oelrich (2001, 9) huomauttaa, kyseessä ei ollut niinkään strategia siinä mielessä kuin Dullesin oppi oli ollut, vaan pikemminkin vallitseva asiointi, johon kylmän sodan kehityskulkujen myötä oli ajauduttu.⁶¹

Eikä sitä nieltä mukisematta. Tutkija Donald Brennan liitti sen nimen eteen kritiikiksi sanan molemminpuolinen (*mutual*), jolloin syntyi kuuluisa lyhenne MAD, joka Brennanin mielestä kuvasi opin järkevyyttä osuvasti. (emt.)

Varmistetun tuhon periaatteen seuraamisesta kieltämättä seurasi joitakin maalaisjärjellä vaikeasti ymmärrettäviä ilmiöitä, kuten se, ettei kummankaan suurvallan pitänyt ryhtyä minkäänlaisiin toimiin omien kansalaistensa suojaamiseksi ydiniskulta, koska se heikentäisi pelotteen toimivuutta⁶² ja koska toinen osapuoli voisi luulla vihollisen pyrkivän hankkimaan ensi-iskukykyä ja valmiitelevan sotaa. Tämä ajattelu vaikutti esimerkiksi ohjuspuolustusjärjestelmiä rajoittaneen ABM-sopimuksen solmimisen taustalla. Toisaalta MAD jarrutti ainakin paperilla kallista kilpavarustelua. Ei olisi mitään mieltä rakentaa enää enempää ydinaseita, kun riittävä vastaiskukyky oli saavutettu. Yhdysvaltojen sovellus aiheesta oli ns. triadimalli, joka nojaa kolmiin erillisiin ydinasevoimiin. Yhtenä jalkana toimivat maaltalaukaistavat ballistiset ohjukset, toisena pommikoneista laukaistavat ohjukset sekä kolmantena sukellusveneiden ballistiset

⁶⁰ Doktriinien kehittymisestä ks. Visuri 1989.

⁶¹ Gregory Mitrovich (2000, 16–19) tosin tulkitsee ydinaseoppien kehitystä siten, että jo vuodesta 1954 lähtien, kun molemmilla kylmän sodan osapuolilla oli vetypommi, oli Yhdysvaltojen selkeänä tavoitteena ydinsodan välttäminen.

⁶² Sosiologi Anthony Giddens on huomauttanut ydinasepelotteen logiikasta osuvasti: emme koskaan voi olla varmoja siitä, toimiiko pelote paitsi jos ydinhyökkäys tapahtuu – jolloin tiedämme että se ei toimi. (Bourke 2005, 259.)

ohjukset. Suunnitelma oli, että jokin näistä ”jaloista” jää aina toimintakykyiseksi vastaamaan tuleen, vaikka muut tuhoutuisivat yllätyshyökkäyksessä. Tosin tällaisen järjestelmän pystyttäminen ja ylläpitäminen tuli erittäin kalliiksi, merkitsihän se käytännössä sitä, että oli tarpeen rakentaa kolmet Neuvostoliiton tuhoamiseen kykenevät ydinasevoimat. (Kaplan 1983, 317–318.)⁶³

3.2 Sopimusten aikakausi

Kuuban kriisin jälkeen alkaneen Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisen liennytyksen eli détenten aikana solmittiin lukuisia ydinaseiden määrää ja ydinkokeita rajoittavia sopimuksia. Tähän kehitykseen vaikuttivat suurvaltojen lientyneiden välien lisäksi myös edellä kuvatut muutokset ydinaseopeissa. Ohjuskriisin välittömänä seurauksena suurvallat tekivät vuonna 1963 sopimuksen kuumasta linjasta (*Hotline Agreement*), jossa ne sopivat suoran puhelinyhteyden eli ”kuuman linjan” vetämisestä maiden johtajien toimistojen välille. Tällä haluttiin turvata puheyhteyden säilyminen kriisitilanteissa ja että sodan syttyminen vahingossa teknisen virheen tai väärinkäsityksen seurauksena saataisiin estettyä. Kuumaa linjaa käytettiin esimerkiksi vuosien 1967 ja 1973 Lähi-idän sotien aikana. Vastaavia linjoja vedettiin myös Britanniaasta ja Ranskasta Neuvostoliittoon. (Goldblat 1982, 73–74.)

Samana vuonna saatiin valmiiksi PTBT-sopimus (*Partial Test Ban Treaty*) eli osittainen ydinkoekiello, jossa kiellettiin kaikki ilmakehässä, ulkoavaruudessa tai veden alla tehtävät ydinkokeet. Sopimuksen tarkoituksena oli vähentää kokeiden aiheuttamaa saastumista, hidastaa varustelukilpaa ja estää ydinaseiden leviämistä. (emt., 97–98.) Suuri yleisö oli nimittäin alkanut hiljalleen tulla tietoiseksi ydinkokeiden levittämien laskeumien haitoista. Eräs näistä herättäjistä oli vuonna 1959 ilmestynyt kuluttajalehti *Consumer Reportsin* artikkeli ”The Milk We Drink”, jossa selvitettiin ydinkokeiden levittämän radioaktiivisen strontium-90:n pitoisuuksia maidossa. Artikkelin päättyi pessimistiseen toteamukseen:

Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö paras valinta olisi maito ilman strontiumia, kuten ilma vailla laskeumaa ja lääketieteellinen hoito ilman röntgensäteitä. Mutta mitään näistä vaihtoehtoista ei ole saatavilla... (Winkler 1993, 325.)

PTBT oli tärkeä askel, muttei kaikilta osin onnistunut. Kuten Goldblat (1982) huomauttaa, se auttoi hieman saastumisen ehkäisyssä, mutta Ranska ja Kiina jatkoivat edelleen kokeita ilmakehässä useiden vuosien ajan. Lisäksi maanalaisista kokeista levisi radioaktiivisuutta ympäristöön. Asevarusteluun sopimuksella ei myöskään ollut havaittavaa vaikutusta, sillä suurvallat tekivät sen voimaantumisen jälkeen vain entistä enemmän kokeita, eikä se estänyt Kiinaa

⁶³ MAD-opista lisää ks. Sokolski 2004.

liittymästä ydinasekerhoon vuonna 1964 tai Intiaa kymmenen vuotta myöhemmin.

Vuonna 1968 sopimusrintamalla saatiin valmiiksi eräs tärkeimmistä ydinaseiden rajoitussopimuksista, ydinsulkusopimus (*Non-Proliferation Treaty*, NPT). Siinä kielletään yksiselitteisesti ydinasevaltoja luovuttamasta ydinaseita ei-ydinasevalloille, ja ydinaseettomia maita ottamasta niitä vastaan tai valmistamaan tai muulla tavoin hankkimaan niitä. Ydinasevallat eivät myöskään saaneet auttaa muita valtioita valmistamaan aseita. (Gaddis 1997, 39.) Asia, joka kylmän sodan päättymisen jälkeen on ydinasevalloilta lähes kokonaan unohtunut, on se, että ydinsulkusopimus kuudennessa artiklassaan selväsanaisesti myös velvoittaa hävittämään kaikki ydinaseet:

Sopimusosapuolet sitoutuvat käymään hyvässä hengessä neuvotteluja tehokkaiden keinojen löytämiseksi ydinaseiden kilpavarustelun pysäyttämiseen varhaisessa vaiheessa sekä ydinaseriisuntaan ja sopimukseen yleisestä ja täydellisestä aseriisunnasta tiukan ja tehokkaan kansainvälisen valvonnan alaisuudessa.

Ydinsulkusopimukseen ei ole ongelmaton. Sen perustava puute on siinä, että se vaatii ydinaseettomilta mailta paljon ja ydinasevalloilta ei oikeastaan mitään. Niiden intresseissä kun ei kylmän sodan vuosina eikä myöhemminkään ollut antaa muille ydinaseita. Tämä ”kaksoisstandardi” osoittautui pian ongelmalliseksi, ja pulmat kärjistyivät myöhemmin.

Kuuban kriisin aikana presidentti Kennedy oli maininnut Hrushtsheville lähettämässään kirjeessä, että jos Neuvostoliitto suostuu vetämään ohjuksensa pois, voisi olla mahdollista, että tulevaisuudessa maat kävisivät neuvotteluja myös ”muista asejärjestelmistä”. Näiden neuvottelujen aika tuli 1960-luvun lopulla, kun molemmissa maissa johtajat olivat jo ehtineet vaihtua: Yhdysvalloissa valtaa piti presidentiksi monen yrityksen jälkeen noussut Richard Nixon ja Neuvostoliitossa Leonid Brezhnev. He aloittivat strategisten aseiden rajoitusneuvottelut, eli SALT-neuvottelut. Niiden ensimmäinen vaihe kesti vuodet 1969–1972, ja sen päätteeksi solmittiin kaksi merkittävää sopimusta: ABM (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) sekä väliaikainen SALT I (*Strategic Arms Limitation Treaty*). Väliaikaisessa sopimuksessa sallittiin Neuvostoliitolle enintään 1 409 ICBM-ohjusta ja 950 SLBM:ää, Yhdysvalloille 1 054 ICBM:ää ja 656 SLBM:ää. ABM taas koski ohjuspuolustusjärjestelmiä, ja se rajoitti niiden määrän kummallakin suurvallalla kahteen. Rajoituksella pyrittiin saamaan aikaan säästöjä ja vahvistamaan varmistetun tuhon opin toimivuutta. (Allin 1994, 56–57; Goldblat 1982, 30–32.)

SALT herätti Yhdysvalloissa vastustusta, koska se näytti tarkoittavan sitä, että viholliselle annettiin etulyöntiasema, vaikka asia ei ollut niin yksinkertainen. Sopimuksessa ei huomioitu lainkaan sitä, että Yhdysvaltain tekniikka oli paljon Neuvostoliittoa edistyneempää, ja se jätti mainitsematta pitkän kantan pommikoneet, joiden määrässä Yhdysvalloilla oli valtava etumatka. Kuitenkin SALT-sopimuksen vastustajat tekivät siihen senaatissa lisäyksen, jonka mukaan seuraavalla neuvottelukierroksella on pyrittävä tulokseen, joka ei aseta Yhdysvaltoja altavastajaan asemaan. Tämä oli omiaan sekoittamaan SALT II -

neuvottelukierrosta, koska suurvaltojen ydinarsenaalien vertailu oli kaikkea muuta kuin yksinkertainen tehtävä. (Goldblat 1982, 30–32.)

SALTin vanavedessä tehtiin 1970-luvun alussa vielä kaksi mainitsemisen arvoista sopimusta. 1971 Yhdysvallat ja Neuvostoliitto solmivat ydinaseonnettomuuksien estämiseen tähtäävän sopimuksen, jossa ne sopivat välittömästi ilmoittavansa toiselle, jos syntyisi tilanne, että ydinase saattaisi räjähtää vahingon tai luvattoman käytön takia. Maat rauhoittivat lisäksi merenpohjan ydinaseettomaksi alueeksi. (emt., 59–60, 74–75.) Pian tämän jälkeen liennytyksen ja sopimusten kultakausi alkoi lähestyä loppuaan.

3.3 Sanomalehdet muutoksissa

3.3.1 Times kuuliaisena Kuubassa

Presidentti John F. Kennedyn kaudella Yhdysvaltain johto pyrki voimakkaasti vaikuttamaan lehdistön toimintaan, mikä oli hallinnon näkökulmasta ymmärrettävää, kun huomioidaan kylmän sodan kiristymisen ja asevarustelukisan kiihtymisen. Kennedy sanoikin keväällä 1961 Amerikan lehtikustantajien yhdistykselle ANPA:lle, että kylmän sodan vuoksi lehdistön oli noudatettava vapaaehtoista sensuuria estääkseen vihollisia hyödyttävien tietojen paljastumisen. (Smith 1999, 179.) Kennedy sanoi, että tällaiset toimenpiteet oli tavallisesti varattu vain sota-aikaa varten, mutta että senhetkisessä vaaratilanteessa oikeuslaitumetkin olivat katsoneet, että perustuslaillisten oikeuksien on taivuttava kansallisen turvallisuuden edessä:

Jos lehdistö odottaa sodanjulistusta ennen kuin se ottaa käyttöön taistelutilanteen itsekurin, voin vain sanoa, ettei mikään sota ole ollut yhtä suuri uhka turvallisuudellemme. Kaikki lehdet kyselevät nykyään joka jutun yhteydessä ”onko se uutinen?”. Pyydän teitä vain lisäämään mukaan kysymyksen ”Onko se kansallisen turvallisuuden mukaista?” (Foerstel 1998, 7–8.)

Kennedyn mielestä kylmä sota vaati toimittajilta enemmän harkintakykyä salaisista toimista kirjoitettaessa, mutta tällaiset ajatukset otettiin toimittajapiireissä nuivasti vastaan. Medioiden johtoportaalle edustajat totesivat, etteivät he aio hyväksyä mitään uusia rajoituksia ilman julistusta kansallisesta hätätilasta. Kennedyn mielestä kylmässä sodassa oli kyse jatkuvasta hätätilasta, ja hän yritti turhaan saada päätoimittajia innostumaan ajatuksesta, että lehdistö nimittäisi erityisedustajan työskentelemään hallinnon kanssa ja ohjeistamaan mediaa uutisten julkaisemisen suhteen. Kennedy pyrki manipuloimaan uutisointia myös suorilla tiedotustilaisuuksilla ja pitämällä läheisiä yhteyksiä eturivin toimittajiin. Ystävällismieliset toimittajat saivat käsiinsä salaista tietoa ja heitä kohdeltiin hyvin, kun taas vaikeat tapaukset jätettiin ovien ulkopuolelle. (emt.)

Etenkin Kuuban kriisin aikana hallinto piti tarkkaa vahtia lehdistön toimista. Jo ennen kuin Kennedy piti tv-puheensa Kuuban tilanteesta 22.10., oli Washingtonin kiristynyt ilmapiiri havaittu mediassa. Lehdissä oli ilmestynyt

hajanaisia uutisia Kuuban tapahtumiin liittyen, mutta ne perustuivat pääasiassa huhuihin ja epäilyihin, eikä hallinto vahvistanut niitä. Esimerkiksi floridalais-lehdet olivat 18.10. huomanneet outoja joukkojen liikkeitä osavaltion alueella, ja seuraavana päivänä lehdistöedustaja Pierre Salinger sai useita kyselyjä mahdollisesta invaasiosta Kuubaan. Salinger vastasi Kennedyn ohjeiden mukaisesti, että toimittajien tiedot olivat vääriä. (Seib 1996, 75–76.)

Kriisin ollessa jo täydessä käynnissä Valkoinen talo sai tietää, että New York Timesin toimittajat James Reston ja Max Frankel valmistelivat maanantain 22.10. lehteen juttua, jossa spekuloidaisiin Kuuban ongelmilla ja pohdittaisiin mahdollisuutta, että saarella olisi Neuvostoliiton ydinaseita. Restonin tietojen mukaan Yhdysvallat suunnitteli Kuuban saartamista. Vastaavia juttusuunnitelmia oli myös Washington Postilla ja New York Herald Tribunella. Kun Reston tiedusteli Valkoisesta talosta tietojen paikkansapitävyyttä, Kennedy ei kiistänyt asiaa mutta varoitti, että jutun julkaiseminen antaa Hrushtsheville mahdollisuuden tehdä uhkavaatimuksia jo ennen kuin Kennedy oli itse ennättänyt ottaa julkisesti kantaa tilanteeseen. Reston kertoi välittävänsä Kennedyn pyynnön jutun lykkäämisestä esimiehilleen. Tämän jälkeen Kennedy otti yhteyttä NYT:n kustantajaan Orvil Dryfoosiin ja Washington Postin kustantajaan Philip Grahamiin ja pyysi heitä viivyttämään Kuubaa koskevia juttuja, kunnes hän olisi ehtinyt puhua kansalle. Kustantajat suostuivat presidentin pyyntöön. Niinpä NYT ei julkaissut Restonin alkuperäistä juttua vaan epämääräisemmän version, jonka uutiskärjen mukaan ”pääkaupungissa oli tänä iltana aistittavissa kriisin tuntua”. Vasta jutun kuudennessa kappaleessa vihjattiin, että Washingtonissa spekuloidaan uusilla tapahtumilla Kuubassa, joita ei voida vielä paljastaa. Myös muut lehdet saivat vihiä tulevasta, mutta ne eivät julkaisseet mitään vaan kysyivät ensin hallitukselta toimintaohjeita. Dryfoos ja Kennedy olivat aiemminkin keskustelleet vastaavista asioista. Alkusyöksyllä Kennedy oli myöntänyt, että Sikojenlahden katastrofi olisi ehkä vältetty jos New York Times olisi saanut julkaista kaikki tietonsa etukäteen. Dryfoos oli puolestaan edellyttänyt, että jos salaista ja kansallisen turvallisuuden kannalta tärkeää tietoa oli pääty-mässä hänen lehtensä sivuille, oli hallinnon otettava hyvissä ajoin yhteyttä kustantajiin ja selitettävä asia heille perinpohjin. (George 2003, 92; Seib 1996, 75; Chang & Kornbluh 1992 & 1998.)

Uutisointia pyrittiin yksittäistapausten lisäksi hallitsemaan systemaattisin toimin. Lokakuun 24. päivänä 1962 Valkoinen talo lähetti viestimille muistion, jossa listattiin kaksitoista aihealuetta, joita hallitus piti elintärkeinä kansalliselle turvallisuudelle. Näitä olivat esimerkiksi sotasuunnitelmat, tiedusteluarviot, tiedot joukkojen liikkeistä, sotavoimien sijoituspaikat ja niin edelleen. Muistion mukaan tällaisten asioiden julkaiseminen olisi kireässä kansainvälisessä tilanteessa yleisen edun vastaista. Muistiolla ei ollut lainvoimaa, mutta siinä pyydettiin toimituksia kääntymään ongelmatapauksissa puolustusministeriön puoleen. Lisäksi Pentagonin henkilökuntaa edellytettiin raportoimaan kaikista yhteyksistään journalisteihin. Niin presidentti kuin puolustusministeriökin antoivat ohjuskriisin kestäessä jopa useita valheellisia lausuntoja, ja Pentagonin tie-

dottaja Arthur Sylvester ilmoitti julkisesti, että hallituksella on oikeus valehdella. (Seib 1996, 76; Smith 1999, 179.)

Kennedy vahti Kuuban kriisin uutisointia tarkasti sen laukeamisen jälkeenkin. Kun CBS-kanavan toimittajat David Schoenbrun ja Marvin Kalb hehkuttivat lähetyksessään Amerikan voittoa, hän käski Salingerin välittömästi soittaa CBS:lle. Salinger kertoi Schoenbrunille mainoskatkon aikana, että presidentti toivoo heidän hillitsevän puheitaan, ettei Hrushtshev suutu ja muuta mieltään. Kaksikko totteli. Kennedy lähetti jälkikäteen myös kiitoksensa kuuliaisille Dryfoosille ja Grahamille ja vakuutti yhteistyön jatkuvan. (Seib 1996, 75–76.) Tosin kriisin jälkeen helmikuussa 1963 Kennedy totesi kuivakkaasti, että hallituksen ”menestykset hallita uutisointia ovat olleet erittäin rajalliset, jos olemme sellaista ylipäättään yrittäneet” (Smith 1999, 179).

3.3.2 ”Tass ei ole uutistoimisto” – Times ja kustantajan ääni

New York Timesin kustantajat eivät kuitenkaan olleet pelkkiä hallinnon käsi-kassaraita, vaan he puuttuivat lehtensä sisältöihin myös itse. Daniel Chomskyn (1999 & 2006) mukaan lehden sisäisistä arkistoista selviää, että kustantajien vaikutus oli vuosikymmenten ajan systemaattista, jatkuvaa ja merkityksellistä. Ohjailuun pyrkivät tietävästi oikeastaan kaikki kustantajat alkaen aina Adolph Ochista, jonka kerrottiin käyneen pieniä, epämuodollisia keskusteluja toimituksen luottomiestensä kanssa lehden varsinaisesta linjasta. (Chomsky 1999, 580; Chomsky 2006.)

Parhaiten dokumentoidut tapaukset kustantajan äänen kuulumisesta lehden sivuilla koskevat Arthur Hays Sulzbergerin toimikautta 1935–1961. Timesin päätoimittajana 1950–60-luvuilla toiminut Turner Catledge kirjoitti muistelmissaan, että Sulzberger lähetti rutiininomaisesti toimituksen johdolle muistioita, joissa hän antoi lehden sisältöä koskevia ehdotuksia, ohjeita, valituksia ja määräyksiä. Vuosina 1956–1962 Catledge sai tällaisia muistioita peräti 415, siis yli 60 kappaletta vuodessa. Todellinen vaikutusyritysten määrä saattaa olla vieläkin suurempi, sillä kaikkia muistioita ei välttämättä ole talletettu, osa ohjeista on voinut tulla suullisesti ja kyseisenä ajanjaksona Sulzberger oli jo vanha mies, ja osa päivittäisestä päätöksenteosta oli siirretty hänen seuraajalleen Orvil Dryfoosille. (Chomsky 2006, 2–4.)

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisin seikka Sulzbergerin toimissa on hänen erittäin kielteinen suhtautumisensa Neuvostoliittoon. Hän korosti muistioissaan, että maahan on jatkuvasti viitattava kielteisillä ilmauksilla. Kun eräässä jutussa 1950-luvun puolivälissä kuvailtiin Neuvostoliittoa nykyhetken suurimmaksi siirtomaavallaksi, oli Sulzberger erityisen tyytyväinen. Hän piti juttua erinomaisena ja toivoi että ilmaisuja käytettäisiin useammin. Vuodenvaihteessa 1955–1956 Sulzberger toivoikin, ettei lehden pidä jättää käyttämättä yhtään tilaisuutta puhua Neuvostoliitosta siirtomaavaltana. Hän piti myös rautaesirippu-termistä ja katsoi, ettei mihinkään Neuvostoliiton tekoihin voida luottaa ennen kuin rautaesirippu on täydellisesti nostettu. (Chomsky 1999, 582–583.)

Vuonna 1958 Sulzberger katsoi, ettei Neuvostoliiton virallisesta uutistoinmistosta Tassista pitäisi käyttää nimitystä ”uutistoimisto”, vaan pikemminkin ”propagandatoimisto” tai pelkkä ”toimisto”. Catledge hyväksyi ajatuksen, mutta suositteli ennemmin termiä ”virallinen lehdistöpalvelu”, etteivät lukijat hämmentyisi. Asia kirjattiin lehden tyyliohjeisiin saakka. Sulzberger esitti lisäksi ponnekkaasti, että olisi uutisen arvoista tehdä yhteenveto kaikista Neuvostoliiton sopimusrikkomuksista. Lisäksi hän pohti, oliko Fidel Castron vuonna 1959 tekemän Yhdysvaltain-valtiovierailun tarkoitus vetää huomiota pois Kuuban kasvavista teloituslukuista tai että pitäisikö Timesin kirjoittaa vahingoista, joita Castron seurue mahdollisesti aiheutti majapaikkana käyttämälleen hotellille. (Chomsky 2006, 12–13.)⁶⁴

Chomskyn (1999) mukaan Sulzbergerin vaikutuksesta Timesin pääkirjoitussivu maalasi toistuvasti kuvaa hyväntahtoisista amerikkalaisista ja joustamattomista venäläisistä. Se huomattiin jopa muissa tiedotusvälineissä. *Swanton Courier* -lehden edustaja J.A. Goodman jopa kysyi suoraan Sulzbergeriltä: ”Olemmeko me amerikkalaiset siivekkäitä enkeleitä ja venäläiset sarvipäisiä piruja?” Goodmanin mielestä New York Timesia lukiessa ei tällaiselta ajatukselta voinut välttyä. (Chomsky 1999, 583–584.)

Huomattavaa on, ettei itse toimituksessa todennäköisesti edes huomattu kustantajan ohjailua. Catledge nimittäin poisti kaikista saamistaan muistioista viittaukset Sulzbergeriin ja lähetti ohjeistukset eteenpäin toimituksen väelle aivan kuin ne olisivat olleet hänen omiaan. Chomskyn mukaan mikään ei myöskään viittaa siihen, että päätoimittajat olisivat kyseenalaistaneet kustantajan oikeuden tehdä vaatimuksia toimituksellisen sisällön suhteen. Useimmissa tapauksissa muistioiden pyyntöihin vastattiin ja saadut juttuideat pyrittiin toteuttamaan, vaikka aiheet eivät olisi olleet uutisarvoisia. (Chomsky 2006, 2, 7–8.)

Kustantajien vaikutusvalta lehdessä ei rajoittunut vain Sulzbergerin toimikauteen⁶⁵. Hänen seuraajansa Orvil Dryfoos puuttui peliin saatuaan tietää toimituksen saaneen vihiä Sikojenlahden maihinnoususta. Timesin tarkoituksena oli julkaista etusivulla juttu, jossa kerrottaisiin invaasion valmisteluista ja Floridassa sekä Guatemalassa käynnissä olleista sotaharjoituksista. Dryfoos huolestui sanomalehden edun ja kansallisen edun ristiriidasta. Hän pohti, sekaantuisiko lehti jutullaan politiikkaan ja voitaisiinko lehteä pitää vastuullisena sotilaiden kuolemasta. Lopulta päädyttiin kompromissiin, ja jutusta poistettiin spekuloinnit välittömästä hyökkäyksestä sekä viittaukset CIA:n ja kuubalaispakoilaisten osuuteen sen toteuttamisessa. Juttu pysyi etusivulla, mutta suunnitel-

⁶⁴ Sulzbergerin maailmankuva ei silti ollut niin yksioikoisesti Yhdysvaltain virallisen linjan mukainen kuin esimerkit antavat ymmärtää. Hän toivoi nimittäin monissa muistioissa myös kriittistä uutisointia Israelista. Esimerkiksi kun Israelin hallitus otti pakolla huostaan juutalais-arabiperheen lapsen, seurasi lehti tapahtumia hellittämättä kunnes hallitus pyörsi päätöksensä. Sulzberger lähetti jälkikäteen ulkomaantoimituksen johdolle ja toimittajille kiitoskirjeen, jossa sanoi hallituksen puheenjohtajan olevan erittäin tyytyväinen tapauksen uutisointiin. (Chomsky 2006, 12–13.)

⁶⁵ Käytäntö jatkui Dryfoosinkin jälkeen, ja hänen seuraajansa Adolph Ochs ”Punch” Sulzberger jakeli ohjeita päätoimittaja A.M. Rosenthalille. Vanhaan tapaan Rosenthal välitti ohjeet eteenpäin, kun oli ensin muuttanut lähettäjän nimen omakseen. (Chomsky 2006, 15–16.)

lun nelipalstaisen pääotsikon sijaan se sai tyytyä yksipalstaiseen. (Foerstel 1998, 70–71.)

3.3.3 Helsingin Sanomat edelleen puristuksissa

1950–60-luvuilla tilanne Suomessa oli rauhoittunut ja vakiintunut sodanjälkeisiin vaaran vuosiin verrattuna, mikä alkoi näkyä myös lehtien toimissa. 1950-luvun lopulla lehdissä alettiin yhä kärkevämmiin arvostella Neuvostoliittoa, mutta valtiovalta ei katsonut tällaista kehitystä suopeasti. Presidentiksi noussut Urho Kekkone kritisoi päätoimittajille ja muille vaikuttajille lähettämissään myllykirjeissä lehtiä varomattomasta ja Suomelle vaarallisesta kirjoittelusta ja tähdensi, että Neuvostoliitosta ja sen johtajista oli kirjoitettava ystävälliseen sävyyn, YYA-sopimuksen hengessä. (Salminen 1996, 38–39.)

Erityistarkkailussa oli Helsingin Sanomat, jonka pilapiirtäjä Kari Suomalainen oli useasti astunut isoille varpaille piirroksillaan. HS oli sodan jälkeen myös kiistatta kohonnut Suomen merkittävimmäksi sanomalehdeksi. Eljas Erko pyrki määrätietoisesti tekemään siitä kansainväliset mitat täyttävää uutislehteä, mistä kertoo esimerkiksi se, ettei lehti juuri vähentänyt ulkomaanuutisointinsa määrää sodan päätyttyä. Tommilan et al. (1988a, 156–157) mukaan HS:stä tuli vuoden 1956 yleislakon edellä jopa tasapuolisen uutisoinnin suunnannäyttäjä, kun se toi harvinaisella tavalla esiin työtaistelun molempien osapuolten näkemyksiä jutuissaan. Journalistinen kulttuuri Suomessa olikin 1950–60-luvuilla samassa muutostilassa kuin Yhdysvalloissa hieman aiemmin. Poliittisen kotiinpäinvedon hyväksyttävyyttä laski ja tärkeämmäksi nousi ammattimainen, professionaali asennoituminen journalistiseen työhön. Tärkeintä oli yleisön edun ajattelu ja ihanteina neutraalisuus ja pyrkimys tosiasioiden kertomiseen. Näitä ideaaleja alettiin kirjata journalistin ohjeisiin, joista ensimmäiset laadittiin vuonna 1958. (Tommila & Salokangas 1998, 275–277.) Viimeistään 1960-luvun puoliväliin tultaessa Helsingin Sanomat oli Suomen ylivoimainen ykkönen, ”kansakunnan diaario”. Sen vaikutusvalta tunnustettiin poliittisissa piireissäkin: lehti oli yhtäältä silmätikkuna ja sen kirjoittelu tarkassa syynissä, toisaalta taas puolueet kääntyivät vaalien alla sen puoleen joskus suurinkin toivein. (Tommila et al. 1988a, 156–157.)

Tämä erityisasema ei silti suojannut lehteä Kekkonselta, joka terävöitti linjaansa lehdistön suhteen nk. noottikriisin⁶⁶ jälkeen, syksyllä 1961. Kekkosen ahkera kirjelmöinti ja Neuvostoliiton painostus vaikuttivat siihen, että suoma-

⁶⁶ Kriisissä oli tiivistetysti kyse siitä, että Neuvostoliitto antoi 30.10.1961 Suomelle nootin, jossa se syytti Länsi-Saksaa, Tanskaa ja Norjaa sodan valmistelusta ja esitti Suomelle YYA-sopimuksen mukaisia sotilaallisia konsultaatioita. Kuin pisteeksi i:n päälle maa räjäytti samana päivänä maailman voimakkaimman atomipommin, Tsar Bomban. Kekkone oli tapahtuma-aikaan vielä Yhdysvaltain-matkallaan, josta palatuaan hän lensi Novosibirskiin tapaamaan Nikita Hrushtshevia. Keskustelujen tulos oli, ettei konsultaatioita tarvinnut aloittaa. Jälkeenpäin on spekuloitu runsaasti nootin todellisilla tarkoituksilla, etenkin sillä, oliko sen avulla tarkoitus pönkittää Kekkosen uudelleenvalintaa. Hänelle oli nimittäin noussut vahva vastaehdokas, Olavi Honka, jota tuki oma vaaliliitto. Se kuitenkin hajosi pian noottikriisin jälkeen. (Visuri 2006, 173–174.)

laislehdet alkoivat 1960-luvun lopulla sovittaa pääkirjoituksiaan yhä enemmän Moskovan ja sen Tehtaankadulla sijaitsevan suurlähetystön oikeiden tai kuviteltujen toiveiden mukaisiksi. Tämä synnytti samalla ns. symmetriaongelman: periaatteessa Neuvostoliittoa voitiin kritisoida vain, jos samassa yhteydessä moitittiin Yhdysvaltoja. Suomen johtavat lehdet pyrkivätkin 1960-luvun puolivälissä kirjoittamaan Neuvostoliitosta aiempaa rakentavampiin ja asiallisempiin esityksiin pyrkien. (Salminen 1996, 38–39, 246.) Neuvostoliiton painostuksen todellista voimaa on silti hankalaa arvioida. Salmisen (1998, 241) analyysin mukaan Tshekkoslovakian miehityksestä 1968 puhuttiin suomalaislehdissä jotta-kuinkin samalla tavoin kuin Die Weltissä, The Timesissa ja Dagens Nyheterissä. Lehdet tietoenkin keksivät keinoja kiertää painostusta. Neuvostoliiton kannalta arkaluonteisia aiheita käsitteleviä ulkopoliittisia juttuja voitiin esimerkiksi lainata läntisiltä uutistoimistoilta tai ruotsalaislehdiltä, jos niistä ei itse uskallettu kirjoittaa (Salminen 1996, 34). Tämä johti osaltaan siihen, että suomalaislehdet alkoivat käyttää yhä enemmän läntisiä lähteitä, mikä kasvatti kansainvälisten uutistoimistojen merkitystä. Helsingin Sanomien ulkomaanosasto oli aina hyvin läntisesti painottunut: uutispalvelut ostettiin UPI:lta, AP:ltä, New York Timesilta, LA Timesilta, Washington Postilta, ja STT:n kautta tulivat vielä Reuters ja AFP. Amerikkalaiset uutistoimistot ja lehdet sävyttivätkin kylmän sodan ajan maailmankuvaa HS:ssä. (Salminen 1999, 73.)

3.3.4 Televisio valtaa mediamarkkinoita

Toisen maailmansodan aikana ja sodan jälkeisinä vuosina mediakenttää hallitsivat sekä Suomessa että Yhdysvalloissa kaksi joukkoviestintä: lehdistö ja radio. Yhdysvalloissa sanomalehtien yhteislevikki oli vuonna 1945 yli 48 miljoonaa kappaletta, eli keskimäärin joka kotitalouteen tuli ainakin yksi lehti. Sama päti radioihin. (Defleur 1970, 65, 72.) Suomessa sanomalehdistö tavoitti käytännössä lähes koko väestön 1950-luvulle tultaessa, ja 1960-luvun alkuun mennessä lehti tuli melkein joka kotiin (Mervola 1998, 59–60). Radion kuuntelulupia taas oli sotien jälkeen noin puoli miljoonaa, ja vuonna 1955 luku oli jo kaksinkertainen (Ilmonen 1996, 189–192).

Tämä asetelma särkyi, kun mediamarkkinoille astui toisen maailmansodan päättymisen jälkeen uusi tulokas, televisio. Uuden viestimen alkutaival ei ollut helppo, sillä sota oli pysäyttänyt vuosikausiksi sen kehitystyön ja vielä sodan jälkeen Yhdysvaltain viestintäviranomainen FCC jähdytti televisioasemien perustamislupien myöntämisen, jotta lähetystaajuuksien jakamisesta saataisiin laadittua suunnitelma. Niinpä vuonna 1946 Yhdysvalloissa oli käytössä vain 8 000 televisiovastaanotinta. (DeFleur 1970, 74–76.) Varsinaisen vyörynsä amerikkalaiskoteihin televisio aloitti 1950-luvulla, jolloin sitä vauhditti yleinen nopea vaurastumiskehitys. Vuonna 1950 televisio oli 3,1 miljoonassa kodissa, viisi vuotta myöhemmin jo 32 miljoonassa. (Whitfield 1996, 153.) Suomi ei jäänyt kovinkaan paljon jälkeen. TV-lupien määrä kohosi välillä 1958–1968 8 000:sta 950 000:een. 1980-luvun puolivälin tienoilla lupia oli jo yli 1,5 miljoonaa. (Ilmonen 1996, 189–192; Salokangas 1996, 251–252.)

Sanomalehtiin television voittokulku ei alkuvaiheessa vaikuttanut, vaan raskaimmat iskut kokivat elokuva ja radio. Lehdet ja tv elivät sujuvasti yhdessä, joskin lehtien asema oli siitä kummallinen, että niiden toisaalta piti sisällössään huomioida yleisön kasvava kiinnostus uutta tulokasta kohtaan, kun taas mainosrahoista kilpaillessaan niiden piti samalla hieman halveksia sitä. Kehitys näkyikin alussa lähinnä elokuvateattereiden talousvaikeuksina ja radion kuuntelun vähenemisenä. Suurimpana huolena oli mainosrahojen karkaaminen television kitaan. 1960-luvulle tultaessa myös lehdet alkoivat kärsiä kilpailuasetelmasta. Surkeimmin kävi yleisaikakauslehdille: enteellistä oli kerran niin suosittu *Colliersin* kuolema 1957. Sille teki seuraa *Saturday Evening Post* 1969, ja seuraavina kahtena vuonna *Look* ja *Life*. Niiden levikki oli pysynyt jotakuinkin entisellään, mutta mainostajien luottamus oli kadonnut ja resurssit näin ollen ehtyneet. (Sterling 2002, 337–338, 398, 475.)

Sanomalehdetkin alkoivat hiljalleen kärsiä taloudellisesti. 1950-luvun loppuun mennessä viimeisimmät uutiset kertoneiden illan erikoispainosten teko oli käytännössä loppunut kokonaan ja viihdytystehtävä oli siirtynyt melkein täysin television hoidettavaksi. Television mahti nopeutti osaltaan kakkoslehtien häviämistä Yhdysvalloissa. Kun vuonna 1961 New Yorkissa ilmestyi vielä seitsemän päivittäistä sanomalehteä, oli määrä seitsemän vuotta myöhemmin vain kolme. Televisio ajoi samalla media-alaa yhdistymään entistä suuremmiksi konglomeraateiksi ja laajentamaan toimintaansa lehtien lisäksi televisio- ja radiopuolelle. (emt., 475–476.) Myös Suomessa isojen sanomalehtien määrä alkoi tippua toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, mutta syynä oli lähinnä poliittisen sanomalehtijärjestelmän mureneminen (ks. Salokangas 1998; Mervola 1998).

3.4 Monopoli murtuu, osa II: Intian atomikoe 1974

3.4.1 Kotimaista osaamista ja ulkomaista tekniikkaa

Ydinaseajan ensimmäiset kolme vuosikymmentä atomipommi oli pysynyt tiiviisti kylmän sodan kaksinapaisen itä-länsi-asetelman yksinoikeutena. Lännessä ydinarsenaaleja oli Yhdysvalloilla, Britannialla ja Ranskalla, idässä Neuvostoliitolla ja Kiinalla.⁶⁷ Vuonna 1974 tämä ”toinen atomimonopoli” murtui, kun

⁶⁷ Toki Etelä-Afrikka oli jo aloittanut salassa ydinaseiden kehittelyn, kuten Israelkin, jonka ydinohjelma alkoi 1950-luvun puolivälissä Dimonan reaktorin rakentamisella Negevin autiomaahan. Vuonna 1974 presidentti Efraim Katzir kertoi toimittajille: ”Jos meille tulisi tarve sellaisille aseille, voisimme hankkia niitä” (Bundy 1988, 505–507). Tehokkaan salailun ansiosta Israelin ydinohjelmasta saatiin tietoja julkisuuteen vasta vuonna 1986, kun Dimonan voimalassa työskennellyt tekniikko Mordechai Vanunu kertoi tietonsa brittiläiselle *Sunday Times* -sanomalehdelle. Teko osoittautui Vanunun kannalta kohtalokkaaksi, sillä Israelin turvallisuuspalvelun agentit sieppasivat hänet ja kuljettivat kotimaahansa, missä häntä pidettiin vangittuna liki 18 vuoden ajan. Vanunu vapautettiin huhtikuussa 2004, mutta hän ei edelleenkään saa poistua maasta tai antaa haastatteluja. (Nuclear Age Peace Foundation 2005a.)

Intia teki ensimmäisen atomikokeensa. Ydinaseet olivat vuotaneet kolmanteen maailmaan, vaikka 1968 solmitun ydinsulkusopimuksen piti periaatteessa estää se. Intian ydinohjelma oli tosin sopimusta varhaisempaa perua. Stephen Cohen (2001) ajoittaa sen syntyhetken jo maan itsenäisyyttä edeltävään aikaan, fyysikko Homi Bhabhan työhön. Bhabha opiskeli 1940-luvun alussa Britanniassa, jossa kuuli ensi kertaa Manhattan-projektista. 1944 hän palasi kotimaahansa ja alkoi tutkia kosmisten säteiden vaikutuksia. Intian itsenäistyttyä 1947 maa perusti oman atomienergiakomission, jonka puheenjohtajaksi Bhabha nousi. Brittiläinen Apsara-tutkimusreaktori rakennettiin vuonna 1958, ja kahden vuoden kulluttua toimintansa aloitti Kanadasta hankittu Cirrus-reaktori. Maan ydinohjelma keskittyi atomienergian rauhanomaiseen käyttöön, mutta siinä oli tilaa sotilaallisille hankkeille. Bhabha itse väitti helmikuussa 1965, että Intia voisi valmistaa ydinaseita puolessatoista vuodessa, jos se vain tahtois. Noihin aikoihin maa aloitti ydinräjähteen kehittämisen, ja vuoden 1971 loppuun mennessä perustyö oli saatu valmiiksi ja sopivan räjäytyspaikan etsinnät käynnistettiin. (Cohen 2001, 152–153, 158–159; Perkovich 1999, 171–172.)

Teknisessä mielessä Intian atomiaseen kehittäminen olikin melko suoraviivainen prosessi, mutta poliittiselta kannalta monimutkainen. Siinä leikkasivat sekä ulko- että sisäpoliittiset intressit.

3.4.2 Ulkopoliittiset tekijät

Intian nivoutuminen kylmän sodan valtapeliin on monipolvinen eikä kovin kivuton kertomus. Heti itsenäistymisensä jälkeen siirtomaa-ajan Intia jaettiin hindu- ja muslimivaltioihin, sillä kansanryhmien välit olivat kiristyneet äärimilleen. Muslimiosasta tuli Pakistan, ja samasta hetkestä käynnistyi kiista Kashmirin alueesta maiden välisellä rajalla. Kashmir on muslimienemmistöinen, mutta itsenäistymisen aikaan sitä johti hinduhallitsija, joka päätti, että alue liittyy Intiaan. Tämän ratkaisun seurauksena Kashmirista käytiin kolme sotaa vuosina 1947, 1965 ja 1971, eikä kiista ole päättynyt vielääkään. Kun Pakistan lähentyi kylmän sodan alkuvuosina länttä, etenkin Yhdysvaltoja, jäi Intian luonnolliseksi vaihtoehdoksi tukeutuminen Neuvostoliittoon. Yhteiselo on kuitenkin ongelmia se, että Neuvostoliiton oli samaan aikaan tuettava kommunistista Kiinaa, jolla oli rajakiistoja Intian kanssa. (Freedman 2001, 148–150; Perkovich 1999, 152–153, 168.)

Kuuban ohjuskriisin aikana tilanne alueella kääntyi. Kiina hyökkäsi Intian kimppuun ja sai apua Neuvostoliitolta, joka kaipasi kiinalaisten tukea toimilleen Kuubassa. Tämä suututti Intian, joka alkoi Pakistanin lailla myötäillä länttä.⁶⁸ Pakistan yritti käyttää Intian ja Kiinan konfliktia hyväkseen ja aloitti tuloksettomaksi jääneen rajasodan Intiaa vastaan vuonna 1965. Intian länsisuhteet eivät kuitenkaan jääneet ongelmattomiksi. Vuoden 1971 Intian ja Pakistanin sodassa Yhdysvallat nimittäin turvautui tykkivenediplomatiaan ja lähetti lento-

⁶⁸ Puolten vaihtaminen idän ja lännen oli kylmän sodan historiassa tavanomaista, ja etenkin kolmannen maailman valtiot loikkivat leiristä toiseen sen mukaan, kuka maata sattui johtamaan ja kummalta puolelta oli saatavissa parempia etuja. Ks. esim. Kidron & Smith 1980.

tukialus USS Enterprisen tukialuksineen Intian valtamerelle. Intia närkästy, koska siirto vaikutti siltä, että Yhdysvallat oli valmis suojaamaan Pakistania. Hieman lämmenneet suhteet Kiinaan kokivat samassa sodassa kolauksen, kun maa asettui Pakistanin tueksi. Tällä suurvaltojen pallottelulla oli vaikutuksensa Intian päätökseen alkaa kehittää atomiaseita. Etenkin Intian eliitti katsoi, ettei maata otettu vakavasti kansainvälisissä piireissä ja että ydinkoe voisi korjata tilanteen. (Perkovich 1999, 152–153.)

Tarkemmin katsottuna ulkopoliittikka oli kuitenkin sivuosassa varsinaisessa päätöksentekoketjussa. Intian turvallisuustilanne ei nimittäin ollut heikentynyt, vaan päinvastoin sitä kohensi 1970-luvun alussa solmittu laaja yhteistyösopimus Neuvostoliiton kanssa. Lisäksi uutena ydinaikeita rajoittavana tekijänä oli vuonna 1968 solmittu ydinsulkusopimus, vaikka Intia ei siihen liittynytäkään. (emt.) Sagan (1996, 65) nostaa esiin toisenkin syyn: jos ulkopoliittiset tekijät olisivat olleet määrääviä, miksi Intia ei kiihdyttänyt omaa ydinohjelmaansa Kiinan vuonna 1964 tekemän ydinkokeen jälkeen tai hakenut turvatakuita suurvalloilta? Kieltämättä Yhdysvaltain joukkojensiirrot Pakistanin-sodan aikana olivat Intialle ongelmallisia, mutta ydinkoe oli vastauksena niihin ylimitoitettu. Sen sijaan sisäpoliittisesti koe oli tärkeä.

3.4.3 Sisäpoliittiset tekijät

Intiassa oli käyty vuosina 1964–65 sekä 1968–69 kiivaita keskusteluja ydinaseiden hankkimisesta, mutta selvyyttä kysymykseen ei ollut saatu. Maa vältteli lopullista päätöstä ydinaseiden hankkimisesta, koska ratkaisu olisi saattanut osoittautua poliittisesti riskialttiiksi, epäsuosituksi tai täysin tarpeettomaksi. (Perkovich 1999, 163–164.) Epävarmuus oli tullut esiin jo itsenäisyyskari Mahatma Gandhin ajattelussa. Yhtäältä hän piti ydinaseita täysin moraalittomina tuhoaseina, mutta samalla hän havaitsi niiden merkityksen kansalliselle turvallisuudelle. Pitkäaikainen pääministeri Jawaharlal Nehru (1947–1964) ei myöskään halunnut ryhtyä ratkomaan dilemmaa, vaan Intia jatkoi puheiden tasolla ydinaseriisunnan kannattamista, mutta piti silti ovea auki asekehittelylle. (Basrur 2001, 185–186.)

Kysymys palasi poliittiseen keskusteluun keväällä 1972, kun parlamentissa kysyttiin hallitukselta, olisiko sen syytä ryhtyä Pakistanin-sodan takia toimiin ydinaseiden rakentamiseksi. Puolustusministeri Jagjivan Ram vastasi, että hallituksen politiikkana oli käyttää ydintekniikkaa ainoastaan rauhanomaisiin tarkoituksiin, ja että puolustuksen kulmakivenä toimivat tavanomaiset aseet. Vastaus ei tyydyttänyt parlamenttia, joten kevään aikana kaikki puolueet kommunisteja lukuun ottamatta vaativat joko ydinaseiden kehittämistä tai ainakin niiden kehittämisvalmiuksien parantamista. (Perkovich 1999, 163–164; 169.)

Milloin Intia teki virallisen päätöksen ydinkokeesta? Kysymykseen ei ole selvää vastausta, sillä Perkovichin (1999, 168) mukaan asiasta ei ole olemassa julkistettua kronologiaa ja päätöksenteossa mukana olleet henkilöt ovat jopa kertoneet, ettei kirjallisia dokumentteja ole lainkaan: ”Siitä ei ollut edes yhtä paperinpalasta”, sanoi maan atomienergiakomissiota tuolloin johtanut tiede-

mies Homi Sethna. Ilmeisesti kaikki valmistelutoimet tehtiin ilman selvää tietoa siitä, tehtäisiinkö atomikoetta lopulta vai ei. Kun toimeen oli ryhdytty, näytti asia saavan samanlaista pysäyttämätöntä liikevoimaa kuin Manhattan-projekti Yhdysvalloissa 1940-luvulla – prosessiin oli upotettu niin paljon rahaa ja aikaa, että se eli omaa elämäänsä. Jälkeenpäin poliitikot olivatkin hyvin epämääräisiä asian suhteen. Puolustusministeri Ram sanoi pian kokeen jälkeen, että päätös oli tehty kolmisen vuotta aiemmin. Sethna taas oli sitä mieltä, että oikea vuosi oli 1972. Vielä maaliskuussa 1973 *Times of Indian* haastattelussa marsalkka Manekshaw oli katsonut, ettei maa tarvinnut lainkaan ydinaseita turvallisuutensa takaamiseksi:

Emme voi käyttää niitä. Voimme tuottaa ydinaseita, jos tiedemiehemme paneutuvat asiaan ja käytämme rutkasti rahaa -- mutta samaan aikaan miljoonien ihmisten olisi odotettava perustarpeita, kuten ruokaa, vaatteita ja suojaa. (emt., 170–172)

Poliitikkojen ja sotilaiden ristiriitaiset lausunnot ovat ymmärrettäviä, sillä heillä oli erittäin vähän tietoja koko hankkeesta. Koe lyötiin lukkoon alkuvuodesta 1974 ylimmän johdon sisäpiirissä. Hallituksen mielipidettä ei kysytty, armeija pidettiin pimennossa eikä avainministereitäkään informoitu. Puolustusministeri Ramille kokeesta kerrottiin vasta toukokuun alussa, ja ulkoministeri Swaran Singh sai tiedon vasta kaksi vuorokautta ennen h-hetkeä. (emt. 173–174.) Räjähdytystä kannattaneiden tiedemiesten mukaan heilläkään ei ollut selvää käsitystä siitä, mitkä motiivit vaikuttivat taustalla, kun pääministeri Indira Gandhi päätti antaa hyväksyntänsä kokeelle (Sagan 1996, 66). Ajankohta oli kuitenkin erittäin otollinen, sillä alkuvuodesta 1974 Gandhin hallituksen suosio ryömi pohjamudissa ja poliittinen ilmapiiri maassa oli kireä. Huhtikuussa toimittaja Kuldip Nayar kertoi artikkelissaan, miten ihmiset ympäri maata puhuivat avoimesti kommunistisesta vallankumouksesta tai sotilasdiktatuurista. Vaikuttaa siis todennäköiseltä, että juuri sisäpoliittiset asiat saivat Gandhin hyväksymään atomikokeen. Se oli halpa ja kohtalaisen harmiton keino parantaa hallituksen asemaa sekä julkisuuskuvaa. Vaikka sen ulkopoliittiset hyödyt jäisivätkin vähäisiksi, se olisi sisäpoliittinen valttikortti. (Perkovich 1999, 173–175.)

3.4.4 Koe ja sen seuraukset

Intia räjäytti ensimmäisen ydinlatauksensa 107 metriä maan alla Pokhranin kylässä läntisessä Rajasthanin osavaltiossa 18.5.1974 kello 8.05. Räjähdytystä edelsi suma teknisiä ongelmia, ja vielä koepäivän aamuna teknikot hermoilivat, voisiko ilman suuri kosteus aiheuttaa oikosulkuja sähköjärjestelmiin. ”Hymyileväksi Buddhaksi” nimetty koe kuitenkin onnistui. Koepäivän iltana atomienergiakomission puheenjohtaja Homi Sethna kertoi toimittajille räjähdyksen voimakkuuden olleen 10–15 kilotonnia. Intialaislehtien mukaan suuruutta kuitenkin liioiteltiin. Elokuussa 1981 sanomalehti *Sunday Observer* kirjoitti tutkijalähteisiin viitaten, että räjähdyksen teho olisi ollut vain kaksi kilotonnia. (Perkovich 1999, 181–182.)

Intian hallitus kutsui testiä ”rauhanomaiseksi ydinkokeeksi”, ja atomienergiakomissio ilmoitti, ettei maalla ole mitään aikeita tuottaa ydinaseita. Pääministeri Indira Gandhi vakuutti, ettei ole syytä riehaantua, sillä kyse on normaalista tutkimustoiminnasta. Paikallisen lehdistön reaktiot olivat silti ekstaattisia: ”Innostunut kansakunta kiittelee saavutusta”, julisti *Times of India*, ”Viiden suuren monopoli murtunut”, katsoi *Sunday Standard*. Muissa otsikoissa saavutusta kuvattiin mm. ”Intialaisen nerouden voitoksi” ja ”Merkittäväksi virstanpylvääksi”. *Indian Express* kirjoitti: ”Intian ydinräjäytys on singonnut sen valtioiden eturiviin. Enää sitä ei pidetä ’säälittävänä jättiläisenä’”. (emt., 178–179.) Kesäkuussa 1974 tehdyissä gallupeissa 91 prosenttia intialaisista oli tietoisia kokeesta ja 90 prosenttia sanoi olevansa ylpeä siitä. Gandhin henkilökohtainen kannatus kohosi kolmanneksella. (Sagan 1996, 68.)

Uutista ei kuitenkaan otettu kaikkialla vastaan yhtä riemuiten. Intian sosialistipuolueen johtaja George Fernandes⁶⁹ ei uskonut, että koe tai jäsenyys ”ydinkerhossa” antaisi maalle mitään etuja kansainvälisissä asioissa. Ulkomaille oltiin vielä nuivempia. Pakistanin pääministeri Zulfikar Ali Bhutto piti Intian toimia uhkaavana ja kohtalokkaana kehitysaskeleena. Bhutto korosti, että Pakistan ei tulisi koskaan nöyrytymään Intian ydinasein tekemän kiristyksen edessä. Kiina ei kommentoinut koko asiaa millään tavalla. Yhdysvalloissa vallitseva tunne oli hämmennys. Maan ulkoministeriön edustajat sanoivat vuoroin yllättyneensä uutisesta, vuoroin ennakoineensa kokeen mahdollisuuden. Virallisen vastauksen toimitti suurlähettiläs Daniel Moynihan, joka katsoi Intian tehneen pahan virheen:

Intia on tehnyt valtavan erehdyksen. Te olitte Etelä-Aasian hegemoninen valta numero yksi, kakkossijalla ei ollut ketään, ja Pakistan ehkä tuli kolmosena. Vaan vuosikymmenen kuluttua joku pakistanilainen kenraali saattaa soittaa ja sanoa: ”Minulla on neljä ydinasetta ja haluan Kashmirin. Jos ette suostu, pudotamme ne teidän niskaanne ja tapaamme kaikki taivaassa.” Ja mitä te silloin teette? (Perkovich 1999, 186.)

Intia suhtautui saamaansa kritiikkiin kitkerästi. Intian YK-lähettiläs Rikhi Jaipal valitti *International Security* -lehteen lähettämässään artikkelissa ydinasevaltojen kaksinaamaisuutta:

Nämä ydinvoiman bramiinit [pappiskastin edustajat] kannattavat oman kastinsa pitämistä puhtaana vähempiarvoisten kustannuksella. He saarnaavat, että muiden valtioiden pitäisi luovuttaa ydinlaitoksensa tiukkaan kansainväliseen valvontaan, eikä niiden pitäisi antaa tehdä rauhanomaisia kokeita, kun taas he itse olisivat vapaita rakentamaan ydinaseita, tekemään ydinkokeita ja kehittämään reaktoreita. Tällainen ajattelu loukkaa kehitysmaiden itsenäisyyttä ja on eräänlaista ydinkolonialismia. (Jaipal 1977, 47.)

Jaipalin kommentit heijastelivat suoraan sitä linjausta, jota Intia oli käytännössä noudattanut itsenäistymisestään saakka. Intian edustaja Vijaya Lakshmi Pandit oli ilmoittanut jo vuonna 1948 YK:n yleiskokoukselle, että atomienergialla voisi olla valtaisa merkitys elintason kohottamisessa edes lähelle läntistä tasoa, joten kehitysmaat eivät voi hylätä yhtään tilaisuutta kehittää atomivoimaa teolli-

⁶⁹ Fernandesin mielipiteet ydinaseista muuttuivat myöhemmin melko lailla, ks. 3.10.1.

suuskäyttöön eivätkä sallia minkään kansainvälisen, teollisuusmaiden johtaman organisaation valvoa toimiaan. Intia asettiikin 1940-luvun lopulla vastustamaan Baruchin suunnitelmaa ja 1956 se kritisoi kiivaasti YK:n alaisen kansainvälisen atomienergiajärjestön IAEA:n perustamista. Ydinsulkusopimus jäi niin ikään hyväksymättä samoilla perusteilla. (Sullivan 1970, 355–356, 361.)

Mutta mitä Intia sitten saavutti kokeellaan? Vastaus on, ettei paljoakaan. Koe käynnisti Etelä-Aasiassa pienessä mittakaavassa samantyyppisen kilpavarustelun, mikä oli jo nähty suurvaltojen välillä. Lokakuussa Pakistan ilmoitti suunnitelmistaan rakentaa 24 ydinreaktoria vuoteen 2000 mennessä, ja se teki Ranskan kanssa sopimuksen plutoniumin jälleenkäsittelylaitoksen rakentamisesta.⁷⁰ Aseet eivät tuoneet tullessaan turvallisuutta tai parempaa arvoasemaa, päinvastoin. Sisäpoliittinenkin hyöty jäi väliaikaiseksi, sillä jo syyskuuhun mennessä Gandhin hallituksen suosio oli laskenut alemmas kuin koskaan aiemmin. Tosin länsimaat jatkoivat kokeesta huolimatta Intian avustamista. Alle kuukausi ydinkokeen jälkeen teollisuusmaat nostivat Intiaan suuntautuneen kehitysapunsa määrää, ja Yhdysvallat jopa laivasi kesäkuussa maahan uraanipolttoaine-erän. (Perkovich 1999, 179, 183–185, 188.) Sittenmin suhtautuminen kiristyi, ja vuonna 1976 Yhdysvaltain kongressi sääti lain, joka leikkasi avustuksia maille, jotka eivät tee täysimittaista yhteistyötä IAEA:n kanssa (Ganguly 1999, 160).

3.5 Détenten hiipuminen 1970-luvulla

1970-luku oli alkanut aserajoitussopimusten merkeissä, ja samalla raiteella jatkettiin vielä hyvän matkaa eteenpäin. Osittainen ydinkoekielto sopimus PTBT sai täydennystä vuosina 1974 ja 1976, jolloin Yhdysvallat ja Neuvostoliitto allekirjoittivat ydinkokeiden voimakkuutta rajoittavan TTBT-sopimuksen (*Threshold Test Ban Treaty*) sekä sen täydennykseksi rauhanomaisia ydinräjäytyksiä rajoittavan PNET-sopimuksen (*Peaceful Nuclear Explosions Treaty*). TTBT rajoitti maanalaisten ydinkokeiden voimakkuutta maksimissaan 150 kilotonniin. PNET puolestaan tehtiin täydentämään aiempiin sopimuksiin jäänyt aukko ns. rauhanomaisista ydinräjäytyksistä. Vielä 1970-luvulla katsottiin, että ydinlatauksilla voitaisiin kenties rakentaa esimerkiksi kanavia, satama-altaita tai maantietunneleita. Sopimusta ei koskaan ratifioitu, mutta maat sitoutuivat

⁷⁰ Sinänsä Intian koe ei toiminut Pakistanin ydinohjelman käynnistäjänä, sillä maa oli aloittanut oman ydinaseen kehitystyön jo aiemmin. Pakistanin atomienergiakomissio PAEC oli perustettu 1957, mutta aluksi maan ydinohjelma oli suunnattu puhtaasti rauhanomaisiin tarkoituksiin. Sodat Intian kanssa muuttivat suhtautumista, ja vuonna 1972 pääministeri Zulfikar Ali Bhutto päätti lähteä kehittämään ydinaseita. Bhutto oli jo kuusi vuotta aiemmin julistanut, että jos Intia saa atomipommin, seuraa Pakistan perässä vaikka heidän pitäisi syödä ruohoa. Ydinohjelman vetäjäksi tuli vuonna 1974 Abdul Qadeer Khan, joka oli ilmeisesti anastanut uraanin rikastamisohjeet työskennellessään Hollannissa ydinlaitoksessa. Intian tapaan Pakistankaan ei allekirjoittanut NPT-sopimusta. (Ahmed 1998, 180–183.)

epävirallisesti noudattamaan sitä. TTBT olisikin menettänyt merkityksensä, jos ”rauhanomaisessa tarkoituksessa” maat olisivat voineet räjäytellä miten suuria latauksia huvittaa. Vuotta PNET:n jälkeen Yhdysvallat, Neuvostoliitto sekä Britannia aloittivat kolmenväliset neuvottelut ydinkokeiden kieltämisestä tykkäänään. Ydinkoekieltosopimus (CTBT, *Comprehensive Test Ban Treaty*) olisi toteutuessaan kieltänyt kaikki ydinkokeet. Täyskielto olisi merkinnyt jarrua asevarustelukisalle, sillä sen myötä uudenlaisten ydinaseiden kehittäminen olisi vaikeutunut huomattavasti. Se olisi samalla vahvistanut ydinsulkusopimusta antamalla signaalin siitä, että ydinasevallat tosissaan pyrkivät täyttämään siitä oman osuutensa, mitä esimerkiksi Intia oli kiivaasti vaatinut. CTBT jäi kuitenkin vielä toteutumatta. Keskusteluja varjostivat alusta pitäen ongelmat, jotka koskivat kiellon valvontaa sekä laboratorioissa tehtäviä erittäin pienitehoisia ydinräjäytyksiä. (Goldblat 1982, 27–29.)

Vuonna 1977 détente alkoi kuitenkin hiipua ja kylmä sota kääntyi taas kylmemmäksi. Heinäkuussa Yhdysvaltain presidentin Jimmy Carterin hallinto ilmoitti maansa kehittävän uudentyyppistä ydinasetta, neutronipommia (ERW, *Enhanced Radiation Weapon*). Sillä tarkoitetaan minikokoista vetypommia, jonka räjähdysteho ja radioaktiivinen laskeuma ovat pienet. Sen sijaan pommi tuottaa runsaasti neutronisäteilyä, joka tappaa sotilaita. Keksintö otettiin julkisuudessa vastaan penseästi. Ydinaseita vastustavat järjestöt ja Neuvostoliitto nimesivät sen ”kapitalistien pommiksi”, joka tappaa ihmiset, mutta jättää rakennukset pystyyn. Kriitikot huomauttivat myös, että neutronipommi saattaisi heikentää ydinpelotetta ja lisätä ydinsodan riskiä. Vuotta myöhemmin Yhdysvallat luopui aikeistaan. (Allin 1994, 85–88.)

Neutroniprojekti oli merkki välien kiristymisestä, ja tilannetta pahensi niin ikään vuonna 1977 tapahtunut Neuvostoliiton uuden mannertenvälisen SS-20-ohjuksen käyttöönotto. SS-20 oli teknisesti Neuvostoliiton aiempia ohjuksia nopeampi ja tarkempi. Sen kantama ei yltänyt Yhdysvaltoihin asti, mutta Länsi-Euroopan se kattoi kokonaan. Yhdysvalloissa ohjuksen katsottiin muuttaneen ratkaisevasti voimatasapainoa ja iskeneen kiilaa Euroopan ja Yhdysvaltain väliin. Huomattavaa ohjuksissa oli niiden kantama, jonka vuoksi ne sijoittuivat kokonaan SALT-sopimuksen ulkopuolelle. Yhdysvalloissa ohjuksia pidettiin merkinä siitä, että Neuvostoliitto pyrki hallitsemaan Länsi-Eurooppaa. Maan aseriisunta- ja asevalvontaviraston ACDA:n johtaja Eugene Rostow vertasi ohjusten sijoittamista Euroopan vastaiselle rajalle Kuuban kriisiin. (emt., 85, 88–91.)

SS-20 synnytti euro-ohjuskriisiksi nimetyn konfliktin. Nato-ministerit päättivät joulukuussa 1979, että Yhdysvallat sijoittaa vastavetona Neuvostoliiton toimille 572 uutta ohjusta Länsi-Saksaan, Britanniaan, Italiaan, Belgiaan ja Hollantiin. Saksaan tulisi 108 Pershing II -ohjusta ja neljään muuhun maahan 464 maaltalaukaistavaa GLCM-ohjusta. Näitä keskimatkan (INF) ohjuksia voitaisiin ampua Euroopasta Neuvostoliittoon. Päätöstä pidettiin Yhdysvalloissa toimivana, sillä sen myötä voitaisiin kertaheitolla palauttaa SS-20:n horjuttama tasapaino, osoittaa maan sitoutuminen Euroopan puolustamiseen ja testata, olivatko mantereen valtiot valmiit ottamaan amerikkalaisaseita vastaan, vai oli-

vatko ne taipuneet Neuvostoliiton kiristykseen. Päätöksestä aiheutui kuitenkin lähinnä harmia ja siitä tuli ”ratkaisu etsimässä ongelmaa”. (emt.; DeGroot 2004.)

Kylmän sodan kiristymisestä huolimatta suurvallat ehtivät saada vuonna 1979 valmiiksi SALT II -sopimuksen, jossa rajataan kummankin osapuolen ydinarsenaalit 2 400 ohjukseen. Sopimuksessa on lisäksi tarkempia säädöksiä mm. MIRV-ohjusten ja laukaisualustojen määristä. Sopimus oli historiallinen, mutta ei vailla heikkouksia. Aseiden katto oli asetettu korkealle; itse asiassa rajoitukset kävivät hyvin yhteen kummankin maan senhetkisten aseohjelmien kanssa. Lisäksi Neuvostoliiton ballististen monikärkiohjusten määrän sallittiin kasvaa yli 40 prosentilla. SALT II ei siis niinkään rajoittanut ydinaseiden määrän kasvua kuin salli sitä, joten kyse oli lähinnä kilpavarustelun tekemisestä ennustettavammaksi. (Goldblat 1982, 35–37.) Sopimus ei kuitenkaan koskaan ehtinyt ratifiointiin asti, sillä Joulupäivänä 1979 neuvostojoukot marssivat Afganistaniin ja presidentti Jimmy Carter veti SALT II:n pois senaatin käsittelystä.

3.6 Kahden suunnan 1980-luku

1980-lukua voidaan syystä pitää kaksijakoisena ajanjaksona. Vuosikymmenen alussa kylmä sota kävi kireimmillään vuosikausiin: liennytyks oli kaukainen muisto, sotilaallinen vastakkainasettelu lisääntyi ja aserajoitusneuvottelut oli pantu jäihin. Suurvaltasuhteiden uusi vaihe henkilöityi Yhdysvaltain republikaanipresidenttiin Ronald Reaganiin, joka monien yllätykseksi löi Jimmy Carterin vuoden 1980 vaalitaistossa. Reagan oli jyrkästi kommunistivastainen, eikä hän peitellyt sitä esiintyessään julkisuudessa. Hän mm. nimitti Neuvostoliittoa avoimesti ”pahan valtakunnaksi”. Kuitenkin 1980-luvun puolivälin tienoilla kaikki alkoi muuttua: neuvotteluyhteyksiä vahvistettiin ja osapuolet palasivat saman pöydän ääreen. Lopulta koko kylmä sota tuli päätepisteeseensä itäblokin murennuttua ja Neuvostoliiton hajottua. Suurvaltojen välisen ydinsodan uhka väistyi ja alkoi jopa näyttää mahdolliselta, että ydinsulkusopimuksen vaatimus ydinaseriisunnasta toteutuisi.

3.6.1 Konservatiivien ja ydinasevastaisten liikkeiden yhtäaikainen nousu

Konservatiivien vastaisku Yhdysvaltojen poliittisella kentällä oli alkanut 1970-luvun puolivälin tienoilla, kun kovan linjan republikaanit alkoivat esittää vastalauseita Richard Nixonin, Gerald Fordin ja Jimmy Carterin hallintojen politiikkaa vastaan. Kritiikin mukaan Yhdysvallat oli syyllistynyt vuosikaudet samantyyppiseen myönnetysspolitiikkaan kuin Euroopan vallat Saksaa kohtaan 1930-luvulla. Konservatiivit katsoivat myös, että tarrautuminen MAD:in kaltaiseen ydinaseoppiin tarkoitti lännen kohtalon asettamista vihollisen käsiin, sillä doktriinissa uusien aseiden rakentaminen oli hyödytöntä ja jopa vaarallista. Osansa syytöksistä saivat tiedemiehet, joiden katsottiin olevan – taas kerran – vasemmistoon kallellaan. Konservatiivien kärkihahmoihin kuulunut professori

Richard Pipes syytti, että Yhdysvaltain strateginen politiikka oli ”tiedemiehen ja tilintarkastajan avioliitosta syntynyt ja ammattisotilas oli unohdettu ja petetty”. (Allin 1994, 59.)

Konservatiivit perustivat 1970-luvun puolivälissä asiaansa ajamaan eturyhmän nimeltään *Committee of the Present Danger* (Vallitsevan vaaran komitea, CPD). Sen peruslähdekohtina olivat SALT II -sopimuksen ankara kritisointi ja liennytyspolitiikan sekä venäläisten arvostelu. Ryhmän mielestä Neuvostoliiton uhkaa ei otettu tarpeeksi vakavasti. Komitean jäsenistä suurin osa oli toiminut aiemmin keskustiedustelupalvelu CIA:ssa nk. Ryhmä B:n palveluksessa. CIA:n johtaja George Bush oli pestannut sen 1970-luvulla arvioimaan uudelleen tiedustelupalvelun tekemät laskelmat Neuvostoliiton uhasta (Ryhmä A:n raportin), ja varsin ennalta-arvattavasti Ryhmä B katsoi, että uhkaa oli pahasti aliarvioitu. Arvion mukaan Neuvostoliitto oli hylännyt MAD-opin, pyrki saavuttamaan ensi-iskukyvyn ja voittamaan ydinsodan. (Scheer 1983, 37–39; Allin 1994, 60.)

Ajatuksella Neuvostoliiton uhan aliarvioimisesta oli 1970-luvun lopulla vastaavanlainen vaikutus kuin noin 20 vuotta aiemmin missile gap -puheilla. Tiukkaa linjaa vaalikampanjassa ajanut Reagan jätti sovittelevamman Carterin varjoonsa, ja niinpä tämä entinen western-elokuvien tähti, Kalifornian kuvernööri ja CPD:n jäsen nousi maan johtoon. (Scheer 1983, 36.) Reaganin asemaa pönkitti marraskuussa 1979 käynnistynyt Iranin panttivankiselkkaus, jossa joukko iranilaisen radikaalin opiskelijajärjestön jäseniä valtasi Yhdysvaltain lähetystön Teheranissa ja otti vangiksi 66 amerikkalaista. Carterin hallinto ei kyennyt ratkaisemaan kriisiä, mutta vain hetki sen jälkeen kun Reagan oli ottanut viran vastaan tammikuussa 1981, vangit vapautettiin. Poliittinen kurssi Yhdysvalloissa muuttui nopeasti kun CPD:n väki valtasi Washingtonin johtopaikat. Vuoden 1981 loppuun mennessä kaikkiaan 32 komitean 182 jäsenestä oli saanut tärkeän viran hallinnossa, kuten Eugene Rostow, josta tuli aseriisunta- ja asevalvontavirasto ACDA:n johtaja (Powaski 2000, 15). Reaganin henkiinherättämän ulkopoliittisen neuvonantajaryhmän (*Foreign Intelligence Advisory Board*) jäsenistä jopa puolet oli CPD:n miehiä (Allin 1994, 60).

Samoihin aikoihin maailmalla tapahtui merkittävää ydinasevastaista liikehdintää. Lähtölaukauksena toimi 1979 tehty euro-ohjusten sijoittamispäätös, mikä herätti parikymmentä vuotta horroksessa olleet ydinasevastaaiset liikkeet. Kesäkuussa 1980 noin 20 000 ihmistä marssi Lontoon Hyde Parkissa vastalauseena ohjuksille. Greenham Commonin ja Faslanen tukikohtien viereen pystytettiin pysyvät mielenosoitusleirit ja lokakuussa Trafalgar Squarella nähtiin 70 000 ihmisen protestimarssi. Seuraavien kolmen vuoden aikana suurmarsseja järjestettiin mm. Roomassa, Milanossa, Bonnissa ja Berliinissä. CND:n ja Sanen jäsenmäärät moninkertaistuivat. Enimmillään Länsi-Saksan kaduilla parveili liki miljoona mielenosoittajaa. Mielenilmaukset levisivät Yhdysvaltoihin, jossa Nevadan ydinkoealueella helmikuussa 1982 nähtiin ensimmäinen laaja

ydinasevastainen mielenosoitus sitten vuoden 1957. (DeGroot 2004, 321; Allin 1994, 91.)⁷¹

Suuren yleisön raju reaktio sai varsinkin Länsi-Saksan poliitikot epäröimään mielipiteissään, mikä tulkittiin Yhdysvalloissa merkiksi maan luisumisesta Neuvostoliiton käskyläiseksi. Monet alkoivat epäillä Euroopan-liittolaisten luotettavuutta, varsinkin konservatiivi Richard Perle, joka tokaisi aseneuvottelujen yhteydessä saksalaisista: ”Nato-kokouksissa ehti hädin tuskin sanoa *Guten Morgen*, kun he jo alkoivat ehdotella luopumista yhdestä jos toisesta Naton periaatteesta.” (Allin, 1994, 96.) Yhdysvaltain huoli siitä, että Neuvostoliitto oli kyennyt vaikuttamaan Euroopan maihin, ei välttämättä ollut perusteeton. DeHaven (1991, 88) analysoi, että kun Neuvostoliitto käyttäytyi yhteistyöhaluisesti Länsi-Saksaa kohtaan, palkitsivat länsisaksalaiset hallituksensa kannatuksen kasvulla, kun taas Neuvostoliiton alkaessa toimia vihamielisesti hallituksen suosio tippui.

Pitkällisen jatkailun jälkeen euro-ohjusten sijoittaminen aloitettiin loppuvuodesta 1983, minkä seurauksena Neuvostoliitto vetäytyi Genevessä käynnissä olleista aseriisuntaneuvotteluista.

3.6.2 Haukat näyttävät kyntensä I: Tähtien sota ja kylmä syksy 1983

Vuosi 1983 oli yksi kylmän sodan kylmimpiä hetkiä. Maaliskuussa presidentti Reagan piti kuuluisan ”Tähtien sota” -puheensa, jossa hän haki kansalaisten tukea valtaville puolustusbudjetin korotuksille. Reagan kertoi Neuvostoliiton uhasta ja sen sotilaallisesta mahdista tavalla, joka muistuttaa hyvin paljon 1950-luvun lopun missile gap -ajatuksia Yhdysvaltain haavoittuvuudesta. Parhaiten puhe muistetaan kuitenkin loppuosastaan, jossa Reagan pyysi tiedeyhteisöä kehittämään avaruuteen sijoitettavan puolustusjärjestelmän suojaamaan Yhdysvaltoja ballistisilta ohjuksilta:

Antakaa minun jakaa kanssanne visio tulevaisuudesta, joka tarjoaa toivoa. Visio on käynnistää ohjelma Neuvostoliiton mahtavan ohjusuhan torjumiseksi puolustuksellisin keinoin. - - Entä jos vapaat kansat voisivat elää turvallisesti tietäen, ettei heidän turvallisuutensa riipu Yhdysvaltain uhkauksesta vastata välittömästi Neuvostoliiton iskuun, vaan että voisimme tuhota strategiset ballistiset ohjukset jo ennen kuin ne saavuttaisivat oman tai liittolaistemme maaperän? Tiedän, että tämä on mittava tekninen tehtävä, jota ei välttämättä saada valmiiksi ennen vuosisadan loppua. - - Mutta eikö ole kaiken vaivan arvoista vapauttaa maailma ydinsodan uhasta? Tiedämme että on. (Reagan 1983)⁷²

⁷¹ Mielenosoitusaalto kuitenkin tyrehtyi nopeasti. Kun Länsi-Saksan parlamentti viimein marraskuussa 1983 sinetöi ohjusten sijoittamisen, oli parlamenttitalon edustalle kokoontunut vain muutamia satoja ihmisiä. (Joffe 1987, 6.)

⁷² Avaruuden varustaminen ydinasein ei ollut uusi ajatus. Saksan V-rakettien isänä tunnettu Wernher von Braun kampanjoi heti toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvalloissa ydinaseistetun avaruustukikohdan luomiseksi, koska näin maa saavuttaisi ylivallan avaruudessa Neuvostoliittoon nähden. Hanke jäi ballististen ohjusten kehittämistyön jalkoihin. (Neufeld 2006.)

Reaganin suunnitelma merkitsi käytännössä suoraa irtiottoa MAD-opista ja ABM-sopimuksesta, eli irtautumista siitä *status quosta* tai Gaddisin (1997) termein pitkästä rauhasta, johon suurvaltasuhteet olivat päätyneet Kuuban kriisin jälkeen. Neuvostoliiton näkökulmasta se voitaisiin aivan hyvin tulkita yritykseksi hankkia ydinsodan voittamiseen vaadittava ensi-iskukyky⁷³. Muiden muassa fyysikko Hans Bethe kutsui Tähtien sotaa tai oikeammin SDI-hanketta (*Strategic Defense Initiative*) vaaralliseksi fantasioinniksi. Tähtien sota olisi myös ollut tähtitieteellisen kallis, mikä tehtiin Reaganille tiettäväksi varsin pian. DeGrootin (2004, 313) mukaan idean varsinaisena isänä oli ollut vetypommin isä Edward Teller. Reaganin valinnan jälkeen Teller vieraili usein Valkoisessa talossa ja esitteli presidentille suunnitelman, jossa avaruuteen sijoitettu atomipommin voimalla toimiva röntgenlaser antaisi Yhdysvalloille täyden suojan ydinohjuksilta. Suunnitelma sai Reaganilta innostuneen vastaanoton.

Reagan ei halunnutkaan luopua lempilapsestaan vielä moneen vuoteen huolimatta tiedemiesten varoituksista. Yhtenä syynä saattoi olla, että SDI oli mielipidemittausten mukaan suosittu. Joskin on huomattava, että samojen gallupien mukaan amerikkalaisten tietämys maansa ydinasepuolustuksesta oli hyvin hataraa. Vielä vuonna 1984 enemmistö katsoi olevansa tyytyväinen ydinaseilta suojaaviin puolustusjärjestelmiin, joita tosiasiassa ei ollut olemassakaan. Keväällä 1979 vastaavalla kannalla oli ollut peräti kolme neljänestä. (Graham & Kramer 1986, 126.)

Vuoden 1983 toinen merkittävä ydinaseisiin liittyvä tapaus oli tapahtumaketju, joka oli johtaa jopa ydinsotaan. Sen kulkua ei ole analysoitu niin tarkkaan kuin Kuuban ohjuskriisiä, mutta mm. Hershberg (1994) katsoo, että suurvaltojen yhteenotto oli kenties jopa lähempänä kuin syksyllä 1962. Kyse oli jälleen kerran kylmän sodan logiikan muodostamasta eskalaatiosta, joka perustui molemminpuoliseen epäluuloon sekä ydinaseiden paineen muodostamaan pakkoon vastata toisen osapuolen toimiin jo ennen kuin toinen osapuoli oli ehtinyt tehdä mitään. Neuvostoliiton turvallisuuspalvelu KGB oli nimittäin Reaganin ensimmäisten presidenttivuosien aikana vakuuttunut siitä, että Yhdysvallat valmistautui ydinsotaan, mitä luuloa Tähtien sota -puhe entisestään kasvatti. Tämän vuoksi se aloitti suuroperaaation asian selvittämiseksi, ja syksyllä Neuvostoliiton johtoon noussut tiedustelupalvelu KGB:n entinen johtaja Juri Andropov päätteli Yhdysvaltain luisuneen ”sotilaalliseen psykoosiin”. Andropovin teoria sai vahvistusta lokakuussa, kun euro-ohjusten sijoittaminen Länsi-Saksaan alkoi. Lisäksi Yhdysvaltain joukot tekivät maihinnousun piskuiseen Karibian saarivaltioon Grenadaan, missä oli neljä vuotta aiemmin tapahtunut marxilainen vallankumous. Yhdysvallat taas oli saanut pontta omille negatiivisille kuvitelmiin Neuvostoliiton aikeista, kun venäläishävittäjät olivat syys-

⁷³ Reaganin hallinnon ydinasestrategiaa oli luonnosteltu turvallisuusasiakirjassa NSDD-13, joka vuodettiin New York Timesiin 1982. Siinä edellytettiin Yhdysvalloilta kykyä käydä pitkittynyttä ydinsotaa, joka vaatii toistuvien, huolellisesti suunniteltujen ja rajoitettujen ydiniskujen tekemistä venäläiskohteisiin. Iskujen välillä käytäisiin diplomaattisia keskusteluja. (Powaski 2000, 16.)

kuussa ampuneet alas maan ilmatilaan luvatta tulleen korealaisen matkustajakoneen. (Hershberg 1994, 202–203.)

Kriisi kulminoitui marraskuussa Naton suurimittaiseen *Able Archer 83* - sotaharjoitukseen, jonka tarkoituksena oli harjoitella tavanomaisten sotatoimien ja ydinaseiden käytön yhdistämistä. KGB päätteli, että amerikkalaisjoukot on asetettu hälytystilaan ja että lähtölaskenta ydinsotaan on kenties aloitettu. Tiedustelukömmähdysten takia KGB myös luuli, että euro-ohjukset ehättäisivät Neuvostoliiton sotilaskohteisiin vain muutamassa minuutissa. (emt.) Moskovassa vastattiin *Able Archeriin* nostamalla ydinasein varustetun hävittäjälentueen hälytystilaa sekä määräämällä Itä-Saksassa ja Puolassa olevat neuvostojoukot valmistautumaan ydinasein tehtävään vastaiskuun (Powaski 2000, 41).

Kulissientakainen hätätila purkautui, kun sotaharjoitus tuli ja meni ilman pelättyjä sotatoimia. Tapaus toimii kuitenkin valaisevana esimerkkinä kylmän sodan ja ydinaseiden yhdistelmän riskialttiudesta: Kumpikaan osapuoli ei varsinaisesti suunnitellut hyökkäystä toisen kimppuun, mutta molemmat olivat siitä huolimatta valmiit uskomaan, että sellainen voisi olla tulossa, minkä vuoksi ne alkoivat asettaa joukkojaan valmiuteen, mistä taas molemmat saivat vahvistuksen aiemmille epäilyilleen ja niin edelleen. Kierre olisi riittävän kauan jatkuessaan voinut johtaa siihen, että jompikumpi osapuolista olisi katsonut ainoaksi vaihtoehdoksi ennaltaehkäisevän iskun tekemisen.

3.6.3 Haukat näyttävät kyntensä II: Kunhan vain lapioita riittää...

Yhdysvaltain hallinnon konservatiivihaukkojen toimien ymmärtämiseksi on syytä hetken tutkailla muutamaa avainhenkilöä apuna käyttäen sitä maailmankuvaa, johon heidän ajattelunsa perustui. Haukkojen perusajatuksena oli siis, että Neuvostoliiton uhkaa oli vähätelty ja Yhdysvallat liittolaisineen oli turhaan myönnytellyt sotilaallisesti mahtavaa itäblokkia, joka pyrki maailmanherruuteen. Esimerkiksi Paul Nitze, CPD:n perustajajäsen ja Yhdysvaltain pääneuvottelija aseriisuntapöydissä, katsoi, ettei sodan riski piile asevarustelukilvassa tai onnettomuuden vaarassa vaan Yhdysvaltain heikkoudessa Neuvostoliittoon verrattuna. Los Angeles Timesin toimittajalle Robert Scheerille Nitze totesi toukokuussa 1981, että aseriisuntaneuvottelujen aika on vasta sitten, kun Yhdysvallat on saanut rakennettua lisää aseita, eli noin kymmenen vuoden kuluttua. (Scheer 1983, 90.) Näin siitä huolimatta, että Yhdysvaltain asevoimat olivat edelleen verrattomasti vastapuolta vahvemmat.⁷⁴

Suhtautuminen rauhanliikkeeseen oli ymmärrettävästi nihkeää. Richard Perle katsoi, että 1980-luvun alun ydinasevastaisessa liikehdinnässä oli kysymys vain ”protestanttisesta angstista” sekä kirkkojen yrityksestä pysäyttää jä-

⁷⁴ Nitze esitti jo 1940-luvun lopulla, että vuoteen 1954 mennessä Neuvostoliitto olisi saavuttanut ensi-iskukyvyyn Yhdysvaltoja vastaan. Vaikka tämä ei toteutunut, ei Nitze antanut periksi, vaan jatkoi ennustuksiaan vuonna 1957 nk. Gaitherin raportissa. Siinä arvioitiin, että vuoteen 1959 mennessä NL pystyisi rakentamaan mannertenvälisiä ohjuksia, joissa on megatonnin ydinkärjet. Vaikka raportin esittämä aikataulu meni metsään, sen on arveltu toimineen yhtensä alkusysäyksenä Kennedyn kaudella aloitetulle massiiviselle asevarustelulle. (Scheer 1983, 92–93; Kaplan 1983, 125–144.)

senmääränsä lasku. Perlen teoria oli, että rauhanliike sai kannatusta etenkin Pohjois-Euroopassa, kun taas etelän katolisissa maissa oltiin valmiita tekemään uhrauksia ja tajuttiin sotilaallisen epätasapainon riskit. (emt., 95.) Vaarallisin piirre haukkojen ajattelussa 1980-luvun alussa oli kuitenkin käsitys siitä, että ydinsotaa voitaisiin käydä, ja että se olisi mahdollista voittaa. ”Näyttäkää minulle puolustusministeri, joka ei suunnittele voittavansa, ja minä näytän teille puolustusministerin, joka tulisi asettaa syytteeseen”, totesi puolustusministeri Caspar Weinberger vuonna 1983 (Allin 1994, 92). Reagan puolestaan katsoi loppuvuodesta 1981, että Eurooppaan rajoittuva ydinsota on täysin mahdollinen vaihtoehto: ”Minusta on mahdollista, että [ydin]aseita voidaan käyttää sotajoukkoja vastaan rintamalla ilman, että kumpikaan suurvalta painaa nappia”, presidentti sanoi (DeGroot 2004, 311).

Kansainvälisen strategiantutkimusinstituutin johtaja Desmond Ball totesi-kin Reaganin ydinasepolitiikasta varoittavasti:

Siitä [politiikasta, johon sisältyy ydinsodan vaihtoehto] on tulossa todellisuutta - - Vaarallista on, että nämä henkilöt uskovat voivansa tehdä niin - - että heillä on keinot hallita ydinsotaa, mitä heillä ei ole. (Scheer 1983, 15.)

Suurvaltojen välisen hallitun ydinsodan mahdollisuuden kieltävä MAD-oppi oli haukoille yhtäläinen kirosana kuin rauhanliike. Pipesin mukaan doktriinin oletus siitä, ettei ydinhyökkäystä vastaan ei ole mitään tehokasta puolustuskeinoa tekee tällaisesta sodasta täysin irrationaalisen - mikä sattumalta olikin koko opin peruslähtökohta (Scheer 1983, 62). Pyrkimys selvittää voittajana ydinsodasta selittää sitä, miksi Reaganin SDI-suunnitelma keräsi niin paljon suosiota. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että hallinnon haukkojen käsitykset ydinsodan todellisuudesta pohjasivat kaikkeen muuhun kuin siihen tutkimustietoon, jota 1980-luvun alussa oli euro-ohjuskriisin sytyttämänä tehty roppakaupalla. Tällä saralla äärimmäiset lausunnot antoi Yhdysvaltain apulaispuolustusministeri Thomas K. Jones, joka esitti lehtihaastattelussa, että maa voisi toipua ydinsodasta 2-4 vuodessa. Tämän teki hänen mielestään mahdolliseksi laaja siviilipuolustusohjelma, jolla suojattaisiin kansalaiset ja tärkeät teollisuuslaitokset pommeilta. Tehtaat peitettäisiin maakerroksilla ja kaupunkien asukkaat evakuoitaisiin maaseudulle, jossa he kaivaisivat itselleen säteilysuojat:

Erittäin hyvän suojan voi rakentaa ottamalla talon ovet irti, kaivamalla kuopan, asettamalla ovet sen päälle kaksi päällekkäin, peittämällä ne muovilla ettei vesi tai mikä ikinä tuhoa liimaa ovista ja sitten kasaamalla maata sen päälle. Jos talo on rakennettu sokkelin päälle, erittäin hyvä räjähdys- ja säteilysuoja rakennetaan kaivamalla tunneli sokkelin alle... On syytä oppia tekemään ilmanvaihtopumppu ja toimimaan oikein hygienian, elintarvikkeiden ja sen sellaisten kanssa. Kun ydinsodasta on kysymys, se, mitä et tiedä, voi tappaa - - kunhan vain lapioita riittää, kaikki selviytyvät. (Scheer 1983, 23.)

Jonesin utopistinen ajattelu oli ilmeisesti saanut pontimensa Neuvostoliiton siviilipuolustussuunnitelmista. Näiden suunnitelmien ytimenä oli absurdi idea siitä, että venäläiset kiidätettäisiin sodan uhatessa Siperian tundralle kaivamaan itselleen poteroita (emt., 60). Suurisuuntaisissa siviilipuolustusohjelmissa on

myös ajallinen ajatteluvirhe, sillä niiden käynnistäminen veisi viikkoja, kun ballistisen ohjuksen lentoaika on muutamia kymmeniä minutteja. Lisäksi vasta-puolen tiedustelu havaitsisi moisen kaupunkiväestön mobilisoinnin heti.⁷⁵

3.6.4 Tuuli kääntyy: Gorbatshev ja perestroika

1980-luvun puolivälissä kaikki muuttui nopeasti. DeGrootin (2004) sanoin, so-danlietsoja-Reaganista tuli rauhantekijä-Reagan ja suurvaltojen välit lientyivät jälleen. Eräänlaisena airuena toimivat jo euro-ohjuskriisin aikaan käynnistetyt neuvottelut hankaliksi käyneistä keskimatkan ohjuksista (INF, *Intermediate Nuclear Forces*). "Ongelmaa etsivästä ratkaisusta" haluttiin päästä eroon.⁷⁶ Heti neuvottelujen alkajaisiksi Paul Nitze oli alkanut osoittaa merkkejä mielenmuutoksesta. Heinäkuussa 1982 Nitze yhdessä venäläiskollegansa Juli Kvitsinskin kanssa loi metsäkävelyllä Sveitsissä kompromissisuunnitelman keskimatkan ohjuksien määrän leikkaamiseksi. Suunnitelma olisi jättänyt amerikkalaisille 75 Tomahawk-risteilyohjusta ja venäläisille yhtä monta SS-20-ohjusta. Toteutessaan suunnitelma olisi estänyt euro-ohjusten sijoittamisen kokonaan, mutta Yhdysvalloissa mm. Richard Perle ja armeijan johto asettuivat sitä vastaan, eikä Neuvostoliitostakaan kuulunut positiivisia signaaleja. Perlen näkemys oli, että voimatasapainon kannalta edullisempi vaihtoehto olisi kaikkien keskimatkan ohjusten purkaminen, mitä Reaganin kannatti. (Allin 1994, 96–98.)

Neuvottelut pantiin jäihin, mutta kurssi oli jo kääntynyt. Yksi ratkaisevista sysäyksistä tuli Neuvostoliitosta, joka oli alkanut natista liitoksissaan. Kommunistihallinto oli vielä kyennyt taltuttamaan vuosikymmenen alussa Puolassa nousseen solidaarisuusliikkeen ja ajamaan sen maan alle, mutta nyt sen oma johto horjui. Leonid Brezhnevin kuoltua 1982 kommunistisen puolueen pääsihteeriksi nousi Juri Andropov, joka ehti olla virassaan vain viisitoista kuukautta ennen kuin menehtyi. Hänen seuraajansa Konstantin Tshernenkon hallintokautta kesti vain vajaan vuoden. Niinpä maaliskuussa 1985 NKP äänesti uudeksi johtajakseen verraten nuoren miehen, 54-vuotiaan Mihail Gorbatshevin. Gorbatshev alkoi valtaannousunsa jälkeen uudistaa vararikon partaalle ajautuneen maansa politiikkaa. Avainsanoiksi nousivat sittemmin legendaarisen maineen saaneet *glasnost* (avoimuus) ja *perestroika* (uudistaminen). Gorbatshev tuli myös mainiosti juttuun Reaganin kanssa, millä oli osavaikutusta tuleviin tapahtumiin.

Valtaannousuvuotensa elokuussa Gorbatshev ilmoitti Neuvostoliiton keskeyttävän ydinkokeensa toistaiseksi. Myöhemmin syksyllä suurvaltojen johtajat tapasivat Genevessä, ja syyskuussa 1986 Tukholmassa Euroopan aseriisunta- ja turvallisuuskonferenssissa Neuvostoliitto myöntyi sopimukseen, jonka mukaan

⁷⁵ Jälkiviisaasti voi todeta, että suunnitelmat kaupunkien pikaevakuoinneista olivat yltiöoptimistisia. Kun pyörremyrsky Katrina iski loppukesästä 2005 Yhdysvaltain New Orleansiin, määrättiin kaupunki evakuoitavaksi useita päiviä etukäteen. Siitä huolimatta kymmenettuhannet ihmiset eivät ehtineet pois ajoissa.

⁷⁶ Toisin sanoen Yhdysvallat alkoi noudattaa ns. kahden suunnan politiikkaa (two-track policy). Yhtäältä alettiin hakea ratkaisua kiistaan neuvotteluteitse, toisaalta jatkettiin ohjusten sijoittamisen valmisteluja siltä varalta, ettei keskustelemalla päästäisi tuloksiin. (DeHaven 1991, 88.)

sekä Naton että Varsovan liiton tuli ilmoittaa hyvissä ajoin joukkojensa siirroista ja liikkeistä. Samalla lisättiin molemminpuolista tarkkailua. Maa suostui päästämään ulkopuolisia tarkkailijoita Varsovan liiton harjoituksiin ja salli yllätystarkastukset ilmasta tai maasta käsin. Ei siis ihme, että amerikkalaiset alkoivat vuorostaan hermostua ja huolestua siitä, että heidän pitäisi myös avata omat salaiset tutkimuslaitoksensa tarkastajille. Muuan Yhdysvaltain neuvottelija sanoikin osuvasti:

He ajoivat meidät nurkkaan. He sanoivat käytännössä ”Juuri niin. Ihan oikein. Missä tahansa, milloin tahansa.” Jouduimme ottamaan takapakkia. Kun meille selvisi, että tuo ”missä tahansa” sisälsi joitain erittäin tärkeitä laitoksia, peräännyimme. (Hershberg 1994, 190–191.)

Lokakuun puolivälissä Reykjavikissa pidetyssä historiallisessa huippukokouksessa Reagan ja Gorbatsšov olivat jopa saada aikaan sopimuksen kaikkien ydinaseiden hävittämisestä seuraavien kymmenen vuoden aikana. Ehdollinen sopu kaatui kuitenkin SDI-järjestelmään, josta Reagan ei ollut vielääkään valmis luopumaan.⁷⁷ Tästä huolimatta Reagan oli tyytyväinen saavutuksiin: ”Reykjavikin merkittävin tulos ei ole se, ettemme saaneet aikaan sopimusta, vaan se, että pääsimme näinkin lähelle”, hän totesi (DeGroot 2004, 324). Jopa vanha haukka Perle ylisti tapaamisen tuloksia estoitta:

Reaganin ja Gorbatsšovien tapaaminen Reykjavikissa on ehkä pysyvästi muuttanut Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton aserajoitusneuvotteluiden luonnetta. – Enää emme pidä SALT:ien kaltaisia sopimuksia merkityksellisinä ja tehokkaina osoituksina lännen intresseistä asevalvonnassa. Enää emme tavoittele sopimuksia niiden itsensä vuoksi. Eikä enää yhdenkään presidenttimme pitäisi pitää mahdottomana tehdä rohkeita ja innovatiivisia esityksiä, jotka voisivat radikaalisti muuttaa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategisen suhteen luonnetta suuntaan, joka kohentaisi turvallisuutta ja tasapainoa. (Perle 1987, 175.)

3.6.5 Historiallinen leikkuri: INF-sopimus

Joulukuussa 1987 pitkä neuvotteluprosessi, joka sai alkunsa euro-ohjuskriisin keskellä, saavutti viimein päätepisteensä: Yhdysvallat ja Neuvostoliitto allekirjoittivat 8. joulukuuta keskimatkan ydinohjukset kieltävän INF-sopimuksen. Sen mukaan suurvallat sitoutuvat purkamaan kaikki maalta laukaistavat ballistiset ohjukset ja risteilyohjukset, joiden kantama on 500 – 5 500 kilometriä. Se sisälsi ennennäkemättömän tarkat ohjeet sopimuksen valvonnasta. Toukokuuhun 1991 mennessä Yhdysvallat oli tuhonnut 846 ohjusta ja Neuvostoliitto 1 846. Romuttamolle päätyivät niin suurta kohua vuosikymmenen alussa herättäneet Neuvostoliiton SS-20:t kuin Yhdysvaltain euro-ohjuksetkin. INF:stä ainutlaatuisen teki se, että ensimmäistä kertaa ydinaseajan historiassa vähennettiin aseiden määrää ja purettiin jo olemassa olevia aseita, ei vain asetettu arsenaalien kasvulle kattoja. Se sinetöi suunnanmuutoksen kylmän sodan politii-

⁷⁷ Toinen kysymys on sitten se, olisiko sopimus voitu toteuttaa. Entinen puolustusministeri James Schlesinger katsoi, että Reykjavikin SDI-kiista oli jopa siunaus, koska olisi ollut hirvittävän noloa rakentaa suurusuuntainen sopimus, josta olisi ollut myöhemmin pakko peräytyä. (DeGroot 2004, 324.)

kassa: kilpavarustelua voi paitsi hillitä, myös kääntää. Myös mm. Kenez (1999), Goldmann (1993) ja Powaski (2001) arvioivat INF-sopimusta hyvin merkittäväksi ja historialliseksi askeleeksi. Se osoitti, että neuvostojohtajat olivat valmiit suostumaan asioihin, joista heidän edeltäjänsä olivat kieltäytyneet: vetämään keskimatkan ballistiset ohjuksensa Uralin taakse ja hyväksymään amerikkalaisten hallitsevan aseman Länsi-Euroopassa. Erityisen mainittavaa on se, että Neuvostoliitto suostui ensimmäistä kertaa kattavan valvontasysteemin luomiseen, johon sisältyivät myös tarkastukset paikan päällä. Huomattavaa on sekin, ettei Yhdysvaltain senaatti ollut ABM-sopimuksen jälkeen ratifioinut ainuttakaan aseriisuntasopimusta ennen tätä. (Powaski 2001, 69.)

Voidaan toki ajatella esimerkiksi Allinin (1994) tavoin, että sopimuksen tekemät leikkaukset asevarastoihin olivat hyvin pienet, eikä sopimus täten ollut kovin merkityksellinen. Tämä päättely ei kuitenkaan ota huomioon yksittäisen ydinaseen valtavaa tuhovoimaa, mitä fyysikko Jack Geiger havainnollisti New York Timesissa:

Mitä nämä numerot oikeastaan tarkoittavat? Käsityksemme mukaan ne tarkoittavat, että Yhdysvallat ja Neuvostoliitto luopuvat kapasiteetista 32 000 uuden Hiroshiman luomiseen – se riittäisi kaikkien Euroopan kaupunkien, niin idän kuin lännen, muuttamiseen käristyneiksi raunioiksi. - - Mihin nuo aseet olisivat kyenneet? Länsi-Saksan kymmenen suurimman kaupungin tuhoaminen ja niiden 9,5 miljoonan asukkaan tappaminen vaatisi 25 megatonnia. Radioaktiivinen säteily tappaisi vielä miljoonia yli 7 500 neliömailin alueella. Vain 23 megatonnia tuhoaisi valtaosan Britannian väestöstä. Puolet Pershing-ohjuksista tarkoin laukaistuna olisivat tuhonneet Puolan, Itä-Saksan ja läntisen Neuvostoliiton kaupunkiväestön. - - INF-sopimus poistaa aseet, joiden yhteenlaskettu voima riittäisi 300 miljoonan ihmisen tappamiseen. (New York Times 12.12.1987)

Matka sopimuksen syntyyn ei ollut yksinkertainen. INF-neuvottelut olivat vaakaalaudalla vuoden 1983 tapahtumien vuoksi, eikä vuonna 1984 ohjusten vähentämisestä neuvoteltu ollenkaan. Tämän jälkeen suurvaltojen yleinen välien lämpeneminen alkoi näkyä ja maaliskuussa 1985 ulkoministerit George Shultz ja Andrei Gromyko aloittivat viralliset neuvottelut keskimatkan ohjuksista, strategisten aseiden vähentämiseen tähtäävästä START-sopimuksesta sekä puolustus- ja avaruuskysymyksistä. Vuoden kuluessa osapuolet esittivät runsaasti erilaisia vaihtoehtoja INF-sopimuksen sisällöksi. Yhteistä näille oli se, että ne olisivat jättäneet valtioille pienen määrän keskimatkan ydinohjuksia. Reykjavikin huippukokouksessa 1986 Gorbatsšov ja Reagan päättivät, että INF-ohjusten katoksi tulisi sata kummallakin puolella, eikä niitä sijoitettaisi Eurooppaan. (Federation of American Scientists 2001.)

Ajatus kaikkien keskimatkan ohjusten poistamisesta ei ollut uusi, sehän oli ollut esillä jo aivan neuvottelujen alkumetreillä. Uudestaan se nousi pintaan kevään ja kesän aikana 1987. Huhtikuussa Gorbatsšov ehdotti mallia Shultzille, ja kesäkuun kokouksessaan Nato-maiden ulkoministerit kannattivat ideaa. Myös Reagan palasi nollalinjalle. Lopullinen sopu saatiin syyskuussa, kun maat päättivät, että sopimus tehdään allekirjoituskuntoon ennen vuoden loppua. Tämä aikataulu toteutui. (Federation of American Scientists 2001; Risse-Kappen 1991.)

Yhdysvaltain ulkoministeriössä sopimusta pidettiin suurena voittona Natolle ja askeleena kohti turvallisempaa maailmaa (US Department of State 1988). Mieliapidemittausten mukaan 49 prosenttia amerikkalaisista kannatti sopimusta voimakkaasti, 33 prosenttia jonkin verran ja vain 18 prosenttia sanoi vastustavansa sitä. (Sigelman 1990, 40.) Länsi-Saksassa ei ennustettavasti oltu kovin tyytyväisiä Yhdysvaltain tempoiluun, olihan maan johto vain muutamaa vuotta aiemmin joutunut ylipuhumaan epäluuloisen kansan hyväksymään euroohjukset maaperälleen. Päätös vaikeutti pahoin Länsi-Saksan konservatiivihallituksen toimintaa. Kaikkia amerikkalaisia haukkojakaan Reaganin hallinnon takinkääntö ei miellyttänyt. Conservative Caucus -lobbausjärjestön johtaja Howard Phillips ryöpytti New York Timesissa Reaganin hallintoa olan takaa käyttäen samoja argumentteja, joihin konservatiivit olivat tukeutuneet 1970-luvulta lähtien:

Yhdysvallat ei ole koskaan aiemmin ollut niin suuressa vaarassa kuin nyt - - Konservatiivinen politiikka on täysin hylätty. Presidentti Reagan ei ole juuri muuta kuin Howard H. Baker jr:n [senaattori, senaatin republikaanien ryhmänjohtaja], George P. Shultzin [ulkoministeri] ja Frank C. Carluccin [puolustusministeri] muodostaman myötäilypolitiikan triumviraatin äänitorvi. - - Gorbatschovin vierailun myötä joudumme kohtaamaan sopimuksen, joka poistamalla amerikkalaiset Pershing- ja risteilyohjukset Euroopan näyttämöltä luovuttaa Länsi-Euroopan poliittisen ja sotilaallisen hallinnan vihollisellemme. Jos senaatti ratifioi sopimuksen, se merkitsee sitä, että eräs kolmannen maailmansodan suurista taisteluista on hävitty ilman että laukaustaakaan on ammuttu. (New York Times 11.11.1987)

Millaisia tekijöitä piili Reaganin äkillisen kurssinmuutoksen takana? Tai ehkei se ollutkaan aivan niin äkillinen. Esimerkiksi Richard Perle sanoi jälkeensä, ettei Reagan tuntenut koskaan oloaan mukavaksi ydinaseiden kanssa. "Idea ydinasevapaasta maailmasta, mikä on minun mielestäni roskaa - ja vaarallista roskaa - on ollut aina mukana hänen ajattelussaan, mutta tämä ei aina ollut selvää hänen kannattajilleen" (Allin 1994, 99). Powaski (2000) katsoo, että viimeistään vuoden 1983 tapahtumat pelästyttivät Reaganin, joka alkoi miettiä vakavasti ydinsodan seurauksia ja päätti neuvottelutien olevan suotavampi. Nähtyään lokakuussa ydinsodasta kertovan tv-elokuvan *The Day After* hän kirjoitti päiväkirjaansa elokuvan tehneen hänet erittäin masentuneeksi ja sanoi päättäneensä tehdä kaikkensa ettei ydinsota koskaan syty. Vain viikon sisällä Able Archer -harjoituksesta Reagan alkoi radikaalisti vähentää kovan linjan haukkojen valtaa ulkopoliitikassa. (Powaski 2000, 18, 252.) Eikä pidä unohtaa, että Reagan oli populisti, ja yleinen mielipide oli 1980-luvun kuluessa alkanut kääntyä ydinasevastaiseksi euro-ohjuskriisin ja useiden ydinsodasta julkaistujen kirjojen ja elokuvien vuoksi.⁷⁸ Tähän on syytä vielä lisätä Reaganin kumppanuus Gor-

⁷⁸ Kirjoista tunnetuimpia ovat jo aiemmin mainitut Robert Jay Liftonin *Death in Life* ja Jonathan Schellin *Fate of The Earth*, ensimmäinen ydinsodan ympäristövaikutuksista kertonut teos ja 1982 ilmestynyt Crutzenin & Birksin *The Atmosphere after a Nuclear War: Twilight at Noon*; elokuvista mainittakoon *The Day After*in ohella ydinasepropagandasta pilkkaa tekevä *Atomic Cafe* (1982) ja brittiläinen ydinsodan jälkeiseen maailmaan sijoittuva dystooppinen *Threads* (1984). Oletettavaa on myös, että ydinaseiden suosio oli laskenut ydinvoimaloissa sattuneiden onnettomuuksien takia. Usko ydinenergian turvallisuuteen oli kokenut Yhdysvalloissa kolhun jo maaliskuussa 1979,

batshovin kanssa ja väistyneille johtajille tyypillinen pyrkimys yrittää saavuttaa viimeisinä vuosinaan vallassa jotakin suurta ja tulla muistetuksi rauhantekijänä.

Toki puhtaana rationaalisetkin syyt vaikuttivat: euro-ohjuskriisi oli osoittanut Yhdysvalloille, että vuoden 1979 ohjuspäätös oli pahoin epäonnistunut. Mahdollisuus vetää aseet pois kasvoja menettämättä oli varmasti tervetullut. Neuvostoliiton motiiveista päällimmäisiä oli todennäköisesti pyrkimys rajoittaa asevarustelun kustannuksia, jotka olivat vauhdittaneet maan talouden alamäkeä. Sillä rautaesiripun takana oli alkanut myllerrys, joka uhkasi Neuvostoliittoa sapelinkalistelua enemmän. Silti kovin moni osasi tuskin aavistaa, että vain kahden vuoden sisällä INF-sopimuksen allekirjoittamisesta kylmän sodan symboli, Berliinin muuri, murtuisi.

3.7 Lehdistön ahdinko 1970- ja 1980-luvuilla

3.7.1 New York Timesin ja hallinnon välirikko

1960-luvun lopulta lähtien New York Timesin ja Yhdysvaltain hallinnon välit alkoivat nopeasti viiletä. Yksi suurimmista tekijöistä saattoi olla Vietnamin sota, jonka uutisointi ei ollut ollenkaan johtavien sotilaiden ja poliitikkojen mieleen. Sekä kenraali William Westmoreland että CIA:n johtaja William Colby katsoivat, että Vietnam oli ensimmäinen Yhdysvaltain käymä sota, joka hävittiin New York Timesin etusivulla⁷⁹ (Diamond 1994, 146).

Presidentti Richard Nixonin (1969–1974) virkakausi ei ollut lehdistölle helppoa aikaa. Nixon halusi kiivaasti tukkia kaikki vuodot ja rajoittaa lehdistön pääsyä tietolähteille. (Stoler 1986, 8.) On syytä muistaa, että vielä 1960-luvun alussa Nixon oli kitkerästi moittinut Kennedyn Kuuban kriisin aikaisia pyrkimyksiä saada lehdistö omaan talutusnuoraansa. Vuonna 1971 ns. ”Pentagonin papereiden” selkkauksessa NYT ja hallinto olivat jo täydellisesti sotajalalla. Kiistan kohteena oli Pentagonin laatima 7 000 sivun raportti Yhdysvaltain toimista Vietnamin sodassa, jonka hallinnon entinen työntekijä Daniel Ellsberg oli toimittanut NYT:lle. Lehti aloitti raporttia koskevan artikkelisarjan julkaisemi-

kun Three Mile Islandin ydinvoimalan reaktorin sydän oli vaarassa sulaa teknisten ja ihmisten virheiden seurauksena. Vielä pahempi isku tuli huhtikuussa 1986, kun Neuvostoliitossa Tshernobylin ydinvoimalan nelosreaktorissa tapahtui historian pahin ydinonnettomuus. Määräaikaishuollon yhteydessä voimalassa tehty koe epäonnistui ja reaktorin teho nousi hallitsemattomasti. Se aiheutti tulipaloja ja räjähdysten, minkä seurauksena ympäristöön pääsi suuret määrät radioaktiivista ainetta ja säteilyä. Voimalan lähialueelta jouduttiin evakuoimaan kymmeniätuhansia ihmisiä ja radioaktiivinen pilvi levisi pitkälle Länsi-Eurooppaan saakka.

⁷⁹ Timesin sodanvastaisuudesta vallitsee kuitenkin eriäviä mielipiteitä. Lehden historiaa käsittelevässä *Without fear or favor* -kirjassaan Harrison Salisbury arvioi, että vielä 1960-luvun alkuvuosina lehti kannatti sotapolitiikkaa, mutta kanta muuttui hiljalleen sodanvastaiseksi. Edward S. Herman (1998) puolestaan katsoo, että amerikkalaismedioiden liberaalius ja sodanvastaisuus on pelkkä myytti, ja että ne tukivat sotaa loppuun asti hyväksymällä maan hallinnon ideologian ja levittämällä Yhdysvaltain sotapropagandaa.

sen 13.6.1971, ja heti seuraavana päivänä oikeusministeri John Mitchell varoitti lehteä siitä, että tiedon julkaiseminen aiheutti korjaamatonta vahinkoa Yhdysvaltojen edulle. Mitchellin mukaan laki kielsi yksiselitteisesti raporttia koskevien tietojen levittämisen. Lehden vastaus oli tyyli: ”Timesin on kunnioittavasti torjuttava oikeusministerin vaatimus, koska se uskoo, että on kansalaisten edun mukaista tulla informoiduiksi artikkelisarjan käsittelemistä asioista”. Lehti jatkoi sarjaa seuraavana päivänä, mutta pääjutuksi oli nyt noussut hallituksen yritys sensuroida sitä. Hallinto sai oikeudessa aluksi läpi tahtonsa, ja lehteä kiellettiin julkaisemasta uusia artikkeleita papereihin liittyen, mutta 30. kesäkuuta Yhdysvaltain korkein oikeus kumosi julkaisukiellon perustuslain vastaisena. (Foerstel 1998, 137–141.)

Aivan kokonaan New York Timesin ja hallinnon erityissuhde ei 1970-luvulla katkenut, sillä monilla lehden toimittajilla oli yhä hyvin kiinteät suhteet virkamieskuntaan. Esimerkiksi sisäisen turvallisuuden asioista kirjoittanut toimittaja Leslie Gelb toimi ennen lehteen tuloaan presidentti Lyndon B. Johnsonin palveluksessa – ja johti lopulta Vietnam-osastoa, jonka tehtävänä oli nimetä ”Pentagonin papereiden” valmistelu. Gelb palasi politiikkaan vuonna 1976 Jimmy Carterin hallinnon apulaisulkoministeriksi. Hän palasi NYT:hen jälleen 1981 ja korvasi Richard Burtin, joka puolestaan siirtyi Ronald Reaganin palvelukseen, samaiseen Gelbin aiemmin hoitamaan virkaan. (Gamson & Stuart 1992, 57.)

Reaganin kausi oli vielä Nixoniakin kireämpi. Kuten Stoler (1986, 2–3, 6) summasi, media oli hyökkäyksen kohteena niin oikeiston, suuryhtiöiden kuin presidentin ja hallinnonkin tahoilta. Lisäksi sen arvostus oli alamaissa. Kun vielä 1976 noin 29 % amerikkalaisista sanoi luottavansa lehdistöön paljon, oli luku 1983 enää vajaat 14 prosenttia, heikoin lukema kautta aikojen. Pian virkaanastumisensa jälkeen Reagan määräsi hallituksen ja virastojen johdon tukahduttamaan ulospäin suuntautuvaa tietovirtaa. Syyskuussa 1982 Reagan sanoi lehdistötilaisuudessaan että hän on huolissaan siitä, etteivät median oikeus tietää ja hallinnon oikeus pitää salassa olleet tasapainossa; Reaganin mielestä median tuli tukea hallitusta eikä olla sen vastustaja. Niinpä toimittajia vaadittiin tekemään positiivisia uutisia ja kriittisiä ääniä syytettiin turhasta piikittelystä. Apuun valjastettiin lainsäädäntökin. Hallinto valmisti lain, joka velvoitti kaikki virkamiehet allekirjoittamaan sopimuksen, jossa he lupasivat olla paljastamatta salaisten asiakirjojen sisältöä, mikä koski myös entisiä virkamiehiä. Reaganin hallinto pyrki lisäksi monin keinoin heikentämään asiakirjojen julkisuutta siinä kuitenkin onnistumatta. Väliरिकon syvyyttä symboloi Grenadan miehitys 1983, kun lehdistön edustajia ei päästetty ollenkaan mukaan seuraamaan tapahtumia, ensimmäistä kertaa Yhdysvaltain historiassa. (Stoler 1986, 165–169, 176–179; Dunnett 1988, 76–77.)

Ei siis ihme, että Berkeleyyn yliopiston journalismin professori Ben Bagdikian huokasi vuonna 1984:

Kiitos ydinaseiden, kylmän sodan ja Amerikan militarisoitumisen, näytämme hyväksyneen idean, että mitä vähemmän yleisö tietää, sitä parempi on kansallinen turvallisuus. (Stoler 1986.)

3.7.2 Helsingin Sanomat itänaapurin silmätikkuna

Myös Helsingin Sanomat oli ahtaalla 1970-luvulla, kun sekä ulkoiset painostustoimet että itesesensuuri elivät vahvaa nousukautta. Neuvostoliiton viranomaiset ja diplomaatit protestoivat 1970-luvulla äänekkäästi ja kiihtyvällä tahdilla suomalaislehtien kirjoittelua. Vastalauseiden mukaan mm. Suomen Kuvalehti, Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat julkaisivat vihamielisiä ja panettelevia kirjoituksia Neuvostoliitosta, vaikka Suomi oli 1974 hyväksynyt kommunikean, jonka mukaan tiedotusvälineiden tuli ”myötävaikuttaa maiden välisten ystävyys-suhteiden kehittämiseen”. Moitteita ja uhkauksia lähetettiin presidentille, ulkoministeriölle ja suoraan lehtien johdolle. (Salminen 1996, 17; Salminen 1998, 240, 273.)

Kremlä ärsytti erityisesti Suomen päälehti Helsingin Sanomat, jota se piti itsepintaisena Yhdysvaltain äänenkannattajana. HS alkoi kuitenkin 1960-luvun lopulta lähtien kohentaa idänsuhteitaan, ja seuraavan vuosikymmenen aikana lehden pääomistaja Aatos Erkko tapasi säännöllisesti Neuvostoliiton suurlähetystön edustajaa Albert Akulovia muutaman kerran. Neuvostoliitto puuttui vuosina 1968–1981 ulkoministeriötasolla suomalaislehtien kirjoitteluun 30 tapauksessa, joskin osassa kerroista huomautus oli suunnattu samanaikaisesti usealle eri lehdelle. Helsingin Sanomia huomautettiin kahdesti, listan ykkösenä taas oli Uusi Suomi kuudella huomautuksellaan. Venäläisen uutistoimisto APN:n Suomen-toimiston johtaja kävi useasti Helsingin Sanomissa protestoimassa päätoimittaja Heikki Tikkaselle lehden uutisointia itänaapurin toimista. Esko Salmisen (1996) mukaan on selvää, että lehdistön yllä oli erittäin painava neuvoustouhka. Tosin hän samaan hengenvetoon korostaa, että suomalainen lehdistö säilytti kuitenkin kritiikin Neuvostoliiton totalitaarista systeemiä kohtaan, joskin peitellyssä muodossa, ja uutisten välittämä kuva oli 1970-luvullakin varsin oikea, ainakin merkittävien tapahtumien osalta. (Salminen 1996, 71–72, 85–86.)

Tästä huolimatta juuri 1970-luvulla ulkomailla alettiin syyttää Suomea liiallisesta Neuvostoliiton myötäilystä ja muotisanaksi tuli suomettuminen (*Finlandisierung/Finlandization*). Termi syntyi Itävallassa jo 1950-luvun alkuvuosina, ja sillä tarkoitettiin sananmukaisesti pienen valtion, kuten Suomen, alistumista Neuvostoliiton tahtoon. Demokratia ja vapaa lehdistö rappeutuisivat ja vain demokratian ulkokuori jäisi jäljelle. (Salminen 1998, 249.) Sana kaivettiin uudestaan esiin parikymmentä vuotta myöhemmin Länsi-Saksan sisäpolitiikan lyömäaseeksi. Sen julkisen käytön loi länsisaksalainen oikeistopoliitikko ja ministeri Franz Josef Strauss. Neuvostoliitto oli Straussin mielestä vaarassa suomettaa (*finnlandisieren*) Länsi-Saksan eli muuttaa sen Suomen kaltaiseksi. Straussin kritiikin kohteena oli Länsi-Saksan uusi pehmeä idänpolitiikka, *Ostpolitik* (Bäckman 2001, 12; Klinge 2001, 35–39; *Ostpolitikista* ks. Allin 1994, 37–41.)

Ulkomaiset näkökulmat asiaan eivät olleet yksimielisiä. Brittiläisen The Timesin Suomen asioihin erikoistuneen toimittajan Geoffrey Smithin mielestä Suomi tosiaan meni liian pitkälle yhteistoiminnassaan Neuvostoliiton kanssa, kun taas saman lehden päätoimittaja lordi William Rees-Mogg piti täysin luonnollisena sitä, että Suomi pyrki olemaan ärsyttämättä naapuriaan. (Salminen

1999, 249.) Suomessa ei 1970-luvulla juuri puhuttu itsesensuurista, eräänä merkittävänä poikkeuksena Helsingin Sanomien 11.2.1975 julkaisema harvinaislaatuisten pääkirjoitus, jonka otsikkona oli kirjaimellisesti ”Itsesensuuri”. (emt., 67.)

1980-luvun alussa Neuvostoliiton paine ja sitä kautta myös välillisesti Suomen poliittisen johdon paine lehdistöä kohtaan alkoi lieventyä. Salminen (1999, 110) pitää käännekohtana vuotta 1982, kun myllykirjeillään kunnostautunut presidentti Kekkonen väistyi virastaan ja Neuvostoliiton vanhoillinen johtaja Leonid Brezhnev kuoli. Helsingin Sanomat kirjoittikin varsin uskaliaasti Brezhnev-nekrologissaan, miten edesmennyt neuvostojohtaja ”muistetaan myös miehenä, joka antoi maalleen 300 uutta ja pelottavaa SS-20-ohjusta” (emt., 73–74). 1980-luvun aikana Neuvostoliitto huomauttelikin sisällöstä enää vain suurimpia lehtiä, etenkin Helsingin Sanomia. Lehti keräsi vuosina 1984–1985 neljä huomautusta ja se sai nimiinsä myös viimeisen huomautuksen touko-kuussa 1989. (Salminen 1996, 189.) Moskovan yliopisto tutki 1980-luvun alussa Suomen mediaa, ja totesi että HS:n linja Yhdysvaltain suhteen oli pidättyvämpi ja kriittisempi kuin aiemmin, mutta lehti siitä huolimatta kritisoi YYA:ta ja Suomen ulkopoliittikkaa (Salminen 1999, 115–116).

On huomattava, kuten Klinge (2001, 45) muistuttaa, että kasvavasta sisäisestä hajaannuksesta ja Gorbatschovin liennytyksestä huolimatta Neuvostoliitto oli vielä 1980-luvulla sotilaallisesti pelkoa ja kunnioitusta herättävä maailmanvalta ja Suomen tärkein kauppakumppani. Eikä Neuvostoliitossa ollut unohdettu Suomea, sillä vielä vuonna 1986 Moskovassa uudistettiin Suomi-propagandaa. (Salminen 1996, 44.)

3.8 Kylmä sota päättyy: Itäblokin romahdus 1989–1991

3.8.1 Korttitalo kaatuu

Jälkikäteen katsottuna tapahtumat etenivät 1980-luvun lopussa suorastaan hengästyttävää tahtia. Parin vuoden aikana Berliinin muuri murtui, Itä-Euroopan kommunistihallinnot kaatuivat ja Neuvostoliitto mureni palasiksi. Brittitoimitaja Timothy Garton Ash summasi vauhdin osuvasti tokaistessaan Tshekkoslovakian tulevalle presidentille Vaclav Havelille keskellä marraskuun 1989 valankumousta: ”Puolassa se [vapautuminen kommunismista] vei kymmenen vuotta, Unkarissa kymmenen kuukautta, Itä-Saksassa kymmenen viikkoa! Ehkäpä Tshekkoslovakiassa se vie kymmenen päivää.” (Mason 1996, 66.)

Suurimmat mullistukset tapahtuivat vuonna 1989, jolloin kommunistihallitukset kaatuivat Itämeren rannalta Mustallemerelle saakka. Tämän kehityksen alku on tapana sijoittaa Puolaan Gdanskin telakalle, jossa syntyi kesällä 1980 nk. Solidaarisuusliike protestina kehoille työoloille ja palkkaukselle. Telakan työntekijät aloittivat lakon ja vaativat oikeutta perustaa riippumattomia ammattiliittoja, poliittisten vankien vapauttamista sekä lehdistön- ja sananvapautta. Liikkeen johtoon valittiin sähkömies Lech Walesa. Lakot levisivät Gdanskista

ympäri maata, ja elokuussa kommunistihallinto suostui laillistamaan Solidaarisuuden. Voitto jäi lyhytaikaiseksi, sillä joulukuussa 1981 kenraali Wojciech Jazuzelski julisti maahan poikkeustilan ja määräsi tuhansia Solidaarisuuden jäseniä pidätettäväksi. Liike säilyi kuitenkin hengissä maan alla ja teki paluun kevään 1988 lakko-aallon myötä, kun hallitus oli taas pakotettu ryhtymään neuvotteluihin Solidaarisuuden kanssa. Näissä keskusteluissa päätettiin järjestää maassa vapaat parlamenttivaalit kesäkuussa 1989. Solidaarisuus voitti sadasta jaossa olleesta paikasta yhtä vaille kaikki ja suisti kommunistit vallasta. (Painter 1999, 107–109; Mason 1996, 67–70; Freedman 2001, 196–201.)

Unkari salli oppositiopuolueet tammikuussa 1989 ja syyskuussa hallitus sopi opposition kanssa vapaiden vaalien pitämisestä puolen vuoden sisällä (ne järjestettiin maaliskuussa 1990). Unkarin avautuminen merkitsi Itä-Saksan loppua, sillä toukokuussa 1989 Unkari alkoi päästää DDR:n kansalaisia Tshekkoslovakian kautta maahan. Tämän seurauksena itäsaksalaisia alkoi suorastaan vyöryä ”lomalle” Unkariin vailla minkäänlaisia ajatuksia palata. Itäsaksalaiset alkoivat lisäksi järjestää valtaisia mielenosoituksia hallitusta vastaan. Gorbatsšov teki selväksi DDR:n puoluejohtajalle Erich Honeckerille, ettei apua ole odotettavissa, mikäli hän aikoi tukahduttaa mielenilmaukset voimatoimin. Historiaa koettiin sitten 9.11.1989, kun mielenosoittajat alkoivat purkaa Berliinin muuria vartijoiden puuttumatta asiaan. Kehitys saavutti huipennuksensa seuraavana syksynä, kun Saksat yhdistyivät. (emt.)

Niin ikään marraskuussa 1989 romahtivat Bulgarian ja Tshekkoslovakian kommunistihallitukset. Ashin ennustuksen mukaisesti Tshekkoslovakian samettivallankumous kesti vain kymmenen päivää, ja presidentiksi nousi näytelmäkirjailija Vaclav Havel. Kommunismin viimeisenä linnakkeena säilyi Nikolai Ceausescun hallitsema Romania, jonka vallankumouksesta tuli poikkeuksellisen väkivaltainen, kun presidentin turvajoukot avasivat tulen mielenosoittajia vastaan joulukuussa Timisoaran kaupungissa. 21.12. maan armeija siirtyi tukemaan vallankumouksellisia, minkä jälkeen Ceausescu vaimoineen yritti paeta maasta. Heidät pidätettiin ja teloitettiin hätäisen oikeudenkäynnin päätteeksi joulupäivänä. Vuoden loppuun mennessä Itä-Euroopan kommunistihallinnoista oli enää muisto jäljellä, kuten kylmästä sodastakin. Joulukuussa Gorbatsšov totesi Maltalla pidetyssä huippukokouksessa Yhdysvaltain presidentille George Bushille: ”Emme pidä teitä enää vihollisina.” (emt.)

Neuvostoliitto sinnitteli pystyssä vielä seuraavan vuosikymmenen alkuun, joskin pahasti horjuen. Valtio oli itäblokin murenemisen myötä menettänyt uskottavuutensa totaalisesti. Useat osatasavallat, kuten Georgia sekä Baltian maat Viro, Latvia ja Liettua alkoivat esittää vaatimuksia itsenäisyydestä, ja Gorbatsšov oli valmis myöntämään niille suuremman autonomian. Tämä herätti pelkoja NKP:n vanhoissa kovan linjan johtajissa, jotka ryhtyivät suunnittelemaan vallankaappausta. Elokuussa 1991 he syrjäyttivät Gorbatsšov. Kaappaus meni kuitenkin alkumetreistä lähtien pieleen, sillä junta ei ollut varmistanut armeijan tai turvallisuuspalvelujen täyttä tukea hankkeelleen. Lisäksi Venäjän tasavallan presidentti Boris Jeltsin asettui avoimesti vastustamaan vallankaappajia. Lopputuloksena kommunistisen puolueen toiminta kiellettiin ja

Neuvostoliitto hajosi vuoden loppuun mennessä viideksitoista eri valtioksi. Maailmanpolitiikkaa liki 50 vuoden ajan hallinnut kahden suurvallan vastakainasettelu oli päättynyt. (Mason 1996, 70; Freedman 2001, 201.)

3.8.2 Kylmän sodan tilinpäätös

Kylmä sota oli ohi ja Neuvostoliitto hajonnut, mutta miten kaikki oikein tapahtui ja miksi? Sankarin viittaa on varsinkin Yhdysvalloissa aseteltu Reaganin harteille ja katsottu hänen peräänantamattomuutensa ja oveluutensa kilpavarustelun kiihdyttämisessä ajaneen lopulta Neuvostoliiton vararikkoon ja hajoamiseen (ks. esim. Schweizer 2003). Näin yksinkertainen selitys ei kuitenkaan kestä lähempää tarkastelua. Kukaan Yhdysvalloissa ei 1980-luvun alussa tai muulloinkaan esittänyt Neuvostoliiton konkurssiin ajamista perusteeksi kilpavarustelulle ja valtaville puolustusbudjeteille, vaan aseita haalittiin sodankäyntiä ja sodan voittamista varten. Molemmat osapuolet yrittivät päästä toisen edelle oman turvallisuutensa takaamiseksi. Neuvostoliiton kaatuminen olikin useiden tekijöiden ja kehityskulkujen summa, jossa johtajien henkilökohtaista panosta ei pidä unohtaa, muttei myöskään ylikorostaa.

Ensinnäkin talous oli itäblokissa suorastaan surkealla tolalla. Vielä kylmän sodan alkuvaiheessa Neuvostoliitto kykeni pysyttelemään kohtalaisesti länsivaltojen matkassa ja toisen maailmansodan runteleman maan jälleenrakennus antoi hyvää vauhtia taloudelle. Vielä 1950-luvulla maan vuotuinen talouskasvu oli 6–7 prosentin luokkaa, 1960-luvulla noin neljä viisi prosenttia, 1970-luvulla enää kolme prosenttia ja 1980-luvulla kaksi jos sitäkään. Kasvuluvut eivät varsinkaan kylmän sodan alkuvaiheessa olleet länsimaita huonompia, mutta ottaen huomioon Neuvostoliiton pyrkimykset – Yhdysvaltain sotilasvoiman saavuttaminen ja kapitalististen yhteiskuntien lyöminen talouskasvussa – niiden olisi pitänyt olla vielä suurempia. (Allin 1994, 157–159.) Maan sulkeutuminen vaikeutti teknologisten keksintöjen tuontia ja ennen kaikkea henkisen pääoman kasvua. Tiedemiehillä ja tutkijoilla ei juuri ollut kontakteja ulospäin, toisia kommunistimaita lukuun ottamatta. Keskusjohtoinen komentotalous ei rohkaissut aloitteellisuuteen, vaan alisti talouden hidasliikkeisen byrokratiakoneiston johdettavaksi. Globaalin asevarustelun lisäksi voimavaroja söi Afganistanin-sotaretki, joka oli jämähtänyt toivottomaksi taisteluksi sissiryhmiä vastaan. Tämä kaikki antoi lännelle valtaisan kilpailuedun. Järjestelmää pyrittiin uudistamaan jo Brezhnevin kaudella ja vauhti kiihtyi *perestroikan* myötä, mutta silloin oli jo liian myöhäistä. Talouden heiketessä väestön elinolosuhteet huononivat, mikä kasvatti tyytymättömyyttä järjestelmään, kun samaan aikaan länsi eli vahvaa kasvukautta. (Lebow 1995, 372.)

Poliittiset tekijät lisäsivät tyytymättömyyttä. Itäblokin maissahan ei ollut tapahtunut yhtään alhaaltapäin lähtenytä kommunistista vallankumousta Kuuban tapaan, vaan kommunistihallinto oli ylhäältä asetettu ja sitä pidettiin yllä armeijan sekä Neuvostoliiton tuella. Näin ollen hallitusten suosio kansan parissa oli hatara, minkä osoittivat jo Unkarin vuoden 1956 kansannousu ja Tshekkoslovakian 1968 reformiliike. Ne kuitenkin onnistuttiin tukahduttamaan nimenomaan Neuvostoliiton armeijan avustuksella. Tässä suhteessa tapahtui

merkittävä muutos Gorbatshovin kaudella. Hän hylkäsi vanhan brezhneviläisen doktriinin, jonka mukaan Neuvostoliitto voi tehdä sotilaallisen väliintulon pitääkseen itäblokin maat kommunistihallinnon alaisina. (Mason 1996, 66.)

Näillä perusteilla katson, ettei kukaan tai mikään oikeastaan kaatanut kommunismia, vaan se lähinnä kaatoi itse itsensä. Järjestelmä tuhoutui omaan mahdottomuuteensa; talouden puolella tehottomuuteen ja ideologiseen jähmeyteen, jossa tärkeintä oli toimiminen dogman mukaan, ja poliittisella rintamalla väkisin vallassapidettyihin hallituksiin, joilla ei ollut kansan tukea. Olenaisempaa kuin se, mitä Yhdysvallat teki, oli se, mitä Neuvostoliitto itse teki. Uskon Kenezin (1999, 253) tavoin, että vaikka Yhdysvallat olisi noudattanut kuinka maltillista politiikkaa hyvänsä, Neuvostoliitto ei olisi selvinnyt hengissä 1900-luvun loppuun saakka.

Ydinaseilla oli toki oma roolinsa kehityksessä; kilpavarustelu paisutti Neuvostoliiton puolustusmenoja, jotka nielivät enimmillään jopa neljäsosan maan budjetista (Lebow 1995, 372). Tämä osaltaan heikensi neuvostotalouden kilpailukykyä, mutta kurssiin ne eivät Neuvostoliittoa ajaneet, eikä vastakkainasettelua ratkaistu ydinsodalla. Toki on mahdollista John Lewis Gaddisin (1989 & 1997; ks. 2.8.6) edellä esitetyn pitkä rauha -näkömyksen pohjalta johtaa sellainen päätelmä, jonka mukaan ydinaseet periaatteessa ratkaisivat kylmän sodan lännen eduksi: ne estivät tavanomaisin asein käytävän suoran yhteenoton suurvaltojen välillä – missä Neuvostoliitolla olisi ollut etulyöntiasema – ja muuttivat näin vastakkainasettelun luonteen länttä suosivaksi. Toisaalta ydinaseet myös nostivat riskit erittäin korkeiksi: jos yhteenottoon olisi päädytty, olisivat seuraukset olleet hirvittävät. Jälkiviisaasti voi kyllä todeta, että riskinotto kannatti, mutta on vaikea uskoa, että kilpavarustelun kiivaimpina vuosina toimintaa lännessä olisi ohjannut tämänsuuntainen kuningasajatus. Eivätkä edellä esitetyt tapahtumakulutkaan sitä erityisemmin tue.

Sen pohtiminen, kuka voitti kylmän sodan, on yhtä turhanaikaista kuin Kuuban ohjuskriisin kohdalla. Heti kylmän sodan loputtua oli tosin vallalla käsitys, jonka mukaan Yhdysvallat länsiliittolaisineen voitti ja Neuvostoliitto sekä itäblokki hävisivät. Pintapuolisesti tarkasteltuna tällainen näkemys on kieltämättä perusteltu, olihan toinen osapuoli hajonnut palasiksi sekä muuttanut järjestelmänsä entisen vihollisensa kaltaiseksi, ainakin jossain määrin. Mutta kuten Lebow (1995, 3) huomauttaa, oikeampi ilmaisu olisi, että *kaikki* hävisivät: myös Yhdysvallat liittolaisineen joutui maksamaan kylmän sodan käynnistämisen niin raskaan moraalisen, diplomaattisen ja taloudellisen hinnan, ettei niitäkään ole syytä pitää voittajina. Kylmän sodan jälkeiset vuodet ovat osoittaneet Lebowin analyysin oikeansuuntaiseksi. Vastakkainasettelun seuraukset ovat edelleen selvästi näkyvissä eri puolilla maailmaa: Afganistan on yhä yhtä suurta taistelukenttää ja ääri-islamilainen aate on nousussa Lähi-idässä, monissa Afrikan maissa on vasta viime vuosina saatu päätökseen suurvaltojen nokittelun takia syttyneet katkerat sisällissodat ja paikoin ne jatkuvat yhä, puolustusmenot ovat useissa maissa suhteettoman korkealla, ja harva enää pitää Yhdysvaltoja demokratian esitaistelijana, jollaisena se vielä nähtiin toisen maailmansodan lopussa.

3.9 Aseriisunnan nousu ja hiipuminen 1990-luvulla

3.9.1 Sopimusten aikakausi, osa II

Ydinaseiden näkökulmasta kylmän sodan päättyminen vaikutti ensi alkuun kuoliniskulta, sillä suurvaltojen vastakkainasettelu oli juuri ollut se tekijä, joka oli antanut kimmokkeen valtaviin asearsenaalien rakentamiselle ja alati tehokkaampien räjähteiden kehittämiseen. Nyt se oli poissa. Niinpä 1990-luvun alussa näytti siltä, kuin ydinsulkusopimuksen vaatimus ydinaseiden hävittämisestä voisi toteutua. Kansainvälinen mielipide oli vahvasti ydinasevastainen, uusia sopimuksia solmittiin sekä ydinkokeita vähennettiin.

Heinäkuun lopussa 1991 Yhdysvaltain presidentti George Bush ja viimeisiään viikkojaan eläneen Neuvostoliiton päämies Mihail Gorbatsšov allekirjoittivat strategisten aseiden rajoitussopimuksen, START I:n, jossa maat lupautuivat vähentämään strategisten ydinaseidensa määrää seuraavien seitsemän vuoden kuluessa 6 000 ydinkärkeen kumpikin. Tämä merkitsi noin 25–35 prosentin leikkauksia arsenaaleihin. Seuraavan vuoden toukokuussa tehty Lissabonin pöytäkirja liitti Neuvostoliitosta eronneet Kazakstanin, Ukrainan ja Valko-Venäjän mukaan sopimukseen. Kolmikko myös sitoutui liittymään ydinsulkusopimukseen ja luopumaan Neuvostoliiton perintönä saamistaan ydinaseista mahdollisimman nopeasti, minkä ne tekivätkin vuoden 1996 loppuun mennessä. Syksyn kuluessa Bush ilmoitti vetävänsä kaikki maavoimien ja laivaston taktiset ydinaseet pois maailmalta, ja Gorbatsšov puolestaan julisti maansa keskeyttävän kaikki ydinkokeet ja tuhoavansa kaikki taktiset ydinaseensa. Seuraavan vuoden maaliskuussa Kiina liittyi ydinsulkusopimukseen. (Nuclear Age Peace Foundation 2005a; Federation of American Scientists 2001.)

Tammikuussa 1993 Bush ja Venäjän presidentti Boris Jeltsin solmivat START II -sopimuksen, joka rajasi maiden pitkänmatkan ydinohjusten määrät alle 3 500:n ja määräsi kaikki maaltalaukaistavat MIRV-ohjukset tuhottaviksi kymmenen vuoden sisällä. Etelä-Afrikan presidentti Frederik de Klerk taas tunnusti maan parlamentin ylimääräisessä istunnossa, että maa oli 1980-luvulla rakentanut kuusi ydinasetta, mutta oli sittemmin tuhonnut ne. Alkuvuodesta 1994 Yhdysvallat ja Venäjä sopivat maalituksen purkamisesta, mikä merkitsi sitä, että ne eivät enää suuntaa strategisia ohjuksia toistensa alueelle.⁸⁰ (emt.; Green 1999, 28.)

3.9.2 Käännekohta 1990-luvun puolivälissä

Pidän 1990-luvun puoliväliä käännekohtana tässä kehityskulussa, jonka kylmän sodan loppuminen oli käynnistänyt. Vaikka aseriisunta ja liennytys olivat edelleen ajan sloganeja, alkoi kansainvälisessä politiikassa ilmetä merkkejä siitä, ettei 1990-luku olisikaan suoraa marssia kohti ydinaseetonta maailmaa. Ensimmä-

⁸⁰ Maalituksen purkaminen oli suurelta osin symbolinen ele, sillä maalien määrittely uudelleen ei vie kuin muutamia minuutteja (Green 1999).

mäiset tällaiset signaalit olivat kantautuneet jo loppuvuonna 1991, kun sotilasliitto Nato Rooman huippukokouksessaan vahvisti, että ydinaseet olivat oleellisia sen turvallisuudelle, ja Yhdysvaltain puolustusministeriö oli suositellut ydinaseiden roolin laajentamista niin, että ne toimisivat pelotteena kemiallisten ja biologisten aseiden uhkaa vastaan. Lisäksi Yhdysvaltain ja Venäjän välit viilentyivät vuonna 1994, kun presidentti Bill Clinton ilmoitti Naton laajentumisesta Itä-Eurooppaan. (Nuclear Age Peace Foundation 2005a.)

Seuraavana vuonna merkit voimistuivat. Vaikka toukokuussa pidetyssä ydinsulkusopimuksen seurantakokouksessa ydinasevallat lupasivatkin pidentää sopimuksen voimassaoloaikaa toistaiseksi ja ryhtyä toimiin täydellisen ydinkoekiellon aikaansaamiseksi ja ydinaseiden purkamiseksi, räjäytti Kiina vain muutamaa päivää myöhemmin ydinlatauksen. Kesäkuussa Ranska ilmoitti aloittavansa ydinkokeet uudelleen Mururoan atollilla, ja ne lopetettiin vasta valtavan kansainvälisen painostuksen alla seuraavan vuoden tammikuussa. Yhdysvaltain energiavirasto taas ilmoitti syksyllä 1995 maan suunnittelevan viittä alikriittistä ydinkoetta. Maailman mielipide ei kuitenkaan ollut ydinaseiden kannalla. Ranskan koepäätös herätti laajaa vastustusta, YK:n yleiskokous vaati kokeiden välitöntä keskeyttämistä, ja Nobel-palkintolautakunta myönsi 1995 rauhanpalkinnon fyysikko Joseph Rotblatille ja hänen perustamalleen ydinasevastaiselle Pugwash-liikkeelle. (emt.)

Ydinasevaltojen aikeiden ja yleisen mielipiteen ristiriita kävi ilmi myös kesäkuussa 1996, kun Haagin kansainvälinen tuomioistuin antoi neuvoantavan päätöksensä ydinaseista ja niiden käytön laillisuudesta. Oikeus totesi:

Yksimielisesti, etteivät kansainväliset lait missään selvästi hyväksy ydinaseilla uhkaamista tai niiden käyttämistä. - - Äänin 11 puolesta, 3 vastaan, etteivät kansainväliset lait myöskään selvästi sellaisenaan kiellä ydinaseilla uhkaamista tai niiden käyttämistä. - - Äänin 7 vastaan ja 7 puolesta puheenjohtajan äänen ratkaistessa, että ydinaseilla uhkaaminen tai niiden käyttäminen on yleisesti ristiriidassa sodan lakien ja erityisesti humanitaarisen oikeuden kanssa. (Lindqvist 2000; International Court of Justice 1996.)

Lisäksi oikeus katsoi, että valtioilla on laillinen velvoite saattaa loppuun hyvässä hengessä neuvottelut, jotka tähtäävät täydelliseen ydinaseriisuntaan tiukan ja tehokkaan kansainvälisen valvonnan alaisuudessa. Syyskuussa YK:ssa hyväksyttiin viimein täydellinen ydinkoekieltosopimus, CTBT, jonka kaikki viisi ydinasevaltaa allekirjoittivat. Tälläkin päätöksellä oli varjopuolensa. Runsaat 20 vuotta aiemmin ydinkokeen tehnyt Intia asettui vastustamaan sopimusta tutulla perusteella: se vaati ydinasevaltoja ryhtymään ripeisiin toimiin omien ydinaseidensa hävittämiseksi ennen kuin suostuisi allekirjoittamaan. (Ganguly 1999, 169–170.)

Kiistan seuraukset nähtiin noin kahden vuoden kuluttua, kun Intia räjäytti Pokhranissa ydinkoesarjan.

3.10 Vanhojen aikojen paluu 1998

Intian vuoden 1998 ydinkokeiden tapahtumasarja muistuttaa hämmästyttävän paljon vuoden 1974 vastaavaa: ratkaisun taustalla oli jälleen joukko ulko- ja sisäpoliittisia syitä, varsinainen päätösvalta oli pienen sisäpiirin käsissä ja ydinkokeista saatu hyöty jäi vähäiseksi ja lyhytaikaiseksi.

Vuoden 1974 ”Hymyilevän Buddhan” jälkeen Intian ydinaseohjelma vietti hiljaiseloa, kun maa keskittyi ydinenergian siviilikäytön kehittämiseen. Kylmän sodan päättyminen ja sen mukanaan tuomat maailmanpoliittiset mullistukset heijastuivat kuitenkin myös Etelä-Aasiaan. Neuvostoliiton romahdus vei Intialta tärkeän liittolaisen, joka oli tukenut sitä Kashmir-kiistoissa YK:ssa, myynyt aseita ja antanut turvatakuut Kiinaa vastaan. (Ganguly 1998, 167.) Tosin maan pääministeri Narasimha Rao ja talousministeri Manmohan Singh katsoivat, että Intian vahvuus ja turvallisuus riippuivat ensisijaisesti sen taloudellisesta voimasta, ei sotilaallisesta kyvystä. (Perkovich 1999, 351.)

Vuosikymmenen puoliväli muutti tilanteen, kun täydellinen ydinkoekieltosopimus (CTBT) alkoi vuonna 1995 kerätä laajaa kansainvälistä kannatusta. Ydinsulkusopimuksen seurantakokouksessa saman vuoden toukokuussa sovittiin, että Geneven aseriisuntakonferenssi pyrkii saamaan päätökseen neuvotellut maailmanlaajuisesta ja täydellisestä ydinkoekieltosopimuksesta vuoden 1996 loppuun mennessä. (Nuclear Age Peace Foundation 2005a.) Intiassa CTBT kuitenkin tulkittiin osaksi strategiaa, joka estäisi lopullisesti Intiaa saamasta ydinaseita. Uskomusta vahvistivat amerikkalaisvirkamiesten lausunnot, joiden mukaan Yhdysvaltain tavoitteena oli rajoittaa, vähentää ja eliminoida Intian ja Pakistanin ydinaseohjelmat. Intian hallinnossa vaikuttaneet haukat pystyivät käyttämään tilannetta hyväkseen ja vahvistamaan käsitystä siitä, että CTBT:ssä oli kyse vastakkainasettelusta ydinasevaltojen ja ydinaseettomien maiden välillä. Maa hyökkäsi voimakkaasti ydinasevaltoja vastaan ja syytti niitä ”ydinapartheidista”, joka jakaisi maailman valtiot pysyvästi kahteen kastiin, voimakkaisiin ydinasevaltoihin ja alakynnessä oleviin ydinaseettomiin maihin. Ydinaseohjelma taas kuvattiin Intian itsenäisyyden ja identiteetin symboliksi. Pommien kannattajat katsoivat, että oma ydinase antaisi kuvan intialaisista monikulttuurisena ja teknologisesti taitavana kansana, joka kykenee saavuttamaan suuria pienilläkin resursseilla. Käsitys otti tulta, sillä nationalistinen ajattelu eli maassa vahvana ja CTBT:n vastustaminen periaatteessa jatkoi Intian väkivallattoman vastarinnan perinteitä. (Cohen 2001, 173–176; Perkovich 1999, 352.)

Sisäpoliittiset tekijät tukivat tätä ajattelua. Parlamenttivaalivuosi 1996 lähestyi, ja pääministeri Raon johtama kongressipuolue kärsi vuoden 1995 aikana jatkuvia tappioita paikallistasolla. Erityisesti nationalistinen BJP-puolue, jonka agendalla ydinkokeet olivat, kasvatti kannatustaan vauhdilla. Niinpä Rao hillitkseen kriittisiä ääniä antoi luvan aloittaa ydinkokeiden valmistelut. Kokeet jouduttiin kuitenkin perumaan Yhdysvaltain tiedustelun havaittua asian. (Ganguly 1999, 168.) Toukokuun vaaleista 1996 tulikin lopullinen taitekohta, kun maata pitkään hallinnut kongressipuolue kärsi murskatappion. BJP keräsi 186

paikkaa, kun kongressipuolue jäi 138:aan, mikä oli sen kautta aikain heikoin saavutus. BJP:n puheenjohtajasta Atal Behari Vajpayeesta tuli uusi pääministeri. Hänen hallituksensa ei kuitenkaan saanut parlamentin luottamusta, ja hallitusvastuun otti kongressipuolueen johtama laaja koalitio. Tämä merkitsi ydinohjelman jäädyttämistä liki vuoden ajaksi. Jos BJP olisi saanut parlamentin luottamuksen, uusiin ydinkokeisiin olisi saatettu ryhtyä nopeasti, sillä Vajpayee oli välittömästi pääministeriksi noustuaan antanut ydintutkijoille ohjeet aloittaa kokeiden valmistelut. (Perkovich 1999, 361–362, 373; 378.)

BJP:n tappio parlamentissa ei merkinnyt muutosta maan kantaan koskien ydinkoekieltosopimusta. Intia esti sopimuksen synnyn Geneven aseriisuntakonferenssissa, mutta sen vastustus kierrettiin lähettämällä sopimusasia suoraan YK:n yleiskokoukselle. Yleiskokouksessa syyskuussa 1996 Intia sai huomata jääneensä miltei yksin, sillä sen lisäksi vain Bhutan ja Libya äänestivät sopimusta vastaan. Intian kansainvälinen eristyneisyys kasvoi, mutta samalla sen päättäväisyys oman ydinaseohjelman jatkamisesta lisääntyi. CTBT-kiista sai aikaan sen, että eripurainen Intia yhdistyi ydinkoekieltä vastaan, oman ydinaseen kehittämisen tueksi. Sopimuksen vastustaminen koettiin Intian itsenäisyyden vahvistamiseksi ja toisaalta takaiskuksi Yhdysvaltain hegemonialle. Sopimuksen vastustajiin kerääntyi joukkoja poliittisen kentän eri laidoilta, ja yleensä eripuraiset oikean laidan konservatiivit ja ydinaseen kannattajat yhdistivät voimansa amerikkalaisvastaisten vasemmistolaisten ja liittoutumattomuuden kannattajien kanssa. (Cohen 2001, 174.) Poliittista halua ydinkokeisiin ei hallituksella kuitenkaan ollut (Perkovich 1999, 383).

3.10.1 Naapurien välit kiristyvät

Ydinohjelman hidasta etenemistä selittää se, että ulkopoliittisessa katsannossa Intian tilanne osoitti vuosina 1996–1997 paranemisen merkkejä. CTBT:n vastustaminen vaikeutti maan ulkosuhteita, mutta välit Pakistaniin lientyivät. Nawaz Sharifin johtama koalitio oli voittanut Pakistanin vaalit alkuvuodesta 1997 ja alkanut toteuttaa vaalilupauksiaan, joiden mukaan suhteita Intiaan pyrittiisiin parantamaan. Intiassa pääministeri Deve Gowdan hallitus ajoi samansuuntaista politiikkaa, ja osapuolet suunnittelivat neuvotteluyhteyksien avaamista. Se oli epäonnistua, kun Intia ajautui jälleen kerran sisäpoliittiseen pyörteeseen. Maaliskuussa 1997 kongressipuolue veti tukensa Gowdalta, joka erosi. Hänen tilalleen nousi Inder Gujral. Tästä huolimatta neuvottelut toteutettiin ja Gujral ja Sharif tapasivat toukokuussa Malediiveilla. Se oli maiden johtajien ensimmäinen kahdenkeskinen tapaaminen kahdeksaan vuoteen, ja he sopivat mm. perustavansa uudelleen kuuman linjan maiden välille. Edellinen oli suljettu vuonna 1989. Kesän kuluessa suotuisa kehitys pysähtyi. Kesäkuussa amerikkalainen aikakauslehti *Newsweek* kertoi Intian sijoittaneen Prithvi-ohjuksiaan Pakistanin rajan tuntumaan, mikä ei juuri miellyttänyt Sharifia. *Time*-lehti puolestaan paljasti Kiinan avustaneen Pakistania ohjuskehittelyssä, mitä Intia oli epäillyt jo aiemmin. (Perkovich 1999, 391–397.)

Heinäkuussa pääministeri Gujral tiukensi äänenpainojaan, taas kerran sisäpoliittisista syistä, sillä hänen koalitiohallituksensa oli ajautunut epäsuosioon.

Hän sanoi, että Intian piti ydinaseoption edelleen avoinna. Sharif puolestaan vastasi syyskuussa toteamalla Pakistanin ydinasekelpoisuuden olevan tosiasia ja maan oikeus suvereenina kansakuntana. Niinpä ei ollut yllätys, että syyskuun puolivälissä pidetyt ulkoministeritason neuvottelut Kashmirin alueen kohtalosta päättyivät tuloksettomina. Vuoden lopulla Vajpayee ja BJP saivat toisen tilaisuutensa, kun kongressipuolueen koalitionhallitus hajosi sisäisiin erimielisyyksiin. Uudet vaalit määrättiin pidettäväksi seuraavan vuoden maaliskuun puoliväliin mennessä. Maalisvaaleissa 1998 BJP paransi aiempaa tulostaan. Se keräsi 26 prosentin äänisaaliin ja sai liittolaisineen 250 parlamenttipaikkaa. Kongressipuolue kohensi myös hieman asemiaan saaden 166 paikkaa. Tällä kertaa Vajpayee onnistui hallitustunnusteluissaan, sillä maaliskuun 19. päivänä hänen enemmistöhallituksensa nousi valtaan. (Perkovich 1999, 397–404, 407.)

Ydinohjelman suhteen hallitus lähetti ensimmäisinä kuukausinaan ristiriitaisia signaaleja. Esimerkiksi uusi puolustusministeri George Fernandes sanoi, ettei hallitus pelkää ydinkokeiden tekemistä, muttei aio hätäillä niiden kanssa:

Emme ole sanoneet, että aiomme hankkia ydinaseita. Sen sijaan tarkoituksemme on kautta aikojen ensimmäisessä strategisessa puolustusarviossamme tutkia turvallisuuttamme ja sen uhkia ja sen valossa pohtia ydinasekantaamme. - - En usko, että meidän tarvitsee tällä hetkellä tehdä koetta. Teimme hyvää työtä Pokhranissa 1974. Maailma tietää, että Intialla on keinot ja kyvyt. Meidän ei tarvitse esittää muille. (emt., 408)

Vielä 1974 Fernandes oli sosialistien johtajana vastustanut kiivaasti ydinkokeita, mutta nyt hänen mielipiteensä oli vaihtunut. Cohenin (2001, 174) mielestä koko CTBT-kiistan aiheuttama muutos Intiassa – käännös täydellisen ydinaseriisunnan kannattajasta ydinkokeiden tekijäksi – henkilöityy juuri hänessä. Koko poliittisen uransa ajan ydinasevastainen Fernandes katsoi viiden ydinasevallan painostuksen niin ylimieliseksi ja räikeäksi, että piti jopa ydinkokeita pienempänä pahana kuin viisikon vaatimuksiin taipumista.

Kevään 1998 aikana tapahtumat vyöryivät eteenpäin. Huhtikuun alussa Pakistan testasi uutta Ghauri-ohjustaan⁸¹, mikä oli Intialle paha shokki. Ohjuksen väitetty 1 500 kilometrin maksimikantama merkitsi sitä, että oikeastaan kaikki Intian suurkaupungit olivat uhattuina. Ydinkokeiden valmistelu sai aivan uutta puhtia, joskin Perkovich (1999) epäilee, että Vajpayeen hallitus oli antanut luvan valmistelujen aloittamiseen heti saatuaan parlamentin luottamuksen. Pakistanin johtava ydinasantuntija Abdul Qadeer Khan taas ilmoitti huhtikuun puolivälissä Pakistanin olevan valmis testaamaan ydinaseitaan heti kun lupa siihen saadaan. (Perkovich 1999, 412–413.)

⁸¹ Intian ja Pakistanin ohjusten nimet olivat keskinäistä nokittelua. *Prithvi* oli muinainen hinduprinssi, *Ghauri* taas afgaanikeisari, joka löi hänet taistelussa.

3.10.2 Buddha palaa Pokhraniin

11. toukokuuta 1998 kello 15.45 Intia räjäytti Pokhranissa onnistuneesti kolme yhtäaikaista ydinlatausta, ja kahta päivää myöhemmin seurasi kaksi räjäytystä lisää. Lopullinen päätös kokeista oli vanhaan tapaan tehty salaisesti ja pienen piirin kesken – Fernandesille ja muille avainministereille pääministeri Vajpayee kertoi asiasta vain kahta päivää aiemmin. (Ganguly 1999, 171.) Myös ensimmäiset tiedonannot kokeesta olivat niukkasanaisia. Tutkijoiden mukaan Intia oli räjäyttänyt 12 kilotonnin fissiolatauksen, 43 kilotonnin lämpöydinlatauksen sekä yhden alle kilotonnin latauksen. Kaksi myöhempää latausta olivat molemmat alle kilotonnin luokkaa. Aivan kuten vuonna 1974, arviot keräsivät paljon kritiikkiä ja epäilyksiä. Eniten epäiltiin Intian väitettä lämpöydinlatauksen eli vetypommin räjäytyksestä. Intialaisten reaktiot kokeisiin olivat yhtä kaikki hurmioituneita. Mieliptidekyselyiden mukaan peräti 91 prosenttia kansasta kannatti kokeita, ja hallituksen suosio kasvoi huippulukemiin. (Perkovich 1999, 415–417.) Ulkomaailma sen sijaan kauhistui. Yhdysvaltain entinen Intian-lähettiläs Daniel Moynihan totesi maailman olevan ydinasesodan partaalla (Green 1999, 34).

Tilanne Etelä-Aasiassa oli nyt täysin toinen kuin vuonna 1974: Pakistanilla oli valmiudet tehdä omia ydinkokeitaan, joihin Intian toiminta tarjosi motiivin. Näiden kahden maan sotaisa historia ja yhä käynnissä ollut konflikti Kashmirin alueen hallinnasta antoivat lisäksi mahdollisuuden sille skenaariolle, että maat aloittaisivat jälleen uuden sodan Kashmirista, tällä kertaa ydinaseiden avustuksella. India Today -lehdelle antamassaan haastattelussa pääministeri Vajpayee ilmoitti voitonriemuisesti: ”Meilläkin on nyt iso pommi.” Puhuessaan puolueensa jäsenille hän katsoi, että hallitus ei epäröi käyttää aseita itsepuolustukseen. (Perkovich 1999, 413, 420.)

Intian kokeet käynnistivät kiihkeän kansainvälisen keskustelun, jossa kiisteltiin, mitä Intialle pitäisi tehdä, ja miten uhkaava eskalaatiokierre Etelä-Aasiassa saataisiin pysäytettyä. Erityisen aktiivinen toimija oli Yhdysvallat, joka pyrki masinoimaan Intiaa eristyksiin ja samalla suostuttelemaan Pakistania pidättäytymään ydinkokeista. Maassa virisi lisäksi kiivas keskustelu siitä, miksi sen tiedustelu ei kyennyt havaitsemaan koevalmisteluja kuten vuonna 1995. Syyksi paljastui nolo unohdus. Yhdysvaltain vakoilusatelliitit olivat havainneet koevalmistelut Pokhranissa noin kuutta tuntia ennen h-hetkeä, mutta CIA:n analytytikot olivat nukkumassa, sillä heitä ei ollut muistettu määrätä hälytysvalmiuteen. (emt., 418.)

Pakistan oli kehittänyt ydinvalmiuksiaan hiljalleen, useiden eri tahojen avustamana. Kiina oli tukenut sen ydinohjelmaa tuntuvasti 1980-luvulla, ja lisäapua oli tullut Yhdysvalloista, joka pyrki näin korjaamaan alueen tasapainoa, jota neuvostojoukkojen hyökkäys Afganistaniin oli järkyttänyt. Ilmeisesti Pakistan olisi jo vuonna 1988 kyennyt valmistamaan ydinlaitteen, mutta kylmän sodan loppuminen sai Yhdysvallat muuttamaan politiikkaansa ja ydinyhteistyö hiipui. 1990-luvun alkupuolella Yhdysvallat asetti jopa pakotteita Pakistanille. Kovin merkittävää viivästystä tämä ei aiheuttanut, sillä Pakistan sai edelleen rahoitusta mm. Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston lainoilla ja

muista teollisuusmaista. Tammikuussa 1992 ulkoministeri Shahrayar Khan julisti Washington Postin haastattelussa Pakistanilla jo olevan kaikki elementit ydinpommin kokoamiseksi. (Ahmed 1998, 185–190.)

Intian uudet viisi ydinkoetta käynnistivät Pakistanin poliittisissa piireissä kiihkeän väittelyn siitä, millaisiin vastatoimiin olisi ryhdyttävä. Pääministeri Sharif epäröi kokeiden tekemistä talouspakotteiden pelossa ja koko hallitus oli kahtiajakautunut. Kannattajien puolella seisoivat maan asevoimat ja monet vaikutusvaltaiset hahmot, kuten ulkoministeri Gohar Ayub Khan sekä televisio- ja radiotoimintaa rautaisella kädellä hallinnut tiedotusministeri Mushahid Husain. Mediaa käytettiin innokkaasti hyväksi. Sharifin maltillisempaa linjaa heikensi sekin, etteivät teollisuusmaat Yhdysvaltoja lukuun ottamatta rankaisseet Intiaa talouspakottein. (emt., 194–195.)

17. toukokuuta ulkoministeri Gohar Ayub Khan sanoi uutistoimisto AP:n haastattelussa, että kyse ei ole enää siitä, tehdäänkö ydinkokeet vai ei, vaan milloin ne tehdään. Yksitoista päivää myöhemmin, 28. toukokuuta, Pakistan räjäytti viisi ydinlatausta, ja pääministeri Sharif ilmoitti punttien Intian kanssa olevan tasan. Ilmeisesti kokeiden suuren lukumäärän syynä oli nimenomaan pyrkimys vastata samalla mitalla Intian toimiin. Yhdysvallat ja muutamat muut maat määräisivät Pakistanille talouspakotteita, ja maailma odotti jännityksellä, purkautuisiko kriisi ydinaseselkkauksena. Aseellisia yhteenottoja Kashmirissa ei kuitenkaan tapahtunut, ja kesäkuun alkuun mennessä kriisi oli purkautumassa. Maiden johtajat palasivat neuvottelupöytään, ja yleinen mielipide ydinaseita kohtaan alkoi Etelä-Aasiassa muuttua. Esimerkiksi Kalkutassa järjestettiin Hiroshiman pommituksen vuosipäivänä 6.8. ydinasevastainen mielenosoitus, johon osallistui noin 250 000 ihmistä, ja Intian sekä Pakistanin entiset sotilasjohtajat antoivat julkilausuman, jossa he kehottivat maita ratkaisemaan todelliset ongelmansa, köyhyyden ja takapajuisuuden, tuhovoimaisten aseiden kehittelyn sijasta (Green 1999, 37).

3.10.3 Toukokuun 1998 tapahtumien arviointia

Alkukesästä 1998 on kulunut vielä liian vähän aikaa, jotta tapahtumaketjun kaikkia syitä tai seurauksia olisi ehditty perinpohjaisesti selvittää – ja miten olisikaan, kun edes 45 vuoden takaisen Kuuban ohjuskriisin kaikista taustatekijöistä ei vallitse yksimielisyyttä. Alustavaan analyysiin muutaman vuoden etäisyys kuitenkin antaa mahdollisuuden. Keskityn tässä Intian tilanteeseen, sillä Ahmedin (1998) sanoin, Pakistanin toimet ovat kytköksissä alueellisiin tapahtumiin, toisin sanoen ne olivat reaktioita Intian tekemisiin. Miksi Intia sitten teki kokeensa ja mitä siitä seurasi? Perkovich (1999, 439) erittelee, että Intia pyrki ydinkokeilla edistämään seitsemää erilaista päämäärää. Nämä olivat sekoitus ulko- ja sisäpoliittisia tavoitteita:

1. tulla tunnustetuksi suurvaltana
2. saada kiinni Kiinan etumatkaa strategisessa pelotteessa ja arvovallassa
3. vahvistaa teknologista ja strategista ylivaltaa Pakistaniin nähden
4. kohentaa maan ydinasetutkijoiden moraalia ja kokemusta

5. vahvistaa kansallista puolustusta edullisesti ja pitää ydinasepolitiikka siviiliallinnon hallussa
6. kohentaa hallituksen sisäistä asemaa
7. vakiinnuttaa maan statusta ydinaseriisunnan kannattajana.

Vaikuttaa kuitenkin jälkikäteen katsottuna vahvasti siltä, että ydinkokeet olivat näiden päämäärien saavuttamiseen mahdollisimman huono keino. Intian arvoitus ei kansainvälisissä piireissä kasvanut, vaan sille asetettiin sanktioita ja haaveissa ollut pysyvä paikka YK:n turvallisuusneuvostossa lipesi yhä kauemmaksi. Imago ydinasevastaisena maana ja aseriisunnan kannattajana oli yhtä lailla mennyttä. Intia joutui lisäksi kärsimään vuoteen 2000 asti talouspakotteista, joita langettivat mm. Yhdysvallat, Japani, Australia sekä Kanada. Kiinan suhteen ei onnistuttu sen paremmin. Maa oli erittäin pettynyt Intian koepäätökseen ja ilmoitti tarkistavansa poliittista linjaansa Kaakkois-Aasiassa tapauksen vuoksi. Kiina ilmaisi myös ärtymyksensä siitä, että yhtenä ydinkokeiden perusteena oli Intiassa ainakin jossain määrin pidetty Kiinan uhkaa.⁸² Tämän takia intialaisdiplomaatit joutuivat koetta seuraavien kuukausien aikana tekemään runsaasti töitä korjatakseen Kiinan-suhteille aiheutuneet vahingot. Lisäksi Intia käytännössä tuhosi oman ydinpelotteensa perustan ilmoittamalla pian kokeiden jälkeen, ettei se missään olosuhteissa aio käyttää ydinaseita ensimmäisenä. (emt.; Cohen 2001, 179.)

Kuten Perkovich (2001, 440) analysoi, Intia olisi siis kyennyt omin voimin torjumaan Kiinan tavanomaisin asein tekemän hyökkäyksen. Koska jos se ei olisi kyennyt, ilmoitus olla käyttämättä ydinaseita antaisi vain viestin Kiinalle, ettei maa aikoisu vastustaa hyökkäystä ollenkaan. Mihin ydinaseita tällöin edes tarvittaisiin? Perusteluja ei oikein riitä sillekään selitykselle, että tarkoituksena oli estää Kiinaa uhkaamasta Intiaa ydinasein, koska Kiinakin oli sitoutunut olemaan käyttämättä ydinaseita ensimmäisenä. Kiinan tekemä ydinuhkaus olisi sitä paitsi vahingoittanut pahoin sen suhteita Yhdysvaltoihin ja Venäjään, eikä siksi ollut todennäköinen.

Pakistanin nokittaminen epäonnistui yhtä lailla, kun se vastasi omilla kokeillaan vain parin viikon kuluessa. Intia ei kyennyt saavuttamaan hegemonista asemaa Etelä-Aasiassa, vaan ainoastaan paikan epävakaa Intia-Pakistan-kaksikon toisena osapuolena. Kansallisen puolustuksen kustannusten hillitseminen ydinaseilla taas oli havaittu kestävämmäksi periaatteeksi Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa jo vuosikymmeniä aiemmin ja Intian armeija pyysikin jatkossa asemenoihin vain lisäyksiä, ei leikkauksia. Samalla armeijan vaikutusvalta politiikanteossa kasvoi kuin varkain. Hallituksen asema kyllä koheni, mutta vain väliaikaisesti, aivan kuten 1970-luvullakin. (Cohen 2001, 179; Perkovich 1999, 439–442.)

Mitä järkeä koko hankkeessa sitten oli? Kyse saattoi olla yksinkertaisesti laskuvirheestä, poliittisesta kömmähdyksestä. Ehkä Intia teki samanlaisen arviointivirheen kuin Hrushtshev 1960-luvulla Kuubassa tai Nato 1970-luvulla euro-ohjuksien kanssa: ongelmiin etsittiin pikaista lääkettä, oikotietä, joka osoit-

⁸² Etenkin Sumit Ganguly (1999) korostaa omassa analyysissään ulkopuolisen, siis Kiinan, aiheuttaman uhan merkitystä. (ks. myös Jones & Ganguly 2000.)

tautui hukkareissuksi. Kansainvälistä arvostusta ei saavutettukaan ydinaseiden avulla, vaan talouden voimalla, mitä seikkaa pääministeri Rao ja talousministeri Singh olivat jo 1990-luvun alkuvuosina korostaneet. Taloudelta ydinkokeet vain veivät resursseja. Perkovich (emt.) arveleekin, että yksi selitys Intian ratkaisulle löytyy siitä, että ydinkokeiden pääasiallisina taustavoimina olivat tiedemiehet ja insinöörit, joilla ei ollut juuri käsitystä kansainvälisen politiikan mekanismeista. Myös Ganguly (1999, 148) huomauttaa, että eräs yleinen selitysmalli kokeille oli se, että intialaistiedemiehet olivat verhonneet ydinaseet jonkinlaisen mystisen voiman kaapuun. Tätä tukee pääministeri Vajpayeen myöhemmin antama lausunto:

Sanoisin, että kokeiden suurin merkitys on siinä, että ne ovat antaneet Intialle *shaktia*, ne ovat antaneet Intialle itseluottamusta, ne ovat antaneet Intialle voimaa. (Perkovich 2001, 443.)

Entä kuinka lähellä Intia ja Pakistan olivat ydinkonfliktia toukokuussa 1998? Katastrofin ainekset oli perusteellisesti katettu: kaksi valtiota, joilla oli takanaan vuosikymmenten sotaista historia, välillään ratkaisematon kiistakysymys ja nyt molemmilla myös ydinaseita. Mahdollisesti pieni provokaatio Kashmirissa olisi voinut sytyttää kriisin, joka olisi voinut laajeta ydinsodaksi. Näin ei tapahtunut. Syy saattoi olla teknologinen: kumpikaan ei uskaltanut ottaa riskiä, koska niiden ohjusjärjestelmät olivat vielä kehittymättömiä ja todennäköisesti asekelpoisen plutoniumin varastot olivat hyvin pienet – eihän Yhdysvalloillakaan ollut Nagasakin jälkeen plutoniumia kuin yhtä pommia varten. Todennäköiseltä tuntuu myös se, ettei ydinsodan käynnistäminen tai edes eskalaation riskin ottaminen, kuulunut kummankaan maan suunnitelmiin. Sotatoimien poissaolo tukee myös sitä edellä esitettyä väitettä, että Intian ydinkokeiden tarkoitus oli osin antaa näpätys ydinasevalloille CTBT-debatin aikaisista tapahtumista: muistuttaa niitä siitä epäsuhdasta, että ne vaativat muilta mailta suuria myönnytyksiä, vaikkeivät itse olleet valmiita tekemään mitään.

3.10.4 Ydinaseiden uusi nousu 1990-luvun lopussa

Intian ydinkoe kuvastaa sitä ongelmaa, mikä oli voimakkaasti vaikuttamassa ydinaseriisunnan voittokulun hiipumiseen: ydinasevallat eivät olleet halukkaita luopumaan omista aseistaan, vaikka ne samalla patistelivat muita valtioita lopettamaan aseohjelmansa. Tämän ”kaksoisstandardin” ylläpito herätti ärtymystä ja katkeruutta, eikä Intia ollut yksin ydinapartheid-ajatuksensa kanssa. Intian koe antoi muutenkin lisää vauhtia ydinaseiden kehittelylle maailmalla ja 1990-luvun lopun tapahtumat ennakoivat jo sitä, että uusi, ydinaseille suotuisampi aikakausi oli käynnistymässä. Vielä vuoden 1998 aikana Iran ja Pohjois-Korea testasivatkin uusia ohjusjärjestelmiään ja Venäjä ja Yhdysvallat tekivät molemmat viisi alikriittistä ydinkoetta. Seuraava vuosi ei ollut sen parempi: ydinsulкусopimuksen seurantakokous huhtikuussa tuli ja meni ilman edistystä, Intia ja Pakistan jatkoivat kilvan ohjusjärjestelmiensä kehittämistä ja Kiina testasi, ehkä

osin vastauksena Etelä-Aasian asevarustelukisan kiihtymiseen, omaa manner-tenvälistä ballistista ohjustaan. (Nuclear Age Peace Foundation 2005b.)

Lokakuussa 1999 Yhdysvaltain senaatti hylkäsi yllätysäänestyksessään CTBT-sopimuksen ratifiointin äänin 51–48. Hyväksyminen olisi vaatinut kahden kolmasosan enemmistön. Syinä sopimuksen hylkäämiseen olivat muun muassa se, ettei maa voisi pitää ydinaseistustaan luotettavana ja turvallisena ilman kokeita ja että muut maat tekisivät kumminkin kokeita salassa ja saisivat näin etulyöntiaseman. Mielenkiintoiseksi ratifiointiprosessin tekee se, että sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen sitä ei ollut kierrätetty lausuntokierroksilla Yhdysvaltain puolustusvoimissa, ulkopoliittisissa valiokunnissa tai missään muuallakaan. Aivan kuin sopimusta ei olisi haluttukaan hyväksyä. (Garwin 2001, 307.)

1990-luvun lopun tapahtumia kerratessa onkin vaikea uskoa, että vielä vaaja kymmentä vuotta aiemmin näytti vahvasti siltä, että ydinaseiden aikakausi olisi peruuttamattomasti ohi. Suuret ydinasevallat toki vähensivät aseistustaan tekemiensä sopimusten mukaisesti, mutta puheet täydellisestä ydinaseriisunnasta oli unohdettu. Lisäksi ydinasevaltojen määrä oli kasvanut kahdella uudella jäsenellä ja uusia pyrkijöitä alkoi ilmaantua. Tämän suunnanmuutoksen syitä on ehkä vielä liian aikaista yrittää kattavasti eritellä, mutta poliittisen ilmapiirin kiristymisen lisäksi syynä voi olla talous. Ydinaseista oli kilpavarustelun vuosina tullut valtava ja tuottoisa bisnes, josta tuhannet ja taas tuhannet ihmiset saivat elantonsa. Heidän intressissään oli luonnollisesti pitää kiinni tulonlähteestään. Ahkeran lobbaamisen ja lahjoitusten antamisen lisäksi ase-yhtiöiden väki etenkin Yhdysvalloissa myös loikki työpaikasta toiseen puolustusministeriön ja firmojensa välillä, eli kärjistetyksi sanottuna samat henkilöt valmistivat aseet ja päättivät, millaisia aseita pitäisi valmistaa (Miall 1987, 32, 42–43). Asian oli tietysti mitassa havainnut jo 1950-luvulla presidentti Dwight Eisenhower varoitellessaan virkakautensa päätöspuheessa ”sotilaallis-teollisesta kompleksista”, joka eli valmistautumalla sotaan (Hobsbawm 1999, 300). Richard Barnetin kuvaus yli 25 vuoden takaa voikin edelleen osua lähelle oikeaa:

Sotatalous tarjoaa mukavia työpaikkoja kymmenille tuhansille niin sotilas- kuin siviiliasuisillekin byrokraateille, jotka istuvat toimistoissaan joka päivä rakentamassa ydinaseita tai suunnittelemassa ydinsotaa. Se tarjoaa työtä miljoonille työntekijöille, joiden työpaikat riippuvat järjestelmällisestä ydinterrorista – tiedemiehille ja insinööreille, jotka on palkattu etsimään lopullista, mahdollisesti täyden turvallisuuden takaavaa ”teknologista läpimurtoa”, tavarantoimittajille, jotka eivät halua luopua helpoista voitoista, samoin kuin intellektuaalista sotaa käyville, jotka myyvät uhkakuvia ja siunaavat sotia. (Barnet 1981, 97.)

3.11 Lehdistö talouden pyörteissä

Kylmän sodan päättyminen muutti mediankin toimintatilan kovin toisenlaiseksi. Neuvostoliiton romahtaminen merkitsi Suomessa sitä, ettei isovelji enää valvonut selän takana jokaista pilkkua ja virkettä, Yhdysvalloissa taas hallinnon ei

enää tarvinnut kantaa yhtä raskasta huolta ideologisesta taistelusta ja propagandasodan käymisestä vihollisblokkia vastaan. Monet rajoittavat tekijät höltyivät. Suomessa alettiinkin käydä kovaa keskustelua takavuosien tekemisistä. Salminen (1996, 271–274) tosin katsoo, ettei lehdistö ollut niin suomettunutta kuin pahimmissa 1990-luvun alun itseruoskinnoissa oli nähty. Lehdistö saattoi kyllä kumartaa, muttei kuitenkaan ollut rähmällään. Nordenstreng (2001) jopa näki asian niin, että Neuvostoliitosta Suomen tiedotusvälineissä annettu kuva oli niukka mutta jopa vääristymättömämpi kuin monissa muissa länsimaissa. Suomettuminen pitäisikin hänen mielestään ymmärtää siten, että Neuvostoliiton läheisyys ja poliittisesti monipuolinen kirjo tekivät siitä mallikkaamman näyttämön länsimaiselle pluralismille kuin monissa muissa länsimaissa – itesesensuurin olemassaoloa hän ei kuitenkaan kiellä. (Nordenstreng 2001, 219–223.) Itsesensuurikeskustelua ei toki ole haudattu, ja Salminen (1998, 251) arvelee, että se voisi jopa saavuttaa toisen tulemisensa. Suomessa onkin aivan viime vuosina väiteltä moneen otteeseen kiivaasti siitä, suhtaudutaanko Venäjään yhä liian helläkätisesti. Tällaisia kiistakysymyksiä ovat olleet muun muassa Tshetshenian sodat ja toimittaja Anna Politkovskajan murha lokakuussa 2006.

Näistä keskusteluista huolimatta 1990- ja 2000-luvuilla poliittisia kehyksiä tärkeämmiksi lehtien toimintatilan kannalta ovat nousseet taloudelliset rakenteet. Talouden vaatimukset näkyvät lehtitaloissa aiempia vuosia näkyvämmiin, sillä lehdistä on tullut enenevässä määrin liikeyrityksiä, joiden tehtävänä on tuottaa voittoa. Talousaspektien korostuminen, tulostavoitteet, kasvava kiire, vähenevät resurssit ja kiihtyvä kilpailu sekä muiden lehtien että muiden medioiden kanssa tuovat uusia rajoitteita journalismin toimintatilaan. Tätä kehitystä on nimitetty median markkinaehtoitumiseksi (Wiio 2006, 32–33). Tämän on eri tutkimuksissa katsottu näkyvän mm. uutistuotannon jatkuvana tehostamisena, mainostajia houkuttelevan sisällön lisääntymisenä ja sitä myöten konservatiivisuutena: mainosrahoista kilpailtaessa suuria yleisöjä houkuttelevat, eli mahdollisimman harvoja ärsyttävät viestimet ovat vahvemmilla (ks. Luostarinen & Uskali 2004; Mäkelä 2000)

Kilpailu mediakentällä onkin kiristynyt jatkuvasti. Televisio oli toki saavuttanut melkein täydellisen peiton sekä Suomessa että Yhdysvalloissa jo aiempina vuosikymmeninä, mutta sittemmin kanavien määrä on kasvanut kiihtyvällä vauhdilla. Mainosrahoitteinen MTV3 aloitti Suomessa omana itsenäisenä kanavanaan 1993, ja Nelonen seurasi perässä 1997. Lähetysten digitalisoituminen on 2000-luvulla kasvattanut määrää entisestään. Keskivertosuomalainen katselee televisiota Finnpanelin (2007) mittausten mukaan hieman vajaat kolme tuntia päivässä. Eikä radiotakaan sovi unohtaa: kaupalliset paikallisradiot aloittivat vuonna 1985, Yle uusi omaa kanavajakoaan 1990 ja vuonna 1997 aloitti valtakunnallinen kaupallinen radiokanava Nova. Kasvutahti on ollut kovaa myös Yhdysvalloissa, missä vielä vuonna 1986 toimi vain neljä valtakunnallista tv-verkkoa, ABC, CBS, NBC ja PBS. Nykyään niitä on yli 20, joskin monet ovat varsin pieniä. Unohtaa ei tietenkään sovi satelliittikanavien määrän ja saatavuuden lisääntymistä. Mainosrahoja jakamassa on siis yhä useampia toimijoi-

ta⁸³, eivätkä lehdet enää voi suhtautua televisioon samanlaisella lievällä ylimielisyydellä kuin 1960-luvulla. Lisäksi mediamarkkinoita hämmentämään astui 1990-luvun lopussa uusi ja erittäin merkittävä tulokas, internet, joka on nopeasti noussut tärkeäksi uutislähteeksi ja yhä kiinnostavammaksi mainosmediaksi.

Lehdistön kannalta tämä on merkinnyt sitä, että levikit ovat laskemaan päin ja sanomalehdet tavoittavat entistä vähemmän ihmisiä. Etenkin Suomessa kehitystä vauhditti 1990-luvun alun raju talouslama, joka pudotti muutamassa vuodessa noin 90 prosentissa olleet levikkipeitot 70 prosenttiin (Mervola 1998). Helsingin Sanomat selvisi tilanteesta monia muita pienemmin vaurioin, kun se pystyi keräämään uusia lukijoita pääkaupunkiseudun ulkopuolisista kaupungeista, joissa maakuntien ykköslehdet olivat hätää kärsimässä. Sen alamäki on tosin jatkunut laman jälkeen; vuonna 1999 Helsingin Sanomien levikki putosi 3,5 prosenttia, ja vuosina 2000–2005 se menetti kuusi prosenttia tilaajistaan. (Hujanen 2007, 38.) Amerikkalaislehdet puolestaan tavoittivat keskimääräisenä arkipäivänä vuonna 2006 niukasti alle 50 prosenttia maan aikuisväestöstä, kun lukema oli vielä kymmentä vuotta aiemmin noin 60 prosenttia. Trendi on ollut laskeva 1980-luvun alusta lähtien. (Newspaper Association of America 2006.) Lehdistö alkoi laman seurauksena Suomessa myös ketjuuntua yhä suuremmiksi konserneiksi, joista suurimmiksi kohosivat SanomaWSOY ja Alma Media (Sauri 2005, 181–204). Yhdysvalloissahan vastaava kehitys oli alkanut jo 1960-luvulla.

Parikymmentä viime vuotta ovat New York Timesin ja Helsingin Sanomien sisällön kannalta olleetkin aiempiin vuosikymmeniin verrattuna nopeiden muutosten aikaa. Television vaikutusvallan kasvuun on vastattu mm. erilaisilla liitteillä. Times aloitti erillisten liiteosioiden julkaisun 1976 viikonlopun *Weekend*-osiolla. Seuraavien vuosien aikana vastaavia liitteitä tuli useita lisää esimerkiksi urheilusta, taloudesta ja tieteestä. Elokuussa 2004 näki päivänvalon aikakauslehtimäinen muotiliite *T: The New York Times Magazine*. Lisäksi 1980-luvulta lähtien lehti alkoi julkaista etusivullaan ns. pehmeitä uutisia politiikan ja talouden kovin juttujen rinnalla. (Kowet 1990; New York Times Company 2006.) Helsingin Sanomat perusti vuonna 1983 aikakauslehtimäisen *Kuukausiliitteen* ja 1995 nuorelle lukijakunnalle suunnatun *Nyt*-perjantailiitteen.

Molemmat lehdet lähtivät niin ikään nopeasti vastaamaan internetin haasteeseen. Niiden verkkolehdet aloittivat toimintansa 1996, joskin Times oli jo kahden vuoden ajan ylläpitänyt omaa taide- ja viihdeasioihin keskittyntä @times-verkkojulkaisuaan. Etenkin verkon edellyttämä nopeus asettaa omia haasteitaan lehdille, jotka ovat tottuneet rauhalliseen päivärytmiin. Verkkolehdet näyttävät kuitenkin menestyvän kilpailussa kohtalaisesti, sillä Nielsen Net-ratings -tutkimuslaitoksen keväällä 2006 tekemän mittauksen mukaan Timesin verkkolehti oli seitsemänneksi suosituin internetin uutissivu Yhdysvalloissa.

⁸³ Lehtien tulonlähteiden jakautuma kuvaa osuvasti kilpailun koventumista. Kun Suomessa vielä vuonna 1989 tilaus- ja ilmoitustuottojen suhde sanomalehdistössä oli 27–73 %, oli se vuonna 2003 jo 44–56. TV-mainonnan määrää rajoitettiin pitkään 15 prosenttiin lähetyssajasta ja mainonta oli valtakunnallista, kun lehdissä keskityttiin alueelliseen ja paikalliseen. Eli varsinaista kilpailua mainosrahoista ei edes ollut. Kaupallisen RTV-toiminnan laajentumisen myötä sähköiset välineet ottivat kohteekseen myös paikalliset ja alueelliset markkinat. (Löyttyniemi 1997, 117–119.)

Sen osuus oli silti vain 8,4 prosenttia, mikä kertoo verkon hajanaisuudesta. (AC Nielsen 2006.) Helsingin Sanomien HS.fi-verkkosivu on sekin menestynyt, sillä sen oman ilmoituksen mukaan sillä on viikkokävijöitä noin 650 000, kun suosituin verkkopalvelu MSN.fi keräsi 850 000 kävijää. HS.fi aloitti alkuvuodesta 2007 sisältöyhteistyön MSN-sivuston kanssa. (Helsingin Sanomat 2007.)

Tiivistäen voi sanoa, että vaikka poliittisen hallinnan näkökulmasta New York Timesin ja Helsingin Sanomien toimintatila on kylmän sodan päättymisen jälkeen ollut vapaampi kuin koskaan, ovat samalla taloudelliset rajoitteet samalla vahvempia kuin koskaan. Lehdillä on edelleen vankka asema etenkin päättäjien pöydissä, ja niiden mielipiteillä on väliä – mistä osuva esimerkki on se ko-hu, mikä syntyi Helsingin Sanomien päätoimittajan Janne Virkkusen syksyllä 2006 kirjoittamasta kolumnista, jossa hän ilmoitti Helsingin Sanomien suhtautuvan myönteisesti Suomen Nato-jäsenyyteen. Mutta sen paremmin Times kuin Sanomatkaan ei enää ole sellainen ”kansakunnan diaario” kuin aiemmin, vaan ne ovat enenevässä määrin vain yksi tietolähde monien joukossa, kilpailemassa lukijoiden yhä sirpaleisemmasta ajasta. Synkimmissä visioissa huhutaan jopa koko sanomalehti-instituution kuolemasta, mutta kuten Hujanen (2007, 235) muistuttaa, lehdistö on itse asiassa joutunut puolustamaan olemassaoloaan muiden välineiden puristuksessa jo sata vuotta, ja on tähän saakka menestynyt kohtalaisen mallikkaasti.

3.12 Pelon aikakausi

Jos edellä kuvattua historiallista ajanjaksoa luonnehtimaan pitäisi valita yksi sana, se olisi pelko. Edellä kuvatut tapahtumasarjat kun ovat leimallisesti pelon historiaa, sillä erilaiset pelot toimivat usein tapahtumien selityksenä. Pelko Saksan pommista ajoi länsiliittoutuneet kehittämään atomipommin, tämän atomipommin pelko sai Neuvostoliiton kehittämään oman aseensa, suurvaltojen keskinäiset pelot pakottivat kehittämään ydinaseita yhä tehokkaammiksi ja tappavammiksi, mutta samaan aikaan pelko aseiden vaikutuksista ja ydinsodasta esti niiden käyttämisen ja ajoi rajoittamaan niiden määrää. Ja 1990-luvulla taas rois-tovaltioiden ja terrorismin pelko näytti estävän ydinaseiden lopullisen hävittämisen: entä jos jokin maa tai terroristiryhmittymä kehittää niitä salassa?

Ydinaseiden ajan monipolvisessa historiassa vaikuttaa myös kaksi selkeää ja toisiinsa linkittyvää lainalaisuutta. Ensimmäinen niistä on ydinaseiden ja ydinasevaltioiden määrän lisääntyminen. Toisesta maailmansodasta 1980-luvun puoliväliin tullessa ydinaseiden määrä kipusi kourallisesta lähes 64 000:een, jonka jälkeen luku tosin laski 2000-luvun alussa noin runsaaseen 35 000:een (Bulletin of Atomic Scientists 1997, 67). On sitä paitsi muistettava, että aseiden väheneminen on ydinasehistoriassa verraten uusi trendi. Lasku on myös tyreh-tymässä, sillä uusia aseriisunta-avauksia ei ole viime vuosina nähty. Ydinase-valtojen määrä taas on noussut liki kymmeneen, ja sekin on kasvusuunnassa. Ydinaseita on rakennettu kiivaasti lisää ja yhä useammat valtiot ovat hamun-

neet niitä itselleen, kuka mistäkin syystä. Toinen lainalaisuus on, että huolimatta ydinaseiden määrän kasvusta ei niitä ole kertaakaan käytetty Nagasakin pommituksen 9.8.1945 jälkeen, eikä niiden käyttämiselle ole missään vaiheessa löydetty mitään toimivaa mallia – ydinaseopeista pitkäikäisin MAD perustuu nimenomaan ajatukselle, että aseita *ei käytetä*.⁸⁴ Toki erilaisia malleja suunniteltiin milloin ministeriöissä, milloin tutkimuslaitoksissa, mutta kuten Kaplan (1983) huomauttaa, missään vaiheessa kukaan ei ole esittänyt hyväksyttävää vastausta peruskysymykseen, *miten ydinaseita pitäisi käyttää ja miten ydinsotaa soditaan?*

Ydinaseista saatu hyöty on niin ikään jäänyt jälkikäteen katsottuna vähäiseksi. Ne eivät lisänneet Yhdysvaltain diplomaattista liikkumavaraa toisen maailmansodan jälkeen, eivät antaneet etulyöntiasemaa 1950-luvun konflikteissa tai kohentaneet kummankaan suurvallan osakkeita Kuuban kriisissä, parantaneet Intian ulko- tai sisäpoliittista tilannetta ja niin poispäin. Johdannossa hahmoteltu kanta saa näin vahvistusta: ydinaseet vaikuttavat olevan olemassa vain itseään varten ja itse luomiaan ongelmia ratkaisemassa, mistä euroohjuskista 1980-luvun alussa on kouluesimerkki. Tämä paradoksaaliselta vaikuttava tilanne ei viimeaikaisten tapahtumien nojalla näytä olevan muuttumassa. Ydinaseaikakauden voisi siis jakaa luvun 2 alussa esittämieni vaihtoehtojen sijaan, Jonathan Schelliä (2001) mukaillen niin, että ydinaseiden aika on yksi pitkä jakso, joka jatkuu yhä. Myös 20. vuosisata on yhä keskeneräinen: numeroilla mitattuna se on päättynyt, mutta historialliselta kannalta ei. Schellin mukaan 1900-luvun historiallisena päätöskohtana pitäisi toimia ydinaseiden hävittäminen, jota ei vielä ole tapahtunut.

Tosin historiallisia tapahtumaketjuja on vaikea havaita ollessa käynnissä: 1980-luvun puolivälissä kovin moni ei osannut ennakoida itäblokin sortumista ja Neuvostoliiton hajoamista, mutta jälkikäteen siihen johtaneita kehityskulkuja on ollut helppo hahmottaa. Lisäksi ajan kuluessa ja arkistojen avautuessa tietämys menneestä lisääntyy ja mysteerit menettävät myyttisyytensä. Voi siis olla, että jo muutaman vuoden kuluttua kenties koko ydinaseajan historiaa tulkitaan hyvin eri tavalla kuin edellä on tehty.

⁸⁴ Tannenwald (2005) katsoo, että ydinaseiden käyttämisestä muodostui hiljalleen suoranainen tabu. Tämän tabun synty sijoittuu 1950-luvulle, kun ydinaseita alettiin kohdella selvästi erilaisina kuin kaikkia muita aseita. Tärkeänä tekijänä Tannenwald pitää myös presidentti Harry Trumanin kielteistä asennetta atomipommia kohtaan.

4 TUTKIMUSMETODI JA -AINEISTO

Mikä on tämän työn teoreettinen viitekehys, ja millaisia ovat siinä käytetyt tutkimusmenetelmät ja millainen on tutkimuksen aineisto?

Tässä neljännessä luvussa siirryn ydinaseajan historian käsittelystä tutkimuksen tieteellisen taustan ja tutkimusmetodin pariin. Tavoitteeni on seuraavassa selvittää tutkimukseni tieteelliset lähtökohdat ja muotoilla niiden pohjalta menetelmä aineistoanalyysin tekoa varten. Kuten johdannossa jo mainitsin, lähtökohtanani toimii laadullisen tekstintutkimuksen ja tarkemmin sanoen kriittisen diskurssianalyysin traditio. Mutta kuten laadullisten menetelmien kanssa on tapana, ei mitään metodia voi ottaa valmiina kuin apteekin hyllyltä, pusertaa aineistoa siitä läpi ja odottaa tuloksia. Metodi on rakennettava kunkin tutkimuksen tarpeisiin sopivaksi niin, että sen avulla saa aineistosta tutkimuskysymysten kannalta eniten olennaista tietoa irti. Kyseessä on siis työkalupakki, jonka kokoamisen lähtökohtana on tutkimuksen pääkysymys: *Millä tavoilla eli missä diskursseissa ydinaseita on lehdistössä representoitu?*

Painotus on tässä luvussa voimakkaasti oman tutkimusmenetelmän kehittämisessä. Oman työkalupakkini tärkeimpänä välineenä toimii representaatioiden analysointiin keskittyvä ja kriittisestä diskurssianalyysistä ammentava metodi, jota nimitän *kolmen tason representaatioanalyysiksi*. Sen tarkoituksena on selvittää, millä tavalla näen diskurssien vaikuttavan teksteissä ja miten ne ohjaavat representaatioiden muodostumista yksittäisten lehtijuttujen tasolla. Metodilla on myös toinen tavoite: haluan sen avulla havainnollistaa, millä tavalla diskurssit käytännössä kaivetaan esille aineistosta, sillä diskurssianalyttisissä tutkimuksissa valitettavan harvoin avataan tämän prosessin kulkua. Näkemykseni on, että diskurssianalyysissä edetään representaatioiden etsimisen, tulkinnan ja niistä tehtävän vuoroin deduktiivisen, vuoroin induktiivisen päättelyn kautta. Kyse ei ole mistään epämääräisestä tekstien ”luvusta” tai ”analysoinnista”, jonka tuloksena diskurssit ”löytyvät”, vaan suhteellisen selkeästi hahmotettavasta operaatiosta.

Etenen tässä luvussa siten, että hahmottelen aluksi diskurssianalyysin traditiota ja paikannan tutkimukseni sijainnin sen monimuotoisessa kentässä. Sen

jälkeen avaan työssä soveltamiani käsityksiä kielen toiminnasta ja diskurssien luonteesta ja muotoilen näiden pohjalta aiemmin mainitun analyysityökalun. Sitten on vuorossa aineiston esittely, jossa käyn läpi myös tutkimusotosten sekä lähteinä toimivien sanomalehtien valinnan perustelut ja luon yleissilmäyksen aineistokokonaisuuteen, jotta viidennessä luvussa esitetyt analyysin tulokset olisivat helpommin ymmärrettävissä. Luvun lopuksi annan käytännön esimerkin analyysin kulusta yhtä lehtijuttua esimerkkinä käyttäen.

4.1 Tutkimuksen sijainti diskurssianalyysin kentällä

4.1.1 Diskurssianalyysin viidakosta kriittiseen diskurssianalyysiin

Lyhyesti sanottuna diskurssianalyysin perusidea on selvittää, *millä tavoin kieltä käytetään ja miten kielellä tehdään asioita*. Diskurssianalyysin synty tutkimusmenetelmänä liittyy läheisesti filosofian ja yhteiskuntatieteiden piirissä 1970-luvun aikana tapahtuneeseen nk. lingvistiseen käänteeseen, jolloin alettiin pohtia uudelleen sitä, miten tietomme asioista oikeastaan muodostuvat. Tämän päättelyketjun tulos oli, että koska kaikki tiedon ymmärtäminen vaatii jonkinlaista kielen välityksellä tapahtuvaa luokittelua ja järjestelyä, on kielen tutkiminen ensiarvoisen tärkeää. (Jaworski & Coupland 1999, 3–4; Pietikäinen 2000, 57.)⁸⁵

Tämän jälkeen tilanne meneekin jo monimutkaiseksi, sillä diskurssianalyttinen tutkimus jakautuu lukemattomiin erilaisiin variaatioihin useilla eri tieteenaloilla, viestintätieteistä psykologiaan, filosofiasta antropologiaan ja takaisin. Tämän tutkimuksen raameissa ei ole tarpeellista tai edes mahdollista selvittää diskurssianalyysin piirteitä tai käyttöä muilla tutkimusaloilla, mutta vaikka diskurssianalyttisen tutkimustapojen tarkastelua kavennettaisiin yksinomaan mediatutkimuksen ja journalistiikan kenttään, olisi selvittävää edelleen valtavasti. Diskurssianalyysi kun ei ole mikään yhtenäinen tutkimussuuntaus, vaan ”väljätkö teoreettis-metodologinen viitekehys, jolla on mahdollista tutkia hyvinkin erilaisia kielen käyttöön liittyviä kysymyksiä monenlaisin menetelmällisin sovelluksin ja painopistein” (Valtonen 1998, 96; Jokinen, Juhila & Suonen 1999, 17–18).

Erilaisia diskurssianalyttisiä lähestymistapoja yhdistävät, kuten Juppi (2004) tiivistää, tietyt peruslähtökohdat, kuten käsitys merkitysten tuotetusta luonteesta ja sen seurauksena niiden kiistanalaisuudesta ja moninaisuudesta. Tilaa omien polkujen kulkemiselle jää siis edelleen runsaasti. Selkeyttä diskurssianalyysin kentän monimuotoisuuteen on haettu jakamalla sitä eri lohkoihin väljätköjen määritelmien avulla. Tilanne muistuttaa ydinasehistorian jakamisen hankaluutta, sillä vaihtoehtoja riittää.

⁸⁵ Diskurssianalyysin ja kriittisen diskurssianalyysin juuria on toki mahdollista seurata kauemmaksikin, jopa 1900-luvun alkupuolelle ns. Frankfurtin koulukuntaan saakka (ks. van Dijk 1998, 1).

Jokinen & Juhila (1999) jaottelevat diskurssianalyysia akseleilla lingvistinen – yhteiskuntatieteellinen ja kriittinen – analyttinen. Lingvistiksessä analyysissä huomio kohdistetaan ensisijaisesti kielenkäyttöön ja kielellisten elementtien tutkimiseen, yhteiskuntatieteellisessä taas kielenkäyttöön sosiaalisena käytäntönä ja siihen miten kielenkäyttö vaikuttaa sosiaaliseen ja päinvastoin. Kriittistä ja analyttista suuntausta taas erottaa se, että analyttinen diskurssianalyysi on tiukemmin aineistolähtöistä ja erittelevää, kriittinen taas jo lähtökohtaisesti kyseenalaistaa vallitsevan sosiaalisen järjestyksen ja olettaa löytävänsä kielenkäytöstä alistussuhteita ja vallankäyttöä (Jokinen & Juhila 1999, 86–87). Yhteiskuntatieteellisen analyysin Valtonen (1998) taas jakaa edelleen kielenkäytön moninaisuutta tarkastelemaan sosiaalipsykologisesti suuntautuneeseen diskurssianalyysiin sekä kriittiseen diskurssianalyysiin (CDA), joka kiinnittää huomiota kielen käytön ja vallan keskinäisiin suhteisiin ja käytön seurauksellisuuteen. Niistä edellinen liittyy kulttuurintutkimuksen hermeneuttiseen perinteeseen, jälkimmäinen taas kriittiseen kulttuurintutkimukseen. (Valtonen 1998, 87.)

Nämä jaot eivät ole ainoita mahdollisia. Esimerkiksi Pietikäinen (2000a, 65–66) katsoo, ettei CDA ole ollenkaan yhteiskuntatieteellisen diskurssianalyysin alalaji, vaan täysin oma suuntauksensa, joka pyrkii rakentamaan siltaa lingvistisen ja yhteiskuntatieteellisen diskurssianalyysin välille.⁸⁶

Käytän oman tutkimukseni sijoittelussa apuna Valtosen yksinkertaisempaa jaottelua ja katson työni edustavan yhteiskuntatieteellistä diskurssianalyysia ja tarkemmin sanottuna kriittisen diskurssianalyysin perinnettä. Tutkijat, joiden työhön perustan oman metodini ja analyysini, kuten Norman Fairclough, Ruth Wodak, Sanna Valtonen ja Pirta Juppi edustavat nimenomaan kriittistä diskurssianalyysia. Tutkimustapani onkin paljon velkaa CDA:lle, mutta en katso kuitenkaan edustavani sitä puhtasoppisesti. Tarkastelen seuraavaksi CDA:n erityispiirteitä sekä sen ja oman tutkimustapani eroja ja samankaltaisuuksia.

4.1.2 Kriittinen diskurssianalyysi CDA

Wodakin ja Martinin (2003, X–XI) mukaan CDA:n juuret ovat klassisessa retoriikassa, tekstilingvistiikassa ja sosiolingvistiikassa, osin myös soveltavassa lingvistiikassa ja pragmatiikassa. Peruslähtökohdiltaan CDA on nimensä mukaisesti diskurssianalyysia, jossa kielellä on keskeinen asema. Se on lähtökohdiltaan lingvistinen ja soveltaa lingvististä teoriaa ja metodeja, mutta sijoittuu kuitenkin tiiviisti yhteiskuntatieteellisen analyysin puolelle. Näin siksi, koska CDA on nimenomaan kiinnostunut kielenkäytöstä sosiaalisessa kontekstissa ja korostaa kielenkäytön konstruktiivista luonnetta eli seurauksellisuutta. CDA:n keskeisiin väittämiin kuuluukin ajatus siitä, että ne tavat, joilla kieltä käytetään, rakentavat ne kohteet tai ilmiöt, joista on puhe. CDA:ssa diskurssi mielletään siis kielenkäytöksi sosiaalisena käytäntönä, joka on ei-individaalia, toiminnal-

⁸⁶ Myös CDA:n sisällä tehtävä tutkimus vaihtelee runsaasti tutkijasta toiseen. Suuntauksen tunnetuimpien edustajien (mm. Ruth Wodak, Norman Fairclough, Teun A. van Dijk) tutkimusotteiden eroista ks. Meyer 2002, 18–23.

lista, historiallista ja konstruoivaa. (Pietikäinen 2000a, 65–66.) Tästä seurauksellisuuden korostamisesta muodostuu CDA:n omaleimaisuus. Monet diskurssianalyysin alkuaikojen eli 1970-luvun tutkimukset pyrkivät ennen kaikkea mallintamaan kielenkäyttöä mahdollisimman tarkasti ja kuvailemaan havaittujen diskurssien ja niiden muodostamien organisaatioiden rakenteita. Kriittisen analyysin tekijät pyrkivät erottautumaan tällaisesta tutkimuksesta, sillä he olivat kiinnostuneet siitä, mitä vaikutuksia tai mitä merkitystä tiettyjen diskurssien olemassaololla ja käytöllä on. Näin kehittyi diskurssi- ja tekstianalyysin muoto, joka tiedosti kielen roolin yhteiskunnallisten valtasuhteiden muokkaajana. (Jaworski & Coupland 1999, 6, 33; Hammersley 1997, 237; Wodak 2002, 5.)

Theo van Leeuwen (1993, 193) muotoilee CDA:n mission niin, että kriittisen diskurssianalyysin tulisi olla kiinnostunut diskurssista sosiaalisen todellisuuden rakentajana. Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii siis etenemään yhden askeleen ”pelkkää” diskurssianalyysia pidemmälle, eli pohtimaan mitä siitä seuraa, että teksteissä on tiettyjä elementtejä ja rakenteita – mitä tekstissä tullaan tuottaneeksi (Valtonen 1998, 112). Ero muihin diskurssianalyyttisiin tutkimustapoihin näkyy jo suuntauksen nimessä, *kriittinen*⁸⁷ diskurssianalyysi. Tällä erottavalla nimittäjällä tarkoitetaan CDA:n piirissä useita eri asioita, ensinnäkin *analyyttistä* suhtautumista tutkimuskohteeseen:

Tarkoitan [kriittisyydellä] huolellista analyyttistä ideologisten kategorioiden, roolien ja instituutioiden ja niin edelleen selvittämistä, joiden kautta yhteiskunta rakentaa ja ylläpitää itseään ja jäsentensä tietoisuutta - - kaikki tieto, kaikki objektit ovat rakennelmia: kriittisyys analysoi rakentamisen prosesseja, ja huomioimalla kategorioiden keinotekoisuuden, tarjoaa mahdollisuuden että voisimme kenties ymmärtää maailmaa jollakin vaihtoehtoisella tavalla. (Fowler 1981, 25.)

Kriittisyyden voidaan samalla ymmärtää määrittelevän suuntauksen painopistealueita ja päämääriä:

Kriittinen näkökulma tarkoittaa sitä, että painopiste on valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin yhteenkietoutuneissa suhteissa. Diskurssia analysoidaan sosiaalisten rakenteiden ja käytänteiden näkökulmasta. Tavoitteena on tuoda mukaan yhteiskunnallisesti ja poliittisesti relevantteja ajatuksia ja aiheita diskurssin tutkimukseen ja vähitellen saada aikaan yhteiskunnassa muutos parempaan, eli suuntaan, joka olisi vähemmän vahingollinen erityisesti vallasta kärsiville ja ehkäpä hyödyllisempi kaikille yhteiskunnan jäsenille. (Pietikäinen 2000b, 192–193, 205.)

Wodak (1999) kuitenkin huomauttaa, ettei kriittisyys tarkoita ainoastaan sosiaalisen kanssakäymisen negatiivisten puolien havainnointia ja mustavalkoisten kuvien piirtämistä yhteiskunnasta, oikeastaan päinvastoin. Hänen mukaansa kriittisyys merkitsee kompleksisuuden huomioimista ja helppojen, dikotomisten selitysten hylkäämistä sekä ristiriitaisuuksien tuomista näkyviin. Kriittisyys tuo tullessaan myös sen seurauksen, ettei tutkijaa ja tutkimusta voi erottaa toisistaan eikä tutkimus voi olla riippumaton tutkijan omista näkemyksistä ja arvoista. Tutkijat valitsevat kohteensa, määrittelevät ne ja arvioivat niitä. He eivät

⁸⁷ Kriittisyys-termin juuria CDA:n tarkoittamassa merkityksessä voidaan puolestaan jäljittää Jürgen Habermasin teorioihin ja Frankfurtin koulukunnan työhön (Wodak 2002, 2).

erottele omia arvojaan ja uskomuksiaan tutkimuksesta vaan tiedostavat, että heidän omat kiinnostuksenaiheensa ja tietonsa muokkaavat vääjäämättä heidän työtään. (Wodak 1999, 186; ks. myös Wodak 2002.)

Edellä kerrotusta nähdään selvästi oman tutkimukseni yhtymäkohta kriittiseen diskurssianalyysiin. Pääkiinnostukseni kun suuntautuu juuri siihen, millä tavoin tutkimuskohdetta representoidaan, eli Valtosen sanoin, mitä tekstissä tullaan tuottaneeksi, miten nämä representaatiot järjestyvät diskursseiksi ja mitä diskurssit tekevät kohteelleen. Haluan myös selvittää sitä, mitä tekstin ulkopuolisia vaikutuksia diskursseilla saattaa olla. Pyrkimykseni on näin CDA:n tavoitteiden mukaisesti edetä askel eteenpäin pelkästä diskurssien purkamisesta ja laajentaa näkökulmaa tekstien ulkopuolelle, pohtia diskurssien yhteiskunnallista merkitystä ja miettiä, olisiko asioita mahdollista ymmärtää jollakin vaihtoehtoisella tavalla.

Sen sijaan diskurssikäsitteen kohdalla poikkean jonkin verran kriittisen diskurssianalyysin polun keskeltä tutkimuskysymysteni asettamien vaatimusten takia. Tarkastelen diskurssia Stuart Halliin (1997a & 1997b) nojautuen ensisijaisesti *representaation tapana*, mikä on suppeampi näkemys kuin mm. Norman Faircloughilla, jonka käsityksiin muuten tukeudun. Faircloughin näkemyksen mukaan kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksessä tekstiä tarkastellaan monifunktionaisesta näkökulmasta. Tekstissä nähdään olevan useita funktioita, koska se samanaikaisesti representoi maailmaa eli toteuttaa *ideationaalista funktiota* ja esittelee sosiaalisia suhteita ja identiteettejä (*interpersonaalinen funktio*). Lisäksi sillä on vielä tekstien rakennetta koskeva *tekstuaalinen funktio*. (Fairclough 1997, 29, 39–40; Fairclough 1992, 64.) Näin ollen analyysini rajoittuu faircloughilaisesti katsottuna pääosin ideationaalisen funktion tarkasteluun. Näin sen vuoksi, että tavoitteeni on ennen muuta muodostaa yleisraamit siitä, millä tavoin ydinaseita on lehtiteksteissä historian saatossa kuvattu. Tällöin olennaista on keskittyä nimenomaan aseiden representaatioiden selvittämiseen.

Kriittiselle diskurssianalyysille tyypillistä on myös tiukka pureutuminen tekstien tuottamiin valta-asetelmiin ja -suhteisiin. Kriittinen analyysi pyrkii selvittämään, miten ideologiat ja valtasuhteet muotoilevat ja rajoittavat diskurssia ja miten valtasuhteet tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä (ks. Fairclough 1992). Van Dijk (1993) jopa nostaa vallan väärinkäyttöön liittyvät diskurssien ulottuvuudet ja niistä seuraavat epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvon analyysin tärkeimmäksi kohteeksi. Tämän puolen kuitenkin jätän tutkimuksessani vähemmälle huomiolle, koska mielenkiintoni kohdistuu ensisijaisesti representaatioihin ja niiden muodostumiseen. Osasyynsä on myös tarkastelunäkökulma: tutkin tilannetta ydinaseiden suunnasta, eli kohteenani ei ole mikään tietty ihmisryhmä, jolle konstruoituja identiteettejä analyysissa eriteltäisiin, vaan eloton esine, ydinase. Käsitykseni valta-analyysistä muistuttaakin lähemmin Valtosen (1998, 102) tekemää määrittelyä, jossa etualalle nousevat sellaiset kysymykset kuin miten diskursiivisissa käytännöissä tuotetaan erilaisia, keskenään ristiriitaisia tai kilpailevia todellisuuksia, millaisia ovat näiden todellisuuksia tuottavien diskurssien sisäiset ja väliset valtasuhteet ja miten diskurssista tulee hegemoninen, ja miten sitä pidetään yllä. Toki analyysissani pureudun jonkin

verran siihenkin, millaisiin asemiin diskurssit yhteiskunnassa toimivia ryhmiä asettelevat, joten valtaa ei suinkaan ole unohdettu.

Tutkimukseni voisikin tiivistetysti katsoa edustavan yhteiskuntatieteellistä diskurssianalyysia, joka lainaa monia piirteitä kriittisen diskurssianalyysin perinteestä, mutta keskittyy kuitenkin representaatioiden selvittämiseen. Seuraavien lukujen aikana käyn tarkemmin läpi diskurssianalyttisia näkemyksiä kielen toiminnasta, diskurssien olemuksesta ja niiden toiminnasta. Näiden pohjalta muokkaan tämän tutkimuksen tarpeisiin sopivan tutkimusmetodin, kolmi-tasoisien representaatioanalyysin, joka toimii tutkimuksen työkalupakkina.

4.2 Konstruktionismi, representaatiot ja juttutodellisuus

Karkeasti jaotellen kielen käyttöä on mahdollista lähestyä kahdesta vaihtoehdoisesta näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Näistä ensimmäinen, *realistinen*, näkökulma tukeutuu siihen oletukseen, että kielen käyttö toimii välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Jälkimmäisessä, *konstruktionismiksi* nimetyssä näkökulmassa kielen käyttöä ei tarkastella siltana todellisuuteen, vaan osana todellisuutta itseään. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 9.) Kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksessä käsitys kielen toiminnasta on konstruktionistinen, kuten edelläkin todettiin. Konstruktionistisessa ajattelussa kielen ei katsota *toistavan* tai *heijastavan* todellisuutta sellaisena kuin se on, vaan *rakentavan* (konstruoivan) ja *määrittelevän* sen. Millaisina koemme asiat, riippuu siitä, millaisina ne kielen kautta on kuvattu.

Konstruktionismissa on siis kyse asioiden esittämisestä jollakin tavalla. Merkityksiä tuotetaan ja rakennetaan käyttämällä esittäviä eli *representoivia* järjestelmiä – käsitteitä ja merkkejä. Ei siis pidä sekoittaa itse aineellista maailmaa ja niitä symbolisia käytäntöjä, joiden kautta tämä maailma tehdään ymmärrettäväksi eli representoidaan. (Hall 1997a, 25.) Konstruktionismin ympärillä on näiden lähtökohtien takia velloneut sitkeä kiista siitä, tarkoittaako se, että maailmasta voidaan saada tietoa vain kielen kautta sitä, että todellinen maailma on jollakin tavalla lakannut olemasta. (ks. esim. Hacking 2000.)

Asetun tässä kysymyksessä samalle kannalle Michel Foucault'n (1972) kanssa: en kiellä, ettei asioilla olisi todellista materiaalista olemassaoloa maailmassa kielen ulkopuolella, mutta en usko, että millään voisi olla merkitystä tai tarkoitusta kielen ulkopuolella. Serge Moscovici (1984) esittää asian osuvasti niin, että maailman havaitsemisessa tulee aina väliin *representaatio*⁸⁸. Tällä ei tarkoiteta sitä, etteivätkö representaatiot vastaisi jotakin, jota kutsumme ulkoiseksi todellisuudeksi, vaan kyse on siitä, että todellisuus näyttäytyy meille representaatioiden välityksellä. Kun ajattelemme jotain oliota, geneettinen peri-

⁸⁸ Representaatio voidaan kääntää ”kielenkäytöksi, jolla sanotaan jotakin merkityksellistä maailmasta muille” (Hall 1997a, 15) tai vielä yksinkertaisemmin, jonkin esittämistä jonkinlaiseksi valintoja tekemällä, ts. esitykseksi.

mämme, oppimamme tavat, muistomme ja kulttuuriset kategoriamme yhdessä tekevät olion sellaiseksi, jollaisena sen näemme. (Moscovici 1984, 5–10; sit. Kärki 1998, 34.)

Näin ollen uutisissa tai muissa journalistisissa tuotoksissa on myös kyse kielellisen rakennusprosessin lopputuloksista, joten mediakaan ei heijasta maailmaa vaan rakentaa sitä. Jutun tekeminen on siis todellisuuden sosiaalista rakentamista, eräänlaista tarinan kertomista ja journalistisen todellisuuden rakentamista (Nordenstreng 1984, 127; ks. myös Tuchman 1978). Kutsun tämän prosessin lopputulosta *juttutodellisuudeksi*. Se on tekstissä esiintyvien yksittäisten *representationaalisten valintojen* summa – samalla itse laajempi representaatio – miniatyyriversio todellisuudesta, yksinkertaistus, joka esittää tapahtumat ja niissä esiintyvät henkilöt ja asiat tietyllä tavalla ja tietynlaisina. Representationaalinen valinta tarkoittaa suunnilleen samaa kuin tutkimuskirjallisuudessa usein esiintyvä *kielellinen piirre*. Olen päättänyt käyttämään normaalista poikkeavaa termiä korostaakseni sitä, että kielen käyttäjä ei useimmiten ole sidottu yhteen ainoaan kielelliseen vaihtoehtoon kuvatessaan jotakin asiaa tai tapahtumaa. Hänellä on mahdollisuus valita monista erilaisista, jotka jokainen muodostavat hieman poikkeavan esityksen eli representaation.

Tietenkään kaikkien tekstissä tehtyjen representationaalisten valintojen vaikutus muodostuvaan juttutodellisuuteen ei ole yhtä suuri, vaan se riippuu mm. niiden voimakkuudesta, tekijästä sekä sijoittelusta. Vahvat, tunteisiin vetoavat kuvaukset vaikuttavat enemmän kuin neutraalit, valta-asemassa olevan puheella on enemmän painoarvoa kuin kadunmiehen ja jutun alkupäässä olevat valinnat ovat yleensä tärkeämmässä asemassa kuin loppuun sijoitetut. Ne antavat juttutodellisuudelle alkuoletukset, jotka toki voidaan myöhemmin kumota, mutta se vaatii paljon työtä.⁸⁹

Mitä tarkoitan juttutodellisuudella ja representationaalisella valinnalla ja miten ne nivoutuvat yhteen selvinnee parhaiten esimerkistä. Sellaisena toimikoon satunnainen autokolarista kertova pikku-uutinen:

Hirvi hyökkäsi auton eteen 13-tiellä

Mikkeliin päin matkalla ollut nuorukainen törmäsi pakettiautollaan metsästä tielle juosseeseen hirvilehmään 13-tiellä maanantaina iltapäivällä. Kuljettaja ei törmäyksessä loukkaantunut, mutta hirven matka päättyi ilmalennon jälkeen ojaan. Ohjaamon turvatyyny laukesi iskun voimasta, ja auton nokka sekä tuulilasi romuttuivat pahoin apukuskin puolelta. Onnettomuus sattui pari kilometriä Lievestuoreen risteyksestä Mikkelin suuntaan. (Keskisuomalainen 11.10.2005)

Jutussa on suuri määrä erilaisia representationaalisia valintoja, jotka vaikuttavat syntyvään juttutodellisuuteen. Tällainen on heti otsikossa esiintyvä ”Hirvi hyökkäsi”: Se määrittelee yksiselitteisesti, että kolarin aiheutti yksinomaan hirvi, ja se myös antaa olettaa, että autoon törmääminen olisi jopa saattanut olla hir-

⁸⁹ Tässä mielessä journalismin uutiskärkijattelu voi osoittautua ongelmalliseksi: jos otsikkoon ja jutun kärkeen pitää nostaa jokin myyvä – ja siksi usein negatiivinen – asia, asettaa se samalla tulkintakehyksen koko muulle jutulle. Tämä vaikeuttaa erityisesti kehitysmaauutisointia. Uutisissa voi kyllä olla positiivisiakin piirteitä kehityksistä, mutta kun otsikkoon ja kärkeen nostetaan negatiivisia asioita, on juttutodellisuutta enää vaikea saada käännettyä edes neutraaliksi. (Mäkilä 2002, 37, 77–89.)

ven nimenomainen tarkoitus. *Hyökkää*-sanan käyttö saa tilanteen vaikuttamaan rajulta ja hirven toiminnan aggressiiviselta. Pakettiauton kuljettajan syyntakeet-
tomuutta korostaa ensimmäisen lauseen erittäin neutraali ajotapaa kuvaava
muotoilu *matkalla ollut*. Kuljettajan toimissa ei siis ole moitteen sijaa. Valintojen
kokonaisuudesta muodostuu juttutodellisuus, jossa hirvi ja auto törmäävät toi-
siinsa hirven toimien takia. Tässä miniatyyritodellisuudessa ei ole muita toimi-
joita kuin auto kuljettajineen ja hirvi, ja tapahtumien näyttämönä toimii tien-
pätkä Lievestuoreen liepeillä. Toimijoista pakettiauton kuljettaja on passiivi-
sempi kuin hirvi, sillä juttutodellisuudessa hänen tekemisillään ei katsota ole-
van suurta vaikutusta lopputulokseen. Hirvi hyökkäsi auton eteen ja törmäys
oli täten väistämätön.

Juttutodellisuus voisi erilaisilla representationaalisilla valinnoilla muok-
kautua hyvin toisennäköiseksi. Jos otsikko kuuluisikin *Auto törmäsi hirveen 13-
tiellä*, muuttuisi esitys – ja lukijan käsitys – kolaritilanteesta jo melkoisesti. Täl-
löin ei vaikutakaan enää siltä, että hirvi olisi silmittömästi juossut metsästä au-
ton eteen, vaan mukaan nousee se mahdollisuus, että autoilijassa saattaisi olla
vikaa, ehkä hän oli varomaton. Jos autoilijan ajotapaa kuvaava ilmaisu *matkalla
ollut* muutettaisiin vielä muotoon *huristellut* tai jopa *kaahannut*, kääntyisi juttu-
todellisuus pääläelleen: kolari olikin autonkuljettajan vika. Jokainen ilmaisu siis
konstruoii tilanteen eri tavalla, ja tekstiin viime kädessä päätyneet representa-
tionaaliset valinnat määrittävät, millainen on se esitys todellisuudesta jonka
saamme, ja mitä pidetään ”todellisuutena”.

Tietenkään lukija ei ole täydellisesti tekstin armoilla. Näkemykseni on
Stuart Hallin (1992) tavoin se, että lukija voi tekstiä vastaanottaessaan suhtau-
tua siihen eri tavoin: hän voi hyväksyä tekstin tarjoamat tulkinnat (eli juttuto-
dellisuuden) sellaisinaan tai neuvotella niiden ja omien käsitysten välille komp-
romissitulkinnan tai sitten torjua tekstin tulkinnat kokonaan. Hall kutsuu näitä
kolmea eri luentaa hallitsevaksi, neuvottelevaksi ja vastustavaksi. Jos jutun lu-
kijana olisi vannoutunut luonnonsuojelija, hän tuskin hyväksyisi juttutodelli-
suuden antamaa oletusta hirven syyllisyydestä, vaan katsoisi ennemmin, että
tieverkoston leviäminen ja ylisuuret liikennemäärät, kenties yksityisautoilukin,
ovat vikapäitä onnettomuuteen. Työkseen autoa ajava kaupparatsu taas lukija-
na voisi omaksua sellaisenaan jutun tarjoaman tulkinnan. Tulkinnat voivat
vaihdella yksityiskohtaisemmallakin tasolla. Itse määrittelin pika-analyysissäni
hyökätä-verbin konstruoivan hirven toiminnan aggressiiviseksi ja tarkoitusha-
kuiseksi, mutta yhtä lailla joku toinen voisi katsoa sanan kuvastavan ennemmin
innokkuutta ja reippautta. (Tulkintojen moninaisuuden ongelmista diskurssi-
analyysissä ks. 4.5.)

Mutta lukijan tulkinta on kuitenkin aina jollakin tavalla sidoksissa siihen
tapaan, jolla asiat on ensi kädessä kerrottu. Norman Faircloughin (1997a, 28)
sanoin: vaikka luennat voivatkin vaihdella, on jokainen luenta tekstin ominai-
suuksien sekä tulkitsijan tekstiin tuottamien tulkinnallisten mahdollisuuksien ja
käytäntöjen jakopinta. Tulkintojen kirjoa rajoittaa siis tekstin luonne. Kielen
käyttäjällä ei näkemykseni mukaan olekaan täydellistä vapautta käyttää rep-
resentationaalisia valintoja mielensä mukaan: representaatioiden anarkiaa ei ole

olemassa, vaan niiden käyttöä ja samalla tekstien synnyttämien representaatioiden muodostumista ohjaavat *diskurssit*.

4.3 Monitahoinen diskurssi

Diskurssin käsite on hyvin monitulkintainen ja sitä käytetään miltei lukemattomissa eri merkityksissä tutkijasta, koulukunnasta ja tieteenalasta riippuen. Mills (1997, 1) arvioi sillä olevan ehkä laajempi määrä eri merkityksiä kuin millään muulla kulttuuri- tai kirjallisuusteorian termillä. Slembrouck (2003) luettelee diskurssin käsitettä käytetyn mm. analyyttisessä filosofiassa, lingvistiikassa, lingvistikassa antropologiassa, kirjallisuudentutkimuksessa, semiotiikassa, kulttuurintutkimuksessa, yhteiskuntatutkimuksessa ja etnometodologiassa. Jokainen tieteenala katsoo diskurssia omasta näkökulmastaan. Ei siis ihme, että termille on lähestulkoon mahdotonta antaa yleispätevää selitystä, ja siksi diskursssia onkin usein yritetty selittää kertomalla mitä se ei ole tai miten se eroaa muista tekstintutkimuksen termeistä, kuten ”lauseesta” tai ”tekstistä” (Mills 1997, 3–4).

Tässä tutkimuksessa siis diskurssi ymmärretään esittämisen eli representoimisen tavaksi. (ks. Hall 1997a & 1997b; Löytty 1997). Kuten aiemmin todettiin, representaatioissa on kyse jonkin esittämisestä jonkinlaisena valintoja tekemällä. Paino on re- etuliitteellä, sillä representaatioissa näitä valittuja piirteitä uusinnetaan niin, että syntyy tietynlaista tietoa maailmasta. Tämä tieto taas edelleen muokkaa havaintojamme ja käytäntöjämme. On tärkeää muistaa, että tiedon representoiminen on tulosta valinnoista. Representaatioissa ei siis esitetä asioita sellaisenaan, vaan ne ovat aina tietyn diskurssin sisällä tuotettuja. Michel Foucault’n sanoin: diskurssit ovat representaatiojärjestelmiä, joilla luodaan kielen välityksellä tietynlaista tietoa maailmasta (Mills 1997, 44).

Näin syntyy yhteys edellä esiteltyihin representationaalisen valinnan ja juttutodellisuuden käsitteisiin. Diskurssi määrittää, millaisia representationaalisia valintoja käytetään, ja tätä kautta samalla sen, millaisia juttutodellisuuksia muodostuu. Ajatusketju kulkee seuraavasti: jokainen juttu muodostuu yksittäisistä representationaalisista valinnoista, jotka muodostavat jutun tasolla laajemman representaation, juttutodellisuuden. Representationaalisten valintojen tekoa taas ohjaavat erilaiset diskurssit. Foucault’n edellä esitetyn diskurssimääritelmän voisikin esittää muodossa *diskurssi on representationaalisten valintojen käyttöä ohjaava sääntö, joka muodostaa esityksiä todellisuudesta*.

Käytin edellä tahallisesti sanaa diskurssi monikkomuodossa, sillä kriittisen diskurssianalyysin näkemyksen mukaisesti katson, etteivät diskurssit esiinny teksteissä yksinään vaan osana laajempaa järjestelmää, jossa toimii vastakkaisia, ristiriitaisia, kilpailevia tai pelkästään erilaisia diskursseja (Wodak 2002, 11; Kress 1985, 68). Sen minkä yksi diskurssi jättää sanomatta, voidaan ilmaista toisessa diskurssissa. Tai kuten Sanna Valtonen (1998, 99) asian ilmaisee, mikään diskurssi ei yksinään riitä konstruoimaan todellisuutta, vaan merkityksel-

listävät systeemit määrittyvät suhteessa toisiinsa. Tämän vuoksi diskursianalyttisissä tutkimuksissa on voitu tunnistaa teksteistä erilaisia diskursseja, jotka kutsuvat katsomaan todellisuutta tietystä näkökulmasta käsin. Voidaan siis puhua esimerkiksi eläinsuojeluliikkeen yhteydessä mm. demonisoivasta tai kriminalisoivasta diskurssista (Juppi 2004) tai kehitysmaauutisoinnin yhteydessä apokalyptisesta tai eksoottisesta diskurssista (Mäkilä 2002).

Mistä diskurssit sitten tulevat? Näen asian siten, että diskurssi on kielen käyttöä nähtynä sosiaalisena käytäntönä. Ne muotoutuvat sosiaalisessa kanssakäymisessä, mutta samalla muokkaavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssien suhde yhteiskuntaan on dialektinen: kieli muokkaa maailmaa ja maailma kieltä. (ks. Fairclough 1997a; Fairclough & Wodak 1997; Wodak 2000.) Tästä seuraa, että diskurssit ovat historiallisia ja muuttuvat ajan saatossa, kun ympäröivä yhteiskuntakin muuttuu (Hall 1999, 132). Koska yhteiskunnalliset muutokset eivät useinkaan ole äkkinäisiä, on diskurssien muutos niin ikään hidasta (ks. Kunelius 1998, 198–199). Tämä dialektisuus korostaa jo aiemmin mainitsemaani kontekstin ymmärtämisen tärkeyttä diskurssien hahmottamisessa: diskurssien havaitseminen on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta, jos tutkijalla ei ole käsitystä siitä maailmasta, missä ne toimivat ja jonka kanssa ne ovat vuorovaikutuksessa. Juuri tästä syystä olen edellä luonut luvuissa 2 ja 3 suhteellisen kattavaa kuvausta siitä kontekstista, josta ydinaseutiset kertovat ja jossa ne on luotu. Wodakin (1996, 19) sanoin, diskurssia ei tuoteta eikä voida ymmärtää huomioimatta kontekstia. Lausumat ovat siis merkityksellisiä vain, jos pohditaan niiden käyttöä tietyssä tilanteessa, jos huomioidaan niiden sisältyminen tiettyyn kulttuuriin ja ideologiaan, ja tärkeimpänä jos tiedetään mihin menneisyyden tapahtumaan diskurssi liittyy.

Edellä käyttämäni muotoilu ”ohjaava sääntö” on sekin tahallinen ja kertoo toisen diskurssien olennaisen piirteen: Diskurssit ovat luonteeltaan rajoittavia. Ne määrittävät, millä tavalla jostakin asiasta voidaan puhua ja kääntäen myös sen, millä tavalla ei:

Me tiedämme täydellisen hyvin sen, että me emme ole vapaita sanomaan mitä tahansa, että me yksinkertaisesti emme voi puhua mistä tahansa milloin haluamme ja missä haluamme ja että kuka tahansa ei saa puhua mistä tahansa (Foucault 1971, 8).

Esimerkiksi lehtijutun kohdalla ajateltuna diskurssit määrittävät, kuka pääsee kertomaan tietystä asiasta, missä sävyssä siitä kerrotaan, millaisia lähtöoletuksia kohteesta annetaan ja toisaalta se estää toisten tapojen ja kertojien pääsyn ääneen.⁹⁰ Koska kielessä vaikuttaa useita eri suuntiin vetäviä diskursseja, kielessä käydään jatkuvaa valtataistelua, jonka seurauksena tietyt kielenkäytön tavat nähdään korrekteinä ja legitiimeinä ja taas toiset epäkorrekteinä ja sopimattomina (Bourdieu 1991, 60). Myös Foucault on korostanut kirjoituksissaan vallan ja diskurssien yhteenkietoutuneisuutta:

⁹⁰ Määrittelyä on syytä tarkentaa sillä, että diskurssi ei yksinomaan esitä sitä millaisia asiat ovat, vaan myös sen, millaisia niiden *pitäisi* tai *tulisi* olla. (ks. Fairclough 2001.)

Kieli ja ymmärrys – ja sitä kautta maailma koostuvat diskursiivisista elementeistä, joita ihmiset liittävät toisiinsa elämän loputtomissa valtataisteluissa (Foucault 1972, 45–47).

Diskurssit eivät olekaan tasa-arvoisia, vaan toiset niistä ovat vahvempia ja toiset heikompia. Lisäksi jotkut niistä voivat nousta hallitsevaan eli hegemoniseen asemaan, jolloin niiden tuottamat representaatiot tulkitaan oikeiksi ja altavas-taajan asemaan jääneiden diskurssien konstruktioit virheellisiksi:

Diskurssit pyrkivät myös olemaan yleispäteviä: ne eivät pyri vain pätemään tietyssä aiheessa, vaan laajemmin. Koska diskurssi pyrkii tekemään siitä tavasta, jolla se asiat esittää, ainoan oikean ja mahdollisen, seuraa tästä se, ettei pelkästään yhtä diskurssia käyttämällä luotu teksti ole mahdollista ymmärtää muulla tavalla, eli siitä on tullut arkijärkeä. Se, mikä on yhteiskunnallisesti luotua, muuttuukin luonnolliseksi ja mikä tahansa muu tapa yrittää ymmärtää asia muuttuu oudoksi, epätavalliseksi, ”väääräksi”. (Kress 1985, 68–72.)

Tällä on perinpohjaista merkitystä, sillä kuten edellä todettiin, diskurssit eivät ole luonnollisia vaan yhteiskunnallisesti luotuja. Näin ollen niiden taustalla vaikuttaa jonkinlainen uskomusten järjestelmä, *ideologia*, jota kukin diskurssi pyrkii pönkittämään. Kriittinen lingvisti Roger Fowler määritteli diskurssien ja ideologian suhteen seuraavasti:

Diskurssi on puhe tai kirjoitus nähtynä niiden uskomusten, arvojen ja kategorioiden näkökulmasta, jotka se pitää sisällään; nämä uskomukset etc. muodostavat (konstruoivat) maailmankatsomuksen tavan, kokemusten järjestelmän tai representaation – eli ideologian sanan neutraalissa, ei-pejoratiivisessa mielessä. Eri diskurssit sisäänkoodaavat erilaisia kokemusten representaatioita; näiden representaatioiden lähde on se viestinnällinen konteksti, johon diskurssi sisältyy. (Fowler 1981; sit. Mills 1997, 6.)

Diskursseissa piilee siis merkittävä vallan lähde. Tämä valta on *määrittelyn valtaa*. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa polttopisteessä olevien ydinaseiden kohdalla diskursiivinen valta on valtaa määritellä, millaisia ydinaseet ovat: hyödyllisiä, haitallisia, vaarallisia, tarpeellisia vai hyödyttömiä; valtaa päättää ketkä niistä pääsevät puhumaan julkisuudessa, ja kenen puheilla on väliä. Se, mikä katsantokanta on vallalla ja katsotaan yhteiskunnallisesti oikeaksi, riippuu siitä, mikä diskurssi on kulloinkin niskan päällä. Diskursiivinen valta ei siis ole valtaa sanan perinteisessä mielessä. Foucault’n sanoin valtaa ei tulisiikaan nähdä negatiivisena ja sortavana voimana vaan kaiken puheen tuottamisen tapana, joten kaikki lausumat ja kielenkäyttötavat ovat virallisesti avoimet vastakkaisille käyttötavoille – eli eri diskursseille (Mills 1997, 19–20). Foucault kysyykin kärkeä:

Jos valta ei olisi koskaan mitään muuta kuin sortavaa, eli että se ei ikinä tekisi muuta kuin sanoisi *ei*, uskoisittekö todella, että meidän onnistuisi totella sitä? (Foucault 1979, 36.)

Diskursiivinen käsitys vallasta muistuttaa pitkälti Hallin (1992) muotoilemaa ajatusta vallan *ideologisesta mallista*. Siinä on kyse vallasta, joka syntyy muovaamalla havaintoja, ajatuksia ja mieltymyksiä niin, että toimijat hyväksyvät

osansa asioiden olemassa olevassa järjestyksessä, joko siksi, etteivät voi nähdä tai kuvitella sille vaihtoehtoa, tai siksi, että näkevät järjestyksen luonnolliseksi ja muuttumattomaksi, tai näkevät sen hyödylliseksi. Hallin mukaan ideologisessa valtamallissa vaikuttaminen tapahtuu nimenomaan kielenkäytön kautta:

- - viestimien kannalta ei enää ollut niinkään kysymys A:n erityisistä hankkeista saada B tekemään sanomien kautta niin tai näin vaan koko ideologisen ympäristön muokkauksesta: sellaisesta tavasta, joka antoi rajoittaville perspektiiveille luonnollisen vääjäämättömyyden, jonka pohjalta ne näyttävät itse asiassa todellisuudelta itseltään (Hall 1992, 161).

Hallin tulkinta ei kuitenkaan ole se, että kieli ja ideologia olisivat yksi ja sama asia, joten kielen omaksuminen ei ole sama kuin ideologian omaksuminen. Ideologinen valtamalli korostaa diskurssianalyysin tavoin erilaisten diskurssien olemassaoloa ja kamppailua siitä, mikä kulloinkin on valta-asemassa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että diskurssit ovat olennaisessa asemassa, kun halutaan tietää, millä tavalla jokin asia on kielen käytössä, tämän tutkimuksen kohdalla sanomalehtiteksteissä, esitetty. Ne määrittävät, millaisena kohde representoidaan, millaisia ominaisuuksia siihen liitetään, miten siitä voidaan puhua ja kuka voi puhua. Kohteen ymmärtäminen tapahtuu diskurssien kautta ja diskursseihin on aina kietoutunut yhteiskunnallista vallankäyttöä, erilaisia valta-asetelmia ja ideologioita: jokainen lyhytkin tekstinpätkä tai katkelma osallistuu omalta osaltaan ympäröivän maailman ja sen rakenteiden muodostumiseen – tämän vallan vuoksi diskurssi on kamppailun arvoinen ja sillä on paljonkin väliä (ks. Pietikäinen 2000b, 198). Ja kun halutaan saada vastaus siihen, millaisina ydinaseet on sanomalehdistössä esitetty ja mitä seurauksia siitä mm. vallan näkökulmasta on, pitää selvittää, millaisissa diskursseissa niistä on lehtiteksteissä puhuttu.

4.4 Kolmen tason representaatioanalyysi

Millä tavoin tutkimusaineiston kimppuun sitten pitäisi käydä, jotta tekstien seassa piilottelevat diskurssit saataisiin näkyville ja tutkimuskysymyksiin vastauksia? Edellä esitetyn pohjalta katson, että liikkeelle pitää lähteä yksittäisestä jutusta. On otettava selville, millä tavoilla ydinaseet on siinä representoitu. Näihin representaatioihin päästään käsiksi edellä esittelemäni *juttutodellisuuden* avulla, joka toimii tavallaan laadullisen sisällönerittelyn välineenä. Yksittäinen juttu luetaan tarkoin läpi, ja lopussa esitetään sille sarja kysymyksiä, joita voivat olla esimerkiksi: Millainen kuva ydinaseista tämän jutun perusteella muodostui? Miten se muuttui jutun aikana? Millaisen esityksen se aiheestaan loi? Ketkä ydinaseista puhuivat ja millä tavalla, ketkä taas eivät puhuneet? Millaisia ominaisuuksia aseisiin liitettiin ja kuka liitti? Tällaisen kysymyspatterin ja tarvittavien jatkokysymysten avulla kyetään luomaan yleiskäsitys juttutodellisuuden luonteesta. Sen jälkeen voidaan palata takaisin pienempien tekstikatkelmien ääreen purkamaan esiin, mitkä nimenomaiset kielelliset piirteet, yksittäiset *rep-*

resentationaaliset valinnat jutussa ovat luomassa tätä juttutodellisuutta; mitkä valinnat tukevat sitä, mitkä toimivat sitä vastaan tai tuovat siihen uusia särmiä.

Aineiston juttuja käydään läpi tällä tavoin yksi kerrallaan, kunnes juttutodellisuuksissa aletaan havaita toistuvia samansuuntaisia esityksiä ydinaseista ja niiden takana vastaavasti tietynlaisia representationaalisia valintoja. Tässä vaiheessa voidaan olettaa, että niitä ohjailee tietty *diskurssi*. Näin jatketaan koko aineiston läpi, jolloin on oletettavaa, että esiin on saatu muutamia keskenään erilaisia diskursseja sekä niiden ominaisuuksia: Millaisina ne kuvaavat ydinaseet, miten ydinaseista puhutaan ja miten taas ei, ketkä puhuvat ja ketkä eivät, millaisia suhteita diskurssi luo eri toimijoiden välille ja niin edelleen.

Tärkeää on huomata, että vaikka kullakin jutulla on oma juttutodellisuutensa, siinä useimmissa tapauksissa risteilee erilaisia diskursseja. Tämä johtuu diskurssien valtakamppailuista, joihin edellä viitattiin. Kamppailusta seuraa myös se, etteivät diskurssit ole tasa-arvoisia, vaan toiset niistä ovat vahvempia eli ne luovat voimakkaampia ja hyväksyttävämpiä esityksiä, jolloin ne ovat hallitsevina ja toiset jäävät alisteisiksi. Voi myös olla, että jokin diskurssi saavuttaa yksinään täysin hallitsevan aseman muiden yli, jolloin sitä kutsutaan *hegemoniseksi diskurssiksi*. Diskurssien valta-asetelmat eivät kuitenkaan ole muuttumattomia, niin kuin eivät diskurssit itsekään. Hegemoninenkin diskurssi voi muuttua alisteiseksi tai kadota jopa kokonaan, diskurssit voivat sulautua toisiinsa tai jostakin diskurssista voi irrottautua uusi diskurssi. Näitä muutoksia ei tietenkään voi havainnoida kovin lyhyen aikavälin kattavasta aineistosta, sillä diskurssit muuttuvat hitaasti, aivan kuten niihin dialektisessa suhteessa oleva ympäröivä yhteiskuntakin.

Käytän diskurssien keskinäisistä valtasuhteita kuvatessani käsitteitä *primaarinen* ja *sekundaarinen*, koska ne kertovat osuvasti, miten diskurssit käyttäytyvät toistensa suhteen. Lähtökohta on se, että primaarinen diskurssi on sekundaarista voimakkaampi, eli se tuottaa vahvempia representaatioita, jotka jäävät päällimmäisiksi eli ensisijaisiksi. Sekundaaristen diskurssien luomat toissijaiset representaatiot jäävät lisävivahteiksi tai särmiksi vahvempien varjoon, joko tukemaan niitä tai toimimaan niitä vastaan. Olennaisen tärkeää on huomata se, että diskurssien primaarisuudesta ja sekundaarisuudesta saadaan selvyys vasta laajemman aineiston tasolla. Yksittäisistä juttutodellisuuksista ei niitä voi pitää päätellä, sillä sekundaarisen diskurssin muodostama representaatio voi jossakin jutussa olla hetkellisesti niskan päällä, vaikkei tämä pitäisikään paikkaansa laajemmassa aineistossa. Diskurssien välisestä kamppailusta johtuen primaarisuus-sekundaarisuus-jaottelua ei voi palauttaa juttutodellisuuksien tasolle, vaan johtopäätöksiä diskurssien valta-asetelmista voidaan tehdä vasta laajemman aineiston tasolla. Kulunutta fraasia lainatakseni, ei pidä katsoa kuka voittaa taistelun, vaan kuka voittaa sodan. Laajemmalla aineistolla tarkoitan useiden, jopa kymmenien tai satojen juttujen muodostamaa kokonaisuutta, josta voidaan jo havainnoida erilaisten diskurssien olemassaolo.

Diskurssin, juttutodellisuuden ja representationaalisen valinnan yhteys tulee ymmärrettäväksi, kun niitä kaikkia ajatellaan eritasoisina tai -laajuisina representaatioina. Yksittäisessä jutussa tehty representationaalinen valinta on sup-

pein eli *ensimmäisen tason representaatio*, ja niiden kokonaisuudesta muodostuu yksittäisen jutun tasolla laajempi representaatio, juttutodellisuus, eli *toisen tason representaatio*. Ensimmäisen tason representaatioiden valintaa ohjaavat diskurssit, jotka tulevat näkyviin laajojen aineistojen tasolla. Ne taas muodostavat laajimmat eli *kolmannen tason representaatiot*. Ne eivät enää ole kytköksissä yksittäiseen juttuun, vaan muodostuvat otoksen juttujen sisällä risteilevistä osasista.

Tältä pohjalta muodostuu tässä tutkimuksessa käyttämäni ja sen tarpeisiin kehittämäni diskurssianalyttinen *kolmen tason representaatioanalyysi*, joka selittää, miten diskurssit toimivat teksteissä, miten ne voidaan havaita ja tehdä päätelmiä niiden luonteesta ja keskinäisistä suhteista. Analyysin kolme tasoa suppeimmasta laajimpaan ovat:

I

Ensimmäisen tason representaatio eli representationaalinen valinta

- Yksittäisessä jutussa tehty yksittäinen jotakin asiaa representoiva kielellinen valinta
- alintojen tekemistä ohjaavat erilaiset *diskurssit*
- Diskursseja on vaikea havaita tällä tasolla, sillä diskurssit pyrkivät peittämään oman läsnäolonsa ja vaikuttamaan luonnollisilta. Täten myös representationaalisten valintojen erottaminen vaikeutuu

II

Toisen tason representaatio eli juttutodellisuus

- Yksittäisessä jutussa tehtyjen representationaalisten valintojen muodostama kokonaisuus
- Toisen tason representaation kautta voidaan päästä käsiksi ensimmäisen tason representaatioihin deduktiivisella päättelyllä: etsitään, mitkä piirteet tekstissä ovat erityisesti synnyttämässä tällä toisella tasolla havaittua laajempaa representaatiota
- Kun tämä tarkkailu toistetaan riittävän suuressa aineistossa, löydetään representationaalisista valinnoista säännönmukaisuuksia, joiden pohjalta voidaan induktiivisesti päättelämällä määrittää valintoja ohjaavat diskurssit ja niiden ominaisuudet

III

Kolmannen tason representaatio eli diskurssi

- Laajin representaatio kohteestaan, ohjaa ensimmäisen tason representaatioita
- Ei esiinny sellaisenaan yksittäisissä aineiston jutuissa
- Diskursseja vertaamalla voidaan määrittää niiden keskinäiset valta-asetelmat eli ovatko ne primaarisia vai sekundaarisia vai jopa hegemonisia
- Diskurssien valta-asetelmia ei voida palauttaa toisen tason representaatioihin

Analyysi ei etene kronologisesti representaatiotasojen mukaan, vaan järjestyksessä **II-I-III**. Näin siksi, että toisen tason representaatioon on helpoin päästä käsiksi, kun taas ensimmäisen tason representaatiot ovat useimmiten peiteltyjä ja vaikeasti havaittavissa⁹¹, ellei tiedä, mitä etsiä. Kolmas taso on vielä vaike-

⁹¹ Representaatioita voidaan muokata esimerkiksi sellaisten kielenkäytön välineiden tai tämän tutkimuksen käsitteistöllä representationaalisten valintojen kuten nominalisaation, passivoinnin, nimeämisen, järjestämisen tai omission (poisjättämisen) kautta. Niiden avulla mm. toiminnan syy-seuraussuhteita muunnellaan ja toimijoita asemoidaan tai muutetaan epämääräisiksi, millä on vaikutuksensa muodostuvaan rep-

ammin purettavissa näkyviin. Tällöin asiaa on lähdeettävä lähestymään toisen tason representaation kautta ja edettävä siitä deduktiivisesti alaspäin. Juttutodellisuuden selvittyä tekstistä on haettava, mitkä piirteet ovat luomassa tietynlaista kuvaa tutkimuskohteesta ja luetteloitava ne. Ensimmäisen tason representationaalisten valintojen merkittävyyttä voi tarkistaa esimerkiksi kommutaatiotestin avulla, eli vaihtamalla tehty valinta johonkin toiseen ja katsomalla, muuttuiko kokonaisuus ja miten (kommutaatiotestistä ks. Fiske 1996, 144–145). Aiemmassa hirviesimerkissä toimittiin juuri näin: vaihdettiin hyökätä- sekä matkalla oleminen -verbit toisiin ja käännettiin otsikon toimijat toisinpäin.

Näin edetään jutusta toiseen, kunnes juttutodellisuuksissa alkaa nousta esiin toistuvia samankaltaisia representaatioita tutkimuskohteesta. Tällöin voidaan olettaa, että näiden takana vaikuttaa jokin diskurssi, sillä juuri diskurssit ohjaavat representationaalisten valintojen tekoa. Induktiivista päättelyä käyttäen voidaan näiden yksittäisten samansuuntaisesti vaikuttavien representaatiovalintojen perusteella muotoilla ne säännöt, joiden mukaan ne muokkautuvat, toisin sanoen hahmotella diskurssien ominaisuudet. Vasta kun diskurssit on saatu selville, voidaan alkaa tehdä vertailuja niiden keskinäisistä voimasuhteista ja yhteistoiminnasta. Vasta tämän jälkeen on mahdollista vetää johtopäätöksiä siitä, miten aineistossa tutkimuskohde eli ydinaseet on esitetty ja pohtia, mitä seurauksia diskursseista on.

Mitä diskurssit sitten tarkoittavat tekstien lukijan kannalta? En tutki työssäni tekstien vastaanottoa, mutta koska tarkoitukseni kuitenkin on pohtia diskurssien seurauksia, on perusteltua lyhyesti hahmotella diskurssien merkitystä lukijalle. Johdannon kuviossa 1 todettiin ainoastaan lyhyesti, että mediasta yleisöön päin kulkee *sisältöjä*, mikä on tässä luvussa kerrottu huomioiden aika karkea yksinkertaistus. Ensinnäkin on huomattava, Moscoviciin (1984) viitaten, että ihminen saa tietoa maailmasta aina representaatioiden välityksellä. Näin ollen se, mitä lukija tekstistä vastaanottaa ja mikä hänen omiin käsityksiinsä voi vaikuttaa, on sisällön, eli jutun antama representaatio⁹². Eli kolmen tason analyysin käsitteitä käyttäen kaavamaisesti: *vastaanotettu representaatio* = *juttutodellisuus*, missä "vastaanotetulla" ymmärretään sitä käsitystä, jonka ihminen lopulta omaksuu. Tämä ei kuitenkaan vielä riitä, sillä syrjään jää kolme olennaista seikkaa 1) lukijalla on Stuart Hallin edellä esitellyn jaottelun mukaisesti mahdollisuus tulkita tekstiä omien näkemystensä pohjalta ja 2) kuten Moscovici (emt.) huomauttaa, mukana representaation muodostumisessa ovat myös opitut tavat, muistot ja kulttuuriset kategoriat sekä vastaanottajan omat tulkintakoodit ja viestintäkompetenssi – lyhyesti ilmaistuna aiemmat tiedot ja taidot ja 3) lukijan suhtautuminen tietolähteeseen voi vaihdella – vannoutunut ydinase-riisunnan kannattaja ei välttämättä niele oikeistolehden julkaisemia kenraalien puheita sellaisenaan.

Kun nämä tekijät otetaan mukaan, muuttuu edellä esitetty kaava muotoon *vastaanotettu representaatio* = *aiemmat tiedot ja taidot* + (*L* x *juttutodellisuus*), missä

representaatioon. Näiden keinojen havaitseminen on erittäin vaikeaa, ellei tiedä mitä pitäisi olla etsimässä. Juuri siksi järjestys II-I-III on tärkeä.

⁹² Sama pätee myös silloin, jos henkilö saa tietoja suoraan, ilman välikätenä toimivaa mediaa. Tällöinkin hän tulkitsee asiaa representaatioiden kautta.

L (luotettavuus) kuvaa vastaanottajan luottamusta siihen lähteeseen, mistä hän juttutodellisuuden vastaanottaa. Jos henkilö ei luota lähteeseen, juttutodellisuuden merkitys vähenee ja omien tietojen kasvaa ja päinvastoin. Loppuosa on vielä laitettu sulkuihin muistuttamaan siitä, että lukijalla on mahdollisuus myös hylätä juttutodellisuuden tarjoama esitys tai käyttää siitä vain osia.

Todennäköisempää on kuitenkin se, että lukija saa tietoja aiheesta useammasta kuin yhdestä jutusta ja lähteestä. Tällöin juttutodellisuudet kasaantuvat ja sulautuvat yhteen, jolloin määrääviksi nousevat diskurssit. Tällöin kaava muuttuu muotoon *vastaanotettu representaatio = aiemmat tiedot ja taidot + (L x diskurssit)*. Tämä jälkimmäisin on se, mitä mielestäni tiedotusvälineiden sisältöjä vastaanotettaessa kolmen tason representaatioanalyysin mukaan hyvin karkeasti ja mekanistisesti kuvattuna tapahtuu. Se korostaa käsitystä, jonka mukaan juuri diskurssien on oltava ensisijaisina tutkimuskohteina, ei vaikkapa juttutodellisuuksien, ja että diskursseilla on perinpohjaista merkitystä tutkittaessa median sisältöjä.

4.5 Diskurssianalyysin kritiikki ja puolustus

Diskurssianalyysin kenttä saattaa ensisilmäykseltä näyttää erittäin sekavalta ja hahmottomalta. Koko koulukunta voi kärjistetysti vaikuttaa pahimman luokan "kaikki käy" -ajattelulta, jossa tutkija saa tehdä aineistolle lähestulkoon mitä huvittaa, kunhan lopuksi vain nimeää käyttämänsä metodin diskurssianalyysiksi. Diskurssin käsitettä onkin Suikkasen (1990, 1) mukaan pilkallisesti nimetty "sanaksi jolla on jopa 'tekstiä' autuaammaksi tekevä vaikutus". Laadullisena tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi periikin laadullisten menetelmien vahvuudet ja heikkoudet ja on altis monenlaiselle kritiikille. Diskurssianalyysin on aina ongelmallista perustella aineiston valintaa, eli sitä, miksi juuri tietty teksti tai tietty puheenpötkä on valittu aineistoon, ja miksi valitun tekstin tietyt ominaisuudet on nostettu suurennuslasin alle ja toisia ei. Diskurssianalyysiä voi syyttää myös siitä, että tulosten eli diskurssien todentaminen on hyvin hankalaa. Miten todistaa, että annetussa aineistossa tosiaan vaikuttaa tiettyjä säännönmukaisia representaation tapoja?

Kriittiseen diskurssianalyysiin han nojaavia tutkimuksia on lisäksi kritisoitu mm. teoreettisesta hämäryydestä ja hajanaisuudesta, mikä seuraa sen laajasta ja monia tieteenaloja lainaavasta teoriapohjasta. Tieteidenvälisyys tai poikkitieteellisyys voitaisiin kuitenkin yhtä hyvin katsoa suuntauksen erityisvahvuudeksi. CDA:n lingvististä ja tekstuaalista analyysiä taas moititaan systemaattisuuden ja avoimuuden puutteesta. Sitä on pidetty jopa impressionistisena: valitaan aineistosta sattumanvaraisesti pötkiä, joista toisia tarkastellaan yhdestä ja toisia jostain toisesta näkökulmasta sen enempää asiaa perustelematta. Myös aineistonkeruun metodien ja tekstien valinnan puutteista on tullut kritiikkiä, eikä tuloksista aina käy ilmi, miten niihin on päädytty. Tutkimusten ei lähes-

kään aina katsota tuovan esiin tehtyjen päätelmien perusteita tai kiinnittävän huomiota tulkintojen rajoituksiin. (Pietikäinen 2000a, 89–92.)

Lisää hankaluuksia tutkijalle tuo diskurssien sosiaalisesta syntyperästä kumpuava ilmiö, jota nimitän *diskurssien kirjoksi*: kun diskurssit kerran ymmärretään tavoiksi representoida jotakin osaa sosiaalisesta, merkitsee se väistämättä, että diskursseja vaikuttaa tekstissä lukematon määrä – niin paljon kuin tutkija niitä vain viitsii esiin kaivaa. Esimerkiksi yksittäisen Yhdysvaltain ydinaseista kertovan uutisjutun rakentumiseen vaikuttaa diskurssi tai diskursseja, jotka representoivat ydinaseita, mutta samaan aikaan siellä on myös diskursseja kaikille muille asioille, joita sen juttutodellisuudessa representoidaan, esimerkiksi Yhdysvalloille, sotilaille, ulkopolitiikalle, YK:lle, Venäjälle ja niin edelleen. Periaatteessa voitaisiin edellyttää, että tekstin diskursiivisten rakenteiden täydelliseksi avaamiseksi ja ymmärtämiseksi olisi selvitettävä kaikki tekstin sisältämät diskurssit ja niiden väliset suhteet, muuten tutkimus jää vajavaiseksi. Paha kyllä, tämä tarkoittaisi sitä, että jopa pikkiriikkisellä aineistolla operoiva diskursianalyttinen tutkimus veisi loputtoman kauan aikaa.

Diskurssianalyysi, kuten laadulliset menetelmät yleensäkin, säilyttää siis paljon tutkijan itsensä harteille. Koska metodi ei tarjoa mitään kovaa dataa, numeroita, prosenttijakautumia luotettavuusväleineen tms. tulosten tueksi, vaan kyseessä on aina tutkijan tekemä *tulkinta*, on tutkijan vakuutettava lukijansa tulosten pätevyydestä ja luotettavuudesta omilla perusteluillaan ja argumenteillaan. Hänen pitää osoittaa, että kyseinen aineisto on tutkimuskysymysten kannalta sopiva, että hänen käyttämänsä metodi antaa vastauksia tutkimuskysymyksiin, ja että saadut vastaukset ja niistä tehdyt päätelmät ovat perusteltuja ja loogisia. Tästäkin huolimatta kyseessä on aina tulkinta, joka on tutkijasidonnainen. Kuten Meyer (2002, 30) ja Wodak (1999, 187) huomauttavat, diskurssianalyysillä ei voida saavuttaa tiukkaa objektiivisuutta, koska jokainen tutkimustapa voi sisältää analyytikkojen omia uskomuksia ja ideologioita ja näin ollen kuljettaa analyysia tutkijan omien ennakkokäsitysten mukaiseksi.

Kaksi tutkijaa voikin päätyä saman analysoitavan aineiston pohjalta tyyten erilaisiin tuloksiin. Tämä ei silti syö diskurssianalyysin arvoa, sillä kuten Palmquist (2001) katsoo, tarpeeksi hyvin perustellut argumentit säilyttävät arvovaltansa ja niillä on konkreettisia käyttötapoja. Jos tutkimus pystyy tarjoamaan uudenlaisia tapoja ymmärtää maailmaa ja tuottamaan kiinnostavaa tietoa niistä tavoista, joilla maailmaa merkityksellistetään, puolustaa se omaa paikkaansa. Edellä olen omalta osaltani pyrkinyt vastaamaan tähän kovaan mutta oikeutettuun kritiikkiin avaamalla mahdollisimman tarkasti analyysissa käyttämäni metodin ja sen teoreettiset taustaoletukset. Annan myös luvussa 4.7.1 esimerkin kolmen tason representaatioanalyysin käyttämisestä yksittäisen jutun kohdalla. Analyysin tuloksia pyrin perustelemaan ennen muuta vertailulla historialliseen kontekstiin. Koska lähtökohdaksi on otettu, että kieli ja ympäröivä maailma ovat keskenään dialektisessa suhteessa, pitää kielen piirteitä ja muutoksia pystyä havaitsemaan ympäröivän maailman tapahtumista ja päinvastoin. Ellei näin tapahdu, on analyysissa todennäköisesti jäänyt jotakin huomaamatta. Konteksti toimii siis keinona tarkistaa analyysin tulosten paikkansapitävyys.

Sekään ei toki ole aukoton keino, sillä myös konteksti on tutkijan itsensä laatima, ja voi olla tutkijan omien uskomusten ja ideologisten näkemysten ohjailema.

4.6 Tutkimusaineisto ja sen analysointimenetelmä

4.6.1 Aineistolähteiden valintaperusteet⁹³

Aineistolähteinä käytettyyn sanomalehtikaksikkoon New York Times ja Helsingin Sanomat päädyin useiden eri syiden vaikutuksesta. Pidin tutkimuskysymysten kehittämisestä saakka selvänä, etten aio analysoida pelkästään kotimaisten sanomalehtien sisältöjä, vaan haluan mukaan kansainvälistä näkökulmaa.⁹⁴ Ydinaseet ovat kuitenkin kansainvälinen kysymys, ja toisaalta Suomi on ydinaseeton maa, jolloin on oletettavaa, että tšekäläiset tavat esittää ydinaseita voisivat poiketa ydinasevaltion vastaavista. Katsoin, että järkevämpää kuin ottaa mukaan lukuisia saman maan lehtiä, on tehdä kansainvälistä vertailua, etenkin kun valitussa tutkimusasetelmassa vertailua voi vielä tehdä historiallisessa perspektiivissä. Sillä keinoin selviäisi, onko eri maiden lehdillä ominaisuuksia ja toisistaan poikkeavia tapoja kertoa ydinaseista ja onko näissä tavoissa tapahtunut historian aikana samankaltaistumista tai eriytymistä.

New York Times oli luonteva valinta siksi, että se on maailman johtavan ydinasevaltion Yhdysvaltojen kenties vaikutusvaltaisin ja arvostetuin lehti ja maailmanlaajuisestikin yksi merkittävimmistä uutisvälineistä – ”Newspaper of the Record”, kuten sitä monissa tutkimuksissa nimitetään.⁹⁵ Sillä on aina ollut erittäin suuri vaikutus nimenomaan johtavissa asemissa olevien henkilöiden ajatteluun. Weissin (1974) tutkimuksessa Yhdysvaltain merkittävien poliitikkojen ja talouselämän kärkinimien mediankäytöstä selvisi, että heidän yleisimmin lukemansa lehti oli juuri New York Times, jota voitiin näin ollen kutsua ”valtakunnalliseksi eliitin sanomalehdeksi”. Se mainittiin liki kaksi kertaa useammin kuin toiseksi yltänyt Wall Street Journal. (Weiss 1974, 5, 18.) Tutkimuslaitos Erdos & Morganin 2004–2005 tekemässä selvityksessä päädyttiin samanlaiseen tulokseen: New York Times tavoittaa parhaiten Yhdysvaltain johtavat mielipidevaikuttajat. Päivittäin lehden numeroita käärtääänkin Valkoiseen taloon,

⁹³ Helsingin Sanomien ja New York Timesin historiasta ja tärkeydestä vrt. luvut 2 ja 3.

⁹⁴ Useiden kotimaisten lehtien mukaan ottaminen ei välttämättä olisi tuonut juuri lisää materiaalia tutkimusta varten, koska useimmat lehdet, Helsingin Sanomia lukuun ottamatta, saavat valtaosan ulkomaan uutisistaan Suomen Tietotoimiston STT:n kautta. Tämä johtaisi siis siihen, että analyysin kohteeksi kertyisi suuri määrä samoja juttuja, kenties vain hieman eri tavalla otsikoituina ja mahdollisesti lyhennettyinä.

⁹⁵ New York Timesin historiankirjoittajan Meyes Bergerin mukaan lehti oli saavuttanut tämän aseman jo 1930-luvun aikana. Kuvaava esimerkki lehden merkittävytydestä on tapaus Sikojenlahden maihinnousun jälkipuinnissa 1960-luvulla. Katastrofaalisen operaation jälkeen presidentti John F. Kennedy valitti päätoimittaja Turner Catledge, että lehti oli kertonut liikaa maihinnoususta sivuillaan. Kun Catledge vastasi, että samat tiedot olivat olleet muissakin lehdissä, huomautti Kennedy: ”Mutta se ei ollut uutinen, ennen kuin se ilmestyi Timesissa”. (Keever 2004, 29.)

kongressiin, Pentagoniin ja CIA:han liki 2 000 kappaletta. (New York Times Company 2005.) Myös kriittiset tutkijat ovat tunnustaneet lehden ylivoiman. Kielitieteilijä ja yhteiskuntakriitikko Noam Chomsky totesi haastattelussa vuonna 1992, että

New York Times on varmasti tärkein sanomalehti Yhdysvalloissa, ja voisi jopa väittää että koko maailmassa. Se näyttelee erittäin suurta roolia siinä, miten poliittisesti aktiiviset ja koulutetut luokat hahmottavat maailmaa. Sillä on myös erityisrooli, jonka sen toimittajat kokenevat raskaaksi taakaksi, nimittäin että New York Times luo historiaa. Eli historia on sitä, mikä on Timesin arkistoissa, ja se paikka josta ihmiset ottavat selvää mitä tapahtui, on New York Times. (Chomsky 1992.)

Lisäksi Timesin vaikutus muiden medioiden toimintaan on merkittävä, sillä sen tekemisiä seurataan ja sen luomia käytäntöjä kopioidaan, joten Times myös luo muiden medioiden agenda. (Jordan 1993, 198–199.) Luostarisen (1994, 21) sanoin, sen vaikutus yhdysvaltalaisen toimittajakunnan käsitykseen hyvästä journalismista on suuri. Hän lisää jatkoksi, että sama asema Suomessa on Helsingin Sanomilla.

Helsingin Sanomia voidaankin pitää eräänlaisena Suomen ”Newspaper of the Recordina”, tai kuten luvussa 2 sanottiin, ”Kansakunnan diaariona”. Se on ollut 1900-luvun alkuvuosikymmenistä lähtien maan ehdottomasti suurin lehti. Vuoden 2006 noin 434 000 kappaleen levikillään se oli ylivoimaisesti luetuin sanomalehti, suurempi kuin neljä seuraavaa päivälehteä yhteensä ja Suomen suurimman mediakonsernin SanomaWSOY:n lippulaiva (vrt. World Association of Newspapers 2005, 294). Sen yhteiskunnallinen arvovalta ja merkitys ovat niin ikään suuret: HS on ahkerassa kulutuksessa poliitikkojen käsissä ja sen kantoja kuunnellaan, ja yhtä lailla muut toimitukset seuraavat lehden tekemisiä tiiviisti ja lainaavat sen juttuja useasti. Wiion (2006, 20) mukaan Helsingin Sanomat määritteleekin hyvin pitkälle myös oman lukijakuntansa ulkopuolella sen, mikä on yhteiskunnassa ja politiikassa tärkeää ja mikä ei – ja myös sen, miten eri asioihin pitäisi suhtautua.

Analyysin kenties paljastamat erot ja samankaltaisuudet lehtien ydinaseutisoinnissa ovat kiinnostavia, sillä lähtökohtaisesti mahdollisuudet molempiin vaihtoehtoihin ovat olemassa. Helsingin Sanomat on Suomen, pienen ja liittoutumattoman maan päälehti, New York Times taas maailman johtavan suur- ja ydinasevallan ykköslehti. Aivan kuten eri maissa kulttuurit vaihtelevat, myös *journalistisissa kulttuureissa* on eroavuutensa. Journalistinen kulttuuri on historian saatossa muodostunut kokonaisuus, johon sisältyvät ammatilliset normit, sosiaaliset toimintasäännöt ja sekä tavat valikoida ja muokata erilaisia asioita ja tapahtumia journalistisiksi esityksiksi (Väliaverronen 1996). Eli tiivistysti, journalistinen kulttuuri on sitä, miten journalismia tehdään, ja miten sitä pitäisi tehdä. Journalistinen kulttuuri toki muuttuu, mutta hitaasti: New York Timesin uutisia vuosilta 1925–1975 tutkinut Edward Smith päätyi lopputulokseen, jonka mukaan uutisten rakenne ja muoto eivät muuttuneet aikajaksolla merkittävästi (Smith 1980, 296).

On siis oletettavaa, että New York Timesin normit, säännöt ja tavat ja sen myötä uutiset poikkeavat joiltakin osin suomalaisen sanomalehden, tässä tapa-

uksessa Helsingin Sanomien, vastaavista. Amerikkalaisen National Public Radion lukija-asiamies Jeffrey A. Dvorkin määritteli muutaman vuoden takaisessa artikkelissaan amerikkalaisen ja eurooppalaisen journalistisen kulttuurin suurimman eron niin, että amerikkalaisessa journalismissa tavoitteena on neutraali raportointi, johon pyritään kertomalla yksittäisiä tarinoita, kun taas Euroopassa avoin puolueellisuus ja aggressiivisempi kyseenalaistaminen on tavallisempaa. Dvorkinin mukaan tämän vuoksi amerikkalaisessa journalismissa puolueellisuudesta syyttäminen on edelleen hyvin tehokas keino saada syytöksen kohteena oleva media vaikuttamaan epäluotettavalta. (Dvorkin 2003.) Toisaalta lehdillä on paljon yhteistä, kuten luvuissa 2 ja 3 kävi ilmi. Niillä on liki perustamisestaan saakka ollut pyrkimys sitoutumattomuuteen ja mahdollisimman neutraaliin uutisointiin laatulehdistön eli *quality pressin* perinteiden mukaisesti. Merrill & Fisher (1980, 20–21, 23) katsovat, että laatulehden kriteerejä ovat mm.:

1. Monipuolinen ja kattava ulkomaiden, kansainvälisten asioiden, talouden, kulttuurin, tieteen ja koulutuksen seuranta
2. Tarve tulkita ja selittää tapahtumia tausta-artikkeleiden avulla
3. Typografinen arvokkuus
4. Sensationalismin puute
5. Pyrkimys syvällisyyteen ja analyttisyyteen
6. Paniikinomaisen uutisoinnin ja hysterian lietsomisen puute
7. Jatkuva uutisseuranta ja vakava, moraalinen asennoituminen uutisointiin
8. Mielikuvituksellisuus, kunnollisuus, kiinnostus demokratian ja ihmisyyden ongelmiin
9. Alueellisuuden ylittävä lähestymistapa
10. Itsenäinen, taloudellinen vakavaraisuus, rehellisyys, sosiaalinen huolehtivaisuus, hyvä oikeinkirjoitustapa ja tyyli sekä hyvä editointi
11. Voimakas mielipiteenilmaiseminen ja halu tulkita: maailman omatunto, ei-sensationalistinen sisältö ja ulospano
12. Poliitiikan, kansainvälisten suhteiden, talouden, sosiaalisen hyvinvoinnin, kulttuuristen pyrkimysten, koulutuksen ja tieteen korostaminen
13. Halu saada ja kehittää hyvinkoulutettua, älykästä ja teknisesti osaavaa henkilökuntaa
14. Pyrkimys palvella, auttaa ja lisätä hyvinkoulutettua ja älykästä lukijakuntaa koti- ja ulkomailla; halu ja kyky vaikuttaa maailman johtajien mielipiteisiin

Lisäksi Helsingin Sanomilla on läpi historiansa ollut tiiviit yhteydet läntisiin medioihin, niiden joukossa New York Timesiin, minkä voisi ajatella yhdenmukaistavan sisältöjä. Suomessa on myös käytetty runsaasti amerikkalaisia journalismin oppaita toimittajien koulutuksessa (ks. Rentola 1983), jolla voi olla oma vaikutuksensa.

Päädyn valitsemaan suomenkielisen lehden rinnalle englanninkielisen siksikin, että katson osaavani äidinkieleni lisäksi ainoastaan englantia niin hyvin, että diskurssianalyysi on mahdollista ja tekee teksteille oikeutta. Tietenkin vieraskielisten tekstien käyttäminen aineistona tarjoaa sijan kritiikille: voiko einatiivi puhuja ymmärtää kieltä riittävän hyvin voidakseen tehdä niistä syväluotaavaa ja osin kielitieteellistä analyysia? En kiellä, etteikö asetelma tuottaisi ongelmia ja pidän mahdollisena, että jokin tekstin sivumerkitys tai kulttuurinen viittaus jää huomaamatta tai jokin lauserakenne tulee tulkituksi virheellisesti. Virhelähteitä on kuitenkin pyritty minimoimaan monin keinoin:

1. Aineisto on erittäin laaja, joten yksittäinen virhe ei vielä pysty vinouttamaan tuloksia.
2. Analyysimenetelmässä liikutaan jatkuvasti laajojen tekstien, lyhyiden katkelmien ja yksittäisten sanavalintojen välillä, joten sama teksti tulee käydyksi läpi useaan kertaan. Näin virheet todennäköisesti huomataan.
3. Diskurssin ominaisuudet ja luonne eivät määräydy yksittäisten tekstinpätkien perusteella, joten jonkin käännöksen virheen tai tietyn viittauksen jäämisen huomiotta ei pitäisi merkittävästi vaikuttaa lopputuloksiin.
4. Suurin osa aineistosta on uutistekstejä, joissa pyritään yleensä mahdollisimman selkeään ja yksiselitteiseen esitystapaan. Tällöin voidaan olettaa, että kieli on kohtalaisen helppoa eivätkä tekstit sisällä ainakaan paljon vaikeasti aukeavia vihjeitä tai viittauksia. Ja jos tekstit sattuisivat sisältämään joitakin vain tietyille ryhmille ”rivien väliin” kirjoitettuja vihjeitä, ei ongelma niiden selvittämisessä ole niinkään kielessä vaan tiedossa – yhtä lailla suomalaislehden pääkirjoitukseen voi olla piilotettu esimerkiksi vain joillekin poliitikoille aukeava asia. Tästäkin syystä olen pyrkinyt avaamaan luvuissa 2 ja 3 historiallista kontekstia mahdollisimman tarkkaan.

On huomattava, että vaatimus aineiston kielen osaamisesta äidinkielen tasolla tekisi kertaheitolla kielirajat ylittävistä kansainvälisistä tutkimuksista lähes mahdottomia. Ratkaisuksi ei kävisi edes useiden tutkijoiden käyttäminen, koska kuten edellä todettiin, diskurssianalyysin tulokset ovat aina tutkijasidonnaisia. Tämä köyhdyttäisi tutkimuskenttää todella paljon, joten mielestäni hyväksyttävämpi tilanne on se, jossa myönnetään vieraan kielen käyttämisen tuomat ongelmat ja yritetään minimoida niiden vaikutukset tutkimustuloksiin.

Vain kahteen lehteen päätyminen on seurausta tila- ja aikarajoituksista. Kun tutkimusta tehdään vuosikymmenten mittaiselta ajanjaksolta, kerääntyä aineistoa erittäin runsaasti. Jo yksittäinen uutistapahtuma tuottaa useita kymmeniä, jopa satoja analysoitavia juttuja, kuten tuonnempana nähdään. Karkeasti arvioiden yksi uusi lehti kasvattaisi aineistoa jopa sadoilla jutuilla, lehden koosta riippuen. Vaarana olisi aineiston paisuminen niin suureksi, ettei sen perinpohjaiseen tutkimiseen jäisi aikaa. Ja mitä useampia lehtiä on mukana, sen enemmän aikaa kuluu aineiston keruuseen, eikä varsinaiseen analysointiin.

Sanomalehtien käyttämiseen lähteenä vaikuttivat myös käytännön seikat. Sähköisten viestinten lähetyksiä vuosikymmenten takaa ei ole saatavilla kuin hyvin fragmentaarisesti ja niiden käyttöön saaminen on sekä vaikeaa että kallista. Ydinaseajan alkuvuosina televisio otti vasta ensiaskeleitaan, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa Vanderbilt Television Archive aloitti kolmen suurimman tv-kanavan iltauutisten nauhoittamisen vasta 5.8.1958 (Gamson & Modigliani 1998). Sanomalehdistö on näin ainoa media, jonka sisältöä on kattavasti saatavilla koko ajanjaksolta. Lisäksi sekä New York Timesin että Helsingin Sanomien aineiston saaminen tutkimuskäyttöön oli vaivatonta. Jyväskylän yliopisto hankki syksyllä 2003 käyttöoikeudet New York Timesin sähköiseen arkistoon, ja Helsingin Sanomat puolestaan antoi oman kattavan leikearkistonsa sekä sähköisen arkistonsa käyttöön aineiston keruuta varten.

4.6.2 Tutkimusaineiston jakautuminen lehdittäin

Tutkimusaineistonani toimii runsaat tuhat New York Timesista ja Helsingin Sanomista kerättyä lehtijuttua. Jutut on kerätty kuudesta eri otoksesta, jotka

edustavat ydinasehistorian kannalta merkittäviä tapahtumia, joiden taustoja esitellään luvuissa 2 ja 3. Nämä tapahtumat ovat (suluissa mukaan otettu aikaväli⁹⁶):

- otos 1. Hiroshiman ja Nagasakin atomipommitukset (7.8.–27.8.1945)
- otos 2. Neuvostoliiton ensimmäisen atomipommin räjäytys (24.9.–3.10.1949)
- otos 3. Kuuban ohjus kriisi (23.10.–3.11.1962)
- otos 4. Intian atomipommin räjäytys (19.5.–31.5.1974)
- otos 5. INF-sopimuksen solmiminen (8.12.–15.12.1987)
- otos 6. Intian ja Pakistanin ydinkokeet (12.5.–3.6.1998)

Näiltä päiviltä lehdistä on kerätty mukaan kaikki sellaiset jutut, joissa ydinaseet on vähintään mainittu. Aineistoon juttuja on täten valikoitunut yhteensä 1065 kappaletta. Ne jakautuvat lehtien ja otosten mukaan taulukon 1 esittämällä tavalla:

TAULUKKO 1 Tutkimusaineiston jakautuminen lehtien ja otosten mukaan

Otos	N	New York Times	Helsingin Sanomat
1	164	133	31
2	159	122	37
3	489	352	137
4	38	32	6
5	75	64	11
6	140	80	60
Yht.	1065	783	282

New York Timesin jutut on kerätty lehden sähköisestä tietokannasta, joka sisältää sen kaikki numerot aina vuodesta 1851 lähtien. Jutut on etsitty Boolean haulalla käyttäen mahdollisimman monia termejä, jottei yksikään otosten sisällä ilmestynyt ydinaseita koskeva juttu olisi päässyt liivahtamaan ohi. Esimerkiksi ensimmäisen otoksen kohdalla on käytetty hakusanoja 'Hiroshima', 'Nagasaki', 'atom*', 'bomb*' ja 'blast'. Tällä tavoin haarukoidusta aineistosta on poimittu ne jutut, jotka nimenomaan käsittelevät ydinaseita, eivätkä esimerkiksi vain tavanomaisia pommituksia. Samalla tavoin on toimittu jokaisen otoksen kohdalla. Tämä ensimmäinen karsintavaihe ei ole ollut erityisen tiukka, vaan mukaan ovat päässeet kaikki jutut, joissa on vähintään mainittu ydinaseet. Mukaan on New York Timesista tullut myös muutama lehtimainos, jotka näkyvät kokonaismäärässä, mutta joita ei ole otettu huomioon analyysissä. Näiden määrä on kuitenkin laskettavissa yhden käden sormilla. Helsingin Sanomien aineisto on kerätty lehden leikearkistosta, lukuun ottamatta kuudetta otosta, jonka materiaali on haettu lehden sähköisestä tietokannasta. Leikkeet on ryhmitelty arkistoon kirjekuorissa aihepiireittäin (esim. "Kuuban kriisi"), joten aineiston han-

⁹⁶ Aikavälit on määritelty alustavasti historiallisten tapahtumien kulun mukaan, eli mukaan on otettu jakso, jonka aikana kyseinen tapahtuma eli. Määrittelyä on tarkennettu käyttämällä New York Timesin arkistoa ja katsomalla, milloin aiheen käsittely lehden palstoilla on ehtynyt. Lehtien kokoeron sekä aikaeron vaikutusten kompensoimiseksi takia Helsingin Sanomien kohdalla aikajännettä on loppupäästä pidennetty otoksesta riippuen päivällä kahdella. Päätepiste on tässä merkitty HS:n mukaan (ks. lähdeluettelosta molempien lehtien aikavälit).

kinta oli varsin yksinkertaista. Helsingin Sanomien kohdalla olen lisäksi muutamia kertoja varmistanut mikrofilmeiltä, ettei mitään olennaista ole jäänyt pois. Tarkempi erittely juttujen jakautumisesta juttutyypeittäin on luvussa 4.6.4.

En ole ottanut mukaan analyysiin juttujen yhteydessä julkaistuja kuvia. Tämä johtuu siitä, että kuvia on ensinnäkin aineistossa erittäin vähän, ja tästä vähästä suurin osa on valtionpäämiesten arkistokuvia tai muita perinteisiä pönötysotoksia. Mahtuu joukkoon sentään muutama sienipilvikin, mutta yleisesti ottaen kuvat eivät olisi tarjonneet kovin paljon aineksia analyysin tarpeisiin.

4.6.3 Otosten valintaperusteet

Tutkimukseni aikaväli on kunnianhimoisen pitkä, aina vuodesta 1945 vuoteen 1998. Tämän haittapuolena on se, että analyysin kohteena oleva juttumäärä, vaikkakin kohtalaisen mittava, edustaa vain pientä murto-osaa kaikesta noina vuosikymmeninä tehdystä ydinaseita koskevasta uutisoinnista. Tämä haittaa tutkimustulosten yleistettävyyttä, jota olen tosin pyrkinyt parhaani mukaan paikkaamaan otosten valinnalla (ks. alla). Syy siihen, miksi halusin ottaa tutkimukseeni näin mittavan aikavälin on se, että haluan selvittää, millaisia muutoksia ydinaseiden esittämisessä on ajan mittaan tapahtunut. Ja koska diskurssit ovat historiallisia, suhteellisen pysyviä ja hitaasti muuttuvia kielenkäytön tapoja (Kunelius 1998, 198–199), ei voida olettaa, että muutoksia olisi nähtävissä kovin lyhyellä jaksolla. Kuitenkin tällaisia muutoksia on kielen ja ympäröivän maailman dialektisen suhteen takia tapahduttava, sillä kielenkäytön muodot ja konventiot muuttuvat kun ympäristökin muuttuu. Emme puhu enää samalla tavalla samoista asioista kuin isovanhempamme 1900-luvun alkupuolella. Haluan näin ollen tutkimuksellani vahvistaa, pitääkö tämä oletus paikkansa, ja millaisia nämä diskurssien muutokset voivat olla.

Jotta diskurssien havainnointi helpottuisi, olen pyrkinyt valikoimaan otokseni käyttämällä apuna käsitettä ”kriittinen diskurssihetki” (*critical discourse moment*) (Gamson & Stuart 1992; Chilton 1987). Tällä tarkoitetaan jotakin tapahtumaa, joka tekee tiettyyn asiaan liittyvät diskurssit erityisen näkyviksi ja stimuloivat erilaisten tulkintakehysten kannattajia, journalisteja ja muita tarkkailijoita kommentoimaan asiaa erilaisilla julkisilla foorumeilla, kuten uutismediassa, konferensseissa ja puheissa. Kriittisellä diskurssihetkellä tietty aihe siis nousee uutisten keskipisteeseen, jolloin monet eri tahot pyrkivät omilla sanomisillaan vaikuttamaan aiheen uutisointiin. Toisin sanoen, tuon hetken ympärillä ilmestyneissä teksteissä on todennäköisesti havaittavissa erilaisia diskursseja, myös sellaisia, jotka eivät ehkä muina aikoina pääsisi yhtä helposti näkyviin. Otoksen valintakriteerinä on siis oltava, että sen roolin ydinaseajan historiassa pitää olla merkittävä ja että se tarjoaa riittävästi aineistoa diskurssien havainnointiin.

Tämä ei kuitenkaan vielä riitä, sillä tavoitteeni on myös luoda mahdollisimman kattava kuvaus ydinaseuutisoinnista koko jakson 1945–1998 kattavalta ajajänteeltä. Siksi otoksia on otettava jotakuinkin tasaisesti eri puolilta tätä janaa. Ja samasta syystä keskittyminen pelkästään vaikkapa suurvaltojen tekemisiin ei riitä, vaan mukana on oltava kriittisiä diskurssihetkiä tämän kylmän sodan perusasetelman ulkopuoleltakin. Otosten valintakriteerit voi summata seuraavasti:

1. tapahtumilla on oltava merkittävä rooli ydinaseiden historiassa, eli sen on oltava nk. kriittinen diskurssihetki
2. valitaan tapahtumia tasaisesti tutkimuksen aikajänteeltä
3. valitaan mahdollisimman erityyppisiä tapahtumia
4. tapahtumien on tarjottava kummassakin lehdessä riittävä määrä aineistoa analyysin tarpeisiin

Hiroshiman ja Nagasakin pommitus on itseoikeutetusti tutkimuksen avaava otos: Kyseessä on ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa kerta, kun ydinaseita on käytetty sodassa. Se on samalla lähtölaukaus koko ydinaseiden ajalle ja ensimmäinen kerta, kun ydinaseista puhutaan laajasti tiedotusvälineissä tai yleensäkin julkisuudessa. Näin ollen myös ydinaseiden diskurssit syntyvät samalla hetkellä. Neuvostoliiton ydinkoe puolestaan merkitsi Yhdysvaltain ydinasemonopolin loppua, kilpavarustelun käynnistymistä ja uuden vaiheen alkamista ydinaseajan historiassa ja kylmässä sodassa.

1960-luvun otoksen kohdalla Kuuban kriisi oli lähes yhtä selvä valinta kuin Hiroshima 40-luvulla. Sen merkittävyttä ei voine liikaa korostaa: se oli kylmän sodan kulminaatiopiste, détenten aikakauden lähtölaukaus ja hetki, jolloin maailma oli ehkäpä lähempänä ydinsotaa kuin kertaakaan sitä ennen tai jälkeen. 1970-luvun kohdalla olen päättänyt valitsemaan Intian ydinkokeen, vaikka samalla vuosikymmenellä solmittiin mm. SALT-sopimus. Kuitenkin katson, että Intian koe on tärkeämpi käännekohta, sillä ydinasesopimuksia oli solmittu jo runsaasti ennen SALTia, ja kyseinen ydinkoe tarkoitti uutta vaihetta ydinaseiden proliferaatiossa, kun ydinaseet levisivät ensi kertaa kylmän sodan perusasetelman ulkopuolelle kolmanteen maailmaan. Pommi ei ollut enää suurvaltojen ja niiden liittolaisten omaisuutta. Samalla Intian valinta mukaan tuo otoksiin kolmoskriteerin edellyttämää vaihtelevuutta. Bracken (2003, 299) määrittelee jopa, että Intian ydinkoe käynnisti kokonaan uuden ydinaseajan, jonka pääpiirteenä on, että ydinaseet irrottautuivat kylmän sodan dynamiikasta ja mekanismeista.

1980-luvun kohdalla päätin, että mukaan on kolmannen kriteerin vuoksi otettava myös jokin ydinaseneuvotteluja edustava uutistapahtuma. Päädyin INF-sopimuksen allekirjoittamiseen siitä syystä, että se oli ensimmäinen sopimus, joka määräsi tuhottavaksi jo valmistettuja aseita, eikä vain asettanut rajoja asevarustelun jatkumiselle. Se merkitsi myös kuoliniskua 1980-luvun alussa käynnistyneelle uudelle kylmälle sodalle. Toinen vahva ehdokas 1980-luvulla olisi tietenkin ollut euro-ohjuskriisi. Lehtien arkistojen tarkastelu kuitenkin osoitti, että kriisiä koskevat jutut levisivät erittäin laajalle aikavälille, eikä asiaa käsitelty läheskään aina yhtäaikaaisesti Helsingin Sanomissa ja New York Timesissa. Timesissa tapahtumat olivat muutenkin erittäin niukasti esillä. Tämä olisi tehnyt aineiston keruusta hankalaa ja olisi heikentänyt vertailun mahdollisuuksia lehtien välillä.

Vuonna 1998 taas Intian ja Pakistanin miekkojenkalistelu osoitti vastaan-sanomattomasti, että vuosikymmenen alun optimistinen aika oli ohi, eikä ydinaseista oltukaan pääsemässä eroon. Sen myötä tuli lisäksi mahdollisuus tarkistaa, oliko uutisoinnissa havaittavissa samankaltaisuuksia 1970-luvun otokseen verrattuna.

Kuten taulukosta 1 nähdään, otokset eivät ole kooltaan yhteismitallisia. Kuuban kriisin ajalta juttuja on kertynyt liki yhtä paljon kuin muista yhteensä, vaikka sen aikaväli on melko lyhyt. Neljännessä otoksessa taas juttuaineisto on pieni, etenkin Helsingin Sanomien kohdalla. Katson kuitenkin, että juttuja on ollut tarpeeksi analyysin tarpeisiin, ts. diskurssien ja niissä tapahtuvien muutosten havaitsemiseksi. Lisäksi on muistettava, että diskurssien havaitseminen helpottuu, mitä pidemmälle aineistossa edetään. Näin sen vuoksi, koska ydinaseiden diskurssit ovat syntyneet ensimmäisen otoksen aikana, jonka jälkeen ne mahdollisesti alkavat hitaasti muuttua. Siksi diskurssit on aiemmista jutuista tehtyjen havaintojen pohjalta yksinkertaisempaa tunnistaa myöhemminkin, vaikka aineistoa olisikin käytössä vähemmän. Toki mukaan saattaa nousta täysin uusiakin diskursseja, joten otosten juttujen kokonaismäärän on pysyttävä riittävän suurena. New York Timesissa aineistoon päätyneiden juttujen määrä on aina selvästi suurempi kuin Helsingin Sanomissa, kuudetta otosta lukuun ottamatta. Tämä on täysin odotettavaa, kun huomioidaan lehtien kokoerot – New York Timesin sunnuntainumero oli jo 1950-luvulla monisatasivuinen järkele, kun Helsingin Sanomissa sivuja oli noin parikymmentä. Tämä kokokuilu toki kapenee nykypäivää kohti tultaessa.

4.6.4 Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin

Taulukossa 1 kuvattu tutkimusaineisto jakautuu erilaisiin journalistisiin juttutyyppisiin taulukon 2 esittämällä tavalla:

TAULUKKO 2 Aineiston juttujen (n=1065) jakautuminen juttutyypeittäin ja otoksittain

Otos	uutinen	feature	taustajuttu	kolumni	pääkirj.	artikkeli	yleisönos.	muu
1	115	0	19	1	13	2	2	12
2	118	1	20	3	6	0	2	9
3	321	1	85	6	9	0	5	62
4	25	0	8	2	3	0	0	0
5	25	1	16	7	6	4	0	16
6	77	0	36	6	6	7	5	3
Yht.	681	3	184	25	43	13	14	102
%	63,9	0,3	17,3	2,3	4	1,2	1,3	9,5

pääkirj.=pääkirjoitus, yleisönos. = yleisönosastokirjoitus

Uutiset ja niitä taustoittavat tai analysoivat taustajutut ovat selvästi yleisimmät juttutyyppit. Yksistään uutisia on aineistosta jo liki kaksi kolmasosaa, taustajuttuja runsas kuudennes. Muiden juttutyyppien osuus on erittäin vähäinen. Tämä ei ole yllättävää kun otetaan huomioon, että jutut on koottu uutistapahtumien ympäriltä. Tämä valinta vähentää artikkelien ja featurejen osuutta, koska niitä ei ole ehditty vielä tehdä, kun otoksen loppupiste tulee jo vastaan. Esimerkiksi New York Times julkaisi lokakuussa 1945 toimittajansa William L. Laurencen moniosaisen juttusarjan atomipommista, mutta se ei tähän tutkimukseen enää

mahtunut mukaan. Taulukon antama käsitys, että featureja, artikkeleja tai kolumneja ydinaseista olisi kirjoitettu koko ydinaseajan mittaan vähänlaisesti tai ei juuri ollenkaan, voi siis olla harhaanjohtava. Jakauma ei muutu merkittävästi, jos aineistoa tarkastellaan lehtitasolla:

TAULUKKO 3 New York Timesin juttujen (n=783) jakautuminen juttutyypeittäin

Otos	<i>uutinen</i>	<i>feature</i>	<i>taustajuttu</i>	<i>kolumni</i>	<i>pääkirj.</i>	<i>artikkeli</i>	<i>yleisönos.</i>	<i>muu</i>
1	90	0	17	0	12	0	2	12
2	86	0	19	3	6	0	2	6
3	227	0	51	6	9	0	5	53
4	21	0	7	2	2	0	0	0
5	19	1	13	7	4	4	0	16
6	38	0	24	2	4	5	5	2
Yht.	481	1	131	20	37	9	14	89
%	61,4	0,1	16,7	2,6	4,7	1,1	1,8	11,4

TAULUKKO 4 Helsingin Sanomien juttujen (n=282) jakautuminen juttutyypeittäin

Otos	<i>uutinen</i>	<i>feature</i>	<i>taustajuttu</i>	<i>kolumni</i>	<i>pääkirj.</i>	<i>artikkeli</i>	<i>yleisönos.</i>	<i>muu</i>
1	25	0	2	1	1	2	0	0
2	32	1	1	0	0	0	0	3
3	94	1	34	0	0	0	0	8
4	4	0	1	0	1	0	0	0
5	6	0	3	0	2	0	0	0
6	39	0	12	4	2	2	0	1
Yht.	200	2	53	5	6	4	0	12
%	70,9	0,7	18,8	1,8	2,1	1,4	0	4,3

New York Timesissa erilaisia juttutyypppejä esiintyy hieman enemmän kuin Helsingin Sanomissa, mikä ei ole yllättävää lehtien huomattavan kokoeron takia. Juttutyyppiluokitus on tehty pääasiassa Heikki Kuutin & Jukka-Pekka Puron teoksessa Mediasanasto (1998) esitettyjen määrittelyjen perusteella. *Uutinen* on juttu, joka kertoo uuden, yllättävän ja merkittävän tiedon äskettäin tapahtuneesta tai tietoon saadusta yleisesti kiinnostavasta asiasta. Esimerkkejä uutisista ovat mm. Neuvostoliiton atomiräjäytyksestä kertonut *Atom Blast in Russia Disclosed* (New York Times 24.9.1949) tai vaikkapa YK tuomitsi Pakistanin ydinkokeet (Helsingin Sanomat 30.5.1998).

*Taustajuttu*lla tarkoitetaan varsinaisin uutisjuttuihin kiinteästi liittyviä juttuja, jotka kertovat uutistapahtuman taustoista tai historiasta tai jotka tulkitsevat sen syitä ja seurauksia. Taustajuttu sisältää uutista enemmän toimittajan omaa tulkintaa. Tällaisiksi olen luokitellut mm. jo tehtyjä atomipommituksia

listanneen *Known atomic blasts in world are listed* (New York Times 24.9.1949) sekä Intian ja Pakistanin kokeiden jälkipuintiin keskittyvän *Ydinkilpaan sisältyy paljon vaarallisia vaihtoehtoja* (Helsingin Sanomat 31.5.1998). Tähän luokkaan lasketaan kuuluvaksi myös New York Timesin käyttämällä *News analysis* -vinjetillä varustetut uutisanalyysit sekä erilaisten kriisien eri osapuolten kantoja valottavat laajemmat jutut.

Featuren Kuutti & Puro (emt.) määrittelevät human interest -aineistoa sisältäväksi erikoisjutuksi, -artikkeliksi, -reportaasiksi tai -ohjelmaksi, joka aiheeltaan pohjautuu usein johonkin uutistapahtumaan, mutta on sisältönsä puolesta uutista ajattomampi ja monipuolisempi. Featurejen määrä, hyvin väljästikin luokiteltuna, on siis aineistossa erittäin pieni. Featureiksi on luokiteltu ainoastaan kolme juttua. Niistä esimerkkinä Helsingin Sanomien toimittajan matkakertomus *Atomipommittajien luona* (Helsingin Sanomat 27.9.1949) vierailulta amerikkalaiseen pommikonetukikohtaan.

Kolumnilla tarkoitetaan tässä yhteydessä journalistin tai erityisen kolumnikirjoittajan persoonallisuusluonteista kannanottoa johonkin ajankohtaiseen kysymykseen. Kolumnista käy esimerkiksi Helsingin Sanomien kriittinen arvio Intian ydinkokeista 1998, otsikoltaan *Vajpayeen Intian johtajana antaisin paukkua* (Helsingin Sanomat 17.5.1998). Kolumnit on lisäksi erotettu muusta tekstistä erityisellä vinjetillä tai muulla typografisella keinolla. Varsin lähellä kolumnia on *artikkeli*, jolla ymmärretään jonkin alan erityisasiantuntijan, siis ei toimittajan tai muun toimituskuntaan kuuluvan henkilön laatimaa laajahkoa asiantuntijajuttua, jonka tarkoituksena on ensisijaisesti antaa uutta tietoa jostakin asiasta ja mahdollisesti myös ottaa kantaa. Tällaisia ovat useat New York Timesin sunnuntaisivujen tai ns. Op-ed-palstan⁹⁷ tekstit. Artikkeleihin kuuluu mm. INF-sopimuksen solmimisen jälkeen ilmestynyt *A Hawk Praises the Treaty* (New York Times 9.12.1987). Näiden kahden luokan joskus häilyvä rajankäynti ei kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta ongelma, sillä molempien tyyppien määrät ovat aineistossa vähäiset.

Pääkirjoitusta tai *yleisönosastokirjoitusta* ei liene tarpeen selittää auki tarkemmin. Huomioitavaa on lähinnä se, että Helsingin Sanomissa yleisönosastokirjeitä ei ole kertynyt mukaan ollenkaan, koska niitä ei ole koottu lehden leikearkistoon. Sen sijaan luokka *Muu* kaipaa tarkempaa selitystä. Siihen on niputettu sellaiset jutut, jotka eivät luontevasti istu mihinkään edellä mainittuun luokkaan. Tällaisia ovat esimerkiksi ns. ”muut lehdet” -tyyppiset koosteet, lehden julkaisemat poliitikkojen puheet tai kannanotot tai vaikkapa jutut, jotka muodostuvat vain yhdestä suuresta graafista tai kuvasta ja sen kuvatekstistä. Etenkin New York Times on julkaissut, kuten luvussa 2 huomautettiin, historiansa aikana erittäin runsaasti koosteita ja suorita litterointeja suurvaltajohtajien lausunnoista, sopimusteksteistä jne, joita toki varsinkin Kuuban kriisin aikana esiintyi paljon myös Helsingin Sanomissa. Lisäksi tähän luokkaan kuluvat Timesin *News Summary* -tyyppiset koosteet, jossa tärkeimmät uutistapahtumat

⁹⁷ Op-ed eli Opposite editorial on nimensä mukaisesti pääkirjoitussivua vastapäätä sijaitseva vieraileville kirjoittajille tarkoitettu kolumni/artikkelipalsta. Palsta aloitti ilmestymisensä 21.9.1970.

käydään pikaisesti läpi muutamin lausein, sekä sodanaikaiset *War Communiques*-koosteet, jotka sisältävät eri osapuolten tiedonantoja sotatapahtumien kulusta kunakin päivänä.

Tämän luokittelun pääasiallinen tarkoitus on antaa tarkempi yleiskuvaus siitä, minkälainen aineisto on analyysin kohteena ollut. Aineiston jakauma pysyy koko tutkimusjakson jotakuinkin ennallaan. Oikeastaan ainoa huomionarvoinen piirre on Helsingin Sanomien juttutyyppeiden leveneminen 1990-luvulle tultaessa. Tämä on ilmeisesti seurausta lehden koon ja toimituskunnan kasvusta, mutta saattaa kieliä muutoksista journalistisessa kulttuurissa. Tosin aineiston määrät ovat sen verran pieniä, ettei kauaskantoisiin johtopäätöksiin vaikapa kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton romahduksen vaikutuksista uutissisältöihin ole mahdollisuuksia.

4.7 Aineiston analyysimenetelmä käytännön työkaluna

Kuuden otoksen aineisto on käsitelty edellä esitetyn kolmen tason representaatioanalyysin avulla. Ensimmäisessä vaiheessa jokainen aineiston juttu on luettu läpi pohtien lopuksi, millaisen kuvan se tutkimuskohteena olevista ydinaseista antaa (tämä vaikutelma vastaa mallin mukaista toisen tason representaatiota eli juttutodellisuutta). Nämä yleisvaikutelmat on kirjattu lyhyesti muistiin. Samalla on merkitty, mitkä jutuista näyttivät olevan tarkemman analyysin väärttejä: aineiston hankinnan yhteydessähän mukaan pääsivät kaikki jutut, joissa oli edes jonkinlainen viittaus ydinaseisiin. Toisessa vaiheessa jutuista on etsitty niitä piirteitä, jotka ovat merkittävässä määrin vaikuttamassa juttutodellisuuden muodostumiseen, eli analyysin ohjenuoraa seuraten palattiin toisen tason representaatiosta ensimmäiselle tasolle ja katsottiin, minkälaisia ydinaseiden esittämiseen liittyviä säännönmukaisuuksia niistä löytyy. Tärkeiksi katsotut lainaukset jutuista kirjattiin erikseen kokonaisina muistiin. Kun tämä vaihe oli toistettu muutaman kymmenen jutun kohdalla, alkoivat aineistosta hahmottua alustavasti ne diskurssit, joiden kautta ydinaseet on esitetty. Tietenkään ne eivät vielä näin varhain olleet lopullisessa asussaan.

Kolmannessa vaiheessa käsittelyyn otettiin nuo edellä havaitut säännönmukaisuudet. Niiden pohjalta hahmoteltiin, millaisia ovat ne diskurssit, jotka näyttäisivät ohjaavan ensimmäisen tason representaatioiden käyttöä, ja millainen on se kokonaisesitys ydinaseista, jonka kukin diskurssi luo. Periaatteessa analyysissa on tämän jälkeen vielä neljäskin vaihe, nimittäin tehtyjen havaintojen kirjoittaminen tutkimustekstiksi. Vielä sen aikana käsityksiä diskursseista ja niiden piirteistä piti vielä useaan otteeseen tarkistaa ja palata takaisin aiempiin vaiheisiin pohtimaan, olivatko tehdyt johtopäätökset perusteltuja.

Analyysin pohjalta aineistosta on näin kaivettu esiin ne diskurssit, joiden kautta ydinaseet on representoitu. Löydökset on raportoitu diskursseittain kronologisesti, koska näin on helpompi seurata, millaisia muutos- ja kehitysprosesseja diskursseissa tutkimuksen vuosikymmenten mittaisen aikajänteen aikana

on käynnissä. Diskurssien selvittämisen jälkeen on viimein mahdollista hakea vastauksia kysymyksiin siitä, millä tavoin ydinaseita on kuvattu ja minkälaisia seurauksia tästä on?

4.7.1 Esimerkki analyysista

Annan seuraavassa esimerkin juttutodellisuuksien analyysista, eli kolmitasoisesta analyysin ensimmäisestä vaiheesta käyttämällä esimerkkinä yhtä aineiston juttua, joka on 20.8.1945 New York Timesissa sivulla 22 julkaistu uutinen *Atom Bomb Held Too Big for Japan*. Käyn jutun läpi kappale kappaleelta analysoiden samalla, millaista juttutodellisuutta se atomipommin kannalta katsottuna luo, ja millaisia muutoksia juttutodellisuudessa tekstin edetessä tapahtuu. Olen valinnut esimerkikseni kohtalaisen lyhyen jutun, koska analyysin aukikirjoittaminen vie aika lailla tilaa. On muistettava, että tehdessäni aineistoanalyysia en tietenkään ole tehnyt tämänkaltaista täydellistä aukikirjoittamista joka ikisestä jutusta, vaan tavoitteenani on seuraavassa havainnollistaa sitä ajatusprosessia, jonka kautta aineisto on läpikäyty. Analyysi etenee siten, että aluksi on kirjoitettu se, mitä artikkelissa varsinaisesti lukee (ensin suomeksi ja sitten alkukielellä), jonka jälkeen olen analysoinut, millaista juttutodellisuutta katkelma synnyttää atomipommin kannalta katsottuna.

Atomipommia pidettiin liian isona Japanille (otsikko)
Atom Bomb Held Too Big for Japan

Pommin kanssa työskennellyt amiraali sanoo, että useimmat kohteet olivat liian pieniä sen voimalle (alaotsikko)
Admiral who worked on it says most targets were too small for its power

Oma kantani on, että otsikko luo jutulle sen ensisijaisen tulkintakehyksen. Se ohjaa lukijaa suhtautumaan jutun kertomaan asiaan tietystä näkökulmasta. Otsikon antama malli on täten tärkeässä asemassa, mutta se ei väistämättä ole kaikkivoipa, vaan jutun sisällä olevat tulkinnat voivat olla lopulta vahvempia. Tässä jutussa otsikot esittävät hyvin voimakkaan kannan asiaan: atomipommi on äärimmäisen voimakas, jopa niin voimakas, että Japanikin oli sille jo melkein liian pieni maali. Näin juttutodellisuudessa pommista muodostuu heti alussa kuva äärimmäisen tuhovoimaisena laitteena. Alaotsikossa ilmoitetaan, kenen tietoihin tämä perustuu, ja lähde vaikuttaa luotettavalta, onhan kyseessä sentään korkea-arvoinen sotilashenkilö, *amiraali, joka on tehnyt töitä pommien parissa*. Hänelle luodaan heti alussa vahvaa auktoriteettia puhua asiasta sekä samalla vihjataan, että hänen sanansa ovat mitä ilmeisimmin totta, sillä pommit ovat hänelle työn kautta tuttuja.

Hiroshimaan pudotetun ensimmäisen atomipommin aiheuttamat vahingot saivat sen parissa hyökkäysrintamalla työskentelevät tajuamaan, että melkeinpä kaikki atomipommin maaliksi aiotut kohteet Japanissa olivat liian pieniä hyökkäystä varten. Vara-amiraali William R. Purnell, joka on viimeiset kolme vuotta ollut laivaston edustajana kolmejäsenisessä komiteassa, jonka tehtävänä on ollut atomipommin kehittäminen, paljasti että kun yksi näistä mahdollisista maaleista esiteltiin erään B-29-

koneen miehistölle, lentäjä totesi: "Ai, hoidelkaa se tuhannella B-29:llä – se on liian pieni meille."

The damage wrought by the first atomic bomb dropped on Hiroshima brought the realization to those charged with handling it in the forward areas that almost all the targets slated for atom-bombing in Japan were too small to be attacked.

Rear admiral William W. Purnell, for the past three years the Navy's representative on a three-man top-level committee charged with the development of the atomic bomb, disclosed that when one of these possible targets was mentioned to the crew of a B-29, a flier said: "Oh, take that out with a thousand B-29s – it's too small for us."

Ensimmäinen ja toinen kappale jatkavat otsikossa mainittujen asioiden vahvistamista. Otsikon esittämälle väitteelle annetaan nyt todisteita, joina toimivat Hiroshimalle aiheutuneet tuhot. Vahingot olivat niin mittavia, että melkein kaikki maalit arvioitiin liian pieniksi. Samalla amiraalin asema luotettavana lähteenä vahvistuu, kun mainitaan hänen olleen tiiviisti mukana huipputason päätöksenteossa. Jutun uskottavuus kuitenkin kokee lievän kolauksen, kun käykin ilmi, ettei amiraali itse ole antanut lausuntoa liian pienistä maaleista, vaan se perustuu pommikoneen lentäjän sanoihin. Lommo jää kuitenkin lieväksi, sillä eihän erittäin luotettavaksi esitetty amiraali levittäisi tietoja, joita hän ei pitäisi uskottavina.

Kahden ensimmäisen kappaleen aikana käsitys pommista hirvittävän vahvana aseena korostuu edelleen, mihin vaikuttaa myös tuhovoiman vertautuminen lentäjän sitaatissa tuhatta B-29-konetta isommaksi. Huomattavaa on, ettei pommi kuitenkaan vaikuta pelottavalta. Tämä johtuu siitä, että juttu antaa ymmärtää, että se on sotilaiden tiukassa hallinnassa, eivätkä he suhtaudu siihen mitenkään pelokkaasti. Päinvastoin, lentäjän huoleton ja omanarvontuntoinen sitaatti luo kuvan pommista vahvana, mutta kuitenkin luotettavana, "yhtenä meistä" (huomaa erityisesti me-pronominin käyttö).

Amiraali Purnell sanoi Honolulu Advertiserin haastattelussa, että atomivoiman vaikutukset teollisuuteen voivat olla niin suuria, että "se hävittää yksityisyrityksien joillakin aloilla". Hän selitti kuitenkin, että atomien energian soveltamisessa rauhanajan siviilikäyttöön on esteenä energian hidastaminen siitä muodosta, jossa sitä on käytetty sodassa. Päivä, jolloin käytössä on "peukalonkynnen kokoinen kapine, jonka ansiosta kenenkään ei tarvitse enää vaivata päätään bensinillä" ei tule vielä ensi viikolla.

Admiral Purnell said in an interview with the Honolulu Advertiser that so vast would be the repercussion of atomic power on industry that "it will make private enterprise obsolete in some lines". He explained, however, that the immediate application of atomic energy to peacetime civilian purposes faced the obstacle of slowing down the energy from the form in which it has been applied to the war. The day of using a "thumbnail-sized gadget that will let you forget about gasoline forever" will not come next week.

Atomivoima ei varsinaisesti ole analyysini kohteena, mutta koska se vielä tässä vaiheessa ydinaikakauden historiaa liittyy tiiviisti yhteen ydinaseiden kanssa, sillä on vaikutuksensa myös ydinaseista muokkautuvaan kuvaan. Tässä tapauksessa amiraalin lausunnot pönkittävät edelleen atomipommin asemaa huikean voimakkaana laitteena, jonka sovellukset mullistavat maailman myös sotarintaman ulkopuolella. Aseisiin liitetään näin toinen ominaisuus voimakkuuden rinnalle, eli yhteiskunnallinen mullistavuus. Pommi ei vain kykene hävit-

tämään vihollista, vaan kenties jopa "yksityisyrittäjyyden joillakin aloilla". Tietenkään tämä ei ole pelkästään hyvä asia, saattaahan siitä seurata vaikka työtömyyttä, joten heti seuraavassa lauseessa näkymä kirkastuu, kun amiraali antaa esimerkin laitteesta, joka voi olla joskus mahdollinen: laite, joka korvaa bensin. Pommista muokkautuu näin myös todellinen hyväntekijä.

Pommin koko ongelmana (väliotsikko)

Amiraali Purnellin kerrottiin sanoneen, että suuri ongelma oli sen [atomipommin] rakentaminen käyttökelpoisen aseenn muotoon, joka olisi tarpeeksi pieni B-29-koneen kuljetettavaksi. "Ensimmäinen suunnitelma oli mittasuhteiltaan mahdoton, mitä kuljettamiseen tuli", hän sanoi. "Aika oli kallista, joten kokosimme yhteen huoneellisen asiantuntijoita, lukitsimme heidät sisään ja sanoimme: 'Nyt keksitte idean toimivaksi aseeksi.' Ja niin he tekivät."

Size of Bomb a Problem

Admiral Purnell was quoted as saying that the big trouble was making it [the atomic bomb] into a form of a practical weapon small enough to be carried by a B-29. "The first plan conceived was all out of proportion to what could be carried", he said. "Time was important, so we gathered together a roomful of experts, locked them in and said: 'Now you come out with an idea for a workable weapon.' They did."

Tämä kappale ei juuri tuo atomipommiin uusia puolia, vaan vahvistaa sen sijaan jutun alussa annettua käsitystä, jonka mukaan pommia hallitsevat ennen kaikkea sotilaat. Amiraali Purnellin sitaatti asettaa nimittäin tiedemiehet selvästi alisteiseen asemaan sotilaihin verrattuna: heidäthän pantiin lukkojen taakse, ja sotilaat antoivat määräyksiä. Sotilaiden määräysvaltaahan alleviivattiin jo kappaleissa yksi ja kaksi.

Amiraali Purnellin kanssa huipputason komiteassa työskentelivät kenraaliluutnantti Wilhelm D. Styer, Carnegie-instituutin johtaja, tri Vannevar Bush ja Harvardin yliopiston rehtori, tri James B. Conant. Kaksi jälkimmäistä olivat mukana vuorotellen. Amiraali kertoi, että vain noin 30 miestä hyökkäysalueen saaritutikohdassa tiesivät mitä on tekeillä, kun he valmistelivat Japanin ensimmäistä atomipommitusta. Nämä olivat enimmäkseen tiedemiehiä armeijan tai laivaston univormuissa tai siviiliteknikoina. Myös avainhenkilöitä 509. yhdistetyssä pommituslaivueessa, joka oli koulutettu Yhdysvalloissa pudottamaan atomiaseenn muotoisia "pommeja", oli informoitu.

Working with Admiral Purnell on the top-level committee were Lieut. Gen. Wilhelm D. Styer, Dr. Vannevar Bush, head of the Carnegie Institute and Dr. James B. Conant, president of Harvard University. The latter two alternated with each other. The admiral said that only about thirty men on the island base in the forward area knew what was going on when they were preparing for the first atomic bombing of Japan. These men were mostly scientists in Army or Navy uniforms or serving as civilian technicians. Key men in the 509th Composite Bombing Squadron which had trained in the United States by dropping "bombs" of the same shape as the atomic weapon were also informed.

Atomipommista muodostuneeseen peruskuvaan ei tule muutosta, mutta nyt käy ilmi myös se, että pommi oli äärettömän salainen keksintö ja vain pienen valikoidun piirin tiedossa. Samalla tiedemiesten merkitys ja valta kasvavat aiemman kappaleen aallonpohjasta, kun amiraali kertoo, että suurin osa tästä sisäpiiristä oli nimenomaan tieteen asiantuntijoita. Sotilaidenkaan roolia ei ole unohdettu, sillä tietenkin myös pommituksesta vastaaville oli kerrottu, mitä on tekeillä. Salailu myös osaltaan kasvattaa pommin voimakasta ja hiljalleen jopa

mystiseksi muuttuvaa luonnetta: se on jotakin niin suurta ja ihmeellistä, että siitä tietävät vain harvat ja valitut.

Tulokset hämmästyttivät (väliotsikko)

"Monia jännityksen hetkiä koettiin ennen ensimmäistä iskua", amiraali Purnell muisteli. "Kun tulokset saapuivat, olimme likipitään yhtä hämmästyneitä kuin kaikki muutkin. Vaikka olimme työskennelleet pommin parissa kolme vuotta, olimme pyöräyksissä ja hämmennyksissä kuultuamme, mitä se todella teki. Etenkin pommikoneen miehistön silmiin tuli utuinen katse kun he muistelivat mitä olivat nähneet ja kun he yrittivät puhua siitä, he eivät tahtoneet löytää sanoja."

Astonished by results

"A good many ticklish moments were experienced before the first raid", Admiral Purnell recalled. "When the results came in, we were almost as astonished as anyone else. Even after working on the bomb for three years we were stunned and dazed by what it actually did. The crew members particularly would get a far-away look in their eyes at the memory of what they had seen and when they tried to talk about it the words would fall over each other."

Kappale jatkaa pommin uskomattoman tuhovoiman alleviivaamista. Tuhon on täytynyt olla jotakin ennenkuulumatonta, kun jopa pommiin hyvin perehtyneet tahot, kuten amiraali, olivat täysin pyörällä päästään. Erityishuomiota ansaitsee se yksityiskohta, ettei jutussa mainita varsinaisista tuhoista yhtään mitään konkreettista, jolloin pommin tuhovoima ei näyttäydy ollenkaan pelottavana. Tuhoa on toki tapahtunut, mutta se on jossain kaukana ja tapahtunut joillekin muille. Runolliset ja jopa romanttishenkiset ilmaukset utuisista katseista ja pyöräyksissä olemisesta luovat atomipommista ennemminkin kauniin kuin pelottavan mielikuvan.

Amiraali kiisti puheet pommin seurauksena maaperään jääneestä radioaktiivisuudesta. Hänen mukaansa "voisimme käyttää sitä jopa maihinnousun valmistelussa", jos sellaiset sotilasoperaatiot olisivat olleet tarpeen. Hänen mukaansa suurin osa radioaktiivisuudesta katosi yläilmoihin sienipilvessä, joka seurasi räjähdystä, ja se mitä jäi jäljelle, katosi muutamassa päivässä.

The admiral dismissed talk about lingering radio-activity in the ground as a result of the bomb. He said that "we could even use it in advance of a landing" if such military operations had been necessary. He said that most of the radio-activity went up with the big mushroom of smoke that followed the explosion and what was left disappeared in a few days.

Pommiin mahdollisesti liittyviä pelkoja hälvennetään edelleen, kun amiraali kiistää, että räjähdyksestä voisi olla joitain ikäviä jälkiseuraamuksia. Kiisto on hyvin vakuuttava, sillä onhan jutussa käynyt ilmi, että sen esittäjä, amiraali, on erittäin hyvin perillä pommiin liittyvistä yksityiskohdista. Hänen sanojaan ei siis ole syytä epäillä. Näin pommi on vain yksinkertaisen tehokas ase, josta ei aiheudu sen pitempiäaikaista haittaa – onhan amiraali valmis vaikka lähettämään omat miehensä maihinnousuun heti sen perään. Ase on siis käyttökelpoinen, vaikka aivan jutun alussa annettiinkin ymmärtää, että se voisi olla turhanakin voimakas käytettäväksi muita kuin kaikkein suurimpia maaleja vastaan.

Hän sanoi, että tohtori joka oli työskennellyt läpi projektin selvittääkseen radioaktiivisuuden mahdollisia vaikutuksia ihmisiin, oli Mariaaneilla atomipommin ensikäyt-

töä silmälläpitäen. Miehistölle annettiin viimeisenä varotoimena lasit, jotka suodattaisivat radioaktiivisuutta. Kun ensimmäinen miehistö palasi, huomattiin, että kaksi miehistä oli unohtanut käyttää lasia. Heidät lähetettiin silmälääkäriin.

He said that a doctor who had labored through the project to determine the possible effects of radio-activity on human beings was in the Marianas for the initial war use of the atomic bomb. Crew members, as a final safeguard, received glasses that would screen radio activity. When the first crew returned, it was found that two of the men had forgotten to put on their glasses. They were sent to an oculist.

Pommin kanssa ei kuitenkaan ole leikkimistä, antaa juttu seuraavaksi ymmärtää. Niinpä sotilaat ja tiedemiehet ryhtyivät monenlaisiin varotoimiin, mikä tietenkin kiillottaa heidän kuvaansa vastuullisina toimijoina, jotka ymmärtävät, millaisten voimien kanssa he ovat tekemisissä. Kappale myös kertoo epäsuorasti että pommia vastaan on suojautumiskeinoja, esimerkiksi lasit, jotka lentäjille jaettiin. Ja vaikka niitäkään ei olisi muistettu käyttää, kykeni silmälääkäri kuitenkin auttamaan. Pommi ei siis ole täysin kaikkivoipa, vaan sen voimilla on omat rajansa.

Miten hän oppi valehtelemaan (väliotsikko)

Amiraali Purnell sanoi, että työskennellessään tässä salaisessa projektissa, hän oppi valehtelemaan punastumatta. Tri Conant, hän kertoi, oli kerran illalliskutsuilla Cambridgen pormestarin luona, joka kysyi häneltä: "Mitähän ne rakentavat siellä Tennesseeessä. Kuulin, että ne rakentavat jotakin, joka räjäyttäisi maankamaraan tipotieheensä." Conant keskittyi tällöin tiukasti edessään olleeseen lautaseen.

"Edes vaimoni ei tiennyt mitä olin tekemässä", amiraali Purnell sanoi. "Hän varmaankin putosi tuoliltaan kuullessaan uutiset radiosta."

How he learned to lie

Admiral Purnell said that, in working on this secret project he had learned to lie without a blush. Dr. Conant, he said, was seated at a dinner party next to the mayor of Cambridge, Mass., who asked him: "What is this thing they're building down in Tennessee. I hear they are building something that's going to blow off the face of the earth." Dr. Conant devoted himself diligently to the plate in front of him.

"Even my wife didn't know what I was doing", Admiral Purnell said. "She probably fell off the chair when she heard the news on the radio."

Atomipommin salainen ja mystinen puoli korostuvat jälleen. Se on jotakin niin salaista, ettei edes vaimolle sovi kertoa siitä mitään, ja julkisuudessa oli oltava hiirenhiljaa, ettei äärimmäisen tärkeä tieto leviäisi. Jopa korkea-arvoisille henkilöille piti valehdella päin naamaa.

Kommentoidessaan entisen pääministerin Winston Churchillin lausuntoa, jonka mukaan atomipommi oli pelastanut 1 000 000 amerikkalais- ja 125 000 brittisotilaan hengen, amiraali Purnell totesi: "Uskon, että tuo näkemys hallitsi meidän kaikkien ajatuksia, vaikka tiesimme teoillamme voivan olla tappavia seurauksia."

Commenting on former Prime Minister Churchill's statement that the bomb had saved the lives of 1 000 000 American fighting men and 125 000 British troops, Admiral Purnell said: "I think that idea governed the thought of all of us, even though we knew the deadly possibilities of what we were doing."

Jutun lopuksi tuodaan esille vielä ajatus siitä, että atomipommi myös pelasti jopa yli miljoonan sotilaan hengen. Näkemys aseesta hyväntekijänä saa aivan uutta puhtia, onhan tämän arvion takana itse Churchill, eikä amiraalikaan asiaa

kumoa. Päinvastoin, jutun muotoilu antaa olettaa, että sekä pommin rakentamisessa mukana olleet sotilaat että tiedemiehet allekirjoittavat Churchillin arvion, joka ei kylläkään historiallisessa katsannossa pidä ollenkaan paikkaansa.

4.7.2 Juttuanalyysin yhteenveto

Artikkelin juttutodellisuudessa atomipommi esiintyy erittäin myönteisessä valossa. Se on ensisijaisesti äärimmäisen voimakas ja tuhovoimainen ase ja lähes vainoharhaisuuteen asti salassa pidetty, mikä antaa sille mystistä leimaa. Näitä piirteitä tuotetaan korostamalla useaan kertaan pommin voiman aiheuttamaa hämmennystä ja jo otsikossa huomauttamalla, miten se on jotakin niin voimakasta, että sopivia maaleja ei tahdo edes löytyä. Samalla se on myös hyväntekijä, sillä sen toimintaperiaatetta soveltamalla voidaan tulevaisuudessa aikaansaada mullistavia keksintöjä, jotka hyödyttävät ihmiskuntaa, kuten bensiinin käytön lopettava pienikokoinen laite. Lisäksi pommin arvellaan pelastaneen jopa yli miljoona ihmistä lopettamalla sodan, joka olisi ilman sen käyttöä jatkunut. Mitä tämän rinnalla ovat ne kymmenet tuhannet, jotka Hiroshimassa ja Nagasakissa kuolivat? Juttutodellisuuden tasolla pommi ei tuhovoimastaan huolimatta näyttäydykään kovin pelottavana. Tähän vaikuttaa sekin, että sen katsotaan olevan sotilaiden ja osin myös tiedemiesten tiukassa hallinnassa. Se pieni piiri, joka pommista tiesi, pystyy kontrolloimaan sitä. Se on tavallaan kuin mikä tahansa ”meidän aseemme”. Tätä piirrettä korostaa se, että jutussa esiintyy ainoastaan yksi henkilö, amiraali Purnell, siis sotilas.

Se, mitä edellä sanotun pohjalta voidaan päätellä, riippuu tutkimusvaiheesta. Jos tällaiseen artikkeliin törmää aivan analyysiprosessin alussa, ei tietenkään voi vielä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Yhden juttutodellisuuden avaaminen ei kerro vielä paljoakaan diskurssien piirteistä, vaan siihen tarvitaan laajemman aineiston analyysia. Nähtävissä on, että jutussa toimii ainakin kaksi toisistaan poikkeavaa tapaa atomipommin kuvaamiseksi: se esitetään yhtäältä hirvittävän voimakkaaksi ja tehokkaaksi aseeksi, jota sotilaat hallitsevat, yhtäältä maailmaa mullistavaksi keksinnöksi, jonka ansiosta tulevaisuudessa voidaan kehittää ennennäkemättömiä koneita. Näiden lisäksi se on myös salainen ja hieman mystinenkin laite, josta tietävät vain harvat ja valitut. Eikä varmuutta ole siitä, etteivät nämä representaatiotavat paljastu analyysin edetessä vain yhden laajemman diskurssin erilaisiksi aspekteiksi. Yhtä lailla voi käydä niin, että jokin juttuanalyysissa merkityksettömältä näyttänyt piirre nousee lopulta hyvin tärkeiksi.

Aineistoanalyysin edetessä, kun tietämys erilaisista representaatiotavoista on kasvanut, artikkelin löydösten selittäminen helpottuu. Tällöin voi jo nähdä, millaisia eri diskursseja jutussa risteilee ja missä kohdin ne tekevät itsensä tietäviksi. Tämän tutkimuksen raameissa huomataan, että edellä mainitut kaksi representaatiotapaa kuuluvat todellakin osaksi kahta eri diskurssia. Ne kulkevat nimellä *tehokkaan ase* ja *mullistajan diskurssi*. Edellinen representoi pommin erittäin tuhovoimaiseksi mutta samalla käyttökelpoiseksi ja hyväksi aseeksi, joka on sotilaiden hallinnassa. Toinen taas ylistää pommin roolia tulevien keksintöjen ja niiden tuoman hyvinvoinnin tienraivaajana.

5 YDINASEDISKURSSIT

Millaisia diskursseja tutkimusaineistosta on analyysissa löydetty ja miten ne muuttuvat tutkimusjakson aikana?

Olen edellä selvittänyt käsityksiäni diskurssianalyysistä teoreettisena viitekehystenä sekä tutkimusmenetelmänä, hakenut paikkaani sen hyvin monitahoisessa kentässä sekä kehittänyt omia näkemyksiäni diskursseista ja niiden analysoinnista. Tämän jälkeen olen esitellyt käyttämäni tutkimusaineiston sekä demonstroinut menetelmää, jonka avulla olen aineiston analysoinut. Tässä viidennessä luvussa on tulosten esittelyn vuoro. Analyysissa löytyi kuusi tai oikeammin seitsemän toisistaan poikkeavaa diskurssia, joilla ydinaseita on valituissa otoksissa representoitu. Diskurssit ovat saaneet nimensä sen mukaan, millainen on se perusesitys, minkä ne ydinaseista luovat, eli millaisina aseet kuvataan. Diskurssit ovat *tuhoavan ase*, *tehokkaan ase*, *moraalittoman tuhlarin*, *mulistajan / vallantuoja*, *tieteellisen keksinnön* ja *suuren saavutuksen diskurssi*.

Jokaisen diskurssin ominaisuudet on eritelty omassa alaluvussaan, jotka noudattavat keskenään yhtenäistä rakennetta. Luvun alussa on ensimmäisenä kuvio, joka esittelee, missä otoksissa kyseinen diskurssi on havaittu ja minkälainen sen asema on primaarinen/sekundaarinen -jaottelussa. Kaavion jälkeen seuraa lyhyt tiivistelmä diskurssin esiintymisestä koko aineistossa. Tämän jälkeen käydään läpi kronologisesti otos kerrallaan diskurssin erityispiirteet, ominaisuudet ja muutokset, joita havainnollistetaan lainauksin. NYT:n lainaukset on suomennettu lukemisen helpottamiseksi, mutta varsinainen analyysi on aina tehty alkukielisen tekstin pohjalta. Alkukieliset lainaukset ovat liitteessä 2. Kursivoidut katkelmat tekstin sisällä ovat nekin suoria lainauksia aineiston jutuista.

Otoskohtaisessa selvityksessä keskitytään niihin muutoksiin, joita diskursseissa kulloinkin tapahtuu. Muuttumattomina pysyviä perusasioita ei siis ole lähdetty perinpohjin toistamaan. Jokaisen alaluvun lopussa on vielä lyhyt yhteenveto diskurssin luonteesta ja muutoksista tutkimuksen aikajänteellä. Koko luvun lopussa tehdään yhteenveto diskurssien ominaisuuksista, muutoksista ja yhteistoiminnasta, joihin ao. taulukossa on jo viitattu.

TAULUKKO 5 Ydinasediskurssit

	Tuhoavan ase aseen diskurssi	Tehokkaan ase aseen diskurssi	Tieteellisen keksinnön diskurssi
Diskurssin luoma representaatio ydinaseista	Ydinaseet pelottavana hävityskoneina ja uhkana ihmiskunnalle	Ydinaseet tehokkaina ja ylivertaisina aseina	Ydinaseet tieteellisinä ja teknisinä keksintöinä
Suhtautuminen ydinaseisiin	Erittäin kielteinen	Myönteinen	Neutraali
Esiintyminen ja asema otoksissa (yllä: otoksen numero / alla: primaarinen [p] vai sekundaarinen [s])	1,2,3,4,5,6 p,p,p,s,p,s	1,2, s,s,	1,2,3,4,5,6, s,s,s,s,s,s
Hegemonisuus	Kolmannessa otoksessa	Ei	Ei
Yhteistyössä toimivat diskurssit	Moraaliton tuhleri, vallantuoja	Suuri saavutus	Suuri saavutus
Vastakkaiset diskurssit	Suuri saavutus, tehokas ase	Tuhoava ase	-
Kattavuus	Kaikki ydinaseet	Omat ydinaseet (varauksin)	Kaikki ydinaseet
Esitetyt ongelmat/tarjotut ratkaisut	Ydinaseet uhkaavat ihmiskunnan selviytymistä / Alkuotoksissa: aseita rajoitettava, lopussa: ei pohdi ratkaisuja	Aseet ehkä liiankin tehokkaita, käyttötarkoitusta vaikea löytää / Ei pohdi ratkaisuja	Ei merkityksellistä ongelmana
Kenellä valta ydinaseisiin?	Ei kenelläkään, poliitikoilla	Sotilailla	Tiedemiehillä
Juttutyypit	Uutiset, pääkirjoitukset, taustajutut	Uutiset	Aluksi taustajutut, myöh. myös uutiset
Käyttäjät	Toimittajat, poliitikot	Sotilaat	Tiedemiehet, poliitikot
Suuren saavutuksen diskurssi	Mullistajan diskurssi*	Vallantuojan diskurssi*	Moraalittoman tuhlarin diskurssi
Ydinaseet kansakunnan saavutuksena ja etevyyden osoituksena	Ydinaseet maailman muuttajina	Ydinaseet omistajansa konkreettisen voiman ja arvovallan nostajina	Ydinaseet turhana rahan- ja resurssien-tuhlauksena
Erittäin myönteinen	Myönteinen	Varovaisen myönteinen (omat aseet)	Erittäin kielteinen
1,2,4,6, p,p,s,s,	1,2, p,p,	3,4,5,6, p,p,p,p	4,6, p,p
Ei	Ei	Ei	Neljännessä otoksessa, varauksin
Vallantuoja, tieteellinen keksintö	Suuri saavutus	Tuhoava, suuri saavutus	Tuhoava
Moraaliton tuhleri	Tuhoava ase	Suuri saavutus, tuhoava ase	Suuri saavutus
Omat ydinaseet	Kaikki ydinaseet	Kaikki ydinaseet (ks. alla)	Ydinkerhon** ulkopuolisten maiden aseet

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu)

Ei merkityksellistä ongelmana	Ei merkityksellistä ongelmana	Aseet ongelma "väärissä käsissä" / Rakennettava omia aseita.	Aseet vievät resursseja tärkeämmiltä kohteilta ja pahentavat olemassaolevia pulmia / Aseiden tekeminen lopetettava.
Kaikilla; poliitikoilla	Tiedemiehillä, poliitikoilla	Poliitikoilla	Poliitikoilla
Taustajutut, myöh. myös uutiset	Taustajutut, pääkirjoitukset	Taustajutut, pääkirjoitukset, myöh. uutiset	Uutiset, pääkirjoitukset
Poliitikot, toimittajat, 1-2. otoksissa myös kansalaiset ja teollisuuden edustajat	Toimittajat, poliitikot, sotilaat, tiedemiehet	Poliitikot, toimittajat	Toimittajat, poliitikot.

*) Selvyyden vuoksi mullistajan ja vallantuojan diskurssit on tässä erotettu toisistaan

**) Ydinkerholla ymmärretään tässä viittä vakiintunutta ydinasevaltaa (Britannia, Kiina, Neuvostoliitto/Venäjä, Ranska, Yhdysvallat).

Taulukon selitykset lienevät pääosin itsestään selviä, mutta parissa kohtaa on syytä tarkentaa, mitä kullakin selityksellä tarkoitetaan. Kohdassa "esiintyminen ja asema" ylempi numerorivi kuvaa, missä otoksissa (1-6) diskurssi on havaittu, ja lukujen alla olevat kirjaimet kertovat, onko diskurssi otoksessa primaarinen vai sekundaarinen. Esimerkiksi mullistajan diskurssissa allekkain olevat merkinnät "1,2" ja "p,p" tarkoittavat, että diskurssi on havaittu 1. ja 2. otoksissa, ja se on ollut molemmissa primaarinen (p). Yhteistyössä toimivat ja vastakkaiset diskurssit tarkoittavat niitä diskursseja, joiden muodostamat representaatiot joko toimivat kyseisen diskurssin pyrkimysten puolesta tai niitä vastaan. Kattavuus puolestaan tarkoittaa sitä, käytetäänkö diskurssia kuvaamaan ydinaseita yleensä, vai liittyykö sen käyttöön joitakin rajoituksia sen mukaan, kenen omistamista aseista on kyse. Esimerkiksi mullistajan diskurssi on aina samanlainen riippumatta siitä, kuka määrittelee kenenkin ydinaseita. Sen sijaan suuren saavutuksen diskurssi kattaa vain "omat" ydinaseet, joten diskurssia esiintyy vain silloin, kun maan A edustaja puhuu maansa ydinaseista. Vallantuojan diskurssi on tässä jaottelussa poikkeus. Sitä voidaan käyttää sekä omista että muiden aseista sillä erotuksella, että omista aseista puhuttaessa ne eivät merkityksellisty ongelmaksi, kun taas muiden aseet muodostavat ongelman. Kattavuuskysymyksiin puututaan tarkemmin luvussa 7.

5.1 Tuhoavan aseenn diskurssi: "Se tuhoaa kaiken, ja sitten on aloitettava alusta."⁹⁸

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
P-----	P-----	P-----	S-----	P-----	S

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=ei havaittu)

Tuhoavan aseenn diskurssi on eräs kestävimmistä ja yleisimmistä tavoista, jolla tutkimusaineistossa kuvataan ydinaseita. Se on mukana heti ensimmäisestä otoksesta lähtien ja säilyy mukana läpi koko aikavälin. Suurimmassa osassa otoksia se on myös yksi hallitsevista eli primaarisista diskursseista, lukuun ottamatta neljättä ja kuudetta. Ydinaseista aineiston perusteella muodostuvan kokonaiskuvan kannalta tuhoavan aseenn diskurssi onkin keskeisessä asemassa. Pääpiirteiltään diskurssi pysyy aina jokseenkin samanlaisena. Kuitenkin muutamien otosten kohdalla on havaittavissa selviä muutoksia diskurssin ominaisuuksissa, esimerkiksi ydinaseiden nimeämiskäytännöissä. Näiden muutosten luonnetta ja vaikutuksia selvitän tuonnempana. Lähden liikkeelle diskurssin "syntyhetkestä", eli ensimmäisestä otoksesta, jossa muodostuvat diskurssin perusrakenteet.

Diskurssin synty ja kehittyminen ensimmäisen otoksen aikana

Hiroshiman ja Nagasakin pommituksista kertovissa uutisjutuissa ollaan useasti kahden vaiheilla ja pohditaan, onko atomipommi siunaus vai kirous? Tuleeko siitä *maailman pelastus tai Frankensteinin hirviö* (New York Times 7.8.1945) tai valitseeko ihmiskunta *elämän vai kuoleman* (Helsingin Sanomat 9.8.1945)? Ensimmäisen otoksen aineistossa yleisin atomipommin diskurssi painottaa hyvin voimakkaasti jälkimmäisiä vaihtoehtoja, josta syystä se on saanut nimekseen *tuhoavan aseenn diskurssi*.

Diskurssissa ydinase (eli tässä tapauksessa atomipommi) representoidaan ensisijaisesti sen tuhovoiman kautta. Pommi esitetään hirvittäväksi ja lähes myyttiseksi tuhoajaksi, pelottavaksi hirviöksi, joka tappaa ja hävittää kaiken tieltään. Tätä representaatiota luodaan kertomalla pommista ja sen vaikutuksista kauhua ja hävitystä kuvaavilla vahvoilla adjektiiveilla, kuten *kauhistuttava, sanoinkuvaamaton tai tuhoisa*. Atomipommin aiheuttamia tuhoja kaupungeille ja niiden asukkaille esitellään erittäin tarkasti, voimakkaita ja tunneperäisiä ilmauksia kaihtamatta, ja ihmisten kuolemasta kerrotaan hyvin yksityiskohtaisesti.

⁹⁸ Otsikon sitaatti on peräisin New York Timesissa 9.8.1945 ilmestyneestä jutusta *German Chiefs See Japan's Extinction*, jossa haastateltiin pidätettyinä olleita natsi-Saksan johtajia. Näillä sanoilla pommin vaikutuksia kuvaili valtakunnanmarsalkka Hermann Göring sotamarsalkka Wilhelm Keitelille. Lisää kolmannen valtakunnan johtajien ajatuksia atomipommista sodan jälkeen ks. psykiatri Leon Goldensohnin Nürnbergissä tekemistä haastatteluista koostettu *Nürnbergin haastattelut* (Goldensohn & Gellately 2004).

He mm. *käristyivät tai paloivat kuoliaaksi tai murskaantuivat* ja räjähdysten tuloksesta on *julma näky, kaupunki on rauniokasana, kuolleita ei voi edes erottaa toisistaan ja ruumiita on liian paljon laskettavaksi*:

Kauhistuttavaa salaista asetta, joka pyyhkäisi pois yli 60 % Hiroshimasta ja joka Japanin radion mukaan tappoi lähes jokaisen kaupungin asukkaan, käytettiin toisen kerran tänään keskipäivällä Japanin aikaa. - - "käytännössä kaikki elolliset, sekä ihmiset että eläimet kirjaimellisesti käristyivät kuoliaaksi" maanantaina, kun yksittäinen pommi pudotettiin eteläisen Honshun kaupunkiin. - - Eurooppalaisille kuulijoille kerrottiin, että - - "ihmiset, jotka olivat ulkona räjähdysketkellä, paloivat kuoliaaksi korkeassa lämpötilassa, ja ne jotka olivat sisätiloissa, murskaantuivat kaatuvien rakennusten alle." (Atom bomb loosed on Nagasaki, NYT 9.8.1945)

"Hiroshimaa vastaan 6. elokuuta käytetyn uuden pommin seurauksena suurin osa kaupungista on täysin tuhoutunut ja väestön joukossa on lukuisia kuolleita tai haavoittuneita." - - "Näiden pommin tuhovoima on sanoinkuvaamaton", lähetys jatkui, "ja hyökkäyksen tuloksena oleva julma näky on niin vaikuttava, ettei tulen tappamia miehiä ja naisia voi erottaa toisistaan. Ruumiita on liian paljon laskettavaksi." (Atom bomb loosed on Nagasaki, NYT 9.8.1945)

Reuter tiedottaa Tokion radion lähettämän uutisen mukaan, että atomipommi poltti käytännöllisesti katsoen kaiken elävän - ihmiset ja eläimet - Hiroshimassa. Ihmiset paloivat niin pahoin, ettei heidän henkilöllisyyttään voinut todeta. Viranomaisilla ei ole minkäänlaisia täsmällisiä tietoja uhrien lukumäärästä. Pommin vaikutus oli kauhistuttava, ja kaupungin sanotaan olevan rauniokasana. Ne jotka olivat sisällä, paloivat kuoliaiksi ja ne, jotka olivat ulkona, tappoi suunnaton ilmanpaine ja kuumuus. Tokion radio lisäsi: Hiroshima on nyt rauniokaupunki ja kuolleitten suurta lukumäärää ei voida laskea. Pommin hävitysvoima on kuvaamaton, on mahdoton nähdä ovatko palaneet ihmiset miehiä vai naisia. (Ihmiset paloivat tunnistamattomiksi, HS 9.8.1945)

Pommista muodostuu diskurssissa vakava ongelma ja uhka, suoranainen elämän ja kuoleman kysymys. Hiroshiman ja Nagasakin hävittämisen lisäksi atomipommien arvellaan uhkaavan laajemmin ihmiskuntaa ja sen tulevaisuutta. Diskurssissa onkin tavallista spekulointi kaikenkattavan ydintuhon mahdollisuudella ja seurauksilla mm. sellaisilla ilmaisuilla kuten *sivilisaatio saattaa tulla poispyyhkäistyksi* tai *sivilisaatiolla olisi keinot murhata itsensä milloin tahansa*. Pommin tuhovoimasta puhuminen ei rajoitu pelkästään nykyhetkeen, vaan diskurssi suuntaa katseen myös tulevaisuuteen. Tarjotut visiitit eivät ole järin lohdullisia, sillä täystuhoa pidetään, jos ei nyt täysin väistämättömänä, niin ainakin hyvin mahdollisena, koska *mikään ei estä käyttämästä atoomivoimaa ihmiskunnan suurimman osan tuhoamiseksi ja sivilisaatio saattaa tulla poispyyhkäistyksi sekä väestö taantua eläimen tasolle*. Pahimmillaan pommin arvellaan kykenevän hävittämään kaiken elollisen maan päältä, tai ainakin sivilisaation sellaisena kuin sen tunemme:

- - kukaan ei voinut olla tajuamatta, että tämän keksinnön ja teon myötä ihmiskunta oli joutunut kohtaamaan historiansa pahimman kriisin. - - Urbaani sivilisaatio saattaa tulla täydellisesti poispyyhkäistyksi, ja se väestö mikä edes jää henkiin, taantua tuhansien vuosien takaiselle eläimen tasolle. Ehkä atomipommin salaisuus täten häviää, ja joidenkin tuhansien vuosien päästä jonkinlainen sivilisaatio palautettaisiin. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

Mikään ei estä käyttämästä atoomivoimaa ihmiskunnan suurimman osan tuhoamiseksi. Teoreettisesti ei kuitenkaan ole helppoa nähdä, miten voitaisiin tuhota itse maapallo. (Kaikki tuhoutuu 800 m:n säteellä, HS 8.8.1945)

Hän [professori Smyth] tyytyy lausuntoon, jonka mukaan "on kehitetty ase, jonka potentiaalinen tuhovoiama ylittää mielikuvituksen villeimmätkin painajaiset; ase, joka on täydellisen sopiva äkilliseen varoittamattomaan hyökkäykseen, jolla näennäisesti ystävällinen maa saattaisi tuhota toisen maan suurkaupungit". Hän vihjaa, että on mahdollista muuntaa tavallisten aineiden materiaa energiaksi. Pienikin prosenttiosuus riittäisi. Jos se koskaan tapahtuu, "sivilisaatiolla olisi keinot tehdä itsemurha milloin tahansa". (Story of scientists battle for atom bomb revealed in Smyth report, NYT 16.8.1945)

Helsingin Sanomissa näitä apokalyptisia visioita vietiin vielä pidemmälle kuin New York Timesissa. Pian Nagasakin tapahtumien jälkeen kysyttiin jo otsikossa asti, "Voisiko suuri pommi tuhota koko maailman?", eikä tarjottu vastausta ollut rohkaiseva, koska sen mukaan *monilla tahoilla uskotaan koko maailman räjäyttämiseen atomeiksi*:

Se ylimielisyys, joka oli havaittavissa Yhdysvalloissa ensimmäisen atomipommin pudottamisen jälkeen Japaniin, on nyt alkanut väistyä paremman ajattelun tieltä, vieläpä synnyttänyt jonkinlaista masennustakin. Uutiset aseiden kuolettavista vaikutuksista sekä sen mahdollisista jatkuvista ja myöhemmistä vaikutuksista elolliseen elämään pommitusalueella, sekä tieto, että pommin Hiroshimassa aikaansaama hirvittävä tuho on ainoastaan mitätön siihen verrattuna, että pommituksissa olisi käytetty suurempaa pommia, on johtanut mielialan muuttumiseen. Jokainen näyttää käsittävän atomipommien aiheuttamat vaaralliset seuraukset. Monilla tahoilla uskotaan suurilla pommeilla pommittamisen saattavan lopulta johtaa yhä hirvittävämpiin tuhoihin ja lopulta koko maailman räjäyttämiseen atomeiksi. (Voisiko suuri pommi tuhota koko maailman?, HS 10.8.1945)

Lainauksessa huomionarvoista on lohduttomien ennustusten ja aseiden tuhovoi-man toistelemisen lisäksi tapa ilmaista tekijä. Kertaakaan ei mainita, kuka aiemmin ylimielinen on nyt masentunut ja mitä ovat ne *monet tahot*, jotka maailmanlopun visioihin uskovat? Passiivimuodon ja epämääräisten toimijoiden käytöllä masentunut ja pelokas tilanne saadaan näyttämään yleisesti vallitsevalta, vaikka välittömästi Hiroshiman ja Nagasakin pommittamisen jälkeen tunnelmat olivat ennemminkin voitonriemuiset. Tätä korostaa vielä tekijän "jokainen" käyttö lauseessa *Jokainen näyttää käsittävän atomipommien aiheuttamat vaaralliset seuraukset*.

Tällaiselle ydintuholle haetaan vertailukohtaa mielikuvituksellisin keinoin. Helsingin Sanomien tiedeavustaja esittää artikkelissaan ajatuksen, jonka mukaan ydinaseet olisivat aiheuttaneet aurinkokunnan historiassa jo yhden planeetan tuhon, ja että sama kohtalo saattaa olla edessä meilläkin:

Voimme hyvin kuvitella, että kerran Marsin ja Jupiterin välillä oli planeetta, Ceres. Sen fyysikot keksivät atomienergian salaisuuden, mitä tietenkin käytettiin ensiksi sodassa. Suuri atomipommi räjähdytettiin vihollisen pääkaupungissa, se sytytti kaupungin lisäksi koko maan tuleen. Valtainen kuumuus antoi lukemattomille ainehiukkasille niin suuren nopeuden, että ne pystyivät tunkeutumaan atomien ytimiin vapauttaen usein näistä energiaa. Palo sai näin lisäravintoa, energian säteileminen avaruuteen ei enää jaksanut pysähdyttää alkuun päässyttä alkuaineiden raivoa, koko Ceres muuttui hehkuvaksi massaksi hajoten. Näin olivat sodat loppuneet ja ikuinen rauha palannut Cerekselle. Syntyi pikkuplaneettojen ryhmä, jonka olemassaolo on

monasti aiheuttanut kysymyksiä. No niin, leikki sikseen. Jos maapallo hajoaa näissä kokeissamme toistemme tuhoamiseksi, on se joka tapauksessa hieno saavutus, ihmisen suurin. Siinä tapauksessa voimme olla varmoja, että elämä jokaisella asutulla taivaankappaleella päättyy samalla tavalla, fyysikot keksivät atomienergian, jota pyritään käyttämään naapurien tuhoksi! Lienee sentään vain pieni mahdollisuus, että ihminen tuohon pystyy...(Voiko maapallon räjäyttää atomipommilla? HS 17.8.1945)⁹⁹

Näistä visioista, joilla diskurssissa ensimmäisen otoksen aikana useasti herkutellaan, on huomattava se, ettei niissä tarkasti mainita, kuka loppujen lopuksi on se henkilö, valtio tai muu taho, joka käynnistää maailmanlopun atomipommien avulla. Puhutaan *suurilla pommilla pommittamisesta, kokeistamme toistemme tuhoamiseksi* tai että *sivilisaatiolla on keinot itsemurhaan*, mutta ei sanota, kuka pommittaa tai tuhoaa tai mitkä ovat ne *monet tahot*, jotka uskovat tähän häviytykseen. Vastuullinen toimija on diskurssissa passiivin käytöllä ja epämääräisillä ilmaisuilla hämääritetty pois. Tästä seuraa mielenkiintoinen ja diskurssille ensimmäisessä otoksessa tyypillinen piirre: kun muuta selkeästi nimettyä toimijaa ei ole, jää aktiiviseksi toimijaksi atomipommi itse. Tätä seikkaa korostavat diskurssissa vallitsevat pommin nimeämiskäytännöt. Atomiasetta nimitetään *universumin/luonnon energiaksi tai perusvoimaksi, auringon energiaksi tai tuleksi tai tuntemattomaksi voimaksi*, joka on päästetty valloilleen. Nimitykset mystifioivat pommia, ja luovat vaikutelman jostakin liki jumalallisesta voimasta, jota tavallinen ihminen ei voi mitenkään käsittää – se on *ihmisymmärryksen ulkopuolella*. Seuraavissa lainauksissa nähdään esimerkkejä näiden nimitysten käytöstä:

Tulos on arvaamaton, sillä ne voimat, jotka eilen päästettiin vapaiksi, ovat ihmisymmärryksen ulkopuolella, Atomienenergiaräjähde, jota nyt käytetään Tyynellämerellä, on uraani U-235:n johdannainen. Pommi, jonka kokoa ei kerrottu, on sanottu vastaavan räjähdysvoimaltaan 20 000 tonnia TNT:tä. - - Tämä saattaa tarkoittaa, että jos eilen pudotettu pommi toimi laskelmien mukaan, suuri osa 118 000 asukkaan Hiroshimasta on tuhoutunut. Ihminen on päästänyt vapaaksi tuntemattomia voimia - - (The Atomic weapon, NYT 7.8.1945)

Rakettien ansiosta olemme lisänneet ohjusten kantomatkaa ja nopeutta wellsiläisiin lukemiin ja atomienergian avulla olemme kasvattaneet räjähteiden tuhovoimaa tuntemattomiin mittoihin, joita on hyödytöntä spekuloida nyt. Hiroshimassa päästimme luonnon itsensä valloilleen ja aiemmat tietomme ja kokemuksemme eivät voi auttaa tuloksen ymmärtämisessä. (The New Face of War, NYT 8.8.1945)

Alue, johon pommi putosi on täysin tasainen ja vain rakennusten perustusten jäänteet tarjoavat vihjeen siitä, mitä paikalla oli ennen kuin universumin energia vapautettiin tuhoamaan Japanin teollisuustuotanto. (Dead Nagasaki seen from a B-17, NYT 27.8.1945)

Atomipommin kutsuminen tuntemattomaksi irtipäässeeksi tai -päästetyksi voimaksi vaikuttaa perustavanlaatuisesti sitä koskeviin vastuukysymyksiin. Kun tekijä on häivytetty näkymättömiin, ei olekaan enää selvää, kuka on vas-

⁹⁹ Visio "Cereksen" tuhosta muistuttaa huomattavasti niitä pohdintoja, joita atomipommin kehittäjät kävivät ennen Trinity-koetta Alamogordossa. Insinööri William Caldesin mukaan vielä muutamia tunteja ennen pommin räjäytystä fyysikot laskeskelivat ja jopa löivät vetoa siitä, voisiko räjähdys saada aikaan ilmakehässä ketjureaktion, joka polttaisi koko maapallon karrelle. (Newkey-Burden 2003, 15–16.)

tuussa siitä, että tällainen maailmanlopun tuhkone on kehitetty tai että sitä on jo käytetty tappamaan kymmeniätuhansia ihmisiä. Syntyy vaikutelma, että tulevaisuudessa vaaniva tuho ei vaatisikaan kenenkään poliittisen tai sotilaallisen tahon päätöstä, vaan pommi itsessään aiheuttaisi sen, koska se ei oikeastaan ole kenenkään hallittavissa. Näin diskurssissa vältellään sanomasta, että pommin synty ja sen mukanaan tuomat uhat ovat joidenkin ihmisten, tarkemmin sanoen Manhattan-projektin henkilökunnan ja Yhdysvaltain sodanjohdon, aikaansaamia. Tämä vapauttaa esittämästä vaikeita kysymyksiä siitä, oliko päätös pommin käyttämisestä oikea ja kannattiko laitetta edes kehittää, jos se kerran uhkaa koko sivilisaatiota? Tällaisen hajottavan asetelman sijaan diskurssi luo yhdistävän vastakkainasettelun, jossa nokakkain ovat maapallon tulevaisuutta uhkaava atomipommi ja koko ihmiskunta.

Ei siis ihme, ettei diskurssissa kaikkien kauheuksien luetteloinnin seassa juuri puututa siihen kysymykseen, miten tällaista hirmuasetta voitiin käyttää Hiroshimaan ja Nagasakia vastaan. Diskurssin tarjoama selitys on, ettei asetta olisi haluttu käyttää *edes japanilaisia vastaan*, mutta vihollinen saa loppujen lopuksi syyttää onnettomuudesta itseään:

Omalla julmuudellaan ja kavaluudellaan vihollisemme olivat kutsuneet päälleen pahimman, mitä voimme heille tehdä. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

Vaikka pommi kuvataan diskurssissa uhaksi koko maapallon tulevaisuudelle ja sitä pelätään, ei diskurssissa kuitenkaan vaadita pommin hävittämistä. Ainoastaan yhdessä NYT:n yleisönosastokirjoituksessa ehdotetaan vaarallisen pommin upottamista *Atlantin tai Tyynenmeren keskelle, kumpi onkaan syvempi* (Letters to the Times, NYT 11.8.1945). Diskurssissa onkin havaittavissa selvää kohtalonomaisuutta: pommi on ja pysyy keskuudessamme, eikä sille voi mitään. Selviytymisestä annetaan toki pientä toivonkipinää, mutta sen saavuttaminen vaatisi suuria ponnisteluja. Maailmanlopun kauhunäyillä pelottelun lisäksi diskurssi kehottaakin *koko ihmiskuntaa* nopeaan toimintaan. Toiminnan muodot kuitenkin jäävät erittäin abstrakteiksi, kuten alla olevista lainauksista nähdään. Ratkaisuksi piinaavaan ongelmaan esitetään mm. *rauhan tavoittelua, harkintaa, työntekoa rauhan hyväksi sekä rukoilemista*:

Siinä valossa, joka loisti Hiroshiman ja Nagasakin yllä meidän pitää harkita niitä velvoitteita, jotka olemme omaksuneet Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjassa ja kysyä itseltämme, olemmeko menneet tarpeeksi pitkälle uuden järjestelmän kehittämisessä kansainvälisten kiistojen sovittelumiseksi. Kaksi atomiräjähdyistä ovat olleet tarpeeksi tekemään rauhasta enemmän kuin tavoiteltavan tavoitteen. Se on nyt välttämättömyys sivilisaation selviytymiselle. (Eighteen fateful days, NYT 19.8.1945)

Onko tämä rikkirevitty ja katkeroitunut maailma kykenevä sellaiseen päättäväsyyteen [ettei pommia enää käytetä sodassa]? Sen täytyy olla - tai kuolla. San Franciscon peruskirja on alku. Kaikki toiveemme ja pyrkimyksemme ovat vasta alkua. Tuhon askeleet ovat ovellamme, mutta ikuisten toiveidemme tähdet loistavat yhä. - - Hämentynyt ihmiskunta, jolla on tämä kauhea väline käsissään, voi tuntea ikiaikaisen tarpeen rukoilla, ja polviltaan noustuaan työskennellä nöyrästi ja epäitsekästä kestävän rauhan hyväksi, joka on nyt ainoa pelastuksemme. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

- - sillä jokainen ihminen tuntee sydämessään, että pommi, joka valjastaa auringon tulen ja itsensä Maan uinuvat voimat sodan tarkoituksiin on uhkavaatimus koko ihmislaajalle. Tee rauha, siinä sanotaan, tai tuhoudu. (The Promethean role of the United States; NYT 8.8.1945)

Tuhoavan pommin diskurssia käyttävät innokkaimmin toimittajat itse, mutta sitä esiintyy jonkin verran myös otoksessa näkyvästi esillä olevien amerikkalaispoliitikkojen ja -tiedemiesten puheissa. Diskurssi on havaittavissa kaikenlaisissa jutuissa, uutisista taustajuttuihin, asiantuntija-artikkeleihin ja pääkirjoituksiin saakka. (ks. toimijoista tarkemmin luku 6.)

Diskurssi ja sen muutokset toisen otoksen aikana

Tuhoavan aseiden diskurssi säilyy toisen otoksen eli Neuvostoliiton atomikokeiden aikana yhtenä hallitsevista tavoista representoida ydinaseita. Peruspiirteiltään diskurssi pysyy samanlaisena kuin aiemmin, mutta sen sisällä tapahtuu muutamia kiinnostavia muutoksia. Ensinnäkin pommin nimeämistavat ovat muuttuneet. Sitä ei enää kutsuta myyttissävytteisesti tuntemattomaksi voimaksi, universumin perusvoimaksi tai irtipäästetyksi luonnonvoimaksi, vaan nimitykset ovat melko neutraaleja; tavallisimmin puhutaan vain *aseesta* tai *atomipommista*. Tämä vähentää diskurssin kohtalonomaisuutta, eikä tuho näyttäydy niin väistämättömänä kuin aiemmin. Käsitykset siitä, että pommi on pelottava tuho kone ja uhka sivilisaation säilymiselle eivät kuitenkaan muutu. Pommi voi edelleen mm. *tuhota kulttuurin*:

Nämä [arvovaltaiset diplomaatti-] piirit odottavat nyt jännityksellä, aikovatko venäläiset ruveta kylmässä sodassa entistäkin röyhkeämmiksi vai esittävätkö he tervettä järkeä nyt, kun heillä on Yhdysvaltain kanssa salaisuus joka voi tuhota kulttuurin. (Asiantuntijat neuvonpitoon Lontooseen, HS 25.9.1949)

Amerikkalaisten pommien tai neuvostoliittolaisten pommien välille ei tehdä myöskään erottelua: niiden käyttö sodassa johtaisi vain katastrofiin, ja jo pelkkää asevarusteluakin pidetään hulluna ja epätoivottavana:

Senaattori Joseph O'Mahoney - - toisti huudon uusien askeleiden ottamiseksi kansainvälistä valvontaa kohti. "Asevarustelukilpailu Yhdysvaltojen ja Venäjän välillä voi päättyä vain katastrofiin." (Time ripe to push control of atom, Capitol believes, NYT 26.9.1945)

Senaattori McMahon - - sanoi, että ellei asevarustelukisaa saada päätökseen, ei hän "näe edessään mitään muuta kuin sotaa ja tuhoa". (McMahon warns on atomic course, NYT 27.9.1949)

Koska atomipommeja ei Hiroshiman ja Nagasakin jälkeen ollut käytetty hyökkäystarkoituksessa, ei diskurssissa luonnollisesti enää esiinny kauhukuvia tuhoutuneista kaupungeista ja palaneista ihmisistä. Nykyhetken tuhon puuttuessa katse on entistä enemmän käännettynä kohti tulevaa. Tätä hävitystä kuvataan yhä tunnepitoisin ilmaisin, mutta konkreettisuus vähenee huomattavasti aiempaan verrattuna. Diskurssissa viitataan esimerkiksi *kulttuurin* tai *sivilisaation tuhoutumiseen* tai *kadotukseen syöksymiseen* sen tarkemmin erittelemättä, mitä sillä käytännössä tarkoitetaan. Tuhovisioita hallitsevampaan rooliin diskurssis-

sa nousevatkin vaatimukset toimenpiteistä, joihin pitäisi ryhtyä, etteivät atomipommit aiheuta katastrofia, ja kuten toistuvasti diskurssissa todetaan, *sivilisaatio tai ihmiskunta voisi pelastua/selviytyä*. Ensimmäisen otoksen aikana toimenpiteet jäivät hämäriksi, mutta nyt ne selkiytyvät ja nousevat diskurssin keskiöön:

Bernard M. Baruch - - sanoi - - että tämä kehitysaskel korostaa atomienergian todella tehokkaan ja täytöntöönpanokelpoisen kansainvälisen valvonnan välttämättömyyttä. - - Tohtori C G Suits, General Electricin varatoimitusjohtaja - - kuvaili atomiräjähdyttä Venäjällä "ihmiskunnan historian mitä surullisimmaksi virstanpylvääksi". Hän sanoi, että se osoittaa "ehdotonta tarvetta täydelliselle kansainväliselle yhteistyölle, jos sivilisaatio aikoo pelastua". (Atomic leaders are reassuring, NYT 24.9.1949)

"Uskon", senaattori Lucas sanoi, "että mikään muu ei voisi antaa maailmalle suurempaa luottamusta selviämistään kohtaan, kuin että YK-edustajat harkitsevat uudelleen atomienergian kontrollikysymystä ja pääsevät kaikkien osalta hyväksyttävissä olevaan tulokseen. Maailma tietää, että edustajamme ovat ponnistelleet intensiivisesti turvatakseen sopimuksen, joka poistaisi atomisodan uhan. Yrityksemme eivät tähän mennessä ole onnistuneet. Mutta tämän uuden kehitysaskeleen valossa uskon, että uusia yrityksiä pitäisi tehdä. - - Sivilisaatiomme tulevaisuus voi riippua siitä." (Capitol for accord, NYT 24.9.1949)

[senaattori John Foster Dulles:] "Atomiräjähdyksen Venäjällä viestittää vaarasta. Baruchin suunnitelma atomienergian YK-valvonnasta on tärkeämpi kuin koskaan." (Public was deluded on bomb, Dewey says, NYT 24.9.1949)

Kuten lainauksista havaitaan, ensimmäisessä otoksessa melko abstraktiksi jääneen "rauhan" sijasta diskurssissa vaaditaan nyt selväsanaisesti *kansainvälistä yhteistyötä, sopimuksia ja valvontaa*, ja myös näiden toimenpiteiden vaatijat on selvästi nimetty, kuten lainauksissa mainitut YK-lähettiläs Bernard Baruch ja senaattorit Lucas sekä Dulles. Diskurssissa näistä toimenpiteistä muodostuu suoranainen pakko. Sopimukseen on päästävä nopeasti, tai muuten kaikki on mennyttä. Kuten seuraavissa lainauksissa mainitaan se on pakko, jos ihmiskunta haluaa pelastua tai välttyä siltä, että atomienergia saattaa syöstä meidät kaikki kadtukseen:

[AEC:n johtaja David E. Lilienthal:] Olemme toisessa ja entistä kiireellisemmässä vaiheessa taistelua atomienergian valjastamiseksi ennen kuin se syökee meidät kaikki kadtukseen (Abroad: The epochal post-war year is 1949, NYT 26.9.1949)

"Nyt kun vaikuttaa siltä, että toisellakin suurvallalla on keinot atomisodankäyntiin, *modus vivendi* idän ja lännen välillä ei ole enää akateeminen kysymys vaan synkkä pakko, jos ihmiskunta aikoo pelastua", [pastori John Sutherland] Bonnell sanoi. (Soul's challenge seen in atom bomb, NYT 26.9.1949)

Seurauksena tästä kansainvälisen valvonnan ja sopimusten korostamisesta ainoana ulospääsytenä on se, että atomipommi ja sitä koskeva päätöksenteko asemoituvat diskurssissa toisen otoksen aikana yksiselitteisesti poliittisten toimijoiden käsiin. Pommi ei ole enää "ei-kenenkään hallittavissa oleva luonnonvoima", vaan poliitikoilla – ja nimenomaan heillä – nähdään olevan mahdollisuuksia sen valjastamiseksi. Poliitikot ovatkin oikeastaan ainoa aktiivinen toimijaryhmä pommista puhuttaessa. Vain he voivat tehdä asialle jotakin, muiden

tehtävänä on toivoa, että he onnistuvat. Tämä muutos näkyy myös siinä, että diskurssi esiintyy aiempaa useammin poliitikkojen puheissa.

Diskurssissa vallitsee kuitenkin ensimmäisestä otoksesta tuttu outo tilanne: vaikka atomiaseet nähdään valtavaksi uhaksi, jonka takia kansainvälinen yhteistyö on pakollista ja valvontaa on saatava aikaan, ei diskurssissa kuitenkaan puhuta juuri ollenkaan pommien täysimittaisesta kieltämisestä tai hävittämisestä. Samoin vastuukysymykset pysyvät hämärinä: diskurssissa ei edelleenkään kerrota miten, miksi ja kenen käskystä tilanne on päässyt siihen pisteeseen, että tulevaisuuteen pitää suhtautua pelolla. Diskurssi häivyttää näkyvistä poliittisen päätöksenteon, joka on johtanut pommin syntyyn ja asevarustelukilpailuun, ja pitää sitä eräänlaisena oletustilanteena, johon pitää vain reagoida. Diskurssissa ei pohdita, olisiko jotakin pitänyt tehdä toisin tai onko uusien ydinaseiden rakentaminen järkevää, vaan tilanne nähdään niin, että pommeja lähtökohtaisesti vain on, ja jotakin olisi tehtävä, että välttyttäisiin katastrofilta.¹⁰⁰

Diskurssi ja sen muutokset kolmannen otoksen aikana

Kuuban ohjuskriisin aikana tuhoavan aseiden diskurssi on ylivoimaisesti hallitsevin, jopa hegemoninen, tapa kuvata ydinaseita. Kuuban kriisin kontekstissa tämä ei ole kovin outoa. Diskurssissa atomiaseista puhutaan jälleen hyvin voimakkaasti ja tunnepitoisesti ilmaisin. Niiden katsotaan esimerkiksi asettaneen maailman kansat *kuoleman uhan alle, kuilun reunalle* tai jopa *tuhon syvyyksiin* tai *tuhon rotkoon*. Niiden käyttö taas johtaisi *ydintuhoon* tai *ydinholokaustiin*, jossa *voittajia ei ole*:

[Brazilian] presidentin puhe heijasteli sitä ahdistusta, mitä Brazilian virallisissa piireissä tunnetaan Kuuban kriisistä. Goulart pyysi lainsäätäjiä "keskittämään ponnistuksensa, jotta vältettäisiin katastrofaalinen sota, jossa ei olisi voittajia". (Goulart says coexistence is vital in divided world, NYT 25.10.1962)

[Presidentti John F. Kennedy:] Ydinaseet ovat niin tuhovoimaisia ja ballistiset ohjukset niin nopeita, että jokaista niiden käytön mahdollisuuden merkittävää lisäystä tai jokaista äkillistä muutosta niiden sijoituksessa saatetaan hyvin pitää selvänä rauhaan kohdistettuna uhkana. - - Emme tule ennenaikaisesti emmekä tarpeettomasti ottamaan riskiä koko maailman kattavan ydinsodan hinnasta, jonka jälkeen vieläpä voiton hedelmät maistuisivat tuhkalta suussamme - mutta emme myöskään milloinkaan pakoilemaan tuota riskiä, kun meidän on se otettava. (N-liiton peruutettava asetoimet Kuubaan, HS 24.10.1962)

Tämän uhkaavan vaaran poistamiseksi tai vähentämiseksi diskurssissa vaaditaan pikaisia toimenpiteitä, tuttuun tapaan poliittisilta toimijoilta. Heidän olisi pikaisesti sovittava kiistansa ja neuvoteltava aseiden valvonnan kehittämisestä.

¹⁰⁰ Diskurssin tämä piirre muistuttaa tilannetta ydinsodasta kertovassa elokuvassa *Fail Safe* (Pommin varjossa, 1964): teknisen virheen takia amerikkalaiskoneita lähetetään pommittamaan Moskovaa, jonka jälkeen Yhdysvaltain presidentti yhdessä venäläiskollegansa kanssa yrittää saada koneita ammutuksi alas, siinä onnistumatta. Lopulta Henry Fondan esittämä Yhdysvaltain presidentti puuskahtaa: "koko päivän olemme istuneet tässä taistelemassa, emme toinen toistamme vaan suurta kapinallista tietokonejärjestelmää vastaan." Asetelma on siis samanlainen "ihmiset vastaan pommi", kuin tuhoavan aseiden diskurssissakin, ja samalla unohtuu, että juuri ihmiset itse ovat pommit rakentaneet ja rakentavat niitä jatkuvasti lisää.

Nämä diskurssissa aiemminkin esiintyneet vaatimukset ovat kolmannessa otoksessa entistä ponnekkaammin ja näkyvämmiin mukana, ja esiin nostetaan nyt jopa ajatuksia ydinaseita koskevista kielloista ja aseriisunnasta, jollaisia ei aiemmin näkynyt:

Mutta vaara ei ole hävinnyt. Molemmipuolisen ydintuhon uhka väijyy edelleen meitä kuin ympäröivä meri. - - Pahin vältettiin viime viikonloppuna ja maailmalla on hyvä syy iloon. Mutta jos me ja venäläiset nyt vajoamme takaisin samaan pisteeseen jossa olimme ennen kriisiä, mitään ei ole voitettu paitsi lyhyt hengähdystauko. Nyt on aika, kuten presidentti sanoi, "saada aikaan todellista edistystä" esimerkiksi aseistariisunnassa tai ydinkokeissa, kysymyksissä, joissa Hrushtshevkin on myöntänyt, etteivät mielipide-erot ole suuria. (As we step back from danger, NYT 30.10.1962)

Pääministeri Macmillan sanoi kirjeessään Hrushtsheville, että kunhan ohjustukikohdat on poistettu Kuubasta, tie olisi auki yleisen aseistariisunnan ensiaskeleille. - - "Esimerkiksi", hän jatkoi, "meidän pitäisi kyetä tekemään alustavat johtopäätökset ydinkokeet kieltävästä sopimuksesta, johon liittyen on tapahtunut jo paljon edistystä sekä antaa selkeät ohjeet aseistariisunnan ensimmäisen vaiheen pääkohdista." Macmillan päätti kirjeensä: "Toivoisin, että tämä merkitsisi uutta päättäväisyyttä ratkaista ne ongelmat, joista maailma kärsii. - - Tämä on tilaisuus, joka meidän pitäisi hyödyntää". (British see Cuba as arms cut key, NYT 29.10.1962)

Kuten yllä olevista sitaateista voidaan nähdä, itse ydinsodan seurauksista puhutaan hyvin epämääräisin sanankääntein, *molemmipuolisena ydintuhona* tai *pahimpana*. Konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä käytännössä voisi tapahtua, ei esitetä. Tämä ei tietenkään vähennä pommia kohtaan tunnettua pelkoa, mutta ero on silti suuri verrattuna vuoden 1945 tilanteeseen, jolloin diskurssissa kuvailtiin tarkoin Hiroshiman ja Nagasakin kauhunäkyjä tunnistamattomiksi palaneine ruumiineen ja raunioineen. Diskurssin syntyhetkeen verrattuna on tapahtunut merkittävä vaihdos: Alussa pommi itsessään oli tuntematon ja myyttinen, mutta sen vaikutukset konkreettisia – nyt pommi on konkreettinen, mutta vaikutukset myyttisiä, kuten seuraavissa lainauksissa nähtävät *muotoilut niin lähellä helvettiä että ihmisten sieraimiin tuli jo tulikiven katku ja atomipommien aikaansaama holokausti*:

Yhteistä kaikille [brittilehtien] pääkirjoituksille on, että ne toteavat maailman olleen niin lähellä helvettiä, että ihmisten sieraimiin tuli jo tulikiven katku. Kirjoittajat toivovat mitä hartaimmin, että maailman johtajat varmistuisivat nyt siitä, ettei näin pitkälle tarvita enää milloinkaan mennä. (Lontoossa kiitellään Kennedyn asennetta, HS 30.10.1962)

[Brasilian pääministeri Hermes] Lima sanoi, että on Brasilian velvollisuus pasifistisena valtiona "auttaa estämään atomipommien aikaansaama holokausti joka voisi tuhota sivilisaation". (Brazil's premier supports Cubans, NYT 24.10.1962)

Tri Linus Pauling, Nobel-palkittu biokemisti ja ydinaseriisunnan johtava puolesta-puhuja kutsui presidentti Kennedyn puhetta "kauhistuttavaksi". Sähkeessään Valkoiseen taloon tri Pauling ja hänen vaimonsa sanoivat, että presidentin uhkaus sota-toimista asettaa "koko Amerikan kansan kuten myös monien muiden maiden kansat ydinsodan aiheuttaman kuoleman uhan alle." (Dr Pauling terms speech horrifying, NYT 23.10.1962)

Viimeisestä lainauksesta nousee esille toinenkin uusi merkittävä piirre diskurssissa. Kolmannen otoksen aineistossa atomipommille nimetään ensimmäistä kertaa käyttäjä; joku, joka on vastuussa pommin aiheuttamista tuhoista, eli tässä presidentti Kennedy, jonka uhkaus sotatoimista *asettaa kansat ydinsodan aiheuttaman kuoleman uhan alle*. Syyllisen roolin saavat poliitikot, joiden käsiin pommi oli diskurssissa jo aiemmin tiiviisti asemoitu. Tuhon takana oleva päätöksentekoketju tuodaan ensimmäistä kertaa esiin. Ero on merkittävä, kun tilannetta vertaa vuoteen 1945, jolloin pommi oli aivan kuin itsenäinen toimija, joka levittää hävitystä ja kuolemaa omasta tahdostaan ilman, että kukaan voisi sille oikeastaan mitään. Toisin on nyt. Poliittisten johtajien katsotaan toimillaan ajaneen maailman kuilun partaalle. Jos sota syttyy ja pommit alkavat putoilla, juuri he ovat antaneet käskyn ja he ovat vastuussa seurauksista:

[Tass:] - - Amerikan imperialistipiirit eivät kaihdakaan mitään yrityksissään häiritä suvereenia valtiota, YK:n jäsentä. Tämän takia he ovat valmiit sysäämään maailman sotakatastrofin syvyyksiin. - - Kaikkien maiden kansojen on oltava tietoisia siitä, että ryhtyessään sellaiseen uhkapeliin, Yhdysvallat ottaa askeleen tiellä maailmanlaajuisen ydinsodan sytyttämistä kohti. (Text of Soviet statement challenging the US naval quarantine of Cuba, NYT 24.10.1962)

Kun maailma tasapainoilee lämpöydinsodan partaalla, mikä on vain kiertoilmaus ydintuholle, järkevien miesten kaikkialla - Yhdysvalloissa, Neuvostoliitossa, YK:ssa ja kaikissa sen jäsenmaissa - on etsittävä rauhanomaista tietä ulos kauheasta pattitilanteesta, johon Neuvostoliiton uhkarohkea toiminta on meidät syössyt. - - Nyt on diplomatian aika, ei molemminpuolisen tuhoutumisen aika. (A time for diplomacy, NYT 28.10.1962)

Merkillepantavaa yllä ensimmäisessä lainauksessa on vastuuketjun esilletuomisen lisäksi se mystifioiva tapa, jolla ydintuhoa nimetään, eli *sotakatastrofin syvyys*. Mitä se tarkoittaa, jää epäselväksi, mutta varmuudella se on jotakin uhkaavaa ja pelottavaa.

Diskurssi ja sen muutokset neljännen otoksen aikana

Intian atomikoe vuonna 1974 on siitä poikkeuksellinen tuhoavan aseisen diskurssin kannalta, ettei se ole otoksen aineistossa läheskään niin näkyvässä asemassa kuin aiemmin. Analyysin perusteella diskurssin sisällä ei myöskään tapahdu kovin merkittäviä muutoksia, vaan se säilyy entisenlaisena: Pommi on diskurssin tulkintakehyksessä yhä pelottava tuhoaja, joka olisi kiireen vilkkaa saatava valvontaan, ettei ihmiskuntaa kohtaisi hävitys tai diskurssille tyypillistä ilmausta käyttäkseni *ydinholokausti*. Mahdolliseen tuhoon viitataan sen sijaan yhä erittäin epämääräisesti. Intian tekemää ydinräjäytystä kuvataan jutuissa esimerkiksi ilmaisuilla *Kohti Armageddonia* ja *Ydinpainajainen*. Diskurssi onkin kieleltään erittäin tunnepitoinen ja voimakas, mutta yhä vähemmän konkreettinen. Esimerkiksi seuraavissa lainauksissa ei mitenkään selitetä sitä, mitä sellaisella dystopialla kuin *ydinholokausti* lopulta tarkoitetaan, tai millä tavoin ydinräjähdyksessä on kyse ihmiskunnan tulevaisuudesta:

Kohti armageddonia [otsikko] - - Jos supervallat eivät pian omilla toimillaan osoita tietä kohti järkevyyttä, perjantain räjähdys Rajasthanin autiomaan alla merkitsee vaa-

rallista siirtoa kauemmas maailman elintärkeistä yrityksistä tehdä ydinholokaustista mahdollon. (On to Armageddon, NYT 20.5.1974)

Pääministeri Indira Gandhi sanoo, ettei räjähdys periaatteessa ollut mikään iso juttu ja ihmettelee, mistä tässä koko kohussa on kysymys? No, ihmiskunnan tulevaisuudesta, yhden asian mainitakseni. (The nuclear nightmare, NYT 24.5.1974)

Kuten ensimmäisestä lainauksesta nähdään, diskurssissa vastuu vieritetään edelleen poliittisille päättäjille: *jos supervallat eivät omilla toimillaan osoita tietä*. Koska he ovat tämän uhkaavan tilanteen luoneet, niin heidän tulisi myös toimia sen laukaisemiseksi, ennen kuin on liian myöhäistä. Tässä mielessä diskurssi on pysynyt täsmälleen sellaisena, millaiseksi sen 1962 otoksen kohdalla havaittiin muuttuneen. Aseet ja valta päättää niiden käyttämisestä asemoidaan diskurssissa tiukasti poliittisen johdon käsiin, mutta samalla heille sysätään myös vastuu siitä, mitä aseet tekevät:

Mailla, jotka ovat varustaneet Intian ydinreaktoreilla, fissiokelpoisella materiaalilla ja teknologialla, jotka ovat mahdollistaneet New Delhin räjäyttää ydinlatauksen, on nyt velvollisuus ihmiskunnan edessä toimia yhdessä pysäyttääkseen uuden ydinaseiden nopean leviämisen uhan. - - Fakta, että ydinaseet ovat levinneet niin laajalle kuin ovat - ja niitä ollaan vasta hiljalleen saattamassa toimivaan valvontaan - tekee entistä tärkeämmäksi estää niitä leviämästä enempää, valvonnan ulottumattomiin. (India's nuclear threat, NYT 26.5.1974)

Diskurssissa atomiaseista tai niiden käyttämisestä ei siis nähdä seuraavan mitään hyvää. Pommit ovat edelleen vain paha uhka ja ongelma, jonka käytöstä seuraa tuho paitsi aseiden kohteille, myös sen käyttäjille:

"Intialaisten haukkojen pitäisi muistaa, että jos he koskaan painavat verentahrimilla käsillään ydinnappia - - he yksinkertaisesti tekevät itsemurhan." (Pakistan kiihdytti, HS 22.5.1974)

Diskurssi ja sen muutokset viidennen otoksen aikana

Tuhoavan aseiden diskurssin antama käsitys ydinaseiden perimmäisestä luonteesta ei muutu myöskään viidennen otoksen aineistossa. Ne pysyvät edelleen äärettömän vaarallisina tuhokoneina, jotka uhkaavat maailman tulevaisuutta. Samoin sitä tuhoa, jota ydinaseet saattaisivat aiheuttaa, kuvataan yhä epämääräisin ilmauksin. Ydinaseiden käytön laajassa mittakaavassa katsotaan aiheuttavan *katastrofin* tai *holokaustin*, mutta näiden termien taustoja ei avata ollenkaan. Tämän kehityskulun seurauksena ydintuhosta tulee myyttinen käsite, ja mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan, jää selittämättä. Hiroshiman ja Nagasakin hävitystä kuvaavien artikkeleiden jälkeen ydinsodan mahdollisista vaikutuksista ei aineistossa puhuta konkreettisesti kertaakaan lukuun ottamatta professori Jack Geigerin artikkelia New York Timesissa 12.12.1987. Se jää lajissaan ainoaksi, mutta toimii siitä huolimatta vahvana kontrastina holokausti-tyyppisten ilmaistujen epämääräisyydelle kertoessaan tarkasti, kuinka suurta tuhoa ydinaseet voisivat saada aikaan. Nyt riisuttavilla aseilla kun voitaisiin luoda 32 000 uutta Hiroshimaa tai tappaa yli 300 miljoonaa ihmistä:

Toistuvasti tulevien kuukausien aikana, kun senaatti keskustelee keskimatkan ohjukset hävittävästä sopimuksesta, saamme kuulla toistettavan samoja numeroita: 1565 Neuvostoliiton ja 436 Yhdysvaltain ohjusta hävitetään. - - Mitä nuo numerot todella tarkoittavat? Meidän käsityksemme mukaan ne tarkoittavat, että Yhdysvallat ja Neuvostoliitto poistavat kapasiteetin noin 32 000 Hiroshiman luomiseen - mikä on tarpeeksi kaikkien Euroopan kaupunkien, niin idän kuin lännen, muuttamiseen karralle palaneiksi raunioiksi - - Tarvittaisiin 25 megatonnia tuhoamaan Länsi-Saksan kymmenen suurinta kaupunkia ja tappamaan suurin osa niiden 9,5 miljoonasta asukkaasta. Radioaktiivinen laskeuma olisi tappava miljoonille muille 7500 neliömäilän alueella. Vain 23 megatonnia riittäisi tuhoamaan suurimman osan Britannian väestöstä - - Kaiken kaikkiaan, INF-sopimus poistaa aseet, joiden yhteenlaskettu voima riittää tappamaan yli 300 miljoonaa ihmistä. Se on se numero - ihmisten, ei pommien - joka meidän pitäisi muistaa. (It's second down and 48,000 to go, NYT 12.12.1987)

Viidennen otoksen aikana diskurssi muuttuu kuitenkin suorasanaiseksi sen suhteen, millaisiin toimenpiteisiin ydinaseiden kohdalla pitäisi ryhtyä. Ratkaisuksi ydinaseiden muodostamaan ongelmaan tarjotaan nyt yksiselitteisesti niiden hävittämistä, sillä se on kaikkien toiveissa ja tuo sitä paitsi iloa ihmisille, kuten seuraavissa lainauksissa esiin tuodaan:

Mihail Gorbatsšov, joka pysähtyi täällä lyhyesti matkallaan Washingtoniin, sanoi, että sopimus, jonka hän ja presidentti Reagan aikovat allekirjoittaa, ilmaisee kaikkialla vallitsevaa kaipuuta "ydinaseettomaan maailmaan". - - "Elämme historiallisia aikoja ja sopimus, jonka herra Gorbatsšov aikoo allekirjoittaa, on historiallinen sopimus", [Britannian pääministeri Margaret] Thatcher sanoi. Hän huomautti, että se tuo "lisäiloa" joulunaikaan ja lisäsi: "se on lupaus tulevasta edistyksestä". (In stopover to see Thatcher; Celebration rules the air, NYT 8.12.1987)

[Mihail Gorbatsšov] Olen saapunut maahanne tälle vierailulle saattamaan valmiiksi työn ja allekirjoittamaan sopimuksen, jolla tuhoetaan keski- ja sitä lyhyemmän matkan ohjukset ja näin saatetaan valmiiksi työ, jonka kaikki kansat ja kaikki maailman valtiot ovat odottaneet meidän tekävän. (The soviet leader's remarks on arrival, NYT 8.12.1987)

Lainauksista nähdään, että ydinaseita koskevien valtakysymysten puolella diskurssissa ei muutoksia tapahdu. Aseet pysyvät tiiviisti poliittisten päättäjien hallussa, sillä juuri heidän *odotetaan saattavan työn valmiiksi*. Sen sijaan vastuukysymysten osalta tapahtuu ikään kuin hyppäys taaksepäin. Poliittiset tahot uurastavat kyllä aseiden vähentämiseksi, mutta taas jää sanomatta, että juuri samat toimijat ovat kuljettaneet asiat tähän pisteeseen. Diskurssi tavallaan palaa takaisin Hiroshiman pommituksen 1945 ja Neuvostoliiton atomikokeen 1949 aikoina vallinneeseen esitystapaan, jossa ei ollut täysin selvää se, miten ydinaseiden aiheuttamaan pelottavaan tilanteeseen oli jouduttu. Pommeista tulee siis uudelleen itsenäisiä toimijoita, *tappavia aseita*, joita vastaan ihmiset, tarkemmin sanottuna poliitikot, tekevät yhteistuumin töitä. He kun ovat diskurssissa ainoa ryhmä, jolla on tähän edellytyksiä. Tämä piirre tulee esiin oivasti esimerkiksi seuraavassa Ronald Reaganin lausunnossa:

Tietenkin näiden kolmen päivän suurin saavutus oli allekirjoittaa sopimus, jolla eliminoidaan kokonainen Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ydinaseiden luokka - - Se on meidän molempien kansojen edun mukainen, mutta en voi olla uskomatta, etteikö ihmiskunta olisi suurin voittaja. Viimeinkin olemme alkaneet työhön näiden tappavien aseiden määrän vähentämiseksi sen sijaan, että vain asettaisimme niiden kasvulle rajoja. (Exchange of farewells, NYT 11.12.1987)

Olennainen osa on aivan lainauksen lopussa oleva lause *sen sijaan, että vain asettaisimme niiden kasvulle rajoja*. Passiivisen muodon käyttäminen antaa ymmärtää, että ydinaseiden määrä jollakin selittämättömällä tavalla lisääntyisi itsensä ilman kenenkään myötävaikutusta, elleivät poliitikot tekisi asialle jotakin. Tekijä, eli se joka kasvattaa aseiden määrää, on häivytetty pois.

Diskurssi ja sen muutokset kuudennen otoksen aikana

Intian ja Pakistanin vuonna 1998 tekemien ydinkokeiden aineistossa diskurssi on edelleen mukana, mutta vähämerkityksisemmässä asemassa kuin kertaa-kaan aiemmin. Siinä representaatiossa, jonka diskurssi ydinaseista muodostaa, ei kuudennen otoksen aikana tapahdu muutosta, mutta tavassa, jolla diskurssi teksteissä esiintyy, tapahtuu paljonkin. Se nimittäin muuttuu lähes näkymättömäksi taustaoletukseksi, joka itsestään selvän luonteensa takia jätetään kokonaan mainitsematta. Diskurssissa tähän asti tyypilliset voimakkaan tunnepitoiset ilmaukset loistavat nyt poissaolollaan. Aseet esitetään kyllä ongelmaksi, mutta se jätetään sanomatta, minkä tähden ne ovat ongelma. Aivan kuin tekstikatkelmista uupuisi liuta aseiden käytön seurauksia kuvaavia tuhoa ja kuolemaa ennustavia lauseita, jollaisia aiemmin vastaavissa yhteyksissä on nähty:

Intian alueella tuskin on tapahtunut mitään niin vaarallista vuoden 1947 itsenäistymisen jälkeen kuin tämän viikon ydinkokeiden sarja. (India's combustible mixture, NYT 16.5.1998)

Kumpikin tietää, että toinen voi nopeasti suunnitella ydinkärkiä ja ohjuksia niiden kuljettamiseen. Tätä pidemmälle tämän asevarustelukilpailun ei pidä ulottua. Se voi päättyä tähän, jos sekä Intia että Pakistan jäädyttävät kokeet, peruvat suunnitelmat ydinkärkien asentamisesta ohjuksiin ja liittyvät 149 valtion joukkoon ydinkoekieltosopimukseen. - - Paras tapa estää yhteenotto on keskeyttää ydinohjelmat nyt, ennen kuin ne karkaavat hallinnasta. (The subcontinent goes nuclear; NYT 29.5.1998)

Intian ydinkoe on katastrofi, koska se vaarantaa ydinkokeet kieltävän sopimuksen hyväksymisen Yhdysvaltain senaatissa, johtaa merkittävään kasvojen menetykseen Kiinassa ja on tuomassa kaksi uutta ydinasevaltaa poliittisesti epävakaa alueelle, arvioi ranskalainen turvallisuuspolitiikan asiantuntija Francois Heisburg Helsingissä keskiviikkona. - - Erityisen huolestunut Heisburg oli Kiinan reaktioista. Viime vuosina Kiinan huomio on kiinnittynyt muihin suuntiin, mutta nyt "se kääntää kasvonsa, ydinasekasvonsa, Intian suuntaan". (Tutkija: Ydinkoe oli katastrofi, HS 14.5.1998)

Tekstit loppuvat ikään kuin kesken, sillä edellisten otosten perusteella kaikkien edellä olevien katkelmien lopussa pitäisi vielä olla mainintoja pommien tuho-voimasta tai uhkaavasta ydinsodasta ja sen katastrofaalisuudesta, ydinholokaustista, tuhon syvyyksistä tai sen sellaisista, mutta niin ei ole. Esimerkiksi lause *Tätä pidemmälle ei asevarustelukilpailun pidä ulottua* tekee selväksi, että seuraukset voisivat olla kauhistuttavat, mutta sitä ei sanota ääneen. Samanlainen omissio on lauseen *Paras tapa estää yhteenotto on keskeyttää ydinohjelmat nyt, ennen kuin ne karkaavat hallinnasta* jälkeen. Selväksi tulee, että yhteenotosta ja ydinohjelmien jatkamisesta olisi onnettomia seurauksia, mutta mitä ja millaisia, sitä ei kerrota. Samalla tavalla lainauksesta puuttuu tekijä, jonka toiminnan seurauksena ydinohjelmat karkaavat käsistä. Näin ydinaseista välittyy viidennen otoksen tavoin kuva itsenäisinä toimijoina, joita kukaan ei hallitse. Tuhoavan ase-

diskurssi ei kuudennen otoksen yhteydessä olekaan havaittavissa sen perusteella, mitä teksteissä lukee, vaan sen mukaan mitä siellä *ei lue*, vaikka pitäisi. Tästä kehityksestä seuraa myös se, että diskurssissa ei enää esitetäkään yhtä painokkaasti, mitä ongelmien ratkaisemiseksi pitäisi tehdä. Diskurssissa tapahtuu hyppäys taaksepäin 1940-luvun otoksiin, jolloin kyllä toivottiin että jotakin tehtäisiin, mutta mitä, siitä ei oikein ollut tietoa.

Aiemmin todettu kehityskulku, jossa tuhoavan aseenn diskurssi muuttuu epäkonkreettiseksi ja epämääräiseksi vauhdittuukin nyt reilusti. Pommin käytön seuraukset olivat jo edellisten otosten kuluessa muuttuneet hämäräksi ja myyttisiksi – niihin viitattiin sellaisilla kiertoilmauksilla kuten *katastrofi* tai *holokausti*, mutta nyt edes tällaisia ilmaisuja ei käytetä. Aseet ovat kyllä ongelma, mutta syytä ei sanota, vaan ikään kuin oletetaan, että se tiedetään automaattisesti. Tämän perusteella voisi toki päätellä niinkin, että koko tuhoavan aseenn diskurssi katoaa kuudennessa otoksessa. Näin ei asianlaita kuitenkaan ole. Jututodellisuuksien hahmotteleminen paljastaa, että diskurssi on edelleen olemassa. Ydinaseista muotoutuu diskurssin mukainen uhkaava ja pelottava representaatio, joten diskurssin on täten oltava olemassa. Joskin sen tunnistaminen on aikaisempaa hankalampaa, kun monet sille aiemmin tunnusomaisista rakenteista eivät ole enää näkyvissä. Mutta diskurssin peruskäsitys ydinaseista tuhoajina ja vakavana ongelmana ei ole muuttunut miksikään:

Kansainväliseltä kannalta Intian äkillinen teko oli erittäin kielteinen. Ydinasevaltojen luku on yritetty pitää mahdollisimman pienenä, ja sitä varten solmittu ydinsulkusopimus on tähän asti toiminut suhteellisen hyvin. Jokainen uusi jäsen pommikerhossa madaltaa kynnystä seuraaville pyrkijöille, joita voi löytyä maailman kaikilta puolilta. Sopimus täydellisestä ydinkoekiellosta oli niin ikään jo lujittumassa. - - Intian räjäytysten jälkeen myös koekiellon puolesta täytyy pelätä. Kiina joutuu kiusaukseen aloittaa testinsä uudestaan. Pakistanissa vaadittiin jo tiistaina kiihkeästi omaa, ensimmäistä ydinräjäytystä Intian tekemien vastapainoksi. Alueellisen varustelukilpailun vaara koko Aasiassa kasvaa. (Varustelukilpa uhkaa Intian pommien jälkeen, HS 13.5.1998)

Yhteenveto

Tuhoavan aseenn diskurssissa, kuten sen nimikin jo kertoo, ydinaseet representoidaan suunnattoman tuhovoimaisiksi laitteiksi, jotka muodostavat vakavan uhan koko maailman selviytymiselle. Diskurssille tyypillistä on erittäin voimakkaiden ja tunnepitoisten ilmaisujen käyttö, kuudes otos pois lukien. Atomipommia itseään nimitetään diskurssissa esimerkiksi *kauhistuttavaksi* tai *tappavaksi aseeksi*, *tuhon moottoriksi*, *joukkotuhon äärimmäiseksi välineeksi* tai jopa *hirviöksi*. Suhtautuminen pommiin on diskurssissa yksiselitteisen kielteistä, eikä sillä nähdä olevan mitään hyödyllistä funktiota, vaan jo pelkällä olemassaolollaan se uhkaa rauhan säilymistä, ja jos sitä käytettäisiin, seuraukset olisivat ennennäkemättömän hirvittävät.

Ydinaseet ovatkin diskurssissa ensisijaisesti ongelma, jolle olisi pikaisesti tehtävä jotakin, tai muuten sivilisaatiota uhkaa hävitys. Ratkaisuksi ongelmaan diskurssissa esitetään aluksi epämääräisiä keinoja, kuten *rauhan tavoittelua*, mutta myöhemmissä otoksissa, kuudetta lukuun ottamatta, esitykset muuttuvat konkreettisemmiksi: vaaditaan kansainvälisiä sopimuksia ja valvontaa ja lopul-

ta myös aseiden hävittämistä. Sen sijaan otosten edetessä ydinaseiden seurausten kuvaaminen muuttuu huomattavan epämääräiseksi. Vuoden 1949 aineistossa hahmotellaan hyvinkin tarkasti, miten tulevaisuudessa kaupunkien on kaivauduttava maan sisään selvitäkseen tuholta, ja millaisia kauhuja ydinaseiden kohteeksi joutuvat ihmiset saattaisivat kohdata. Myöhemmin nämä spekulatiot korvautuvat sellaisilla käsitteillä kuten *armageddon*, *(ydin)holokausti* tai *(ydin)katastrofi*, joiden sisältöä ei sen tarkemmin eritellä. Voidaan siis sanoa, että ajan myötä pommi itse menettää diskurssissa myyttisyytensä, mutta ydintuhosta puolestaan tulee myyttinen. Tämä kehitys jatkuu koko tutkimuksen aikajänteen ajan, mutta vuosien 1987 ja 1998 välillä tapahtuu vielä iso loikka eteenpäin. Intian ja Pakistanin ydinkokeiden aikana ydintuhosta puhuminen loppuu tykänään, eikä siihen viitata edes katastrofi- tai holokausti-tyyppisillä ilmaisuilla. Diskurssissa valta päättää pommista asettuu toisesta otoksesta lähtien tiiviisti poliittisille toimijoille. Heillä ja oikeastaan vain heillä on mahdollisuus toteuttaa niitä toimenpiteitä, joita diskurssissa esitetään ratkaisuksi ydinaseiden muodostamaan uhkaan. Sen sijaan vastuu atomipommista ei kulje rinta rinnan vallan kanssa. Vasta Kuuban kriisin kohdalla on selkeästi nähtävissä, että poliittiset toimijat ovat myös vastuussa atomiaseiden muodostamasta uhasta. Tämä yhteys kuitenkin alkaa taas heiketä myöhemmissä otoksissa.

Tuhoavan aseiden diskurssi esiintyy aineistossa kaikentyyppisissä jutuissa. Tiettyä painottumista on uutisiin, mutta diskurssia käytetään usein myös taustajutuissa, pääkirjoituksissa ja artikkeleissakin. Diskurssia käyttävät etupäässä toimittajat ja poliitikot, ajoittain myös tiedemiehet ja ensimmäisessä otoksessa myös uskonnolliset tahot. Poliitikkojen osuus diskurssin käyttäjinä kasvaa aikajänteen loppua kohden selvästi. Alkuvaiheessa toimittajat ovat yleisin diskurssin käyttäjäryhmä, lopussa taas poliitikot. Ainoa ryhmä, joka ei käytä diskurssia käytännössä ollenkaan, on sotilaat. (vrt. aineiston tarkempi toimija-analyysi luvussa 6)

5.2 Tehokkaan aseiden diskurssi: "Se oli huikea menestys"

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
S	S	X	X	X	X

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=ei havaittavissa)

Tuhoavan aseiden diskurssin lisäksi aineistossa esiintyy toinenkin tapa representoida atomiaseita, jossa pommin hallitsevaksi piirteeksi nousee juuri sen valtava voima. Tämä *tehokkaan aseiden diskurssiksi* nimeämäni tapa muistuttaa monella tapaa tuhoavan aseiden diskurssia, mutta eroaa siitä niin selkeästi, että on perusteltua puhua itsenäisestä diskurssista. Erottelu paljastaa myös kiintoisia seikkoja etenkin varhaisista tavoista kertoa pommista ja näiden esitystapojen ristiriitaisuudesta.

Tehokkaan aseiden diskurssi ei kuitenkaan ole "veljesparinsa" veroinen, sillä se ei missään vaiheessa nouse aineistossa primaariseen asemaan. Myöskään sen ajallinen kestävyys ei kestä vertailussa, sillä diskurssi on voimissaan ainoastaan Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten aikaan ja sen jälkeen siitä on havaittavissa vain rippeitä vuoden 1949 aineiston alkupuolella. Myöhemmin siitä ei enää näy kuin satunnaisia merkkejä.

Diskurssin synty ja kehittyminen ensimmäisen otoksen aikana

Tehokkaan aseiden diskurssi kuvaa atomipommia sen suunnattoman voiman näkökulmasta, aivan kuin tuhoavan aseiden diskurssikin. Tämän diskurssin kehityksessä pommiin ja sen käyttöön ei kuitenkaan suhtauduta pelolla ja ahdistuksella, eikä atomiaseita esitetä uhkaksi tai ongelmaksi. Sen sijaan atomipommia kuvaillaan kunnioittavan ihailevasti ja se esitetään oivaksi ja käyttökelpoiseksi sodankäynnin välineeksi.

Kenties selkeimmin tuhoavan ja tehokkaan aseiden diskurssien eroa kuvaavat niistä käyttämäni – eivät järin tieteelliset, mutta sitäkin osuvammat – työnimet, jotka olivat "hui" ja "vau". Eli siinä missä tuhoavan aseiden diskurssissa atomipommin räjähdysten aiheuttamaa reaktiota voitaisiin kuvailla huudahduksella "hui", tehokkaan pommin diskurssi tuottaisi tulokseksi "vaun". Atomipommin räjähdystä ei esitetä pelottavaksi, vaikka pommin voimaa kuvaamaan käytetäänkin mm. sellaisia ilmaisuja kuten *giganttinen*, *ylimaallinen* tai *titaaninen*, kuten seuraavissa lainauksissa nähdään, ja vaikka sen tulokset ovat hämmästyttävän voimakkaita, *terästorni murtuu palasiksi, maa sulaa lasiksi, kirkas välähdys valaisee keskipäivän aurinkoa voimakkaammin ja maa järisee*. Räjähdys on nimittäin samalla upea ja kaunis näky:

Pommin mystisestä ja gigantisesta voimasta haltioituneet silminnäkijät antoivat värikkäitä kuvauksia kokeesta. - - "Kuvailut eivät tee oikeutta valoeffektille. Keskipäivän aurinkoa monin verroin kirkkaampi häikäisevä valo valaisi koko maan. Se oli kultainen, purppura, violetti, harmaa ja sininen. Se valaisi läheisen vuorijonon jokaisen huipun, rotkon ja jyrkänteen niin selkeästi ja kauniisti, että sitä ei voi kuvata vaan se on nähtävä, jotta sen voisi kuvitella. Se oli kauneutta, josta suuret runoilijat haaveilevat, mutta jota he kuvailevat kovin heikosti ja riittämättömästi." (Steel tower vaporized in trial of mighty bomb, 7.8.1945)

- - vapaaksi päästettyä titaanista voimaa voidaan arvioida hajanaisista huomioista, joihin sisältyvät: Terästorni, jossa lataus riippui "höyrysty" - ei vain repeytynyt vaan tuhoutui täydellisesti. Tornin kohdalla oli valtava kraatteri, niin syvä ja repaleinen, että sen tutkimisessa käytettiin erityisvarusteltuja tankkeja. Maa, joka ei ollut lentänyt tiehensä, oli sulanut lasimaiseksi aineeksi. Eräs tiedemies sanoi, että lämpötila pittää laskea miljardeissa asteissa. Tomupilvi ampaisi 40 000 jalan – lähes kahdeksan mailin – korkeuteen ilmaan viideksi minuutiksi. Useat suojan takana 10 000 jaardin – lähes kuuden mailin – päässä seisonet miehet lensivät selälleen. Polttava, ylimaallinen välähdys, monta kertaa keskipäivän aurinkoa voimakkaampi - valaisi autiomaan ja vuoret mailien säteellä. Maan järiseminen havaittiin 250 mailin päässä, paineaalto 150 mailin ja lämpöaalto 100 mailin päässä. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

Jännitys kohosi tasaisesti tasolle, joka elää ikuisesti jokaisessa miehessä. Kello 5:30 automaattimekanismi laukaisi latauksen. Seurasi välähdys, jyrinä, suuri paineaalto – ja sitten hiljaisuus. Tiedottaja sanoi: "Kaikkien paikallaolijoiden tunne – myös niiden, jotka tiesivät asiasta – oli perustavanlaatuinen kunnioitus." (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

Diskurssissa kielenkäyttö on samalla tavoin voimakasta ja tunnepitoista kuin tuhoavan aseiden diskurssissakin, mutta tunteet, joihin vedotaan, ovat toiset. Pelon sijasta herätetään kunnioitusta ja ihailua, ehkä tietynlaista ihmetystäkin niiden valtaisien voimien edessä, jotka atomipommi päästää valloilleen. Yllä olevissa lainauksissa tällaista esitystä luodaan mm. kuvailemalla silminnäkijöiden mielentilaa *haltioituneeksi* – ei siis pelokkaaksi, tyrmistyneeksi tai vaikkapa kauhistuneeksi ja pommin luomaa efektiä *kauneudeksi, jota suuret runoilijatkin kuvailivat heikosti ja riittämättömästi*. Viimeisessä lainauksessa sanotaan jopa suoraan, että paikallaolijat tunsivat perustavanlaatuista kunnioitusta, ei pelkoa.

Vielä selkeämmin eron voi huomata, kun tarkastellaan, millä tavalla tehokkaan pommin diskurssissa arvioidaan Hiroshiman pommitusta ja sen seurauksia:

[Presidentti Harry Truman:] Olemme juuri pudottaneet Japaniin pommin, jonka voimakkuus on suurempi kuin 20 000 TNT-tonnin. Se oli huikea menestys. (News of weapon electrifies Truman ship, NYT 7.8.1945)

Valkoinen talo ja sotaministeriö ilmoittivat tänään, että atomipommi, jolla on yli 20 000 TNT-tonnin voima, ja jonka tuhovoima vastaa 2 000 B-29-pommittajaa ja on 2 000 kertaa maailman tähän asti tuhoisinta pommia voimakkaampi, on pudotettu Japaniin. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

Presidentti Truman antoi tänään yllättävän tiedon, että amerikkalaiset erittäin rasakat lentävät linnoitukset olivat aikaisin tänä aamuna pudottaneet ns. atoomipommeja Hiroshiman kaupunkiin Japanissa Honshun saarella. Atoompommien räjähdysvoima on yli 2 000 kertaa niin suuri kuin tähän asti suurimpien, brittiläisten 10 tonnin pommien. Näitä uusia pommeja vieläkin voimakkaampia pommeja on parhaillaan valmistettavana. (Atoompommeja Japania vastaan, HS 7.8.1945)

Kauhistuksen sijasta reaktio on häkeltyminen. Näin voimakasta räjähdystä ei edes odotettu, vaan se oli *huikea menestys*. Pommin vaikutusta tarkastellaankin nimenomaan sodankäynnin näkökulmasta, ei sen aiheuttaman kärsimyksen ja tuhon suunnasta. Tärkeiksi asioiksi nousevat atomipommin *tehokkuus* ja *ylivertaisuus* aiempiin aseisiin nähden, mitkä ovat molemmat positiivisia piirteitä. Uusi keksintö on tehokas, mikä on pitkään jatkuneessa sotatilanteessa erittäin tervetullut asia, ja kuten yllä olevissa lainauksissa moneen otteeseen toistetaan, selvästi aiempia aseita tehokkaampi toisin sanoen parempi. Tällainen numeraalinen vertailu aiempiin sodankäynnin välineisiin atomipommin voiman korostamiseksi on diskurssissa tavallista. Pommin voima on jopa niin valtaisa, että sopivaa kohdetta ei tahdo löytyä, sillä *lähestulkoon kaikki atomipommituskohteet Japanissa olivat liian pieniä hyökkäystä varten*. Tämä on käytännössä ainoa ongelma, jonka diskurssi atomiaseissa näkee:

Atomipommeja pidettiin liian isona Japanille [otsikko]

Hiroshimaan pudotetun ensimmäisen atomipommin aiheuttamat vahingot saivat sen parissa hyökkäysrintamalla työskentelevät tajuamaan, että melkeinpä kaikki atomipommin maaliksi aiottu kohteet Japanissa olivat liian pieniä hyökkäystä varten. - - kun yksi näistä mahdollisista maaleista esiteltiin erään B-29-koneen miehistölle, lentäjä totesi: "Ai, hoidelkaa se tuhannella B-29:llä - se on liian pieni meille." Atom bomb held too big for Japan, NYT 20.8.1945)

Erään olennaisimman eron tuhoavan aseiden diskurssiin paljastavat kuitenkin ne asiat, jotka tehokkaan aseiden diskurssissa jätetään sanomatta. Tuhoavan aseiden diskurssissa jatkuvasti läsnä olevat suunnaton inhimillinen kärsimys, kuolema ja tuska, jotka mainittiin pommin käytön seurauksiksi, puuttuvat nyt kokonaan. Pommin vaikutuksista puhuttaessa huomio kiinnittyy siihen, kuinka paljon vahinkoa se aiheuttaa rakennuksille, kuinka paljon se kykenee hävittämään kerralla, ja miten massiivisia jäljet ovat – mutta missään vaiheessa ei puututa inhimillisiin vaikutuksiin, kuten siihen, että räjähdyksessä kuolee paljon ihmisiä tai että monet kärsivät hirvittäviä tuskia. Siksi atomipommin olemassaolo ei tehokkaan aseiden diskurssissa synnytäkään samanlaista pelkoa ja ahdistusta kuin tuhoavan aseiden diskurssissa. Samalla tavalla loistavat poissaolollaan apokalyptiset arvailut siitä, voisiko pommi joskus räjäyttää koko maapallon. Diskurssissa ei pohdita, mitä seurauksia pommista saattaisi olla tulevaisuudessa, vaan tärkeää on vain, mitä se on saanut aikaan tässä ja nyt. Se on raunioittanut Japanin sotakoneen ja auttanut voittamaan sodan:

Atomipommi hävitti 1/3 Nagasakista [otsikko] Kenraali Carl A. Spaatz ilmoitti tänään, että Nagasakin torstainen atomipommitus tuhosi 30 prosenttia kaupungin laajasta teollisuusalueesta, mukaan lukien suuren Mitsubishin teräs- ja asetehtaan, Mitsubishi-Urakamin tehtaan ja monia muita raskaan teollisuuden laitoksia, jotka näyttelivät suurta osaa Japanin sodassa. (Atom bomb razed 1/3 of Nagasaki, NYT 11.8.1945)

Mitenkään outoa ei siis ole se, ettei tehokkaan pommin diskurssissa puututa pommin hävittämiskysymykseen tai kyseenalaisteta sen olemassaoloa. Pommi ei ole ongelma tai uhka ihmiskunnalle, eikä sitä diskurssin mukaan pidä pelätä, paitsi jos sattuu olemaan väärällä puolella. Ja miksi pitäisikään, sillä onhan pommi diskurssin mukaan erittäin käyttökelpoinen ja aiempia aseita parempi: se on kevyt ja pienikokoinen – painaa vain 200 kiloa, ja jopa halpa, kuten jälkimmäisessä lainauksessa huomautetaan:

Ne lentäjät, jotka torstaina hyökkäsivät Nagasakin lähistöllä olevaa maalia vastaan, kertovat palatessaan, että atomipommin räjähtäessä syntynyt tulipatsas näkyi jopa 400 kmn päähän. Musta savupilvi vyöryi noin 13 kilometrin korkeuteen stratosfääriin. Toisen atomipommin pudotusta koskevien tietojen yhteydessä kertoo New Yorkin radio, että uusi pommi kokonaisuudessaan painoi 200 kiloa. Varsinainen pommin ydin, joka aikaansai valtavan räjähdysen, painoi kuitenkin ainoastaan 2 kiloa. (Nagasakin atomipommi painoi n 200 kiloa, HS 11.8.1945)

[eversti Kenneth Nichols:] ”ensimmäinen atomipommi sisälsi 20 000 tnt-tonnia vastaavan voiman. Yksi lentokone pudotti sen Japaniin. Tarvittaisiin ainakin 2 000 pommikonetta kuljettamaan 20 000 tonnia tnt:tä. Se tekee atomienergiasta selvästi halvemmän kuin mistään muusta pommitusmuodosta.” (More atom plants rise at Oak Ridge, NYT 8.8.1945)

Tehokkaan aseiden diskurssissa atomipommiin suhtaudutaan hyvin myönteisesti. Eniten innoissaan uudesta keksinnöstä ovat amerikkalaisotilaat, jotka useimmiten diskurssia käyttävät. Pommi ei ole mikään hallitsematon tuntematon voima, vaan yksinkertaisesti uusi ase, sotilaiden työväline, jota on onnistuneesti käytetty tietyn päämäärän saavuttamiseksi.

Aineistossa tehokas pommi esiintyy etupäässä uutisissa, jotka käsittelevät suoria sotatoimia Japania vastaan. Taustajutuissa ja pääkirjoituksissa se saa väistyä tuhoavan aseiden diskurssin tieltä. Lisäksi diskurssin esiintyminen vähenee erittäin nopeasti otoksen edetessä, kun Hiroshimasta ja Nagasakista alkaa kantautua tietoa niistä suunnattomista kärsimyksistä, joita atomiaseet aiheuttivat. Diskurssi, joka kuvaa pommia halvaksi, käteväksi ja kaikin puolin mainioksi aseeksi ei kestä vastakkaisen informaation tulvassa; mitä enemmän Hiroshimasta ja Nagasakista saatiin tietoa, sitä enemmän reaktioksi pommiin muodostui "hui" eikä "vau".

Diskurssi ja sen muutokset toisen otoksen aikana

Tehokkaan aseiden diskurssi alkoi jo ensimmäisen otoksen aikana loppua kohden hiipua pois, ja sama kehitys jatkuu toisessa otoksessa. Diskurssi ilmestyy esiin erittäin harvoin ja taas pääasiassa sotilaiden puheissa. Heille pommi on edelleen tehokas ja ylivertainen keksintö, joka saa entiset aseet näyttämään toivotoman vanhanaikaisilta. Kuten kenraali George Kenney seuraavassa lainauksessa asian ilmaisee, niiden avulla pystytään helposti levittämään enemmän tuhovoimaa kuin koko toisessa maailmansodassa yhteensä:

[Kenraali George Kenney:] "Ilmavoimat ovat nyt paremmassa hälytysvalmiudessa kuin koskaan aiemmin. Atomipommin keksiminen on tehnyt kaikista muista pommitusmuodoista vanhanaikaisia. Varsin vaatimattomalla määrällä atomipommein lastattuja nykyaikaisia pommikoneita on nyt kyky levittää enemmän tuhovoimaa kuin kaikkien sotaikäisten valtioiden käyttämällä pommikoneilla yhteensä koko toisessa maailmansodassa". (Gen Kenney warns of Soviet power, NYT 24.9.1949)

Tuhovoimaan ei sotilaiden puheissa, kuten edellinen esimerkkikin osoittaa, edelleenkään liity inhimillistä kärsimystä. Voimankäytön seuraukset ilmenevät vain tuhottuina rakennuksina ja tehtaina tai silloin tällöin vertailuissa varhaisempien aseiden voimakkuuteen. Niinpä tässä diskurssissa atomiaseiden käyttöön ei liity mitään varauksia, vaan niitä voidaan pudottaa vihollisen niskaan, jos tilanne sitä vaatii:

Syy, miksi SAC:n upseerit osoittivat Trumanin ilmoitukseen enemmän kiinnostusta kuin useimmat muut on se, että SAC:n lentäjien tehtäväksi jäisi tehdä ensimmäinen vastaisku minkä tahansa vihamielisen vallan tekemään atomipommihyökkäykseen, ja nämä upseerit, kenraali [Curtis] LeMaysta alkaen, ovat toistuvasti sanoneet, että heidän partaveitsenterävät miehistönsä B-29 ja B-36 -koneissa ovat valmiit välittömästi pudottamaan omat A-munansa minne tahansa tapahtumanäyttämölle. (The middle west, NYT 25.9.1949)

Tärkeä piirre edellisessä lainauksessa on lopussa esitetty kenraalien tapa nimitää pommeja "A-muniksi", siis hyvin tuttavallisella tavalla. Nimeäminen jatkaa armeijan perinteitä käyttäen aseista erityyppisiä lempinimiä virallisten termien sijasta. Tämä on osaltaan vahvistamassa diskurssin representaatiota, jossa pommi ei ole mikään tabu tai pelon kohde, vaan yksi ase kiväärien, tankkien ja kranaattien rinnalla – joskin verrattomasti näitä parempi. Ja kuten ensimmäisessä otoksessa Trinityn kohdalla tapahtui, myös nyt pommin räjähdystä ku-

vaillaan diskurssissa kunnioitusta herättäväksi ja kauniiksi. Tällä kertaa asialla oli sotilaiden sijaan venäläinen runoilija Jevgeni Dolmtovski:

Jevgeni Dolmtovski kuvaa moskovalaisen kirjallisuuslehden Novyi Mirin heinäkuussa numerossa ilmestyneessä runossaan sokaisevaa räjähdystä, joka repi rikki graaniittivuoren. Runon mukaan räjähdysten aiheutti yksittäinen panos – ”ei ruutia tai dynamiittia vaan paljon voimakkaampaa ainetta”. ”En aio kertoa sen nimeä”, runoilija sanoi, mutta lisäsi ”Kiiriköön sen ääniaalto vieraille rannoille ja varoittakoon vihollisiamme, jotka sen siellä kuulevat”. (Mountain blew up, says soviet poet, NYT 25.9.1949)

Tehokkaan aseiden diskurssi pysyy siis pääpiirteissään samankaltaisena kuin ensimmäisen otoksen yhteydessä. Pommiin suhtaudutaan myönteisesti, sitä representoidaan aseena, joka on käyttökelpoinen siinä missä muutkin. Lisäksi se on teknisesti ylivoimainen ja siksi parempi kuin aiemmat pommit tai räjähteet.

Diskurssin hiipumisesta kertoo se, että jos tutkimuskohteenani olisivat olleet yksinomaan tämän toisen otoksen tarpeisiin kerätyt uutiset, tuskin olisin tehokkaan aseiden diskurssia huomannutkaan. Mutta koska diskurssi oli selvästi esillä Hiroshiman ja Nagasakin yhteydessä, oli mahdollista havaita sen rippeitä vielä tässäkin otoksessa. Ja se on yhä tyypillinen tapa, jolla varsinkin sotilaat kuvaavat pommia.

Yhteenveto

Tehokkaan aseiden diskurssi kuuluu tutkimuksen sekundaaristen diskurssien joukkoon. Tutkimuksen aikajänteen alkupäässä se on kohtalaisen näkyvästi esillä representoimassa atomipommia, mutta se häviää hyvin pian tyystin pois. Kuuban kriisistä eteenpäin voidaan sanoa, ettei ydinaseita enää ollenkaan representoida kyseistä diskurssia käyttämällä – ei ainakaan aineiston sisältämissä jutuissa. Representaatio atomipommista tehokkaana ja ongelmattomana sodankäynnin välineenä katoaa. Ydinaseiden kokonaiskuvan kannalta tällä on merkitystä, sillä diskurssi on niitä harvoja representaatiotapoja, joka synnyttää niistä lähes yksinomaan myönteistä kuvaa. Ydinaseet eivät diskurssissa ole mikään uhka (paitsi viholliselle) tai ongelma, vaan osaavissa, eli sotilaiden käsissä ne ovat käyttökelpoisia ja edeltäjiinsä verrattuna yliverkaisia laitteita. Tehokkaan aseiden diskurssista muistuttavia piirteitä on kuitenkin nähtävissä myöhemmin vallantuojaan diskurssin yhteydessä.

Diskurssin katoamisen painavin syy lienee se, että sen luoma representaatio ydinaseista on erittäin rajusti ristiriidassa tuhoavan aseiden diskurssin representation kanssa. Koska tuhoavan aseiden diskurssi on selvästi vahvempi ja merkittävämpi diskurssi, ristiriita ei voi jatkua kovin pitkään, vaan heikomman on muututtava tai väistytävä. Toiseksi katoamiseen vaikuttanee se, että diskurssissa selvästi eniten puhuvien sotilaiden käyttö juttujen lähteenä vähenee radikaalisti ensimmäisen otoksen jälkeen. Heidä ei enää myöhemmissä otoksissa esiinny ydinaseista kertovissa jutuissa kuin satunnaisesti, ja heidän kielenkäytönsä on tuolloin huomattavasti hillitympää.

5.3 Tieteellisen keksinnön diskurssi: "Pienoislaboratorio"

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
S-----	S-----	S-----	S-----	S-----	S-----

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=ei havaittavissa)

Tieteellisen keksinnön diskurssiksi nimetty ydinaseiden representaatiotapa havaitaan useiden muiden diskurssien tavoin ensi kertaa jo ensimmäisessä otoksessa. Se säilyy mukana jokaisen otoksen aineistossa, muttei kertaakaan tutkimuksen aikajänteellä kohoaa pois sekundaarisesta asemastaan. Sen rakenteessa ei myöskään näy tapahtuvan olennaisia muutoksia. Tämä tosin voi olla seurausta siitä, että diskurssin esiintyminen muuttuu ensimmäisen otoksen jälkeen kohtalaisen satunnaiseksi, mikä hankaloittaa mahdollisten muutosten havaitsemista. Kaiken kaikkiaan diskurssin muodostama representatio ydinaseista on selvästi muista poikkeava, muttei järin vahva. Tästä syystä se kuuluu aineiston sekundaarisiin diskursseihin, eli sen vaikutus ydinaseista luotuun kokonaiskuvaan ei ole niin merkityksellinen kuin primaaristen. Tieteellisen keksinnön diskurssilla on kuitenkin etenkin kahden ensimmäisen otoksen aineistossa varsin näkyvä asema.

Diskurssin synty ja kehittyminen ensimmäisen otoksen aikana

Tiiviisti sanottuna diskurssin representatio atomipommista on sen nimen mukaisesti "modernin tieteen luomus". Pommi kuvataan tutkijoiden pitkällisen työn tuloksena tehdyksi keksinnöksi, jossa olennaisin piirre on sen tieteellistekninen luonne. Juuri tämän puolen selvittämiseen diskurssissa uhrataan paljon tilaa, ja atomipommia käsitellään kuin mitä tahansa vaikeaselkoista tieteellistä kysymystä. Pommi ei diskurssissa representoidu niinkään sotilaalliseen käyttöön tarkoitetuksi aseeksi kuin tieteelliseksi kokeeksi. Kieleltään diskurssi on hyvin neutraali. Vahvoja tunnepohjaisia ilmauksia tai kielikuvia ei käytetä, vaan pommista puhutaan tieteellisen tarkasti, melkein pä klinisest. Näin toimessaan diskurssi riisuu pommilta sitä mystistä luonnetta, jota tuhoavan aseena diskurssi sille luo: atomipommi ei ole mikään tuntematon jumalainen mahti tai epämääräinen universumin perusvoima, vaan järjellä ymmärrettävä ja ihmisten itsensä laboratoriopöytien ääressä kokoama laite. Se toimii erään harvinaisen alkuaineen, uraanin, avulla ja on monimutkaisuudessaan kuin *laboratorio pieniskoossa*:

Atomifissio, tiedemiesten pitkäaikainen unelma atomin halkaisemisesta on atomipommin salaisuus. Uraani, harvinainen raskas metallinen alkuaine, joka on radioaktiivista ja sukua radiumille, on sen tuotannon välttämätön lähde. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

Olisikohan uusi keksintö sellainen, että vasta räjähdysketkellä sille syntyvät tarpeelliset olosuhteet? Tuntuu varmalta, että käytetty pommi on hyvin monimutkainen, pienoislaboratorio. (Atomiräjähdyksen luonteesta, HS 10.8.1945)

Mekanismiin kuului pala radiumia, pala tavallista berylliumia, hieman parafiinivahaa ja vähän uraani 235:tä. Se kehitettiin Columbian yliopistossa ja kehitelyssä muodossa muissa amerikkalaislaboratorioissa, kuten myös Englannissa, Ranskassa ja Saksassa. (Neutron ray used in trigger device, NYT 8.8.1945)

Tieteellisyyttä korostetaan sillä, että jutut vilisevät tieteen termistöä ja pitkäköjä selostuksia fysikaalisista ilmiöistä. Diskurssia hyödyntävät jutut muistuttavatkin enemmän nykyisten populaarien tieteen erikoislehtien artikkeleita kuin tyypillisiä uutisjuttuja. Tästä on ajoittain se seuraus, että selitys karkaa niin pikkutarkaksi ja vaikeaselkoiseksi jargoniksi, ettei lukija tule pommien olemuksesta yhtään viisaammaksi. Osuva esimerkki on seuraava lainaus Helsingin Sanomien jutusta, jossa selviteltiin atomipommin toimintatapaa. On varmasti vaikuttavaa lukea, että *liike-energia kasvaa pariinsataan miljoonaan elektronivolttiin*, mutta fysiikkaa tuntemattomalle se ei paljoa kerro. Huomionarvoinen on myös lainauksen lopussa esiintyvä nimitys *probleema*, mikä muokkaa pommista ennemmin tieteellistä ongelmaa kuin tuhovoimaista asetta:

Lukumattomia atomireaktioita tunnetaan nykyisin, alkuaineet muuttuvat toisiksi ja hyvin usein vapautuu sytyttävän hiukkasen energiaan verrattuna huomattavia energioja. Yllättävin oli juuri ennen suursodan syttymistä huomattu uraani 235:n käyttäytyminen. Neutroni kirjaimellisesti räjäyttää sen kahteen osaan, joiden yhteinen vauhdista johtuva liike-energia kohoaa pariin sataan miljoonaan elektronivolttiin, siis siihen energiaan, minkä vedyn ydin saa vauhditettuna kahdella sadalla miljoonalla voltilla! Nyt oli saatava vain runsaasti neutroneja, niin atomienergiälähde tarjosi huimaavia näköaloja. Eri puolilla maailmaa tavoiteltiin sodan aikana uraanista uutta, atomaalista räjähdysainetta. - - Kun uraani räjäytetään neutronilla, sinkoavat osat siis hurjalla vauhdilla. Nyt arveltiin, joku törmäisi raskaan vedyn ytimeen, antaisi sille nopeuden. Tämä vuorostaan toiseen ytimeen, jolloin vapautuisi neutroni. Neutroni räjäyttäisi uuden uraaniytimen ja näin räjähdys leviäisi lähes valon nopeudella yli koko räjähdysaineen! Saksalaiset eivät onnistuneet - - mutta toinen osapuoli ratkaisi probleeman. (Atomiräjähdysten luonteesta, HS 10.8.1945)

Diskurssissa atomiase ei ole syntynyt tyhjästä, vaan sen taustalla on pitkälinen tutkimusprosessi, jonka lopputuloksena pommi rakennettiin. Tyypillistä diskurssille onkin atomiaseen nimittäminen *evoluution* tai *tieteellisen kehityksen tulokseksi*, joka olisi ollut edessä ennemmin tai myöhemmin (ks. toinen lainaus alla). Tämä edelleen purkaa pommien myyttisyyttä. Universumin perusvoima onkin pohjimmiltaan ymmärrettävissä oleva ilmiö, jonka fyysikot saavat kokeillaan aikaan, kuten seuraavista lainauksista ensimmäisessä nähdään. Kolmannessa lainauksessa huomionarvoista on jälleen nimitys *probleemi* – itse pommi ja sen aiheuttamat tuhot ovat toisarvoisia, tärkeintä on asian tieteellinen puoli:

tämä uusi atomipommi on osa keksintöjen luonnollista evoluutiota, joka alkoi radioaktiivisuudesta ja joka saavutti kriittisen vaiheen 1939. Tuona vuonna kaksi saksalaista fyysikkoo, tohtorit O. Hahn ja E. Strassmann pommittivat uraania neutroneilla, jotka, kuten nimi antaa ymmärtää, ovat sähköisesti neutraaleja. Jokaista atomia pitävät koossa osat, jotka vetävät toisiaan puoleensa, koska jotkin ovat sähköisesti positiivisia ja jotkin negatiivisia. Atomin ytimen hajottaminen ja sen rakenteen paljastaminen on yksi fysiikan hämmästyttävimmistä hankkeista – koska hiukkaset, joilla pommitus tehdään jäävät usein kiinni aineen voimakkaisiin sähköisiin esteisiin. Mutta neutroni voi livahtaa ohi ja tavoittaa maalinsa. (Science and the bomb, NYT 7.8.1945)

Atomipommi on asekehityksen tasaisen etenemisen tulos, joka alkoi kiviä paiskovasta katapultista. [otsikko] Atomipommi ottaa paikkansa yhtenä sensaatiomaisimmista kehitysaskeleista sodankäynnin tekniikkojen historiassa – historian, jossa on pääsääntöisesti kysymys heittoaseesta. (Atom bomb is a result of steady progress, NYT 7.8.1945)

Atomien särkeminen tähtää uusien atomiyhtymien aikaansaamiseen. Tässä prosessissa vapautuu suuria energiamääriä, joita juuri käytetään atomipommituksessa. Nämä atomienergian varastot on kyllä tunnettu, mutta ei ole ollut keinoa niiden vapauttamiseksi. Nyt näyttää siltä, että tämä probleemi on ratkaistu ns. atomipommissa. Käsitykseni on, että tässä on kysymys samasta atomienergiasta, mitä syntyy uraania ja muutamia muita raskaimpia alkuainetta hajaannuttaessa atomipommituksella. (Suomalainen tiedemies atomiprofessorin työtoverina, HS 11.8.1945)

Teknisten yksityiskohtien luetteloinnista ja pommin toimintaperiaatteiden pikkutarkasta selvittämisestä seuraa se, että atomiaseiden käytön varsinaisiin vaikutuksiin ja seurauksiin ei puututa ollenkaan. Diskurssissa kyllä selitetään pikkutarkasti, mitä pommin räjähdysketkellä teoreettisesti tapahtuu, mutta tehokkaan asean diskurssin tavoin inhimillinen ulottuvuus on kadoksissa. Räjähdysten vaikutukset eritellään verrattoman tarkoin, mutta niissä ei huomioida, paljonko ihmisiä se tappoi tai montako rakennusta romahti, vaan miten pommi teknisessä mielessä käyttäytyi. Tämä johtaa siihen, että räjähdyksestä kerrotaan viileän tieteelliseen sävyyn, jopa hieman välinpitämättömästi, aivan kuin raportoitaisiin mistä tahansa sinänsä kiintoisasta fysikaalisesta kokeesta. Tapahtumaa katsotaan ulkopuolisin silmin, ja kiinnostus kohdistuu pommin mekaniikkaan ja toimintaperiaatteeseen, ei siihen, mitä se lopulta saa aikaan:

Kuvittelemme nyt pommin pudotuksen. Pommi on sidottu laskuvarjoon, jotta lentokone ehtisi sen vaikutusalueelta. Se vaipuu alaspäin, kunnes määrättyssä korkeudessa ilmanpaine on kasvanut niin suureksi, että erityinen laukaisukoneisto sytyttää sen - - Ketjureaktio ryöstäytyy irti, räjähdysaine, uraani hajoaa atominosiin, joilla on valoa lähentelevä nopeus. Hiukkaset iskevät hirveällä voimalla ilman molekyyleihin, nämä saavat runsaasti energiaa, mutta samalla syntyy hyvin lyhytaaltoista säteilyä, hyvin paljon röntgensäteilyä tehoisampaa. - - Näin monimutkaisen, vaihtelevan ilmiön avulla koko energia muuttuu lämmöksi ja säteilyksi. - - Näin energia kuumentaa ympäröivän ilman joka siis laajenee hirvittävällä voimalla aiheuttaen ennennäkemättömän räjähdysten - - hehkuva ilma polttaa kaiken, mikä sen tielle sattuu, lisäksi sen säteilykin saattaa jo sytyttää herkästi palavat aineet lähiympäristössä. Maassa kuluisi pommin tehosta suurin osa hukkaan, sillä räjähdysten synnyttämiseksi pommin olisi kuumennettava nyt kiinteä maa kaasumaiseksi. - - On odotettavaa, että atomipommiin käyttö enimmäkseen tapahtuu ilmaräjäytyksinä, jolloin laajat alueet tuhoutuvat mutta lujat betonirakennelmat ja maanalaiset suojat säilyisivät. (Atomiräjähdysten luonteesta, HS 10.8.1945)

Kuten lainaus osoittaa, loppuu diskurssissa kiinnostus atomipommia kohtaan välittömästi siihen, kun räjähdys on tapahtunut. Pommin pudottaminen ja ketjureaktion eteneminen kuvaillaan erittäin pikkutarkasti hiukkasten toimintaa ja energian muutoksia myöten, mutta kymmenet tuhannet Hiroshimassa ja Nagasakissa kuolleet eivät ole sen tulkintakehyksessä mukana. Räjähdystehoa käsitellään viileän teknisesti, mikä näkyy varsinkin lainauksen lopussa, jossa spekuloidaan pommin ilmaräjäytyksen etuja maan pinnalla tapahtuvaan laukaisuun verrattuna: *Maassa kuluisi pommin tehosta suurin osa hukkaan, sillä räjähdysten synnyttämiseksi pommin olisi kuumennettava nyt kiinteä maa kaasumaisek-*

si...laajat alueet tuhoutuvat mutta lujat betonirakennelmat ja maanalaiset suojat säilyisivät. Olennaista on sekin, että ihmiset puuttuvat jälleen diskurssista kokonaan, ja puhe on vain rakennusten säilymisestä, ei ihmisten henkiinjäämisestä.

Diskurssin representaatio pommista on täten korostuneen neutraali. Atomiasien olemassaolon tai käytön oikeutukseen ei oteta kantaa, eikä diskurssi spekuloi tai esitä arvailuja siitä, millaisia vaikutuksia atomipommin keksimisellä on tulevaisuuden kannalta. Diskurssi ei kyseenalaista pommin olemassaolon oikeutusta tai pohdi, mitä sille olisi jatkossa tehtävä. Pommi ei ole uhka tai ongelma, se vain on. Atomiasia kohtaan tunnetun pelon näkökulmasta diskurssi toimii tehokkaana hillitsijänä. Kyse ei olekaan mistään – Heinz Haberin *Our Friend the Atom* kielikuvaa lainatakseni – maagisesta pullon hengestä, vaan yksinkertaisesti vuosien aikana tehdyn tutkimustyön lopputuloksesta. Pommin mystinen puoli kutistuu kun käy ilmi, että se on lopulta keksintö muiden joukossa, joka nyt vaikuttaa suunnattoman voimalliselta, mutta joka kenties tulevaisuudessa on auttamattoman antiikkinen. Paniikkiin ei ole aihetta, sillä onhan aina ollut niin, että uutta asetta seuraa uusi puolustautumiskeino:

Domein [Japanin tietotoimisto] mukaan sellaiset ”tuhoavat taktiikat” eivät voi olla loputtoman kauan menestyksekkäitä, koska ”sotahistoria kertoo, että uusi ase, olipa se kuinka tehokas tahansa, menettää aikanaan voimansa kun vastapuoli keksii keinot sen vaikutusten nollaamiseksi”. (Japan keeps people in dark on nature of new scourge, NYT 8.8.1945)

Atomifissio, vaikka onkin selkeästi sodan suurin keksintö, on vain yksi monista teknologisista kehitysaskeleista, joista jokainen on niin häikäisevä, että ansaitsisi luonnehdinnan ”vallankumouksellinen”. Pommit jotka pudotettiin Hiroshimaan ja Nagasakiin olivat historian ensimmäiset ja sen vuoksi yllätys lisäsi määräämättömän paljon niiden vaikutuksia. Molemmille kaupungeille aiheutui kauheaa vahinkoa, mutta kumpikaan ei tuhoutunut täydellisesti. Atomipommin tuhosäde - niin järjestyttävä kuin se onkin - on rajallinen ja sitä sädetä näyttävät hieman rajoittavan tai ainakin hillitsevän mät ja vuoret. Syvällä maan sisässä olevat pommisuojaat saattaisivat kestää iskun. (A full re-study of our national defense needed, NYT 13.8.1945)

Tieteellisen keksinnön diskurssia esiintyy aineistossa useimmiten taustajutuissa ja artikkeleissa, joissa olennaisinta on nimenomaan informointi siitä, miten pommi toimii. Nämä artikkelit ovat asiantuntijoiden tai joskus myös toimittajien itsensä kirjoittamia, ja niissä pommin ominaisuuksia, toimintaperiaatteita sekä syntyhistoriaa selostetaan perinpohjaisesti. Uutisjutuissa diskurssi on harvinainen. Kovin yllättävää ei ole, että diskurssissa puhuvat ehdottomasti eniten tiedemiehet. Heidän lisäksi diskurssia käyttävät toimittajat, mutta vain satunnaisesti.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset toisen otoksen aikana

Tieteellisen keksinnön diskurssissa ei myöhempien otosten aikana enää tapahdu olennaisia sisäisiä muutoksia. On kuitenkin muistettava, että diskurssia esiintyy myöhempien otosten aineistossa enää erittäin harvakseltaan, joten mahdollisia muutoksia olisi äärimmäisen vaikea edes havaita. Selkeimmin diskurssi on näkyvässä toisen otoksen aineistossa, jossa se on säilynyt pääpiirteittäin muuttumattomana. Atomipommi representoituu yhä tieteelliseksi keksin-

nöksi, jonka toimintaa pyritään selittämään nimenomaan tieteen näkökulmasta ja tieteen kielellä. Toisen otoksen aikana tämä informointi keskittyy etenkin siihen, millä tavalla atomipommin räjäytys voidaan havaita. Jälleen kerran diskurssi vyöryttää lukijan eteen suuren määrän teknistä erikoissanastoa ja jargonia:

Parhaat todisteet atomiräjähdyksestä missä tahansa maailmassa saadaan geigermitareiden avulla, jotka ovat erittäin herkkiä laitteita, eivätkä vain kerro radioaktiivisuuden läsnäolosta vaan myös sen voimakkuudesta. Ilmakehässä on aina tietty määrä radioaktiivisuutta, jotka geigermittari havaitsee. Atomipommin räjäytys vastaa satojen, jopa tuhansien radiumtonnien luovuttamaa radioaktiivisuutta. Geigermittarit tuhansien mailien päässä rekisteröivät tämän suunnattoman säteilymäärän. Atomitai tarkemmin sanottuna ydinräjähdys vapauttaa kahdenlaista säteilyä. Toinen koostuu superröntgensäteistä. Nämä ottavat salaman muodon: ne välähtävät hetkeksi ja häviävät sitten. Toinen radioaktiivisuustyyppi syntyy atomipommissa käytetyn uraani-235:n tai plutoniumatomeiden hajoamistuotteista. Nämä fission tuotokset koostuvat yli sadasta radioaktiivisesta aineesta jotka kohoavat jättiläismäisenä sienipilvenä noin 50 000 tai 60 000 jalan korkeuteen. (Soviet achievement ahead of predictions by 3 years, NYT 24.9.1949)

Pommin keksimiseen diskurssissa suhtaudutaan yhä tyynesti. Aivan kuten vuonna 1945, myös nyt pommi kuvataan tieteellisen kehityskulun luonnolliseksi lopputulokseksi. Tästä seuraa, ettei diskurssissa Neuvostoliiton pommin räjäyttämistä pidetä mitenkään ennalta arvaamattomana tapahtumana, vaan askeleena joka olisi otettu joka tapauksessa ennemmin tai myöhemmin, koska pommin valmistustapa on pitkään tiedetty *ympäri maailmaa*:

Toisen maailmansodan aattoon 1939 mennessä tiedemiehet ympäri maailmaa tiesivät jo suurimman osan perusasioista ydinenergian vapauttamiseksi. (Explosion! NYT 25.9.1949)

[kenraali Walter Bedell Smith:] "Koska neuvostotiede vastaa tasoltaan mitä tahansa muuta maailmassa, ei ollut mitään syytä uskoa, että atomipommin saaminen sen omistukseen viivästyisi pitkään." (10-year edge seen for US on A-bomb, NYT 27.9.1949)

Näin ollen pommikokeen ei olisi pitänyt tulla kenellekään yllätyksenä, sillä sitä olivat ennakoineet niin poliitikot kuin tutkijatkin. Tällaisia esityksiä luodaan etenkin seuraavissa lainauksissa. Olennaisia kohtia ovat ensimmäisen lainauksen *oli jo varmaa, että muut maat voivat myös oppia valmistamaan uutta voimaa* ja vähän myöhemmin *tämän mahdollisuuden olemme aina ottaneet huomioon*. Esitystä voimistavat sellaisten vahvistussanojen kuten *varmaa* ja *aina* käyttö. Suoremmin asia ilmaistaan lainauksista jälkimmäisessä, jossa katsotaan, että Neuvostoliiton kokeesta hämmästyminen olisi jopa täysin perusteetonta, sillä *ei ole mitään pätevää syytä yllättyä tästä kehityksestä*:

[Presidentti Harry] Truman sanoi antamassaan lausunnossa, että atomienergian ensi kertaa esiinnyttyä maailmanhistoriassa oli jo varmaa, että muut maat voivat myös oppia valmistamaan uutta voimaa. - - Truman korosti, että hän oli melkein neljä vuotta sitten sanonut olevan tunnettua, kuinka atomipommi periaatteellisesti rakennetaan. Hän sanoi maininneensa myös marraskuussa 1945, että yksikään maa ei voi omata yksinoikeutta atomipommiin. - - "Aina atomienergian ensimmäisestä esiintymisestä lähtien oli selvää, että muutkin kansakunnat pystyvät sen valmistukseen.

Tämän mahdollisuuden olemme aina ottaneet huomioon.” (Atomiräjähdyks N-liitossa USA ja Englanti varpaillaan, HS 24.9.1949)

Jos oletamme, kuten meidän pitäisi, että tieto atomiräjähdyksestä Venäjällä tarkoittaa, että maalla on jo tai on pian atomiase, ei ole mitään pätevää syytä yllättyä tästä kehityksestä, paitsi se, että se tuli hieman aiemmin (ehkä kolme vuotta aiemmin) kuin useimmat parhaista asiantuntijoista ennustivat. - - Oli selvä johtopäätös (kuten osaavat tiedemiehet ovat meille toistuvasti kertoneet), että ennemmin tai myöhemmin venäläiset kykenisivät saavuttamaan atomifission. (Russia and the bomb, NYT 24.9.1949)

Helsingin Sanomissa tälle ”luonnolliselle kehityskululle” haetaan kotoista ja tuttua esimerkkiä toisesta naapurimaastamme Ruotsista ja huomautetaan, että sekin voisi halutessaan valmistaa atomipommin. Näin alleviivataan sitä, ettei Neuvostoliiton ydinkoe ollut mitenkään poikkeuksellinen tapaus, vaan samaan suoritukseen kykenisivät monet muutkin maat, kunhan muutamat tekniset pulmat saadaan ratkaistuksi:

Ruotsin iltapäivälehdet kirjoittavat tänään Ruotsin atomipommisuunnitelmista. Niinpä huomautetaan, että atomipommin valmistuksen keksiminen on enää vain ajankysymys Ruotsissakin. Periaatteessa on tehtävä jo selvillä, joten kysymyksen ratkaisu riippuu enää puhtaasti käytännöllisistä suunnitelmista. Tärkeimpiä kompastuskiviä on, miten saada hankituksi tarpeeksi runsaita määriä urania maahan. (Atomipommin keksiminen Ruotsissa vain ajankysymys, HS 25.9.1949)

Diskurssissa pommia ei siis edelleenkään esitetä uhkana tai ongelmana, vaan siihen suhtaudutaan – kirjaimellisesti – tieteellisen neutraalisti ja ulkopuolisesti. Diskurssiin ei kuulu pommin laajempien yhteiskunnallisten tai poliittisten vaikutusten pohtiminen, vaan siinä pyritään vain informoimaan pommin ominaisuuksista ja selittämään atomipommin toimintaperiaatteita ottamatta kantaa siihen, onko pommi hyvä vai huono asia tai mitä seurauksia se aiheuttaa. Diskurssi informoi, ei spekuloi. Se toimiikin tehokkaana pelon hillitsijänä. Sen mukaan Neuvostoliiton atomikoe ei merkitse kuin yhtä teknistä kehityskaskelta muiden joukossa. Se olisi otettu joka tapauksessa joskus, ja vaikka se saattoi tulla hieman ennakoitua aikaisemmin, ei siitä ole kenenkään syytä huolestua.

Diskurssi esiintyi vielä ensimmäisessä otoksen aineistossa etupäässä pitkähköissä atomipommin syntyhistoriaa ja toimintatapaa kartoittavissa taustajutuissa, mutta toisessa otoksessa se saa paljon tilaa myös tavallisissa uutisjutuissa. Tämä lienee osin seurausta siitä, että diskurssi ei ole enää leimallisesti vain tiedemiesten käyttämä, vaan myös poliitikot ovat omaksuneet sen. Joskin poliitikot korostavat puheissaan ensisijaisesti pommia tieteen kehityskulun tuloksena, ja varsinainen tieteellinen selittäminen jätetään tiedemiehille tai sitten heidän tietojaan omissa teksteissään siteeraaville toimittajille.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset myöhempien otosten aikana

Koska diskurssi esiintyy kahden ensimmäisen otoksen jälkeen aineistossa vain satunnaisesti, olen päättänyt niputtamaan loppujen neljän otoksen päähavainnot yhteen. Diskurssi ei siis ole hävinnyt näkyvistä, vaan siitä on havaittavissa merkkejä kaikissa loppuissakin otoksissa, mutta selvästi fragmentaarisemmin

kuin aiemmin. Sen luonteessa ei tapahdu muutoksia (ja sellaisten huomaaminen vähäisistä näytteistä olisikin hankalaa), vaan diskurssi täyttää edelleen informointitehtäväänsä atomiaseiden teknisistä ja tieteellisistä ominaisuuksista ja esittää kohteensa korostetun neutraalisti. Otoksesta toiseen tapahtuu tietenkin vaihteluita siinä, mikä pommin tieteellis-teknisistä piirteistä kohotetaan hallitsevimaksi. Kuuban ohjuskriisin aikaan 1962 diskurssissa keskitytään luonnollisesti ydinohjusten ominaisuuksiin, kuten kantamiin ja voimakkuuksiin.

Yhdysvalloilla uskotaan olevan Turkissa noin 30 keskimatkan ballistista ohjusta - - Turkkiin sijoitettiin Jupiter-ohjuksia. Englannissa on 60 keskimatkan kantavaa Thor-ohjusta. - - Ilmavoimien kehittämä Thor ja armeijan kehittämä Jupiter toimivat saman rakettimoottorin voimalla. Niiden kantamatka on 1 500 meripeninkulmaa eli lähes 3 000 km. Ohjukset maksavat noin miljoona dollaria kappale ja niitä pidetään varsin hankalina käsitellä myöhemmin kehitettyjen kiinteää polttoainetta käyttävien ohjusten rinnalla. Kummankin polttoaineena on nestemäinen happi. (Turkissa lienee 30 USAn ohjusta, HS 28.10.1962)

Kuubaan sijoitettujen venäläisten keskimatkan ohjusten uskotaan kykenevän kantamaan 800 kg painoisen ydinpanoksen, joka on voimakkuudeltaan 20 kilotonnin ja yhden megatonnin välillä, kertoo lentokoneiteollisuuden aikakauslehti Aviation Daily. 20 kilotonnia vastaan 20 000 tonnia trotyliä, megatonni miljoonaa trotyltonnia. Aviation Daily - -selitti, että Kuubasta tavatut ballistiset keskimatkan ohjukset olisivat venäläistä T-4 tyyppiä, joka on parannettu ja pienempi muunnelma T-2 ohjuksesta. Lehden kertoman mukaan T-4 on noin 53 jalkaa (16 metriä) pitkä. (Kuuban ohjustyyppjä, HS 28.10.1962)

Diskurssille ominainen neutraalius on lainauksissa silmiinpistävää. Aseista ja niiden voimakkuuksista puhutaan kuin selostettaisiin vaikkapa henkilöautojen tai kodinkoneiden ominaisuuksia: *kantomatka on 1 500 meripeninkulmaa eli lähes 3000 km; ohjukset maksavat noin miljoona dollaria kappale; 800 kg painoinen ydinpanos, joka on voimakkuudeltaan 20 kilotonnin ja yhden megatonnin välillä.* Toisin kuin tuhoavan aseiden (tai tehokkaan aseiden) diskurssissa, megatonnit jäävät vain teknisiksi yksityiskohdiksi, joilla ei ole seurauksia reaali maailmassa. Ne eivät aiheuta tuhoa ja kärsimystä, vaan ovat vain numeroina luettelossa kuin myyntikuvastossa ikään.

Neljännessä otoksessa 1974 diskurssissa tärkeintä on sen selvittäminen, millä tavoin Intian kehittämä pommi tieteellisessä ja/tai teknisessä mielessä toimii. Diskurssissa ei puututa Intian atomipommin käytön tai edes sen kehittämisen mahdollisiin seurauksiin vaan keskitytään teknisiin yksityiskohtiin ja pommin sisällä vaikuttavien mekanismien esittelemiseen:

Analyytikon mukaan imploosiomenetelmässä pommin raaka-aineen osat pidetään erillään pyöreässä säiliössä. Kemiallinen sytytin tuo ne yhteen, jolloin muodostuu kriittinen massa, jota tarvitaan ydinlaitteen räjähtämiseksi. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

Juttuaineistossa on havaittavissa viitteitä diskurssissa alkupään otoksissa näkyvästi esiintyneestä piirteestä selittää aseiden synty normaalin tieteen kehityskulun tuloksena. Intian koetta ei pidetä kovin hääppöisenä tai yllätyksellisenä, vaan tarpeeksi kehittynyt maa sellaiseen kyllä halutessaan pystyisi, aivan kuten Neuvostoliitto vuonna 1949:

Ydinaseeseen tarvitaan kaksi tai useampia palasia joko plutonium 239:ää tai uraani 235:tä – Intia ilmeisesti hankki plutoniuminsa maan ydinvoimaohjelmasta – sekä kemiallinen räjähdyslaite ja laaja suojaus- ja valvontalaitteisto, joka on melko monimutkainen mutta useimpien teollistuneiden maiden ulottuvilla. (Who's next in atom club? NYT 26.5.1974)

Intian ja Pakistanin vastavuoroisista ydinkokeista 1998 puhuttaessa diskurssin pääpaino on jälleen yksinomaan ydinaseen tieteellisen toimintaperiaatteen avaamisessa. Siinä käytetään diskurssille tyypillisesti erittäin teknistä kieltä ja runsaasti tieteen termistöä, kuten seuraavissa lainauksissa näkyvät *isotooppi*, *vetypolttoaine*, *fuusioituminen* ja niin edelleen. Ja yhä edelleen räjähdysten seuraaminen päättyy siihen hetkeen, kun laukaisukoneisto on tehnyt tehtävänsä ja ketjureaktio pääsee valloilleen. Millaisia seurauksia *titaanisista räjähdyksistä* tai *atomin sydämeen sidotun energian vapautumisesta* on, ei kuulu diskurssiin. Olen-naista on tieteellinen toteutus ja tieteellisten pulmien ratkominen, kuten jälkimmäisessä lainauksessa nähdään. Vetypommin kehittäminen on *läpimurto*, samalla tavalla kuin atomipommin keksiminen aiemmin oli tietyn probleeman ratkaisemista:

Termi ”lämpöydin” tarkoittaa, että sytytykseen tarvitaan valtavaa kuumuutta, tyyppillisesti yhtä kuumaa kuin auringon pinta. Atomipommit taas toimivat huoneenlämmössä. Lämpöydinkokeita tehdään silloin, kun atomipommi räjäytetään, jotta saataisiin hirvittävä kuumuus, mitä puolestaan käytetään yhdistämään toisiinsa vedyn isotooppeja, jotka puolestaan vapauttavat vielä enemmän energiaa kuin on sidottuna atomin sydämeen. (Underground test suggests India seeks to make a variety of nuclear warheads, NYT 14.5.1998)

Aseistuksessa lämpöydin on epämääräinen termi. Se voi viitata pieneen atomipommiin, joka polttaa hieman vetypolttoainetta nostaakseen räjähdysvoimaansa jopa kymmenkertaiseksi tai sitten aitoon vetypommiin, joka voi olla satoja tai tuhansia kertoja voimakkaampi. Ensimmäisessä lämpöydinmetodissa pienen atomipommin ydin täytetään vetypolttoaineella. Toisessa tavassa salaisuus on valjastaa käyttöön räjähtävän atomipommin säteily ja käyttää sitä lähellä olevan vetypolttoaineen tiivistämiseen ja kuumentamiseen, ja näin käynnistää vedyn fuusioituminen heliumiksi. Lämpimurron tässä kuumentamisessa tekivät vetypommin isät Stanislav Ulam ja Edward Teller vuonna 1951. Ratkaisu oli monimutkaisista aineista tehty vaippa, joka sekunnin murto-osaksi keskitti atomipommin säteilyn vetypolttoaineeseen, ennen kuin koko järjestelmä katosi titaanisessa räjähdyksessä. (Experts greet India's h-bomb with suspicion, NYT 19.5.1998)

Yhteenveto

Tieteellisen keksinnön diskurssi luo kaikista aineiston diskursseista neutraaleimpia esityksiä atomiaseista. Diskurssi nimittää kohdettaan korostetun neutraalein ilmaisin, välttää tunnepitoisia sanoja eikä ota kantaa atomipommiin puolesta tai vastaan. Diskurssin tulkintakehyksessä atomiaseet ovat ensisijaisesti tieteellisiä keksintöjä, tiedemiesten laboratorioissaan tekemiä laitteita, jotka toimivat tieteellisten lakien mukaan. Diskurssi pyrkii ensisijaisesti selvittämään, millä tavalla aseet rakentuvat, millaiset mekanismit pommin sisällä vaikuttavat, ja mitä räjähdysketkellä tapahtuu. Tähän diskurssin kiinnostus aiheuttaa kohtaan sitten loppuukin. Siinä ei pohdita aseiden aiheuttamia tuhoja eikä mietitä, millaisia vaikutuksia atomiaseiden kehittämisellä tai olemassaololla jo sinällään voisi olla. Inhimillinen kärsimys puuttuu aivan samalla tavoin kuin tehokkaan

aseen diskurssista. Tämän vuoksi aseista ei muodostu sen paremmin ongelmaa kuin uhkaakaan. Pommit ovat olemassa siinä missä kaikki muutkin tieteelliset keksinnöt ja kehittyvät samojen lakien mukaisesti.

Sen sijaan diskurssi kylläkin antaa atomiaseille samantyyppistä väistämättömyyden leimaa kuin tuhoavan aseiden diskurssi, joskin eri keinoja käyttäen. Tuhoavan aseiden diskurssissa kohtalonomaisuus muodostui sen seurauksena, että atomipommeja kuvattiin niin suunnattoman voimakkaiksi ja likipitään jumalallisiksi hävittäjiksi, ettei ihmisellä ole juuri mahdollisuuksia niitä vastustaa. Nyt samankaltaiseen lopputulokseen päädytään alleviivaamalla atomiaseiden paikkaa aseiden ”luonnollisessa” kehityksessä eli vertaamalla sitä luonnossa tapahtuvaan lajien evoluutioon. Koska evoluutio on väistämätön tosiseikka, niin yhtä lailla väistämättömäksi konstruoituu atomiaseiden kehittäminen, ja sen myötä osin myös niiden käyttäminen.

Kuten diskurssin nimestä voi jo päätellä, käyttävät sitä ehdottomasti useimmiten tiedemiehet. Ensimmäisessä otoksessa diskurssi on lähestulkoon heidän yksinoikeutensa, vaikkakin toimittajat myös jonkin verran diskurssissa puhuvat. Toisen otoksen aikana lähteet monipuolistuvat, kun myös poliitikot ottavat diskurssin käyttöönsä. Tiedemiesten ykkösasema ei kuitenkaan missään vaiheessa ole uhattuna. Atomipommi asemoituukin diskurssissa lähinnä tiedemiesten omaisuudeksi, ovathan he tämän keksinnön tehneet. Samaa korostaa se seikka, että vaikka diskurssi pyrkii selvittämään pommin toimintaperiaatteita lukijoille, jää se vaikeahkon kielen takia sittenkin etäiseksi ja hankalasti ymmärrettäväksi. Se ei ole mikään ihmisjärjelle käsittämätön voima, mutta sen täydellinen ymmärtäminen vaatii silti korkeaa koulutusta ja oppineisuutta, jota on tieteen edustajilla. (ks. toimijoiden jakautumisesta luku 6.)

5.4 Suuren saavutuksen diskurssi: ”Herkuleaaninen ponnistus”

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
P-----	P-----	X-----	S-----	X-----	S-----

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=ei havaittavissa)

Suuren saavutuksen diskurssiksi nimetty ydinaseiden representaatiotapa on havaittavissa hyvin vahvana kahdessa ensimmäisessä otoksessa. Tämän jälkeen se menettää sekä näkyvyyttään että voimaansa. Neljännessä sekä kuudennessa otoksessa se lasketaan enää sekundaaristen joukkoon, ja kolmannessa ja viidennessä se ei ole ollenkaan havaittavissa.

Rakenteensa puolesta diskurssi säilyy koko tutkimuksen aikajänteen ajan hyvin samankaltaisena. Diskurssi kokee otosten välillä joitakin lieviä muutoksia, selvimät näistä neljänteen otokseen tultaessa. Ne eivät kuitenkaan ole niin merkittäviä, että niiden voisi katsoa tarkoittavan diskurssin muuttumista toiseksi tai kokonaan uuden diskurssin syntymistä. Diskurssi tuottaa ydinaseista

selkeimmin positiivisia representaatioita verrattuna muihin analyysissä havaittuihin diskursseihin.

Diskurssin synty ja kehittyminen ensimmäisen otoksen aikana

Suuren saavutuksen diskurssi representoi atomipommin mittavan ja vaativan työnteon onnistuneeksi lopputulokseksi. Ydinaseen valmistaminen esitetään siinä valtavaksi urakaksi, joka ei olisi onnistunut ilman suuria panostuksia ja monenlaisten ihmisryhmien uurastamista. Työn suuruusluokkaa korostetaan kuvailemalla sitä mytologisväritteisin tavoin, esimerkiksi *herkuleaaniseksi* tai *titaaniseksi ponnistukseksi*. Aivan kuten tieteellisen keksinnön diskurssissa, myös tässä diskurssissa pääpaino on siinä kehityksessä, joka on johtanut pommin syntymiseen. Ero muodostuu siinä, ettei suuren saavutuksen diskurssissa olennaista ole tieteellisten faktojen tai pommin toimintamekanismien esitleminen, vaan se työ, mikä aseiden valmistamisen eteen on tehty.

Tehtävän massiivisuutta korostetaan esittelemällä yksityiskohtaisesti, kuinka valtavia tehtaita ja muita teollisuuslaitoksia pystytettiin pommin valmistamista varten. Tyypillistä on vaikuttavien lukujen luetteleminen, hieman tehokkaan aseiden diskurssin tapaan. Alla olevista lainauksista nähdään, miten lukumassat saavat atomipommin valmistamistehtävän näyttämään todella suunnattomalta: *yli 100 000 ihmistä, kaksi miljardia dollaria, 13 supermarketia, 1,2 miljoonaa hehtaaria, 35 000 miestä:*

Sotaministeriö paljasti tänään, miten kolme ”piilotettua” kaupunkia, joissa asuu yli 100 000 ihmistä, ponnahtivat esiin kahden miljardin dollarin atomipommi-projektin myötä, miten he tekivät työtään tietämättä mistä oli kyse, ja kuinka he pitivät sodan suurimman salaisuuden. Yksi näistä, Oak Ridge, sijaitsee paikalla, jossa maata olivat pilkuttaneet vain pienet maatilat ja tammet ja männyt, mutta nyt se on Tennesseen viidenneksi suurin kaupunki. Sen väkiluku on 75 000, siellä on 13 supermarketia, yhdeksän apteekkia ja seitsemän teatteria. Toinen 7 000 asukkaan kaupunki rakennettiin turvallisuussyistä ja eristämisen vuoksi New Mexicoon. Kolmas, nimeltään Richmond Village, majoittaa 17 000 miestä naista ja lasta Columbiajoen rannoilla Washingtonin osavaltiossa. (Atom bombs made in 3 hidden cities, NYT 7.8.1945)

Eräs maailman ihmeellisimmistä kaupungeista on perustettu ainoastaan valmistamaan atoomipommeja. Paikalla ei 36 kuukautta sitten ollut mitään muuta kuin pieniä talonpoikaistaloja, mutta nyt elää ja työskentelee suuri joukko ihmisiä salaisessa Oak Ridgen kaupungissa Tennesseessä. Salanimen Manhattan Engineer District varjossa se on kasvanut ja muodostunut suuruudeltaan Tennesseen viidenneksi kaupungiksi. - Jättiläismäinen alue käsittää 1,2 miljoonaa hehtaaria Bentonin, Yakiman ja Grantin kreivikunnissa. - yhteensä otteeseen siellä työskenteli lähes 35 000 miestä, mutta sittemmin heidän lukumääränsä väheni 17 000:een. (Kokonainen tehdasyhdyskunta rakensi pommeja, HS 8.8.1945)

Saavutuksen ainutlaatuisuutta alleviivataan vielä muistuttamalla, että kyse oli mittavan urakan lisäksi *kilpajuoksusta* tai *epätoivoisesta kisasta*. Pommia tavoittelivat kaikkiin voimin monet muutkin, etenkin saksalaiset, mutta he eivät onnistuneet:

He kertoivat intensiivisen draamatarinan, jonka juonteet ulottuvat Euroopan moniin kolkkiin, joissa sekä saksalaiset että liittoutuneiden tiedemiehet olivat mukana epätoivoisessa kisassa atomin salaisuuksien selvittämiseksi ja niiden saamiseksi hallintaan. Se kertoi pitkistä kamppailuista harvinaisen alkuaineen tuottamiseksi, mikä

toimii uuden voiman raaka-aineena - uraanin muodon nimeltään U-235. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

Hitlerin henkilökohtaisesta käskystä ponnisti Saksan tiedemiesten parhaimmisto kaikki voimansa atoomipommin salaisuuden ratkaisemiseksi. (Saksan tiedemiehet tekivät kaikkensa, HS 9.8.1945)

Saksalaiset yrittivät epätoivoisesti kerätä tiedonmurusia. He epäonnistuivat. Vastapainoksi liittoutuneiden tiedusteluviranomaiset, maanalaiset vastarintaliikkeet etenkin Norjassa, RAF ja kahdeksas ilma-armeija kävivät tasaista ja tehokasta sotaa kaikkia saksalaisten yrityksiä vastaan. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

Diskurssissa näkyvään asemaan nostetaan luonnollisesti myös tämän suuren työn tekijät. Heidän panostuksiaan esitellään laajasti ja heille jaetaan varauksentonta tunnustusta. Kaikkien työhön osallistuneiden katsotaan tehneen tärkeää työtä ja joskus uhrauksiakin päämäärän saavuttamiseksi. Erityisesti korostetaan tiedemiesten roolia. Heidän katsotaan olleen ratkaisevassa asemassa tässä kilpajuoksussa, mikä näkyy osuvasti siinä, että käytyä kisaa nimitetään useaan otteeseen *laboratorioiden taisteluksi*, jonka tiedemiehet *voittivat*:

Lopun tarinasta tiedämme. Alkoi se, mitä [Yhdysvaltain sota-] ministeri [Henry] Stimson kutsuu "laboratorioiden taisteluksi". Saksa olisi saattanut voittaa sen, jos maan laboratorioita ja teollisuuslaitoksia ei olisi pommitettu. Oikeastaan sen voittivat tiedemiehet, jotka olivat pääasiassa amerikkalaisia ja brittiläisiä, mutta joiden joukossa olivat myös tanskalainen Niels Bohr, italialainen pakolainen Enrico Fermi ja myös pakolaisia muista maista. (The atom engine: how soon it will be? NYT 19.8.1945)

Laboratorioiden taistelu oli yhtä kiivas kuin maa-meri ja ilmavoimien käymä taistelu, mutta "voitimme laboratorioiden taistelun kuten voitimme myös muut taistelut". - - Vuoden 1940 alussa Yhdysvallat ja Iso-Britannia keräsivät yhteen sen tieteellisen tietomäärän, joka voitiin käyttää sotaa varten, ja tällä toimenpiteellä on ollut korvaamaton osuus useisiin voittoihimme. Amerikkalaiset ja brittiläiset tiedemiehet aloittivat yhteisvoimin kilpajuoksun keksintöjen alalla saksalaisten kanssa. Japania odottaa sellainen sade, jollaista ei ole koskaan nähty, HS 7.8.1945)

Tiedemiehet eivät diskurssin mukaan olisi selvinneet tästä työstä yksinään, vaan siihen osallistuivat monet muut ryhmät omalla panoksellaan. Ensimmäisessä otoksessa näkyvästi ovat esillä tehdastyöntekijät ja heidän ammattiliittonsa. Heidän kerrottiin olleen valmiit tinkimään jopa omista eduistaan ja työskentelemään projektissa, jonka luonteesta heillä ei edes ollut täyttä tietoa, ja vaikka työ oli mm. *viheliäistä, likaista ja vaarallista*. Työntekijöistä välittyikin diskurssissa kuva pyyteettöminä työn sankareina, joissa voi havaita jopa ripauksen stahanovilaisuutta:

Keinot, joilla ratkaistiin lähes käsittämättömät työ- ja työvoimapulmat, jotka liittyivät atoomipommiin, esiteltiin tänään sotaministeriön lausunnossa, jossa annettiin tunnustusta kansallisille ammattiliitoille ja niiden jäsenyhdistyksille tärkeästä työstä tehtävän onnistumisesta. - - "Ammattiliitot, Sotatyövoimakomission ja Manhattan Districtin johtajat lyöttäytyivät yhteen pystyäkseen turvaamaan ajoittain mahdottomalta näyttäneen työvoiman riittävän tarjonnan", lausunnossa lisättiin. - - Monessa tapauksessa rakennusalan liitot tinkivät etuisuuksistaan, jotta työ saataisiin valmiiksi ajallaan. (Army hails labor on bomb, NYT 7.8.1945)

Higgins ylistää työntekijöitä [otsikko] Sanoo pommintekijöiden työtehtävien olleen viheliäisiä, likaisia ja vaarallisia. [alaotsikko] - - Laajasti tunnettu amfibioajoneuvojen valmistaja paljasti, että noin 2 500 työntekijää, joita hän nimitti sankareiksi ja sankarittariksi, työskentelivät 18 kk ajan tehtaalla Higginsissä, projektissa, joka oli niin salainen, ettei kukaan heistä tiennyt, mitä he ovat tekemässä. (Higgins praises workers, NYT 7.8.1945)

Oma tärkeä roolinsa oli tietenkin myös niillä *rohkeilla* sotilailla, jotka organisoiivat pommihankkeen ja jotka veivät mittavan projektin päätökseen pudottamalla pommit Hiroshimaan ja Nagasakiin. Aitojen sankareiden tapaan he eivät kuitenkaan lähteneet leveilemään teollaan, vaan täyttivät tehtävänsä tarkasti ja velvollisuudentuntoisesti, *ilman sankarillisia elkeitä tai tarpeetonta sanahelinää*. Seuraavista lainauksista jälkimmäisessä huomionarvoinen kohta on myös atomipommin räjähdys nimeäminen *hankkeen onnistuneeksi kliimaksi*. Pommin räjähtäminen ei siis ole pelottava vaan toivottu tapahtuma:

Se oli tarina, jonka kertoivat eilen ne rohkeat miehet, jotka olivat vastuussa tämän valtaisan tuhoaseen ensimmäisestä käytöstä. He olivat kapteeni Parsons - - ja eversti Tibbets, Miamiasta, Enola Gayn pilotti, koneen, joka sai nimensä Tibbetsin 57-vuotiaalta äidiltä, joka myös asuu Miamiassa. - - Kapteeni Parsons - - ja eversti Tibbets - - yksinkertaisesti raportoivat työstä, joka oli tehty ilman sankarillisia elkeitä tai tarpeetonta sanahelinää. (Atomic bomb wiped out 60% of Hiroshima, NYT 8.8.1945)

- - neljänneksi vuoden 1918 West Pointin ryhmässä sijoittuneen kenraalimajuri Leslie R. Grovesin johdolla sotaministeriö kokosi loisteliaan ryhmän tiedemiehiä, insinöörejä ja organisoijia eri puolilta maata ohjaamaan atomipommihankkeen onnistuneeseen kliimaksiinsa. (West pointer led atom-bomb staff, NYT 7.8.1945)

Sivurooleissa tässä tarinassa olivat mm. poliisit ja toimittajat, mutta heidänkin panoksensa tuodaan esiin, sillä se vielä lisää työn kokonaisvaltaisuutta. Virkavalta huolehti siitä, etteivät viholliset kyenneet soluttautumaan salaiseen projektiin varastamaan tietoja. Heidän urakkansa suuruutta korostetaan - taas kerran - luettelemalla huimia lukuja:

FBI tutki 269 303 hakijan sormenjäljet "Manhattan District" -projektia varten ja havaitsi että näistä 31 223 henkilöllä oli rikosrekisteri, joka armeijan on syytä tutkia, tiedottaja kertoi. Lisäksi FBI tutki kaikki henkilöt, jotka olivat mukana atomipommin kehitystyössä. (All foreign sabotage of atomic bomb foiled, NYT 9.8.1945)

Toimittajat puolestaan hillitsivät itsensä ja pitivät suunsa supussa pommiin liittyvissä asioissa jopa ilman suoraa sensuuria, mistä heille annetaan varauksetonta kiitosta:

Price ylistää lehdistöä ja radiota epävirallisesta sensuurista - sanoo vuotojen olleen harvassa [otsikko] - - sensuuriviraston johtaja Byron Price sanoi tänään atomipommin eteen tehdyn työn olleen sodan parhaiten pidetty salaisuus. Tästä hän antoi erityiskiitokset sanomalehdille, radioasemille, aikakauslehdille ja kirjankustantajille: "Tulokset salailusta, johon sanomalehdet ja radioasemat ovat suostuneet, ovat riittävä vastaus kaikille, jotka uskovat, ettei vapaaehtoinen sensuuri voi toimia." (Atomic bomb held best-kept secret, NYT 9.8.1945)

Diskurssin tavalla nostaa esiin likipitään kaikkien mahdollisten yhteiskuntaryhmien osuus projektin onnistumiselle on mielenkiintoinen seuraus: atomi-

pommi ei asemoidu yksiselitteisesti minkään tietyn ryhmän, kuten tiedemiesten (vrt. tieteellisen keksinnön diskurssi) tai sotilaiden (tehokkaan aseiden diskurssi) haltuun, vaan siitä tulee ikään kuin koko kansakunnan yhteistä omaisuutta. Voidaan siis sanoa, että suhtautuminen pommia koskevaan vallankäyttöön on demokraattisempaa kuin muissa diskursseissa.

Tästä kaikesta seurauksena on, että diskurssissa pommista muokkautuu kuva kaikkien yhteisenä suurena saavutuksena, jota ei pidä pelätä tai vihata, vaan josta on syytä olla ylpeä: onhan se *tieteen historian suurin saavutus* ja *herkuleaanisen ponnistuksen kulminaatio*. Tulosten arvoa kohottaa se, että on saavutettu jotakin sellaista, mitä kenelläkään muulla ei ole, sillä *ei edes Venäjä tiedä prosessia*:

”Mitä nyt on saatu aikaan”, hän [Truman] sanoi, ”on organisoidun tieteen historian suurin saavutus.” - - Ministeri Stimson kutsui atomipommia ”tieteen ja teollisuuden vuosien mittaisen herkuleaanisen ponnistuksen kulminaatioksi, joka tehtiin yhteistyössä sotilasviranomaisten kanssa”. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

Se on ase jonka kehittivät demokraattisten kansakuntien tieteelliset aivot saksalaisten pioneeritutkijoiden, kuten Albert Einsteinin, Lise Meitnerin ja muiden, jotka Hitler hylkäsi heidän ei-arjalaisuutensa takia, ratkaisevalla avulla. Hankkeen käynnistivät demokraattiset valtiot USA, Kanada ja Britannia. Ei edes Venäjä tiedä kaavaa tai prosessia, jolla luonnon voimakkain salaisuus on saatettu ihmisen käyttöön. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

Kaikkiaan diskurssissa luotu kuva atomipommista on hyvin myönteinen, eikä pommista muodostu minkäänlaista uhkaa tai ongelmaa. Pommin hävittämistä tai kieltämistä ei diskurssissa pohdita millään tavoin, koska sellaisilla spekulatioilla kyseenalaistettaisiin se työ, jota ne kymmenet tuhannet diskurssissa kiihtelyt henkilöt ovat tehneet, ja heitettäisiin epäily, että he olisivat kenties tehneet jotakin väärää. Diskurssissa ei puututakaan pommin käyttöön Hiroshimassa ja Nagasakissa muuten kuin sen kautta, että se oli osa sotilaiden osuudesta projektissa, ja he hoitivat sen nurkumatta ja asiallisesti, kuten edellä esitettyssä lainauksessa kuvailtiin. Kärsimystä ei ole mukana, vaan pommin valmistuminen ja käyttäminen merkitsee työn onnistunutta päättymistä (vrt. nimitykset *hankkeen onnistunut kliimaksi* ja *herkuleaanisen ponnistuksen kulminaatio*) ja ansaittua lepoa työn sankareille, ei tuhoa tai kuolemaa:

Santa Fe'n värikkäät baarit täyttyivät kun atomipommin tekijät kohottivat maljan kahden vuoden työnsä tulokselle. Ensimmäistä kertaa miehet saivat ottaa ”lasillisen tai kaksi” ilman että heidän piti pelätä lipsauttavansa yhden sodan suurimmista salaisuuksista vihollisen korviin. (More atom plants rise at Oak Ridge, NYT 8.8.1945)

Diskurssi esiintyy ensimmäisen otoksen aineistossa etenkin taustajutuissa, joissa selostetaan atomipommin syntyhistoriaa. Uutisjutuissa diskurssi on harvinaisen. Sen käyttäjinä ovat useimmiten amerikkalaispoliitikot ja toimittajat. Koska diskurssia käytetään lähinnä puhuttaessa ”omista” ydinaseista, on se selvästi yleisempi New York Timesin kuin Helsingin Sanomien aineistossa.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset toisen otoksen aikana

Suuren saavutuksen diskurssi kokee vain lieviä muutoksia siirryttäessä ensimmäisestä otoksesta toiseen. Diskurssissa pommi representoituu edelleen kovan ponnistelun tulokseksi, kansalliseksi projektiksi, josta on syytä olla ylpeä. Suurten lukujen käyttö on edelleen diskurssissa tavanomainen keino alleviivata ponnistusten mahtavuutta. Ydinaseiden valmistukseen on tarvittu mm. *4 000 000 000 dollaria, 1272 tehdasta, yli 70 000 ihmistä* ja niin edelleen. Toisessa otoksessa diskurssi muokkaa atomipommista myös yhä voimakkaammin representaatiota kansakunnan kehityksen ja etevyyden mittapuuna:

Yhdysvallat, hän [senaattori Brien McMahon] huomautti, oli käyttänyt noin 4,000,000,000 dollaria atomienergiatyöhön, ja on tekemässä 1,100,000,000 lisäyksen kuluvana vuonna. Hän arveli, ettei venäläisten ohjelma kestä vertailussa sen kanssa. (More atom plants for US are hinted, NYT 28.9.1949)

Kaiken kaikkiaan atomienergian valmistuksen ja käytön tilat ovat laajentuneet valtaisiin mittasuhteisiin Yhdysvalloissa. Siviilikomennuksessa olevan Atomienergiakomission (AEC) ohjauksessa toimii 1272 tehdasta, laboratoriota, tutkimuskeskusta ja muuta instituutiota. (US atomic effort covers vast field, NYT 25.9.1949)

Lainauksesta on nähtävissä eräs diskurssissa tapahtunut sisäinen muutos: ponnistuksista puhuttaessa ei pommin rakennusprojekti ole enää niin kaikki kansanryhmät läpäisevä ja demokraattinen kuin välittömästi Hiroshiman ja Nagasakin jälkeen. Ruohonjuuritason tehdastyön kuvaaminen on siirtynyt syrjään, ja ponnistus nähdään lähinnä budjettipäätöksiksi tai sitten edelleen tiedemiesten laboratoriotyöksi. Pommeja valmistavien tehtaiden ja niiden työntekijöiden rooli on hiipunut. Tehtaat mainitaan toki lukuina, mutta työntekijöiden uuras-tusta ei enää erityisesti nosteta esiin. Atomipommi ei enää representoidu sellaiseksi koko kansan omaisuudeksi kuin ensimmäisessä otoksessa, vaan se siirtyy tiedemiesten ja johtavien poliitikkojen haltuun. Diskurssissa tapahtuu siis samanlainen poliitikkojen nousu keskiöön, mikä aiemmissakin diskursseissa on nähty.

Koska pommin valmistaminen on diskurssissa suuri saavutus, ei siitä tietenkään voi muodostua ongelmia. Uudet kehitysaskeleet atomiaseiden valmistuksessa ovat yksinkertaisesti saavutettuja virstanpylväitä. Jokainen sienipilvi merkitsee taas yhtä onnistunutta työsuoritusta tai parhaimmillaan *häikäisevää tulosta*, ei kuolemaa tai tuhoa:

Yli 3 miljardia dollaria on investoitu nykyisen voimamme saavuttamiseen [alaotsikko] Yhdysvallat on investoinut yli 3 miljardia dollaria atomienergian kehittämiseen. Tiettyjä häikäiseviä ja havaittavia tuloksia on saavutettu, kuten räjähdykset Hiroshimassa ja Nagasakissa, kokeet Bikinillä ja Eniwetokilla, ja isotooppien kehittäminen lääketieteelliseen ja biologiseen tutkimukseen. (US atomic effort covers vast field, NYT 25.9.1949)

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset neljännen otoksen aikana

Kolmannessa otoksessa näkymättömissä ollut diskurssi palaa taas neljännessä mukaan, lähes tyystin samankaltaisena kuin ennenkin. Diskurssissa pommin valmistamista kuvataan sananmukaisesti suureksi *saavutukseksi* ja *ponnistukseksi*, Intian kansan mittavan työn tulokseksi. Mainittavaa on, että diskurssissa

kunnian pommin valmistamisesta saavat nyt yksinomaan tiedemiehet, jotka aseiden kehittivät. Toisessa otoksessa havaittu muutos, jossa sotilaiden ja tehdastyöntekijöiden panos pudotetaan pois, säilyy voimassa, mutta tällä kertaa myös poliitikot joutuvat menettämään asemiaan tiedemiesten edessä:

[Intian atomienergiakomission puheenjohtaja] Tohtori Sethna kertoi lehdistötilaisuudessa: "Kyseessä oli sataprosenttisesti intialainen ponnistus ja räjähdyskseen tarvittu plutonium oli valmistettu Intiassa". - - Myöhemmin päivällä [pääministeri] Gandhi onnitteli tiedemiehiä lehdistötilaisuudessaan tohtori Sethnan kanssa. "Tämä on merkittävä saavutus heille ja koko maalle", Gandhi sanoi tiedemiehistä. "Olemme ylpeitä heistä. He ovat työskennelleet kovasti ja tehneet hyvää ja kunnon työtä." - - Intia käyttää atomienergian kehittämiseen vuodessa noin 40 miljoonaa dollaria. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

Neljännän otoksen aineistossa korostuu erityisesti se, että pommi on omistajalleen valtava ylpeydenaihe. Pommista muodostuu ikään kuin piristysruiske, joka elvyttää masentuneen kansakunnan ja antaa sille uutta omanarvontuntoa:

Eri länsimaiden diplomaattien keskuudessa vallitsi konsensus siitä, että koe oli "itsestunnon kohottaja" alamaissa olleelle hallitukselle ja maalle. - - "Se oli arvovaltaräjäytys", sanoi eräs eurooppalainen. "Sen tarkoitus oli näyttää maailmalle, että mekin voimme olla kehittyneitä - emme ole Aasian sairas mies". (Increases in aid to India in doubt, NYT 21.5.1974)

Ero tuonnempana esiteltävään vallantuojan diskurssiin syntyy siitä, että diskurssissa ei arvuutella pommin tuomilla konkreettisilla voimatasapainon muutoksilla, vaan keskitytään abstraktimpiin vaikutuksiin. Diskurssissa olennaista ei ole se, mitä seurauksia pommista mahdollisesti jatkossa on, vaan tärkeää on, että se on nyt viimein saatu valmiiksi. Diskurssin kattavuuteen liittyvien ominaispiirteiden takia sitä käyttävät ensisijaisesti intialaiset poliitikot sekä jonkin verran myös tavalliset intialaiset.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset kuudennen otoksen aikana

Vuonna 1998 Intian ja Pakistanin kriisin aikana diskurssi jatkaa täsmälleen siitä, mihin se 1974 jäi. Pommin rooli ylpeydenaiheena ja kansakunnan kehityksen mittarina korostuu entisestään. Ja edelleen tärkeimmäksi katsotaan tiedemiesten tekemä työ, josta heitä kiitellään vuolaasti:

"Minulla on esittää lyhyt ilmoitus, hän [pääministeri Vajpayee] sanoi. Tänään, kello 15.45, Intia teki kolme maanalaista ydinkoetta Pokharanin alueella. Kokeissa testattiin fissioräjähdettä, matalan räjähdysvoiman räjähdettä sekä lämpöydinräjähdettä. Mitatut voimakkuudet ovat ennakoarvioiden mukaiset, hän sanoi. Mittaukset ovat vahvistaneet, ettei ilmakehään vapautunut radioaktiivisuutta. Räjähdykset olivat hallittuja, kuten toukokuussa 1974 suoritettu koe. Kiitän lämpimästi tiedemiehiä ja insinöörejä, jotka tekivät onnistuneet kokeet. Kiitos teille erittäin paljon." (India sets 3 nuclear tests, NYT 12.5.1998)

Delhin lehdistötilaisuus muuttui jälleen yhdeksi tilaisuudeksi, jossa intialaiset saivat näyttää ylpeyttään ydinkokeista. Intialaistoimittajat osoittivat suosiotaan tutkijoille, pyysivät heidän nimikirjoituksiaan ja yleensäkin heitä kohdeltiin kuten avaruudesta palaavia amerikkalaisastronautteja. (India detonated a hydrogen bomb, experts confirm, NYT 18.5.1998)

Atomipommin räjäytyksen katsotaan nostavan maan yhdessä pamauksessa maailman kärkeimien joukkoon. Ei siksi, kuten *vallantuojan diskurssi* antaa ymmärtää, että ydinaseen omistajavaltioilla olisi nyt voimaa määrätä asioista kansainvälisillä areenoilla, vaan että pommin räjäytys osoittaa kansakunnan olevan yhtä etevä kuin minkä muun tahansa:

”Saatamme olla köyhä kansakunta, mutta olemme osoittaneet nyt olevamme parhaiden joukossa monessa asiassa”, sanoi delhiläisen ohjelmistofirman johtaja Surendra Nath Shukla. (Intia juhli ydinkokeitaan ja Pakistanin nöyryyttämistä, HS 13.6.1998)

Pommin vaikutukset itsetuntoon kuvataan suorastaan hämmästyttäväiksi. Niiden katsotaan pystyvän muuttamaan köyhän maan, kuten Pakistanin kirjaimellisesti yhdessä yössä likipitään suurvallaksi. Ydinaseet eivät siis ole mitenkään haitallisia tai ongelmallisia, vaan niiden kehittäminen on maalle merkittävä saavutus, jota pitää juhlaa. Lainausten sanankäänteiden yhteneväisyys Intian kokeista sanotun kanssa on erittäin selkeä, etenkin mitä tulee ydinkokeiden tuomaan äkilliseen muutokseen ja kokeet tehneen maan kohoamiseen hetkessä, suorastaan *välittömästi* merkittäväksi ja itseään kunnioittavaksi valtioksi, jolla on *täysi luottamus omaan tulevaisuuteensa*:

Tämän aamun pakistanilaislehdet olivat euforisia ydinkokeista ja ne sisälsivät artikkelin toisensa jälkeen paraateista ja juhlallisuuksista ja hindunationalistien sekä Bharatiya Janata -puolueen ahdingosta. Eläköön ydinvaltio Pakistan, julisti Pakistan Observerin etusivun pääotsikko. ”Viisi ydinkoetta ovat välittömästi muuttaneet erittäin demoralisoidun valtion itseään kunnioittavaksi ylpeäksi 140 miljoonan ihmisen maaksi, jolla on täysi luottamus omaan tulevaisuuteensa”, etusivun artikkelissa sanottiin. (Pakistan sets off atom test again, but urges peace, NYT 31.5.1998)

Yhteenveto

Suuren saavutuksen diskurssi pysyy suhteellisen muuttumattomana tutkimuksen aikajaksolla. Se representoi pommin kansakunnan tekemän suuren työn loisteliaaksi lopputulokseksi, josta ollaan ylpeitä. Myöhemmin diskurssi alkaa lisäksi korostaa pommin omistajamaan itsetuntoa kohottavaa vaikutusta, mikä näkyy hyvin selkeästi neljännessä ja kuudennessa otoksessa. Diskurssille tyypillinen tapa korostaa tehdyn työn suuruutta on luetella pommin tuotantoon liittyviä huikeita lukuja; kuinka paljon rahaa on kulutettu, paljonko ihmisiä on tehnyt töitä, montako tehdasta on pystytetty ja niin edelleen.

Diskurssi kuvaa ydinaseita erittäin positiivisessa sävyssä. Se suhtautuu myönteisesti niiden kehittämiseen, testaamiseen ja täten periaatteessa jopa niiden leviämiseen, vaikkei sitä suoraan sanotakaan. Sen sijaan ydinaseiden käyttämiseen ja sen seurauksiin diskurssi ei puutu lainkaan. Aseesta ei näin muodostu ongelmaa, vaan sillä on vain hyviä puolia: se kohottaa maan ja sen kansalaisten itsetuntoa ja kertoo, että sen valmistanut maa on yhtä etevä kuin kaikki muutkin. Ydinaseiden hävittämisestä ei täten diskurssissa olekaan puhetta: se hän merkitsisi, että tehty työ onkin ollut turhaa ja jopa väärää, ja kaikki ne suunnattomat panostukset ovat olleet virheliikkeitä. Toisaalta, jos näin olisi, olisikin kyseessä myöhemmin esiteltävä moraalittoman tuhlarin diskurssi.

Ydinaseita koskevan vallan asemoinnissa tapahtuu diskurssin kehittyessä kiintoisia muutoksia. Ensimmäisessä otoksessa nähtiin, miten atomipommi asemoitui tavallaan koko kansakunnan yhteiseksi omaisuudeksi, sillä olivathan kaikki tehneet oman osuutensa tämän *titaanisen* projektin saamiseksi päätökseen. Tämä demokraattisuus kuitenkin vähenee nopeasti. Ensimmäisenä diskurssi unohtaa ruohonjuuritason työn eli tehdastyöntekijöiden osuuden, ja sotilaat seuraavat pian perässä. Jäljelle jäävät tiedemiehet ja poliitikot. Näistä ensimmäisen ryhmän tehtäväksi jää aseiden kehittäminen ja testaaminen, jälkimmäisten rahoituksen takaaminen.

Diskurssin luoma representaatio on hyvin vahva, mutta tästä huolimatta katson sen hiipuvan tutkimuksen aikajänteen loppua kohden sekundaariseksi diskurssiksi. Neljännen ja kuudennen otoksen aineistossa nimittäin moraalittoman tuhlarin diskurssi on niin hallitseva, että se peittää alleen tämän diskurssin, jos ne sattuvat samaan juttutodellisuuteen.

Diskurssin pääasiallisina käyttäjinä ovat koko aikajänteen mitalta poliitikot ja toimittajat. Poliitikko-luokan sisällä taas tapahtuu siirtymiä otoksesta toiseen riippuen siitä, kenen ydinaseista pääasiassa otoksessa on kysymys. Niinpä ensimmäisessä otoksessa diskurssia käyttävät amerikkalaispoliitikot, neljännessä intialaiset ja niin edelleen. Diskurssi päästää ääneen myös sellaisia ryhmiä, jotka muuten ovat pimennossa. Ensimmäisessä otoksessa ydinaseista puhuvat mm. talouselämän ja aseteollisuuden edustajat ja myöhemmissä tavalliset kadunmiehet. Varhaisemmissa otoksissa diskurssi esiintyy etupäässä laajoissa atomiaseiden syntyhistoriaa selvittävissä taustajutuissa, mutta neljännessä ja kuudennessa otoksessa myös uutisissa. (ks. luku 6.)

5.5 Moraalittoman tuhlarin diskurssi: "En ymmärrä, miten tämä auttaa kasvattamaan enemmän riisiä."

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
X-----	X-----	X-----	P-----	X-----	P-----

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=ei havaittavissa)

Moraalittoman tuhlarin diskurssiksi nimeämäni ydinaseiden representaatiotapaa nousee tutkimusaineistossa esiin ensimmäisen kerran neljännen otoksen eli Intian atomikokeen 1974 yhteydessä. Seuraavan kerran se havaitaan Intian ja Pakistanin kriisin aikana 1998, jolloin liikutaan jälleen suurvalta-asetelman ulkopuolisissa tapahtumissa (tähän diskurssin piirteeseen palaan tarkemmin luvussa 7). Molemmissa otoksissa diskurssi kuuluu primaaristen joukkoon. Erityisen mielenkiintoisen ja merkittävän siitä tekee, että se on diskursseista ainoa, joka on syntynyt tai joka ainakin havaitaan vasta selvästi Hiroshiman "alkuräjähdyttä" vuonna 1945 myöhemmin. Neljännessä otoksesta kuudenteen diskurssi säi-

lyy peruspiirteiltään hyvin samankaltaisena, ja molemmissa sitä voidaan myös pitää yhtenä hallitsevimmistä primaareista diskursseista.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset neljännen otoksen aikana

Moraalittoman tuhlarin diskurssi luo yhdessä tuhoavan asean diskurssin kanssa kielteisimpiä representaatioita ydinaseista. Diskurssissa ydinaseet esitetään tarpeettomiksi ja hyödyttömiksi resurssien haaskaajiksi. Niillä ei diskurssin tulokinnan mukaan ole mitään hyödyllistä taloudellista, poliittista tai sotilaallista sovellusta tai käyttöä, vaan pommit ovat vain turhia rahasyöppöjä, jotka kuluttavat voimavaroja, joille olisi huomattavasti parempaa käyttöä. Diskurssissa aseet esitetään uhaksi ja ongelmaksi, mutta eri tavalla kuin tuhoavan asean diskurssin kohdalla. Ydinaseiden ei nähdä uhkaavan hävittää kaikkea elollista maan päältä, vaan sen sijaan ne estävät sen, että esimerkiksi sellaisiin polttaviin ongelmiin kuten köyhyys tai nälänhätä ei pystytä puuttumaan. Uhat ovat etupäässä taloudellisia. Diskurssin fokus on tiiviisti nykyhetkessä: siinä ei spekuloida mahdollisilla tulevilla vaikeuksilla, vaan katsotaan ongelmien olevan olemassa jo nyt.

Diskurssi käyttääkin ydinaseista poikkeuksellisen kovaa ja syyttävää kieltä. Asetta itseään nimitetään tavanomaisesti *rahantuhlaukseksi*, ja katsotaan, että sen kehittäminen ei missään tapauksessa ollut kannattavaa:

“Meitä huolestuttaa se, että huolimatta suurista taloudellisista vaikeuksistaan Intian uhrasi kymmeniä tai satoja miljoonia dollareita ydinräjähdykseen kykenevän ydinlaitteen valmistamiseen”, [Kanadan ulkoministeri Mitchell] Sharp sanoi. (Canada suspends atom aid to India, NYT 23.5.1974)

Intian 1944 alkaneiden atomienergiaponnistelujen johtohahmot ovat kuvailleet ponnistuksia ydinaseiden kehittämiseksi epärealistiseksi niukkojen lahjakkuuksien, rahojen ja välineiden tuhlaukseksi. (India test linked to power plants, NYT 23.5.1974)

Kolmas kritiikin aihe on kenties osunut arimpaan hermoon. Tämä on sen arvostelua, että Intia, köyhä valtio, tuhlaa rahaa ydinlaitteisiin. (India is angered by a-test critics, NYT 26.5.1974)

Verrattuna suuren saavutuksen diskurssiin ero on silmiinpistävän selkeä. Moraalittoman tuhlarin diskurssi onkin sille monessa suhteessa vastakkainen, koska pommin saaminen valmiiksi ei näyttäydy kansakunnan saavutuksena ja ylpeydenaiheena, vaan turhamaisuuden ylistyksenä, *typeryyden monumenttina*, jonka eteen on *uhrattu lahjakkuutta ja resursseja*:

Intian tekemä ydinlaitteen räjäytys nostattaa jälleen uuden monumentin ihmiskunnan typeryydelle. Intian johtajat voivat tuntea ylpeyttä tieteellisestä ja teknologisesta saavutuksesta, johon tätä aiemmin on pystynyt vain viisi muuta maata. Asianmukaisempi reaktio olisi kuitenkin epätoivo siitä, että niin paljon lahjakkuutta ja resursseja on tuhlatu turhamaiseen vallantavoitteluun samaan aikaan kun 600 miljoonaa intialaista vajoaa yhä syvempään köyhyyteen. (On to Armageddon, NYT 20.5.1974)

Pommien kehitlemistä ei voikaan diskurssin mukaan millään tavalla puolustella, vaan se on tyystin moraalitonta toimintaa. Diskurssissa toimintavaihtoehtoja tarjotaan vain yksi: turhanpäiväisten pommien rakentelu pitää lopettaa ja

rahat suunnata järkevämpiin tarkoituksiin. Näitä tärkeämpiä rahankäyttötarkoituksia diskurssissa luetellaan runsaasti. Useimmiten esillä ovat ruuan tuottaminen ja köyhyyden lievittäminen:

Amerikkalaiset viranomaiset ilmaisivat pettymyksensä Intian kokeen johdosta. Viitaten Intian krooniseen köyhyysen ja ruokapulaa, eräs Washingtonin virkamies sanoi: "En ymmärrä, miten tämä auttaa kasvattamaan enemmän riisiä". (India, uninited, joins the nuclear club, NYT 19.5.1974)

Diplomaatit ilmaisivat myös paheksuntansa siitä, että Intia kiihdyttää ydinohjelmaansa hetkellä, jolloin 580 miljoonan asukkaan kansakunta on taloudellisessa hädässä ja kärsii ruokapulasta. (Increases in aid to India in doubt, NYT 21.5.1974)

Mutta eilinen voimakas ydinräjäytys, todennäköisesti Rajastanin autiomaassa Koillis-Intiassa, herättää monien mielessä täällä [Delhissä] perustavanlaatuisia kysymyksiä maan prioriteeteista. Pitäisikö Intian käyttää vaatimattomia resurssejaan ydinenergiaan? Kuinka köyhä maa tasapainottaa teknologiset, sotilaalliset ja sosiaaliset tarpeensa? Mitkä ovat sellaisen maan tavoitteet, jossa liki 80 prosenttia lapsista on aliravittuja ja jossa ruuantuotanto käy tuskallista kilpailua väestönkasvun kanssa? - - Itse asiassa, vastakkainasettelut Intiassa ovat niin vahvat ja tarpeet niin suuret, että ydinteknologian kehittäminen näyttää monista käsittämättömältä kärryjen valjastamiselta hevosten eteen. - - käytetyt rahat ja ponnistukset näyttävät ensi näkemältä oikeastaan täysin vastakkaisilta sille, mitä maa tarvitsee. (Atom test buoys Indians' morale, NYT 20.5.1974)

Diskurssille tyypillisiä tapoja korostaa pommien turhuutta ja kyseenalaistaa niiden rakentaminen ovat ylläolevissa lainauksissa nähdyt vertailut, joissa Intian ydintekniikkaan käyttämiä varoja verrataan maan muuten surkeisiin elinoloihin. Ensiksi sanotaan Intian käyttävän resursseja ydinaseistuksen kehittämiseen, jonka jälkeen kerrotaan synkkiä faktoja: *liki 80 prosenttia lapsista on aliravittuja ja ruuantuotanto käy tuskallista kilpailua väestönkasvun kanssa*. Tai että *Intia kiihdyttää ydinohjelmaansa hetkellä, jolloin 580 miljoonan asukkaan kansakunta on taloudellisessa hädässä*. Näin muodostuu esitys ydinaseesta, joka rosvoaa köyhiltä viimeisetkin mahdollisuudet pärjätä. Siitä tulee tuhleri, joka ei välitä siitä, miten hädänalaisille käy.

Diskurssi ei kuitenkaan implikoi, että jos rahaa olisi käytössä yllin kyllin, niin sitten pommeille voisi olla jotain käyttöä, vaan ne esitetään tyyten turhiksi. Toinen diskurssissa usein käytettävä vertailutapa on asettaa rinnakkain ydinteknologian kehitys ja muun infrastruktuurin rappiotila. Vaikka Intia onnistuu rakentamaan ydinaseita, eivät edes puhelimet toimi ja sillatkin sortuilevat, kuten seuraavassa lainauksessa kuvaillaan:

Intia suoritti äskettäin ensimmäisen menestyksellisen ydinkokeensa. Tuskin oli pommi räjähtänyt, kun innostuneet tiedemiehet tarttuivat Delhiin yhdistettyyn kenttäpuheliin ilmoittaakseen pääministeri Indira Gandhille kokeen onnistumisesta. Linja oli kuitenkin poikki. "Tällaisten vaikeuksien eteen joudumme kerran toisensa jälkeen", kertoi ydinkokeessa mukana ollut Intian atomienergiakomission edustaja. Välikohtaus on myös tyypillinen Intian nykytilanteelle: pitkälle kehitetty ydinteknologia edistyy, mutta maan muu talouselämä raahaa takapajuisuudessa ja kurjuudessa. Arvostetun Times of India -lehden tiedetoimittaja valitti: Tätä sijoitusta [ydintutkimukseen] ei voida käyttää hyödyksi, jos sähkösanoman perille toimittaminen kestää kolme päivää, sillat sortuvat, voimaloiden toiminta häiriintyy toistuvasti konerikkojen takia ja puhelinyhteydet eivät toimi." (Intia ydinkokeen jälkeen, HS 31.5.1974)

Diskurssissa nimetään myös vastuullinen taho sille, että tällainen kestämatön tilanne on syntynyt. Syyllisiä ovat yksiselitteisesti johtavassa asemassa olevat poliitikot, jotka eivät ymmärrä kansansa todellisia tarpeita, vaan heittävät rahaa pohjattomaan atomiaseiden kitaan. Samalla toki atomiaseita koskeva valta asemoidaan heidän käsiinsä.

Innokkaimpia diskurssin käyttäjiä ovat etenkin toimittajat ja poliitikot. Etupäässä kyseessä ovat kansainväliset tai amerikkalaiset toimijat, sillä diskurssi vaikuttaa esiintyvän vain sellaisissa otoksissa, jotka käsittelevät perinteisen ydinasekerhon ulkopuolisten maiden toimia (ks. luku 7). Intialaiset toimijat eivät diskurssia juurikaan käytä. Koska diskurssi on hyvin hallitsevassa asemassa neljännen otoksen aineistossa, sitä esiintyy käytännössä kaikentyyppisissä jutuissa. On kuitenkin pantava merkille, että aineiston pienuuden takia yleistyksiä sen esiintymisestä eri juttutyypeissä on vaikea tehdä.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset kuudennen otoksen aikana

Viidennessä otoksessa 1987 moraalittoman tuhlarin diskurssista ei näy merkkejä, mutta 1998 Intian ja Pakistanin ydinkokeiden uutisoinnin yhteydessä se on jälleen erittäin näkyvästi mukana. Sen asema on lähes yhtä hallitseva kuin vuoden 1974 aineistossa. Peruspiirteiltään diskurssi säilyy ennallaan, ja ydinaseet ovat sen tulkintakehyksessä jälleen hyödytöntä rahantuhlausta. Tällaisen representaation luomiseen käytetyt keinot ovat niin ikään samanlaisia kuin aiemmin. Pommien turhuutta alleviivataan nimeämällä niiden rakentaminen tuhlaukseksi ja muistuttamalla, että käyttökohteita kyllä olisi paljon muitakin. Köyhät tarvitsisivat ruokaa ja vettä tai katon pänsä päälle, mutta tähän ei riitä varoja, kun kaikki on käytetty pommien rakentamiseen:

Tänään keskipäivällä noin 100 mielenosoittajaa marssi Islamabadin kaduilla kantaen kylttejä, joissa luki "Kouluja ei pommeja" ja "Pakistan: vastaa pidättyvästi". "Meillä on erittäin köyhä kansa joka tarvitsee kipeästi peruspalveluja, kuten terveydenhoitoa, asuntoja ja puhdasta vettä", sanoi Nasreen Sultana, yksi mielenosoittajista. "Miksemme käyttäisi rahojamme noihin asioihin pommien sijasta?" (Pakistan is under growing pressure not to respond to India with atom test, NYT 15.5.1998)

Kielenkäyttö diskurssissa on terävää, ja aiemmin neljännessä otoksessa nähdyn kaltaiset vertaukset ovat yhä tyyppillinen keino korostaa ydinaseiden mielettömyyttä. Valtio kykenee rakentamaan atomipommin, muttei pysty taistelemaan kulkutauteja vastaan. Seuraavista lainauksista jälkimmäisessä havaitaan mielenkiintoinen ero suuren saavutuksen diskurssiin. Suuria lukuja, kuten esimerkiksi *80 prosenttia*, *350 miljoonaa*, voidaan käyttää myös muokkaamaan ydinaseista erittäin negatiivisia representaatioita:

Tilanne on se, että valtaosa intialaisista on lukutaidottomia, lähes 80 prosentilla väestöstä ei ole mitään vessaa muistuttavaakaan, ja juomavesi ei ole turvallista missään päin maata. Itsenäistymisen jälkeen mikään hallitus ei ole asettanut näitä asioita etusijalle. Sen sijaan resursseja on ohjattu suuriin teollisuushankkeisiin ja puolustukseen sillä seurauksella, että Intia voi nyt tuottaa terästä ja ohjuksia, mutta sillä ei ole keinoja taistella punataudin, hepatiitin, malarian ja tuberkuloosin leviämistä vastaan. (India's combustible mixture, NYT 16.5.1998)

Sillä välin kun johtajamme puhuvat ydinpommin siunauksesta, hän [S.K. Bandopad-haya] sanoi, 350 miljoonaa kansalaistamme elää köyhyysrajan alla, liki 50 prosenttia väestöstämme on lukutaidotonta ja 100 000 kylässä edes juomavesi ei ole turvallista. Rajastanissa, jossa pommi räjäytettiin, kylien naiset kävelevät edelleen 10–12 mailia päivässä vain hakeakseen vettä. Hän lisäsi: Tämä on todellinen Intia, se Intia missä intialaiset asuvat. Ja kunhan kaikki hälinä ja huutaminen laantuu, he tajuavat, että atomipommit eivät tee mitään, eivät yhtään mitään heidän auttamisekseen. (Gandhi's voice summoned to condemn India's a-tests, NYT 24.5.1998)

Näitä pommin hyödyttömyyttä kuvaavia keinoja tulee kuudennessa otoksessa mukaan pari lisää. Yhtäältä muistutetaan, että ydinasekokeista saattaa kaiken muun surkeuden lisäksi seurata taloudellisia pakotteita ja eristymistä muista maista, jotka ajavat köyhät maat entistä toivottomampaan tilaan:

Mutta vähäpätöisen ja lyhytaikaisen sisäpoliittisen hyödyn takia Intiaa kohtaavat nyt ulkomaisen avun tuhoiset leikkaukset, tuhoon tuomittu asevarustelukilpailu Pakistanin kanssa ja eristäytyminen jopa ystävistä. Hidastumassa olevan taloutensa takia Intia tarvitsee apua helpottaakseen musertavaa köyhyyttään ja poistaakseen monia etnisiä jakojaan, Silti [Yhdysvaltain] presidentti [Bill] Clintonilla ei ole muuta laillista tai moraalista mahdollisuutta kuin asettaa laajat taloudelliset pakotteet, aivan kuten hän eilen sanoi tekevänsä. (A nuclear threat from India, NYT 13.5.1998)

Toisena uutena keinona korostaa ydinaseita turhuutta diskurssissa kiitellään vuolaasti niitä maita, jotka ovat tajunneet hylätä *järjettömät* ydinasehankkeet ja käyttäneet resurssejaan paremmin, *oman kansansa hyväksi*. Näitä maita kehutaan mm. *rohkeiksi*, ja vastaavasti Intian ja Pakistanin kaltaisia maita, jotka omasta heikosta tilanteestaan huolimatta tuhlaavat rahaa asekehittelyyn, halveksitaan ylimielisyydestä ja taivaiden tavoittelusta:

Meidän on tehtävä selväksi Intian hallitukselle, että se on tänään sama kuin kaksi viikkoa sitten: ylimielinen, liian korkealle kurkottava ryhmäkunta, joka ylläpitäessään kastijärjestelmää, riistäessään kansansa poliittisia ja taloudellisia mahdollisuuksia ja ollessaan uskonnollisesti suvaitsematon, ei ole kelpoinen minkään kerhon jäseneksi. Sen jälkeen meidän tulisi tehdä selväksi, että toivotamme oikeaan kerhoon tervetulleiksi sellaiset maat kuten Argentiinan ja Brasilian, joilla on ollut rohkeutta hylätä ydinaseet ja sen sijaan toimia kansansa hyväksi. (Pakistan's catch-22, NYT 30.5.1998)

Diskurssin käyttäjissä ei tapahdu merkittäviä muutoksia. Terävintä kieltä käyttävät edelleen ulkomaiset toimittajat, jotka arvostelevat ennennäkemättömän kovin sanankääntein Intian ja Pakistanin toimia. Mukana syyttäjien kuorossa ovat myös ulkomaiset, lähinnä amerikkalaiset poliitikot ja harvakseltaan myös tavalliset intialaiset ja pakistanilaiset. Lähteiden kirjo on hyvin laaja, mutta viesti on sama: aseiden kehittäminen on perusteetonta ja siksi lopetettava.

Yhteenveto

Moraalittoman tuhlarin diskurssi on tutkimuksen diskursseista ehkäpä kaikkein negatiivisin tapa, jolla ydinaseita representoidaan. Diskurssi esittää ydinaseet kaikin puolin turhiksi ja hyödyttömiksi laitteiksi, joiden rakentamiseen on kulunut hirvittävän paljon kallisarvoisia resursseja, jotka olisi voitu käyttää huomattavasti järkevämpiin tarkoituksiin, kuten köyhyyden vähentämiseen tai nälkäisten ruokkimiseen. Ydinaseet eivät siis ole ongelma samassa mielessä

kuin tuhoavan aseiden diskurssin tulkinnessa. Ne eivät uhkaa tuhota sivilisaatioita tai kulttuureja räjäyttämällä kaiken ilmaan, vaan ne rohamuavat rahaa tärkeämmistä kohteista ja näin vaikeuttavat ihmisten elämää. Toisena erona on, että vahinkoa tapahtuu jo kaiken aikaa, se ei vain lymyä myyttisenä katastrofina jossain määrittämättömässä tulevaisuudessa.

Kielteistä representaatiota ydinaseista diskurssi luo erittäin konkreettisilla keinoilla. Asetta nimitetään rahantuhlaukseksi tai -haaskaukseksi, ja tyypillisiä ovat erilaiset vertailut siitä, millaisia muita käyttökohteita ydinaseiden rohamuamille rahoille olisi, kuten aliravittujen lasten ruokkiminen, rappeutuvien voimalojen ja puhelinyhteyksien korjaaminen ja niin edelleen. Tällainen kouriintuntuvien esimerkkien käyttö on monille muille diskursseille vierasta, ja siksi diskurssi on tehokkaampi kritiikissään kuin vaikkapa tuhoavan aseiden diskurssi, joka on myöhemmissä otoksissa erittäin epämääräinen. Lisäksi diskurssissa annetaan hyvin selkeästi ymmärtää, että aseiden rakentaminen pitää lopettaa ja rahat käyttää järkevämpiin kohteisiin. Sävy on selkeästi syyttävämpi: missä tuhoavan aseiden diskurssi ennemminkin pyytää, että kunpa jotakin tehtäisiin, moraalittoman tuhlarin diskurssi vaatii.

Ydinaseita koskeva valta asemoidaan sen sijaan tälläkin kertaa tiiviisti poliittisten toimijoiden käsiin. Heidän vastuunsa tuodaan kuitenkin hyvin selkeästi esiin, ja heitä vaaditaan tilille päätöksistään. Heidä ei nähdä niinkään mahdollisuutena korjata syntynyt ongelma, kuten tuhoavan aseiden kohdalla varsinkin kolmen viimeisen otoksen aineistossa, vaan sähläreinä, jotka eivät ole tajunneet ihmisten todellisia tarpeita.

Diskurssi esiintyy aineistossa kaikentyyppisissä jutuissa, mutta erityisen runsaasti sitä käytetään uutisissa, toimittajien tekemisissä taustajutuissa sekä pääkirjoituksissa. Diskurssia käyttävät selvästi useimmiten toimittajat, toiseksi eniten poliitikot. Olennaista on kuitenkin huomata se, ettei diskurssi ole kaikenkattava, vaan sitä käyttävät enimmäkseen ulkopuoliset toimijat moittiessaan Intian ja Pakistanin, siis perinteisiin ydinasevaltoihin kuulumattomien maiden tekemisiä. "Omia" aseita ei diskurssissa juuri kritisoida.

5.6 Mullistajan / vallantuojan diskurssi: "Uuden aikakauden airut"

Diskurssin esiintyminen ja asema otosten aineistossa:

1945	1949	1962	1974	1987	1998
Mullistajan diskurssi -> Vallantuojan diskurssi					
P-----	P-----	P-----	P-----	P-----	P-----

(P=primaarinen, S=sekundaarinen, X=eivät havaittavissa)

Mullistajan/vallantuojan diskurssi on erikoistapaus tutkimuksen diskurssien joukossa, sillä ainoana kaikista sen nimi vaihtuu aikajänteellä edettäessä – mullistajan diskurssista tulee hiljalleen kolmanteen otokseen tultaessa vallantuojan

diskurssi. Taustalla on diskurssissa tapahtuva sisäinen muutos, jossa yksi sen alkuvaiheen monista mullistusaspekteista syrjäyttää muut ja nousee hallitsevaan asemaan. Muutos ei ole yhtäkkinen tai raju, ja vielä sen jälkeenkin diskurssissa on havaittavissa viitteitä syrjäytetyistä elementeistä. Diskurssin voidaan siis sanoa tavallaan sisällöllisesti yksipuolistuvan tai köyhtyvän tutkimuksen aikajänteen edetessä. Kuitenkin sekä ennen muutosta että sen jälkeen diskurssi kuuluu primaaristen diskurssien joukkoon, ja se esiintyy jotenkuten ta-
saisesti kaikkien kuuden otoksen aineistossa.

Diskurssin synty ja kehittyminen ensimmäisen otoksen aikana

Mullistajan diskurssi esittää atomipommin välineeksi, joka aiheuttaa perinpohjaisia muutoksia, kirjaimellisesti mullistuksia niin arkielämässä, teollisuudessa, poliittisissa suhteissa kuin sotilaallisessa tasapainossakin. Pommi on näin yhtä aikaa sekä rauhantuoja, vallantuoja että teknisen edistyksen veturi. Diskurssin mukaan nämä muutokset tapahtuivat äärimmäisen nopeasti: Hiroshimaan pudotettu atomipommi muutti perinteisiä sotilaallisia, taloudellisia ja poliittisia arvoja *sekunnin murto-osassa*:

Viime viikon kaikkein tärkein uutinen, eikä pelkästään viime viikon, vaan tärkein uutinen sitten teollisen vallankumouksen - ei ollut Japanin romahdus, eikä sodan loppuminen vaan historian ensimmäinen atomienergian käyttökerta. Sekunnin murto-osassa atomipommi, joka pudotettiin Hiroshimaan, muutti perinteisiä taloudellisia, poliittisia ja sotilaallisia arvojamme. (A full re-study of our national defense needed, NYT 13.8.1945)

Diskurssin mukaan nämä mullistukset ovat niin totaalisia, että ihmiskunnan historiassa on atomiaseen käyttämisen myötä silmänräpäyksessä avautunut kokonaan *uusi aikakausi*. Tämä kielikuva on diskurssille ensimmäisessä otoksessa hyvin tyypillinen, aivan kuten yllä olevassa lainauksessa esiintynyt ajatus siitä, että pommin räjäyttäminen on tärkein uutinen vuosisatoihin:

Uusi aikakausi alkanut [otsikko] - - presidentti [Harry] Truman teki selväksi, että yksi vuosisadan tieteellisistä merkkipaaluista oli saavutettu, ja että "atomienergian aika", joka voi olla valtaisa voima sivilisaation kehittämiseksi, mutta myös tuhoamiseksi, oli käsillä. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

Pommin myötä alkaa uusi aika. Höyrykone, polttomoottori, jopa kaasuturbiini näyttävät todennäköisesti tulevaisuuden jälkipolvistamme yhtä primitiivisiltä kuin villikansojen keksinnöt näyttävät nyt meistä. (The atom engine: how soon it will be? NYT 19.8.1945)

Diskurssissa pommin käyttämistä Hiroshiman ja Nagasakin tuhoamiseksi pidetään surullisena asiana ja ihmisten kärsimyksiä valitettavina. Mutta pommin käyttö oli diskurssin mukaan kuitenkin oikeutettua ja perusteltua, koska *pommin vaikutus oli kamala mutta sen tuottama ratkaisu siunauksellinen*. Pommitukset tällä huikaisevalla uudella aseella olivat ikään kuin välttämätön paha, jotta pitkään jatkunut sota saataisiin loppumaan mahdollisimman vähillä ihmishenkien menetyksillä. Lisäksi pommin käyttö tekee mahdolliseksi suuria edistysaskeleita, jotka voisivat helpottaa koko ihmiskunnan elämää. Pommia ei suoraan väite-

tä tämän edistyksen tekijäksi, mutta se esitetään vähintään tienraivaajaksi, joka oli välttämätön. Joka tapauksessa tuleva edistys korvaa nyt aiheutuneet tuhot, ja onpa mahdollista, että pommi muuttaa maailmaa niin paljon, että *ihmiskunta säästää itsensä tulevilta sodilta*. Atomipommi on siis myös *rauhantuoja*:

Sen käyttö voi todennäköisesti pelastaa amerikkalaisten henkiä, lyhentää sotaa olennaisesti ja jopa pakottaa japanilaiset antautumaan. (The Atomic weapon, NYT 7.8.1945)

Tämän hirvittävän aseensa saattoi hyväksyä, koska se lyhentäisi veristä sotaa ja koska se tietämys, jolle se perustuu, saattaisi jonakin päivänä helpottaa koko ihmiskunnan taakkaa. (Eighteen fateful days, NYT 19.8.1945)

Historian onnekkaimpien olosuhteiden seurauksena me ja liittolaisemme olimme ensimmäiset, jotka saimme haltuumme tämän kauhistuttavan sodankäynnin välineen. Sen turvin olemme saattaneet sodan päätökseen. Hirmuisine mahdollisuuksineen se vaikuttaa välineeltä, jonka avulla ihmiskunta säästää itsensä tulevilta sodilta. (Letters to the Times, NYT 16.8.1945)

Yhdysvaltain kannatti todella uhrata kaksi miljardia dollaria sodan ratkaisun tuoneeseen aseeseen. Sen vaikutus oli kamala, mutta sen tuottama ratkaisu oli siunauksellinen. (V-J-päivä 10.8.1945, HS 11.8.1945)

Sen spekulatiivisuuden lisäksi, että pommi voisi auttaa lopettamaan sotimisen tykkäänään, arvellaan diskurssissa sillä olevan muitakin merkittäviä sotilaallispoliittisia vaikutuksia. Atomipommin voittavan vaikutuksen ei nimittäin katsota rajoittuvan yksinomaan sota-aikaan, vaan myös rauhan vallitessa se antaa suurta valtaa sille, jolla se on hallussaan. Atomipommi representoituu siis myös *vallan- tai mahdintuojana*, mikä onkin diskurssin ennakoimista mullistuksista vahvimmin esillä. Ylivalta on niillä, joilla on atomiaseita. Pommin tuomien muutosten rinnalla teollinen vallankumouskin oli vain välivaihe, *pelkkä vaihteen vaihto kehityksessä*:

Atomipommin keksiminen tulee muuttamaan kaikki sotilaalliset voimasuhteet. Todellinen ylivalta joutuu niille maille, joilla on käytettävissään tarpeeksi laboratorioita ja tiedemiehiä, jotka tekevät mahdolliseksi atoomisodan käymisen. Tämä johtaa taas maa-armeijoiden asteittaiseen häviämiseen ja siihen, että ihmisvoima korvataan teollisuudella ja tieteellisellä työllä. (Suurta huomiota Neuvostoliitossa, HS 9.8.1945)

Verrattuna tämän uuden energian vapautumisen tuomaan muutokseen voimatasapainossa ja sen laadussa, Marxin ja Leninin vallankumous ja teollistumisen ajan vauhdittuminen ovat kuin vain pelkkiä vaihteen vaihtoja kehityksessä. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

New York Times jopa vertaa 8.8.1945 pääkirjoituksessaan Yhdysvaltoja tässä uudessa tilanteessa Kreikan mytologian Prometheukseen, joka varasti tulen salaisuuden jumalilta ja antoi sen ihmisten käyttöön. Ja aivan kuten tuli avasi primitiiviselle ihmiselle aivan uusia näköaloja ja antoi tälle huikean vallan, tekee tämä uusi jumalilta viety tuli atomiaseen haltijasta Yhdysvalloista maailman kärkivaltion, jolla on jopa valta muokata koko maailman tulevaisuutta:

Vaikka monet voivat surkutella, että Yhdysvallat käytti sitä [atomipommia] ensimmäisenä, tämä fakta korostaa, että erityisessä vaikkakaan ei yksinoikeudellisissa

mielessä me hallitsemme sitä. Se on merkki vallastamme muokata maailman tulevaisuutta ja väline, jolla sen teemme. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

Seurauksena tästä valta-aspektien korostamisesta muodostuu pommista diskurssissa sotilaallinen välttämättömyys. Ilman sitä ei nimittäin isoimmillakaan jalkaväkijoukoilla tai ilmavoimilla ole merkitystä, tai mikään valtio tuntee oloaan täysin turvatuksi:

Mikä arvo on maailman suurimmalla armeijalla, suurimmalla laivastolla ja suurimmalla jättiläispommituslaivueilla oleva sellaiselle kansakunnalle, jolla ei ole käytettävissään atoomipommia? Maailman diplomaatit saavat varustautua ottamaan vastaan atoomikauden, lausui diplomaatti lopuksi. (Pommin poliittinen vaikutus, HS 8.8.1945)

Koska mikään valta, jolla ei ole käytettävissään atomipommia tämän jälkeen ei voi tuntea itseään turvalliseksi suvereenisuuden tai riippumattomuuden ollessa kysymyksessä, olisi luonnollisena seurauksena, että jokaisella suurvallalla täytyisi olla omat tehtaansa atomipommien valmistusta varten. (Atomipommin salaisuus saatettava yhteiseksi? HS 9.8.1945)

Diskurssissa ei peitellä sitä, että räjähtäessään pommi aiheuttaa suurta tuhoa, mutta tämä ongelma unohtuu pian tulevan edistyksen esittelyn alle. Diskurssin fokus on erittäin tiiviisti jossain määrittelemättömässä tulevaisuudessa, josta syystä Hiroshiman ja Nagasakin kauhut jäävät sivuun. Tämän seurauksena diskurssissa ei myöskään pohdita atomiaseiden kieltämistä tai hävittämistä. Pohjimmiltaan diskurssin suhtautuminen ydinaseisiin on varovaisen positiivista – onhan odotettavaa, että jatkossa atomiaseista seuraa myönteisiä asioita, vaikka ensivaikutelma ei ollut paras mahdollinen.

Mullistajan diskurssia käyttävät ensimmäisen otoksen aikana ylivoimaisesti eniten toimittajat, jotka vastaavat suurimmasta osasta niistä ennustuksista, joissa spekuloidaan tulevilla kehityssuunnilla. Myös poliitikot käyttävät diskurssia, mutta he ovat arveluissaan huomattavasti varovaisempia. Diskurssi esiintyykin useimmiten taustajutuissa, joissa toimittajat analysoivat Hiroshiman ja Nagasakin pommituksia, sekä pääkirjoituksissa. Jonkin verran diskurssia on havaittavissa myös ”tavallisissa” uutisissa.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset toisen otoksen aikana

Mullistajan diskurssi ei vielä koe erityisen suuria muutoksia siirryttäessä ensimmäisestä otoksesta toiseen. Pommi representoituu diskurssissa edelleen välineeksi, joka aikaansaa tai jonka avulla aikaansaadaan valtavia muutoksia kaikilla elämänalueilla, olipa kyse sitten poliittisesta tasapainosta, sotilaallisesta toiminnasta tai normaalista arkielämästä. Diskurssin innokkaita käyttäjiä ovat edelleen toimittajat sekä poliittiset toimijat. Ja aivan samoin kuten ensimmäisen otoksen aikana Hiroshiman ja Nagasakin tapahtumien katsottiin aloittaneen uuden aikakauden ihmiskunnan historiassa, katsotaan Neuvostoliiton pommikokeen merkitsevän toista samanlaista käännekohtaa. *Atomiajan ensimmäinen vaihe on päättynyt ja toinen alkanut tai maailma on astunut uuteen vaiheeseen.* Ky-

seessä oli lisäksi jälleen kerran *yksi suurimmista ja tärkeimmistä 20 vuosisadan uutisista*:

Useimmin kuultu kommentti uutisiin Venäjän pommista on se, että atomiajan ensimmäinen vaihe on päättynyt ja toinen alkanut. (Abroad: The epochal post-war year is 1949, NYT 26.9.1949)

Presidentti Trumanin ilmoitus, jonka mukaan meillä on todisteita atomiräjähdyksestä Neuvostoliitossa viime viikkojen aikana jää toiseksi vain hänen alkuperäiselle elokuun 6. 1945 antamalleen lausunnolle ensimmäisen atomipommin räjäyttämisestä Hiroshimassa. Se merkitsee atomiajan ensimmäisen vaiheen loppua ja toisen alkua. (Soviet achievement ahead of predictions by 3 years, NYT 24.9.1949)

Yksi suurimmista ja tärkeimmistä 20. vuosisadan uutisista kerrottiin yhdeksän päivää sitten, kun presidentti Truman paljasti, että Neuvosto-Venäjällä oli tapahtunut atomiräjähdyks. - - Kysymykset ovat terävöityneet, koska maailma on astunut uuteen vaiheeseen - jossa Yhdysvaltain valta on jonkin verran heikentynyt, koska myös Venäjällä on hallussaan hirvittävän tuhovoimainen ase. (US vs. USSR, NYT 2.10.1949)

Näistä diskurssissa uumoilluista mullistuksista ehdottomasti tärkeimmiksi nousevat viimeisessä lainauksessa sivutut sotilaallis-poliittisissa valtasuhteissa tapahtuvat muutokset. Toisen otoksen aikana diskurssi korostaa näin kuvaa atomipommista poliittisen ja sotilaallisen *vallan tuojana*. Pommin katsotaan antavan sen omistavalle valtiolle kosolti kansainvälistä arvovaltaa, ja toisaalta vievän sitä muilta pois: atomipommin räjäytyksen takia, mitä osoitetaan esim. lauseissa *Yhdysvaltain valta on jonkin verran heikentynyt tai räjäytys on vähentänyt maamme absoluuttisen ylivallan atomiaseissa suhteelliseksi ylivoimaksi, joka hiljalleen heikkenee*.

Venäläisellä keksinnöllä tulee viime kädessä olemaan syvälinen vaikutus kansainvälisiin suhteisiin ja etenkin voimatasapainoon demokratioiden ja Venäjän ja sen satelliittien välillä. Se näyttää vähentäneen maamme absoluuttisen ylivallan atomiaseissa suhteelliseksi ylivoimaksi, joka hiljalleen heikkenee. (US Reaction firm, NYT 24.9.1949)

Jos voisimme kuvitella kylmän sodan kosmisen tulostaulun, jossa marsilainen tuomari pitäisi kirjaa, ei ole epäilystäkään, ettei hän olisi merkinnyt voittopistettä Neuvostoliitolle menneellä viikolla. Atomiräjähdyks Neuvostoliitossa oli isku jota oli mainostettu, mutta olisi typerää sanoa, ettei se sattunut. (Atomic balance sheet, 26.9.1949)

Diskurssissa pommi kohooa niin merkittäväksi vallan välineeksi, että ilman sitä mikään maa ei voi pitää itseään todellisena suurvaltana. Pommi jakaa näin maailman kahteen kastiin: *"ydinkerhoon"*, johon kuuluvat maat todellisuudessa päättävät asioista, ja sitten kaikkiin muihin, jotka ovat parhaimmillaankin vasta *toisessa rivissä*, kuten seuraavassa lainauksessa esimerkiksi otettu Ranska:

- - Jean Thibaud, [Ranskan] atomifysiikan instituutin johtaja julisti Paris Pressessä, ettei Ranska ole valmistautunut *"tulevaan tieteelliseen sotaan"*. Vain maita, joilla on atomipommi, hän sanoi, voidaan pitää suurvaltoina, joten Ranska on pudotettu toiseen riviin. (France held lagging in atomic arms race, NYT 27.9.1949)

Vaikka valtapoliittiset piirteet kohoavatkin pääosaan, eivät muut atomiaseiden mullistavat aspektit tyyten ole kadonneet. Representaatio pommista *rauhan-tuojana*, jonka ansiosta maailmassa ei enää tarvitse käydä sotia, elää diskurssissa yhä vahvana. Yksinkertaisesti *sotaa ei tule*. Rauhan syntyminen ei kuitenkaan perustu ydinpelotteelle tai molemminpuolisen tuhon uhalle, kuten lopulta kylmässä sodassa kävi, vaan diskurssissa hallitsevana ovat varsin idealistiset odotukset siitä, että pommi on ikään kuin tasannut tilit Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä, joten ne voivat nyt neuvotella vastakkainasettelunsa lopettamisesta, ja *rauhan mahdollisuus on lisääntynyt suunnattomasti*:

Tohtori [Otto] Hahn julisti tänään, että uutiset joiden mukaan Neuvosto-Venäjällä on atomipommi, ovat hyviä uutisia. Jos sekä Yhdysvalloilla että Venäjällä on se, sotaa ei tule. (Announcement called "good news", NYT 24.9.1949)

Tassin sunnuntainen tiedotus, jonka mukaan Neuvostoliitto on tuntenut atomipommin salaisuuden jo kahden vuoden ajan, herätti täällä [Moskovassa] mielipiteen, että maailma on nyt lähempänä rauhaa kuin kertaakaan viimeisten seitsemän vuoden aikana. - - Täällä uskotaan, että rauhan mahdollisuus on lisääntynyt suunnattomasti nyt, kun "yksipuolisuus" tässä suhteessa on hävinnyt. (Paremmat edellytykset ratkaista riidat, HS 26.9.1949)

Muutamat tarkkailijat täällä [Moskovassa] uskoivat, että rauhan mahdollisuudet ovat kohonneet Moskovan ilmoitettua että Neuvostoliitolla on atomipommi. He sanoivat, että Yhdysvallat ja Venäjä voivat nyt kohdata tasa-arvoisina. - - Diplomaattiset tarkkailijat sanoivat, että nyt kun suuri ero kaupantekovoimassa on poistettu, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto ovat paremmassa asemassa ottaa tilanne uuteen tarkasteluun alusta lähtien ilman että kumpikaan osapuoli yrittää määrällä toista. (A spur to peace seen in Moscow, NYT 26.9.1949)

Diskurssissa ei pidetä mahdottomana edes koko kylmän sodan pikaista loppua ja jonkinlaisen maailmanhallituksen syntyä - aivan kuten Einstein toivoi jo Manhattan-projektin ollessa käynnissä:

Atomiaika voi silti vielä osoittautua valistuneimmaksi ja humaaneimmaksi, jos se pystyy hallitsemaan ja hävittämään sodat, jotka ovat vainonneet ihmiskuntaa ammoisista ajoista. Rauhan ja oikeudenmukaisuuden maailmanhallitus voi vielä ilmaantua, ei niin kovin kaukaisessa tulevaisuudessa. (Atomic age possibilities, NYT 27.9.1949)

Kylmän sodan loppu [väliotsikko] Neuvostolehdistön julkaisemat ulkomaiset kommentit ottivat sen linjan, että Tassin lausunto merkitsee viimein kylmän sodan loppumista sodanjälkeisessä diplomatiassa ja että on lopulta tullut aika pohtia uudelleen yleistä maailmanjärjestystä. (The atom-bomb situation as it is viewed in Russia, NYT 2.10.1949)

Diskurssissa tyypillistä on, että näitä suurisuuntaisia kuvitelmia ei perustella juuri millään tavalla. Ainoaksi selitykseksi maailmanhallituksen perustamiselle tai sotien loppumiselle tarjotaan vain atomipommin olemassaoloa. Ajallisesti diskurssi on niin ikään epämääräinen. Mullistuksia on odotettavissa jatkossa, lähitulevaisuudessa, mutta ei nyt. Sisäisistä muutoksista huolimatta diskurssin pommista luoma kokonaiskuva pysyy selvästi positiivisena. Pommia ei tosin enää nähdä sellaisena hyvinvoinnin synnyttäjänä kuin vielä vuonna 1945, vaan

tärkeimpiä ovat sen tuomat muutokset sotilaallisissa ja poliittisissa ympyröissä. Tätä muutosta paikkaa kuitenkin rauhantuoja-representaation näkyvä mukanaolo. Eräänä syynä siihen, että arkielämän mullistukset jäävät diskurssissa vähemmälle, saattaa olla se, että niistä kenties puhutaan jo pääasiassa atomienergiaa ja ydinvoimaa koskevien juttujen yhteydessä. Tämä on kuitenkin vain hypoteesi, sillä atomienergiaa koskevia uutisia en ole tutkinut. Pommin hävittämisestä tai kieltämisestä puhuminen ei kuitenkaan edelleenkään kuulu diskurssiin. Diskurssissa hyväksytään vallitseva tilanne mukisematta ja yritetään etsiä siitä mahdollisimman paljon positiivisia piirteitä. Atomiasetukset ovat diskurssin tulkinnassa ennemmin mahdollisuus kuin uhka.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset kolmannen otoksen aikana

Kolmanteen otokseen tultaessa mullistajan diskurssi on muuttunut sisäisesti niin paljon, että jopa sen nimeä on muutettava ja siitä tulee *vallantuojaan diskurssi*. Diskurssin muokkaama ydinaseiden representaatio on muuttunut yksipuoliseksi, sillä ydinaseiden ei enää katsota tuovan mullistuksia oikeastaan muuhun kuin kansainväliseen voimatasapainoon eli maiden välisiin valtasuhteisiin. Atomipommi tuo lyhyesti sanottuna omistajalleen valtaa ja voimaa muihin nähden. Taustalla on selkeästi ajatus aseiden valtaisasta tuhovoimasta, mutta huomattava on, ettei diskurssissa spekuloida sillä vaihtoehdolla, että pommeja todella käytettäisiin. Ne esitetään ennemmin ison kansainvälisen pelin nappuloiksi, vaikka varsinaisia pelimetaforia ei diskurssissa esiinnykään. Atomipommin valtaa tuovia ominaisuuksia korostetaan esittämällä, että aseiden avulla pienetkin maat voivat äkisti nousta mahtitehtijöiksi kansainvälisellä areenalla, ne *voivat järkyttää maailman strategista tasapainoa*, kuten alla olevassa lainauksessa todetaan. Ydinaseiden myötä jopa suuren Yhdysvaltojen ja pienen Kuuban vastakkainasettelutilanteen katsotaan muuttuvan. Aiemmin Kuubasta ei ollut suoraa sotilaallista uhkaa, mutta aseet muuttavat tilanteen täysin toiseksi: *Kuuba, pieni maa, on nyt muuntunut potentiaalisesti Neuvostoliiton ydinasetukikohdaksi ja Kuuban varustaminen atomikärkisillä ohjuksilla järkyttäisi idän ja lännen atomivoimat ja antaisi Neuvostoliitolle erinomaisen kiristysaseen – tällaiset ilmaisut ovat omiaan voimistamaan esitystä ydinaseista erittäin vallakkaina välineinä:*

Presidentti Kennedyn eilisiltainen vahvistus siitä, että hyökkäystarkoituksiin suunniteltuja keskimatkan ohjustukikohtia rakennetaan Kuubaan ja että ydinpommeja kuljettamaan kykeneviä pommikoneita kootaan siellä paraikaa muuttaa suuresti vastakkainasettelutilannetta Yhdysvaltain ja Castron saaren välillä. Kuuba, pieni maa, joka kommunistijohdostaan huolimatta ei edustanut suoraa sotilaallista uhkaa Yhdysvalloille on nyt muuntunut potentiaalisesti Neuvostoliiton ydinasetukikohdaksi. (Quarantine on Cuba, NYT 23.10.1962)

Hallitus sen sijaan on sitä mieltä, että Kuuban varustaminen atomikärkisillä ohjuksilla järkyttäisi idän ja lännen atomivoimat – joiden on tähän mennessä käsitetty olevan kutakuinkin tasapainossa – ja antaisi Neuvostoliitolle erinomaisen kiristysaseen. (Labour suhtautuu epäilevästi Kennedyn Kuuban-politiikkaan, HS 28.10.1962)

[Frank Aiken, Irlannin YK-edustaja] Kuten kokemuksemme tältä ydinaikakaudelta ovat osoittaneet, pienet maat, jos ne päästävät uusia joukkoja ja etenkin ydinasetukikohtia alueilleen, voivat järkyttää maailman strategista tasapainoa ja lisätä olemassa

olevaa jännitystä. (Thant statement and excerpts from debate on Cuba in the security council, NYT 25.10.1962)

Sama toimii tietenkin myös toisinpäin. Kun jollain valtiolla ei ole aseita, tai se menettää ne, sen arvovalta on saman tien mennyttä, kuten Kuuballe katsotaan käyneen kriisin ratkeamisen myötä:

Yhdysvaltojen virkamiehet ja Latinalaisen Amerikan diplomaatit arvelivat että Washingtonin ja Moskovan ehdollinen sopimus ydinaseiden vetämiseksi pois Kuubasta teki Castron hallinnosta kriisin varsinaisen häviäjän. (Castro asks Guantanamo; strives to repair prestige, NYT 29.10.1962)

Aseiden tuoma valta ei kuitenkaan toimi vain ulospäin, eli kykynä käyttää suu-remppaa määräysvaltaa kansainvälisissä kysymyksissä, vaan niiden potentiaali myös suojaa omistajamaata muiden valtioiden uhalta. Tämä ei ole sama asia kuin aiemmissa otoksissa mullistajan diskurssin alla esiintynyt rauhantuoja-aspekti, sillä aseiden ei tässä katsota voivan poistaa vastakkainasettelu- ja kiistatilanteita maiden väliltä, vaan ne vain turvaavat oman selustan vastapuolen mahdollisilta aggressioilta:

Turkin tukikohtakompleksi suojaa Naton eteläistä siipeä. Se edustaa kulmakiveä järjestön voimassa. Sen eliminointi vaihtokaupassa Neuvostoliiton Kuuban tukikohtien purkamisesta jättäisi sotilasasiantuntijoiden mukaan Lähi-idän ja itäisen Välimeren alueen avoimeksi kommunistien tunkeutumisyrityksille ja jättäisi Kreikan suojattomaksi lisääntynyttä painostusta vastaan. (Installations in Turkey form key element of Nato power, NYT 28.10.1962)

Neuvostohallitus vakuuttaa, että kaikki Neuvostoliiton aseet palvelevat vain puolustustarkoitusta hyökkääjiä vastaan. Tämänhetkisessä maailmantilanteessa voimakkaat aseet, mukaan luettuna ydinohjukset joita Neuvostoliiton hallussa on, ovat kuten kaikki maailman kansat tunnustavat, ratkaiseva keino joka estää imperialismin aggressiivisia voimia kehittelemästä tuhoavaa maailmansotaa. (Text of Soviet statement challenging the US naval quarantine of Cuba, NYT 24.10.1962)

Tässä huomataan viimeistään se, ettei vallantuojaan diskurssi ole enää siinä mielessä kaikenkattava kuin mullistajan diskurssi oli. Sitä voidaan käyttää puhuttaessa kaikista ydinaseista, mutta ero ”omien” ja muiden maiden aseiden välillä on siinä, koetaanko ne ongelmaksi. Omista aseista ei nähdä olevan erityistä haittaa, ne kun tuovat suojaa muiden arsenaaleilta, mutta muiden omistuksessa olevat aseet saattavat olla uhka, voimatasapainon kaataja tai kiristysväline.

Kolmannen otoksen aikana pommia koskevat valtasuhteet selkenevät diskurssissa. Kahden ensimmäisen otoksen aikana siinä ei vielä tehty kovin selkeäksi sitä, keiden käsiin atomiaseita koskeva valta asemoidaan, mutta viimeistään nyt on selvästi havaittavissa, että ne kuuluvat poliittisen johdon hallintaan. Tätä käsitystä puoltaa se, että aseiden vaikutuksista puhutaan lähes yksinomaan valtiotasolla, ja aseiden käyttäjiksi ja omistajiksi nimetään valtiot. Esimerkkejä yllä olevissa lainauksissa on riittämiin: *Kuuba* on muuntunut ydinasetukikohdaksi, *Kreikka* jää suojattomaksi, *Neuvostoliiton* aseet palvelevat, *pienet maat* voivat järkyttää tasapainoa. Koska valtiotasolla valtaa käyttävät poliittiset johtajat, niin samalla logiikalla heille kuuluu myös ydinaseita koskeva valta.

Vallantuojan diskurssia käyttävät korostuneen voimakkaasti toimittajat taustajutuissaan sekä etenkin pääkirjoituksissa. Toinen diskurssin yleinen käyttäjäryhmä ovat poliitikot. Heidän asemansa korostuu siksikin, että diskurssi on hyvin tyypillinen hallitusten virallisissa kannanotoissa, joita otoksen aineistossa julkaistiin ja siteerattiin usein.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset neljännen otoksen aikana

Neljännen otoksen aikana vallantuojan diskurssiksi muuttunut representatiotapa ei koe merkittäviä muutoksia. Pommi esitetään jälleen välineeksi, jonka avulla sen omistajamaa saa itselleen lisää sekä konkreettista voiman tuomaa valtaa että abstraktimpaa vaikutus- ja arvovaltaa. Jälkimmäisen piirteen mukaantulon myötä vallantuojan diskurssi alkaa lähentyä saavutuksen diskurssia, jonka kanssa se lopuissa otoksissa esiintyykin usein yhdessä.

Konkreettisen vaikutusvallan lisääntymisestä on seuraavissa lainauksissa useita esimerkkejä. Ydinaseiden myötä Intian *tärkeys kohoaa jyrkästi*, sen *dominanssi ja poliittinen voima ovat kasvaneet*, sen *sotilaallinen asema voimistuu* ja pommi myös antaa *tiukempaa yliotetta* kilpailijoihin nähden. Mainittava yksityiskohdata on se, että diskurssissa ydinasevallaksi nimenomaan *nousta*an tai *kohota*an – ero on varsin iso verrattuna moraalittoman tuhlarin diskurssin tapaan suhtautua ydinaseiden kehittämiseen. Viimeisessä lainauksessa nähdään, miten saavutuksen diskurssi on lyöttäytynyt mukaan vallantuojan diskurssiin. Siinähan atomipommi on nimenomaan ylpeydenaihe:

Uusi rooli todennäköinen Intialle [otsikko] Maan nousun ydinvallaksi uskotaan muuttavan suhteita Aasiassa ja Keski-idässä [alaotsikko] Intian nousulla ydinvallaksi on laajoja vaikutuksia maan suhteille Aasiassa ja Lähi-idässä, kertoivat analyttikot. - - Useat lähetystöt täällä ovat tulleet siihen tulokseen, että Intian tärkeys Lähi-idässä kohoaa jyrkästi. - - Mutta kokeen vaikutus on ollut Intian dominanssin ja poliittisen voiman kasvu alueella. "Ilman muuta Intian asema on vahvistunut", arvioi eräs arabidiplomaatti. - - Burmasta Bangladeshiin, Malesiasta Thaimaahan, Intian arvovalta on kasvanut. Ydinläpimurtonsa ansiosta Intia voi kohota vastapainoksi Kiinalle ja esittää paljon voimakkaampaa roolia, etenkin suhteissa Kaakkois-Aasian maihin. (New role abroad is likely for India, NYT 22.5.1974)

Tämänpäiväinen paljastus voimistaa entisestään Intian vahvaa sotilaallista asemaa alueella ja tuottaa tiukemman yliotteen maan pahimmasta kilpakumppanista Pakistanista. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

Intian ydinlaitteen räjäytys on pikaisesti kohottanut pääministeri Indira Gandhin hallituksen heikentynyttä itsetuntoa ja tiiviisti vahvistanut maan sotilaallista valta-asemaa alueella. (Atom test buoys Indians' morale, NYT 20.5.1974)

Diskurssissa ei edelleenkään puututa siihen, mitä seurauksia pommin varsinaisella käytöllä – räjäyttämisellä – saattaisi olla. Neljännen otoksen aikana annetaan jo suoraan ymmärtää, että ydinaseita ei ole tarkoitukseen käyttä: ne eivät ole sotilasaseita sanan vanhassa merkityksessä, vaan vain valtapelin nappuloita ja samalla eräänlainen *kiristyskeino* (tähän viitattiin itse asiassa jo kolmannessa otoksessa 1962). Samalla sitaatti konkretisoi sen tavan, jolla diskurssissa muiden aseet nähdään vallantuojana ongelmaksi:

[Pakistanin pääministeri Zulfikar Ali] Bhutto sanoi Intian eilisen ydinräjäytyksen takia järjestetyssä lehdistötilaisuudessa, etteivät ydinaseet ole kuin mitä tahansa muita sotilasaseita, vaan "painostus- ja kiristyskeino sellaisia valtioita vastaan, joilla ei ole ydinaseita". (Pakistan bars blackmail, NYT 20.5.1974)

Suhtautuminen ydinaseisiin on kaiken kaikkiaan diskurssissa silti myönteiseen kallellaan. Niiden vaikutuksia ei suoraan kuvata erityisen autuaallisiksi, mutta arvovallan kasvu ja voiman lisääntyminen ovat eittämättä positiivisiksi luettavia asioita. On muistettava, että jos pommia ei diskurssissa erityisesti ylistetä, ei sitä esitetä pahana ongelmanakaan. Sen nimittäminen kiristysvälineeksi tai eriarvoisuutta lisääväksi laitteeksi ei kieltämättä ole järin positiivista, mutta samalla diskurssi antaa ymmärtää, että nämä ongelmat korjaantuvat omien ydinaseiden avulla. Ydinase on oman ongelmansa ratkaisija.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset viidennen otoksen aikana

Vuoden 1987 INF-sopimuksen solmimista käsittelevässä aineistossa vallantuojan diskurssissa ei tapahdu mainittavia muutoksia. Diskurssi representoi edelleen ydinaseet omistajalleen suurta valtaa ja voimaa tuoviksi välineiksi, joiden avulla maa kohoaa arvoasteikossa ylöspäin ja nousee määräävään asemaan niihin valtioihin nähden, joilla ei aseita ole, tai joiden omat asearsenaalit ovat heikommät. Aseiden tuomaa valtaa korostetaan: huomauttamalla, miten jopa yksittäinen ydinase, tässä tapauksessa SS-20 -ohjus, saattoi taata haltijalleen eli Neuvostoliitolle ylivoiman *jokaisella konfliktitasolla* ja miten sen sysääminen syrjään oli välttämätöntä *voimatasapainon säilyttämiseksi*:

Pohtikaamme tapahtumia, jotka johtivat INF-sopimukseen. 1970-luvun puolivälissä yleisö sai kuullakseen raportteja uudesta Neuvostoliiton haasteesta Euroopan voimatasapainolle, SS-20-ohjuksesta. Lisätynä Neuvostoliiton mannertenvälisten ohjusten arsenaalin päälle, tämä liikkuva, monikärkinen ja erittäin tarkka ase kruunasi Neuvostoliiton pyrkinnöt hankkia ylivoima jokaisella konfliktin tasolla - tavanomaisella, strategisella ja taktisella. Jopa varsin rauhanhakuinen Carterin hallinto tuli siihen tulokseen, että toimet SS-20:n sysäämiseksi syrjään olivat välttämättömiä voimatasapainon säilyttämiseksi. (A hawk praises the treaty, NYT 9.12.1987)

Juuri Neuvostoliiton kymmenkärkiset mannertenväliset jättiohjukset veivät amerikkalaisilta turvallisuudentunteen. Niiden määrää on vaikea leikata, koska Neuvostoliiton ohjusten pääosa on maatalaukaistavia ja Yhdysvaltain iskukyvyyn painopiste on taas sukellusveneissä, joita Neuvostoliitto ei pysty toistaiseksi paikantamaan maailman meristä. Neuvostoliiton odotetaan kuitenkin keksivän keinot havaita avaruudesta käsin amerikkalaiset vedenalaiset, jolloin turvallisuuden painopiste siirtyy Moskovan eduksi. (Washingtonista Moskovaan, HS 10.12.1987)

Kuten aiemmissa otoksissa on jo nähty, diskurssi alkaa ajan myötä yhä enemmän korostaa ydinaseiden suunnatonta voimaa. Siitä tulee atomiaseiden tärkein ominaisuus. Mutta toisin kuin tuhoavan aseiden diskurssissa, tämän voiman ei oleteta missään vaiheessa realisoituvan. Aseiden käyttämistä tai käytön seurauksia ei pohdita, vaan niiden oletetaan lähtökohtaisesti säilyvän vain kiristyskeinona tai poliittisena pelivälineenä. Samalla aseet nähdään turvallisuuden tuojina. Niiden ei uskota tuovan rauhaa sillä tavoin kuin toisen otoksen aikaisissa idealistisissa rauhantuoja-kuvitelmissa ajateltiin, vaan ne varmistavat pelotetta eli deterrenssiä ylläpitämällä sen, ettei mikään vihamielinen maa hyök-

kää ydinaseiden haltijan kimppuun. Osin tästä johtuen ydinaseiden rajoittamiseen tai kieltämiseen tähtääviä toimia pidetään diskurssissa ei-toivottavina, koska ne saattaisivat vain raunioittaa tasapainon ja kenties sitä myöten jopa johtaa aseiden käyttämiseen, mitä muuten ei tapahtuisi:

Usein arvellaan, että mitä vähemmän ydinaseita sen parempi; muutamat tuhannet ohjukset ja pommit estävät sodan siinä missä useat tuhannet - - Mutta yksikään vastuullinen amerikkalainen johtaja ei voi tehdä sellaisia olettamuksia. Numeroilla *voi* olla väliä. Sopimukset *voivat* luoda tilanteen, joka antaa viholliselle mahdollisuuden ensi-iskuun (The treaty after the treaty, NYT 9.12.1987)

Gorbatshovin vierailun jälkeen meitä kohtaa nyt sopimus, jonka nojalla amerikkalaiset Pershing-ohjukset ja maastalaukaistavat ohjukset poistetaan Euroopan näyttämöltä ja sotilaallinen ja poliittinen dominanssi Länsi-Euroopassa luovutetaan viholliselle. Jos senaatti ratifioi sopimuksen, jokin kolmannen maailmansodan suurista taisteluista on jo lähtökohtaisesti hävitty, ilman että laukaustakaan on ammuttu. (The treaty: another sellout, NYT 11.12.1987)

Jälkimmäisessä lainauksessa huomionarvoinen yksityiskohta on, että siinä oletetaan lähtökohtaisesti kolmannen maailmansodan syttyvän ennemmin tai myöhemmin. Se kertoo osuvasti siitä, ettei kylmä sota ollut ainakaan kaikkien mielestä Yhdysvalloissa kovin nopeasti päättyvässä.

Diskurssi ja siinä tapahtuvat muutokset kuudennen otoksen aikana

Vallantuojan diskurssin peruspiirteet eivät kuudennessa otoksessa koe merkittäviä muutoksia. Diskurssi on vahvasti esillä aineistossa, ja ydinaseet esitetään hyvin selkeästi laitteina, joiden ansiosta valtion voima ja arvovalta kohoavat. Ne nähdään jopa yhtenä suurvallan statuksen saavuttamisen ehtona, sillä vain ydinaseilla varustettuna maa voi vaatia itselleen suurvallan asemaa, tai esimerkiksi konkreettisempänä toimenä jäsenyyttä YK:n turvallisuusneuvostossa:

Lähes 24 vuotta ainoan ydinräjäytyksensä jälkeen Intia teki kolme maanalaista ydinkoetta tänään maan koillisosan aavikolla. Siirto näyttää kertovan Intian päätöksestä hylätä vuosikymmenten epämääräisyys ja sen sijaan avoimesti julistaa, että maalla on ydinaseita. Alle kaksi kuukautta vallassa ollut pääministeri Atal Bihari Vajpayee, joka johtaa hindujen nationalistipuoluetta, joka on kannattanut Intian ydinaseistamista askeleena kohti suurvallan statusta, saapui asuntonsa pihamaalle ja luki asiaa koskevan lausunnon. - - Mutta odotettuaan liki 50 vuotta valtaanpääsyä, hindunationalistit näyttivät pitävän tätä [talouspakotteita ja asevarustelukilpailua] kaikkea vähemmän pakottavana kuin suurvallan aseman vaatimista, innokkaina saattamaan maan sotilaallinen ja poliittinen voima vastaamaan sen maalle sen valtavaa väestöpohjaa. (Fear of arms race, NYT 12.5.1998)

Ydinasevaltiona Intia voi yhä painokkaammin vaatia pysyvää jäsenyyttä YK:n turvallisuusneuvostossa. Intia on kokenut, että sen asemaa yhtenä maailman johtavista suurvalloista ei ole otettu kyllin vakavasti, vaikka se on pian väkiluvultaan maailman suurin valtio. (Hindupuolue räjäytti Intian maailmankartalle, HS 12.10.1998)

Diskurssissa huomioidaan myös se, että pommin valtaa tuova vaikutus voi toimia myös sisäpolitiikassa ulkopoliittikan ohella. Sen avulla pommia hallitseva taho, joka vallantuojan diskurssissa on korostuneesti poliittinen johto, voi vahvistaa omaa asemaansa vallankahvassa:

Delhin laskelmat eivät kylläkään ole vain diplomaattisia ja voimapolitiittisia. hallitus on uusi, heikko ja hajanainen. Sille ei syntyessään luvattu pitkää ikää. Pääministeri Vajpayee nousi valtaan vahvasti nationalistisella ohjelmalla, jota hän joutui pehmentämään, kun hän kokosi hallituksen. Maanantainen ilmoitus ydinräjäytyksestä synnytti Intiassa heti kansallismielisen aallon, joka vahvistaa hallituksen asemaa parlamentissa ja Vajpayeen oman Bharatiya Janata -puolueen asemaa hallituksen sisällä. (Varustelukilpa uhkaa Intian pommien jälkeen, HS 13.5.1998)

Vallantuojan diskurssin ja saavutuksen diskurssin yhteiselo tiivistyy kuudennen otoksen aikana. Ne esiintyvät usein yhdessä ja tukevat toistensa luomia representaatioita. Näin vallantuojan diskurssin muokkaama kuva ydinaseista muuttuu positiivisemmaksi, kun sen lähettyvillä vaikuttaa aseisiin erittäin myönteisesti suhtautuva toinen diskurssi. Ylpeydetunne aseiden valmistamisesta, valtion itsetunnon nousu ja konkreettinen valtion voiman ja vallan koaminen kytkeytyvät näin yhteen. Mahdollista onkin, että seuraava muutos vallantuojan diskurssissa voisi olla asteittainen sulautuminen osaksi saavutuksen diskurssia (tai päinvastoin):

Vajpayee vahvisti, että kansallinen ylpeys näytteli osaa kokeista päätettäessä. Hänen Bharatiya Janata -puolueensa eli Intian kansanpuolue johtaa liikettä, joka on 70 vuoden ajan yrittänyt vakuuttaa intialaisille, että päättäväinen hinduylpeys on ratkaisu Intian ongelmiin. - - "Sanoisin siksi, että kokeiden suurin merkitys on siinä, että ne ovat antaneet Intialle shaktia, ne ovat antaneet Intialle voimaa, ne ovat antaneet Intialle itseluottamusta." Shakti on hindinkielinen sana joka merkitsee voimaa, ja sitä käytetään yleisesti puhuttaessa hindujumalista. (Premier appears resolute on plan to produce nuclear weapons, NYT 16.5.1998)

Johtava hindunationalisti ja Bombayn vaikutusvaltaisin poliitikko Balasaheb K Thackeray oli innoissaan: "Meidän on osoitettava, ettemme ole eunukkeja", hän sanoi. - - räjähdykset vaikuttivat myös olleen suunnattoman suosittuja tavallisten intialaisten keskuudessa. Epämuodollisissa haastatteluissa Delhissä ei löytynyt toisinajattelijoita. - - Jaya Srivastava, 36-vuotias historian lehtori Delhin yliopistosta, sanoi: "Se on hyvä askel. Nyt voimme keskustella tasavertaisina muiden ydinasevaltojen kanssa." (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

Viimeisessä lainauksessa nähdään myös mielenkiintoinen yhtymäkohta diskurssin alkuvaiheisiin, kun se oli vielä mullistajan diskurssi. Historian lehtori Srivastavan esittämä ajatus nimittäin muistuttaa häkellyttävästi niitä toisen otoksen aikana esitettyjä spekulatioita, joissa arveltiin Neuvostoliiton ydinkokeen johtavan kylmän sodan päättymiseen ja rauhaan, koska tällöin ydinasevaltat voisivat keskustella tasaveroisina keskenään. Diskurssissa alkupuolella vahvana esiintynyt rauhantuoja-näkemyks ei ole vielääkään täysin hävinnyt. Tosin nytkin selvästi voimakkaampana diskurssissa elää käsitys siitä, että aseet toimivat lähinnä sodan estäjinä, ei rauhantuojina. Niiden arvioidaan ehkäisevän asevarustelukilpailua ja takaavan turvallisuuden, jonka uhkana ovat - muiden ydinaseet:

"Intialaiset tiedemiehet asettavat ydinkärkiä ohjuksiin heti kun tilanne sitä vaatii", sanoi [Murli Manohar] Joshi, ydinfyysikko, joka toimii tiede- ja teknologia-asioista vastaavana ministerinä. Hän lisäsi: Intia ei hyökkää mihinkään toiseen maahan. Uusi kykymme vain ehkäisee asevarustelukilpailua. (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

Poliittisesti vaikutusvaltainen [Pakistanin] armeijan komentaja, kenraali Jehangir Karamat esitti toisen näkökannan: "Tähän saakka emme ole aiheuttaneet maallemme pettymystä mitä turvallisuuteemme tulee, emmekä aio tuottaa kansalle pettymystä nytkään", hän kertoi toimittajille. Pääministeri [Nawaz] Sharifin mukaan Pakistan ei taivu läntisen painostuksen edessä, kun se tekee päätöksensä ydinkokeista. "En hyväksy ulkopuolisten sanelevan maan turvallisuuden takaamista koskevia asioita" Sharif kertoi. (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

Pakistan on joutunut kasvavan poliittisen painostuksen kohteeksi ulkovaltojen taholta, että sen pitäisi pidättäytyä vastaamasta Intian ydinkokeisiin omilla kokeillaan. Monet pakistanilaiset kuitenkin vaativat, että liittyminen ydinkerhoon Intian lailla on välttämätöntä maan turvallisuudelle. (Pakistan is under growing pressure not to respond to India with atom test, NYT 15.5.1998)

Yhteenveto

Kuten luvun alussa todettiin, mullistajan / vallantuojan diskurssi on erikoistapaus tutkimuksessa havaittujen ydinasediskurssien joukossa. Se on niistä ainoa, joka kokee ajan myötä niin perustavanlaatuisia sisäisiä muutoksia, että katson sen muuntuvan kolmanteen otokseen tultaessa erinimiseksi: mullistajan diskurssista tulee vallantuojan diskurssi.

Miten tämä vaihdos sitten tapahtuu? Ratkaiseva muutos on se, että diskurssissa ydinaseiden tuomaa valtaa korostavat piirteet nousevat hallitseviksi (ks. tarkempi analyysi luvussa 7). Vielä kahden ensimmäisen otoksen aineistossa diskurssi representoi ydinaseita välineinä, jotka mullistavat perusteellisesti liki kaikki elämänalueet, niin talouselämän, arjen, sodankäynnin kuin politiikan. Se toimii tulevien ihmeellisten keksintöjen pioneerinä, valtion vallan kasvattajana, sotilaallisten suunnitelmien keikauttajana, jopa pysyvän rauhan tuojana. Ajan edetessä merkitykset kaventuvat, ja jäljelle jää yksipuolistunut representaatio aseista suunnattoman vallan tuojina. Kyseessä ei siis ole täysin "uusi" diskurssi, sillä vallantuojan piirteet ovat mukana jo mullistajan diskurssissa. Tällöin ne ovat kuitenkin vain yksi aspekti pommin kokonaiskuvassa, mutta myöhemmin ne kohoavat hallitsevaan asemaan. Syrjäytetyt piirteet eivät silti täysin katoa, vaan esimerkiksi rauhantuoja-representaatiosta on nähtävissä rippeitä vielä myöhemmin.

Muutoksen jälkeen diskurssi säilyy suurin piirtein samankaltaisena tutkimuksen aikajänteen loppuun saakka. Representaatio pommista valtion vallan kasvattajana, "suurvallan tunnusmerkinä", on hyvin selkeä. Suhtautuminen ydinaseisiin on diskurssissa siis positiivista. Alkuvaiheessa lähinnä varovaisen positiivista siksi, että diskurssi pitää atomipommin räjäyttämistä surullisena asiana, jos kohta sen myönteiset puolet korvaavatkin tämän valitettavan tapausten. Myöhemmin positiivisuus kasvaa, kun Hiroshiman tapahtumat haalistuvat ja toisaalta saavutuksen diskurssi liimautuu tiiviisti vallantuojan diskurssiin kiinni. Huomattava positiivisuutta luova seikka on sekin, ettei diskurssissa käsitellä millään tavalla ydinaseiden käyttämistä. Niiden tuhovoima tiedetään suunnattomaksi, ja se tuodaan diskurssissa epäsuorasti esiin, mutta sitä ei diskurssissa koskaan päästetä vapaaksi. Aseet ovat poliittisia pelimerkkejä – mitä enemmän sen parempi – joita ei ole oikeastaan tarkoituskaan käyttää, vaan pelkästään niiden olemassaolosta on jo suurta hyötyä.

Ydinaseet eivät ole diskurssissa tyystin ongelmattomia, mutta nämä ongelmat eivät universaalisti koske kaikki ydinaseita. ”Muut” voivat käyttää niitä kiristystarkoituksessa tai vallitsevan tasapainon kaatamisessa, mutta ongelma toimii myös omana ratkaisunaan: jos toisellakin osapuolella on oma pomminsa, ei hätää ole. Tätä korostaa lisäksi diskurssin loppua kohti vahvistuva tapa kuvata aseet sodan estäjinä: ydinaseiden tuoman lisääntyneen voiman katsotaan estävän vihollisten hyökkäykset ja turvaavan oman selustan. Tästä seuraa puolestaan se, että aseiden hävittämiseen tai rajoittamiseen suhtaudutaan nihkeästi. Mullistajan / vallantuojan diskurssin käyttäjinä ovat halki tutkimuksen aikajänteen pääasiassa toimittajat sekä poliitikot. Viidennessä otoksessa tiedemiehillä on hetken myös näkyvä asema, mutta se hiipuu jälleen kuudenteen otokseen tultaessa. Juttutyypin kohdalla diskurssissa on nähtävissä lievää tempoilua. Aikajänteen alkupäässä diskurssi esiintyy etupäässä vain taustoittavassa ja analysoivassa juttuaineistossa kuten pääkirjoituksissa ja taustajutuissa, mutta se siirtyy myöhemmin myös uutisiin.

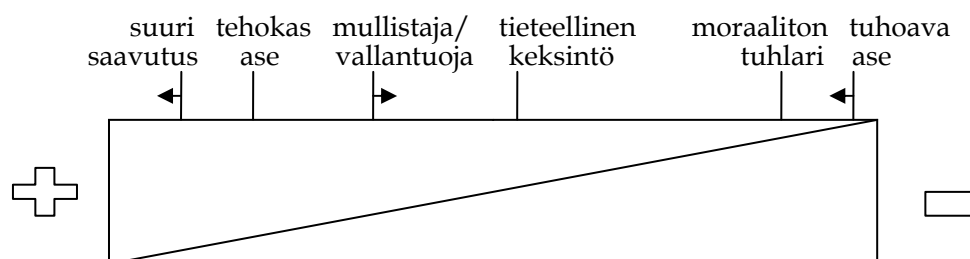
5.7 Yhteenveto diskursseista

5.7.1 Moninaisuutta ja ristiriitoja

Diskurssianalyysin perusteella ydinaseiden käsittely lehdistössä näyttäytyy hyvin moninaisena. Ydinaseita representoidaan lehtiteksteissä seitsemän keskenään erilaisen diskurssin kautta. Moninaisuutta korostaa se, että jokaisessa tutkimuksen kuudesta otoksesta oli havaittavissa useita diskursseja. Niiden määrä vaihteli vähintään kolmesta (otokset 3 ja 5) aina viiteen saakka (otokset 1 ja 6). Sinänsä diskurssien runsas lukumäärä ei tule yllätyksenä, sillä ydinaseiden historiaa luotaavat luvut 2 ja 3 osoittivat, että aseiden luonteesta ja merkityksestä on vallinnut ja vallitsee edelleen runsaasti toisistaan poikkeavia käsityksiä. Toisen maailmansodan jälkeen etenkin Yhdysvaltain sotilas- ja poliittisessa johdossa sekä tiedemiesten keskuudessa vallitsi todellinen erilaisten mielipiteiden sekamelska, mikä heijastuu diskursseissa: ydinaseita pidettiin todellisina ihmeidentekijöinä, tai sitten maailmanlopun alkusoittona, tai mahtavana saavutuksena tai hyvänä lisänä aseistukseen. Tältä pohjalta on varsin luonnollista, että erilaisia ydinaseiden esitystapoja on ensimmäisissä otoksissa havaittu lukuisia. Määrä ei kuitenkaan liiemmin pienene nykypäivää kohti tultaessa.

Koska jokainen diskurssi luo toisistaan poikkeavan representaation siitä, millaisia ydinaseet ovat, voidaan keskeiseksi piirteeksi nostaa myös *ristiriitaisuus*. Diskursseissa ollaan hyvin erimielisiä siitä, millaisia vaikutuksia ydinaseilla on, mitä niille pitäisi tehdä, ovatko aseet uhka tai ongelma, kuka niitä hallitsee ja niin edelleen. Tuhoavan aseiden diskurssissa ydinaseet esitetään koko maailman tulevaisuutta uhkaaviksi hirmuisiksi hävityskoneiksi, jotka olisi heittämisen saatava tarkkaan valvontaan, tehokkaan aseiden diskurssi taas kuvaa ne käytännöllisiksi ja ylivertaisiksi sotilasaseiksi, tieteellisen keksinnön diskurssi

korostaa pommin teknisiä toimintaperiaatteita ja sen olemusta tieteen luomuksena, moraalittoman tuhlarin diskurssi pitää ydinaseita turhanpäiväisinä resurssisyyppöinä, mullistajan / vallantuojan diskurssi taas näkee, että pommit tuovat perinpohjaisia muutoksia monille elämänalueille, joista tärkeimmäksi nousevat sen valtapoliittiset vaikutukset, ja suuren saavutuksen diskurssi katsoo ydinaseiden olevan luojiensa kovan työn onnistunut lopputulos ja ylpeydenaihe. Keskenään ristiriitaisimpia ovat ääripäitä edustavat diskurssit, suuri saavutus ja tehokas ase sekä tuhoava ase ja moraaliton tuhlari. Niitä voidaan pitää toistensa vastakohtina; tuhoavaa asetta tehokkaan aseeseen, ja moraalitonta tuhlaria suuren saavutuksen vastinparina. Toisissa diskursseissa ydinaseet esitetäänkin voittopuolisen positiivisesti, toisissa negatiivisesti. On kuitenkin syytä välttää mustavalkoista kyllä/ei -lähestymistapaa, jotta diskurssien lukuisat nyanssit ja sisäiset muutokset eivät jäisi huomiotta. Siksi on mielekkäämpää puhua positiivinen-negatiivinen-jatkumosta kuin jyrkästä dikotomiasta. Tällaiselle jatkumolle, jossa ääripäinä ovat kritiikiton positiivinen suhtautuminen ja äärimmäinen kielteisyys, diskurssit asettuvat seuraavasti:

KUVIO 3 Diskurssien ydinaseista muodostaman representaation sijoittuminen +/- -jatkumolle ja siinä tapahtuvat muutokset

Diskurssien sijoittelut ovat suuntaa-antavia ja niiden on tarkoitus etupäässä havainnollistaa diskurssien keskinäisiä suhteita, ei absoluuttista asemaa. Kuviosta nähdään siis, että ydinaseisiin positiivisesti suhtautuvia – toisin sanoen niistä myönteisiä representaatioita luovia – diskursseja ovat suuren saavutuksen diskurssi, tehokkaan aseeseen diskurssi sekä mullistajan / vallantuojan diskurssi. Moraalittoman tuhlarin ja tuhoavan aseeseen diskurssit taas esittävät ydinaseet negatiivisessa valossa, ja tieteellisen keksinnön diskurssi on jotakuinkin neutraali suhtautumiseltaan. Nuolet kuviossa esittävät tutkimuksen aikajaksolla tapahtuvan muutoksen suuntaa. Niistä havaitaan, että tuhoavan aseeseen diskurssin representaation negatiivisuus heikkenee, suuren saavutuksen diskurssin luoma representaatio muuttuu yhä positiivisemmaksi, ja mullistajan/vallantuojan diskurssin representaatio menettää hieman positiivisuuttaan.

Mistä nämä muutokset johtuvat? Mullistajan/vallantuojan diskurssin kohdalla katson, että positiivisuus jonkin verran heikkenee, kun diskurssista putoavat pois siinä alkupuolella kohtalaisen näkyvästi esiintyneet ajatukset atomiaseista rauhantuojina. Vallantuojan diskurssin positiivisuus on lisäksi riippuvainen siitä, kuka diskurssissa puhuu ja kenen ydinaseista – omia ydinaseita luonnehditaan positiivisemmin kuin toisen hallitsemia (ks. luku 7). Tu-

hoavan aseiden diskurssista taas katoaa osa kielteisyyttä, kun ilmaisut ydintuhosta muuttuvat yhä epämääräisemmiksi ja -konkreettisemmiksi. Suuren saavutuksen diskurssi taas muuttuu jopa entistä positiivisemmaksi viimeisissä otoksissa, joissa ydinaseille kasataan yhä lisää myönteisiä piirteitä. Ne ovat yhtäaikaisesti saavutus, ylpeydenaihe, kansakunnan etevyyden osoitus ja jopa jonkinlainen valtion itsetuntolääke.

Uutisoinnin kokonaisuudesta pelkkä diskurssien positiivisuuden tai negatiivisuuden tarkkailu ei kuitenkaan vielä paljoakaan kerro, vaan se pikemminkin vain todistaa siitä, että ydinaseista on ollut ja on yhä monia erilaisia mielipiteitä. Ensinnäkin jokaisessa otoksessa vaikuttaa aina vähintään kaksi eri suuntiin vetävää primaarista diskurssia ja toiseksi, diskurssit voivat tehdä myös yhteistyötä, jolloin esimerkiksi positiivinen diskurssi vetää negatiivista mukanaan myönteisempään suuntaan tai päinvastoin. Eikä kolmatta otosta (tuhoavan aseiden diskurssi), ja varauksin neljättä (moraalittoman tuhlarin diskurssi) lukuun ottamatta yhdenkään diskurssin tai samaan suuntaan vetävän diskurssiryhmän voida katsoa nousevan hegemoniseen asemaan. Diskurssien keskinäiselle määrittelykamppailulle ei siis löydy yhtä voittajaa. Syvemmältä kuorittuna sekä diskursseista että ydinaseuutisoinnista alkaa tosin paljastua yhtenäisiä piirteitä ja selvärajaisia kehityssuuntia, joihin palaan luvussa 7.

5.7.2 Diskurssien yhteiselo ja -peli

Diskurssit eivät ole tasa-arvoisia, vaan ne jakautuvat primaarisiin ja sekundaarisiin sen mukaan, ovatko niiden muodostamat representaatiot otosten aineistossa hallitsevassa vai alisteisessa asemassa. Hierarkia muodostuu siten, että kunkin otoksen kohdalla erotetaan ne diskurssit, joiden muodostamat representaatiot nousevat otoksessa hallitseviksi; näitä kutsutaan primaarisiksi. Näiden lisäksi on havaittavissa muitakin representaatiotapoja, mutta ne ovat vähämerkityksellisempiä, ja niitä kutsutaan sekundaarisiksi. Primaaristen luomat representaatiot ovat vahvempia kuin sekundaaristen, ja juuri niiden kautta ydinaseita ensisijaisesti otoksen aineistossa merkityksellistetään. Käytännössä kaikissa otoksissa on aina vähintään kaksi eri suuntiin kiskovaa primaarista diskurssia:

otos	primaariset diskurssit
1	mullistaja, tuhoava ase ja suuri saavutus
2	mullistaja, tuhoava ase ja suuri saavutus
3	vallantuoja, tuhoava ase
4	moraaliton tuhlari, vallantuoja
5	tuhoava ase, vallantuoja
6	moraaliton tuhlari, vallantuoja

Primaarisuus ja sekundaarisuus eivät ole pysyviä ominaisuuksia. Diskurssin asema voi muuttua ajan edetessä: se voi hiipua sekundaariseksi diskurssiksi, mutta yhtä hyvin nousta primaariseksikin. Esimerkiksi suuren saavutuksen diskurssi ei neljännessä otoksessa vuodelta 1974 kuulu primaaristen diskurssien joukkoon, vaan se joutuu väistymään uuden ja vahvan moraalittoman tuhlarin

diskurssin tieltä. Mutta se kohoa jälleen kuudennessa otoksessa 1998 primaariseksi. Samoin neljännessä otoksessa eräs vahvimista diskursseista koko aineiston tasolla, tuhoavan aseenn diskurssi, vaipuu sekundaariseksi, samasta syystä. Otoksessa mukaan tuleva uusi diskurssi on niin voimakas, että jopa aiemmat "valtadiskurssit" joutuvat hetkeksi luopumaan asemastaan, joskin ne palaavat pian vanhaan asemaansa. Lisäksi on pantava merkille, etteivät sekundaariset diskurssit ole keskenään tasa-arvoisia. Esimerkiksi 4. ja 6. otoksissa, eli vuosina 1974 ja 1998 suuren saavutuksen ja tuhoavan aseenn diskurssit ovat vahvempia kuin tieteellisen keksinnön diskurssi.

Tämäkään jako ei vielä kerro koko totuutta diskurssien valta-asetelmista, sillä *no discourse is an island*, voisi sanoa vanhaa fraasia mukaillen. Diskurssit eivät toimi teksteissä erillisinä yksikköinä, vaan ne ovat vuorovaikutuksessa toinen toisiinsa sekä yksittäisissä juttutodellisuuksissa että laajemman aineiston tasolla. Mitenkään yllättävää ei ole, että kuviossa 3 samoissa päissä olevat diskurssit tukevat toisiaan. Tehokkaan aseenn diskurssin representaatio atomipommista osuu hyvin yksiin suuren saavutuksen diskurssin vastaavan kanssa, ja taas toisessa päässä tuhoavan aseenn diskurssi ja moraalittoman tuhlarin diskurssi tukevat toinen toistaan. Vastakkaisissa päissä olevat diskurssit taas eivät tule keskenään toimeen. Sen sijaan enemmän "välimaastoon" jäävät mullistajan / vallantuojan diskurssi sekä tieteellisen keksinnön diskurssi ovat tässä suhteessa joustavampia. Ne voivat siirtyä tukemaan kumpaa tahansa puolta.

Suuren saavutuksen diskurssi sekä mullistajan / vallantuojan diskurssi ovat pari, joka esiintyy usein yhdessä. Niiden yhteispeli tiivistyy aikajanan loppupuolella neljännessä ja kuudennessa otoksessa, kun mullistajan diskurssi on muuttunut vallantuojan diskurssiksi. Diskurssien muodostamat ydinaseiden representaatiot nivoutuvat oivallisesti yhteen: vallantuojan diskurssin konkreettinen esitys pommista valtion mahtia kohottavana tekijänä istuu hyvin suuren saavutuksen diskurssin abstraktimpaan esitykseen pommista kansakunnan suuren työn tuloksena ja ylpeydenaiheena. Näin suuren saavutuksen diskurssin yltiömyönteinen representaatio ydinaseista tarttuu myös vallantuojan diskurssiin, jonka myönteisyys itsessään on varovaisempaa laatua. Mutta vallantuojan diskurssi voi lyöttäytyä yksiin myös tuhoavan pommin diskurssin kanssa. Tällöin niistä muodostuu synteesi, jossa pommin valtaa tuovat ominaisuudet esiintyvät kriittisessä ja kielteisessä valossa, kun samaan aikaan korostetaan, että pommien tuhovoima on kuolettavaa ja uhkaavaa lajia. Tämän yhteistyön edellytyksenä on luonnollisesti se, että kyse ei ole määrittelijän kannalta "omista" ydinaseista, sillä ainoastaan muiden ydinase voi vallantuojan diskurssissa hahmottua ongelmaksi. Kun tämä ehto toteutuu, voi tuhoavan aseenn yleisemmin negatiivinen representaatio siirtyä tukemaan sitä. (ks. luku 7.)

Myös tieteellisen keksinnön diskurssi ajautuu aika ajoin yhteen juuri suuren saavutuksen diskurssin kanssa. Niiden kohdalla kyse ei niinkään ole keskinäisestä tukemisesta kuin siitä, että vahvempi sulauttaa heikomman itseensä. Vaikka tieteellisen keksinnön diskurssi pyrkii esittämään aseet mahdollisimman neutraalilla tavalla ja pitäytymään vain tieteellisissä faktoissa ja selvityksissä, vetää tiedemiesten ja muiden yhteiskuntaryhmien työtä glorifioiva suu-

ren saavutuksen diskurssi sitä mukanaan jatkumon positiiviseen päähän. Yleisimmät yhteistyössä toimivat diskurssiparit ovat siis:

moraaliton tuhlari ja tuhoava ase
 tuhoava ase ja vallantuoja
 suuri saavutus ja tieteellinen keksintö
 suuri saavutus ja vallantuoja
 tehokas ase ja suuri saavutus

5.7.3 Diskurssien muutosmahdollisuudet

Analyysin pohjalta voidaan todeta, että diskurssit saattavat muuttua monin eri tavoin pitkällä aikavälillä. Ne voivat:

- 1) kokea sisäisiä muutoksia, kuten oikeastaan kaikki diskurssit tässä tutkimuksessa siirryttäessä otoksesta toiseen. Muutokset voivat olla melko pieniä, kuten tehokkaan aseenn diskurssissa ensimmäisen ja toisen otoksen kohdalla ja tieteellisen keksinnön diskurssissa yleensä, tai sitten kohtalaisen merkittäviä, kuten mullistajan diskurssissa ensimmäisen ja toisen otoksen välillä.
- 2) muuntua kokonaan toiseksi diskursseiksi. Tällainen muutos tapahtuu mullistajan diskurssissa toisen ja kolmannen otoksen kohdalla, kun siitä muokkautuu vallantuojan diskurssi. Koska näinkin radikaalit muutokset ovat mahdollisia, on perusteltua olettaa, että kaksi diskurssia voisi myös sulautua yhdeksi, vaikkei tällaisesta muuntautumisesta olekaan aineistossa esimerkkiä.
- 3) hiipua ja palata takaisin. Tällä voidaan tarkoittaa joko diskurssin valta-aseman muutosta primaarinen-sekundaarinen-akselilla tai koko diskurssin katoamista aineistosta. Esimerkiksi erittäin vahvoihin diskursseihin kuuluva tuhoavan aseenn diskurssi menettää neljännessä otoksessa paitsi aiemman hegemonisen asemansa, myös primaarisuutensa ja putoaa sekundaaristen joukkoon. Mutta taas viidennessä se palaa primaaristen kastiin. Moraalittoman tuhlarin diskurssi taas toimii esimerkkinä siitä, miten diskurssi voi välillä hävitä kokonaan ja palata taas myöhemmin uudelleen, kuten käy otoksissa 5 ja 6. Toisaalta tällainen paluu ei ole väistämätön, sillä tehokkaan aseenn diskurssi katoaa tyyten näkyvistä toisen otoksen jälkeen.

Luvussa 7 tarkastelen luvuissa 2 ja 3 luodun historiallisen kontekstin sekä luvun 6 puhuja-analyysin tulosten avulla lähemmin sitä, mistä diskurssien muutokset voivat johtua.

6 YDINASEIDEN MÄÄRITTELIJÄT

Ketkä ovat päässeet tutkimusaineiston jutuissa määrittelemään ydinaseita ja miksi?

Määrittelyjen eli diskurssien ohella olennainen osa ydinaseuutisointia ovat tietenkin myös *määrittelijät*, eli ketkä aineiston jutuissa pääsevät ydinaseista puhumaan ja kertomaan lukijalle siitä, millaisia ydinaseet ovat, miten niitä käytetään tai miten niihin pitäisi suhtautua. Diskurssien yhteydessä esitettiin jo lukuisia luonnehdintoja siitä, millaiset eri toimijat eri otosten aikana mitäkin diskurssia käyttävät. Tämän luvun tarkoituksena on selventää näiden toimijoiden, toisin sanoen määrittelijöiden luonnetta. Olen tehnyt aineistolle määrällisen sisällönerittelyn, jossa on etsitty jutuista ne tahot, jotka ovat päässeet ydinaseista puhumaan. Erittelyn tehtävänä on ensisijaisesti tukea diskurssianalyysin tuloksia ja selventää kuvaa siitä, millaista ydinaseuutisointi on ollut.

Esittelen seuraavassa ydinaseiden määrittelijät ensin otos kerrallaan, minä jälkeen on vuorossa yhteenveto, jossa pohditaan aineistossa ilmeneviä kehityslinjoja sekä vertaillaan Helsingin Sanomien ja New York Timesin tuloksia toisiinsa.

6.1 Mikä on määrittelijä?

Kuten yllä vihjasin, määrittelijöiksi on laskettu mukaan ne kaikki tahot, jotka aineiston jutuissa pääsevät esittämään joko suoraan lainauksin tai epäsuorasti kantojaan ja määritelmää ydinaseista tai siitä ydinaseisiin liittyvästä kysymyksestä, joka kussakin otoksessa on pääaiheena. En siis ole tehnyt jaottelussa eroja sen mukaan, onko toimija päässyt ääneen suoraan esimerkiksi sitaattissa, vai epäsuorassa lainauksessa. Tämän erittelyn tarkoituksena kun on tuottaa lähinnä diskurssien analyysia selkeyttävää ja tukevaa aineistoa, eikä toimia omana itsenäisenä analyysinaan. Tavoitteena on löytää aineistosta yleistämis-

kelpoisia suuntaviivoja, joten yleisluontoinen analysointi on perusteltua.¹⁰¹ Mukaan tarkasteluun on otettu kaikki aineiston jutut, myös mielipidekirjoitukset, kolumnit ja pääkirjoitukset, vaikka niiden kohdalla onkin luultavaa, että ajatuksiaan esittelevät ainoastaan yksittäiset kansalaiset sekä toimittajat. Mutta on myös mahdollista, että tällaisissa kirjoituksissa lainataan jonkin muun toimijan, vaikkapa jonkun poliitikon, sanomisia.

Olen jakanut määrittelijät yhdeksään pääluokkaan sekä joissakin tapauksissa pääluokat muutamii alaluokkiin, jos se on ollut tarkoituksenmukaista. Eri määrittelijäluokat alaluokituksineen ovat:

Poliitikot: Yksittäiset poliitikot, puolueet, intressiryhmät ja muut poliittisiksi luokiteltavat tahot. Pääluokka on jaettu seitsemään eri alaluokkaan, jotka ovat:

Yhdysvaltalainen poliitikko: Yhdysvaltalaiset poliittisen elämän toimijat, kuten presidentit, ministerit, paikallishallinnon edustajat, diplomaatit, puoluetoimijat ja poliittiset järjestöt, jotka eivät kuitenkaan ole kansalaisjärjestöjä. Näin esimerkiksi John F. Kennedy, Bill Clinton, republikaaninen puolue, kuvernööri Nelson Rockefeller ja ”Yhdysvaltain hallinnon lähteet” kuuluvat tähän luokkaan.

Yhdysvaltain liittolaismaan poliitikko: Toisen maailmansodan aikana liittoutuneiden riveihin kuuluneen maan poliittisen elämän edustaja tai toimija, pl. Neuvostoliitto, ja kylmän sodan aikana länsiblokkiin lukeutuvan maan ja kylmän sodan päätyttyä yleisesti länsimaaksi laskettavan valtion poliittinen toimija. Näin mm. Britannian pääministerit ja Länsi-Saksan liittokanslerit kuuluvat tähän luokkaan.

Neuvostoliittolainen poliitikko: Neuvostoliittolaiset poliittisen elämän toimijat, kuten presidentit, ministerit, paikallishallinnon edustajat, puoluetoimijat ja poliittiset järjestöt, jotka eivät kuitenkaan ole kansalaisjärjestöjä. Näin esimerkiksi Nikita Hrushtshev, kommunistinen puolue ja ”venäläiset virkamieslähteet” kuuluvat tähän luokkaan. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen luokkaan lasketaan venäläiset poliittiset toimijat.

Neuvostoliiton liittolaismaan poliitikko: Toisen maailmansodan aikana Neuvostoliiton vasalliksi luokiteltavan valtion, kylmän sodan aikana ns. itäblokkiin kuuluneen maan ja kylmän sodan päätyttyä edelleen kommunistisiksi tunnustautuvan valtion poliittinen toimija. Luokkaan kuuluvat mm. kuubalaispoliitikot. Kiina lasketaan tähän ryhmään senkin jälkeen, kun sen ja Neuvostoliiton välit 1960-luvulla viilenivät.

Intialaispoliitikko: Intian poliittinen toimija tai taho. Tämä erittely on ajankohtainen 4. ja 6. otoksen kohdalla.

¹⁰¹ Tarkemmasta määrittelijöiden erittelystä ensisijaisiin ja mykkiin ks. Juppi 2004.

Pakistanilaispoliitikko: Pakistanin poliittinen toimija tai taho. Ajankohtainen lähinnä otoksen 6 kohdalla.

Muu poliitikko: Sellaiset poliittiset toimijat, joita ei voi sisällyttää edellisiin luokkiin. Lähinnä tällä tarkoitetaan puolueettomien tai liittoutumattomien maiden poliittisia tahoja tai sellaisia nimettömiä poliittisia tai diplomaattilähteitä (*political sources, diplomatic sources*), joista ei kontekstista voi päätellä aukottomasti, että ne kuuluisivat johonkin muuhun luokkaan. Luokitukseen on otettu mukaan myös YK ja sen edustajat, vaikka teknisesti ottaen kyseessä on järjestö. Sen poliittista luonnetta ei kuitenkaan käy kiistäminen. Näin mm. YK:n pääsihteeri U Thant, Suomen hallitus ja ruotsalaisministerit ovat tässä luokassa.

Sotilaat: Yksittäiset sotilashenkilöt tai armeijat. Myös tämä pääluokka on jaettu alaluokkiin poliitikkojen tapaan:

Yhdysvaltalainen sotilas: Amerikkalainen yksittäinen sotilas, sotilaallinen taho tai toimija. Esimerkiksi kenraali Carl A. Spaatz tai kenraali Curtis LeMay.

Yhdysvaltain liittolaismaan sotilas: Yhdysvaltain liittolaiseksi laskettavan maan (ks. luokka Yhdysvaltain liittolaismaan poliitikko) sotilashenkilö tai sotilaallinen toimija tai taho.

Neuvostoliittolainen sotilas: Neuvostoliittolainen yksittäinen sotilas, sotilaallinen taho tai toimija.

Neuvostoliiton liittolaismaan sotilas: Neuvostoliiton liittolaiseksi laskettavan maan (ks. luokka Neuvostoliiton liittolaismaan poliitikko) sotilashenkilö tai sotilaallinen toimija tai taho.

Intian sotilas: Intialainen yksittäinen sotilas tai sotilaallinen taho. Ajankohtainen otoksissa 4 ja 6.

Pakistanin sotilas: Pakistanilainen yksittäinen sotilas tai sotilaallinen taho. Ajankohtainen otoksessa 6.

Muu sotilas: Yksittäinen sotilas tai sotilaallinen taho, jota ei voi sisällyttää edellisiin luokkiin. Esimerkiksi puolueettomien maiden sotilaat ja sellaiset nimettömät sotilaslähteet (*military sources*), joista ei voi kontekstista päätellä, mihin luokkaan ne kuuluvat.

Tiedemiehet: Akateemiset tutkijat ja tiedemiehet riippumatta kansallisuudesta. Jakautuu kahteen alaluokkaan:

Luonnontieteilijät: Muun muassa fyysikot, kemistit, biologit ja matemaatikot. Esimerkkeinä fyysikot Robert Oppenheimer ja Lewis Compton.

Yhteiskuntatieteilijät: Yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden edustajat, kuten sosiologit, psykologit ja politiikan tutkijat. Esimerkiksi Bertrand Russell.

Media: Tiedotusvälineiden edustajat, toimittajat ja yksittäiset tiedotusvälineet, kuten lehdet, radiokanavat ja uutistoimistot. Jakautuu alaluokkiin seuraavasti:

Yhdysvaltain media: Amerikkalainen tiedotusväline tai toimittaja.

Yhdysvaltain liittolaismaan media: Yhdysvaltain liittolaiseksi luokiteltavan maan (ks. Yhdysvaltain liittolaismaan poliitikko) tiedotusväline tai toimittaja.

Neuvostoliiton media: Neuvostoliittolainen tiedotusväline tai toimittaja.

Neuvostoliiton liittolaismaan media: Neuvostoliiton liittolaiseksi luokiteltavan maan (ks. Neuvostoliiton liittolaismaan poliitikko) tiedotusväline tai toimittaja.

Japanin media: Japanilainen tiedotusväline tai toimittaja. Ajankohtainen otoksessa 1.

Intian media: Intialainen tiedotusväline tai toimittaja. Ajankohtainen otoksissa 4 ja 6.

Pakistanin media: Pakistanilainen tiedotusväline tai toimittaja. Ajankohtainen otoksessa 6.

Muu media: Tiedotusväline tai toimittaja, jota ei voi sisällyttää edellisiin luokkiin. Esimerkiksi puolueettoman maan tiedotusväline.

Kansalaiset ja kansalaisjärjestöt: Yksityishenkilöt, jotka eivät esiinny minkään puolueen tai muun poliittisen edusryhmän jäsenenä, ja erilaiset kansalaisjärjestöt.

Talouselämän toimijat: Jokin talouselämän toimija tai taho kuten ammattiyhdistysliike tai yritys, ja näiden edustajat.

Uskonnollinen taho: Jokin uskontokunta tai uskontokunnan yksittäinen edustaja.

Toimittaja itse: Jutun kirjoittanut toimittaja.

Muu: Toimija, jota ei voida sisällyttää mihinkään edellä mainittuun luokkaan, kuten tarkemmin määrittelemättömät nimettömät "lähteet" (*sources*), joiden luokitusta ei voi pitävästi päätellä kontekstista.

Jaottelu on tehty aineiston alustavan läpikäynnin jälkeen, jolloin on jo saatu käsitys siitä, millaisia toimijoita jutuissa ylipäänsä esiintyy ja minkälaisia luokkia

olisi näin ollen mielekästä ottaa mukaan. On toki huomattava, että vaikka suurin osa luokista on päteviä läpi koko aikajänteen, esiintyvät muutamat luokat, kuten intialaispoliitikot tai japanilaismedia, vain tiettyjen otosten kohdalla. Tiedemiehet-luokka on tarkoituksella jaettu karkeasti kahtia luonnontieteilijöihin ja yhteiskuntatieteilijöihin. Olen tällä jaolla pyrkinyt selvittämään sitä, käsitelläänkö ydinaseita ensisijaisesti luonnontieteen näkökulmasta eli tieteellisenä keksintönä fysikaalisine toimintaperiaatteineen vai laajemmin yhteiskunnallisena ilmiönä, poliittisena välineenä tai moraalisenä kysymyksenä. Kieltämättä jako tekee monisyydelle tieteen kentälle väkivaltaa niputtamalla esimerkiksi sostraategian tutkijan ja psykologin samaan kastiin, mutta tarkempi jako ei olisi ollut perusteltua, koska luokka olisi jakautunut useisiin erittäin pieniin alaryhmiin, joiden vertailusta saatava hyöty olisi jäänyt vähäiseksi. On tietenkin mahdollista, että joissakin yksittäistapauksissa fyysikko voi puhua ydinaseesta sen moraalisen oikeutuksen kautta tai että humanisti selvittää sen teknisiä ominaisuuksia, mutta yleisellä tasolla tilanne on todennäköisesti päinvastainen. Näin ollen tämäkin karkea jaottelu voi tuoda lisää selkeyttä siihen, millä tavoin ydinaseita on uutisteksteissä käsitelty.

Toimittaja itse- ja media-luokkien ero on siinä, että mediaan on laskettu ne tapaukset, joissa lehtitekstissä on siteerattu jotakin muuta lehteä tai toimittajaa, esimerkiksi "Tass kertoi, että...", kun taas toimittaja-luokassa jutun kirjoittanut toimittaja itse määrittelee ydinaseita laittamatta sanomaansa kenenkään muun suuhun. Myös pääkirjoituksissa esitetyt luonnehdinnat lasketaan toimittaja-luokan tekemisiksi, ellei tekstistä selvästi käy ilmi, että ko. määritelmä on alun perin jonkun muun tekemä.

Lajittelussa on kirjattu kaikkien toimijaluokkien edustajat jokaisesta aineiston jutusta, vaikka samassa jutussa esiintyisi esimerkiksi useita poliitikkoja.¹⁰² Näin ollen, jos jutussa on haastateltu kolmea poliitikkoa ydinaseisiin liittyen, on jutussa tällöin kolme poliitikko-luokan määrittelijää. Tai jos jutussa esiintyy yksi amerikkalaispoliitikko, kaksi amerikkalaislehteä, sosiologi ja fyysikko, on jutussa tällöin neljän luokan edustajia, Yhdysvaltain poliitikko (1 kpl), amerikkalaismedia (2), luonnontieteilijä (1) ja yhteiskuntatieteilijä (1). Määrittelijöiden kokonaismäärä onkin suurempi kuin aineiston juttujen määrä.

¹⁰² Tämä tapa antaa täsmällisen kuvan eri toimijaluokkien suhteista otoksissa, mutta tuo mukanaan sen ongelman, että jos yksittäiseen juttuun on koottu suuri määrä jonkin yksittäisen ryhmän toimijoita, kuten eri poliitikkoja tai lehtiä, vääristää se kokonaiskuvaa, etenkin jos määrittelijöiden yhteismäärä otoksen aineistossa ei ole kovin suuri. Tällä tavoin ongelmallisia juttuja aineistossa on kuitenkin vähän, ja korjaavaan muutokseen on ollut aihetta vain yhden kohdalla. New York Timesissa ilmestyi Kuuban kriisin ratkettua 30.10.1962 juttu *Editorial comment on Cuba Accord*, joka nimensä mukaisesti sisälsi peräti 22 amerikkalaislehden pääkirjoitusten näkemyksiä kriisin ratkaisusta. Tässä kohtaa määrittelijöiden kokonaismäärä on analyysissä supistettu 22:sta yhteen, ettei tämä yksi juttu vääristäisi kokonaiskuvaa.

6.2 Ensimmäinen otos: Hiroshiman ja Nagasakin pommitukset vuonna 1945

TAULUKKO 6 Ensimmäisen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=257) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=221, HS n=36)

<i>Määrittelijä</i>	<i>Osuus / Kaikki (n=257)</i>	<i>Osuus / NYT (n=221)</i>	<i>Osuus / HS (n=236)</i>
Poliitikot	26,5	27,6	19,4
USA pol.	21,8	23,1	13,9
USA liitt.	4,3	4,1	5,6
NL pol.	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu pol.	0,4	0,5	-
Sotilaat	16,3	17,2	11,1
USA sot.	13,2	13,6	11,1
USA liitt.	0,8	0,9	-
NL sot.	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu sot.	2,3	-	-
Tiedemiehet	13,6	12,7	19,4
Luonnont.	12,8	11,8	19,4
Yhteiskuntat.	0,8	0,9	-
Media	16,0	13,1	33,3
USA media	1,6	0,9	5,6
USA liitt.	4,3	3,2	11,1
NL media	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu media	0,8	0,5	2,8
Japanin media	9,3	8,6	13,9
Kansalaiset ja kans.järjestöt	3,1	3,6	-
Talouden toimijat	1,6	1,8	-
Uskonn. toimijat	4,7	5,4	-
Toimittaja itse	17,5	17,6	16,7
Muu	0,8	0,9	-
Yhteensä	100	100	100

Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten aikaisten juttujen määrittelijät ovat ajankohdan huomioiden odotettuja. Ydinaseista kertominen on varsin rajatun ryhmän työtä: äänessä ovat amerikkalaispoliitikot ja -sotilaat, tiedemiehet, japanilaismediat sekä toimittajat, siis lähes samat ryhmät, jotka vastasivat pommi- valmistuksesta ja käyttämisestä. Otoksen aikana toinen maailmansota oli vielä voimissaan, vaikkakin loppusuoralla, ja sotasensuuri toiminnassa. Tämä

korostaa ns. virallisten lähteiden merkitystä, koska tiedonjako on keskitetty heille. Ydinaseet puolestaan olivat vielä tuolloin puhtaasti sotilasaseita, ja siksi sotilaat niistä kertovat. Poliitikoista äänessä oli erityisesti Yhdysvaltain presidentti Harry Truman, jonka lausuntoa etenkin Hiroshiman pommituksesta kierrätettiin ahkerasti jutusta toiseen. Eräs merkillepantava tiedonsaantikanava oli myös Japanin media, lähinnä maan tietotoimisto Domei, jonka välittämiä lausuntoja atomiaseista lainattiin useasti lehdistössä. Tätä kautta saatiin tietoja, joita virallisilta tahoilta ei annettu. Tiedemiesten ja nimenomaan luonnontieteilijöiden osuus on niin ikään merkittävä, koska heillä oli tietoa uudesta aseesta, tai ainakin he pystyivät asiantuntevasti spekuloidaan atomipommin toimintaperiaatteesta.

Toimittaja-luokan suuri osuus on lievä yllätys, sillä objektiivisuusnormi eli etenkin Yhdysvalloissa tähän aikaan vahvana, joten oletettavaa olisi, etteivät toimittajat kirjoittaisi omia käsityksiään käsiteltävästä aiheesta sisään juttuihin. Näin ei kuitenkaan ole käynyt. Mahdollista on, että atomipommi oli uutisaiheena niin valtava ja tilanne niin poikkeuksellinen, että objektiivisuus yksinkertaisesti unohtui toimittajilta. Tämä shokkivaikutus on nähtävissä esimerkiksi uutisessa *Dead Nagasaki Seen from a B-17* (NYT 27.8.1945), jossa toimittaja kuvaa Nagasakille aiheutuneita tuhoja:

Palanut, käristynyt ja räjähtänyt, Nagasaki näytti tänään kuoleman kaupungilta, kun pommikone toi sanomalehtimiehiä ja radioreporttereita katsomaan läheltä katsomaan ensimmäistä kertaa atomipommin vaikutuksia 253 000 asukkaan satamakaupungille. - - Tämä on tuhoa, jota ihminen ei koskaan aiemmin kyennyt kuvittelemaan ja siksi lähes sanoinkuvaamaton. Alue, mihin pommi osui on täysin tasainen ja vain rakennusten perustukset antavat vihjeen siitä, mitä paikalla ehkä oli ennen kuin universumin itsensä voima vapautettiin tuhoamaan Japanin teollisuusmahti.

Mahdollista on sekin, että toimittajat ovat kirjanneet ylös joistakin muista lähteistä saamiaan käsityksiä, mutta tätä lähdeä ei tuoda mitenkään esiin. Tämä seikka on havaittavissa myös yllä olevassa lainauksessa, sillä määrittelyt universumin voimista ja vastaavista toi ensiksi esiin presidentti Harry Truman ilmoittaessaan Hiroshiman atomipommituksesta. Trumanin lausuntoa lainattiin ahkerasti monissa jutuissa, aluksi niin, että presidentti mainittiin määritelmän tekijäksi, mutta myöhemmin samat ilmaukset esiintyivät jutuissa jo ilman viitasta, kuten yllä.

Helsingin Sanomien ja New York Timesin vertailu ei paljasta mitään mulistavaa, vaan määrittelijät ovat hyvin samantapaiset kummassakin lehdessä. Lisäksi on huomattava, että HS:ssä määrittelijöiden lukumäärä on sen verran pieni että kovin rajuihin yleistyksiin ei ole varaa. Muiden medioiden osuus on kuitenkin selvästi korostuneempi HS:ssä. Suurin ryhmä on *Yhdysvaltain liittolaismaiden media*, mikä tarkoittaa tässä lähes yksinomaan brittiläisiä sanomalehtiä, joihin HS:llä oli tuohon aikaan jo hyvät yhteydet. Etenkin The Timesin uutisia lainattiin useasti. Tämä kertonee resurssieroista: HS oli toisen maailmansodan vuosina vielä toimituskunnaltaan ja sivumäärältään pieni lehti varsinkin NYT:hen verrattuna, joten uutisia piti hankkia myös lainaamalla isomprien materiaalia, mistä kertoo myös amerikkalaismedioiden kohtalaisen merkittävä

osuus. Lontoon Timesilla ja HS:llä oli myös vanhastaan ollut kiinteä yhteys, kun 1930-luvulla lehden Lontoon-kirjeenvaihtaja työskenteli nimenomaan Timesin toimituksessa ja sai sen aineiston käyttöönsä. Sota-aika katkaisi yhteistyön, mutta se jatkui taas vuonna 1946. HS:n aineistossa kiintoisa piirre on se, että *toimittaja*-luokan määrittelijöitä esiintyi lähinnä niissä jutuissa, jotka oli hankittu ulkomaisilta avustajilta. Suomalaiset toimittajat ja STT välttivät omien kannanottojen sisällyttämistä juttuihinsa selvästi tarkemmin.

6.3 Toinen otos: Neuvostoliiton atomipommi vuonna 1949

TAULUKKO 7 Toisen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=240) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=180, HS n=60)

<i>Määrittelijä</i>	<i>Osuus / Kaikki (n=240)</i>	<i>Osuus / NYT (n=180)</i>	<i>Osuus / HS (n=60)</i>
Poliitikot	45,0	42,2	53,3
USA pol.	25,4	28,3	16,7
USA liitt.	9,2	1,1	33,3
NL pol.	4,6	5,6	1,7
NL liitt.	0,4	0,6	-
Muu pol.	5,4	6,7	1,7
Sotilaat	5,0	6,1	1,7
USA sot.	4,2	5,0	1,7
USA liitt.	0,8	1,1	-
NL sot.	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu sot.	-	-	-
Tiedemiehet	12,1	12,8	10,0
Luonnont.	12,1	12,8	10,0
Yhteiskuntat.	-	-	-
Media	14,2	12,2	20,0
USA media	0,4	0,6	-
USA liitt.	7,9	8,3	6,7
NL media	4,2	2,8	8,3
NL liitt.	0,4	0,6	-
Muu media	1,3	-	5,0
Kansalaiset ja kans.järjestöt	3,3	4,4	-
Talouden toimijat	0,8	1,1	-
Uskonn. toimijat	1,3	1,7	-
Toimittaja itse	13,8	16,1	6,7
Muu	4,6	3,3	8,3
Yhteensä	100	100	100

Kun Neuvostoliiton atomikokeen aikaisia määrittelijöitä verrataan Hiroshiman ja Nagasakin tuloksiin, nähdään välittömästi kaksi merkittävää muutosta. Ensinnäkin poliitikkojen osuus on lähes kaksinkertaistunut ja sotilaiden vastaa-
vasti vähentynyt liki olemattomiin. Nämä kaksi suurinta siirtymää linkittyvät saumattomasti ydinasehistorian käännteisiin. Koska toinen maailmansota oli päättynyt, on oletettavaa, ettei sotilailla enää rauhan aikana ole samanlaista näkyvää asemaa tiedotusvälineissä kuin aiemmin. Lisäksi sotilaat olivat menettäneet Yhdysvalloissa otteensa ydinaseista lähes täysin, kun sodan jälkeen alkanut lainsäädännöllinen kädenvääntö niiden hallinnasta päättyi siviilihallinnon voittoon. Ydinaseet eivät enää olleet aseita muiden joukossa, vaan ne erotettiin omaksi erityisryhmäkseen, jonka hallinnointi alistettiin poliitikoille. Sotilailta katosivat näin sekä oikeudet että mahdollisuudet puhua ydinaseista julkisuudessa.

Poliitikko-luokan sisällä on lehtien välillä pari kiinnostavaa eroavaisuutta. HS:ssa Yhdysvaltain liittolaisten poliitikot, käytännössä britit, ovat selvästi suurin ryhmä, kun taas NYT:ssa heidän osuutensa on hyvin vaatimaton. Todennäköisesti tämä ero selittyy maantieteellisellä läheisyydellä, johon viitattiin jo Hiroshiman ja Nagasakin kohdalla. Tosin NYT lainaa tällä kertaa kohtalaisen paljon liittolaismaidensa, useimmiten Britannian, lehdistöä, mikä hieman tasoittaa tilannetta. Mielenkiintoista on myös se, että neuvostotahot ovat NYT:ssa enemmän esillä kuin HS:ssä, vaikka molemmissa luku on pieni verrattuna siihen, että otoksen aiheena on kumminkin juuri Neuvostoliiton tekemä ydinkoe. Pitää kuitenkin huomioda se, että Neuvostoliitto oli tähän aikaan erittäin sulkeutunut valtio, jossa sensuuri oli kireää ja tiedonvälitys rajattua. Venäläislauseita ei ilmeisesti ollut juurikaan saatavilla, mistä vihjaa sekin, että NYT julkaisi uutissivuillaan 25.9.1949 venäläisessä kirjallisuuslehdessä ilmestyneen runon ikään kuin todisteena atomikokeesta (*Mountain Blew Up, Says Soviet Poet*). HS sen sijaan turvautuu useammin venäläisiin tiedotusvälineisiin, lähinnä Tass:iin.

Muista luokista tiedemiesten osuudessa ei ole tapahtunut merkittävää käännettä, joskin merkillepantavaa on, että pommista puhuvat enää yksinomaan luonnontieteilijät. Ja vielä ensimmäisessä otoksessa NYT:ssä pienehköllä osuudella esillä olleet uskonnolliset tahot puuttuvat nyt lähes kokonaan. New Yorkin kirkonmiesten saarnojen siteeraaminen on loppunut miltei kokonaan, ja uskonnollisista toimijoista ääneen pääsee oikeastaan vain paavi.

Toimittajat ovat määrittelijöinä yhä merkittävä ryhmä NYT:ssä, mutta HS:ssä heidän osuutensa supistuu huomattavasti. Tämä voi osaltaan johtua siitä, että ensimmäisen otoksen aineisto oli kohtalaisen pieni, jolloin luokan osuus on voinut syystä tai toisesta ylikorostua. Tietysti historiallinen konteksti on voinut vaikuttaa: Suomi oli vastikään solminut YYA-sopimuksen ja kansainvälistä jännitystä oli kohottanut mm. Naton perustaminen. On mahdollista, että tällaisessa tilanteessa on pyritty viimeiseen asti välttämään jutuissa kannanottoja, joita ei selvästi panna kenenkään sanomaksi ja jotka näin voitaisiin tulkita lehden itsensä mielipiteiksi. Tästä voi todistaa se, että luokan *muu toimija* osuus on

kasvanut. Nämä olivat toisen otoksen kohdalla enimmäkseen ”asiantuntevat lähteet” -tyyppisiä anonyymeja tahoja.

6.4 Kolmas otos: Kuuban kriisi vuonna 1962

TAULUKKO 8 Kolmannen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=620) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=463, HS n=157)

Määrittelijä	Osuus / Kaikki (n=620)	Osuus / NYT (n=463)	Osuus / HS (n=157)
Poliitikot	55,8	53,8	61,8
USA pol.	25,8	26,3	24,2
USA liitt.	11,6	9,7	17,2
NL pol.	8,2	8,0	8,9
NL liitt.	4,2	4,3	3,8
Muu pol.	6,0	5,4	7,6
Sotilaat	2,4	2,6	1,9
USA sot.	1,6	2,2	-
USA liitt.	0,2	0,2	-
NL sot.	0,3	-	1,3
NL liitt.	0,2	-	0,6
Muu sot.	0,2	0,2	-
Tiedemiehet	3,7	4,8	0,6
Luonnont.	0,5	0,6	-
Yhteiskuntat.	3,2	4,1	0,6
Media	13,5	11,2	20,4
USA media	5,3	5,6	4,5
USA liitt.	4,0	1,7	10,8
NL media	2,1	1,1	5,1
NL liitt.	1,1	1,5	-
Muu media	1,0	1,3	-
Kansalaiset ja kans.järjestöt	3,7	4,1	2,5
Talouden toimijat	2,1	2,6	0,6
Uskon. toimijat	1,9	2,2	1,3
Toimittaja itse	16,6	18,6	10,8
Muu	0,2	0,2	-
Yhteensä	100	100	100

Kolmannen otoksen eli Kuuban kriisin aikana poliitikkojen asema tärkeimpinä määrittelijöinä vahvistuu edelleen. Tämä on pitkälti seurausta kriisin henkilöitymisestä Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton johtajiin. Nyt myös HS:ssä tärkeimmäksi alaluokaksi nousevat yhdysvaltalaiset poliitikot, joista merkittävimpiä

olivat presidentti John F. Kennedy sekä YK-suurlähettiläs Adlai Stevenson. Heidän asemaansa nähden vastapuolen päätekijät, eli pääsihteeri Nikita Hruschtshev ja lähettiläs Valerian Zorin jäivät erittäin vähäiseen asemaan molemmissa lehdissä. NYT:ssa ja HS:ssa ei tässä suhteessa ole havaittavissa juuri minkäänlaista eroa. Kokonaisuutenakin määrittelijöiden jakautumat ovat lehdissä kriisin aikana hyvin samankaltaiset. Mainittavia eroja on jälleen kerran siinä, että HS:ssa brittilehtien lausuntoja raportoidaan tiheästi, kun taas NYT:ssä toimittajat itse käyttävät määrittelyvaltaa suomalaisia virkaveljiään enemmän. Tosin HS:ssakin toimittaja -luokan osuus on kohtalaisen suuri, liki 11 prosenttia, eli suurempi kuin esimerkiksi neuvostoliittolaisten poliitikkojen.

Poikkeuksena aiempiin otoksiin ovat tiedemiehet nyt selvästi pienemmässä roolissa, ja toisaalta yhteiskuntatieteilijät ovat kohonneet fyysikko- ja matemaattikkotoveriensa edelle. Tämä voinee olla seurausta otoksen luonteesta. 1960-luvulle tultaessa tietämys ydinvoimasta oli jo edennyt sille asteelle, ettei viljelejä spekulatioita atomiajan ihmeistä enää ollut aihetta listailla, eikä toisaalta otoksen tapahtumassa ollut kyse minkään uuden atomivoimaan tai -aseisiin liittyvän keksinnön esiintulosta, vaan suurvaltojen välisestä vakavasta kriisistä. Tällöin tärkeää ei ole kertoa ensimmäisen otoksen tavoin pommien toimintaperiaatteesta, tai ydinkokeiden havaitsemismekanismeista kuten toisessa otoksessa. Yhteiskuntatieteilijöiden kohonneen panoksen puolestaan selittää pääosin yksi henkilö, filosofi Bertrand Russell. Hän puolusti kriisin aikana kiivaasti Neuvostoliittoa ja Hruschtshevia, ja oli tämän vuoksi äänessä useissa NYT:n juutuissa (esim. *Russell is Irritated Because Kennedy Has Not Answered*, 26.10.1962 ja *Kennedy's Reply to Russell Stern*, 27.10.1962).

6.5 Neljäs otos: Intian ydinkoe 1974

Intian ydinkokeen kohdalla on huomioitava aineiston pienuus, joka vaikeuttaa yleistyksien tekoa ja suuntaviivojen hahmottamista, varsinkin HS:n kohdalla. Tapauksen merkittävyyteen nähden sen saama vähäinen huomio lehdissä on pienoinen yllätys, olihan kyse kuitenkin merkittävästä käännekohdasta ydinasehistoriassa. Saattaa toki olla, että tämä merkittävyys on havaittu vasta myöhemmin, ja muut kyseisen ajan tapahtumat, kuten OPEC:in öljynvientiboikotin aiheuttaman kriisin laukeaminen, Yhdysvaltain Watergate-selkkaus ja Vietnamin sodan päättyminen vaikuttivat aikalaistarkkailijoiden silmissä tärkeämmiltä. Pienestä koostaan huolimatta tilanne näyttää jokseenkin samanlaiselta kuin aiemmat: poliitikkojen osuus on edelleen suurin, vaikkakin HS:ssa esiin ehättää vain ryhmä muut poliitikot, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa Genevessä tuolloin käynnissä olleen aseriisuntakonferenssin osallistujia. NYT:ssa intialaiset pääsevät kohtalaisen hyvin ääneen, mutta tästä huolimatta amerikkalaispoliitikot säilyttävät ykkösasemansa.

TAULUKKO 9 Neljannen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=78) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=67, HS n=11)

<i>Määrittelijä</i>	<i>Osuus / Kaikki (n=78)</i>	<i>Osuus / NYT (n=67)</i>	<i>Osuus / HS (n=11)</i>
Poliitikot	55,1	55,2	54,5
USA pol.	15,4	17,9	-
USA liitt.	7,7	9,0	-
NL pol.	1,3	1,5	-
NL liitt.	-	-	-
Muu pol.	14,1	7,5	54,5
Intian pol.	11,5	13,4	-
Pakistanin pol.	5,1	6,0	-
Sotilaat	1,3	1,5	-
USA sot.	1,3	1,5	-
USA liitt.	-	-	-
NL sot.	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu sot.	-	-	-
Tiedemiehet	7,7	7,5	9,1
Luonnont.	7,7	7,5	9,1
Yhteiskuntat.	-	-	-
Media	11,5	10,4	18,2
USA media	1,3	1,5	-
USA liitt.	-	-	-
NL media	1,3	1,5	-
NL liitt.	-	-	-
Muu media	-	-	-
Intian media	7,7	7,5	9,1
Pakistanin media	1,3	-	9,1
Kansalaiset ja kans.järjestöt	-	-	-
Talouden toimijat	1,3	1,5	-
Uskonn. toimijat	-	-	-
Toimittaja itse	21,8	22,4	18,2
Muu	1,3	1,5	-
Yhteensä	100	100	100

Tapahtumapaikan kaukaisuus ei ennakko-odotuksista poiketen tuota muutoksia *media*-luokan osuuteen, vaan määrä on suunnilleen aiemmissa lukemissa molemmissa lehdissä. Luonnollisesti määrittelijöiksi nousevat nyt intialaiset ja pakistanilaiset lehdet, joiden pääkirjoituksia ja otsikointeja siteerattiin ahkerasti – mahdollisesti siksi, ettei tietoa asiasta ollut muualta saatavissa (vrt. Domein näkyvyys Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten uutisoinnissa). Toimittaja-luokan osuus on noussut aikaisemmasta, mutta juttumäärän pienuuden takia

tästä ei oikeastaan kummankaan lehden kohdalla voi vetää pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Tiedemiesten ja nimenomaan luonnontieteilijöiden paluu kertoo taas otoksen luonteesta. Intian ydinkoe oli ennen muuta teknologinen ja tieteellinen tapaus, ei niinkään poliittinen ja sotilaallinen, kuten Kuuban kriisi oli leimallisesti ollut. Näin ollen jälleen fyysikoille oli käyttöä selittämään, mitä ydinkokeen tekemiseen vaaditaan ja miten se voidaan havaita

Merkittävin Intian ydinkokeen määrittelijöiden erittelyn esiin nostama piirre onkin ehkä siinä, että pienestä koostaan huolimatta se ei juuri horjuta aiemmin tehtyjä havaintoja: Merkittävimmit määrittelijät ovat poliitikkoja, joiden perässä tulevat media, toimittajat ja tiedemiehet.

6.6 Viides otos: INF-sopimus 1987

Keskimatkan ydinohjukset kieltäneen INF-sopimuksen solmiminen vuonna 1987 oli käytännössä kahden valtionpäämiehen, Ronald Reaganin ja Mihail Gorbatshovin, show huipputapaamisineen ja lukuisine julkisine esiintymisineen. Niinpä tämänkin tapauksen uutisointi henkilöityi voimakkaasti suurvaltojen johtajiin, vieläpä selvästi voimakkaammin kuin Kuuban kriisin kohdalla 1962. Tällä kertaa myös Neuvostoliiton johto pääsee näkyvään rooliin, vaikka toki edelleen amerikkalaiset poliitikot ovat selkeästi niskan päällä. HS:ssä tapahtuma jää oikeastaan vain Gorbatshovin, Reaganin ja omien toimittajien toimintakentäksi, NYT:ssä vaihtelua on hieman enemmän, vaikkakaan ei mainittavasti. Selitystä vaatinee lähinnä *sotilaat*-luokan lievä nousu, joka on lähinnä seurausta siitä, että myös sotilaita osallistui huipputapaamiseen, ja NYT huomioi mm. venäläismarsalkan vierailun Pentagonissa (*A Russian Marshal Marches to Pentagon for a Visit*, 10.12.1987).

Toimittajien näkyvä rooli tilanteen määrittelijöinä HS:ssa antaa aiheen pohdinnalle siitä, lisääkö ns. paikan päällä oleminen tai ainakin tapahtuman seuraaminen läheltä toimittajan omaa roolia uutisessa. Näin näyttäisi tämän analyysin perusteella käyneen, sillä INF-sopimuksen kohdalla suurin osa HS:n jutuista oli nimenomaan lehden omien kirjeenvaihtajien tekemiä. Tätä oletusta tukee Hiroshiman ja Nagasakin kohdalla tehty huomio, jonka mukaan ulkomaisten avustajien tekemissä jutuissa toimittaja itse määritteli ydinaseita huomattavasti useammin kuin kotitoimituksen jutuissa. Kenties käy siten, että kun toimittaja on lähempänä itse tapahtumaa, hän muuttuu tarkkailijasta enemmän osalliseksi, jolloin kynnys sisällyttää juttuun omia näkemyksiä ja määrittelyitä madaltuu:

Mannertenväliset ohjukset ovat Neuvostoliiton puolustuksen selkäranka, jota ei ole varaa horjuttaa, jollei Gorbatshov saa riittäviä takeita SDI:n kehittelyn pysymisestä aisoissa. (Gorbatshov tarvitsi sopimusta, HS 8.12.1987)

TAULUKKO 10 Viidennen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=135) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=116, HS n=19)

<i>Määrittelijä</i>	<i>Osuus / Kaikki (n=135)</i>	<i>Osuus / NYT (n=116)</i>	<i>Osuus / HS (n=19)</i>
Poliitikot	60,7	59,5	68,4
USA pol.	33,3	31,9	42,1
USA liitt.	6,7	7,8	-
NL pol.	17,0	15,5	26,3
NL liitt.	3,7	4,3	-
Muu pol.	-	-	-
Sotilaat	5,2	6,0	-
USA sot.	3,0	3,4	-
USA liitt.	-	-	-
NL sot.	1,5	1,7	-
NL liitt.	0,7	0,9	-
Muu sot.	-	-	-
Tiedemiehet	3,0	3,4	-
Luonnont.	0,7	0,9	-
Yhteiskuntat.	2,2	2,6	-
Media	5,2	6,0	-
USA media	-	-	-
USA liitt.	-	-	-
NL media	3,0	3,4	-
NL liitt.	2,2	2,6	-
Muu media	-	-	-
Kansalaiset ja kans.järjestöt	5,9	6,9	-
Talouden toimijat	0,7	0,9	-
Uskonn. toimijat	-	-	-
Toimittaja itse	19,3	17,2	31,6
Muu	-	-	-
Yhteensä	100	100	100

Lainauksessa toimittaja ottaa omiin nimiinsä kuvauksen siitä, että *mannertenväliset ohjukset ovat NL:n puolustuksen selkäranka jota ei ole varaa horjuttaa*, laittamatta sitä minkään asiantuntijatahon tai muun toimijan nimiin. Luonnehdinta on yksinomaan toimittajan tekemä. Tämänlaiset ilmaukset eivät pääkirjoituksissa olisi poikkeuksellisia, mutta uutisjutuissa kylläkin. Sen sijaan tilanteen seuraminen kaukaa, kenties televisiolähetyksen tai uutistoimistovirran kautta, etäännyttää toimittajaa, jolloin vaatimukset objektiivisesta tiedonvälityksestä saavat lisäpontta.

Tavallisten kansalaisten osuus on yhä vaatimaton, vaikka NYT:ssä onkin nähtävissä pientä nousua. Kuitenkin juuri viidennen otoksen aikana tapahtuu jotakin aineistossa ennen näkemätöntä – New York Timesin uutisessa *Protesters*

Bloom Near the White House (8.12.1987) mielenosoittajat pääsevät ensimmäistä kertaa itse omilla nimillään lausumaan mielipiteitään ydinaseista. NYT:ssa on aiemmin ilmestynyt vastaavia mielenosoitusuutisia, varsinkin Kuuban kriisin aikana, mutta he eivät olleet kertaakaan päässeet itse kertomaan kantaansa, vaan ne on esitetty epäsuorasti lentolehtisistä tai kylteistä lainaamalla, jos ol- lenkaan. Usein nimittäin mielenosoitusjutuissa keskitytään vain sen aiheutta- miin järjestyshäiriöihin, poliisin työhön tai liikennejärjestelyihin, ja ihmisten sanoma jää sivuseikaksi.¹⁰³ On tietenkin mahdollista tai jopa todennäköistä, että mielenosoittajia on haastateltu NYT:ssa tätä aiemmin, mutta kyse on ensimmäi- sestä tällaisesta jutusta aineistossa.

6.7 Kuudes otos: Intian ja Pakistanin ydinkokeet 1998

Intian ja Pakistanin ydinkokeisiin keskittyneen kuudennen otoksen aineisto on aiempiin verrattuna määrittelijöidensä osalta yhtä aikaa odotetunlainen ja poikkeuksellinen. Poliitikkojen valta-asema tärkeimpinä määrittelijöinä ei osoi- ta minkäänlaisia horjumisen merkkejä, vaan HS:ssa heidän ykköspaikkansa on vain entisestään vahvistunut. Poliitikkojen luokan sisällä HS on sen sijaan kiin- toisa kohde, sillä osuudet jakaantuvat melko lailla tasan vanhan ykkösen, ame- rikkalaisten, sekä intialaisten, pakistanilaisten ja muiden poliitikkojen kesken. NYT:hen verrattuna jakautuma on paljon tasapuolisempi, ja etenkin pakistani- laisten 19 prosentin osuus pistää silmään. YK:n edustajat saivat niin ikään HS:ssa enemmän näkyvyyttä, kun taas amerikkalaiset joutuivat pitkästä aikaa luopumaan kärkipaikastaan (ks. taulukko 11).

Sinänsä poliittisten toimijoiden iso rooli ei yllätä, keskittyiväthän tapah- tumat vuoden 1998 keväällä muutaman maan johtajien tekemisten ympärille. Päärooleissa olivat talouspakotteilla uhkaillut ja uhkauksensa viimein toteutta- nut Yhdysvaltain presidentti Bill Clinton, Intian pääministeri Atal Bihari Vaj- payee sekä Pakistanin pääministeri Nawaz Sharif. Tämän kolmikön toimia ja lausuntoja seurattiin tarkoin ja niille annettiin runsaasti tilaa.

Erityisesti merkillepantavaa otoksen määrittelijöissä on tiedemiesten luo- kan osuus, joka on suurempi kuin kertaakaan aiemmin otoksen tasolla katsot- tuna. Etenkin NYT:n jutuissa sekä luonnon- että yhteiskuntatieteilijät ovat usein määrittelemässä tilannetta, mutta myös HS:n kymmenen prosentin osuus on kohtalaisen iso. Esiin pääsee nyt erittäin suuri joukko muun muassa kansainvä- lisen politiikan ja strategian asiantuntijoita, jotka pohtivat useissa taustoittavis- sa jutuissa ydinkokeiden merkitystä ja tilanteen kehittymistä räjähdysherkällä alueella (esim. *Maailman suojajärjestelmään on nyt puhkaistu aukko*, HS 31.5.1998; *New Blasts Shake Foundation of Effort to Limit Nuclear Arms Race*, NYT 3.6.1998).

¹⁰³ Vastaavaa uutisointia tehdään edelleen – esimerkiksi Suomessa suurta huomiota saaneet vapun 2006 mielenosoitukset Helsingin makasiineilla tai anarkistien tukah- dutettu mielenilmaus Asem-kokouksen alla syyskuussa 2006 uutisoitiin lähinnä jär- jestysenvalvonnan tai järjestyshäiriöiden näkökulmasta, eikä itse mielenosoittajien sanomiin juuri kiinnitetty huomiota.

TAULUKKO 11 Kuudennen otoksen juttujen määrittelijät koko aineistossa (n=295) sekä molemmissa lehdissä (NYT n=185, HS n=110)

Määrittelijä	Osuus / Kaikki (n=295)	Osuus / NYT (n=185)	Osuus / HS (n=110)
Poliitikot	60,7	55,7	69,1
USA pol.	20,3	23,2	15,5
USA liitt.	2,7	2,2	3,6
NL pol.	2,0	0,5	4,5
NL liitt.	0,3	-	0,9
Muu pol.	7,1	4,3	11,8
Intian pol.	15,3	16,2	13,6
Pakistanin pol.	12,9	9,2	19,1
Sotilaat	0,3	-	0,9
USA sot.	-	-	-
USA liitt.	-	-	-
NL sot.	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu sot.	0,3	-	0,9
Tiedemiehet	17,6	22,2	10,0
Luonnont.	8,8	10,3	6,4
Yhteiskuntat.	8,8	11,9	3,6
Media	4,7	3,8	6,4
USA media	0,7	-	1,8
USA liitt.	0,3	-	0,9
NL media	-	-	-
NL liitt.	-	-	-
Muu media	1,4	0,5	2,7
Intian media	1,4	1,6	0,9
Pakistanin media	1,0	1,6	-
Kansalaiset ja kans.järjestöt	6,1	8,1	2,7
Talouden toimijat	0,3	-	0,9
Uskon. toimijat	-	-	-
Toimittaja itse	10,2	10,3	10,0
Muu	-	-	-
Yhteensä	100	100	100

Tämänkaltainen taustoitus ja asiantuntijakommenttien kerääminen on kuudennessa otoksessa huomattavasti yleisempää kuin aiemmin. Toki luonnontieteilijätkin pääsevät useasti ääneen, sillä kriisin aikana kiinnostavia kysymyksiä olivat, pystyikö Intia räjäyttämään vetypommin sekä kuinka monta koetta kiistakumppanit itse asiassa tekivät (esim. *Monitors Picked Up Only 1 of 5 India Blasts*, NYT 15.5.1998; *India Detonated a Hydrogen Bomb, Experts Confirm*, NYT 18.5.1998 tai *Suomalaiset uskovat Pakistanin kokeilleen räjähdysvoimaltaan 10-20 kilotonnin*

pommia, HS 29.5.1998). Intia myös marssitti mielellään julkisuuteen oman ydinohjelmansa kärkinimiä antamaan lausuntoja kokeiden tekemisestä, mikä nostaa luonnontieteilijöiden osuutta.

Toinen esille nostettava seikka on muiden medioiden osuuden vajoaminen alas, vain muutamaan prosenttiin. Lasku on suurta etenkin HS:ssä, mikä voisi ehkä olla seurausta lehden resurssien kasvamisesta: suureksi sekä levikiltään että toimituskunnaltaan kasvaneen lehden ei enää tarvitse vanhassa mittakaavassa lainata muiden lehtien sanomisia, vaan se pystyy hankkimaan tietonsa itsekin, esimerkiksi kirjeenvaihtajaverkostonsa tai avustajiensa kautta. Prosentti on nyt suurin piirtein samalla tasolla kuin NYT:ssä viidennessä otoksessa. Kansalaisten osuus puolestaan on edelleen pieni. NYT:n kohtalaisen suuri lukema, 8,1 prosenttia, perustuu pitkälti siihen, että monissa lehden jutuissa lainattiin ns. kadunmiesten usein voitonriemuisia yhden lauseen kommentteja ydinkokeista (*India Glows with Pride as Outrage Rises Abroad*, NYT 13.6.1998; *On the Street, Pride and Worry over Tests*, NYT 17.5.1998).

6.8 Yhteenveto määrittelijöistä

6.8.1 Poliitikkojen ylivaltaa

Erittelyn perusteella on kiistatonta, että poliitikoilla on erittäin vahva asema ydinaseiden ja niihin liittyvien tapahtumien määrittelijöinä. Lukuun ottamatta Hiroshiman ja Nagasakin aikaa, on poliitikkojen osuus määrittelijöistä otoksesta toiseen noin 50 prosentin luokkaa, usein selvästi ylikin. Korkein osuus saadaan Intian ja Pakistanin ydinkokeiden ajalta 1998 HS:sta, 69,1 prosenttia. Poliitikkojen asema näyttää siis ajan kuluessa vain vahvistuvan. Luokan jakautumista tarkemmin katsottuna tärkein ryhmä ovat amerikkalaispoliitikot, mikä pätee sekä NYT:hen että HS:iin. Tämä on osin seurausta otosten valinnasta, sillä useimmissa otoksissa Yhdysvalloilla on keskeinen rooli tapahtumissa. Lisäksi on oletettavaa että NYT antaa sivuillaan runsaasti tilaa kotimaan politiikan kärkihahmoille. Tosin amerikkalaispoliitikkojen osuudet ovat kohtalaisen suuria myös HS:ssa toisessa ja kuudennessa otoksessa, vaikka Yhdysvaltain rooli näissä tapahtumissa ei ollut kovin keskeinen, varsinkaan Suomen näkökulmasta katsottuna.

Poliitikkojen nousu näyttäisi historiallisessa katsannossa linkittyvän vahvasti siihen kehitykseen, joka tapahtui Yhdysvalloissa pian toisen maailmansodan jälkeen: lainsäädännön keinoin ydinaseiden hallinta siirrettiin armeijalta tiukasti siviilihallinnon käsiin. Tämä käänne sekä tietenkin sodan päättyminen vaikuttivat samalla ratkaisevasti siihen, että sotilaiden asema määrittelijöinä käytännössä hupenee olemattomiin ensimmäisen otoksen jälkeen.

TAULUKKO 12 Eri määrittelijöiden (n=1625) esiintyminen koko aineiston jutuissa (n=1065) otoksittain ja yhteensä

Määrittelijä	Otos 1 (n=257)	Otos 2 (n=240)	Otos 3 (n=620)	Otos 4 (n=78)	Otos 5 (n=135)	Otos 6 (n=295)	Kaikki (n=1625)
Poliitikot	26,5	45,0	55,8	55,1	60,7	60,7	50,8
USA pol.	21,8	25,4	25,8	15,4	33,3	20,3	24,2
USA liitt.	4,3	9,2	11,6	7,7	6,7	2,7	7,9
NL pol.	-	4,6	8,2	1,3	17,0	2,0	5,7
NL liitt.	-	0,4	4,2	-	3,7	0,3	2,0
Muu pol.	0,4	5,4	6,0	14,1	-	7,1	5,1
Intian pol.	-	-		11,5	-	15,3	3,3
Pakistanin pol.	-	-		5,1	-	12,9	2,6
Sotilaat	16,3	5,0	2,4	1,3	5,2	0,3	4,8
USA sot.	13,2	4,2	1,6	1,3	3,0	-	3,6
USA liitt.	0,8	0,8	0,2	-	-	-	0,3
NL sot.	-	-	0,3	-	1,5	-	0,2
NL liitt.	-	-	0,2	-	0,7	-	0,1
Muu sot.	2,3	-	0,2	-	-	0,3	0,5
Tiedemiehet	13,6	12,1	3,7	7,7	3,0	17,6	9,2
Luonnont.	12,8	12,1	0,5	7,7	0,7	8,8	6,0
Yhteiskuntat.	0,8	-	3,2	-	2,2	8,8	3,1
Media	16	14,2	13,5	11,5	5,2	4,7	11,6
USA media	1,6	0,4	5,3	1,3	-	0,7	2,5
USA liitt.	4,3	7,9	4,0	-	-	0,3	3,4
NL media	-	4,2	2,1	1,3	3,0	-	1,7
NL liitt.	-	0,4	1,1	-	2,2	-	0,7
Muu media	0,8	1,3	1,0	-	-	1,4	0,9
Japanin media	9,3	-		-	-	-	1,5
Intian media	-	-		7,7	-	1,4	0,6
Pakistanin media	-	-		1,3	-	1,0	0,2
Kansalaiset ja kans.järjestöt	3,1	3,3	3,7	-	5,9	6,1	4,0
Talouden toimijat	1,6	0,8	2,1	1,3	0,7	0,3	1,4
Uskonn. toimijat	4,7	1,3	1,9	-	-	-	1,7
Toimittaja itse	17,5	13,8	16,6	21,8	19,3	10,2	15,6
Muu	0,8	4,6	0,2	1,3	-	-	0,9
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

TAULUKKO 14 Eri määrittelijöiden (n=393) esiintyminen Helsingin Sanomien jutuissa (n=282) otoksittain ja yhteensä

Määrittelijä	Otos 1 (n=36)	Otos 2 (n=60)	Otos 3 (n=157)	Otos 4 (n=11)	Otos 5 (n=19)	Otos 6 (n=110)	Kaikki (n=393)
Poliitikot	19,4	53,3	61,8	54,5	68,4	69,1	58,8
USA pol.	13,9	16,7	24,2	-	42,1	15,5	19,8
USA liitt.	5,6	33,3	17,2	-	-	3,6	13,5
NL pol.	-	1,7	8,9	-	26,3	4,5	6,4
NL liitt.	-	-	3,8	-	-	0,9	1,8
Muu pol.	-	1,7	7,6	54,5	-	11,8	8,1
Intian pol.	-	-	-	-	-	13,6	3,8
Pakistanin pol.	-	-	-	-	-	19,1	5,3
Sotilaat	11,1	1,7	1,9	-	-	0,9	2,3
USA sot.	11,1	1,7	-	-	-	-	-
USA liitt.	-	-	-	-	-	-	1,3
NL sot.	-	-	1,3	-	-	-	0,5
NL liitt.	-	-	0,6	-	-	-	0,3
Muu sot.	-	-	-	-	-	0,9	0,3
Tiedemiehet	19,4	10,0	0,6	9,1	-	10,0	6,6
Luonnont.	19,4	10,0	-	9,1	-	6,4	5,3
Yhteiskuntat.	-	-	0,6	-	-	3,6	1,3
Media	33,3	20,0	20,4	18,2	-	6,4	16,5
USA media	5,6	-	4,5	-	-	1,8	2,8
USA liitt.	11,1	6,7	10,8	-	-	0,9	6,6
NL media	-	8,3	5,1	-	-	-	3,3
NL liitt.	-	-	-	-	-	-	-
Muu media	2,8	5,0	-	-	-	2,7	1,8
Japanin media	13,9	-	-	-	-	-	1,3
Intian media	-	-	-	9,1	-	0,9	0,5
Pakistanin media	-	-	-	9,1	-	-	0,3
Kansalaiset ja kans.järjestöt	-	-	2,5	-	-	2,7	1,8
Talouden toimijat	-	-	0,6	-	-	0,9	0,5
Uskonn. toimijat	-	-	1,3	-	-	-	0,5
Toimittaja itse	16,7	6,7	10,8	18,2	31,6	10,0	11,7
Muu	-	8,3	-	-	-	-	1,3
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100

Mielenkiintoinen piirre on neuvostoliittolaisten poliitikkojen vähäinen osuus. Jopa Kuuban kriisin aikana heidän osuutensa jää selvästi alle kymmeneen prosenttiin. Huomattavaa on, ettei HS anna juuri sen enempää tilaa neuvostoliittolaisille poliitikoille kuin NYT:kaan. Jopa Kuuban kriisissä, jonka kohdalla HS:n voitaisiin ajankohta huomioon ottaen ajatella antavan tilaa Neuvostoliiton näkemyksille, on amerikkalaispoliitikkojen etulyöntiasema selkeä prosenttiosuuk-

sin 24,2 – 8,9. Pelkästään tämän analyysin pohjalta ei toki voida vielä sanoa paljoa suomettumiskiistelyihin, eikä se toisaalta ole ollut tavoitteenakaan. Historiallisen kontekstin perusteella olisin kuitenkin odottanut, että Neuvostoliiton edustajien näkyvyys HS:ssa olisi ollut suurempaa. Tosin Neuvostoliitto syytti liki koko kylmän sodan ajan HS:a liiasta länsimyönteisyydestä, joten tässä välössä tulos ei sittenkään ole niin yllätyksellinen.

HS kuitenkin näyttäisi antavan hieman tasapuolisemmin tilaa poliittisille toimijoille kuin NYT, jossa amerikkalaisten valta-asema on erittäin selvä. Varsinkin YK:n edustajat ja brittipoliitikot ovat lievästi näkyvämmässä roolissa. Tämä on ymmärrettävää lehtien toimintaympäristö huomioiden: Britannia oli ja on jossain määrin edelleen tärkeä toimija Suomen lähialueilla, joten on selvää, että sen johtajien sanomisia siteerataan. Yhdysvalloissa taas Euroopan johtajien lausuntojen seuraaminen ei ole niin olennaista. Poliitikoista molemmissa lehdistä eniten esillä ovat valtionpäämiehet, kuten presidentit ja pääministerit. Korostuneinta heidän ylivaltansa on viidennessä otoksessa, sillä uutisointi INF-sopimuksen allekirjoittamisen ympärillä on erittäin keskittynyt Ronald Reaganin ja Mihail Gorbatschovin tapaamiseen ja heidän sanomistensa raportointiin. Tämä on toki samalla esimerkki siitä, miten ydinaseista puhuminen on erittäin tiukasti poliitikkojen ja korostetusti eturivin poliitikkojen tehtävä.

6.8.2 Innokkaat toimittajat ja näkyvä media

Poliitikkojen jälkeen näkyvimmit ydinaseista puhujat ovat toimittajat. Joko he itse jutuissaan määrittelevät aseiden olemusta (*toimittaja itse* -luokka) tai sitten aineiston jutuissa lainataan toisten tiedotusvälineiden tai toimittajien näkemyksiä (*media*-luokka). Tulos on vähintäänkin yllättävä, etenkin kun muistetaan etenkin amerikkalaisessa journalismissa edelleen varsin voimakkaana elävä objektiivisuusnormi, jonka nojalla uutisissa ei periaatteessa pitäisi olla toimittajan itsensä mielipiteitä tai kannanottoja.

Aineiston jutut ovat tästä huolimatta kiistämättä täynnään ydinaseista ja niihin liittyvistä tapahtumista tehtyjä määrittelyitä, joita ei tekstissä ole pantu kenenkään muun suuhun. Näin ollen määrittelijäksi muotoutuu jutun kirjoittanut toimittaja tai pääkirjoituksien tapauksessa lehti itse. Kun huomioidaan, että suurin osa aineistosta on uutisia tai taustajuttuja, on selvää, että toimittajien oma kommentointi ei rajoitu pelkästään pääkirjoituksiin tai kolumneihin. Yhden selityksen tälle ilmiölle antavat taustoittavat jutut, joita aineistossa on uutisten jälkeen eniten. Niissä toimittajien ääni kuuluu usein vahvana. Varsinkin NYT:n kahden ensimmäisen otoksen aineistossa on monia laajoja taustoittavia juttuja, jotka ovat toimittajan omissa nimissä tehtyjä, eikä niissä ole suoraan nimetty muita määrittelijöitä (esim. *The Pacific War*, NYT 12.8.1945; *The Atom Engine: How Soon Will It Be?* NYT 19.8.1945 ja *Soviet Bomb Speeds up Battle of Scientists*, NYT 25.9.1949).

Mutta Intian ja Pakistanin koeuutisoinnin kohdalla vaikuttaisi kuitenkin siltä, että ulkopuoliset asiantuntijakommentaattorit korvaavat tätä toimittajien tekemää taustoitusta, mikä nostaa heidän osuuttaan (ks. *tiedemiehet*-luokka) ja taas vastaavasti laskee toimittajien osuuden alemmaksi kuin kertaakaan aiem-

min. Kun varhaisemmissa otoksissa NYT:n erikoistoimittajat (esimerkiksi sotilasasioiden ekspertti Hanson Baldwin tai tiedetoimittaja Waldemar Kaempffert) tukeutuivat taustajutuissa enimmäkseen omiin tietoihinsa, ovat vuonna 1998 taustajutuissa enimmäkseen äänessä koti- tai ulkomaiset asiantuntijat (*Tutkija: Ydinkoe oli katastrofi*, HS 14.5.1998; *Experts Say Pakistan's Test Was either Small or a Failure*, NYT 31.6.1998). Tämä saattaa kieliä siitä, että toimittajista on tullut yhä enemmän yleisosajia, joilla ei välttämättä ole kompetenssia analysoida itse monipolvisia strategisia kysymyksiä, tai sitten kyse on kasvaneesta kiireestä: taustajuttu saadaan nopeammin aikaan soittamalla ”päivystävälle dosentille” kuin pohtimalla asiaa itse.

NYT:ssa toimittajien osuus määrittelijöistä on pääsääntöisesti suurempi kuin HS:ssa. Erityisen näkyvä ero on toisessa otoksessa, mikä saattaisi vihjata jonkinlaisesta varovaisuudesta ottaa Suomessa kantaa Neuvostoliiton atomiaseeseen. Aineisto tarjoaa tähän lehtien väliseen eroon myös toisen selityksen, johon viitattiin otoksien 1 ja 5 käsittelyn yhteydessä: kirjeenvaihtajien ja muiden ns. paikan päältä raportoivien toimittajien jutuissa kirjoittaja itse osallistuu määrittelyyn huomattavasti innokkaammin verrattuna siihen, että juttu on tehty kotitoimituksessa, kaukana tapahtumapaikasta ja todennäköisesti uutistoimistomateriaaliin nojaten. Ilmeisesti tapahtumien läheltä seuraaminen helpottaa tilanteeseen eläytymistä, jolloin luonnehdintoja ja määrittelyjä voi helpommin ottaa omikseen kuin turvautua muiden sanomisiin. NYT:ssa taas tämäntyyppisiä toimittajia on suurempien resurssien vuoksi enemmän.

Omien toimittajien lisäksi muiden medioiden osuus määrittelijöistä on kohtalaisen iso varsinkin alkupään otoksissa ja HS:ssä. Tämä on ymmärrettävää: ensinnäkin lehden resurssit olivat huomattavasti pienemmät kuin NYT:n, jolloin sen oli turvauduttava lainaamaan tietoja muualta ja on huomattava, että HS:n yhteydet läntisiin välineisiin, varsinkin brittilehtiin, olivat kiinteät. Voi olla, että tämä kohta todistaa myös siitä luvuissa 2 ja 3 luonnostellusta ”selviytymistaktiikasta”, johon suomalaislehdet Neuvostoliiton tarkkailussa turvautuivat: arkaluonteisista asioista ei voitu kirjoittaa itse, joten lainattiin läntisiä välineitä. Tosin merkilläpantavaa on, ettei neuvostoliittolaisten viestinten osuus ole HS:ssä juuri NYT:a suurempi (3,3 % ja 2,4 %). NYT:ssa taas muiden välineiden käyttö määrittelijänä on melko lailla suoraan sidoksissa uutistapahtuman luonteeseen: koska Japanin pommituksista oli vaikea saada tietoa sotasensuurin vuoksi, on ensimmäisessä otoksessa japanilaismedian osuus suuri. Samansuuntaisesti neljännessä otoksessa on turvauduttu intialaislehtien tietoihin ja käsitukseen. Kokonaisuutena vaikuttaakin molempien lehtien kohdalla siltä, että muiden medioiden käyttöä ovat sanelleet ensisijaisesti tiedonsaannin tarpeet kuin ideologiset syyt tai ulkopuolinen paine.

6.8.3 Näkymättömät kansalaiset, päivystävät tutkijat

Kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen roolina ydinaseaiheissa on analyysin perusteella pysyä poissa jaloista. Heidän osuutensa määrittelijöistä on koko aikajänteen ajan marginaalinen, joskin NYT:ssa on kahden viimeisen otoksen kohdalla

havaittavissa pientä nousua.¹⁰⁴ Ero voi johtua siitä, että ydinasekysymys on selvästi lähempänä amerikkalaisten arkea kuin suomalaisten. Yhdysvallat on sentään maailman johtava ydinasevalta ja maa oli kylmän sodan aikana tuhansien neuvosto-ohjusten maalitaulu. Kuuban kriisin aikana ydinaseet uhkasivat suoraan amerikkalaisten henkeä. Niinpä on oletettavaa, että kadunmiehenkin mielipidettä asiasta silloin tällöin kysytään. Nämä tosin jäävät enimmäkseen yhden lauseen mittaisiksi katugallup-vastauksiksi. Mielenosoituksista raportointikin jää useimmiten vain järjestyshäiriöiden listaamiseksi tai banderollitekstien lainailuksi. Kansalaisilla ei siis näytä olevan ydinaseasioissa juuri minkäänlaista roolia tai valtaa, mikä havaittiin aiemmin diskurssianalyysin yhteydessä. Tavallisten ihmisten tehtävänä on vain odottaa ja katsoa, mitä heitä mahtavammat päättävät tehdä – heillä itsellään ei ole valtaa aseisiin eivätkä he pääse edes sanomaan mielipiteitään ääneen. Marginaalisuuden seurauksia tarkastelen lähemmin luvussa 7.

Tiedemiesten asema määrittelijöiden joukossa heittelee muita merkittäviä luokkia enemmän. Siinä missä sotilaiden osuus on koko ajan jyrkässä laskussa, poliitikkojen nousussa ja kansalaisten pysyvästi matalalla, vaihtelee tiedemiesten osuus muutamasta prosentista jopa yli kahteenkymmeneen. Enemmän osan aikaa niskan päällä ovat luonnontieteilijät, vaikka valta-asema alkaa nykypäivää kohti tultaessa horjua. Näyttää siltä, että tiedemiesten ja tutkijoiden asema on vahvasti sidoksissa uutistapahtuman luonteeseen. Jos siihen liittyy jokin uusi tieteellinen tai teknologinen kehitysaskel (esim. atomipommin keksiminen Hiroshiman tapauksessa tai Neuvostoliiton atomikoe), ovat äänessä fyysikot ja matemaatikot, jos taas tapahtuman luonne on enemmän poliittinen tai sotilaallinen (kuten Kuuban kriisi), pääsevät yhteiskuntatieteilijät ääneen. Kahdessa ensimmäisessä otoksessa pommi on klassisten ”valkotakkisten tiedemiesten” valtakuntaa, sillä atomipommi on vielä täysin uusi tieteellinen läpimurto, jonka toimintaperiaatetta ei tunneta, ja jonka muita mahdollisia sovellustapoja spekuloidaan innolla. Neuvostoliiton atomikoe sekä Intian ja Pakistanin toimia käsittelevissä otoksissa puolestaan eräs näkyvimmin pohdittava kysymys on se, millä tavoin kokeet voidaan havaita ja niiden suuruusluokkaa arvioida. Tässäkin asiassa äänessä ovat ymmärrettävästi luonnontieteilijät. Myöhemmin, varsinkin Intian ja Pakistanin 1998 kokeiden kohdalla, kun pommi alkaa jo olla tuttu, ydinaseita pääsevät tarkastelemaan myös politiikan ja strategian asiantuntijat. Kuuban kriisin kohdalla on muistettava Bertrand Russellin näkyvä rooli, mikä vinouttaa jonkin verran tuloksia. Kolmannesta otoksesta voidaankin sanoa, että tieteentekijöiden asema oli erittäin näkymätön.

Tiedemiesten roolina näyttää olevan toimia jonkinlaisena selitysaunautomaatina: Heidän tehtävänä on antaa konkreettista faktatietoa siitä, mitä on tapahtunut ja millä tavalla. Tapahtumien tulkitsijoita tai selittäjiä he eivät ole, vaan se rooli on ennen muuta poliitikoilla. Tätä korostaa se, että tiedemiehille tyypillisin diskurssi on neutraali tieteellisen keksinnön diskurssi, joka itsessään on suhteellisen heikko.

¹⁰⁴ NYT:ssa tämän luokan osuutta tosin kasvattavat hieman *Letters to the Times* -palstan yleisönosastokirjeet, jota vastaavia ei HS:n aineistossa ole.

6.8.4 Veljekset NYT ja HS

Edellä kuvailluista eroista huolimatta määrittelijöiden erittelyn yhtenä päähavaintona on pidettävä sitä, että Helsingin Sanomien ja New York Timesin tulokset näyttävät huomattavan samankaltaisilta. Näin etenkin silloin, kun tarkastelussa keskitytään määrittelijöiden pääluokkiin. Molemmissa lehdissä pätevät edellä luetellut kehityslinjat: poliitikkojen osuus kohoaa, sotilaiden putoaa, tiedemiesten heittelee ja kansalaisten pysyy alhaisena. Eroa on lähinnä siinä, että HS käyttää alkupään otoksissa enemmän muita medioita. Tämä ei mielestäni kuitenkaan kerro niinkään lehtien linjausten eroista vaan siitä, että NYT:llä on enemmän toimittajia ja tietolähteitä omasta takaa, joten sen ei tarvitse samassa mitassa lainailla muiden sanomisia.

Näkemystä tukee se, että HS:ssa media-luokan osuus laskee suunnilleen NYT:n tasolle 1980- ja 1990-luvuille tultaessa, kun lehti oli sekä toimituskunnaltaan, levikiltään että sivumäärältään kasvanut melko suureksi, jopa kansainvälisesti mitattuna. Lehtihän kohosi levikiltään pohjoismaiden suurimmaksi sanomalehdeksi 1980-luvun alussa, ja on viime vuodet kamppaillut ykkössijasta ruotsalaisen Aftonbladetin kanssa.¹⁰⁵ Pääluokkien sisällä maantieteelliset erot vaikuttavat siihen, että HS keskittyy enemmän Britannian lehtien ja poliitikkojen tekemisiin, kun NYT:lle tärkeämpiä ovat kotimaan julkaisut sekä lähialueen, varsinkin Latinalaisen Amerikan, maiden johtajat. Neuvostoliiton viestimet ja päättäjät saavat molemmissa suunnilleen samanlaisen kohtelun. Tämän analyysin perusteella aiemmissa luvuissa käsitelty lehtiä yhdistävät tekijät vaikuttavat vahvemmin kuin erottavat.

¹⁰⁵ Vuonna 2004 HS:n levikki oli noin 434 500 kappaletta ja Aftonbladetin 452 000.

7 YDINASEET - VÄLTTÄMÄTÖN PAHA

Miten ydinaseajan historia ja analyysin tulokset nivoutuvat yhteen ja millaisia laajempia ydinaseuutisoinnin lainalaisuuksia on analyysin perusteella hahmoteltavissa?

Luku 5 vastasi kysymykseen siitä, millä tavoin eli missä diskursseissa ydinaseita on lehdistössä representoitu ja luku 6 kysymykseen siitä, ketkä ydinaseista pääsevät lehtiteksteissä puhumaan. Luvuissa 2 ja 3 puolestaan hahmoteltiin ydinaseajan tärkeimpiä tapahtumakulkuja. Tässä seitsemännessä luvussa analyysien tulokset ja historiallinen konteksti leikkaavat toisensa: analyysi pannaan dialogiin historian kanssa sen selvittämiseksi, miten kaiken edellä kerrotun perusteella ydinaseuutisointia voi ylipäänsä luonnehtia, millaisia muutoksia siellä on tapahtunut ja mistä syistä, ja mihin suuntaan se vaikuttaisi tämän perusteella olevan menossa.

Luvun aluksi ydinaseaikakautta aletaan siis käydä läpi vielä kertaalleen analyysin ja historian vuoropuheluna, jossa pohditaan dialektisia yhteyksiä diskurssien ja historiallisten tapahtumaketjujen välillä. Tavoitteena on osoittaa, miten historian tapahtumat ja diskurssit ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa ja samalla todistaa, että diskurssit ovat laajemmin käytössä olevia merkityksellistämisen tapoja, eivät vain lehtitekstien ominaisuuksia. Otokohtaisen erittelyn jälkeen ovat vuorossa laajemmat, koko ydinaseaikaa ja ydinaseuutisointia koskevat johtopäätökset, ydinaseuutisoinnin suuret linjat ja kehityskaaret. Luvun loppuksi arvioin vielä ydinaseuutisointia normatiivisesta näkökulmasta.

7.1 Analyysin ja historian vuoropuhelu

7.1.1 Vuosi 1945: Syntyhetken hämmennystä ja ristiriitaisuutta

Tutkimuksen ensimmäinen otos, Hiroshiman ja Nagasakin pommitukset, on erityisen mielenkiintoisessa asemassa, koska ensimmäiset ydinaseiden diskurssit muodostuvat sen aikana. Sitä ennen ei ydinaseista lehdistössä juuri kirjoitet-

tu, koska ei ollut mistä kirjoittaa – atomipommi tuli yleiseen tietoisuuteen vasta Hiroshiman myötä. Tietysti atominhalkaisun mahdollisuuksista oli tehty joitakin spekulatiivisia lehtiartikkeleita, joista historialukujen yhteydessä mainittiin New York Timesin toimittajan William Laurencen vuonna 1940 ilmestyneet *Vast Power Source in Atomic Energy Opened by Science* sekä *The Atom Gives Up*. Mutta muutoin Yhdysvaltain pystyttämä sensuurikoneisto ja Manhattan-projektin äärimmäisen tiukat turvatoimet onnistuivat pitämään atomiaseen kehittelyn käytännössä poissa julkisuudesta ensimmäiseen pommituslentoonsaakka, jolloin uutispommi oli valmis.

Tilanne oli kuitenkin ainakin paperilla erittäin hyvin Yhdysvaltain hallinnon ja etenkin armeijan hallinnassa, kun tiedottaminen asiasta oli pidätetty yksinomaan sotaministeri Henry Stimsonin ja presidentti Harry Trumanin tehtäväksi ja kaikki uutiset piti lähettää sotaministeriön hyväksyttäväksi. Lisäksi Manhattan-projektin palvelukseen värvätty Laurence oli valmisteellut ison liudan lehdistötiedotteita Hiroshiman tapahtumista (Mitchell 2005). Tämä näkyy selvästi, kun katsotaan otoksen jutuissa esiintyneitä tahoja: ääneen pääsivät lähinnä politiikan kärkinimet kuten Truman ja Stimson sekä ylimmät sotilashenkilöt, kuten ilmavoimien komentaja Carl A. Spaatz ja luonnollisesti Enola Gayn kippari, eversti Paul Tibbets. Tämän tiukan kontrollin huomioon ottaen ydinasediskurssien syntyhetki näyttää yllättävän hämmäntävältä ja jopa sekavalta.¹⁰⁶ Erilaisia diskursseja risteilee otoksen jutuissa peräti viisi kappaletta. Mukana ovat primaarisina diskursseina tuhoavan aseiden diskurssi, mullistajan diskurssi ja suuren saavutuksen diskurssi sekä sekundaarisina tehokkaan aseiden diskurssi ja tieteellisen keksinnön diskurssi. Ensimmäisen otoksen aikana diskurssien keskinäiset erot ovat myös suurimmillaan, mikä lisää hajanaisuutta.

Tälle diskurssien sekamelskalle on kuitenkin useita mahdollisia selityksiä. Atomipommien pudottaminen oli suuruusluokaltaan niin häkellyttävä, että kaiken kokeneet toimittajatkin olivat ymmällään. Presidentti Harry Trumanin lehdistösihteeri Eben Ayers muisteli päiväkirjassaan Hiroshiman pommituksen lehdistötilaisuuden kulkua:

- - toimittajilla tuntui olevan vaikeuksia ymmärtää mistä oikein oli kysymys. He eivät kiiruhtaneet ovelle tai rynnänneet puhelimeen - - joillakin heistä oli ongelmia jopa siirtyä pöytänsä luokse vastaanottamaan tiedotetta. "Tämä on iso juttu", sanoin heille, jolloin yksi heistä korjasi: "Se on helvetinmoinen juttu!" (Herken 1988, 11.)

Toisen esimerkin pommin vaikutuksista toimittajiin antoi Enola Gayn pilotti Paul Tibbets, jota lehtimiehet piirittivät Guamilla pidetyssä sanomalehtikonferenssissa:

Teidän olisi pitänyt nähdä reportterit Guamilla. Olemme yhdessä yössä tulleet kuuluisiksi. En ole koskaan nähnyt niin monta lehtimiestä yhdellä kertaa. He tuijottivat

¹⁰⁶ Alkuvaiheessa ei ollut täysin selvää edes se, millä nimellä uutta asetta pitäisi kutsua. New York Timesissa käytettiin rinnan nimityksiä atom bomb ja atomic bomb ja Helsingin Sanomissa kirjoitustapoja atoomipommi ja atomipommi. Toisen otoksen aikana jälkimmäiset tavat vakiinnuttivat kummassakin lehdessä asemansa. Vasta myöhemmässä vaiheessa ne syrjäytti nimitys ydinase/nuclear weapon.

minua kummallisesti – kesti kai kokonaisen minuutin ennen kuin kukaan avasi suutaan. Sitten he alkoivat kysellä, ja näytti siltä kuin pelkkä pommi olisi heidän mielikuvituksessaan kasvanut suorastaan jättiläismittoihin, jopa suuremmaksi kuin se savupilvi, jonka me näimme Hiroshiman yllä. ”Miltä teistä tuntuu?” he kysyivät. No niin, kysyiväthän he tietysti muutakin, mutta yhä uudestaan heidän tiedonjanoinsa kiteytyi tuohon yksitoikkoiseen muotoon ”Miltä teistä tuntuu?” (Herlin 1961, 131.)

Eivätkä erityisasemassa olleen Laurencenkaan kirjoittamat jutut olleet mitään yksiselitteisiä atomipommien myyntipuheita, vaan niissä risteilee useita erilaisia diskursseja. Hän käytti mm. mielellään raamatullis-mytologisia kielikuvia, jotka ovat tyypillisiä tuhoavan aseiden diskurssille. Myös hänen myöhemmissä pommia koskeissa artikkeleissaan tällaiset viittaukset esimerkiksi tulen jumalilta ihmiskunnalle varastaneeseen Prometheukseen olivat tavanomaisia (Keever 2004, 151).

Sensuuri loppui nopeasti, kun sensuuriviraston johtaja Byron Price sulki toimiston ovet hallinnon vastusteluista huolimatta noin viikkoa Hiroshiman pommittamisen jälkeen. Tämä auttoi monipuolistamaan uutisointia otoksen loppupuolta kohden, kun samalla toimittajat alkoivat päästä vierailemaan tuhoalueilla, toki tarkassa valvonnassa. Toisaalta voidaan ajatella niinkin, että ankara sensuuri ja tietolähteiden vähäisyys aiheuttivat paljon spekulointia. Lisäksi tietoja yritettiin haalia sieltä, mistä niitä suinkin oli saatavissa, kuten vihollismaa Japanin Domei-tietotoimistolta. Tästä näkökulmasta Pricen näkemys, jonka mukaan sensuuri pitkään jatkuessaan aiheuttaa enemmän haittaa kuin hyötyä, tuntuu perustellulta. Hallinto tosin pyrki vastaamaan tiedonjanoon nopeasti, ja jo 12.8. annettiin julkisuuteen nk. Smythin raportti, eli fyysikko Henry deWolf Smythin kirjoittama tiivis katsaus atomipommin kehitystyöhön ja tekniikkaan. Sen tietoja lainattiinkin otoksen useissa laajemmissa tieteellisissä artikkeleissa (esim. *Story of Scientists Battle for Atom Bomb Revealed in Smyth Report*, NYT 16.8.1945).¹⁰⁷

Diskurssien hajanaisuutta ja ristiriitaisuutta selittää niin ikään se yksinkertainen seikka, että ydinaseista vallitsi – niissä piireissä joista siitä tiedettiin – runsaasti poikkeavia näkemyksiä. Pommin käyttämisestä oli eripuraa aivan korkeimpia päättäviä elimiä myöten, mikä kävi ilmi Hiroshiman ja Nagasakin pommituksiin johtaneen päätöksentekoketjun seuraamisesta. Monet tiedemiehet vastustivat kiivaasti pommin käyttämistä sotilastarkoitukseen, heidän joukossaan sellaiset nimet kuten Franckin raportin kerännyt Leo Szilard ja fysiikan suuri nimi Albert Einstein. He saivat vastakaikua poliittiselta puolelta mm. presidentin neuvonantajalta Alexander Sachsilta sekä laivastoministeri Ralph A. Bardilta. Erilaisia näkemyksiä pommista oli tavallaan valmiina kulissien takana odottamassa pääsyä vapaaksi.

¹⁰⁷ Kirjasen koko nimike kuului: Atomic Energy for Military Purposes; the Official Report on the Development of the Atomic Bomb under the Auspices of the United States Government (Smyth 1945). Smythin raportti oli tärkeä tietolähde myös Suomessa. Puolustusvoimissa oli annettu elokuun 13. päivänä käsky atomiaseen kehityksen seuraamisesta ja saatujen tietojen raportoinnista pääesikunnalle. Ennen Smythin raporttia pääosin kaikki informaatio perustui siihen vähäiseen materiaaliin, mitä julkisesti oli saatavilla, myös sanomalehtiartikkeleihin. (Ahosniemi 2004, 25.)

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin yksittäisten diskurssien nivoutumista historialliseen kontekstiin. Tuhoavan aseennäköisen diskurssi on reaktio siihen valtavaan hävitykseen, jonka atomipommi sai aikaan. Vaikka Trinity-koe ja tiedemiehen laskelmat olivatkin antaneet viitteitä siitä, mitä tuleman pitää, oli tuho silti ennennäkemätön ja järkytti perinpohjin muun muassa presidentti Trumanin, joka suhtautui sittemmin äärimmäisen nuivasti puheisiin atomipommien käyttämisestä sodankäynnissä. Tämä valtava tuho ja toisaalta tiedonpuute oli todennäköisesti edesauttamassa diskurssille tyypillisen myyttisyyden syntyä ja pommin nimeämistä paremman puutteessa tuntemattomaksi tai kosmiseksi voimaksi. Samalla tämä massiivinen hävitys yhdistettynä pitkän sodan aiempiin kauhuihin, kuten juutalaisten kansanmurhaan ja Euroopan verisiin taisteluihin nostaa luonnollisesti esiin erilaisia diskurssiin sisältyviä maailmanloppuvisionia, joita otoksen jutuissa tarjoillaan. Sodan hallitsemattomuus voi myös olla osasy sille, että sen viimeisin tuotos eli atomipommi ei diskurssissa selvästi asemoidu kenenkään hallittavaksi: jos kukaan ei kyennyt hallitsemaan sotaa, niin miten kukaan pystyisi kontrolloimaan tällaista superasettakaan?

Tuhoavan aseennäköisen diskurssin eräänlainen vastinpari, tehokkaan aseennäköisen diskurssi, on etenkin otoksen alussa vahvasti esillä, ja nimenomaan sotilaiden merkittävän roolin takia. Manhattan-projekti oli ollut sotilaskomennossa, sotilaat käyttivät pommia ja sensuurin vuoksi sotilailla oli tärkeä rooli tiedonvälityksessä. Diskurssin voimaa nostaa se seikka, että pian Nagasakin pommitamisen jälkeen sitkeästi liittoutuneita vastaan hangoitellut Japani antautui. Päällisin puolin tarkasteltuna näytti siltä kuin juuri atomipommi olisi ollut se ratkaiseva tekijä, voittava ja tehokas ase, joka saattoi taistelut päätökseen. Sotilaat taas ilmeisesti ajattelivat, että atomipommi oli yksi ase muiden joukossa, mistä kieliivät sodan jälkeen laaditut pommitussuunnitelmat ja strategian puute. Mutta kuten analyysissä havaittiin, diskurssi hiipuu nopeasti, koska Japanista alkoi tulla yhä enemmän tietoja, jotka eivät sopineet diskurssin luomaan kuvaan tavanomaisesta mutta kuitenkin selvästi aiempia paremmasta aseesta. Sen syrjäytti tuhoavan aseennäköisen diskurssin vahvempi representaatio. Toinen tekijä oli sotilaiden siirtyminen syrjemmälle tapahtumien keskipisteestä sodan virallisesti päättyessä ja sensuurin loppuessa. He eivät enää päässeet dominoimaan julkisuutta omine näkemyksineen, joissa atomipommi säilytti asemansa nimenomaan tehokkaana aseena vielä pitkään.

Tuhoavan aseennäköisen ja tehokkaan aseennäköisen diskurssien kanssa samaan nippuun asettuu vielä kolmaskin, eli mullistajan diskurssi. Siinäkin pääpaino on pommin hämmästyttävässä voimassa, jonka mukaan tuomilla muutoksilla diskurssissa spekuloidaan ahkerasti. Kuten tehokkaan aseennäköisen diskurssista, tästäkin puuttuu inhimillinen kärsimys, jolloin pommista muotoutuva kuva on selvästi positiivisempi kuin tuhoavan aseennäköisen diskurssissa. Atomipommi herättikin välittömästi Hiroshiman ja Nagasakin vanavedessä runsaasti keskustelua siitä, mihin tätä valtavaa voimaa voitaisiin tulevaisuudessa käyttää – jutuissa herätettiin henkiin vuosisadan alun tieteiskirjailijoiden kuten Jules Vernen ja H.G. Wellsin visioita (*The Atom Engine: How Soon It Will Be?* NYT 19.8.1945; *Pitkä matka vielä atomivoimalla kulkevaan autoon*, HS 13.8.1945). Mielenkiintoinen seikka mullistajan

diskurssissa on se, että siinä ennakoitiin jo huomattavasti suurempia muutoksia sotilaalliseen tasapainoon ja sotastrategioihin kuin mitä käytännössä Yhdysvaltain sotilaspiireissä tehtiin. Sotilaalliset opit eivät muuttuneet silmänräpäyksessä, kuten diskurssissa ennakoitiin, vaan pikemminkin kenraalit tarrautuivat tiukasti vanhoihin ilmasotaoppeihin ja käsittelivät atomipommia kuin mitä tahansa uutta ja aiempaa voimakkaampaa lisäystä asevarastoihin. Tästä muutoksen hitaudesta ja siitä, että pommin vaikutukset tosiaankin olivat vielä hämärän peitossa, kertoo diskurssissa se, etteivät sotilaat tai strategian asiantuntijat juuri sitä käytä. Yhtä lailla hiljaisina pysyvät tiedemiehet, joten diskurssi esiintyy lähinnä toimittajien itsensä puheissa. Ottaen huomioon sen aiemmin kuvaillun järkytyksen, minkä atomipommi kovapintaisissa sotakirjeenvaihtajissakin aiheutti, ei diskurssin runsas esiintyminen ole yllättävää. Ja kenties varsinaiset asiantuntijat eivät tiedon vähäisyyden vuoksi halunneet näin äkkiä alkaa arvuutella, mitä tuleman pitää, joten spekulointien kirjaaminen jäi toimittajien itsensä harteille.

Sen sijaan tieteellisen keksinnön diskurssi on ymmärrettävästi tiedemiesten valtakuntaa. Edes lehtien erikoistoimittajilla ei ollut riittävästi kompetenssia selvittää pommin toimintaperiaatteita niin yksityiskohtaisesti kuin diskurssissa tehdään. Diskurssi saa otoksessa kohtalaisen runsaasti näkyvyyttä, sillä vähäisetkin tiedonmuruset atomipommin toiminnasta uutisoitiin näytävästi. Lisäpontta antoi Smythin raportin julkaiseminen, sillä sitä sekä siteerattiin että sen tietoja kommentoitiin runsaasti. On kuitenkin huomattava, että näkyvyydestään huolimatta diskurssi jää sekundaariseen asemaan. Sen yhteydessä esiintyvät useasti voimakkaammat diskurssit, jotka peittävät kieleltään neutraalimman diskurssin alle.

Yksi näistä on suuren saavutuksen diskurssi. Sen linkittyminen historialliseen kehykseen on saumatonta. Atomipommihankkeeseen oli upotettu miljardeja dollareita rahaa, hankittu suuria maa-alueita, rakennettu valtavia tehtaita – oli selvää, että hyvät perustelut olivat paikallaan. Juuri amerikkalaispoliitikoille diskurssi onkin ensimmäisessä otoksessa tavanomainen, sillä heillä ensi kädessä oli vastuu koko projektista. Tällöin oli perusteltua hahmotella atomipommista käsitystä kansakunnan utteran työn loisteliaana lopputuloksena. Diskurssissa näkyy myös sota-ajalle tyypillinen kansakunnan yhtenäisyyden korostaminen. Siksi pommista muotoutuu nimenomaan kaikkien yhteisen ponnistelun tulos. Siihen olivat omalla panoksellaan ottaneet osaa niin poliittiset päättäjät, jotka ottivat riskin ryhtymällä vaikeaan projektiin; tiedemiehet, jotka uurastivat laboratorioissaan; työmiehet, jotka rakensivat suunnattomat tuotantolaitokset; poliisit, jotka valvoivat salaisuutta vihollisen vakoojilta; ja sotilaat, jotka lopulta kuljettivat pommin maaliinsa. Samalla viedään pohjaa kriittisiltä ääniltä, sillä miten voisi olla mitään vikaa sellaisessa, jonka tekemiseen kaikki ovat yhteistuumin osallistuneet? Tätä korostavat diskurssille tyypilliset kilpailukielikuvat: muutkin valtiot havittelivat viimeiseen asti tätä ihmeellistä keksintöä, mutta vain Yhdysvallat pääsi maaliin. Periaatteessa tämä vertaus pitää paikkansa, sillä niin Saksa kuin Japanikin havittelivat atomiaseita, mutta molempien projektit oli kyllä haudattu jo kauan ennen elokuuta 1945.

Päällimmäisiksi havainnoiksi ensimmäisestä otoksesta jäävät hämmennys ja ristiriitaisuus, ratkaisemattomaksi jäävä diskurssien mittelo. Tuhoavan aseenn diskurssin luomat kielteiset representaatiot atomipommista maailman tuhoajana ovat vahvoja, mutta niiden tehoa syö esitettyjen visioiden epämääräisyys. Sen sijaan positiivisia esityksiä luovat diskurssit – suuren saavutuksen diskurssi, mullistajan diskurssi ja tehokkaan aseenn diskurssi ovat konkreettisia ja kytkeytyvät arkitodellisuuteen: saavutuksen diskurssi kertoo tavallisten työmies-ten sekä -naistenkin ponnisteluista aseenn valmistamiseksi ja mullistajan diskurssi maalailee utopioita tulevaisuuden paremmasta maailmasta ihmekoneineen. Tässä kamppailussa välikädessä on tieteellisen keksinnön diskurssi, joka pyrkii esittämään pommin tieteen luomuksena ja fysiikan lakien mukaan toimivana laitteena ilman suurempia pohdintoja sen vaikutuksista tai tulevaisuuden seurauksista. Kuitenkaan aineiston artikkeleissa ei esiinny suoraa kritiikkiä itse pommin käyttöä kohtaan, vaan pelot ja uhkakuvat liittyvät lähinnä siihen, mitä aseilla kenties tulevaisuudessa voitaisiin tehdä. Tosin tulevaisuuteen liittyvät samalla suuret toiveet, joita herättelee etenkin mullistajan diskurssi.

7.1.2 Vuosi 1949: Murroksia

Neuvostoliiton atomikokeeseen tullessa maailma oli ehtinyt elää atomipommin kanssa nelisen vuotta, joiden aikana kansainvälisellä näyttämöllä oli tapahtunut erittäin paljon. Kylmä sota oli käynnistynyt ja maailma jakautunut kahteen toisilleen vihamieliseen blokkiin, Saksa jaettu kahtia ja Itä-Eurooppaa nousseet johtamaan kommunistiset hallitukset. Myös Suomessa toisen otoksen ajankohta oli mielenkiintoinen. Sodan päättymistä seuranneet ”vaaran vuodet” olivat päättyneet liittoutuneiden valvontakomission poistumiseen 1947, suhteet Neuvostoliittoonkin oli saatu jonkinlaiseen tasapainoon vuoden 1948 YYA-sopimuksen myötä ja sotasensuuri oli viimein lopetettu. Tilanne oli silti tulenarka, sillä sisäpoliittinen tilanne oli vielä melko epävakaa kommunistien järjestämien lakkojen takia, ja toisaalta Neuvostoliitto ei ollut täysin tyytyväinen siihen, että kommunistit oli syrjäytetty hallituksesta kesällä 1948. (ks. Visuri 2006, 96–100, 119–124.)

Kiperässä kansainvälisessä tilanteessa Neuvostoliiton atomikoe oli melkoinen jymyuutinen, vaikkei sentään Hiroshiman pommituksen veroinen. NYT:n ja HS:n teksteissä vaikuttavat samat diskurssit kuin ensimmäisessä otoksessa, joskin muutoksia tapahtuu jonkin verran. Eniten asemiaan menettää tehokkaan aseenn diskurssi, joka otoksen loppua kohden hiipuu kokonaan pois. Historian tapahtumat huomioiden muutokselle on selvät perusteet, sillä sodan päättymisen ja sensuurin lakkauttamisen myötä diskurssin pääasiallisen käyttäjärühmän, sotilaiden, asema lehtien tietolähteenä oli heikentynyt. Lisäksi vuonna 1947 voimaantunut Atomic Energy Act siirsi atomiaseita koskevan määräysvallan siviilihallinnon käsiin, mikä myös heikentää diskurssin asemaa, kun sen innokkaimmat käyttäjät sysättiin syrjään pommia koskevasta päätöksenteosta.

Diskurssin vastaparin, tuhoavan aseenn diskurssin, asema puolestaan säilyy yhä vahvana, koska Hiroshiman ja Nagasakin pommitusten todellisista seu-

rauksista saatiin yhä enemmän tietoa – kuten John Herseyn kuuluisa New Yorker -artikkeli *Hiroshima*. Oman lisänsä debattiin atomipommin järkevyydestä toi joulukuussa 1945 ilmestymisensä aloittanut atomitutkijoiden julkaisu Bulletin of Atomic Scientists, jonka kannessa teki vuonna 1947 ensiesiintymisensä yksi ydinaseajan tunnetuimmista symboleista, ns. tuomiopäivän kello, *Doomsday Clock*. Se osoitti tiedemiesten arviota siitä, miten lähellä ydinsotaa maailma oli. Kesäkuussa 1947 kello näytti seitsemää minuuttia vaille keskiyötä.¹⁰⁸ (DeGroot 2004, 116–117.)

Toisaalta pommin luonteesta ja toimintaperiaatteesta saadut lisätiedot olivat vähentäneet sitä myyttisyyttä, johon tuhoavan aseiden diskurssi sen ensimmäisessä otoksessa kietoi. Näin ollen ei ole ihme, ettei diskurssissa enää puhuta pommista minään kosmisena tai tuntemattomana voimana: nyt tiedettiin jo, mikä se suurin piirtein on ja mitä se saa aikaan. Niin ikään aiemmasta poiketen diskurssissa on nyt selviä esityksiä siitä, mitä uhkaavalle ja vaaralliselle atomipommille pitäisi tehdä, ja ennen kaikkea *kenen* näihin toimiin olisi ryhdyttävä. Erityisesti korostuvat kansainväliset sopimukset ja kansainvälinen valvonta. Yrityksiä tällaisten järjestelmien luomiseksi olikin tehty, päällimmäisenä Yhdysvaltain laatima Baruchin suunnitelma, joka tosin oli kaatunut. Ennakkotapauksia siis oli, ja 1949 oli jo olemassa YK, jonka kautta tämänsuuntaisia yrityksiä voitiin tehdä. Tämä muutos selittää sitä, miksi diskurssin toimenpideehdotukset konkretisoituvat verrattuna maailmansodan lopun ylimalkaiseen ”rauhan” tavoitteluun. Toinen olennainen muutos diskurssissa on atomiaseita koskevien valtakysymysten selkiytyminen. Kun vielä ensimmäisen otoksen kohdalla mystinen voima ei ollut oikein kenenkään hallittavissa, asemoituu se nyt politiikkojen käsiin. Tämä muutos heijastaa täysin historiallista kehitystä, olihan Atomic Energy Act antanut atomipommin poliitikoille, ja politiikkojen asema oli muutenkin kohonnut sodan päätyttyä, kun sotilaiden merkitys oli laskenut.

Mullistajan diskurssissa puolestaan alkaa jo näkyä se kehitys, jonka seurauksena se muuttuu jatkossa kokonaan toiseksi diskurssiksi. Vaikka diskurssissa edelleen katsotaan atomipommin muuttavan monia elämänalueita perinpohjin – aloittaneen taas kerran kokonaan uuden aikakauden – nousee mullistuksista tärkeimmäksi se, mitä pommi tekee valtioiden keskinäisille voimasuhteille. Diskurssissa atomiaseet ovat yhtä kuin valta, eikä ilman niitä valtiolla ole asiaa suurvaltojen joukkoon. Yksisilmäisesti katsoen maailmantilanne puolsi tätä näkemystä: hierarkian huipulla komeili Yhdysvallat, jolla oli atomipommi, ja entiset johtomaat Britannia ja Ranska tulivat kaukana perässä, ”toisessa rivissä”, kuten ranskalaistutkija Jean Thibaud ilmaisi (*France Held Lagging in Atomic Arms Race*, NYT 27.10.1949). Tarkempaa analyysia tällainen selitysmalli ei kuitenkaan kestä, sillä atomipommia olennaisempi Yhdysvaltojen vallan kohottaja oli sen talousmahti, eikä Britanniaa ja Ranskaa ollut vallankahvasta suistanut pommin puute vaan maailmansodan aiheuttamat tuhot ja talouden taantuma. Toisaalta

¹⁰⁸ Kellonaika oli valittu sattumalta ja lähinnä ulkoasuseikkojen perusteella. Kellon suunnittelijoiden mielestä 23.53 viesti parhaiten kiireellisten toimien tarpeesta. (DeGroot 2004, 117.)

diskurssin näkemys on ymmärrettävä, sillä suurvallat eivät vielä 1949 olleet ehtineet havaita konkreettisesti sitä, ettei atomipommien valtava potentiaalinen voima muuntunutkaan helposti käyttökelpoiseksi voimaksi. Nämä opetukset saatiin vasta Korean sodasta ja Quemoy-Matsu-saarista käydyistä kiistoista.

Tieteellisen keksinnön diskurssi on toisessa otoksessa vahvimmillaan, vaikkei vieläkään nouse primaaristen joukkoon. Diskurssi esiintyy etenkin selaisissa jutuissa, jotka pyrkivät selittämään, miksi Neuvostoliitto onnistui valmistamaan atomipommin. Selitykseksi diskurssissa tarjotaan tieteen luonnollista kehittymistä ja sitä, että perustiedot atomipommista ovat käytännössä kenen tahansa asiansa osaavan fyysikon ulottuvilla. Luonnontieteilijöillä olikin tässä vaiheessa kaikki syyt painottaa keksintöjen normaalia evoluutiota, sillä he olivat Yhdysvalloissa kiihtyneiden kommunistivainojen yhtenä päämaalina.

David Kaiserin (2005) mukaan tiedemiesten ongelman oli luonut nk. kylmän sodan kaava, joka sai heidät vaikuttamaan syyllisiltä atomipommin "salaisuuden" vuotamiseen. Pohjan kaavalle muodostivat ne faktat, että teoreettinen fyysikko Oppenheimer oli johtanut työtä Los Alamosissa, ja että Yhdysvaltain hallinto aloitti nopeasti atomipommiin liittyvien tietojen salaamisen, mistä asiakirjasalaisuutta tiukentanut Atomic Energy Act toimi hyvänä esimerkkinä.¹⁰⁹ Tästä seurasi vääristynyt yleinen käsitys, jonka mukaan pommi oli teoreetikkojen luomus, ja että oli olemassa joitain "atomisalaisuuksia", joiden avulla mikä tahansa valtio voisi käden käänteessä valmistaa oman pomminsa. Nämä salaisuudet taas ymmärrettiin teorioiksi tai yhtälöiksi, jotka voitiin salakuljettaa paperilapuilla vakoojien kautta ulos maasta. Kaavan täydensi poliitikkojen ja tuomarien keskuuteen pesiytynyt käsitys siitä, että teoreettiset fyysikot olivat jotenkin kummallista väkeä ja alttiita kommunistien vaikutteille. (Kaiser 2005, 30.) Näkyvimmin kommunistivainoista joutui kärsimään Oppenheimer, mutta monille muillekin ne aiheuttivat ongelmia. Diskurssi, jonka mukaan Neuvostoliiton pommikokeessa ei ole mitään ihmeellistä, toimii puolustautumiskeinona.¹¹⁰

Samaan strategiaan turvautuivat myös poliitikot, jotka alkavat toisessa otoksessa käyttää tieteellisen keksinnön diskurssia aiempaa enemmän. Puolustautuminen oli tarpeen, sillä presidentti Trumanin hallinto joutui Neuvostoliiton pommikokeen takia rajun kritiikin kohteeksi kotimaassaan (esim. *Mundt*

¹⁰⁹ Edellä mainittu Smythin raportti oli Kaiserin (2005) mukaan osaltaan muodostamassa tätä kaavaa. Raporttiin voitiin sisällyttää vain tietoja, jotka oli jo aiemmin avoimesti julkaistu, jotka olivat laajalti tiedossa tiedemiespiireissä tai joilla ei ollut suoraan tekemistä atomipommien valmistamisen kanssa. Näin ollen raportista puuttuivat monet kemiaan, metallurgiaan, insinööriyöhön ja teollisen mittakaavan tehdastyöhön liittyvät seikat, jotka kuitenkin olivat elintärkeitä pommihankkeelle. Etualalle nousi siis teoreettinen fysiikka, mikä luo kuvaa siitä, että nimenomaan teoreetikot olivat rakentaneet pommin. (Kaiser 2005, 33.)

¹¹⁰ Fyysikot tiesivät hyvin, että mitään ihmeellistä atomiaseen salaisuutta ei ollut olemassakaan. Richard Feynman kirjoitti muistivihkoonsa pian Hiroshiman jälkeen: Suurin osa [pommin valmistukseen tarvittavista tiedoista] oli jo tiedossa - - mitkään salaisuusistamme eivät haittaa muita kansoja kehittämästä pommia. Heitä saattaisi auttaa hieman jos kerromme mitkä kaksi prosessia olemme havainneet tehokkaimiksi ja jos kertoisimme, minkä kokoisia osia pitää suunnitella - mutta hyvin pian he voivat tehdä Columbukselle, Ohiolle ja sadoille muille kaupungeille sen, minkä me teimme Hiroshimalle. (Gleick 1992, 204.)

Assails 'Laxity', NYT 24.9.1949; *Soviet Atom Gains Laid to US Laxity*, NYT 26.9.1949). Toki Neuvostoliiton pommikoetta oli uumoiltu aina toisen maailmansodan lopusta saakka, mihin Truman itsekin viittasi ilmoittaessaan venäläisten atomiräjähdyksestä. Arviot Neuvostoliiton atomiohjelman edistymisestä heittelivät kuitenkin runsaasti, ja siksi räjähdysuutinen oli suuri järkytys varsinkin Yhdysvalloissa.

Myös suuren saavutuksen diskurssissa osallistutaan toisen otoksen aikana tähän puolustustaisteluun, siinä kun jälleen vakuuttavin numeromassoin esitellään – usein poliitikkojen suulla – miten suuria panostuksia atomiohjelmiin on tehty ja miten Yhdysvallat on kaikesta huolimatta yhä selvästi vihollistaan edellä. Tämän korostuksen vuoksi suuren saavutuksen diskurssi esiintyykin huomattavasti useammin NYT:n jutuissa kuin HS:ssa, sillä Suomessa vastaavaa tarvetta osoittaa Yhdysvaltain etumatkaa asevarustelukisassa ei ollut. Kiinnostava yhtymäkohta edellä esiteltyyn Kaiserin kylmän sodan kaavaan näkyy siinä, miten diskurssissa korostuu enää poliitikkojen ja tiedemiesten tekemä työ, ja muut ryhmät jäävät sivuun. Kaavan mukaanhan näkemys pommin valmistamisesta yksinkertaistui niin, että se katsottiin lähinnä tiedemiesten saavutukseksi, kun tietoja muista yhtä lailla tärkeistä projektin osioista ei voitu salassapitomääräysten ja -pyrkimysten takia antaa. Viitteitä tästä on havaittavissa jo ensimmäisessä otoksessa, jossa puhutaan atomipommin valmistamisesta useaan otteeseen nimenomaan *laboratorioiden* taisteluna.

Huomionarvoinen piirre toisessa otoksessa on HS:n aineiston pienuus. Ennakolta olisi voinut ajatella, että naapurimaassa tapahtunut atomiräjäytys, joka muuttaa perinpohjaisesti kansainvälisen politiikan tasapainoa, olisi noteerattu laajemmin. Hiljaisuudelle on tarjolla monia selityksiä. Ensimmäinen korostaa Suomen hankalaa asemaa Neuvostoliiton kyljessä. Kuten luvun alussa mainittiin, vaaran vuodet olivat ohi, mutta YYA:sta huolimatta maiden välit eivät olleet kovin sydämelliset. Kommunistien kohteluun tyytymätön Neuvostoliitto harjoitti epäsuoraa painostusta Suomea kohtaan ja seurasi tarkoin lehdistön kirjoittelua. Tämä johti siihen, että lehdet noudattivat erittäin suurta varovaisuutta kirjoittaessaan Neuvostoliiton asioista (ks. luvut 2 ja 3). Näin ollen atomipommista ei haluttu tai edes voitu kirjoittaa kovin paljon siinä pelossa, että Neuvostoliitto ärähtäisi. Toinen selitys pohjautuu siihen, ettei atomiaseita pidetty Suomessa vielä 1940-luvun lopulla kovin merkityksellisinä ulkopolitiikan kannalta. Esimerkiksi vuonna 1949 mietintönsä jättänyt, maanpuolustuksen järjestelyjä tutkinut ns. puolustusrevisio katsoi, että atomipommi oli otettava huomioon maanpuolustuksen järjestelyissä, mutta se ei silti nopeasti mullistaisi sodankäynnin periaatteita (Visuri 2006, 126–127). Presidentti Paasikivi ei edes maininnut päiväkirjoissaan koko Neuvostoliiton koetta (Ahosniemi 2004, 31). Kenties atomipommista ei siis kirjoitettu paljon sen vuoksi, koska aihetta ei katsottu kovin tärkeäksi. Kolmannessa selitysmallissa olennaisimmaksi nousee se seikka, että Neuvostoliitto oli 1940-luvun lopulla äärimmäisen sulkeutunut ja totalitaristinen maa, josta oli saatavissa vain niukasti tietoja. Esimerkiksi ulkomaiset diplomaatit ja kirjeenvaihtajat oli eristetty ja he tekivät työtään pääasias-

sa Tassin ja neuvostolehtien kirjoittelun varassa. Ehkä raportoitavaa ei vain ollut (ks. Uskali 2003, 110.)

Kaikkiaan toisen otoksen aikana diskurssien kenttä selkiytyy hieman, vaikkakaan minkäänlaisesta vakiintumisesta tai konsensuksen syntyemisestä ei voida puhua. Ydinaseiden diskursseja on havaittavissa yhä runsaasti, vaikka sentään tehokkaan aseiden diskurssi hiipuu miltei näkymättömiin. Tietynlaista samanlaistumista on kuitenkin havaittavissa, etenkin diskurssien lähdekäytännöissä ja sisäisissä valta-asemoinneissa. Poliitikkojen rooli ydinaseiden hallitsijoina sekä ryhmänä, jolla on oikeus puhua niistä, korostuu. Tähän vaikuttaa etenkin tuhoavan aseiden diskurssissa tapahtuva sisäinen muutos, jossa poliitikot nousevat määräävään asemaan: Heillä on valta tehdä jotakin ydinaseiden suhteen tai vähintään vastuu yrittää tehdä jotakin.

Etukäteen ajatellen olisi voinut luulla, että Neuvostoliiton liittyminen ydinasekerhoon ja kylmän sodan vastakkainasettelun kiristyminen olisi tuottanut otoksen aineistoon kokonaisuutena katsoen kielteisemmän yleisnäkemyksen ydinaseista. Näin ei kuitenkaan käy, sillä vaikka tuhoavan aseiden diskurssi luo kielteistä kuvaa, tekevät suuren saavutuksen diskurssi ja vallantuojan diskurssi vastakkaista esitystä.

7.1.3 Vuosi 1962: Vaarallinen ja pelottava atomipommi

Kuuban kriisi lokakuussa 1962 on ainoa hetki koko tutkimuksen aikana, jolloin on mahdollista katsoa jonkin diskurssin nousevan aineistossa hallitsevaan asemaan, joskin vain hetkellisesti. Kolmannessa otoksessa tuhoavan aseiden diskurssin luomat kielteiset esitykset ydinaseista ovat selvästi näkyvimpiä. Sen asemaa korostaa se, etteivät positiivisia representaatioita muodostaneet tehokkaan aseiden diskurssi ja suuren saavutuksen diskurssi ole otoksessa ollenkaan näkyvissä. Lisäksi tuhoavan aseiden diskurssi vetää tässä otoksessa vallantuojan diskurssiksi muuttunutta mullistajan diskurssia mukaansa, jolloin myös sen muodostamat representaatiot kallistuvat negatiiviseen suuntaan. Näiden kahden diskurssin yhteispeli on koko aineiston tasolla harvinaista, mutta kolmannessa otoksessa tilannetta muuttaa se, ettei vallantuojan/mullistajan diskurssin normaali yhteistyöpari, suuren saavutuksen diskurssi, ole mukana lainkaan.

Tuhoavan aseiden diskurssin hegemonista asemaa ei voi pitää suurena yllätyksenä. Kuuban kriisi oli eräs kiperimmistä konfliktitilanteista koko kylmän sodan aikana, ja tunnelmat maailmalla olivat äärimmäisen kireät. Suurvaltojen välit olivat Korean sodan jälkeen lientyneet hetkeksi, mutta 1950-luvun lopulta alkaen kylmä sota oli taas kuumentunut Berliinin kriisien, Sikojenlahden maihinnousun ja alati kiihtyneen asevarustelukisan vuoksi, joten avoimen välienselvittelyn uhka oli todellinen. Yhdysvalloissa pelkoja lisäsivät viranomaisien kiihtyneet siviilipuolustustoimet: kaupungeissa tehtiin evakuointisuunnitelmia ja koululapset harjoittelivat suojautumista pulpettien alle (nk. *duck and cover* -harjoitukset) (DeGroot 2004, 280–292). Sodan syttymistä pelättiin aivan korkeimpia päättäjiä myöten, ja vuosina 1961–62 tehtyjen mittausten mukaan amerikkalaisista noin kolmannes piti laajamittaisen ydinsodan puhkeamista todennäköisenä. Aikakauslehti Newsweek kuvaili, miten kriisin aikana amerikkalai-

set ympäri maata istuivat nauliutuneina radioiden ja televisioiden ääreen ja tunteksivat tv-liikkeiden näyteikkunoiden luona. Transistoriradioita kuunneltiin kaikkialla: kadulla, junissa, jopa teattereissa. Lehden mukaan ”kaikkialla vallitsi jäytävä tunne, että tällä kertaa saattoi olla tosi kyseessä”. Kriisin ajalta ei kyselytietoja ole saatavilla, mutta yhdeksän kuukautta kriisin päättymisen jälkeen tehdyn tutkimuksen mukaan 40 prosenttia ihmisistä oli ryhtynyt joihinkin siviilipuolustusvalmisteluihin Kuuban tilanteen takia. (George 2003, 82–83, 94.)

Tässä kontekstissa on varsin selvää, ettei kriisin synnyttäjinä toimineita ydinaseita esitetä kovin myönteisessä valossa. Suuren saavutuksen diskurssin poissaolo ei näin ollen ole mikään ihme. Eikä Kuuban kriisin ajalle myöskään osu mitään sellaista uutta ja merkittävää ydinaseisiin liittyvää kehitysaskelta, jonka myötä ajankohta olisi diskurssille otollinen, toisin kuin ensimmäinen ja toinen otos.

Tarkempaa huomiota vaatii se tuhoavan aseiden diskurssissa havaittava kehitys, jossa ydinaseet itsessään muuttuvat koko ajan konkreettisemmiksi mutta niiden vaikutukset sitävastoin epämääräisemmiksi (ks. 5.1.). Diskurssissa katsotaan, että aseet ovat uhkaavia ja tuhovoimaisia, ja voivat aiheuttaa jotakin erittäin pahaa ja epätoivottavaa. Siihen ei kuitenkaan viitata muuten kuin epämääräisin katastrofi- tai holokausti-ilmaisuin, vaikka atomiaseiden teho oli vety-pommin ja ballististen ohjusten myötä kasvanut niin, että ydinaseajan alussa esitetyt visiot maapallon räjäyttämistä olivat jo huomattavasti lähempänä todellisuutta. Tälle konkretian puutteelle on löydettävissä monia selityksiä. Se voi osin olla seurausta siitä, että ydinaseiden edellisestä ja samalla ainoasta käyttökerrasta oli kulunut yli 15 vuotta. Hiroshiman ja Nagasakin tapahtumat alkoivat unohtua, eikä uusia kouriintuntuvia muistutuksia ydinräjähdysten todellisista vaikutuksista ollut saatu. Todennäköistä on sekin, ettei mahdollisen konfliktin synnyttämällä tuhoilla haluttu kireässä tilanteessa lähteä spekuloidaan paniikin välttämiseksi. Etenkin New York Timesin uutisoinnissa on piirteitä, jotka viittaavat tähän suuntaan. Kun kriisi oli vielä käynnissä, monissa lehden jutuissa korostettiin, ettei missään päin Yhdysvaltoja ole hätäännytty Kuuban tapahtumien takia (esim. *Stores in Capital Find No Panic*, NYT 26.10.1962; *Optimism in South*, NYT 26.10.1962), mutta kriisin lauettua jo kerrottiin, miten äärimmilleen jännittyneitä ihmiset olivat olleet (*A Wave of Relief Rolls over City*, NYT 29.10.1962). Ulkomailla tapahtuneesta hamstraamisesta sen sijaan kerrottiin kriisiaikanakin (*Poles Start, Run on Food Stores*, NYT 26.10.1962).

Oma vaikutuksensa tapaan kertoa asioista voi olla silläkin, että kriisin sytyessä tietämys ydinaseista oli kohonnut huomattavasti aiempiin otoksiin verrattuna. Eikä kysymys ollut pelkästään tieteellisestä tiedosta, vaan ennen muuta ydinasevallat olivat oppineet Korean sodan, Berliinin kriisien ja Quemoy-Matsu-kiistojen aikana huomattavan paljon siitä, mitä ydinaseilla loppujen lopuksi voi tehdä. Vastaus oli ollut varhaisiin ja suurisuuntaisiin atomipommitussuunnitelmiin verrattuna yllättävä: ei kovinkaan paljoa. Tämä oli uponnut jossain määrin sotilasjohtoonkin, jopa itse Curtis LeMayhin:

[1950-luvun alussa] suunnittelimme ydinsotaa. Ajan myötä – esimerkiksi Korean tapahtumien ja kokemusten – meille alkoi valjeta, että atomiaseiden käytölle tulisi jonkinlaisia rajoituksia. (Kohn & Harahan 1988, 87.)

Ydinasedoktriinit olivatkin 1960-luvun alkuun mennessä muuttumassa siihen suuntaan, että pääpaino oli aseiden käyttämättä jättämisellä. Tähän tähtäsi jo John Foster Dullesin hahmottama massiivisen vastaiskun oppi, joka periaatteessa oletti, että riittävä ydinasearsenaali takaisi sen, ettei vihollinen uskaltaisi ryhtyä hyökkäyksiin, jolloin koko arsenaalia ei tarvitsisi käyttää ollenkaan. Toki sotilaspiireissä oli edelleen innokkuutta aseiden käyttämiseen, mutta poliittisella taholla nämä vaateet torjuttiin – eikä pidä unohtaa että juuri poliitikot olivat merkittävin määrittelijäryhmä aineistossa kolmannessa otoksessa. Kriisin lauetua kehitys kohti aseiden käyttämättömyyttä voimistui, kun Yhdysvallat alkoi seurata puolustusministeri Robert McNamaran varmistetun tuhon oppia (MAD). Muutenkin kansainvälisessä politiikassa alkoivat puhaltua uudet tuulet *détenten* myötä. Kuten Visuri (2006, 147) tiivistää, Kuuban myötä siirryttiin kriisinhallinnan aikaan, koska riskit olivat kasvaneet liian suuriksi.

Näkyvin diskursseissa tapahtuva muutos kolmannessa otoksessa on kuitenkin mullistajan diskurssin muuttuminen vallantuojan diskurssiksi. Tämä on ainoa kerta koko tutkimuksen aikana, kun diskurssissa tapahtuu niin suuria sisäisiä muutoksia, että sen voidaan katsoa muuttuneen kokonaan toiseksi. Tarkemmin sanottuna on kyse siitä, että mullistajan diskurssista hiipuvat muut piirteet pois, ja jäljelle jää vain representaatio, joka kuvaa ydinaseita kansainvälisten valtasuhteiden ja valtion voiman mullistajina. Enää pommin ei nähdä muuttavan perin pohjin arkielämää ihmeellisine sovelluksineen tai tuovan maailmaan rauhaa ja sopusointua, vaan se vain kohottaa omistajansa statusta ja asemaa kansainvälisissä kuvioissa. Kuuban kriisi alleviivasi tätä roolia: tulihan pienestä ja takapajuisesta Kuubasta yhtäkkiä suuri uhka mahtavan Yhdysvaltain intresseille juuri ydinaseiden ansiosta. Hyvinvoinnin edistäjä- ja rauhantuoja-aspektien hiipuminen ei sekään ajankohdan nähden ole kovin yllättävää. Tilanteessa, jossa Kuubaan sijoitetut ydinaseet uhkasivat ajaa kenties koko maailman uuteen sotaan, olisi ollut outoa, että ne olisi kuvattu edistyksen tai peräti rauhan takaajina. Ydinaseet tai ydinvoima eivät olleet myöskään vielä 1960-luvun alkuun mennessä toteuttaneet mitään niistä utopioista, joita diskurssissa ydinaseajan alussa korostettiin, vaan atomikäyttöisten autojen tai maailmanrauhan sijasta oli saatu vain kasvavia kansainvälisiä jännitteitä sekä pelkoja ydiniskuista.

Kenties kyse on diskurssin eloonjäämistäistelusta ja varsinkin poliitikkojen halusta osoittaa, että pommista on edes jotakin hyötyä: koska ydinaseista ei ollut rauhantuojaaksi tai yltäkylläisyyden tuottajaksi, eikä niillä näyttänyt olevan suoraa sotilaallista käyttöäkään, jäi ainoaksi perusteluksi niiden olemassaololle se valta, jonka ne omistajalleen – kiistämättä – antoivat. Ydinaseiden mielekkyytähän oli 1950-luvun lopulta alettu yhä pontevammin kyseenalaistaa, ja asiaa ajamaan oli perustettu lukuisia järjestöjä, joista näkyvimpinä *Committee for a Sane Nuclear Policy* (SANE) ja *Campaign for Nuclear Disarmament* (CND). Edellinen oli kampanjoinut näyttävästi myös New York Timesissa ilmoituksillaan,

joista tunnetuimpia oli kuuluisan lastenlääkärin Benjamin Spockin kuvalla varustettu kokosivun ilmoitus "Dr. Spock is Worried", jossa tämä varoitti ydinkokeiden vaikutuksista lapsiin (esim. New York Times 16.4.1962, s.30). Omilla toimillaan ydinaseiden vallantuoja-roolia olivat myös pönkittäneet mennyttä kunniaansa kaipaillleet Britannia ja Ranska, jotka hankkivat omat atomipomminsa kohentaakseen arvoasemaansa kylmän sodan maailmassa.

Vaikka aineiston teksteissä ei tehokkaan aseiden diskurssista enää näy merkkejä, ei se kuitenkaan hävinnyt kaikesta kielenkäytöstä. Sotilaiden puheissa se eli edelleen vahvana, mistä hyvinä esimerkkeinä kenraalien lausunnot 1950-luvulta ja Kuuban kriisin ajalta, joihin viitattiin luvussa 2. Esimerkiksi kenraali Nathan Twining uskoi lujasti, että atomiaseiden ylivoimaisuus olisi ratkaissut Dien Bien Phun taistelun ranskalaisten eduksi erittäin helposti. Lainauksessa on selvästi näkyvissä tehokkaan aseiden diskurssin piirteitä. Atomipommi representoituu voittoisaksi ja ylivoimaiseksi aseeksi, jonka edessä vastustajat ovat voimattomia. Merkillepantava on myös tapa, jolla Twining viittaa ihmisuhrien syntymiseen "putsauksena". Tehokkaan aseiden diskurssille ominainen kärsimyksen poissaolo näkyy seuraavassa:

-- Pommin pudottamiseen voisi varata koko päivän ja varmistaa että se menee oikeaan maaliin. Ei vastarintaa. Kommunistit saataisiin putsattua sieltä, soittokunta voisi soittaa Marseljeesia ja ranskalaiset marssisivat ulos Dien Bien Phusta hyvässä kunnossa. (Bundy 1988, 260.)

Samoja piirteitä on Korean sodan aikaisissa strategisten ilmavoimien tekemässä arviossa, jonka mukaan 600-750 ydinaseella tehtävä hyökkäys tekisi Neuvostoliitosta "savuavan, säteilevän raunion kahdessa tunnissa" (Rhodes 1995, 563-564). Ja myös kenraali Orville Andersonin uhontäyteisessä lausunnossa:

-- Antakaa vain käsky, niin minä tuhoan Venäjän viisi atomipesäkettä yhdessä viikossa. (Whitfield 1996, 6.)

Diskurssi on siis säilynyt, mutta sitä ei enää ollut näkyvissä julkisessa keskustelussa, koska sen käyttäjät oli siirretty syrjään määrittelijöistä ja lehtiteksteissä vahvemmat diskurssit olivat jyränneet sen alle. Sotilaat eivät päässeet enää lehdistössä esittämään näkemyksiään, vaan estradi oli poliitikkojen ja heidän diskurssiensa.

Kolmannen otoksen aikana diskurssien tilanne on selvästi vakiintunut aiempaan verrattuna. Tuhoavan aseiden diskurssi on noussut hallitsevaan asemaan, osin otoksen luonteen takia, ja diskurssien kokonaismäärä on laskenut kolmeen. Aseisiin suhtaudutaan otoksen aineistossa kielteisesti, koska positiivisia representaatioita luovat diskurssit ovat ahtaalla: positiivinen mullistajan diskurssi muuttuu varovaisemmaksi vallantuojan diskurssiksi, jota tuhoavan aseiden diskurssi puolestaan vetää mukanaan kielteiseen suuntaan, eikä positiivista suuren saavutuksen diskurssia ole lainkaan mukana. Neutraali tieteellisen keksinnön diskurssikaan ei ole siinä mitassa esillä kuin toisessa otoksessa. Diskurssi esiintyy oikeastaan vain jutuissa, joissa pohditaan Kuubaan sijoitettujen aseiden luonnetta ja ominaisuuksia, ja niissäkin se jää tuhoavan aseiden diskurssin

sin varjoon. Tehokkaan aseiden diskurssi taas on hiipunut kokonaan pois, vaikka jatkaakin kulissien takaista eloaan.

7.1.4 Vuosi 1974: Uuden diskurssin esiinmarssi

Vuosi 1974 toi merkittävän muutoksen ydinaseajan historiaan, kun Intian tekemä ydinkoe mursi Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton vastakkainasettelun pohjalle muodostuneen ”toisen ydinaseamonopolin”. Samaan ajankohtaan sijoittuu myös ydinasediskursseissa, sillä ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1945 mukaan nousee kokonaan uusi diskurssi, jonka olen nimennyt moraalittoman tuhlarin diskurssiksi. Kaiken lisäksi tämä uusi diskurssi on huomattavan voimakas, sillä se suistaa jopa aiemmin dominoivassa roolissa olleen tuhoavan aseiden diskurssin sekundaaristen joukkoon. Ainoastaan vallantuojaan diskurssin kohtalaisen vahva asema estää uutta diskurssia kohoamasta hegemoniseksi. Tosin vahvojen päätelmien vetämistä neljännessä otoksessa hankaloittaa aineiston pienehkö koko, mutta uuden diskurssin mukaantulo on kuitenkin selvää.

Täydellä varmuudella ei voida analyysin pohjalta sanoa, syntyikö uusi diskurssi nimenomaan tämän tapahtuman yhteydessä vai onko se kenties ollut olemassa jo tätä ennen, mutta ei vain osunut aineistoon. Vuoden 1974 paikkaa syntyajankohtana puoltaa kuitenkin historiallinen kehitys: missä muussa yhteydessä diskurssi, joka kuvaa ”toisten” ydinaseet käsittämättömäksi tuhlaukseksi, olisi voinut kehittyä kun sellaista ei ollut nähtävissä toisessa otoksessa vuonna 1949 tai edes kolmannessa 1962? Aineistossa ei kylläkään ole Kiinan, Britannian tai Ranskan ydinasehankkeita koskevia uutisia, joissa diskurssi voisi teoriassa olla mukana. Tämä ei kuitenkaan vaikuta todennäköiseltä, sillä näiden maiden ydinaseistautuminen ei aiheuttanut Intian toimia vastaavaa kohua eikä se myöskään muuttanut kylmän sodan kaksinapaista asetelmaa tai dynamiikkaa. Sen sijaan Intian koe muutti tilannetta huomattavasti – jopa niin, että sen on katsottu aloittaneen kokonaan uuden ydinaseaikakauden. Nimittäin Kuuban kriisin myötä Yhdysvalloille ja Neuvostoliitolle olivat vihdoinkin selvinneet ne pelisäännöt joilla kylmää sotaa käytiin, ydinaseilla ei enää uhiteltu ja ydinaseoikeissa oli suhteellisen kiinteästi sitouduttu varmistetun tuhon oppiin (ks. Gaddis 1997). Suurvaltojen suhteet olivat lämminneet ja kehitys oli kohti ydinaseiden kasvavaa valvontaa, mistä kertoivat lukuisat sopimukset, joista tärkeimpinä Strategisten aseiden rajoitussopimus SALT vuonna 1972 ja ydinsulkusopimus NPT 1968. Liennytyks heijastui yleiseen mielipiteeseen: kun vielä 1959 noin 64 prosenttia amerikkalaisista katsoi sodan, etenkin ydinsodan, olevan maansa tärkein ongelmakysymys, oli lukema vuonna 1965 pudonnut 16 prosenttiin ja pian koko kysymys poistui gallupista (Boyer 1984, 825).

Mutta Intian koe rikkoi tämän détenten ajan konsensuksen ja oli suora isku vasten NPT:tä. Yhdysvallat oli erityisen järkyttynyt, ja Intian liittolainen Neuvostoliittokin oli kulissien takana hyvin pettynyt, vaikka julkinen kritisointi jäi ymmärrettävästi laimeaksi (Perkovich 1999, 187). Ehkä osuvimmin tätä Intian kokeen tuomaa hämmennystä kuvaa New York Timesin otsikko 19. toukokuuta: Intia liittyy *kutsumatta* ydinkerhoon (*India, Uninvited, Joins the Nuclear Club*, NYT 19.5.1974). Kohtalaisen selkeältä jo muutamia vuosia näyttänyt kan-

sainvälinen tilanne meni yhtäkkiä uusiksi, vaikka Intia lopulta pidättäytyi ydinaseiden rakentamisesta liki 25 vuoden ajan. Diskurssin synty nivoutuisi siis varsin saumattomasti historialliseen kehitykseen, suuri murros kun näyttää synnyttävän uusia diskursseja, mistä ensimmäinen otos toimii malliesimerkinä.

Moraalittoman tuhlarin diskurssin myötä kokonaiskuva ydinaseista muuttuu aineistossa yhä kielteisempään suuntaan, sillä sekundaarisesta asemastaan huolimatta tuhoavan aseiden diskurssi on edelleen katastrofivaroituksineen mukana. Nyt se saa rinnalleen lähestymistavaltaan poikkeavan, mutta yhtä lailla negatiivisia esityksiä rakentavan diskurssin. Kun tuhoavan aseiden diskurssissa maalaillaan kauhukuvia jossakin epämääräisessä tulevaisuudessa lymyävästä erittäin epämääräisestä katastrofista, katsotaan moraalittoman tuhlarin diskurssissa, että ydinaseet aiheuttavat tai ainakin pahentavat vakavia konkreettisia ongelmia jo nyt kaiken aikaa. Se nostaa pinnalle kysymyksen, eikö ydinaseisiin kulutettuja summia voisi ja jopa pitäisi käyttää tärkeämpiin asioihin kuten terveydenhuoltoon, tiestöön, koulutukseen ja muihin sellaisiin (ks. *Intia ydinkokeen jälkeen*, HS 31.5.1974). Erityisen kiinnostava piirre on se, ettei aiemmin aineistossa ole noussut esiin tällaista näkökantaa, vaikka sekä vuonna 1945 että 1949 lehden palstoilla esiteltiin avoimesti, miten valtavat määrät rahaa Yhdysvallat oli Manhattan-projektiin kuluttanut ja kulutti lisää kaiken aikaa. Näissä otoksissa luvut esiintyivätkin suuren saavutuksen diskurssissa, jossa niitä käytettiin todistamaan tehdyn työn mittavuudesta ja mahtavuudesta. Vuonna 1974 Intian kokeeseensa käyttämät varat sen sijaan kertovat heikosta taloudenpidosta ja välinpitämättömyydestä hallinnosta.

Moraalittoman tuhlarin diskurssi ei olekaan universaali eli kaikkia ydinaseita kattava. Sitä käytetään otoksessa kuvailemaan ainoastaan Intian ydinaseita ja käyttäjinä toimivat lähinnä ulkomaiset poliitikot sekä Genevessä koolla olleet aseriisuntaneuvottelijat (*Geneven aseriisijat arvostelivat Intiaa*, HS 22.5.1974; *New Delhi Assailed at Parley in Geneva for Atom Explosion*, NYT 22.5.1974). Tämä piirre voidaan vielä neljännessä otoksen kohdalla selittää aineiston pienuuden aiheuttamaksi, mutta kuten jäljempänä kuudennessa otoksessa huomataan, tilanne on täsmälleen sama myös suuremmassa aineistossa.

Intialaisten toimijoiden käyttämänä moraalittoman tuhlarin diskurssi sen sijaan on erittäin harvinainen, ja useimmiten esillä on suuren saavutuksen diskurssi, joka on aiemmissakin otoksissa ollut yleinen, kun puheena ovat olleet "omat" ydinaseet. Intialle onnistuneen atomikokeen tekeminen oli tärkeä askel, ja se oli sekä poliittisissa piireissä että kadunmiehen tasolla suuri ylpeydenaihe, jota varsinkin paikalliset lehdet hehkuttivat estoitta (ks. *Atom Test Buoy Indians' Morale*, NYT 20.5.1974). Intialla oli ollut vaikeuksia sopeutua kylmän sodan mekanismeihin, se tunsu itsensä kaltoin kohdelluksi ja pyrki kokeella hankkimaan lisää arvostusta, joten suuren saavutuksen diskurssi on tässä kontekstissa luonteva tapa kuvata omia tekemisiä. Toinen nimenomaan intialaisten käyttämä diskurssi neljännessä otoksessa on vallantuojan diskurssi, mikä linkittyy tähän samaan historialliseen kehitykseen; kyky valmistaa atomipommi koettiin eräänlaiseksi statussymboliksi, johon oli varaa vain kaikkein kyvykkäimmillä ja val-

lakkaimmilla valtioilla, ja Intian haluttiin kuuluvan tuohon samaan kastiin. Samalla intialaisten puheet osoittavat sen, ettei maalla ollut aikomustakaan alkaa välittömästi rakentaa ydinaseita turvaksi Pakistania tai Kiinaa vastaan. Jos asehankkeet olisivat olleet agendalla, olisi oletettavaa, että teksteissä näkyisi merkkejä tehokkaan aseiden diskurssista. Näin ei kuitenkaan ole.

Kaiken kaikkiaan neljännessä otoksessa vallitsee selvä kahtiajako: intialaisten mielestä heidän kokeensa on hyväksyttävä ja tarpeellinen ja siksi he käyttävät siitä puhuessaan suuren saavutuksen ja vallantuojan diskursseja. Sen sijaan ulkomaalaisille toimijoille Intian teko oli kauhistus, ja se tuomitaan jyrkästi uuden moraalittoman tuhlarin diskurssin avustuksella. Kokonaiskuva ydinaseista hilautuu hieman kielteisempään suuntaan, mutta muutos ei ole järin iso. Tieteellisen keksinnön diskurssi sinnittelee edelleen mukana etenkin jutuissa, joissa pohditaan ydinkokeen havaitsemiseen ja räjähdyskuuden voimakkuuden määrittämiseen liittyviä kysymyksiä, joskin diskurssin merkitys on hyvin vähäinen. Otoksessa vahvistaa poliitikkojen asemaa ydinaseita koskevan vallan, mutta myös vastuun, haltijoina. Tämä ei sinällään kummastuta, koska mahdollisten toimijoiden kenttä on 1970-luvun puolivälissä varsin tyhjä. Sotilaat ovat edelleen syrjässä ja ydinasevastaiset liikkeet melkomoisessa horrostilassa edellisen otoksen aikaan verrattuna.

Kuten Joffe (1987) huomauttaa, ydinasevastaisten liikkeiden kannatus on tiiviisti sidoksissa historiallisiin tapahtumiin: kun aseiden määrässä tapahtuu selvä laadullinen tai määrällinen hyppäys, kuten 1950-luvun alussa vetypommin myötä tai kun suurvaltojen vastakkainasettelu kiristyy, kuten Berliinin ja Kuuban kriisien aikana 1960-luvun alussa, nousee liikkeiden suosio nopeasti. Mutta lasku on yhtä lailla äkillistä: Euroopan ydinasevastainen aalto hävisi käytännössä olemattomiin jo vuoden 1963 aikana (Joffe 1987, 39). Tämä saattaa selittää sitäkin, miksi tuhoavan aseiden diskurssi kokee selvän laskuvaiheen; kukaan ei ollut pitämässä meteliä kaikkien ydinaseiden vaarallisuudesta julkisuudessa. Vastustavat liikkeet olivat hiipuneet, eivätkä muutkaan tahot enää pitäneet esillä ydinkokeita tai siviilipuolustusta. Kuten Boyer (1984, 829–844) esitti, oli tuho vielä 1940-luvulla tai Kuuban kriisin aikaan lähellä ja käsinkosketeltava, mutta sitten se alkoi unohtua ja menettää todellisuuttaan.

7.1.5 Vuosi 1987: Kahden kauppa

Keskimatkan ydinohjukset poistaneen INF-sopimuksen allekirjoittamisen yhteyteen liittyvä viides otos on monella tavalla kahden kauppa. Aineiston jutuissa ovat esillä ja äänessä lähinnä suurvaltajohtajat Ronald Reagan ja Mihail Gorbatsšov ja diskurssien puolella oikeastaan vain tuhoavan aseiden diskurssi ja vallantuojan diskurssi, vaikka pienessä sivuosassa säilyy edelleen tieteellisen keksinnön diskurssikin. Juttujen keskittyminen Reaganiin ja Gorbatsšoviin ei ole mitenkään hämmästyttävää, olihan kyseessä kohtalaisen harvinainen huipputapaaminen – vasta kolmas laatuaan – ja uudistusmielisen neuvostojohtajan ensimmäinen vierailu Yhdysvalloissa. Diskurssien kaksinapaisuus taas tarjoaa aihetta paljon kiinnostavammille pohdintoille.

Historiallisessa katsannossa on neljännen ja viidennen otoksen välillä ehtinyt tapahtua todella paljon. Détenten aika koki nopean lopun 1970-luvun lopulla euro-ohjuskriisin ja Afganistanin miehityksen siivittämänä, ja 1980-luvun alkuvuosina suurvaltojen välit olivat jo liki yhtä viileät kuin kylmän sodan käynnistyessä. Eivätkä johtajien persoonatkaan olleet kovin yhteensopivia: Yhdysvalloissa valtaa piti konservatiivinen ja kiivasta retoriikkaa viljelevä Reagan, Neuvostoliitossa taas vuorollaan äärivanhoilliset Brezhnev, Andropov ja Tshernenko. Tällä kiristyneiden välien ajanjaksolla tehokkaan aseiden diskurssi näyttäisi olleen vaihteeksi vahvasti esillä, kun Yhdysvaltain hallinto hahmotteli innokkaasti uudenlaisia tapoja käydä sotaa ydinaseilla ja katsoi mm. taktiset ydinaseet joissain tapauksissa täysin käyttökelpoisiksi. Mutta vuoden 1983 läheltä-piti-tilanteiden jälkeen tuuli kääntyi. Reagan lähipiireineen loivensi kantojaan ja Neuvostoliitto Gorbatshevin johdolla alkoi harjoittaa avoimempaa politiikkaa – osin talousongelmien ja itäblokin poliittisen kuohunnan aiheuttamassa pakkotilanteessa. Vuoteen 1987 tultaessa ydinaseiden viehäytys oli karissut myös suurvaltajohtajien mielestä, ja ajan henkenä oli liennytys ja aserajoitukset. Miellipidemittaukset osoittivat suuren yleisön olevan vahvasti samalla kannalla (ks. Sigelman 1990). Suuren saavutuksen diskurssin katoaminen kuvasta käy hyvin yksiin tämän ydinaseajattelussa tapahtuneen muutoksen kanssa: viidennen otoksen kontekstissa saavutukseksi lasketaan aseiden vähentäminen tai hävittäminen, ei uusien keksiminen.

Tässä ilmapiirissä tuhoavan aseiden diskurssilla on otollinen tilaisuus kohota neljännen otoksen notkahduksestaan jälleen primaaristen joukkoon. Niinpä ydinaseita kuvataankin otoksessa ei-toivotuiksi tuhokoneiksi, joiden määrän vähentäminen on yleinen toive ja riemunaihe. Kuten Britannian pääministeri Margaret Thatcher kuvaili INF-sopimusta: ”se tuo ’lisäiloa’ joulunaikaan ja on lupaus tulevasta edistyksestä” (*In Stopover to See Thatcher; Celebration Rules the Air*, NYT 8.12.1987). Diskurssissa jää kuitenkin tällä kertaa varjoon se, kenen aiheuttamia ydinaseongelmat ovat – eli samojen poliitikkojen, jotka esitetään ongelmien ratkaisijoina. Toki he samalla olivat sitäkin, mutta huomiotta jää, että juuri poliittiset päättäjät olivat vain muutamaa vuotta aiemmin hankkineet Eurooppaan suuren määrän uusia ydinaseita, Neuvostoliitto euro-ohjuskriisin synnyttäneitä SS-20-ohjuksia ja Yhdysvallat näiden vastapainoksi omia aseitaan, jotka nyt tuhottiin. Tämän seikan esilletuominen ei tietenkään ollut poliittisten johtajien intresseissä, ja koska he pääsevät tässä otoksessa lähes yksinoikeudella määrittelemään tilanteen, ei vastuukysymyksen katoaminen ole mitenkään kummallista. Luonnollisena seurauksena tästä puolestaan on se analyysissa havaittu seikka, että ydinaseista tulee jälleen kerran itsenäisiä ja omalakisia toimijoita, joita kukaan ei oikein näytä hallitsevan, mutta joita vastaan poliitikoilla on sentään mahdollisuudet toimia.

Jonkinlaisena vastavoimana tuhoavan aseiden diskurssille toimii otoksessa sen toinen primaarinen diskurssi, vallantuojan diskurssi. Se nousee suoraan esiin INF-sopimusta kritisoivien tahojen puheissa. Etenkin Yhdysvalloissa esitetyissä kriittisissä puheenvuoroissa (*The Treaty: Another Sellout*, NYT 11.11.1987; *Fury on the Right*, NYT 10.12.1987) korostettiin sitä, miten ydinaseiden määrää

leikkaamalla Yhdysvallat heikensi omaa asemaansa ja asetti itsensä altavastaa-jaksi mahdollisessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Epäsuoremmin diskurssi näyttäytyy, kun aineistossa kuvaillaan, miten suuri merkitys jopa yksittäisellä asetyypillä, eli lähinnä Neuvostoliiton SS-20-ohjuksella, voi olla voimatasapainon kannalta. Tämä on toki osin keino, jolla sopimuksen kannattajat korostivat sen hyväksymisen tärkeyttä, mutta samaan aikaan se kuitenkin legitimoii ydinaseita ja saa ne näyttämään tavoittelemisen arvoisilta. Ydinaseiden olemassaoloa puolustaa myös diskurssissa korostuva ydinpelotteen merkitys, eli aseet eivät varsinaisesti tuo rauhaa, mutta ne kuitenkin estävät vihollisen hyökkäyksen, joten niitä ei pidä mennä liikaa hävittämään tai vähentämään. Taustalla vaikuttanee sama historiallinen kehitys, joka muokkaa tuhoavan aseiden diskurssista yhä epämääräisempää: ydinaseita ei enää edes teoriassa ajateltu käytettävän sodankäynnin välineinä. Niiden ainoaksi käyttötarkoitukseksi oli varmistetun tuhon doktriinin vuosina muodostunut pelotteen ylläpitäminen. Pelotteen suunnan kannalta on viidennessä otoksessa ero New York Timesin ja Helsingin Sanomien välillä, sillä NYT:ssä vallantuojan diskurssissa nähdään (luonnollisesti) Yhdysvaltain ydinaseiden antavan suojaa Neuvostoliitolta, ja vastasolmitun INF-sopimuksen vähentävän Neuvostoliiton uhkaa, kun taas Helsingin Sanomissa nähdään asia toisin päin siten, että sopimuksen edellyttämät vähennykset Yhdysvaltain arsenaaleihin tuovat turvaa Neuvostoliitolle. Tämän eron muodostumista ja merkitystä pohdin tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

Ydinaseutisoinnin suurten kehityskaarien kannalta kiinnostavin ja paljastavin piirre viidennessä otoksessa on kaikesta aiemmin sanotusta huolimatta se, mitä siinä *ei ole* havaittavissa. Ankarasti ydinaseiden rakentamista vastaan toiminut moraalittoman tuhlarin diskurssi, joka vielä edellisessä otoksessa oli hallitsevassa asemassa, puuttuu nyt kokonaan. Teoriassa kenttä olisi sillekin avoinna: miksei suurvaltojen asevähennyksiä voisi perustella siten, että aseet kannattaa hävittää, kun niihin kuluvat varat voitaisiin käyttää parempiinkin tarkoituksiin? Tosin vastaavaa ei ole missään aiemmassakaan otoksessa tapahtunut, vaikka yhtä lailla mahdollisuus siihen olisi ollut. Pääasiallisina määrittelijöinä toimivien suurvaltajohtajien ei tietysti voi odottaa tällaiseen argumentointiin lähtevän, koska se asettaisi heidän aikaisemmat toimensa varsin kyseenalaiseen valoon, mutta mahdollisuutta eivät käytä myöskään toimittajat, joilla ei vastaavaa rajoitusta periaatteessa pitäisi olla. Olihan kylmän sodan lientyminen vieläpä helpottanut niitä paineita, joita lehtien toimintaan 1970–1980-lukujen taitteessa ulkopuolelta käsin kohdistui. Vapautuminen ei kuitenkaan näy aineistossa, vaan toimittajat käyttävät jotakuinkin samoja diskursseja kuin poliitikotkin. Tähän problematiikkaan palaan niin ikään syvemmin tuonnempana.

Kokonaisuutena viidennessä otoksessa ydinaseet esitetään lähinnä negatiivisessa sävyssä, koska tuhoavan aseiden diskurssi on jonkin verran vallantuojan diskurssia näkyvämpi, ja toisaalta tieteellisen keksinnön diskurssi ajautuu esiintyessään useimmiten tuhoavan aseiden diskurssin vanaveteen. Aineistosta paistaa selvästi läpi, että suurvaltojen välien lämpeneminen oli maailmalle todellinen helpotus kahdeksankymmenluvun alun tähtien sotien, pahan valta-

kuntien ja uuden asevarustelukisan jälkeen. Keskimatkan ydinaseet poistanut sopimus oli vahva osoitus siitä, että ydinasevaltojen välienselvittely oli taas askeleen kauempana. Neuvostoliiton romahtamista sen sijaan ei osattu uumoilla, ja monet konservatiiviset INF-kriitikot pelottelivat Reaganin heikentäneen jopa ratkaisevalla tavalla Yhdysvaltain kykyä puolustautua Neuvostoliittoa vastaan tulevaisuudessa käytävässä sodassa.

7.1.6 Vuosi 1998: Moraalittoman tuhlarin paluu

Vaikka neljännen ja viidennen otoksen välissä vuosina 1974–1987 ehti tapahtua paljon, kalpenee jakso verrattuna viidennen ja kuudennen otoksen välisen ajan, eli vuosien 1987–1998 muutoksiin. Lyhyessä ajassa koettiin kaksi isoa murrosta; ensimmäinen 1990-luvun vaihteessa, kun Neuvostoliitto romahti ja kylmä sota päättyi. Se merkitsi täydellistä muutosta liki 50 vuotta vallinneeseen kansainväliseen asetelmaan, joka perustui Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton vastakkainasettelulle. Hyvin nopeasti tuo kuvio oli historiaa, ja uudessa maailmantilanteessa ydinaseilla ei näyttänytkään enää olevan sijaa. Mutta pommien hävittämisinto koki nopean lopun, kun 1990-luvun puolivälistä lähtien koettiin toinen murros, eli siirtyminen ns. ”kylmän sodan jälkeisen ajan jälkeiseen aikaan” (*post-post cold war*), jossa kiinnostus ydinaseita kohtaan lisääntyi jälleen: vanhat ydinasevaltiot alkoivat miettiä aseilleen uutta käyttöä ja monet muut maat ryhtyivät harkitsemaan omien pommien hankkimista (ks. Sokov 2006).¹¹¹ Viimeistään Intian ja Pakistanin vastavuoroiset ydinkokeet keväällä 1998 osoittivat konkreettisesti, että kylmän sodan päättymisen synnyttämä optimismi oli hiipunut.

Diskurssien puolella tämä tempoilu ei näy lainkaan yhtä vahvana, vaan havaitut muutokset ovat paljon hienovaraisempia. Eräs olennaisimmista muutoksista on se, että viidennestä otoksesta puuttunut moraalittoman tuhlarin diskurssi on jälleen mukana, ja jälleen primaaristen joukossa. Ulkomaiset poliitikot ja toimittajat käyttävät sitä ahkerasti soimatessaan Intian ja Pakistanin tekemiä ratkaisuja. Paikallisten käyttämänä se on harvinaisempi, vaikka paikoin ns. kadunmiesten lausunnoissa nousee esille sama kärjistys: miksi köyhät valtiot käyttävät rahojaan aseisiin, kun muitakin käyttökohteita olisi? Toki ydinkokeet olivat järkytys maailmalla, mutta aivan täytenä yllätyksenä niitä ei voinut pitää. Intialla oli ollut valmius rakentaa ydinaseita liki 25 vuoden ajan ja vuonna 1995 maa oli keskeyttänyt ydinkokeiden valmistelut kun Yhdysvaltain tiedustelu oli saanut niistä vihiä. Pakistanin taas tiedettiin seuraavan tiiviisti vanhan kiistakumppaninsa tekemisiä. Diskurssin paluu paljastaakin siitä olennaisen piirteen: aivan kuten neljännessä otoksessa 1974, se on mukana kun käsitellään kolmannen maailman maiden ydinaseita, mutta viidennessä otoksessa, jossa puhe oli

¹¹¹ Tarkkaa ajankohtaa tämän toisen murroksen alkamiselle on vaikea määrittää, sillä tutkijoiden mukaan siirtymä tapahtuu vähitellen noin välillä 1995–2000. Tälle aikavälille ajoittuvia olennaisia tapahtumia ovat mm. Yhdysvaltain ja Venäjän hallinnoissa tehdyt esitykset ydinaseiden uusista käyttötavoista, Intian ja Pakistanin ydinkokeet sekä George W. Bushin ja Vladimir Putinin valinnat presidenteiksi. Bushin ja Putinin hallintoja Sokov (2006) nimittääkin ensimmäisiksi ”post-post cold war”-ajan hallinnoiksi.

suurvaltojen aseista, ei sitä ole näkyvissä. Diskurssi jättää siis rauhaan perinteiset ydinasevallat, vaikka niitä voisi aivan yhtä hyvin kritisoida suurten summien tuhlaamisesta asekehittelyyn.

On toki mahdollista, että diskurssin uuteen nousuun on vaikuttanut myös se pettymys, mitä kansainvälisesti tunnettiin kylmän sodan jälkeisen rauhankehityksen taantuessa ja vanhan eripurin palatessa kansainväliseen politiikkaan. Selitysmallin uskottavuutta kuitenkin syö se edellä jo todettu asia, etteivät Intia ja Pakistan suinkaan olleet ainoita syypäitä post-post cold war -aikaan siirtymisessä, vaan muiden ydinasevaltojen rooli oli jopa merkittävämpi. Ja toisekseen vuonna 1998 tuo siirtymä oli ollut jo käynnissä hyvän aikaa. Näitä seikkoja moraalittoman tuhlarin diskurssi ei kuitenkaan huomioi, joten uskottavampi selitys on, että sen vahvistumisen takana on yksinkertaisesti se, että otoksessa on kysymys kolmannen maailman ydinasehankkeista.

Toinen kuudennen otoksen primaarisista diskursseista on vallantuojan diskurssi. 1990-luvun lopun tilanteessa tätä ei voi pitää kovin suurena yllätyksenä, sillä kylmän sodan päättymisestä huolimatta ydinaseilla ja kansainvälisellä arvovallalla näytti olevan kiistämätön yhteys. Vaikka Neuvostoliitto oli tietyssä katsannossa hävinnyt kylmän sodan, romahtanut ja hajonnut lukuisiksi pienemmiksi valtioiksi, säilytti sen perillinen Venäjä suuren osan kansainvälisestä painoarvostaan, vaikka se oli poliittisesti hajanainen ja taloudellisesti heikko. Eikä unohtaa sovi sitäkään, että yhä tärkeämpään asemaan kohonneen YK:n turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenmaat Britannia, Kiina, Ranska, Venäjä ja Yhdysvallat olivat kaikki ydinasevaltoja. Ydinase alkoi tässä kontekstissa väkisininkin vaikuttaa jonkinlaiselta pääsylipulta vallanpitäjien pöytiin. Kiistely ydinkokeet kieltävästä CTBT-sopimuksesta puolestaan oli osoittanut Intian mielestä sen, että ydinaseen omistaminen takasi tietyllä tapaa koskemattoman ja täydellisen suvereenin aseman, kun taas ydinaseettomuus tarkoitti joutumista suurvaltojen painostamaksi ja putoamista maiden B-luokkaan – aivan kuten Ranskassa oli pelätty Neuvostoliiton atomikokeen jälkeen vuonna 1949.

Vallantuojan diskurssi toimii intialaisille ja pakistanilaisille poliitikoille samalla puolustuksena moraalittoman tuhlarin diskurssin syytöksiltä: ydinaseet eivät ole turhia tai hyödyttömiä. Lisäksi diskurssissa korostuu viidennen otoksen tapaan ydinaseiden rooli pelotteen, deterrenssin, tuottajana. Se linkittyy Aasian maiden kiristyneisiin väleihin: Intia ja Pakistan olivat lyhyen liennytysjakson jälkeen taas sodan partaalla. Ydinaseilla koettiin tässä tilanteessa olevan abstraktimman arvovallan saavuttamisen lisäksi konkreettisempiakin hyötyjä. Ehkäpä toinen osapuoli ei uskalla uhitella raja-alueella, jos itsellä on oma ydinase.

Suuren saavutuksen diskurssikin on jälleen mukana aineistossa, mikä on odotettavaa, kun ydinasehistoriassa tapahtuu merkittävä kehitysaskel, ja jokin uusi valtio onnistuu kehittämään ydinaseen. Taas kerran diskurssin käyttäjinä ovat lähes yksinomaan kyseisen maan, tällä kertaa Intian, edustajat. Diskurssi on aiemminkin havaittu juuri vastaavissa yhteyksissä otoksissa vuosilta 1945, 1949 ja 1974. Suurin kunnia merkittävän työn loppuunsaattamisesta annetaan diskurssissa liki yksinomaan tiedemiehille. Intialaisfyysikoiden osuus ydinko-

keiden tekemisessä olikin merkittävä, ei yksinomaan niiden teknisessä toteutamisessa vaan todennäköisesti myös poliittisen hyväksynnän hankkimisessa niille (vrt. 3.10.3; Perkovich 1999; Ganguly 1999). Suuren saavutuksen diskurssi on myös vallantuojan diskurssin tavoin Intian ja Pakistanin johtajille puolustautumistapa ulkomaiden kritiikiltä. Niinpä nämä kaksi diskurssia kulkevatkin aineistossa tiiviisti yhdessä.

Tuhoavan aseiden diskurssi vajoaa kuudennessa otoksessa taas sekundaariseksi, mutta kaikkein kiinnostavinta on sen muuttuminen miltei näkymättömäksi taustaoletukseksi. Otoksen aineistosta paistaa selvästi läpi, että ydinaseiden leviäminen on erittäin epätoivottavaa, koska seuraukset voisivat olla vakavat, mutta näitä seurauksia ei käsitellä oikeastaan millään tavalla. Kuten luvussa 5 diskurssin yhteydessä kuvailtiin, aivan kuin jutuissa lauseet olisi katkaistu juuri siitä kohdasta, jonka jälkeen mainittaisiin jotakin katastrofeihin tai laajamittaiseen tuhoon liittyvää. Koko tutkimusjakson ajan tuhoavan aseiden diskurssissa nähtävissä ollut ydinaseiden vaikutuksien epämääräistyminen on saavuttanut lakipisteen: aseiden käyttämisen mahdollisia seurauksia ei kuvailla enää ollenkaan.

Historiallinen konteksti tarjoaa tähän muutokseen joitakin selityksiä. On mahdollista, että puhuminen katastrofeista, holokausteista tai kulttuurin tuhoutumisesta loppuu, koska historia on jo useaan kertaan osoittanut, ettei sellaista kuitenkaan tapahdu. Ja kylmän sodan päätyminen on pienentänyt tällaisen kaikenkattavan tuhon mahdollisuutta entisestään. Kylmä sota oli se viitekehys, jossa täysimittainen ydinasein käytävä kolmas maailmansota oli mahdollinen, mutta 1990-luvun lopulla tähän ei enää uskottu, vaan suuremmiksi uhkakuviksi olivat nousemassa ns. roistovaltioiden ydinaseet sekä "salkkupommien" tai taktisten aseiden päätyminen rikollis- tai terroristijoukkoihin käsiin. Yhdysvalloissa ja Venäjälläkin oli alettu nostaa esiin ajatuksia siitä, että kenties niiden armeijat voisivat joissain taistelutilanteissa käyttää pienitehoisia taktisia ydinaseita, kun kylmään sotaan liittynyt eskalaation vaara oli hälvennyt. Tietenkin selvää oli, että ydinaseiden käyttämisestä koituisi merkittäviä tuhoja, mutta täysimittaisen maailmanlopun vaaraa ei oikeastaan enää ollut. Tuhoavan aseiden diskurssi näyttää siis kärsineen selvästi eniten maailman muuttumisesta – se on huutanut sutta jo niin kauan, että uskottavuus on mennyt. Siksi se vajoaa takalalle.

Yhteenvedon kuudennessa otoksesta voi sanoa, että suuret maailmanpolitiikan murrokset ovat muuttaneet diskursseissa samanaikaisesti paljon ja ei mitään. Diskurssit ovat toki kokeneet sisäisiä muutoksia, jotka tuhoavan aseiden diskurssin tapauksessa ovat kohtalaisen merkittäviäkin, mutta kylmän sodan päätyminen ei kuitenkaan ole nostanut esiin yhtään uutta tapaa ydinaseiden kuvaamiseksi. Kaikki on kuin ennen vanhaan. Otoksessa vallitsee samanlainen voimakas kahtiajako kuin neljännessä: ulkomaiset poliitikot ja toimittajat kritisoivat rajusti Intian ja Pakistanin toimia moraalittoman tuhlarin diskurssissa, ja syytetyt puolustavat tekojaan suuren saavutuksen diskurssin ja vallantuojan diskurssin avulla. Kielteiset ja myönteiset mielikuvat taistelevat siis keskenään ilman selvää lopputulosta, aivan kuten ydinasehistorian alussa vuonna 1945.

Toisen kaiun alkua ajoilta otokseen tuo vallantuojan diskurssissa jälleen näkyvä rauhantuojan aspekti. Tietyssä mielessä on palattu tuohon ensimmäisten otosten aikaiseen hämmennykseen, jossa ei oikein tiedetä, mihin suuntaan ollaan menossa ja mitä ydinaseilla pitäisi tehdä. 1990-luvun loppu olikin kiistatta samankaltaista uuden suunnan etsimisen aikaa: utopistiset ajatukset kaikkien ydinaseiden hävittämisestä oli haudattu ja maailma yritti ottaa selvää, millainen järjestelmä korvaa kymmeniä vuosia vallinneen kylmän sodan kuvion, Yhdysvaltain johtama yksinapaisuus vai useisiin voimakeskukseen perustuva moninapaisuus.

7.2 Ydinaseutisoinnin peruspiirteitä

7.2.1 Eliitit korostuvat

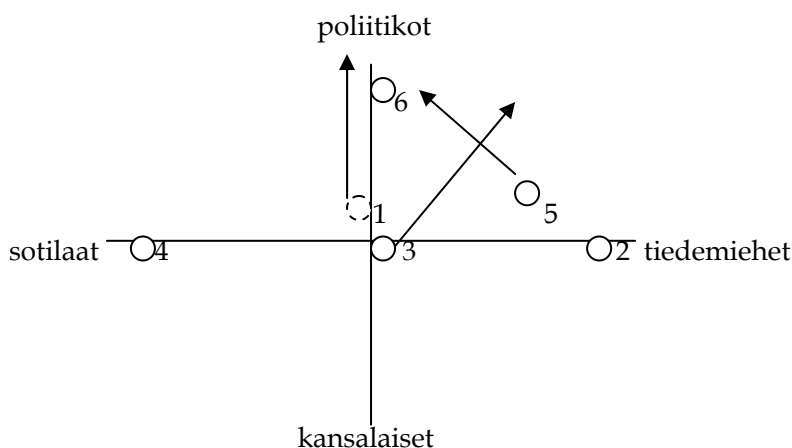
Ensimmäinen diskursseja yhdistävä tekijä liittyy määrittelijöihin ja valtaan. Diskurssien ja määrittelijöiden analyysit paljastavat, että aineiston jutuissa ylipäänsä sekä kaikissa diskursseissa tärkeimpinä toimijoina ja tilanteiden määrittelijöinä toimivat eliitin edustajat – aikajänteen alkupäässä poliitikot, korkearvoiset sotilaat sekä arvostetut tiedemiehet, loppupuolella liki yksinomaan poliitikot. Myös toimittajat ja media voidaan laskea eliittiin kuuluviksi. Johtaville poliitikoille puolestaan asemoidaan myös ydinaseita koskeva valta: heillä on valta diskurssista riippuen mm. päättää, mihin aseita käytetään, valta tehdä niitä koskevia päätöksiä tai valta kamppailla aseiden lisääntymistä vastaan. Muiden toimijoiden roolina on katsoa vierestä ja toivoa parasta.

Tutkimusjakson alussa ristiriitaisuus tässä suhteessa on huomattavasti suurempi kuin lopussa. Ensimmäisessä otoksessa 1945 tieteellisen keksinnön diskurssi lykkää ydinaseita tiedemiesten käsiin, tehokkaan aseiden diskurssi sotilaille, suuren saavutuksen diskurssi katsoo ne kaikkien yhteiseksi omaisuudeksi ja tuhoavan aseiden diskurssi ei usko oikeastaan kenenkään hallitsevan niitä. Ajan kuluessa poliitikkojen asema vallankahvassa vahvistuu. Syinä tähän ovat, että sotilaiden asemaa korostava tehokkaan aseiden diskurssi hiipuu pois, suuren saavutuksen diskurssi ja tuhoavan aseiden diskurssi alkavat korostaa poliitikkojen roolia, kuten myös aikajänteen loppupäässä mukaan tuleva moraalittoman tuhlarin diskurssi.

Merkittävää on se, että kahden ensimmäisen otoksen (1945, 1949) aikaista suuren saavutuksen diskurssia lukuun ottamatta nk. tavallisille kansalaisille ei juuri anneta minkäänlaista roolia ydinaseutisoinnissa. Aseet ovat politiikan ja poliitikkojen alueeseen kuuluva asia, ja poliittisen johdon lisäksi ainoastaan aseiden toimintaa ymmärtävillä tiedemiehillä on niihin jotakin valtaa tai edes sanottavaa. Poliitikot ovat nimittäin myös ylivoimaisesti tavallisin ydinaseista uutisissa puhuva ryhmä (ks. luku 6). Tämä merkitsee samalla sitä, että he pääsevät useimmiten määrittelemään ydinaseita. Etenkin tavalliset ihmiset loistavat jutuissa poissaolollaan. He eivät pääse esittämään näkemyksiään edes mie-

lenosoituksista kertovissa jutuissa, sillä niissäkin on tavallista, että mielenosoittajien kannat kerätään lehtisistä tai kylteistä, ei haastatteluin. Massat asemoituivat näin ydinaseuutisoinnissa vain vailla valtaa oleviksi kohteiksi. Heidän on vain luotettava siihen, että poliittinen johto osaa tehdä oikeita päätöksiä.

Kuvio 4 havainnollistaa, minkä ryhmien käsiin eri diskurssit asettavat ydinaseet ja minkälaisia muutoksia näissä asetelmissa tapahtuu ajan kuluessa. Kuviossa numeroidut pallot kuvaavat kunkin diskurssin synty/havaitsemishetken tilannetta, ja nuoli sitä muutosta, mikä diskurssissa tutkimuksen aikajänteen kuluessa tapahtuu. Ellei nuolta ole, diskurssissa ei katsota tapahtuvan valta-asetelman suhteen olennaisia muutoksia eri otosten välillä liikuttaessa. Näin esimerkiksi mullistajan / vallantuojan diskurssi asettaa ydinaseet ensimmäisissä otoksissa tutkijoiden ja poliitikkojen haltuun, mutta siirryttäessä otoksissa myöhempään hallintaa siirtyy yhä tiiviimmin poliitikoille (ks. luku 5). Tuhoavan aseiden diskurssin aloituspiste on merkitty katkoviivalla siksi, että diskurssissa ei alkuvaiheessaan katsota oikeastaan kenenkään hallitsevan ydinaseita. Kuitenkin siinä toivotaan nimenomaan poliittisten päättäjien edes yrittävän tehdä tälle massiiviselle ongelmalle jotakin, ja tästä syystä aloituskohdasta on merkitty poliitikkojen akselille.

1=tuhoava ase, 2=tieteellinen keksintö, 3=suuri saavutus, 4=tehokas ase, 5=mullistaja / vallantuoja, 6=moraaliton tuhlari

KUVIO 4 Ydinaseita koskevan vallan asemointi eri diskursseissa

Havainto eliittien vallasta käy hyvin yksiin aikaisempien tutkimustulosten kanssa. Esimerkiksi Tikkasen (1998, 196–197) mukaan ydinaseuutisten tiedonlähteinä ja toimijoina olivat yhteiskunnan perinteiset instituutiot ja virkamiehet. Kansalaisjärjestöt olivat mielenosoittajia, joilta puuttui auktoriteetti ja äänioikeus, ja tavalliset ihmiset esiintyivät uhreina tai joukkojen osana. Saman havainnon teki omassa tutkimuksessaan Andrew Rojecki (1999, 148–158). Analyysisaan 1950–60-lukujen taitteen sekä 1980-luvun alun ydinasevastaisesta kampanjoinnista hän katsoi, ettei Times tarjonnut ydinasevastaisille ryhmille foorumeja mielipiteidensä julkaisuun ja että sen kuvaukset aktivisteista korreloivat aina

senhetkisen hallinnon suhtautumistapojen kanssa. Rojeckin mielestä uutismedia näin hienovaraisesti murensi ydinasekriitikoiden moraalista ja älyllistä valtaa.

Voimakas eliitteihin tukeutuminen voi tuottaa monenlaisia ongelmia. Koska ydinaseista puhuvat etupäässä poliitikot ja niitä koskevat kysymykset esitetään yksinomaan heidän päätäntävaltaansa kuuluviksi, eikä tavallisilla ihmisillä ole minkäänlaista roolia tai toimintamahdollisuuksia, väitän, että ydinaseuutisointi etäännyttää ja vieraannuttaa ihmisiä ydinasekysymyksestä. Se voi näin ollen selittää sitä, miksi ydinaseita vastustavat liikkeet ovat olleet oikeastaan koko ydinasehistorian ajan melko näkymättömissä, ja niiden vaikutus yleiseen mielipiteeseen on ollut vähäinen (ks. DeGroot 2004, 290; Joffe 1987). Ja kun uutisointi vieraannuttaa ihmisiä ydinasekysymyksestä, se näin toimiessaan tyrehdyttää asiasta käytävää julkista keskustelua ja todennäköisesti myös heikentää ydinasekysymykseen paneutuneiden kansalaisliikkeiden toimintamahdollisuuksia: toiminnalla ei uskota olevan merkitystä ja vaikutusta, koska kaikki päätäntävalta lepää kuitenkin poliittisten johtajien käsissä. Kuten ydinaseajan historiasta nähtiin, ainoastaan 1980-luvun alussa nousi merkittävä maailmanlaajuinen aalto ydinaseita vastaan ja senkin vaikutus jäi lyhytaikaiseksi.

7.2.2 Meillä hyvä, teillä paha

Diskurssien esittelyjen yhteydessä sekä diskurssien ja historian yhtymäkohtien tarkastelun yhteydessä kävi useaan otteeseen ilmi, etteivät diskurssit välttämättä ole kaikenkattavia. Tällä tarkoitan sitä, että analyysin perusteella kaikkia diskursseja ei käytetä representoimaan kaikkia ydinaseita, vaan niiden käyttö on rajatumpaa ja riippuu siitä, kenen omistamasta ydinaseesta on kysymys. Tuhovan aseiden diskurssi, mullistajan diskurssi ja tieteellisen keksinnön diskurssi ovat tässä suhteessa universaaleja, eli ne representoivat samalla tavalla kaikkia ydinaseita omistajavaltiosta ja puhujasta riippumatta. Tehokkaan aseiden diskurssista on sen lyhyen esiintymisajan perusteella vaikea sanoa varmasti, onko se kaikenkattava vai ei, mutta ottaen huomioon sen myöhemmät esiintymiset lehtitekstien ulkoisessa kielenkäytössä, kuten kenraalien lausunnoissa, tämä ei tunnu todennäköiseltä. Moraalittoman tuhlarin diskurssissa, suuren saavutuksen diskurssissa ja vallantuojaan diskurssissa puolestaan tehdään selvä jaottelu ydinaseissa sen mukaan, kenen omistuksessa tai hallinnassa ne ovat. Jako on hyvin yksinkertainen: jos ydinase on ”meidän”, ts. kulloisenkin määrittelijän valtion tai liittolaisen, on se positiivinen asia, jos taas ”niiden”, eli vihollisvaltion tai ei-liittolaismaan, se on negatiivinen tai silloin tällöin neutraali.

Selkein ja samalla kiinnostavin tapaus on moraalittoman tuhlarin diskurssi. Se on havaittu aineistossa vain neljännessä ja kuudennessa otoksessa, eli tapauksissa, joissa on kyse vakiintuneiden ydinasevaltojen (Yhdysvallat, Neuvostoliitto/Venäjä, Britannia, Ranska, Kiina) ulkopuolisten maiden ja ns. kolmannen maailman maiden ydinaseista. Lisäksi se esiintyy näinä kertoina primaarisena, miltei hegemonisena. Diskurssia käyttävät lähes yksinomaan ulkomaiset toimittajat ja poliitikot moittaessaan Intiaa (4. otos) ja Intiaa sekä Pakistania (6. otos) ydinaseiden hankkimisesta. Sen sijaan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton

aseistuksen ympärillä pyörivissä 1., 2., 3. ja 5. otoksessa siitä ei ole merkkiäkään, vaikka periaatteessa diskurssi sopisi näihin tilanteisiin. Paljon suurempia summiahan suurvallat aseisiinsa upottivat (ks. Schwartz 1998), ja sillekin rahalle olisi muuta käyttöä varmasti löytynyt, etenkin Neuvostoliitossa. Koska tällainen erittäin negatiivinen diskurssi esiintyy ainoastaan 4. ja 6. otoksissa, vaikuttaisi ydinaseuutisointi analyysin perusteella suhtautuvan erityisen niivasti ”perinteisen” ydinasekerhon ulkopuolisten maiden pyrkimyksiin hankkia ydinaseita. Toki on huomattava, että tämän asenteen taustalla voivat vaikuttaa 1960-luvulla käynnistyneet aserajoituspyrkimykset, joiden yhtenä päätavoitteena oli ydinaseiden leviämisen ehkäiseminen. Tähän tähdännyt NPT-sopimus astui voimaan vuonna 1968.

Yhtä lailla yksiselitteinen me-ne-asetelman osalta on suuren saavutuksen diskurssi. Kun amerikkalainen puhuu Yhdysvaltain ydinaseista, intialainen Intian ja niin edelleen, on kyseessä valtavan ponnistuksen upea lopputulos – tukiittain esimerkkejä on nähtävissä aiemmin tässä luvussa sekä luvussa 5. Kotiinpäin vetäminen ulottuu jopa niin pitkälle, että muidenkin saavutukset pyritään kääntämään omiksi saavutuksiksi. Selkeimmin tämä piirre on nähtävissä toisessa otoksessa New York Timesin aineistossa: Neuvostoliiton atomipommi tunnustetaan kyllä merkittäväksi saavutukseksi, mutta pitkin hampain. Diskurssi pyrkii kääntämään heidänkin aikaansaannoksensa lopulta amerikkalaisten ansioksi vihjaamalla, että Neuvostoliiton pommiprojektin onnistumisen takana olivat pääasiassa ulkopuolinen apu ja vakoilun kautta saadut tiedot (vakoilulla toki oli vaikutus Neuvostoliiton pommiprojektissa, ks. luku 2):

Pieni ryhmä saksalaisia tiedemiehiä, jotka olivat täysin tietoisia kehittyneestä atomitutkimuksesta maassamme lähtivät Venäjälle sodan jälkeen auttaakseen venäläisten atomikokeissa, kerrottiin tänään. - - uskotaan, että nämä saksalaiset tiedemiehet antoivat tietotaitonsa venäläiselle teollisuudelle atomiräjähdyksen aikaansaamiseksi. (German scientists held aiding soviet, NYT 24.9.1949)

Kuinka neuvostotiedemiehet onnistuivat kehittämään atomipommin neljässä vuodessa? Epäilyksettä maassamme toimivat neuvostoagentit kokosivat yhteen tiedonpalasia, joita he keräsivät keskusteluista amerikkalaistiedemiesten kanssa, jotka luulivat, etteivät kerro mitään arvokasta. Tärkeitä tietolähteitä olivat kongressin kuulemisissa annetut lausunnot, pommin kanssa työskennelleiden fyysikkojen luennot, ja artikkelit, jotka ilmestyivät ydinfysiikalle omistetuissa julkaisuissa. (Soviet bomb speeds up battle of scientists, NYT 25.9.1949)

Myös vallantuojan diskurssi suhtautuu atomipommeihin hieman toisistaan poikkeavin tavoin riippuen siitä, kenen aseista on kysymys. Perusrepresentatio pysyy aina samana: aseet tuovat omistajalleen valtaa ja mahtia. Mutta muodostuuko tästä ongelma, riippuu siitä, kuka puhuu kenenkin aseista. Omat aseet nähdään rauhanturvaajiksi tai välttämättömiksi oman aseman ja turvallisuuden ylläpitämisen kannalta, toisten aseet taas maailman järjestystä horjuttaviksi. Näin ollen läntisestä näkökulmasta ydinaseiden itäblokkille tuoma valta on ongelma (ks. *Installations in Turkey Form Key Element of Nato Power*, NYT 28.10.1962) ja päinvastoin, itäblokki pitää ydinaseiden länsimaille tuomaa valtaa pulmallisena (*Text of Soviet Statement Challenging the US Naval Quarantine of Cuba*, NYT 24.10.1962). Intian ja Pakistanin tapauksissa taas lännessä katsotaan

Etelä-Aasian ydinaseistautumisen uhkaavan alueen tasapainoa, kun puolestaan etenkin intialaiset korostivat ydinaseiden antavan Intialle valtaa päättää omista asioistaan ja saada tunnustusta suurvaltana. Pienemmässä mittakaavassa tämä me-ne-asettelu näkyy myös Intian ja Pakistanin välillä: pakistanilaisten mielestä Intian koe horjutti tasapainoa, mikä palautuu heidän omilla kokeillaan (ks. *Pakistani's Words: To Restore the Strategic Balance*, NYT 29.5.1998).

Analyysin perusteella voidaan täten todeta, että ydinaseuutisoinnissa oman valtion ydinaseet esitetään myönteisemmin kuin vieraiden maiden. Toimenkin rajanveto on olemassa: ydinasekerhon maiden (Britannia, Ranska, Kiina, Neuvostoliitto/Venäjä, Yhdysvallat) ydinaseita käsitellään vielä helläkätisemmin kuin sen ulkopuolisten valtioiden vastaavia. Ydinasekerhoon kuuluvien "niiden" aseita ei esimerkiksi kritisoida moraalittoman tuhlarin diskurssissa, joka vaatisi aseiden rakentamisen lopettamista ja niiden hävittämistä, vaan diskurssi on varattu yksinomaan tämän kerhon ulkopuolisia maita varten. Oletettavaa siis on, että moraalittoman tuhlarin diskurssi on käytössä myös nykyisin puhuttaessa esimerkiksi Iranin ja Pohjois-Korean ydinohjelmista (vrt. luku 8).

7.2.3 Vaihtoehdot ja ratkaisut puuttuvat

Toinen erilaisia diskursseja yhdistävä piirre on se, etteivät ne juuri kiinnitä huomiota siihen, millä tavalla ydinaseiden luomia ongelmia pitäisi ratkaista. Ongelmia katsotaan jonkin verran syntyvän, mutta ratkaisumallien tarjonta on vähäistä tai jopa olematonta. Kolme diskursseista ei tosin edes katso, että ydinaseet muodostaisivat mitään erityisiä ongelmia: tieteellisen keksinnön diskurssi näkee ne vain osana luonnollista tieteen ja teknologian kehitystä, mullistajan diskurssi katsoo ne pikemminkin hyödyllisiksi ja suuren saavutuksen diskurssi pitää niitä oikein erinomaisina. Tehokkaan aseiden diskurssikin voitaisiin laskea mukaan tähän joukkoon, sillä ainoa sen näkemä ongelma on siinä, mihin tarkoitukseen näin tuhovoimaista asetta voisi käyttää, kun sopivia kohteita ei tahdo löytyä edes vihollismaa Japanista (esim. *Atom Bomb Held Too Big for Japan*, NYT 20.8.1945).

Jäljelle jää vielä kolme diskurssia, joiden mukaan ydinaseista seuraa tiettyjä ongelmia, mutta niidenkin ratkaisumalleissa on puutteensa. Ydinaseita vaikeana ongelmana ja ihmiskunnan tulevaisuuden uhkakuvana pitävässä tuhoavan aseiden diskurssissa huomataan sama epämääräisyyskehitys kuin aiemmin. Ensimmäisten otosten aikana siinä vielä nähdään ratkaisukeinoja, mutta nykyaikaa kohti tultaessa ne vähenevät ja katoavat lopulta kokonaan. Kovin konkreettisina näitä keinoja ei tosin voida pitää. Ensimmäisessä otoksessa ratkaisuksi myyttisten ja hallitsemattomien pommien uhkaan nähdään lähinnä toivominen ja rukoulu, toisen ja kolmannen aikana esiintyy sentään jonkinlaisia kohtalaisen jäsentymättömiä ajatuksia aseiden purkamisesta ja hävittämisestä – jotka katsotaan poliitikkojen tehtäväksi. Nekin tapa on "kunpa poliitikot tekisivät jotakin". Mutta samaa tahtia kun kuvaukset ydinaseiden aiheuttamista tuhoista muuttuvat epämääräisemmiksi ja hämärämmiksi, alkavat ratkaisumallitkin vähetä, kunnes kuudennessa otoksessa niitä ei ole enää lainkaan.

Moraalittoman tuhlarin diskurssia ja vallantuojan diskurssia puolestaan ei voi käsitellä huomioimatta niihin rakentuvia "me-ne"-asetelmia (vrt. 7.2.2). Moraalittoman tuhlarin diskurssi on periaatteessa kaikkein suorasanaisin ja konkreettisin ydinaseiden tuottamien ongelmien suhteen: sen mukaan ydinaseet vain nielevät rahaa ja niiden rakentaminen pitäisi välittömästi lopettaa. Keinojakin on tarjolla, mm. kansainvälinen painostus ja talouspakotteet. Mutta puutteena on se, että diskurssi ei tuomitse kaikkia ydinaseita, vaan ainoastaan ne, jotka eivät ole viiden perinteisen ydinasevallan omistuksessa. Sen tarjoama ratkaisu jää näin ollen vajaaksi. Jako "meihin" ja "niihin" on olennaista myös vallantuojan diskurssissa. Aseita kun ei omissa käsissä nähdä erityiseksi ongelmaksi, vaan pikemminkin ratkaisuna ongelmaan, jonka synnyttävät ne aseet, jotka ovat jollakulla muulla. Aseet toimivat siis yhtä aikaa ongelman luojina ja sen ratkaisijoina, aivan kuten johdannossa esitetyssä William Arkinin (1997) pohdinnassa.

Tältä osin ydinaseiden käsitteleminen lehdistössä heijastelee tarkoin ydinasehistoriaa: aseille ei missään vaiheessa ole löydetty oikein soveliaista käyttöä, mutta sen paremmin kukaan ei ole keksinyt toimivaa tapaa niiden hävittämiseksi. Kovin selkeästi ei olla ydinaseiden puolella, mutta järin pontevaa ei ole niiden vastustukseen. Tulokseksi jää, että aseet ovat jonkinlainen välttämätön paha, keksintö, jota ei saa keksimättömäksi, joten näillä on mentävä eteenpäin.

7.2.4 Media ja poliitikot samassa veneessä

Kahteen edelliseen kohtaan kiinteästi liittyvä seikka, jonka analyysi tuo esiin on se, että toimittajat ja poliitikot – kaksi tärkeintä ydinaseiden määrittelijäryhmää – käyttävät liki samanlaisia diskursseja halki koko tutkimuksen aikajänteen. Ainoastaan ensimmäisessä otoksessa on lieviä eroavaisuuksia, kun toimittajat tukeutuvat enemmän tuhoavan aseiden diskurssiin poliitikkojen käyttäessä suuren saavutuksen diskurssia. Mutta myöhemmissä otoksissa näiden ryhmien välillä vallitsee vahva konsensus: samat diskurssit esiintyvät molempien puheissa (vrt. luku 5).

Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että media on ydinasekysymyksissä seurannut melko kuuliaisesti poliitikkojen asettamaa agenda, eikä ole juuri tehnyt irtiottoja tai kyseenalaistanut heidän tilanteenmäärittelyjään. Kuten määrittelijöiden erittely luvussa 6 kertoi, toimittajat ovat ottaneet ydinaseuutisoinnissa näkyvän aseman, mutta diskurssianalyysin perusteella tätä asemaa ei ole käytännössä käytetty muuhun kuin poliitikkojen antaman sanoman toistamiseen ja vahvistamiseen. Suhteutettuna ydinaseajan historian tapahtumiin ja lehtien asemaan sen aikana näyttäisi siis siltä, että lehtien kokema ajoittain hyvin voimakas painostus on tältä osin tehonnut. Ydinaseista kirjoitettaessa on pysytely johtavien poliitikkojen viitoittamalla tiellä.

Selitystä tälle konsensukselle voidaan etsiä toki muutakin kautta. Van Dijk (1998, 28–29) huomauttaa, etteivät uutismediat yleensä ole poliittisten linjausten tai etujen vastustajia siitä yksinkertaisesta syystä, että median edustajat ja poliitikot kirjaimellisesti ovat samassa veneessä, eli heidän ideologiset näkemyksensä ovat yhtenevät. Tilannetta katsotaan samasta vinkkelistä ja samalta arvopoh-

jalta. Tällöin on luonnollista, että diskurssitkin ovat samankaltaiset. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään siitä, että poliittinen eliitti määräisi ylhäältäpäin median edustajien näkemykset, vaan että molemmat ryhmät tuottavat merkitykset yhdessä, ja molemmat ovat toisistaan riippuvaisia: media tarvitsee julkisen vallan tukea pystyäkseen toimimaan mutta myös julkinen valta kaipaa median tukea esimerkiksi omalle ulkopoliitikalleen. (ks. myös Jordan & Page 1992.) Toinen, käytännönläheisempi selitys voi piillä lähdekäytännöissä, sillä poliittiset rutiinilähteet hallitsevat uutisointia, kuten luvussa 6 nähtiin. Samansuuntaiseen tulokseen päätyi Leon Sigal (1973) tutkittuaan New York Timesin ja Washington Postin sisältöä. Hän havaitsi, että 60 prosenttia uutisista kertyi ns. rutiinikanavia, eli virallisia tiedotustilaisuuksia, lehdistötiedotteita ja lehdistötilaisuuksia pitkin, ja vain neljännes tuli toimittajien omasta aloitteesta tehdyistä haastatteluista, itsenäisistä tutkimuksista tai toimittajan omista analyysistä.

Seurauksena tästä samanmielisyydestä on kuitenkin se, että jo aiemmin mainittu poliitikkojen valta korostuu entisestään. Kun he ottavat käyttöön tai omaksuvat jonkun määritelmän tai tavan mieltää ydinaseisiin liittyviä asioita, seuraavat toimittajat perässä. Tällaisessa tilanteessa, jossa vahvimmat määrittelijät ovat jotakuinkin yksimielisiä, ei vastakkaisilla näkemyksillä ole paljoakaan mahdollisuuksia saada jalansijaa.

7.2.5 Ydinaseiden esittämisen tavat muuttuvat hitaasti

Analyysin perusteella on kiistatonta, että diskurssit todellakin ovat ”historiallisia ja hitaasti muuttuvia kielenkäyttötapoja”. Useimmat ensimmäisessä otoksessa vuonna 1945 havaituista diskursseista ovat mukana edelleen kuudennessa otoksessa yli 50 vuotta myöhemmin, toki hieman muuntuneina mutta tietyiltä peruspiirteiltään samanlaisina. Näitä ovat tuhoavan aseiden diskurssi, tieteellisen keksinnön diskurssi ja suuren saavutuksen diskurssi. Myös myöhemmin havaittu moraalittoman tuhlarin diskurssi kattaa yli 20 vuoden aikavälin neljänestä otoksesta kuudenteen. Pois hiipuu ainoastaan tehokkaan aseiden diskurssi, josta ei enää toisen otoksen jälkeen näy kuin satunnaisia merkkejä. Toki diskursseissa tapahtuu jatkuvasti sisäisiä muutoksia, joskus jopa niin suuria, että diskurssit muuntuvat kokonaan toisiksi. Tästä esimerkkinä mullistajan / vallantuojan diskurssi. Useimmat diskurssit näyttävät kuitenkin pitävän kiinni ”identiteetistään”, jonka tässä tutkimuksessa olen määritellyt siis sen mukaan, mikä on diskurssin muodostama perusrepresentaatio atomipommista ja sen vaikutuksista.

Diskurssien sitkeyttä korostaa piirre, jota nimitän niiden *resurrektiotaipumuksiksi*. Tällä tarkoitan mielenkiintoista diskurssien esiintymiseen liittyvää ilmiötä: aina uuden otoksen alussa, ensimmäisten parin päivän aikana, kun ydinaseita koskevien uutisten määrä kohoaa jonkin niihin liittyvän suuren uutistapahtuman vuoksi äkillisesti suureksi, on aineistossa nähtävissä ainakin pieniä viitteitä myös niistä diskursseista, jotka ovat aiemmin hävinneet. Eli aina, kun ydinaseet nousevat suuren huomion kohteeksi ja niitä käsittelevien juttujen määrä yhtäkkiä kasvaa, myös diskurssien määrä kasvaa. Näin esimerkiksi tehokkaan aseiden diskurssi pomppaa hyvin heikosti näkyviin vielä toisen otoksen

jälkeenkin, mutta hyvin hetkellisesti. Nämä hiipuneiden diskurssien rippeet katoavat nopeasti, ja jäljelle jäävät vahvimmat ja vakiintuneimmat.

Yhden selityksen tälle ilmiölle tarjoaa Pentti Raittilan (2004, 39–40) hahmottelema *kulttuurisen muistin* käsite. Raittila tarkoittaa kulttuurisella muistilla kokonaisuutta, joka ilmenee kaikenlaisissa kulttuurisissa teksteissä ja joka jäsentää kulttuurin piirissä olevien puhetekoja ja muita käytäntöjä. Se koostuu tiedoista, myyteistä, ideologioista ja diskursseista, jotka voivat esiintyä niin puheen tai kirjoitetun kielen muodossa kuin kuvina, arkkitehtuurina, tapoina ja muina eisanallisina merkkeinä ja käytäntöinä. Kulttuurisen muistin puheissa ja käytännöissä historia yhdistyy nykyisyyden kanssa. Raittilan mukaan kulttuurinen muisti toimii sekä tiedostettuna että tiedostamattomana rakenteena ja sisältää pitkän ajan kuluessa kertyneitä aineksia, jotka voivat olla pitkään latenteja ja huomaamattomia, mutta aktuaalistuvat yhteiskunnallisen tilanteen muuttuessa. Tätä näkemystä soveltaen diskurssien sitkeyttä ja henkiinheräämistä selittää juuri tuollainen kulttuurinen muisti, joka säilyttää ydinaseisiin liittyviä diskursseja. Ne voivat pysyä piilossa pitkäänkin, kunnes tilanteen muuttuessa – kuten uuden ydinasevallan ilmaantuessa tai äkillisen ydinasekriisin puhjetessa – ne kaivautuvat taas esiin.

Diskurssien pitkäikäisyydellä on merkittäviä seurauksia. Se merkitsee sitä, että esittämisen tavat, vaikka ovatkin vuoropuhelussa ympäristönsä kanssa, voivat silti muuttua sitä hitaammin. Ydinaseiden tapauksessa siis kylmän sodan vuosina syntyneet ja kehittyneet tavat esittää ja ymmärtää ydinaseita elävät edelleen ja hallitsevat niistä tehtävää uutisointia, vaikka kylmä sota itsessään on jo historiaa. Ydinaseita representoidaan kylmän sodan ajatusmalleihin tukeutuen, mikä voi osaltaan selittää sitä, miksi ydinaseista luopuminen ja täydelliseen ydinkoekieltoon taipuminen on edelleen niin vaikea paikka ydinasevalloille. Kärjistäen voisi sanoa, että diskurssit osaltaan ylläpitävät nykyisiä ydinasearsenaaleja. Analyysin havainto on näin ollen lähes identtinen tutkija Marianne Hansonin (2002, 372–373) tekemän arvion kanssa: kylmä sota on ohi reaalimaailmassa mutta ei ihmisten mielissä.

7.2.6 New York Times ja Helsingin Sanomat, melkein kaksi marjaa

Valitsin tutkimuksen aineistolähteiksi kaksi osittain samanlaista mutta samalla toisistaan selvästi poikkeavaa sanomalehteä, New York Timesin ja Helsingin Sanomat. Aineiston analysointi ei kuitenkaan paljastanut lehtien ydinaseuutisoinnista kovin merkittäviä eroja. Diskurssit ovat molemmissa lehdissä varsin yhtenevät, muutamia poikkeuksia. New York Timesissa suuren saavutuksen diskurssi esiintyy selvästi näkyvämmiin kuin Helsingin Sanomissa. Tämä lienee suora seuraus siitä, että NYT on ydinasevallan lehti, jolloin sen on luontevampaa puhua ydinaseista kansakunnan ylpeydenaiheena kuin ydinaseettoman maan HS:n. Erot selittyvät osaksi myös otosten kokoeroilla: HS:n pienemmässä aineistossa näkyviin pääsevät vain voimakkaimmat diskurssit, kun taas NYT:n laaja valikoima tarjoaa tilaa helpommin myös heikommille. Ääriesimerkki tästä on neljäs otos, jossa HS:n suppeassa juttumäärässä eivät esiinny juuri muut kuin moraalittoman tuhlarin diskurssi ja vallantuojan diskurssi.

Me-ne-asettelun tarkkailu ei sekään tuota suuria eroavuuksia, mihin osasyynä on suuren saavutuksen diskurssin vähäinen esiintyminen HS:ssa. Neljännessä ja kuudennessa otoksessa Intia ja Pakistan ovat molemmissa lehdissä ”niitä”, eikä vallantuojan diskurssissakaan ole kovin suurta vaihtelua, ehkä viidettä otosta lukuun ottamatta. Siinä HS taipuu näkemään tilannetta enemmän Neuvostoliiton vinkkelistä kuin Yhdysvaltain suunnalta ja katsoo, että Neuvostoliiton aseet toimivat turvaajana Yhdysvaltain aggressioilta. Neuvostoliitto siis koetaan enemmän ”meiksi” ja Yhdysvallat ”niiksi”. Tämä näkyy mm. seuraavassa lainauksessa:

Washingtonin huippukokouksen tase kertoo laajasta kaupanhieronnasta, jossa suurvallat voittivat jokseenkin tasavertaisesti tekemällä kumpikin erilaisia myönnetyksiä. Jo keskimatkan ohjusten hävittäminen INF-sopimuksen mukaan todistaa tätä: Yhdysvallat näytti voittavan, koska Neuvostoliitto joutui hävittämään kolme neljä kertaa enemmän ohjuksia ja etenkin ydinkärkiä. Kuitenkin lopputuloksena suora fyysinen uhka Neuvostoliiton omaa aluetta kohtaan läntisestä Euroopasta loppuu kokonaan kolmen vuoden kuluessa. Siten Neuvostoliitto suuremmilla myönnetyksillään korjaa olennaisen psykologisen voiton. (Realistinen huippukokous, HS 12.12.1987)

Olennainen on kohta, jossa mainitaan Neuvostoliiton olevan INF-sopimuksen voittaja, koska [Yhdysvaltojen ydinaseiden] *suora fyysinen uhka Neuvostoliiton omaa aluetta kohtaan läntisestä Euroopasta loppuu kokonaan kolmen vuoden kuluessa*. Tilanne olisi olennaisesti toinen, jos jutussa todettaisiin, että Neuvostoliiton SS-20-ohjusten muodostama uhka Länsi-Eurooppaa kohtaan loppuu, mikä oli yhtä lailla INF-sopimuksen seurauksia. Näkökulma muuttaa syntyvää representatiota merkittävästi.

Lehtien toisistaan poikkeavat lähtökohdat – johtavan ydinasevallan päälehti vs. pienen ydinaseettoman ja liittoutumattoman maan päälehti – eivät siis tuottaneet uutisointiin merkittäviä eroja. Mitkä tekijät sitten tuottavat tätä yhdenmukaisuutta? Merkittävässä roolissa ovat ensinnäkin lähdekäytännöt. Diskurssien ohella määrittelijöiden jakautuminen on lehdissä lähes identtinen, kuten luvun 6 erittely osoittaa. Tärkeimpinä määrittelijöinä toimivat molemmissa länsimaiset poliitikot ja toimittajat, joiden diskurssit kaiken lisäksi vielä ovat yhteneväiset. Tämä tuottaa diskurssien yhdenmukaisuutta. Lisäksi HS tukeutuu uutisoinnissaan etenkin tutkimuksen alkupäässä runsaasti kansainväliseen uutistoimistomateriaaliin tai sitten yhteistyösopimuksien kautta Yhdysvalloista hankittuihin amerikkalaistoimittajien juttuihin. Se, että New York Timesin ja suurten länsimaisten uutistoimistojen tavat kirjoittaa ovat yhteneviä, ei taas ole kovin yllättävää. Tosin eroja ei lehtien välille liiemmin synny edes aikajänteen loppupuolella, jolloin ulkomaisten lehtien merkitys määrittelijöinä vähenee HS:ssakin huomattavasti.

Lehdillä on myös muita yhdistäviä tekijöitä: niiden journalistiset ihanteet olivat liki alusta pitäen samansuuntaiset, suurin piirtein laatulehdistön normien mukaiset, molemmilla on käytännössä läpi ydinaseajan historian ollut ykköslehden asema kotimaassaan kaikkine siitä seuraavine hyvine ja huonoine puolineen, ja molemmat ovat olleet jatkuvasti ulkopuolisen ja osin myös sisäisen painostuksen kohteena. Yhdysvalloissa paine tuli lähinnä oman hallituksen suunnalta, Suomessa taas ulkoapäin Neuvostoliitosta sekä välillisesti kotimais-

ten poliitikkojen kautta. Lisäksi oma vaikutuksensa on varmasti ollut sillä, että HS:n johdolla, etenkin Eljas Erkolla, oli erittäin hyvät suhteet Yhdysvaltoihin, ja lehteä haluttiin kehittää amerikkalaisen mallin mukaiseksi. Analyysin perusteella näin näyttää käyneen. Kiinnostavaa olisi selvittää, vihjaako NYT:n ja HS:n yhdenmukaisuus siitä, että länsimaisten sanomalehtien tavat tehdä ydinaseuutisoitua olisivat yleisemminkin yhtenevät. Tällaisen hypoteesin todentaminen vaatisi kuitenkin tuekseen useampien lehtien analyysia.

7.3 Ei puolesta muttei oikein vastaankaan – ydinaseuutisoitua arviointia

Kesäkuun 21. päivänä 1998, Intian ja Pakistanin ydinkokeiden jälkimainingeissa New York Timesin veteraanitoimittaja Max Frankel ¹¹² ruoski itseään ja kollegojaan kovin sanoin lehden Word & Image -palstan kolumnissa:

Enemmän osan aikuisiästani olen tahattomasti edesauttanut ydinaseiden leviämistä. Kuten useimmat Amerikan reporttereista ja toimittajista, olen ollut enimmäkseen hiljainen kumppani maamme utooppiselle ja arrogantille diplomatialle, jolla on pyritty rajoittamaan ydinasekerhon jäsenyyttä. Olemme antaneet erityisaseman ja arvovaltaa maille, jotka tietävät, kuinka maailma voidaan räjäyttää ilmaan, ja sallineet amerikkalaisten, venäläisten, brittien, ranskalaisten ja kiinalaisten viranomaisten pöyhkeillä kansainvälisillä foorumeilla, koska heillä on pommi. - - olemme tuhlanneet Hiroshiman jälkeisen puoli vuosisataa ja synnyttäneet ketjureaktion, joka on todella tuottoisa. (Frankel 1998.)

Frankelin mielestä media on koko ydinaseaikakauden ajan tukenut ydinaseiden leviämistä, mutta minkälaisia johtopäätöksiä tämän tutkimuksen tuloksista voidaan tehdä? Arvioin seuraavassa ydinaseuutisoitua onnistumista normatiivisesta näkökulmasta. Käytän tarkastelussa mittapuuna Risto Kuneliuksen (2000) hahmotelmaa journalismista ”nelijalkaisena otuksena” sekä Esa Sirkkusen (1996) määritelmää uutisen ”kuntopuntarista” (median tehtävien teoreettisesta pohdinnasta ks. esim. Nordenstreng 1995). Molempien esitysten etuna on se, että ne perustuvat suurelta osin median itsensä käyttämiin kriteereihin, joiden kautta media on rakentanut omaa asemaansa yhteiskunnassa. Kuneliuksen otus antaa hyvälle journalismille neljä kriteeriä; sen pitää olla tiedonvälitystä, kertoa tarinoita, ylläpitää julkista keskustelua ja toimia kansalaisten julkisen toiminnan resurssina. Sirkkusen puntarissa katsotaan journalismin määritelleen itselleen kolmenlaisia arvoja: tiedonvälittämisen, luotettavuuden ja uskottavuuden sekä vuorovaikutuksen, joten sitä tulisi arvioida näiden kautta. Mallien mukaan juttuja pitäisi tarkastella mm. sillä perusteella, miten ne kertovat sisällönsä, eli ketkä toimivat julkisuuden kentällä ja ketkä eivät, kenen tarinoita ja

¹¹² Max Frankel työskenteli New York Timesin palveluksessa liki 50 vuoden ajan. Hän aloitti uransa vuonna 1949 collegeavustajana, nousi sittemmin reporteriksi, lehden Washingtonin toimituksen johtajaksi, pääkirjoitustoimittajaksi, ja lopulta yhdeksi päätoimittajista (1986–1994). Frankel sai vuonna 1972 Pulitzer-palkinnon presidentti Richard Nixonin Kiinan-vierailun uutisoitua.

tietoja kerrotaan, kuka pääsee ääneen, millaisia vinoutumia uutisissa on ja mikä lähteet puuttuvat.

Kun ydinaseuutisoointia tarkastellaan näistä näkökulmista ja edellä tehty analyysi huomioiden, on tulos ristiriitainen. Osa Kuneliuksen ja Sirkkusen esittämistä vaatimuksista toteutuu, osa taas ei. Tarinankerronta-aspektiin en tässä erittelyssä puutu, koska kriteeri ei tekisi oikeutta aineistolle: featuretyyppisten juttujen määrä on erittäin vähäinen johtuen aineiston rajauksesta ja lisäksi journalismin tekemisen tavat ja tyyllilliset ihanteet ovat tältä osin kokeneet suuria muutoksia vuosikymmenten saatossa. Aineiston alkupäässä vallalla oli objektiivisuuden perustuva uutiskerronta, mutta 1990-luvulle tultaessa näkemys monipuolistuu, ja tarinoiden arvostus kohoaa. Muut arviointikriteerit sen sijaan ovat relevantteja koko aikajänteellä.

Tiedonvälitys-kriteerin osalta ydinaseuutisoinnissa ei päällisin puolin näyttäisi olevan moittimista. Ydinaseisiin liittyvistä tapahtumista on kerrottu runsaasti, eikä negatiivisistakaan puolista ole jätetty kertomatta, mikä näkyy monien erilaisten diskurssien olemassaolona. Analyysin ja historian vuoropuhelu ei sekään tuonut esiin sellaisia seikkoja, jotka olisi jätetty tahallaan pimentoon. Ainoa tällainen voi olla radioaktiivinen säteily ja sen terveysriskit, joista kertominen jäi Hiroshiman ja Nagasakin aikaan hyvin vähälle, eikä aiheeseen otosten yhteydessä myöhemminkään ole juuri puututtu. Aineistoni otosluonteesta takia on mahdotonta sanoa, onko säteilykysymys pysynyt jatkuvasti pimenossa, mutta ainakin Keeverin (2004) mukaan New York Times on koko ydinasehistorian ajan vaiennut radioaktiivisuuden liittyvistä ongelmista.

Polttavampi kysymys on kuitenkin se, kenen tietoja on välitetty. Kuten edellä on useaan otteeseen todettu, ydinaseiden kohdalla julkinen keskustelu on harvojen ja valittujen etuoikeus: ääneen pääsevät lähinnä eliittien edustajat ja etenkin tavallisten kansalaisten tai kansalaisjärjestöjen ääni jää liki kuulumattomiin. Esillä ovat siis näiden eliittien antamat tiedot. Tästä syystä ydinaseuutisointi ei saa hirvittävän korkeita pisteitä luotettavuusnäkökulmasta katsottuna, koska lähdevalikoima on erittäin suppea. Toinen seuraus toimijakentän kapeudesta ja eliitteihin painottumisesta on se, ettei uutisoinnin voida myöskään katsoa kunnostautuneen julkisen keskustelun ylläpitäjänä tai kansalaisten julkisen toiminnan resurssina. Julkisuudessa eliitit puhuvat toisilleen, eikä edes toimittajista ole herättäjiksi, koska heidän näkemyksensä myötäilevät voimakkaasti poliitikkojen kantoja.

Voi toki aiheellisesti kysyä, olisiko sillä sitten suurtakaan merkitystä, jos auktoriteettia ja arvovaltaa omaavien suurvaltajohtajien ja muiden päättäjien vastapainoksi julkisuuteen marssitettaisiin enemmän kansalaisaktiiveja, joiden vaikutusvalta yhteiskunnassa on kiistämättä vähäisempi? Mielestäni tähän pitää vastata että kyllä olisi, sillä kuten Gamson et al. (1982, 382) huomauttavat mediatekstien sisäisistä valtataisteluista: ”jopa epätasainen kamppailu vinolla pelikentällä on kamppailu”. Vaikka kilpailevat äänet ja näkökulmat olisivatkin erittäin eriarvoisessa asemassa, on tilanne joka tapauksessa parempi kuin se, ettei muita ääniä ole ollenkaan. Pidänkin lähde- ja toimijakirjon monipuolistamista ensisijaisimpana korjauskohteena ydinaseuutisoinnissa. Uusien äänien

nostaminen esiin ei välttämättä monipuolistaisi diskurssien valikoimaa, mutta todennäköisesti korjaisi niiden sisäisiä ongelmia, ennen muuta vaihtoehtottomuutta, ratkaisumallien puutetta sekä vinoutuneita toimija- ja me-ne-asetelmia. Ydinasekysymystä voi ja pitää tarkastella muustakin kuin suurvaltapoliittisesta näkökulmasta ja kylmän sodan aikaisin lasein.

Tämän tutkimuksen nojalla näyttää siis siltä, että Max Frankelin piikki osui – jos ei ihan napakymppiin, niin aika lähelle kuitenkin. Kokonaisuutena katsoen ydinaseet ja niiden olemassaolo on lehdistössä esitetty ikään kuin ”välttämättömänä pahana”: vallitsevaa tilannetta ei pidetä parhaana mahdollisena, mutta sitä ei järkevästi pyritä muuttamaan. Ydinaseet saatetaan esittää ankaran kriittisessä sävyssä, mutta kritiikki ei joko kohdistu kaikkiin ydinaseisiin tai sitten ratkaisukeinot puuttuvat. Ydinaseet voidaan esittää myös vahvan positiivisessa valossa, mutta tällöinkin myönteisyys usein vaihtelee sen mukaan, kenen aseista on kysymys. Tutkimukseni perusteella ydinaseuutisoinnin ei voi sanoa kannattavan ydinaseita, mutta sen voi kyllä sanoa kannattavan poliitikkojen pyrkimyksiä ydinaseiden suhteen, minkä suuntaisia ne sitten kulloinkin ovat. Lehdistö ei ole ollut ydinaseiden puolestapuhuja, muttei kummoinen kriitikkokäänne. Kenties paras luonnehdinta on Frankelin edellä käyttämä ”hiljainen kumppani”. Media on ehkä tahattomastikin osallistunut ylläpitämään poliittisten ja sotilaallisten kamppailujen tuloksena muotoutunutta ydinasehistorian status quota: ydinaseita on, niille ei oikein löydy käyttöä, mutta ei niistä eroonkaan pääse.

”Tulevaisuus?
Se riippuu
paljolti siitä mitä
pommilla tehdään.”
Charles Bukowski

8 YDINASEET 2000-LUVULLA

Mihin suuntaan ydinasehistoria ja ydinaseiden käsittely mediassa ovat menossa?

Kello oli ehtinyt Washingtonissa jo noin iltakymmenen 8. päivänä lokakuuta 2006, mutta turvallisuusneuvonantaja Stephen Hadleylla oli kiireellistä asiaa presidentti George W. Bushille: Kiina oli hetkeä aiemmin varoittanut, että Pohjois-Korea on tekemässä ydinkoetta. (Sanger 2006.)

Tosin varoaikaa Kiinallekin oli annettu vain 20 minuuttia, joten kokeen es-
tämiseksi ei ollut enää mitään tehtävissä. Pohjois-Korea julkisti räjäytyksen jäl-
keen asiasta tiedotteen:

Tieteellisen tutkimuksen ala Korean demokraattisessa kansantasavallassa suoritti turvallisissa oloissa maanalaisten ydinkokeen 9.10.Juche 95 [2006], kiihkeänä aikana, jolloin kaikki maan asukkaat ovat tekemässä valtavan loikan eteenpäin rakentaessaan suurta, hyvinvoivaa ja voimakasta sosialistista valtiota. On vahvistettu, ettei ydinkokeen aikana ollut vaaraa radioaktiivisesta säteilystä, sillä koe tehtiin tieteellisesti harkiten ja tarkkojen laskelmien alaisena. Ydinkoe suoritettiin sataprosenttisesti kotimaisen viisauden ja teknologian avulla. Se merkitsee historiallista tapahtumaa joka suuresti rohkaisi ja miellytti Korean kansanarmeijaa ja kansaa jotka ovat toivoneet voimakasta puolustuskykyä. Se auttaa rauhan ja tasapainon puolustamista Korean niemimaalla sekä lähialueilla. (N. Korea Reports 1st Nuclear Arms Test, NYT 9.10.2006) ¹¹³

Uutinen oli järkytys, vaikka Pohjois-Korea olikin muutamaa päivää aiemmin uhkaillut voivansa tehdä ydinkokeen koska tahansa. Koe nostatti välittömän vastalauseiden aallon maailmalla, ja Pohjois-Korean toimintaa moitittiin vas-

¹¹³ Kokeen tekopaikaksi vahvistettiin myöhemmin Sangpyong-ri, joka sijaitsee noin 15 kilometrin päässä Pohjois-Korean itärannikolla sijaitsevasta Kimchaekin kaupungista. Räjähdysten voimakkuudesta on liikkunut runsaasti erilaisia arvioita. Pohjois-Korea oli tietävästi ilmoittanut Kiinalle, että räjähdysten voimakkuus oli neljä kilotonnia. Todellinen suuruusluokka oli todennäköisesti pienempi, sillä Los Alamosin seismologian laboratorio arvioi voimakkuudeksi 0,5–2 kilotonnia, Columbian yliopiston tutkijat taas arvioivat suuruudeksi 0,4 kilotonnia, tai 95 prosentin todennäköisyydellä alle kilotonnin. (Garwin & von Hippel 2006.)

tuuttomaksi. Etenkin Kiina kommentoi asiaa epätavallisen jyrkästi kutsuen tekoa ”törkeäksi ja röyhkeäksi” (*North’s Test Seen as Failure for Korea Policy China Followed*, NYT 9.10.2006). Poikkeuksellista käytöstä selittää se, että ydinkoe oli valtava arvovaltatappio Kiinalle, joka oli Yhdysvaltain ja Pohjois-Korean pitkään jatkuneissa kiistoissa edustanut maltillista linjaa ja yrittänyt saada kiistakumppaneita aloittamaan kahdenväliset neuvottelut. YK:n turvallisuusneuvosto langetti pikaisesti Pohjois-Korealle liudan talouspakotteita, jotka kuitenkin jäivät kovista puheista huolimatta varsin laimeiksi. Päätöslauselma 1718 määräsi muun muassa, että:

- Pohjois-Korean on pidättäydyttävä ydinkokeista tai ballististen ohjusten laukaisusta
- Pohjois-Korean pitää keskeyttää kaikki ohjusten kehitysohjelmansa ja ydinaseohjelmansa
- Pohjois-Korean pitää jatkaa kuudenvälisiä neuvotteluja ilman erityisehtoja
- Maahan suuntautuvat rahtikuljetukset voidaan pysäyttää ja tarkastaa aseiden tai joukkotuhoaseiden tai muiden sellaisten varalta
- Panssarivaunujen, tykkien, hävittäjien, taisteluhelikopterien, sotalaivojen, ohjusten ja ohjusjärjestelmien vienti ja tuonti maahan on kiellettyä
- YK:n jäsenmaiden on jäädettävä Pohjois-Korean aseohjelmien kanssa tekemisissä olevien henkilöiden ja yhtiöiden varat. Tällaisten henkilöiden ja heidän perheenjäsenensä eivät saa matkustaa kansainvälisesti.
- Lüksustuotteiden vienti Pohjois-Koreaan on kielletty YK:n jäsenmaista (UN Security Council 2006.)

Periaatteessa varoituksia mahdollisesta Pohjois-Korean ydinkokeesta oli saatu jo vuosia ennen lokakuuta 2006. Sulkeutuneen diktatuurin välit ulkomaihin, etenkin länsivaltoihin, eivät koskaan ole olleet hyvät, ja valloilleen kiistely ryöpsähti syksyllä 2002, kun Yhdysvallat kertoi Pohjois-Korealla olevan salainen uraanin rikastamisohjelma sekä ydinaseohjelma. Tammikuussa 2003 Pohjois-Korea irtautui ydinsulkusopimuksesta ensimmäisenä valtiona sopimuksen 35-vuotisessa historiassa. Tästä käynnistyi kiivas välienselvittely Pohjois-Korean ja etenkin Yhdysvaltain kesken. Yhdysvallat katsoi Pohjois-Korean kuuluvan terroristeja tukevaan ”pahan akseliin”, Pohjois-Korea taas syytti Yhdysvaltoja hyökkäysaikeista ja puolusti oikeuttaan rauhanomaiseen ydinohjelmaan. (BBC 2005.)

Sekasotkua alettiin setviä Pekingissä elokuussa 2003 kuudenvälisissä neuvotteluissa, joihin osallistuivat pääpukarien lisäksi Kiina, Venäjä, Japani ja Etelä-Korea. Toinen neuvottelukierros käytiin helmikuussa 2004 ja kolmas saman vuoden kesäkuussa. Sovun esteenä oli kysymys aikataulutuksesta: Yhdysvaltojen mielestä Pohjois-Korean pitäisi ensin luopua ydinohjelmistaan, ja vasta sitten se saisi kaipaamaansa apua sekä turvatakuut, Pohjois-Korean mielestä marssijärjestyksen tulisi olla päinvastainen. Myös neuvottelujen neljäs kierros elokuussa 2005 oli kaatua tähän samaan kompastuskiveen, kunnes yllättäen 19. syyskuuta Pohjois-Korea ilmoitti lopettavansa ydinaseohjelmansa ja liittyvänsä uudelleen ydinsulkusopimukseen. Yhdysvallat taas sanoi, ettei aio hyökätä maahan. (emt.)

Konkreettisia tekoja saatiin kuitenkin odottaa seuraavaan kesään, eivätkä ne olleet Pohjois-Korean neuvottelukumppaneiden toivomia. Heinäkuussa Poh-

jois-Korea teki useita ohjuskokeita Japaninmerellä, minkä jälkeen YK:n turvallisuusneuvosto vaati sitä välittömästi lopettamaan aseohjelmansa. Pohjois-Korea kieltäytyi ja vastasi ydinkokeella. Samanlainen tempoilu on leimannut niemimaan tilannetta myös ydinkokeen jälkeen Pohjois-Korea vastasi talouspakotteisiin sanomalla turvallisuusneuvoston käytännössä antaneen sodanjulistuksen (BBC 2006a), mutta vain paria viikkoa myöhemmin Kiinan ulkoministeriö ilmoitti Pohjois-Korean, Yhdysvaltain ja Kiinan edustajien päässeen epävirallisissa keskusteluissa sopimukseen kuudenvälisten neuvotteluiden jatkamisesta ”pian” (BBC 2006b). Neuvottelut käynnistyivätkin joulukuussa ja niitä jatketaan edelleen. Helmikuussa 2007 saavutetun läpimurron myötä Pohjois-Korea suostui sulkemaan kiistelyä herättäneen Yongbyonin ydinreaktorin, jos se saa vastineeksi polttoaineapua. Voimalan reaktori suljettiin 18. heinäkuuta 2007. Tosin täyttä yksimielisyyttä ydinohjelman purkamisesta ja sen aikataulusta ei tätä kirjoitettaessa edelleenkään ole.¹¹⁴

8.1 Asekehittelyn aikakausi

Pohjois-Korean ydinkiista toimii kuvaavana esimerkkinä koko tähänastisesta 2000-luvusta, mitä ydinaseisiin tulee. Niitä hamuavat yhä useammat valtiot, kun taas vanhat ydinasevallat tarrautuvat yhä tiukemmin omiin arsenaaleihinsa. Toki vuosikymmentä on vielä pari vuotta jäljellä, ja kuten luvun 2 alussa todettiin, historialliset kehityskulut harvoin noudattelevat kalenteria. Yhteenve-toa tai analyyssejä tämän uusimman aikakauden tapahtumista ja kehityskuluista ei siis voi vielä tehdä. Näyttää kuitenkin siltä, ettei ydinaseriisunnassa ole tapahtumassa merkittäviä avauksia, vaan harppauksia otetaan pikemminkin asekehityksen puolella. Kattavan ydinkoekieltosopimuksen eli CTBT:n oli vuoden 2005 puoleenväliin mennessä kyllä allekirjoittanut jo liki 180 maata, mutta se ei voi astua voimaan ennen kuin 12 avainvaltiota – Kiina, Kolumbia, Kongo, Egypti, Intia, Indonesia, Iran, Israel, Pohjois-Korea, Pakistan, Yhdysvallat ja Vietnam – ovat ratifioineet sen (Nuclear Age Peace Foundation 2005b). Tämä taas ei vaikuta kovin todennäköiseltä ainakaan lyhyellä aikavälillä. Käyn seuraavassa läpi lyhyesti ydinaseiden näkökulmasta merkittävimpiä 2000-luvun tapahtumia.

¹¹⁴ Galluccin (2006) mielestä Pohjois-Korean ydinkoe ei muuttanut ydinkiistan perustilannetta juuri ollenkaan. Hänen mukaansa konfliktiin on aina ollut käytännössä kolme ratkaisumallia, sotilaallinen hyökkäys, talouspakotteet ja neuvottelut. Voimankäyttö ei ole realistinen, koska hyökkäyskohteita on rajallisesti eivätkä Yhdysvaltain liittolaiset kannata tätä ajatusta. Sama pätee talouspakotteisiin, koska etenkin Kiina ja Etelä-Korea suhtautuvat niihin penseästi ja toisaalta ne voisivat vain kiihdyttää Pohjois-Korean aseistautumista. Niinpä neuvottelutie jää ainoaksi realistiseksi vaihtoehdoksi.

8.1.1 Vanhat vallat

Kuten edellä mainitsin, vanhat ydinasevallat, joihin tässä tarkastelussa lasken Yhdysvallat, Venäjän, Britannian, Ranskan, Kiinan, Intian, Pakistanin ja Israelin, eivät ole viime vuosien aikana osoittaneet liiemmästi haluja vähentää ydinaseistustaan. Yhdysvaltain ja Venäjän toimissa on jopa nähtävissä hieman vanhan asevarustelukisan piirteitä. Molemmat ovat nimittäin olleet erityisen kiinnostuneita ohjuspuolustusjärjestelmien rakentamisesta.

Ronald Reaganin kunnianhimoiset Tähtien sota -aiheet on toki haudattu jo aikoja sitten, mutta pienemmän mittakaavan ohjuspuolustusta pidettiin Yhdysvalloissa silti hengissä läpi 1990-luvun. NMD:ksi (*National Missile Defense*) nimetyn järjestelmän käyttöönottoa jouduttiin kuitenkin toistuvasti lykkäämään sen kokeiluissa sattuneiden epäonnistumisten takia. Lisäksi ei ollut varmuutta siitä, parantaisiko järjestelmä Yhdysvaltain puolustusta ja rikkoisiko se vuonna 1972 solmittua ABM-sopimusta. Presidentti Bill Clinton jättikin päätöksenteon seuraajalleen, George W. Bushille. Puheessaan 1. toukokuuta 2001 Bush antoi ymmärtää, että hänen hallintonsa oli valmis tarkastelemaan kriittisesti ABM-sopimuksen jatkoa. ”Tämä sopimus ei ota huomioon nykyisyyttä eikä osoita tietä tulevaisuuteen. Se pitää sisällään vain menneisyyttä”, Bush muotoili. Myös Venäjä ilmoitti suunnitelmistaan ohjustentorjuntajärjestelmän rakentamiseksi. Joulukuussa 2001 presidentti Bush ilmoitti maansa vetäytyvän ABM-sopimuksesta ja jatkavan NMD:n kehittämistä. Vastapainoksi Venäjä vetäytyi START II -sopimuksesta. Toistaiseksi kumpikaan valtioista ei ole ilmoittanut ottaneensa ohjuspuolustusjärjestelmää käyttöön. (Nuclear Age Peace Foundation 2005b.)

Ohjuspuolustuksesta käytävä väittely saattaa johtaa vielä toisenkin merkittävän kylmän sodan sopimuksen purkamiseen. Alkuvuodesta 2007 Yhdysvallat ilmoitti tarjoavansa Tshekille ja Puolalle mahdollisuutta liittyä ohjuspuolustukseen. Maihin sijoitettaisiin yksi järjestelmän tutkista sekä muutamia ohjuksia. Yhdysvaltain mukaan ohjuksia ei ole suunnattu Venäjää vastaan, vaan suojaksi ”roistovaltioiden” aseilta. Venäjä piti ehdotusta provokaationa ja jädyytti osallistumisensa Euroopan tavanomaisia aseita koskevaan Taesopimukseen. Maa on myös uhannut vetäytyä vuonna 1987 solmitusta INF-sopimuksesta. Kiistely on näin saanut piirteitä, jotka muistuttavat jossain määrin 1970-luvun lopun euro-ohjusriitaa.

Vastapainoksi tälle kehitykselle presidentit Vladimir Putin ja George W. Bush solmivat toukokuussa 2002 strategisten hyökkäysaseiden vähentämissopimuksen (SORT), jossa maat sitoutuivat vähentämään strategisten ydinaseidensa määrän 1 700 – 2 200 kappaleeseen seuraavien kymmenen vuoden aikana. Sopimuksessa ei kuitenkaan vaadita ohjusten tai laukaisualustojen hävittämistä, mikä heikentää sen tehoa.

Yhdysvalloissa on 2000-luvun aikana virinnyt myös kiinnostusta taktisia ydinaseita kohtaan. Helmikuussa 2003 maan edustajainhuoneen turvallisuus- ja ulkoasianvaliokunta julkaisi raportin, jossa vaaditaan matalatehoisten ydinaseiden käyttöä rajoittavan lain purkamista, bunkkerien tuhoamiseen tarkoitettujen pommien kehittämistä sekä ydinaseiden valmistuksen piristämistä (House Poli-

cy Subcommittee on National Security and Foreign Affairs 2003). Epäilemättä idea oli saanut lisäpontta Yhdysvaltain World Trade Centeriä vastaan 11.9.2001 tehtyjen terrori-iskujen jälkeen käynnistetyistä terrorismin vastaisesta sodasta. Hanke vaikuttaisi kuitenkin toistaiseksi olevan jäissä, sillä loppuvuodesta 2005 Bushin hallinto ilmoitti vetävänsä pois budjettiesityksensä taktisten ydinaseiden kehittämisohjelmasta.

Muissa perinteisen ydinasekerhon maissa, Kiinassa, Ranskassa ja Britanniassa, on vietetty kohtalaista hiljaiseloa ydinaseiden suhteen. Joulukuussa 2006 Britannian pääministeri Tony Blair kuitenkin toi esiin ehdotuksen maan ydinasevoimien uudistamisesta. Blairin mielestä Britannia tarvitsisi nopeasti uusia sukellusveneitä kuljettamaan maan Trident-ohjuksia, koska nykyisten Vanguard-luokan alusten käyttöikä lähenee loppuaan. Kallista hanketta perusteltiin terrorismin ja roistovaltioiden uhalla. Ja koska mikään muukaan valtio ei suunnittele luopuvansa yksipuolisesti ydinpelotteestaan, olisi tällainen päätös Blairin mukaan ”epäviisas ja vaarallinen”. (BBC 2006d.)

Intia ja Pakistan puolestaan ovat 2000-luvulla jatkaneet siitä, mihin edellisellä vuosikymmenellä jäivät. Maat ovat kehittäneet kilpaa ohjusjärjestelmiään eivätkä ole vielä kukaan allekirjoittaneet ydinsulkusopimusta tai CTBT:tä. Keskinäinen nokittelu on jatkunut, mutta ilman pelättyä laajamittaista sotaa. Yhteentönnön riski kasvoi jälleen joulukuussa 2001, kun tuntemattomat hyökkääjät iskiivät Intian parlamenttirakennukseen. Intia syytti iskusta Pakistanin tiedustelupalvelua sekä maan tukemia islamistisissejä. Välikohtaus keskeytti maiden väliset ydinaseneuvottelut, joita jatkettiin vasta kesällä 2004. Tuolloin osapuolet sopivat uuden kuumen linjan perustamisesta ulkoministeriöiden välille. Molemmat maat myös vakuuttivat pidättävänsä edelleen ydinkokeista, elleivät maiden välttämättömät edut muuta vaadi. (Nuclear Age Peace Foundation 2005b.)

Samana vuonna putosi kuitenkin kuvaannollinen pommi, kun Pakistan ilmoitti, että kaksi maan eturivin ydintutkijaa, Abdul Qadeer Khan ja Mohammed Farooq, olivat vieneet vuosien ajan mittavan salakuljetusverkostonsa avulla ydinaseteknologiaa ulkomaille, mm. Iraniin ja Libyaan. Tietoja oli tarjottu lisäksi Syyrialle ja Irakille. Kevään aikana skandaali laajeni, kun ilmi tulivat Khanin tekemät lukuisat matkat Afrikan uraanintuottajamaihin kuten Sudaniin, Maliin, Nigeriaan ja Nigeriin. Khan tunnustikin pian, että oli antanut tietoja ydinaseiden valmistuksesta Iranille, Syyrialle sekä Pohjois-Korealle, ja vahvisti Pohjois-Korealla olevan ainakin kolme ydinasetta. (emt.)

Israel puolestaan on pitänyt kiinni periaatteestaan, jonka mukaan se ei myönnä eikä kiellä omistavansa ydinaseita. Tästä huolimatta kansainväliset asiantuntijat pitävät tosiasiana, että maalla on 100–200 ydinkärkeä. Loppuvuodesta 2006 pääministeri Ehud Olmert olikin puolivahingossa myöntää asian, kun hän Saksassa antamassaan haastattelussa totesi ”Iranin tavoittelevan ydinaseita, joita Yhdysvalloilla, Venäjällä, Ranskalla ja Israelilla on” (BBC 2006c). Lausunto kiistettiin nopeasti ja israelilaisvirkamiehet sanoivat maan politiikan ydinaseiden suhteen pysyneen ennallaan.

Israelin ydinpolitiikan tulevaisuus on kuitenkin hämärän peitossa, sillä tammikuussa 2007 sanomalehti Sunday Times paljasti maan ehkä suunnittele- van ydinaseiskua Iranin ydinlaitoksia vastaan. Sotilaslähteiden mukaan Israelin ilmavoimat pohtisi pienitehoisten, ns. bunkkerintuhoajapommien käyttöä laitosten tuhoamiseksi. Kyseessä ei olisi ensimmäinen kerta, kun maa ryhtyisi vastaaviin toimiin oman turvallisuutensa takaamiseksi. Israel pommitti vuonna 1981 Osirakin ydinreaktoria Irakissa, tosin tavanomaisin asein. (Mahnaimi & Baxter 2007.)

8.1.2 Uudet tulokset

Irania ja Irakia ovat muutkin epäilleet ydinaseiden kehittelystä. Irakin kohdalla asiaan saatiin lopullinen selvyys vuonna 2003, kun Yhdysvallat liittolaisineen aloitti sodan Saddam Husseinin hallintoa vastaan ja miehitti maan. Irakilla tiedettiin olevan kemiallisia ja mahdollisesti myös biologisia aseita, koska maa oli käyttänyt niitä sekä 1980-luvulla sodassa Irania vastaan sekä kurdikapinoiden kukistamisessa. Sodan kynnyksellä Yhdysvallat väitti, että Irak olisi pyrkinyt hankkimaan myös ydinaseita. Saddamin hallinnon kerrottiin mm. tehneen kauppvoja uraanintuottajana tunnetun Nigerin kanssa. Tietoja epäiltiin jo ennen sodan syttymistä, eikä esimerkiksi kansainvälinen atomienergiajärjestö IAEA löytänyt omissa tutkimuksissaan viitteitä ydinaseohjelmasta – Nigeriin viittaavat uraanin tuontisopimukset paljastuivat väärennöksiksi. ”Nämä asiakirjat ovat niin heikotasoisia, etten voi kuvitella vakavasti otettavan tiedustelupalvelun toimittaneen niitä. Se masentaa minua”, kommentoi eräs IAEA:n virkamies Yhdysvaltain esittämiä todisteita. Irakista ei olekaan toistaiseksi löydetty pitäviä todisteita ydinaseista tai niiden kehittelyohjelmista. (Nuclear Age Peace Foundation 2005b.)

Iranin kohdalla tilanne on tätä kirjoitettaessa edelleen auki. Maan ydinohjelma käynnistyi jo 1960-luvulla shaahi Reza Pahlavin valtakaudella, kun Yhdysvallat toimitti Iranille ensimmäisen ydinreaktorin¹¹⁵. Vuonna 1968 maa liittyi ydinsulkusopimukseen. Vuoden 1979 islamilainen vallankumous muutti tilanteen, ja Yhdysvaltain aloittamat rakennusprojektit, kuten Bushehrin voimalakompleksi, jäivät kesken. Pian tämän jälkeen syttyi liki kymmenen vuoden sota Irakin kanssa, joka tuotti lisäviivästyksiä. Sodan aikana irakilaiskoneet pommittivat lukuisia kertoja Bushehria ja aiheuttivat pahoja vaurioita reaktoreille. Sodan päätyttyä Iran haki apua Neuvostoliitosta, joka kuitenkin ehti kaa- tua ennen sopimusten täytäntöönpanoa. Vasta vuonna 1995 Iran ja Venäjä sopi- vat Bushehrin voimaloiden rakentamisesta loppuun. Työ on edelleen kesken. (Sahimi 2003.)

¹¹⁵ Turvallisuusasiantuntija Richard Betts arvioi jo vuonna 1979, että Iran on valtio, joka saattaa havitella ydinaseita kansallisen arvovallan ja itsekunnioituksen nimissä. Shaahin aikana maassa nimittäin aloitettiin kunnianhimoiset modernisaatio-ohjelmat niin talouden kuin asevoimien puolella. Bettsin mielestä edes islamilainen vallanku- mous ei välttämättä merkinnyt tämän ajattelun loppua, sillä ydinaseet saatettiin tul- kita Iranin riippumattomuuden ja itsenäisyyden osoitukseksi. (Betts 1979.)

Iranin ydinohjelman laajuus tuli tietoon loppuvuodesta 2002, kun Yhdysvaltain satelliittikuvat paljastivat maassa olevan useita ydinlaitoksia. Seuraavan vuoden kesällä kansainvälinen atomienergiajärjestö IAEA totesi raportissaan, että Natanzin laitoksen liepeiltä oli löytynyt jälkiä korkearikasteisesta uraanista, jota ei tarvita ydinenergian tuotannossa, mutta ydinaseissa kylläkin. Myöhemmin syksyllä IAEA tuomitsi päätöslauselmassaan Iranin siitä, että se on piilotellut ydinohjelmaansa 18 vuoden ajan, mutta järjestön mukaan todisteita ydinaseiden kehittämisestä ei silti havaittu. (emt.)

Näistä tapahtumista käynnistyi länsimaiden ja Iranin välinen köyden veto, joka jatkuu edelleen. Iran suostui kansainvälisen painostuksen alla keskeyttämään uraanin rikastamisen syksyllä 2004, kun se aloitti neuvottelut Saksan, Ranskan ja Britannian muodostaman nk. EU-troikan kanssa. Kesällä 2005 neuvottelut kariutuivat ja Iran ilmoitti jatkavansa ydinenergiaohjelmaansa ja uraanin rikastamista. Oma vaikutuksensa päätökseen oli maan presidentinvaaleilla, joissa valtaan nousi äärikonservatiivi Mahmud Ahmadinejad. Iranin kanta on, että sillä on ydinsulkusopimuksen nojalla oikeus kehittää ydinenergiaa siviilikäyttöön, Yhdysvallat taas katsoo, että maa havittelee salassa ydinaseita. Tois- taiseksi pattitilanteeseen ei ole löydetty ulospääsyä. IAEA:n Iranille asettama määräaika uraanin rikastamisen keskeyttämiselle umpeutui helmikuussa 2007, ja maalle langetettiin maaliskuun lopulla jälleen uusia talouspakotteita.

Muillakin Lähi-idän mailla on ollut haaveita omasta ydinaseesta. Brittilehti Guardian kertoi syyskuussa 2003 Saudi-Arabian pohtivan kolmea mahdollisuutta omassa ydinstrategiassaan: ydinaseettoman Lähi-idän luomista, ydinasevaltion kanssa liittoutumista turvallisuuden takaamiseksi tai ydinaseiden hankkimista pelotteeksi. Libya taas ilmoitti joulukuussa 2003 luopuvansa joukkotuhoaseiden kehittämisestä sekä ydinaseohjelmastaan:

Libya on myöntänyt Britannialle työstäneensä ydinpommia. Yhdysvaltain mukaan Libyan ydinohjelma oli kehittyneempi kuin yleisesti uskottiin. - Samaisen [CIA:n marraskuussa tekemän] selvityksen mukaan myös ydinaseen kehittäminen oli vasta alkumetreillä. (STT 21.12.2003.)

Tammikuussa 2004 maa ratifioi CTBT-sopimuksen ja luovutti IAEA:n tarkastajille suuren määrän välineistöä, kuten sentrifugeja ja ohjusten ohjausjärjestelmiä, sekä dokumentteja, jotka sisälsivät mm. ydinkärjen rakennepiirustukset.

8.2 Pressi ja pommi: "Seitsemäs otos"

Historia näyttää ydinaseiden kohdalla siis toistavan itseään, kun viime vuosien tapahtumat muistuttavat lähinnä uusintoja kylmän sodan kädenväännöistä. Entä mihin suuntaan ydinaseiden käsittely mediassa on matkalla? Tarkastelen tilannetta Pohjois-Korean lokakuussa 2006 tekemän ydinkokeen uutisoinnin kautta. Koe sattui tutkimukseni kannalta mahdollisimman huonoon ajankoh- taan, eli vaiheeseen, jolloin varsinainen aineistoanalyysi oli jo saatu valmiiksi.

Tämän vuoksi tapausta ei ollut mahdollista mahdollistaa osaksi varsinaista diskurssianalyysia. Keräsin kuitenkin tämän luvun tarpeisiin New York Timesista ja Helsingin Sanomista aikaväliltä 9.–22.10.2006 sellaiset jutut, joissa viitattiin ydinkokeeseen. Niitä kertyi 80 kappaletta.¹¹⁶ Niiden analysointi ei ole yhtä kattava kuin edellä luvuissa 5 ja 6 tehty, mutta käyttämällä aiempia tuloksia vertailukohtana voidaan lyhyenkin silmäyksen perusteella havaita ydinaseiden käsittelystä vanhoja tuttuja piirteitä, mutta myös viitteitä muutoksista. Niiden havainnoinnissa apuna toimii edellä hahmoteltu 2000-luvun konteksti.

Tässä ”seitsemännessä otoksessa” vanhat tutut diskurssit näyttävät säilyvät voimissaan, eikä vakiintuneissa ydinaseiden esittämisen tavoissa ole tapahtunut suuria murroksia. Ydinkokeen suorittanut Pohjois-Korea hehkuttaa asiaa suuren saavutuksen diskurssissa samaan vanhaan malliin, jota on totuttu näkemään halki vuosikymmenten:

Tieteellisen tutkimuksen ala Korean demokraattisessa kansantasavallassa suoritti turvallisissa oloissa maanalaisten ydinkokeen 9.10.Juche 95 [2006], kiihkeänä aikana, jolloin kaikki maan asukkaat ovat tekemässä valtavan loikan eteenpäin rakentaessaan suurta, hyvinvoivaa ja voimakasta sosialistista valtiota. On vahvistettu, ettei ydinkokeen aikana ollut vaaraa radioaktiivisesta säteilystä, sillä koe tehtiin tieteellisesti harkiten ja tarkkojen laskelmien alaisena. Ydinkoe suoritettiin sataprosenttisesti kotimaisen viisauden ja teknologian avulla. Se merkitsee historiallista tapahtumaa joka suuresti rohkaisi ja miellytti Korean kansanarmeijaa ja kansaa jotka ovat toivoneet voimakasta puolustuskykyä. Se auttaa rauhan ja tasapainon puolustamista Korean niemimaalla sekä lähialueilla. (N. Korea Reports 1st Nuclear Arms Test, NYT 9.10.2006)

Lainauksen loppuosassa (”Se merkitsee historiallista...”) nähdään jälleen vallantuojan diskurssin lyöttäytyvän suuren saavutuksen diskurssin seuraan, mitä oli aiemminkin nähtävissä. Lisäksi lainauksessa nähdään vallantuojan diskurssin kaksijakoisuus: mm. aseet antavat lisää voimaa ja valtaa, jotka auttavat rauhan ylläpidossa eli eivät ole ongelma, mutta toisten aseet taas ovat haitallisia. Ulkomaailman kommentoissa Pohjois-Korean ydinaseet nimenomaan horjuttavatkin Aasian tasapainoa:

Valkoisessa talossa presidentti Bush kutsui Pohjois-Korean koetta ”uhaksi kansainväliselle turvallisuudelle ja rauhalle” ja tuomitsi sen ”provokatiivisena tekona”. (Bush Rebukes North Korea; U.S. Seeks New U.N. Sanctions, NYT 10.10.2006)

Jutuissa vahvana esiintyy myös moraalittoman tuhlarin diskurssi. Sen näkyvä asema korostaa luvussa 7 tekemääni johtopäätöstä, jonka mukaan ydinaseiden päätyminen perinteisten ydinasevaltojen ringin ulkopuolelle on erittäin kielteinen asia ja se tuomitaan jyrkästi. Diskurssia ei kuitenkaan uloteta koskemaan omia aseita.

¹¹⁶ Jutut jakautuvat lehtien kesken siten, että NYT:sta niitä on 54 ja HS:sta 26. NYT:n jutuista uutisia on 28, taustajuttuja 14, artikkeleita 6, pääkirjoituksia 2, featureja 1, yleisönosastokirjoituksia 1, ja muita 2. HS:n jutuista uutisia on 17, taustajuttuja 3, kolumneja 3, pääkirjoituksia 2 ja featureja 1. New York Timesin lainaukset on jälleen suomennettu. Alkukieliset lainaukset ovat liitteessä 2.

Aamulehti: Pohjois-Korean ydinkoe on moraalisesti täysin kestämaton, koska se ohjaa maan niukat voimavarat aivan väärään suuntaan. Kommunistisessa diktatuurissa kansan mielipiteellä ei ole mitään painoa, kun maan johto toteuttaa suuruudenhullua ja vainoharhaista politiikkaansa. (Suuri harppaus väärään suuntaan, HS 11.10.2006)

Muuttumattomana on pysynyt myös poliitikkojen asema ydinaseiden tärkeimpinä määrittelijöinä. Jutuissa esiintyvät pääasiassa Yhdysvaltain presidentti, Japanin pääministeri, Venäjän ja Kiinan johtajat ja YK:n pääsihteeri. Heidän ykköspaikkansa tuntuu olevan jopa vahvempi kuin ennen. Ydinaseet irtautuvat näin ollen yhä vahvemmin jonnekin kauas vallanpitäjien pöytiin, joihin lukijalla ei ole pääsyä tai edes mahdollisuutta vaikuttaa. Vain poliitikoilla on mahdollisuudet toimia ydinasekysymyksissä, muiden roolina on vain odottaa ja katsoa, mihin suuntaan tilanne etenee. Muuttumattomuus saattaa olla seurausta siitä, ettei ydinasehistoriassakaan ole tapahtunut kummoisia murroksia, vaan pikemminkin maailma on palaamassa elvytettyyn kylmään sotaan. Tosin vastakainasettelun parina ei enää ole Yhdysvallat-Venäjä, vaikka niidenkin välit ovat Naton laajentumishankkeiden, vanhojen ydinasesopimusten purkautumisen ja ohjuspuolustuskiistojen myötä viilenneet, vaan lähinnä länsimaat-terroristit (tarkoittaen sekä terroristiryhmiä että "terroristivaltioiksi" nimettyjä maita). Vanhoista ajattelu- ja merkityksellistämismalleista ei tämän takia tarvitse luopua, vaan niiden hienoinen rukkaaminen riittää. Ja koska ydinaseet olivat olennainen osa kylmän sodan järjestelmää, ne kuuluvat yhtä lailla peruuttamattomasti myös uuteen aikakauteen. Ydinaseiden hävittämisestä ei puhutakaan, vaan tavoitteena on vain niiden pitäminen oikeissa käsissä:

- - nykyykehitys vaikeuttaa väistämättä pitkäjänteistä yhteistyötä ydinaseiden levityksiellön tehostamiseksi. Nykyään pitää aikaisempaa selvemmin paikkansa Britannian pääministerin Margaret Thatcherin sanonta, ettei ydinaseiden keksimistä voi perua. (Ydinaseen kavala tenho, HS 17.10.2006)

Seitsemännessä otoksessa on kuitenkin havaittavissa muutoksiakin. Pohjois-Korean kokeen myötä ydinaseita omistaville valtioille syntyy luokkakajo. Kun aiemmin maat jaettiin periaatteessa kahteen kastiin sen mukaan, onko niillä ydinaseita vai ei, on nyt myös ydinasevaltojen sisälle tehty jakolinja:

Pohjois-Korean päätös tehdä koe osoitti sen, mitä maailma on epäillyt jo vuosia: se on liittynyt Intian, Pakistanin ja Israelin seuraan yhdeksi maailman julistautumattomista ydinasevalloista. (N. Korea Reports 1st Nuclear Arms Test, NYT 9.10.2006)

Maailman viisi tunnustettua ydinasevaltiota ovat Yhdysvallat, Venäjä, Kiina, Britannia ja Ranska. Intia ja Pakistan ovat tehneet ydinkokeita. Israel ei ole virallisesti myöntänyt ydinaseidensa olemassaoloa. (Pohjois-Korea murtautui ydinklubiin, HS 10.10.2006)

Jaottelu tukee vallantuojan diskurssin me-ne-jakoa, joka sekin antaa ymmärtää, että tiettyjen maiden käsissä aseiden tuoma (arvo)valta on hyvästä mutta toisten käytössä pahasta. Perustelu synnytetään jakamalla maat kahteen luokkaan; varsinaisiin ydinasevaltoihin ja muihin. Jaon uskottavuutta korostaa edellisissä lainauksissa esiintyvä määrittelijä "maailma". Näin syntyy esitys, jonka mu-

kaan nämä viisi "tunnustettua" maata ovat saaneet hyväksynnän toimilleen tältä "maailmalta", jolloin onkin aivan kohtuullista, että niillä on käytössään ydinaseita. Sen sijaan loput valtiot ovat toimineet omin lupineen "maailman" selän takana, jolloin ne tietenkään eivät ole oikeutettuja saamaan samaa kohtelua kuin tunnustetut maat. Sen tarkemmin ei tosin kerrota sitä, mikä oikeastaan on tämä "maailma" tai jokin muu taho, joka on tunnustanut nämä viisi maata ydinasevalloiksi ja jättänyt muut tunnustamatta. Positiivisen voiman ja arvovalan varaaminen vain "tunnustettujen" maiden käyttöön ylläpitää status quota, minkä jo luvussa 7 tulkitsin yhdeksi ydinaseuutisoinnin peruspiirteistä. Jos kaikki ydinasevallat nostettaisiin samalle viivalle, merkitsisi se sitä, että "tunnustamattomille" pitäisi antaa enemmän painoarvoa kansainvälisessä politiikassa, mikä voisi tarkoittaa mm. turvallisuusneuvoston pysyvän jäsenen paikan antamista sitä kovasti haluavalle Intialle.

Myös talouden näkökulmat ovat Pohjois-Korean ydinkokeen uutisoinnissa aiempia otoksia vahvemmin esillä. Taloutta korostaa tietenkin vanhaan tapaan moraalittoman tuhlarin diskurssi, mutta talouden näkökulma ei jää pelkästään sen käyttöön. Otoksessa pohditaan edelleen aseiden vaikutuksia voimatasapainoon ja strategisiin laskelmiin, mutta niiden rinnalle ovat nousseet talouskysymykset: mitä tämä tarkoittaa Aasian talouden kannalta? Talouden korostumista voi selittää sen 1990-luvulla saama vahva asema mediassa: talous tunki mukaan liki kaikkiin uutisiin ja pörssikurssien muutoksista ja suuryritysten toimista tuli ykkösjuuttuja. Talouden nousu alkoi jo kuudennen otoksen aikana vuonna 1998, kun julkisuudessa pohdittiin laajasti Yhdysvaltain määräämiä talouspakotteita ja niiden merkitystä. Muutos heijastaakin samalla sitä, että taloudesta on tullut sotilaallista voimaa tärkeämpi tai ainakin käyttökelpoisempi työkalu kansainvälisessä politiikassa. Siksi sen merkitys korostuu ydinaseistakin puhuttaessa.

Tuhoavan aseiden diskurssissa taas vaikuttaa käyvän niin, että se menettää universaalia luonnettaan. Ydinaseet mielletään diskurssissa yhä pelottaviksi ja vaarallisiksi, mutta alkaa käydä epäselväksi, ovatko sellaisia kaikki ydinaseet vai vain "tunnustamattomien" maiden aseet? Viiden suuren ydinasemaan arsenaalit alkavatkin kadota kokonaan puheen ulkopuolelle, eräänlaiseksi lähtökohdaksi, johon ei puututa millään tavalla ja jota ei tarvitse edes mainita. Toki omissa voi johtua otoksen luonteesta, mutta kiistämätöntä kuitenkin on, että vaikka sekä NYT:ssä että HS:ssä julkaistiin Pohjois-Korean ydinkoetta käsittelevien uutisten lisäksi laajempia taustoittavia juttuja ja kolumneja ydinaseista yleensä, ei niissä puututa viiden suuren ydinasevallan arsenaaleihin. Ne ovat kuin itsestäänselvyys, josta puhuminen ei ole tarpeellista.

Tuhoavan aseiden diskurssi ei kuitenkaan ole vielä täysin antanut periksi, vaan kaikkien ydinaseiden vaarallisuus ja tuhovoima pysyy muistissa:

Vuosien kiistämisten ja viivyttelyn jälkeen maailman johtajien on selvitettävä, miten tämä kauhistuttava henki saadaan takaisin pulloonsa. On itsestäänselvyys, että yhtäkään maata, joka on kokeillut ydinasetta, ei ole koskaan saatu painostettua tai houkutteltua luopumaan siitä. (North Korea and the Bomb, NYT 10.10.2006)

8.3 Minne matka?

Ydinaseet ovat olleet kiinteä ja näkyvä osa maailmaa jo yli 60 vuoden ajan. Ydinaseajan alkuvuosikymmenillä ne hallitsivat elämää hyvinkin voimakkaasti, kun kauhukuva ydinsodan syttymisestä ei kuulunut vain B-luokan tieteiselokuvien maailmoihin vaan se oli kylmän sodan kireinä vuosina täysin mahdollista. Sitten aseiden ote on hellittänyt, mutta viimeiset pari vuosikymmentä ovat osoittaneet, etteivät ne ole minnekään katoamassa – vain ajatukset laajamittaisesta ydinaseriisunnasta on haudattu.

Median rooli tässä kummallisessa historiassa on ollut ristiriitainen. Se on tunnustanut aseisiin liittyvät suuret riskit, eikä ole pommia kovin suorasukaisesti glorifioinut, muttei liioin ole toiminut näkyvästi ydinaseita vastaan. New York Times ja Helsingin Sanomat ovat lähinnä tyytyneet toistamaan johtavien (länsi)poliitikkojen näkemyksiä ja välittämään heiltä tulevia määritelmiä. Tämän takia media on toiminut ennemmin ydinaseiden hiljaisena kumppanina kuin niiden kriitikkona. Ydinaseutisoinnissa näytetään tavoittelevan optimistilaa, joka on kuin suoraan NPT-sopimuksesta, mutta ilman ydinaseiden hävittämistä vaativaa viidettä artiklaa. Sen peruspiirteet ovat:

ydinaseet ovat vaarallisia, mutta vielä vaarallisempia ne ovat viiden suuren ydinasevallan ulkopuolisten käsissä
 ydinaseita pitäisi olla vain viidellä suurella ydinasevallalla, muiden käsissä niistä koituu vain ongelmia ja turhaa rahanmenoa
 ydinaseista puhuminen kuuluu ensi sijassa poliitikoille, joilla on myös valta päättää asekysymyksistä

Suunta vaikuttaa olevan takaisin kohti kylmää sotaa, ei sieltä pois. 17. tammi-kuuta 2007 Bulletin of Atomic Scientists päättikin siirtää tuomiopäivän kelloa kahdella minuutilla eteenpäin.

Viisarit osoittavat viittä minuuttia vaille keskiyön.

SUMMARY

The present study "Powerful, Useful and Wasteful" Discourses of Nuclear Weapons in the newspapers New York Times and Helsingin Sanomat 1945-1998, explores the press coverage of nuclear weapons in these two newspapers during over four centuries of the nuclear age. The focus is on the different representations of nuclear weapons that various discourses construct.

The nuclear weapon, or more precisely, the atomic bomb, blasted its way into common knowledge and into the attention of the news media in the year 1945, through the atomic bombings of Hiroshima and Nagasaki. Before that the Manhattan project – a multi-billion dollar effort to construct the atomic bomb – had been a closely guarded secret of the United States. But ever since then the weapons have been a part of our life and continue to be so despite the end of the cold war and the arms race. Several times the nuclear weapons have put the whole future of civilization on the brink, but not once since 9.8.1945 and the destruction of Nagasaki, have they been used in warfare. During the decades of the nuclear age, there have been widely varying views of the weapons, among scientists, the army, politicians, the public and so forth. The press has been a forum in which those different views have been expressed and an arena for the struggle over the definition and representation of the weapons. The press itself has also been an active participant in this process. The aim of this study is to create a general framework about the press coverage of nuclear weapons and to assess the newspapers' attitudes towards them.

The study draws on different disciplines, most notably the media studies and history. One of the aims of the study is to put the historical context of the nuclear age into dialogue with the results of discourse analysis, thus validating the findings of the analysis and deepening the view of that particular period of time and its events. As a starting-point, the study assumes the social constructionist approach. This means that language continually constructs what is perceived as reality and that meanings and knowledge are similarly socially produced and therefore subject to change as language changes. However, this process is not one-way – changes in the social also affect the language. So it can be said that the relation between language and the social is dialectical. The methodology of the study is a mix of quantitative and qualitative methods, based on the framework of critical discourse analysis (CDA). The emphasis of the study is however quite tightly in the analysis of representations and therefore certain differences from the mainstream CDA follow.

The empirical data consists of 1 065 news and other journalistic items from the New York Times and Helsingin Sanomat. These stories cover six different cases from the nuclear era, which are chosen to represent the news coverage as a whole. This choice was inevitable due to the extensive time span – over forty years – of the study. These cases are 1) the atomic bombings of Hiroshima and Nagasaki in August 1945, 2) the first nuclear test of the Soviet Union in September 1949, 3) the Cuban missile crisis in October 1962, 4) the first atomic test of India in May 1974, 5) the signing of the INF treaty in December 1987 and 6) the nuclear tests of India and Pakistan in May 1998. The cases were chosen by applying the following criteria: firstly, the event must be significant or as Gamson

& Stuart (1992) formulate, must be a *critical discourse moment*, which brings various discourses into view; secondly, the events must be somewhat evenly distributed to the time span; thus roughly one event per decade is chosen, thirdly, the events must be as different as possible and fourthly, the events must yield enough journalistic items in the two newspapers for the needs of the analysis.

The objective of the study is to answer the following questions:

1. How have the nuclear weapons been represented in various discourses in the newspapers?
2. Who have the right to define and represent the nuclear weapons in the media?
3. How do the discourses change during the time span of the study?
4. How do the discourses and their changes relate to the history of the nuclear age?
5. What kind of broader guidelines about the representation of the nuclear weapons in the press can be outlined?
6. What consequences can the practices of the media concerning the nuclear weapons have in the society at large?

The chapters 2 and 3 of the study outline the history of the nuclear age, starting from the scientific breakthroughs of the early 20th century and continuing to the end of the cold war and the beginning of the “post-post cold war” era of the late 1990s. Special attention is being paid to the six case-events described above. The aim is to provide a sufficient context in order to clarify the events described in the data, understand the mindset of the past decades and to avoid the pitfall of presentism. These chapters also function as a reminder for the reader about the nuclear weapons. The final results of the analysis are also later put into dialogue with this history, as mentioned above. The history is split into half using the Cuban missile crisis as a watershed.

Chapter 4 describes the methodology of the study. Firstly, the large and variable field of discourse analysis is outlined and the placement of this study is discussed. The chapter also describes the central concepts of the study, such as representation, discourse and story reality (*juttutodellisuus*). The focus of this chapter is however in the development of the main qualitative research method of the study, namely the *three-level representational analysis*. The analysis is designed to open the process in which discourses form and to show how the researcher is able to find them in the texts.

The central idea of the analysis is that there are three levels of representation in the texts. In the first and most simple and narrow level, representational choices are being made by the user of the language; for example he chooses such adjectives as *powerful* or *destructive* or *awesome* to describe the nuclear weapon. The second level is that of the story reality mentioned earlier. The story reality is the miniature representation of the world in one text, or in this case, news or some other journalistic item. It contains certain representations of the things that are discussed in the story, for example, nuclear weapons. They can be represented as fearsome or awesome, or effective and so forth. The third level is that of discourses, which are defined in this study as *rules that guide the usage of representational choices*.

Now, the main idea of this analysis is that the discourses are not found through working in a chronological order, from first level to third. Instead, the first thing the researcher should focus is the story reality, because it is easiest to decipher – it is relatively simple to judge after reading a story how it represents

nuclear weapons. The next step is to move to the first level and find out which representational choices are constructing the wider representation found in the level of story reality. During this, the researcher should write down significant passages from the texts that especially show, how different representations are being constructed. After analyzing several stories this way, the researcher should find out certain regular ways of representation – these hint that certain discourses hide behind the texts guiding representational choices in news texts. The structures of different discourses can therefore be deciphered from the qualities and structures (that is, the representational choices and formations of story realities) of news texts that hint at the existence of these discourses. In the third level it is also possible to sketch the power hierarchies of the discourses; in this study the concepts of *primary* and *secondary* discourse are being used. The representations constructed by a primary discourse are by definition stronger than those of a secondary one. If they appear in the context of a same story reality, the representation of a primary discourse prevails and that of the secondary one subsides into background or merges into the representation of the primary discourse. A discourse can also be hegemonic, if its representation in a certain case is outstandingly prominent to all others.

The whole data is analyzed by using this three-level method. The findings are presented in the Chapter 5. The discourses are depicted one at a time, and their changes during the time span of the study are presented in chronological order, case by case. Chapter 6 introduces quantitative methods to the study. In this chapter, the definers of nuclear weapons in the data are analyzed. A *definer* means someone or something that has a privilege to represent the nuclear weapons in the news texts in one way or another. A definer can, for example, be a politician, a soldier, news media or a journalist himself. This analysis provides support for the findings of the discourse analysis and further deepens comprehension about the news texts and their formation.

Finally, Chapter seven presents the actual findings and conclusions of the study. Firstly, the findings of the qualitative discourse analysis and quantitative definer-analysis are put into dialogue with the historical context outlined in Chapters 2 and 3. These are further discussed below.

In Chapter 8, the focus is set outside the time span of the study, to current events in the 2000s. The chapter actually works as a mini-analysis of the North Korean nuclear test in October 2006. First, the events in nuclear history in the early 21st century are outlined, after which the news coverage of the North Korean test are briefly analyzed using the same method as in the six other cases.

Definers of the nuclear weapons

The quantitative analysis of the definers in Chapter 6 shows that while many different actors have participated in the construction of different representations of nuclear weapons, politicians play the central role. Especially “front-bench” politicians, such as presidents of the United States and leaders of the Soviet Union. Politicians’ proportion of definers is over 50% in every case, and in both newspapers in question. The leading politicians of the United States play a very important role. Soldiers have a central part in the first case (Hiroshima and Nagasaki) but afterwards their portion decreases dramatically.

The media and journalists participate surprisingly often in the defining of the nuclear weapons. In the New York Times this is more common than in Helsingin Sanomat. Scientists have their say especially in the cases where some new scientific breakthroughs are made or the news event needs some scientific explaining, for example cases one (Hiroshima and Nagasaki), two (Soviet test) and four (Indian test). The public has virtually no chance to define nuclear weapons. Their proportion is very small through the whole time span and even when members of the public get a chance to appear in news texts, they do not get to say their views in straight quotes. Instead, the media almost always merely summarises their views from flyer notes or plaques in a demonstration. One interesting finding is that the use of definers in the New York Times and Helsingin Sanomat is very similar, almost identical. Thus, the difference in the background of the papers (that of a leading paper of a nuclear superpower vs. that of a leading paper in a small non-nuclear and non-allied state) does not result in differences in the definers.

Representations of nuclear weapons

The six (or seven, see below) discourses of nuclear weapons found via the three-level representational analysis are named as *effective weapon*, *destructive weapon*, *great achievement*, *revolutionizer/powerbringer*, *immoral spendthrift* and *scientific invention*. The names depict in a nutshell the representation each discourse constructs of nuclear weapons.

Thus, the *effective weapon* discourse represents nuclear weapons as useful and effective weapons of war and very much like other soldiers' tools. Atomic bombs are depicted as cheap and powerful arms which can be used as any method of warfare. The discourse omits that nuclear weapons also kill people by the thousands and can cause horrible suffering. Soldiers are the most common group to use this discourse to define nuclear weapons. *Effective weapon* is quite common in the first case but fades from view afterwards. This is probably due to the dwindling role of soldiers as definers. After the war the soldiers are no longer as prominent in the news as before. It should also be noted that the changes in the law probably contribute to this development; the U.S. Atomic Energy Act of 1954 states that the control of nuclear weapons belongs to civilian leaders.

The *destructive weapon* discourse is pretty much a stepbrother of the *effective weapon*. This discourse also underlines the massive power of the atomic bomb, but instead of depicting it as effective and useful, it sketches a representation of something horrible and frightening; a monster that threatens the survival of mankind. The discourse is very prominent during the whole time span of this study, indeed, in the third case (Cuban missile crisis) it can be defined as hegemonic. The basics of the discourse do not change much, but one interesting development occurs: the representations of consequences of nuclear weapons change from very concrete to very abstract. While in the first cases the discourse speaks about charred bodies and burning cities, in the latter ones they are replaced by such impressions as nuclear holocaust or abyss. Indeed, in the sixth case, the discourse does not talk about the consequences at all. It only hints that use of nuclear weapons may lead into something very bad. Because the dis-

course is very common, it is used by all kinds of definers, from politicians to the media, from scientists to men of religion. The soldiers do not usually represent nuclear weapons by this discourse.

The *great achievement* discourse represents nuclear weapons in a very favourable light. It depicts weapons as a result of collective work, or even a struggle or a race, which everyone should be proud of. Weapons also have other favourable qualities: they improve the self-esteem of nations and show to others that a country is capable of great deeds. Death and destruction caused by weapons are altogether omitted; they do not fit into the picture. It would suggest that all the people who have strived to build atomic weapons have done something wrong. Quite naturally, the definers using this discourse nearly always refer to the weapons of their homeland; it is rarely used to represent nuclear arsenals of others. Politicians and the media use this discourse frequently. Due to its nature, the discourse is much more common in the New York Times than in Helsingin Sanomat.

Scientific invention discourse is the kingdom of scientists. They are the most common definer-group to use the discourse and it also depicts nuclear weapons as an invention of the scientists and foremost as an scientific experiment, a problem – not an actual weapon that kills people. In the discourse the atomic bomb is an interesting scientific test, something that works following scientific principles and formulas. It is also quite natural, a part of the normal evolution of weaponry and physics. This discourse is very consistent through the whole time span although it never rises into primary position.

The discourse of *revolutionizer / powerbringer* is different from all the others. It is the only discourse found in the study that changes so much during time that it is proper to change its name as well. During the first two cases, the discourse depicts nuclear weapons as complete revolutionizers of the world. In an instant, one flash of light and a mushroom cloud, it has brought forth profound changes in world politics, strategy and even everyday life. The discourse hints that while the weapon has unquestionably caused terrible damage in Japan, something wonderful is about to happen in the future: atomic cars, easing the burdens of mankind and so forth. But as we come to the third case, the different revolutions have dropped out one at a time so that only those of world politics and military strategy remain. Thus the discourse changes to that of a *powerbringer*: nuclear weapons give their owner prestige, power and more prominent role in the world. Especially politicians use this discourse. And as great achievement, it is usually used to represent one's own weapons, not those of others. Here is another interesting point: if the discourse is used to represent weapons of outsiders, it sees them as a problem, but one's own weapons are not a problem, rather a solution to problems presented by weapons of others.

Finally, we have the *immoral spendthrift* discourse. This discourse also differs from others, because it is first found in the case number four (India 1974) while all the others are visible from case one. As the name suggests, in this discourse nuclear weapons are not much liked. They are seen as gobblers of scarce resources which could be put into much better use, such as helping and feeding the poor. Interestingly though, the discourse is never used to represent the weapons of the so-called "nuclear club" (USA, Soviet Union, China, Britain, France), but only those of developing nations like India and Pakistan. In this

discourse the difference between “ours” and “theirs” runs very strong: very rarely the discourse is used to represent one’s own weapons. It is usually reserved to weapons of others.

The “seventh case” in Chapter 8 concerning the North Korean nuclear test in 2006 confirms, that these discourses continue to exist with minimal changes.

Overview of nuclear weapons in the newspapers

Nuclear weapons have not been an easy topic for the media: even after forty years of nuclear age no consensus of the nature of the weapons has emerged. Different discourses abound, which reflects the situation in society at large, where different views of weapons also thrive. This confirms the dialectical relationship of language and the social. However, certain trends in the news coverage can be outlined:

Firstly, the elites have a central role in the news of nuclear weapons. Politicians are the most common definers and they are as well depicted as having the most power over the weapons. Media also plays a surprisingly active role, despite the fact that objectivity was and is the aim of newspapers especially in the U.S. The discourses used by politicians and the media are very similar, which further underlines the importance of political leaders. This trend may have some negative consequences. It is possible that by sidelining the public, the “common people”, the media has suppressed public debate about nuclear weapons and perhaps unintentionally participated in choking the anti-nuclear organizations.

Secondly, many discourses have deep differences in the way they represent “our” and “their” nuclear weapons. The most important example is *immoral spendthrift* discourse, which criticizes firmly the nuclear aspirations of developing countries while keeping silent about the weapons of the so-called nuclear club. It can therefore be speculated, that news coverage and the media tries to uphold the *status quo* of nuclear weapons: they should only be in the hands of traditional powers, not any others.

Thirdly, the discourses seldom give any solutions or alternatives to the problems or situations they present. *Destructive weapon* may depict the bomb as a horrible killer, but it rarely tells what to do in order to avoid catastrophe. In some cases, as in the *powerbringer* discourse, we end up in a circle: nuclear weapons cause problems which can be solved by nuclear weapons.

Fourthly, the comparison between the New York Times and Helsingin Sanomat did not yield many differences. The definers were very similar throughout cases, and discourses were also pretty much the same as well. *Great achievement* discourse was quite naturally more prominent in the Times as well as the *powerbringer*. One noteworthy aspect is that the Soviet Union and soviet leaders did not get more attention in Helsingin Sanomat, which would have been expected. American politicians led the field in the Finnish media as well.

Fifthly, it is quite clear that the representations and discourses change very slowly. Most of the discourses created by the explosions in Hiroshima and Nagasaki continue to exist over 60 years later with only minimal changes. This leads to an interesting conclusion: the nuclear weapons are still represented by discourses which were created during wartime and matured during the cold

war. So we continue to speak about the bomb in a mindset that is basically outdated. This may partly explain why nuclear states are so reluctant to give up their arms, even while the 1968 Nonproliferation treaty requires complete nuclear disarmament.

To summarize, it could be said that media has not been an advocate of nuclear weapons, but it has not been much of a nuclear critic, either. Rather it has tried to follow and support the nuclear status quo defined by political leaders.

LÄHTEET

AINEISTOLÄHTEET

Helsingin Sanomat

7.8.1945-27.8.1945; 24.9.1949-3.10.1949; 23.10.1962-3.11.1962; 19.5.1974-31.5.1974; 8.12.1987-15.12.1987; 12.5.1998-3.6.1998; 9.10.2006-22.10.2006

New York Times

7.8.1945-25.8.1945; 24.9.1949-2.10.1949; 23.10.1962-30.10.1962; 19.5.1974-29.5.1974; 8.12.1987-13.12.1987; 12.5.1998-3.6.1998; 9.10.2006-22.10.2006

KIRJALLISUUS

- Adams, Ruth & Cullen, Susan (toim.) 1984: Viimeinen epidemia. LSV: Helsinki.
- Ahmed, Samina 1999: Why They had a Blast in South Asia. Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices. *International Security* 23:4, 178-204.
- Ahosniemi, Arno 2004: Jotta Suomessa voitaisiin huoletta kulkea. Ydinaseiden ja ydinpolttoainekysymyksen seuranta Suomessa kylmän sodan aikana. STUK: Helsinki.
- Alasuutari, Pentti 1996: Toinen Tasavalta. Suomi 1946-1994. Vastapaino: Tampere.
- Albright, Joseph & Kunstel, Marcia 1997: Bombshell. The Secret Story of America's Unknown Atomic Spy Conspiracy. Times Books: New York.
- Allan, Stuart 1989: Talking our Extinction to Death. Nuclear Discourse and the News Media. *Canadian Journal of Communication* 14:1, 17-36.
- Allin, Dana H. 1994: Cold War Illusions. America, Europe and Soviet Power 1969-1989. St Martin's Press: New York.
- Arkin, William 1997: The Bomb Has Many Friends. *Bulletin of the Atomic Scientists* 53:2, 37-39.
- Aubrey, Crispin 1982: Nukespeak, the Media and the Bomb. Comedia Publishing Group: London.
- Avenhaus, Rudolf; Brams, Steven; Fichtner, John & Kilgour, Marc 1989: The Probability of Nuclear War. *Journal of Peace Research* 26:1, 91-99.
- Ball-Rokeach, Sandra 1998: A Theory of Media Power and a Theory of Media Use. Different Stories, Questions and Ways of Thinking. *Mass Communication & Society* 1:1&2, 5-40.
- Ball-Rokeach, Sandra & Defleur, Melvin 1976: A Dependency Model of Mass Media Effects. *Communication research* 3, 3-21.
- Barnet, Richard 1981: Real Security. Simon & Schuster: New York.
- Basrur, Rajesh M. 2001: Nuclear Weapons and Indian Strategic Culture. *Journal of Peace Research* 38:2, 181-198.

- Beres, Louis Rene 1980: *Apocalypse. Nuclear Catastrophe in World Politics*. The University of Chicago Press.
- Bernhard, Nancy E. 1999: *US Television News and Cold War Propaganda 1947–1960*. Cambridge University Press.
- Bernstein, Barton J. 1998: Truman and the A-Bomb. Targeting Noncombatants, Using the Bomb, and His Defending the Decision. *The Journal of Military History* 62, 547–570.
- Bernstein, Barton J. 1975: Roosevelt, Truman, and the Atomic Bomb, 1941–1945. A Reinterpretation. *Political Science Quarterly* 90:1, 23–69.
- Betts, Richard K. 1979: Incentives for Nuclear Weapons: India, Pakistan, Iran. *Asian Survey* 19:11, 1053–1072.
- Blair, Bruce; Feiveson, Harold & von Hippel, Frank 1997: Taking Nuclear Weapons off Hair-Trigger Alert. *Scientific American*, November 1997.
- Blumler, Jay G & Gurevitch, Michael 1982: The Political Effects of Mass Communication. Teoksessa Gurevitch, Michael et al (toim.): *Culture, Society and the Media*, 236–267. Methuen: London.
- Borgiasz, William S. 1996: *Strategic Air Command. Evolution & Consolidation of Nuclear Forces, 1945–1955*. Greenwood Publishing: Westport.
- Bourdieu, Pierre 1991: *Language and Symbolic Power*. Polity Press: London.
- Bourke, Joanna 2005: *Fear. A Cultural History*. Virago: London.
- Boyer, Paul 1984: From Activism to Apathy. The American People and Nuclear Weapons 1963–1980. *The Journal of American History* 70:4, 821–844.
- Bracken, Paul 2003: The Structure of the Second Nuclear Age. *Orbis*, Summer 2003, 399–413.
- Bulletin of Atomic Scientists 1997: NRDC Nuclear Notebook. *The Bulletin of Atomic Scientists* Nov/Dec 1997, 67.
- Bundy, McGeorge 1988: *Danger and Survival. Choices about the Bomb in the First Fifty Years*. Random House: New York.
- Bäckman, Johan 2001: Pelkoa ja kiusantekoa – johdatus pehmeään sosialismiin. Teoksessa Bäckman, Johan (toim.): *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suo-mettumisen uusi historia*, 11–19. WSOY: Helsinki.
- Carey, James 1989: *Communication and Culture*. Unwin Hyman: Boston.
- Carragee, Kevin M. 2003: Evaluating Polysemy. An Analysis of the New York Times' Coverage of the End of the Cold War. *Political Communication* 20, 287–308.
- Chilton, Paul 2005: Missing Links in Mainstream CDA. Modules, Blends and the Critical Instinct. Teoksessa Wodak, Ruth (toim.): *New Agenda in (Critical) Discourse Analysis. Theory, Methodology and Interdisciplinarity*, 19–51. John Benjamins Publishing: Philadelphia.
- Chilton, Paul (toim.) 1985: *Language and the Nuclear Arms Debate. Nukespeak Today*. Frances Pinter, London.
- Chilton, Paul 1982: *Nukespeak. Nuclear Language, Culture and Propaganda*. Teoksessa Aubrey, Crispin (toim.): *Nukespeak, the Media and the Bomb*. Comedia Publishing Group: London.
- Chomsky, Daniel 2006: "An Interested Reader". *Measuring Ownership Control at the New York Times. Critical Studies in Media Communication* 23:1, 1–18.

- Chomsky, Daniel 1999: The Mechanisms of Management Control at the New York Times. *Media, Culture & Society* 21, 579–599.
- Chun, Clayton 2001: Aerospace power in 21st century. A Basic Primer. US Air Force Academy: Colorado Springs.
- Clark, Ronald W. 1965: Tizard. Methuen & co: London.
- Cohen, Stephen 2001: India. Emerging Power. Brookings Institution Press: Washington.
- Cortazzi, Hugh 1990: The Japanese Achievement. Sidgwick & Jackson: London.
- De Boer, Connie 1981: The Polls. Our Commitment to World War III. *Public Opinion Quarterly* 45:1, 126–134.
- Defleur, Melvin 1970: Mass Communication and Social Change. Teoksessa Tunstall, Jeremy (toim.): *Media Sociology. A Reader*, 58–78. Constable: London.
- DeGroot, Gerard 2004: *The Bomb: A Life*. Random House: London.
- Dehaven, Mark J. 1991: Internal and External Determinants of Foreign Policy. West Germany and Great Britain during the Two-Track Missile Controversy. *International Studies Quarterly* 35:1, 87–108.
- Diamond, Edwin 1994: Behind the Times. Inside the New New York Times. Villard Books: New York.
- Dulles, John Foster 1954: Policy for Security and Peace. *Foreign Affairs* 32:3.
- van Dijk, Teun A. 1996: Power and the News Media. Teoksessa Paletz, David L. (toim.): *Political Communication in Action*, 9–36. Hampton Press: New Jersey.
- van Dijk, Teun A. 1993: Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society* 4:2, 249–283.
- Dingman, Roger 1988: Atomic Diplomacy during the Korean War. *International Security* 13:3, 50–91.
- Douglas, George H. 1999: *The Golden Age of the Newspaper*. Greenwood Press: London.
- Dunnett, Peter J.S. 1988: *The World Newspaper Industry*. Croom Helm: Beckenham.
- Easlea, Brian 1983: *Fathering the Unthinkable. Masculinity, Scientists and the Nuclear Arms Race*. Pluto Press: London.
- Emery, Edwin & Smith, Henry Ladd 1954: *The Press and America*. Prentice-Hall: New York.
- Englund, Peter 2003: Kirjoituksia nollapisteestä. WSOY: Helsinki.
- Fairclough, Norman 1997a: Miten media puhuu. Vastapaino: Tampere.
- Fairclough, Norman 1997b: Tehtävänasettelu diskurssianalyysille. *Julkisuus jutustelee ja viihdyttää entistä enemmän. Tiedotustutkimus* 1997:1, 44–56.
- Fairclough, Norman 1992: *Discourse and Social Change*. Polity Press: London.
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth 1997: Critical Discourse Analysis. Teoksessa van Dijk, Teun (ed.): *Discourse Studies. A Multidisciplinary Introduction*. Volume 2, 258–284. Sage: London.
- Falk, Pasi 1999: Tuleva mennyt maailma. Teoksessa Lehtonen, Tuomas M.S. (toim.): *Lopun leikit. Uskon, historian ja tieteen eskatologiat*. Gaudeamus: Helsinki.
- Fawcett, Robin P. 1985: Foreword. Teoksessa Chilton, Paul (toim.): *Language and the Nuclear Arms Debate. Nukespeak Today*. Frances Pinter: London.

- Fiske, John 1996: Merkkien kieli. Vastapaino, Tampere.
- Foerstel, Herbert N. 1998: Banned in the Media. A Reference Guide to Censorship in the Press, Motion Pictures, Broadcasting & the Internet. Greenwood Publishing Group: Westport.
- Foucault, Michel 1979: Truth and Power. Interview with Alessandro Fontano and Pasquale Pasquino. Teoksessa Morris, Meaghan & Patton, Paul (toim.): Power/Truth/Strategy. Feral Publications: Sydney.
- Foucault, Michel 1972: The Archaeology of Knowledge. Tavistock: London.
- Foucault, Michel 1971: Orders of Discourse. *Social Science Information* 10:2, 7–30.
- Fowler, Roger 1981: Language in the News. Discourse and Ideology in the Press. Routledge: London.
- Fowler, Roger & Marshall, Tim 1985: The War Against Peacemongering: Language and Ideology. Teoksessa Chilton, Paul (toim.): Language and the Nuclear Arms Debate. *Nukespeak Today*. Frances Pinter: London.
- Frank, Charles 1993: Operation Epsilon: The Farm Hall Transcripts. Institute of Physics Publishing: Los Angeles.
- Frankel, Max 1998: Nuclear Reactions. The Media have Rarely Questioned the Perverse Logic of Atomic Nonproliferation. *New York Times* 21.6.1998.
- Freedman, Lawrence 2001: The Cold War. A Military History. Cassell & co: London.
- Fölsing, Albrecht 1999: Albert Einsteinin elämäkerta. Terra Cognita: Helsinki.
- Gaddis, John Lewis 1997: We Now Know. Rethinking Cold War History. Oxford University Press.
- Gaddis, John Lewis 1989: The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War. Oxford University Press.
- Gallucci, Robert 2006: Nuclear Shockwaves. Ramifications of The North Korean Nuclear Test. *Arms Control Today*, November 2006.
- Galtung, Johan 2003: Rauhan tiellä. Tammi: Helsinki.
- Gamson, William A. et al 1992: Media Images and the Social Construction of Reality. *Annual Review of Sociology* 1992:18, 373–393.
- Gamson, William A. & Modigliani, Andre 1989: Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power. A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology* 95:1, 1–37.
- Gamson, William & Stuart, David 1992: Media Discourse as a Symbolic Contest. The Bomb in Political Cartoons. *Sociological Forum* 7:1, 55–86.
- Ganguly, Sumit 1999: India's Pathway to Pokhran II. The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program. *International Security* 23:4, 148–177.
- Garwin, Richard L. 2001: Megawatts and Megatons. A Turning Point in the Nuclear Age? Alfred A. Knopf: Westminster.
- Garwin, Richard L. & von Hippel, Frank N. 2006: A Technical Analysis. Deconstructing North Korea's October 9 Nuclear Test. *Arms Control Today*, November 2006.
- George, Alice L. 2003: Awaiting Armageddon. How Americans Faced the Cuban Missile Crisis. University of North Carolina Press.
- Glasgow Media Group 1985: War and Peace News. Open University Press: London.

- Gleick, James 1992: *Genius. The Life and Science of Richard Feynman*. Pantheon Books: New York.
- Glover, Jonathan 2003: Ihmisyyys. 1900-luvun Moraalihistoria. Like: Helsinki.
- Goldberg, Stanley & Powers, Thomas 1992: Declassified Files Reopen "Nazi bomb" Debate. *Bulletin of the Atomic Scientists* 48:7, 32–40.
- Goldblat, Jozef 1982: *Agreements for Arms Control. A Critical Survey*. Sipri: Stockholm.
- Goldensohn, Leon & Gellately, Robert 2004: *Nürnbergin haastattelut*. Tammi: Helsinki.
- Goldmann, Kjell 1993: International Opinion and World Politics. The Case of the INF Treaty. *Political Studies* 41, 41–56.
- Gorman, Lyn & McLean, David 2003: *Media and Society in the 20th century*. Blackwell: Malden.
- Gosling, F.G. 1999: *The Manhattan Project. Making the Atomic Bomb*. US Department of Energy: Washington.
- Graham, Thomas W. & Kramer, Bernard M. 1986: The Polls. ABM and Star Wars: Attitudes Toward Nuclear Defense, 1945–1985. *The Public Opinion Quarterly* 50:1, 125–134.
- Graybar, Lloyd 1986: The 1946 Atomic Bomb Tests. Atomic Diplomacy or Bureaucratic Infighting? *The Journal of American History* 72:4, 888–907.
- Green, Robert 1999: Kohti ydinaseetonta maailmaa. Like: Helsinki.
- Groves, Leslie R. 1962: *Now It Can Be Told*. Harper: New York.
- Haber, Heinz 1956: *Our Friend the Atom*. Simon and Schuster: New York.
- Hacking, Ian 2000: *The Social Construction of What?* Harvard University Press.
- Hall, Stuart 1997a: The Work of Representation. *Teoksessa Hall, Stuart (toim.): Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*, 13–75. Sage: London.
- Hall, Stuart 1997b: The Spectacle of the 'Other'. *Teoksessa Hall, Stuart (toim.): Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*, 223–291. Sage: London.
- Hall, Stuart 1992: *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino: Tampere.
- Hammersley, Martyn 1997: On the Foundations of Critical Discourse Analysis. *Language & Communication* 17:3, 237–248.
- Hanson, Marianne 2002: Nuclear Weapons as Obstacles to International Security. *International Relations* 16:3, 361–379.
- Harris, Arthur 1947: *The Bomber Offensive*. Macmillan: New York.
- Hautamäki, Soili 1988: *Ydintrauma*. Kaleva: Oulu.
- Heininen, Lassi (toim.) 1986: *Matkalla ydinaseettomaan maailmaan*. Suomen rauhanpuolustajat ry: Helsinki.
- Helsingin Sanomat 2007: Helsingin Sanomat ja Microsoft yhteistyöhön. *Talous*, 17.1.2007.
- Herken, Gregg 1988: *The Winning Weapon. The Atomic Bomb in the Cold War, 1945–1950*. Princeton University Press.
- Herman, Edward S. 2005: The New York Times versus the Civil Society. Protests, Tribunals, Labor and Militarization and Wars. *Z Magazine*, 18:12.
- Herlin, Hans 1961: *Hiroshiman lentäjät*. Gummerus: Helsinki.

- Hershberg, James G. 1994: Reconsidering the Nuclear Arms Race. The Past as Prelude? Teoksessa Martel, Gordon (toim.): American Foreign Relations Reconsidered 1890–1993. Routledge: New York.
- Hewlett, Richard G. & Holl, Jack M. 1989: Atoms for Peace and War. Eisenhower and the Atomic Energy Commission. University of California Press, Los Angeles.
- Hilgartner, Stephen; Bell, Richard C. & O'Connor, Rory 1982: Nukespeak. Nuclear Language, Visions, and Mindset. Sierra Club Books: San Francisco.
- Hobbes, Nicholas 2003: Kaikki sodasta. WSOY: Helsinki.
- Hobsbawm, Eric 1999: Äärimmäisyyksien aika. Vastapaino: Tampere.
- Holloway, David 1981: Entering the Nuclear Arms Race. The Soviet Decision to Build the Atomic Bomb, 1939–45. Social Studies of Science 11:2, 159–197.
- Holmberg, Jukka 2004: Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987–2003. Jyväskylän yliopisto.
- Horelick, Arnold L. 1964: The Cuban Missile Crisis. An Analysis of Soviet Calculations and Behavior. World Politics 16:3, 363–389.
- Hujanen, Erkki 2007: Lukijakunnan rajamailla. Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. Jyväskylän yliopisto.
- Huntley, Wade L. 1999: Alternate Futures after the South Asian Nuclear Tests. Pokhran as Prologue. Asian Survey 39:3, 504–524.
- Huovila, Tapani 2005: Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. WSOY: Helsinki.
- Huovila, Tapani 1998: Toimittaja – vastuussa oleellisesta muutoksessa. Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen, Kari 1996: Tekniikka kaiken perusta. Yleisradion historia 1926–1996, 3. osa. Yleisradio Oy: Helsinki.
- Isaksson, Eva (toim.) 1980: Atomisota vai rauha. Maaailma Albert Einsteinin silmin. Rauhankirjallisuuden edistämisseura ry: Vaasa.
- Irving, David 1967: The Virus House. Focal Point: London.
- Jaipal, Rikhi 1977: The Indian Nuclear Explosion. International Security 1:4, 44–51.
- Jaworski, Adam & Coupland, Nicolas 1999: Perspectives on Discourse Analysis. Teoksessa Jaworski, Adam & Coupland, Nicolas (toim.): The Discourse Reader, 1–44. Routledge: London.
- Joffe, Josef 1987: Peace and Populism. Why the European Anti-Nuclear Movement Failed. International Security 11:4, 3–40.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1999: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä, 54–97. Vastapaino: Tampere.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen Eero 1999: Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino: Tampere.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino: Tampere.
- Jones, Rodney W. & Ganguly, Sumit 2000: Debating New Delhi's Nuclear Decision. International Security 24:4, 181–189.
- Jonter, Thomas 2001: Sweden and the Bomb. The Swedish Plans to Acquire Nuclear Weapon 1945–1972. SKI: Stockholm.

- Jordan, Donald L. 1993: Newspaper Effects on Policy Preferences. *Public Opinion Quarterly* 57, 191–204.
- Jordan, Donald L. & Page, Benjamin 1992: Shaping Foreign Policy Opinions. The Role of TV News. *Journal of Conflict Resolution* 36:2, 227–241.
- Juppi, Pirita 2004: "Keitä me olemme? Mitä me haluamme?" Eläinoikeusliike määrittelykamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Jyväskylän yliopisto.
- Kaiser, David 2005: The Atomic Secret in Red Hands? American Suspicions of Theoretical Physicists during the Early Cold War. *Visions of Science and Scientists in Postwar America. Representations* 90, 28–60.
- Kaplan, Fred 1983: *The Wizards of Armageddon*. Stanford University Press.
- Kaplan, Richard L. 2001: *Politics and the American Press. The Rise of Objectivity 1865–1920*. Cambridge University Press.
- Karlsch, Rainer 2005: *Hitlers Bombe*. Deutsche Verlags-Anstalt: München.
- Kauffman, Charles 1989: Names and Weapons. *Communication Monographs* 56, 273–285.
- Keever, Beverly Ann Deepe 2004: *News Zero. The New York Times and The Bomb*. Common Courage Press: Monroe.
- Kelly, Cynthia C. 2005: *Remembering the Manhattan Project. Perspectives on the Making of the Atomic Bomb and Its Legacy*. World Scientific Publishing: Hackensack.
- Kenez, Peter 1999: *A History of the Soviet Union from the Beginning to the End*. Cambridge University Press.
- Kennedy, Robert F. 1969: 13 päivää kuilun partaalla. WSOY: Helsinki.
- Kidron, Michael & Smith, Dan 1983: *The War Atlas. Armed Conflict – Armed Peace*. Pan Books: London.
- Klinge, Matti 2001: Finlandisierung. Teoksessa Bäckman, Johan (toim.): *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*, 35–39. WSOY: Helsinki.
- Kohn, Richard H. & Harahan, Joseph P. 1988: U.S. Strategic Air Power 1948–1962. Excerpts from an Interview with Generals Curtis E. LeMay, Leon W. Johnson, David A. Burchinal and Jack J. Catton. *International Security* 12:4, 78–95.
- Kowet, Don 1990: New York Timesin etusivu uusiksi. *Suomen Lehdistö* 1990:1, 30–31.
- Kress, Gunther 1985: Discourses, Texts, Readers and the Pro-Nuclear Arguments. Teoksessa Chilton, Paul (toim.): *Language and the Nuclear Arms Debate*. Nukespeak Today. Frances Pinter: London.
- Kunelius, Risto 2000: Journalismi nelijalkaisena otuksena. *Tiedotustutkimus* 23:3, 4–27.
- Kunelius, Risto 1998: *Viestinnän vallassa*. WSOY: Helsinki.
- Kuutti, Heikki & Puro, Jukka-Pekka 1998: *Mediasanasto*. Atena: Jyväskylä.
- Kärki, Riitta 1998: *Lääketiede julkisuudessa*. Vastapaino: Tampere.
- Lasswell, Harold 1991: War Department Release on New Mexico Test, 16 July 1945. Teoksessa Lasswell, Harold et. al. (toim.): *Propaganda and Communication in World History*, p. 463–470. UMI: Ann Arbor.
- Laurence, William 1940: Vast Power Source in Atomic Energy Opened by Science. *The New York Times* 5.5.1940.

- Lebow, Richard N. 1995: *We All Lost the Cold War*. Princeton University Press.
- Lebow, Richard & Stein, Janice Gross 1995: Deterrence and the Cold War. *Political Science Quarterly* 110:2, 157–181.
- van Leeuwen, Theo 1993: Genre and Field in Critical Discourse Analysis: A Synopsis. *Discourse and Society* 4, 193–223.
- Lifton, Robert Jay & Falk, Richard 1982: *Indefensible Weapons. The Political and Psychological Case against Nuclearism*. Basic Books, New York.
- Lifton, Robert Jay 1967: *Death in Life. The Survivors of Hiroshima*. Penguin Books: London.
- Lindqvist, Sven 2000: *Nyt sinä kuolit. Pommien vuosisata*. Pequod: Vantaa.
- Lundberg, George A. 1926: The Newspaper and Public Opinion. *Social Forces* 1926, 709–715.
- Luostarinen, Heikki 2002: Propaganda and Reporting in Total Wars. Teoksessa Kempf, Wilhelm & Luostarinen Heikki (toim.): *Journalism and the New World Order. Studying War and the Media vol 2*. Nordicom: Göteborg.
- Luostarinen, Heikki 2001: Virtuaali-Neuvostoliitto ja kylmän sodan voima. Teoksessa Bäckman, Johan (toim.): *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suometumisen uusi historia*, 207–217. WSOY: Helsinki.
- Luostarinen, Heikki 1986: Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44. Tausta ja sisältö. Vastapaino: Tampere.
- Luostarinen, Heikki & Ottosen, Rune 2002: The Changing Role of the Media in Conflicts. From the Cold War to the Net Age. Teoksessa Kempf, Wilhelm & Luostarinen Heikki (toim.): *Journalism and the New World Order. Studying War and the Media vol 2*, 39–58. Nordicom: Göteborg.
- Luostarinen, Heikki & Uskali, Turo 2004: *Suomalainen journalismi ja yhteiskunnan muutos 1980–2000*. Sitra: Helsinki.
- Luukka, Minna-Riitta 2000: Näkökulma luo kohteen. Diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.): *Kieli, diskurssi & yhteisö*, 133–160. Solki, Jyväskylä.
- Löytty, Olli 1997: Valkoinen pimeys. Afrikka kolonialistisessa kirjallisuudessa. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 55. Jyväskylän yliopisto.
- Löyttyniemi, Veikko 1997: 1990-luvun talouslaman vaikutus Suomen sanomalehdistöön. Teoksessa Hietala, Marjatta et al (toim.): *Arvot, analyysi, tulkinta*, 117–122. SHS: Helsinki.
- Mahnaimi, Uzi & Baxter Sarah 2007: Revealed. Israel Plans Nuclear Strike on Iran. *The Sunday Times* 7.1.2007.
- Mason, John W. 1996: *Cold War 1945–1991*. Routledge: London.
- Mazuzan, George T. & Walker, J. Samuel 1997: Controlling the Atom. The Beginnings of Nuclear Regulation 1946–1962. US Nuclear Regulatory Commission: Washington.
- McCombs, Maxwell 1994: News Influence on Our Pictures of the World. Teoksessa Bryant, Jennings & Zillmann, Dolf (toim.) 1994: *Media Effects. Advances in Theory and Research*, 1–16. Lawrence Erlbaum: Hillsdale.
- McGwire, Michael 1994: Is there a Future for Nuclear Weapons? *International Affairs* 70:2, 211–228.
- McKeown, Timothy J. 2001: Plans and Routines, Bureaucratic Bargaining, and the Cuban Missile Crisis. *The Journal of Politics* 63:4, 1163–1190.

- McKeown, Timothy J. 2000: The Cuban Missile Crisis and Politics as Usual. *The Journal of Politics* 62:1, 70–87.
- McQuail, Denis 2005: *The Mass Communication Theory*. 5th edition. Sage: London.
- Mead, Nathaniel & Lee, Ray 1990: Nukespeak. *Progressive* 54:12, 18–21.
- Mechling, Elizabeth & Mechling Jay 1991: The Campaign for Civil Defense and the Struggle to Naturalize the Bomb. *Western Journal of Speech Communication* 55, 105–133.
- Merrill, John C. & Fisher, Harold A. 1980: *The World's Great Dailies. Profiles of Fifty Newspapers*. Hasting House: New York.
- Mervola, Pekka 1998: Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994. SHS: Helsinki.
- Meyer, David S. 1993: Protest Cycles and Political Process. *American Peace Movements in the Nuclear Age. Political Research Quarterly* 46:3, 451–479.
- Meyer, Michael 2002: Between Theory, Method, and Politics. Positioning of the Approaches to CDA. Teoksessa Wodak, Ruth (toim.): *Methods of Critical Discourse Analysis*, 14–32. Sage: London.
- Miall, Hugh 1987: *Nuclear Weapons. Who's in Charge?* Macmillan: Basingstoke.
- Mills, Sara 1997: *Discourse*. Routledge: London.
- Mitchell, Greg 2005: Government Sponsored. Embedded 'New York Times' Reporter on Hiroshima. Editor & Publisher 25.7. 2005.
- Mitrovich, Gregory 2000: *Undermining the Kremlin. America's Strategy to Subvert the Soviet Bloc 1947–1956*. Cornell University Press.
- Morgan, Ted 2003: *Reds. McCarthyism in Twentieth-Century America*. Random House: New York.
- Moss, Peter 1985: Cultural Silence. Nukespeak in Radio Discourse. Teoksessa Chilton, Paul (toim.) 1985: *Language and the Nuclear Arms Debate. Nukespeak Today*. Frances Pinter: London.
- Moscovici, Serge 1984: *The Phenomenon of Social Representations*. Teoksessa Farr, R.M. & Moscovici, Serge (toim.): *Social Representations*. Cambridge University Press.
- Mäkelä, Jarmo 2000: Media, politiikka ja kansalaismielipide Yhdysvalloissa vuonna 2002. Suomen suurlähetystö: Washington.
- Mäkilä, Kimmo 2002: Kehityskohteena kehitysmaauutisointi. Journalistiikan pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto.
- Neufeld, Michael J. 2006: Space Superiority. Wernher von Braun's Campaign for a Nuclear-armed Space Station. *Space Policy* 22, 52–62.
- Newark, Tim 2003: 50 taistelua, jotka muuttivat maailmaa. Gummerus: Helsinki.
- Newkey-Burden, Chas 2003: *Nuclear Paranoia. Pocket Essentials*: Harpenden.
- Nordenstreng, Kaarle 2004: Ferment in the Field. Notes on the Evolution of Communication and Its Disciplinary Nature. *The Public* 11:3, 5–18.
- Nordenstreng, Kaarle 2001: Me, media ja menneisyydenhallinta. Teoksessa Bäckman, Johan (toim.): *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*, 218–230. WSOY: Helsinki.

- Nordenstreng, Kaarle 1995: Median tehtävät yhteiskunnassa. Teoksessa Sana, Elina (toim.): Tieto-opista mediapeliin. Journalismin tutkimuksen näkökulmia, 47–70. WSOY: Helsinki.
- Nordenstreng, Kaarle 1984: Bitter Lessons. *Journal of Communication*, 34:1, 138–142.
- Office of Technology Assessment (US Congress) 1980: Effects of Nuclear War. Allanheld, Osmun & co: Montclair.
- Oelrich, Ivan 2005: Missions for Nuclear Weapons after the Cold War. Occasional Paper no.3. Federation of American Scientists.
- Oelrich, Ivan 2001: Sizing Post-Cold War Nuclear Forces. IDA Paper P-3650. Institute for Defense Analysis: Alexandria.
- Ohlström, Bo 1966: Information and Propaganda. A Content Analysis of Editorials in Four Swedish Daily Newspapers. *Journal of Peace Research* 3:1, 75–88.
- Painter, David S. 1999: Cold War. An Interdisciplinary History. Routledge: London.
- Pearlman, Michael 1996: Unconditional Surrender, Demobilization and the Atomic Bomb. Combat Studies Institute: Fort Leavenworth.
- Perkovich, George 1999: India's Nuclear Bomb. University of California Press: Los Angeles.
- Perle, Richard 1987: Reykjavik as a Watershed in U.S.-Soviet Arms Control. *International Security* 12:1, 175–178.
- Pietikäinen, Sari 2000a: Discourses of Differentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts. Jyväskylän yliopisto.
- Pietikäinen, Sari 2000b: Kriittinen diskurssitutkimus. Teoksessa Sajavaara, Kari & Piirainen-Marsh, Arja (toim.): Kieli, diskurssi & yhteisö, 191–218. Solki: Jyväskylä.
- Pietilä, Veikko 1997: Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Vastapaino: Tampere.
- Pitkälä, Kaisu & Mäkelä, Pirjo H. (toim.) 1985: Ydinsodan merkitys. Tammi: Helsinki.
- Powaski, Ronald E. 2000: Return to Armageddon. The United States and the Nuclear Arms Race, 1981–1999. Oxford University Press.
- Pulkkinen, Lea et al. 1984: Ydinsodan uhka tulevaisuuden kuvassa. *Psykologia* 6, 403–407.
- Raittila, Pentti 2004: Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampereen yliopisto.
- Regan, Geoffrey 2004: Päin mäntyä. Ajatus Kirjat: Helsinki.
- Rentola, Ilkka 1983: Normaalijournalismin säännöt. Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden esittämän ideaaliteorian tarkastelua. Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitoksen julkaisuja, sarja A47/1983.
- Rhodes, Richard 1995: Dark Sun. The Making of the Hydrogen Bomb. Simon & Schuster: London.
- Rhodes, Richard 1986: The Making of the Atomic Bomb. Penguin Books: London.
- Risse-Kappen, Thomas 1991: Did "Peace Through Strength" End the Cold War? Lessons from INF. *International Security* 16:1, 162–188.

- Roberts, Sam 2003: *Brother. The Untold Story of the Rosenberg Case*. Random House: New York.
- Rodgers, Roy 2004: From a Boon to a Threat. Print Media Coverage of Project Chariot, 1958–62. *Journalism History* 30:1.
- Rojecki, Andrew 1999: *Silencing the Opposition. Antinuclear Movements and the Media in the Cold War*. University of Illinois Press.
- Rosenberg, David A. 1983: The Origins of Overkill. *Nuclear Weapons and American Strategy, 1945–1960*. *International Security* 7:4, 3–71.
- Rosenberg, David A. 1979: American Atomic Strategy and the Hydrogen Bomb Decision. *The Journal of American History* 66:1, 62–87.
- Rosenberg, David A. & Moore, W.B. 1982: Smoking Radiating Ruin at the End of Two Hours. Documents on American Plans for Nuclear War with the Soviet Union, 1954–55. *International Security* 6:3, 3–38.
- Rosenthal, Peggy 1991: The Nuclear Mushroom Cloud as Cultural Image. *American Literary History* 3:1, 63–92.
- Rubin, Jay 1985: From Wholesomeness to Decadence. The Censorship of Literature under the Allied Occupation. *Journal of Japanese Studies* 11:1, 71–103.
- Sagan, Scott D. 1996: Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb. *International Security* 21:3, 54–86.
- Saharov, Andrei 1990: *Muistelmat*. WSOY: Helsinki.
- Salminen, Esko 1999: *The Silenced Media*. Macmillan: London.
- Salminen, Esko 1998: The Struggle Over Freedom of Speech in the North. *Scandinavian Journal of History* 23, 239–251.
- Salminen, Esko 1996: *Vaikeneva valtiomahti*. Edita: Helsinki.
- Salminen, Esko 1976: *Propaganda rintamajoukoissa 1941 -1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana*. Otava: Helsinki.
- Sanger, David E. 2006: Test Follows Warning from the U.N. *International Herald Tribune* 9.10.2006.
- Salokangas, Raimo 1996: *Aikansa oloinen. Yleisradion historia 1949–1996*. 2. osa. Yleisradio Oy: Helsinki.
- Sauri, Tuomo 2005: *Sanomalehdet. Joukkoviestimet, kulttuuri ja viestintä 2004:2*, 181–204. Tilastokeskus: Helsinki.
- Scheer, Robert 1983: *With Enough Shovels. Reagan, Bush and the Nuclear War*. Vintage Books: New York.
- Schell, Jonathan 2001: *The Unfinished Twentieth Century*. Verso: London.
- Schell, Jonathan 1982: *The Fate of the Earth*. Alfred A. Knopf: New York.
- Schiappa, Edward 1989: The Rhetoric of Nukespeak. *Communication Monographs* 56, 253–272.
- Schudson, Michael 2001: The Objectivity Norm in American Journalism. *Journalism* 2:2, 149–170.
- Schweizer, Peter 2003: *Reagan's War. The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph over Communism*. Doubleday: New York.
- Scott, Len & Smith, Steve 1994: Lessons of October. Historians, Political Scientists, Policy-makers and the Cuban Missile Crisis. *International Affairs* 70:4, 659–684.
- Seib, Philip 1996: *How News Coverage Affects Foreign Policy*. Greenwood Publishing Group: Westport.

- Sherwin, Martin J. 1975: *A World Destroyed. The Atomic Bomb and the Grand Alliance*. Alfred A. Knopf: New York.
- Sherwin, Martin J. 1973: *The Atomic Bomb and the Origins of the Cold War: U.S. Atomic-Energy Policy and Diplomacy, 1941-45*. *The American Historical Review* 78:4, 945-968.
- Shoemaker, Pamela & Reese, S.D. 1991: *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*. Longman: New York.
- Sigal, Leon 1973: *Reporters and Officials. The Organization and Politics of News Making*. DC Heath: Lexington.
- Sigelman, Lee 1990: *Disarming the Opposition. The President, the Public, and the INF Treaty*. *Public Opinion Quarterly* 54:1, 37-47.
- Sirkkunen, Esa 1996: *Yksi uutinen - monta puntaria*. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola Merja (toim.): *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Helsingin yliopisto.
- Smith, Edward 1980: *The Normative Characteristics of a Cumulative News Story*. *Journalism Quarterly* 57:2.
- Smith, Jeffery A. 1999: *War and Press Freedom. The Problem of Prerogative Power*. Oxford University Press.
- Smith, Tom 1988: *The Polls - Nuclear Anxiety*. *Public Opinion Quarterly* 52:2, 557-575.
- Solantaus, Tytti et al. 1984: *Young People and the Threat of Nuclear War*. Teoksessa Solantaus, Tytti; Chivian, Eric; Vartanyan, Marat & Chivian Susanna (toim.): *Impact of the Threat of Nuclear War on Children and Adolescents. Proceedings of an International Symposium*. International Physicians for the Prevention of Nuclear War.
- Soman, Appu Kuttan 2000: *Double-Edged Sword. Nuclear Diplomacy in Unequal Conflicts - The United States & China, 1950-1958*. Greenwood Publishing: Westport.
- Sommers, Frank et al. 1984: *Children's Mental Health and the Threat of Nuclear War*. Teoksessa Solantaus, Tytti; Chivian, Eric; Vartanyan, Marat & Chivian Susanna (toim.): *Impact of the Threat of Nuclear War on Children and Adolescents. Proceedings of an International Symposium*. International Physicians for the Prevention of Nuclear War.
- Sokolski, Henry (ed.) 2004: *Getting MAD. Nuclear Mutual Assured Destruction, its Origins and Practice*. Strategic Studies Institute: Carlisle.
- Sterling, Christopher H. 2002: *Stay Tuned. A Concise History of American Broadcasting*. Lawrence Erlbaum: Mahwah.
- Stoler, Peter 1986: *The War against the Press*. Dodd, Mead & co.: New York.
- Stone, Sharon D. 1989: *The Peace Movement and Toronto Newspapers*. *Canadian Journal of Communication* 14:1, 57-69.
- Strout, Lawrence N. 1999: *Covering McCarthyism. How the Christian Science Monitor Handled Joseph R. McCarthy 1950-1954*. Greenwood Press: Westport.
- Suikkanen, Risto 1990: *Mitä on teksti. Kirjoitelma tekstintutkimuksen perusteista*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Sullivan III, Michael J. 1970: *Indian Attitudes on International Atomic Energy Controls*. *Pacific Affairs* 43:3, 353-369.

- Sweeney, Michael S. 2001: *Secrets of Victory*. University of North Carolina Press.
- Tannenwald, Nina 2005: Stigmatizing the Bomb. Origins of the Nuclear Taboo. *International Security* 29:4, 5–49.
- Taylor, Bryan C. 1998: Nuclear Weapons and Communication Studies. A Review Essay. *Western Journal of Communication* 62:3, 300–316.
- Taylor, Brian C et al. 2005: *Nuclear Legacies: Communication, Controversy, and the U.S. Nuclear Weapons Production Complex*. Communication Yearbook 29, 363–409. Lawrence Erlbaum: Mahwah.
- Thomas, Gordon & Witts, Max Morgan 1981: *Enola Gay*. WSOY: Helsinki.
- Thompson, James 1985: *Psychological Aspects of Nuclear War*. British Psychological Society: London.
- Tikkanen, Elisa 1998: Ydinkoeuutiset ja ydinkulttuuri. Ranskan 1995 ydinko-keiden uutisointi viidessä suomalaisessa tiedotusvälineessä. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo 1998: *Sanomia kaikille*. Edita: Helsinki.
- Tommila, Päiviö et al. 1988a: Suomen lehdistön historia, osa 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Kustannuskiila: Kuopio.
- Tommila, Päiviö et al. 1988b: Suomen lehdistön historia, osa 5. Hakuteos Aamu-lehti–Kotka Nyheter. Kustannuskiila: Kuopio.
- Trachtenberg, Marc 1988: A “Wasting Asset”. *American Strategy and the Shifting Nuclear Balance, 1949–1954*. *International Security* 13:3, 5–49.
- Trachtenberg, Marc 1985: The Influence of Nuclear Weapons in the Cuban Missile Crisis. *International Security* 10:1, 137–163.
- Truman, Harry S. 1965: 1945. Year of Decisions. *Memoirs by Harry S. Truman, Volume I*. Signet Books: New York.
- Tsikov, Vladimir 1992: *Pommi käsilaukussa*. Orient Express: Helsinki.
- Tuchman, Gaye 1978: *Making News. A Study in the Construction of Reality*. The Free Press: New York.
- US Department of State 1988: INF Treaty. A Success Story. US Department of State Bulletin February 1988.
- US Department of State 1985: *A Decade of American Policy. Basic Documents 1941–1949. Revised Edition*. US Dep. of State.
- Uskali, Turo 2003: Älä kirjoita itseäsi ulos. Suomalaisen Moskovankirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957–1975. Jyväskylän yliopisto.
- Valtonen, Sanna 1998: Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola, Anu; Moring, Inka & Väliaverronen, Esa (toim.): *Media-analyysi – tekstistä tulkintaan*. Helsingin yliopisto.
- Visuri, Pekka 2006: *Suomi kylmässä sodassa*. Otava: Helsinki.
- Visuri, Pekka 1994: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961*. WSOY: Helsinki.
- Visuri, Pekka 1989: *Totaalisesta sodasta kriisinhallintaan. Puolustusperiaatteiden kehitys läntisessä Keski-Euroopassa ja Suomessa vuosina 1945–1985*. Otava: Helsinki.
- Väliaverronen, Esa 1996: *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Vastapaino: Tampere.
- Väyrynen, Raimo 1982: *Ydinaseet ja suurvaltapolitiikka*. Tammi: Helsinki.

- Walker, Martin 1982: Powers of the Press. Quartet Books: London.
- Wasserstrom, Richard 1985: War, Nuclear War, and Nuclear Deterrence. Some Conceptual and Moral Issues. *Ethics* 95, 424–444.
- Weart, Spencer R. et al 1978: Leo Szilard. His Version of the Facts. Cambridge University Press.
- Wegs, Robert J. 1984: Europe Since 1945: A Concise History, 3rd edition. St. Martin's Press: New York.
- Weinstein, Allen & Vassiljev, Alexander 2000: The Haunted Wood. Soviet Espionage in America – The Stalin Era. The Modern Library: New York.
- Weiss, Carol H. 1974: What America's Leaders Read. *Public Opinion Quarterly* 38, 1–22.
- Whitfield, Stephen J. 1996: The Culture of the Cold War. Johns Hopkins University Press: Baltimore.
- Wiio, Juhani 2006: Media uudistuvassa yhteiskunnassa. Median muuttuvat pelisäännöt. Sitra: Helsinki.
- Winkler, Allan M. 1993: The "Atom" and American Life. *The History Teacher* 26:3, 317–337.
- Wodak, Ruth 2002: What CDA is about – A Summary of its History, Important Concepts and its Developments. Teoksessa Wodak, Ruth (toim.): *Methods of Critical Discourse Analysis*, 1–14. Sage: London.
- Wodak, Ruth 1999: Critical Discourse Analysis at the End of the 20th Century. *Research on Language and Social Interaction*, 32:1&2, 185–193.
- Wodak, Ruth 1996: Disorders of Discourse. Longman: London.
- Wodak, Ruth & Martin, J.R. 2003: Re/reading the Past. Critical and Functional Perspectives on Time and Value. John Benjamins: Amsterdam.
- Wodak, Ruth & Reisigl, Martin 2000: Discourse & Discrimination. Rhetorics of Racism & Antisemitism. Routledge: London.
- World Association of Newspapers 2005: World Press Trends 2005. World Association of Newspapers: Paris.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- AC Nielsen 2006: Nielsen Netratings 2006.
<http://www.nytdigital.com/learn/pdf/NYTDMar06.pdf>
 [viitattu 20.11.2006]
- Acheson, Dean & Lilienthal, David 1946: The Acheson-Lilienthal Report 16.3.1963.
<http://www.learnworld.com/ZNW/LWText.Acheson-Lilienthal.html>
 [viitattu 27.3.2007]
- Atomic Energy Commission 1965: Atomic Energy Act of 1946.
<http://www.osti.gov/atomicenergyact.pdf> [viitattu 18.5.2007]
- BBC 2006a: N Korea says sanctions 'are war' 17.10.2006.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6057718.stm> [viitattu 12.1.2007]
- BBC 2006b: North Korea talks set to resume, 31.10.2006.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6102092.stm>
 [viitattu 30.11.2006]

- BBC 2006c: Israeli PM in nuclear arms hint. 12.12.2006.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6170845.stm [viitattu 24.5.2007]
- BBC 2006d: UK nuclear weapons plan unveiled. 4.12.2006.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/6205174.stm
 [viitattu 24.5.2007]
- BBC 2005: Timeline: N Korea nuclear standoff. 19.9.2005.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/2604437.stm>
 [viitattu 12.10.2005]
- Cassidy, David 1998: The Difficult Years. Excerpts from the Declassified Transcripts of Secretly-Recorded Conversations at Farm Hall.
<http://www.aip.org/history/heisenberg/p11a.htm> [viitattu 13.1.2006]
- Chang, Laurence & Kornbluh, Peter (eds.) 1992, 1998: The Cuban Missile Crisis 1962.
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/chron.htm
 [viitattu 29.11.2005]
- Chomsky, Noam 1992: Excerpts from Manufacturing Consent. Noam Chomsky interviewed by various interviewers.
<http://www.chomsky.info> [viitattu 26.3.2007]
- Cuban Missile Crisis Chronology 2, päiväämätön: Chronology of Specific Events Relating to the Military Buildup in Cuba, Compiled for the President's Foreign Intelligence Advisory Board (PFIAB).
http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/chron.htm
 [viitattu 29.11.2005]
- van Dijk, Teun A. 1998: Critical Discourse Analysis. Second Draft.
<http://www.mfsd.org/debate/vandijk.pdf> [viitattu 27.3.2007]
- Dvorkin, Jeffrey A. 2003: 'Framing' Terrorism.
<http://www.npr.org/yourturn/ombudsman/2003/031119.html>
 [viitattu 1.12.2005]
- Fairclough, Norman 2001: The Dialectics of Discourse.
<http://www.geogr.ku.dk/courses/phd/globloc/papers/phdfairclough2.pdf> [viitattu 12.12.2006]
- Federation of American Scientists 2001: START I Chronology.
<http://www.fas.org/nuke/control/start1/chron.htm> [viitattu 30.11.2005]
- Finnpanel 2007: Tutkimustuloksia.
<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/viimeisin/katseluaika.html>
 [viitattu 15.10.2007]
- Franck Report 1945.
<http://www.nuclearfiles.org/menu/keyissues/ethics/issues/scientific/franck-report.htm> [viitattu 30.11.2005]
- Goodman, Amy & Goodman, David 2004: Hiroshima Cover-up. How the War Department's Timesman Won a Pulitzer.
<http://www.wanttoknow.info/atomicbombcoverup> [viitattu 30.11.2006]
- Greisen, Kenneth 1945: Trinity Test Eyewitness Report.
http://www.nuclearfiles.org/menu/keyissues/nuclearweapons/history/pre-cold-war/manhattan-project/trinity/eyewitness-kenneth-greisen_1945-07-16.htm [viitattu 1.12.2005]
- House Policy Subcommittee on National Security and Foreign Affairs 2003: Dif

- ferentiation and Defense. An Agenda for the Nuclear Weapons Program.
<http://wilson.house.gov/Media/Photos/NuclearReport.pdf>
 [viitattu 29.11.2005]
- International Court of Justice 1996: Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Advisory Opinion of 8 July 1996.
<http://www.icjci.org/icjwww/idecisions/ismmaries/iunanaummary960708.htm> [viitattu 1.12.2005]
- Kennedy, John F. 1962: Radio and Television Report to the American People on the Soviet Arms Buildup in Cuba. 22.10.1962.
<http://www.jfklibrary.org/j102262.htm> [viitattu 29.11.2005]
- Leo Szilard Online. 1995. <http://www.dannen.com/szilard.html>
 [viitattu 29.11.2005]
- Linder, Douglas 2001: A Trial Account.
<http://www.law.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/rosenb/ROSENB.HTM> [viitattu 29.11.2005]
- Morgan, David R. 1996: Threats to Use Nuclear Weapons. The Sixteen Known Nuclear Crises of the Cold War, 1946-1985.
<http://www.vana.ca/articles/threatsofwar.html> [viitattu 18.10.2006]
- National Security Council 1950: United States Objectives and Programs for National Security. April 14, 1950. <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm> [viitattu 26.3.2007]
- New York Times Company 2006: New York Times Timeline
<http://www.nytc.com/company-timeline-2001.html> [viitattu 29.3.2007]
- New York Times Company 2005: Did you know...Facts about the New York Times. http://www.nytc.com/community/NYT_FactSheet.pdf [viitattu 29.3.2007]
- Newspaper Association of America 2006: Readership Statistics.
<http://www.naa.org/CirculationPages/Circulation-Statistics-and-Trends/Readership-Statistics.aspx> [viitattu 29.3.2007]
- Nuclear Age Peace Foundation 2005a: Timeline of the Nuclear Age, 1990s.
<http://www.nuclearfiles.org/menu/timeline/1990/index.htm> [viitattu 8.12.2005]
- Nuclear Age Peace Foundation 2005b: Timeline of the Nuclear Age, 2000s.
<http://www.nuclearfiles.org/menu/timeline/2000/index.htm> [viitattu 29.11.2005]
- Nuclear Age Peace Foundation 2005c: Accidents.
<http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/issues/accidents/index.htm> [viitattu 16.1.2006.]
- Palmquist, Ruth 2001: Discourse Analysis.
<http://www.gslis.utexas.edu/~palmquis/courses/discourse.htm> [viitattu 13.12.2005]
- Reagan, Ronald 1983: Address to the Nation on National Security, March 23, 1983.
www.fas.org/spp/starwars/offdocs/rrspch.htm [viitattu 30.11.2005]
- Sahimi, Mohammad 2003: Iran's Nuclear Program, pts I-III.
<http://www.payvand.com/news/03/oct/1015.html> [part I];
<http://www.payvand.com/news/03/oct/1022.html> [part II];

- <http://www.payvand.com/news/03/oct/1039.html> [part III]
[viitattu 29.11.2005]
- Schwartz, Stephen 1998: Atomic Audit. The Costs and Consequences of U.S. Nuclear Weapons Since 1940.
<http://www.brook.edu/FP/PROJECTS/NUCWCOST/WEAPONS.HTM>
[viitattu 13.1.2006]
- Serber, Robert 1945: Trinity Test Eyewitness Report.
http://www.nuclearfiles.org/menu/key-issues/nuclear-weapons/history/pre-cold-war/manhattan-project/trinity/eyewitness-robert-serber_1945-07-16.htm [viitattu 29.11.2005]
- Slembrouck, Stef 2003: What is meant by "discourse analysis"?
<http://bank.rug.ac.be/da/da.htm> [viitattu 29.11.2005]
- Smyth, Henry deWolf 1945: Atomic Energy for Military Purposes. The Official Report on the Development of the Atomic Bomb under the Auspices of the United States Government.
<http://www.atomicarchive.com/Docs/SmythReport/index.shtml>
[viitattu 5.2.2007]
- Sokov, Nikolai 2006: Nuclear missions in the post-post cold war system.
http://cns.miis.edu/cns/activity/061206_nucdoctrines/media/sokov.pdf
[viitattu 7.2.2007]
- Stimson, Henry 1947: The Decision to Use the Atomic Bomb. Harper's Magazine, February 1947. <http://www.aasianst.org/EAA/StimsonHarpers.pdf>
[viitattu 3.4.2007]
- Truman Presidential Library: The Decision to Drop the Atomic Bomb. Document Collection.
http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/bomb/large/index.php [viitattu 30.11.2005]
- UN Security Council 2006: Security Council Condemns Nuclear Test by Democratic People's Republic of Korea. UNSC Press Release.
<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8853.doc.htm>
[viitattu 5.2.2007]

LIITE 1

YDINASESANASTOA

ABM	Anti-Ballistic Missile; Ballististen ohjusten torjuntajärjestelmä
AEC	Atomic Energy Commission; Yhdysvaltain atomienergiakomissio
CND	Campaign for Nuclear Disarmament; Eräs ydinasevastainen järjestö
CPD	Committee of Present Danger; Yhdysvaltalainen uuskonservatiivinen painostusryhmä
CTBT	Comprehensive Test Ban Treaty; Täydellinen ydinkoekieltosopimus
GLCM	Ground-Launched Cruise Missile; Maastalaukaistava risteilyohjus
ICBM	Intercontinental Ballistic Missile; Mannertenvälinen ballistinen ohjus
INF	Intermediate Nuclear Forces; Keskimatkan ydinohjukset
IRBM	Intermediate-Range Ballistic Missile; Keskimatkan ballistinen ohjus
JCS	Joint Chiefs of Staff; Yhdysvaltain aselajikomentajien neuvosto
MAD	Mutual Assured Destruction; Molemminpuolinen varmistettu tuho, ydinasedoktriini
MIRV	Multiple Independently Targeted Re-entry Vehicle; Monikärkiohjus, jonka jokainen osa on erikseen tähdättävissä eri maaliin
NPT	Non-Proliferation Treaty; Ydinsulkusopimus
PNET	Peaceful Nuclear Explosions Treaty; Rauhanomaisia ydinräjäytyksiä koskeva sopimus
PTBT	Partial Test Ban Treaty; Osittainen ydinkoekieltosopimus
SAC	Strategic Air Command; Yhdysvaltain strategiset ilmavoimat
SALT	Strategic Arms Limitation Talks; Strategisten aseiden rajoitusneuvottelut
SANE	The National Committee for a Sane Nuclear Policy; ydinasevastainen järjestö
SLBM	Submarine Launched Ballistic Missile; Sukellusveneestä laukaistava mannertenvälinen ohjus
START	Strategic Arms Reduction Talks; Strategisten aseiden vähentämisneuvottelut
TAC	Tactical Air Command; Yhdysvaltain taktiset ilmavoimat

LIITE 2

LUKUJEN 5 JA 8 LAINAUKSET ALKUKIELELLÄ

Sitaatit ovat samassa järjestyksessä kuin varsinaisessa tekstissä. Tunnistetiedot sitaatin perässä ovat niin ikään samat.

LUKU 5.1

The second use of the new and terrifying secret weapon which wiped out more than 60 percent of Hiroshima and, according to the Japanese radio, killed nearly every resident of that town, occurred at noon today, Japanese time. - - "practically all living things, human and animal, were literally seared to death" Monday, when the single bomb was dropped on the southern Honshu city. - - European listeners were told that - - "people who were outdoors at the time of the explosion were burned alive by high temperature while those who were indoors were crushed by falling buildings." (Atom bomb loosed on Nagasaki, NYT 9.8.1945)

As a consequence of the use of the new bomb against the town of Hiroshima on Aug 6, most of the town has been completely destroyed and there are numerous dead and wounded among the population." - - "The destructive power of these bombs is indescribable", the broadcast continued, "and the cruel sight resulting from the attack is so impressive that one cannot distinguish between men and women killed by the fire. The corpses are too numerous to be counted." (Atom bomb loosed on Nagasaki, NYT 9.8.1945)

- - no-one could fail to realize, that by this invention and this act humanity had been brought face to face with the most awful crisis in its recorded history. - - Urban civilization might be wholly wiped out, and such population as survives at all reduced to the animal level of many thousands of years ago. Perhaps the secret of the atomic bomb would thus be lost, and after some thousands of additional years a kind of civilization would be restored. A week ago this kind of speculation would have seemed to most people like something out of a scientific romance. It is not so today. The most level-headed and prosaic of us must face a reality that transcends the dreams of Jules Verne and the early imaginings of H.G. Wells. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

He contents himself with the statement that "a weapon has been developed that is potentially destructive beyond the wildest nightmares of the imagination; a weapon so ideally suited to sudden unannounced attack that a country's major cities might be destroyed by an ostensibly friendly power". He hints that it is possible to convert the matter in common materials into energy. A small percentage would be enough. If that ever happens, "civilization would have means to commit suicide at will". (Story of scientists battle for atom bomb revealed in Smyth report, NYT 16.8.1945)

The result is unpredictable because the forces unleashed yesterday are outside human experience. The atomic energy explosive now in use in the Pacific is a derivative of uranium-235. The bomb dropped - the size of which was not specified - is said to be equivalent in explosive force to 20 000 tons of TNT. - - The atomic energy bomb dropped on Hiroshima yesterday probably had the same effect, therefore - if the scientists' calculation is correct - as a number of Halifax explosions rolled into one. In Halifax, N.S., on Dec. 6, 1917, 3 000 tons of ammunition aboard a ship in the harbor blew up, killing 1 500 persons, injuring 4 000 and wrecking two and one-half square miles of the city. This may mean, if the bomb dropped yesterday functioned according to calculations, that a great part of Hiroshima, a city of 118 000 persons, has been destroyed. Man has released unknowable forces. (The Atomic weapon, NYT 7.8.1945)

Because with rocket propulsion we have extended the range and speed of projectiles to well-sian figures and with atomic energy we have expanded the destructive effect of explosives to unknowable dimensions that is futile to speculate today. At Hiroshima we unleashed nature itself and our past experiences and accretion of knowledge cannot serve to comprehend the result. (The New Face of War, NYT 8.8.1945)

The area where the bomb hit is absolutely flat and only the markings of the building foundations provide a clue as to what may have been in the area before the energy of the universe itself was turned loose to destroy the industrial potential of Japan. (Dead Nagasaki seen from a B-17, NYT 27.8.1945)

By their own cruelty and treachery our enemies had invited the worst we could do to them. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

In the light that glared over Hiroshima and Nagasaki we have to reconsider the obligations assumed under the United Nations charter and ask ourselves whether we have gone far enough in the new machinery for the amicable settlement of international disputes. Two atomic explosions have been sufficient to make peace more than desirable objective. It is now a necessity to the survival of civilization. (Eighteen fateful days, NYT 19.8.1945)

Is this torn and embittered world capable of living up to such a resolve? It has to be - or die. The San Francisco charter is a beginning. All our hopes and strivings are only a beginning. The tramp of doom is at our doors, but the stars of eternal aspiration still shine. - - Bewildered humanity with this awful instrument in its hands may feel the ages-old impulse to pray - and rising from its knees to work humbly and unselfishly for the perpetual peace that is now our only salvation. (One victory not yet won, NYT 12.8.1945)

- - for every man knows in his heart that the bomb that harnesses the fire of the sun and the sleeping forces of the Earth itself to the business of war is an ultimatum to the human race. Make peace, it says, or perish. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

Senator Joseph O'Mahoney - - echoed the cry for new steps toward international control. "An arms race between the United States and Russia can end only in disaster." (Time ripe to push control of atom, Capitol believes, NYT 26.9.1945)

Senator McMahon - - said the unless the armaments race was brought to a close he could see "nothing ahead except war and destruction." (M'Mahon warns on atomic course, NYT 27.9.1949)

Bernard M. Baruch - - would say - - that the development emphasized the necessity for truly effective, enforceable international control of atomic energy. - - Dr. C.G.Suits, a vice president of the General Electric Company - - described the atomic explosion in Russia as "a most unhappy milestone in the history of human affairs." He said it demonstrated the "absolute necessity for complete international cooperation if civilization is to survive." (Atomic leaders are reassuring, NYT 24.9.1949)

"I believe", said senator Lucas, "that nothing could give the world greater confidence in survival than for the delegates at the United Nations to reconsider the question of atomic energy control and arrive at an agreement acceptable to all. The world knows that our representatives at the United Nations have made intensive efforts to secure an agreement which would remove the threat of atomic warfare. Thus far, our efforts have not been successful. But in the light of this new development, new efforts should be made. - - The future of our civilization may hinge upon it." (Capitol for accord, NYT 24.9.1949)

"The atomic explosion in Russia signals peril. The Baruch plan for United Nations control of atomic energy is more imperative than ever." (Capitol for accord, NYT 24.9.1949)

We are in another and more urgent stage of the fight to harness atomic energy before it throws us all into the void. (Public was deluded on bomb, Dewey says, NYT 24.9.1949)

Now that it appears that another great power possesses the means of atomic warfare, a *modus vivendi*, or manner of life between the East and the West is no longer an academic issue but a grim necessity if humanity is to survive, Bonnell said. (Soul's challenge seen in atom bomb, NYT 26.9.1949)

The President's speech reflected the anxiety in official Brazilian circles over the Cuban crisis. Mr. Goulart urged the legislators to "concentrate your efforts to avoid the catastrophe of a war in which there would be no winners." (Goulart says coexistence is vital in divided world, NYT 25.10.1962)

But danger has not disappeared. The danger of mutual thermonuclear destruction lurks still around us like the encompassing sea. - - The worst was averted last weekend and the world has good cause to rejoice. But if we and the Russians now sink back to the point where we were before the crisis nothing will have been gained except a breathing spell. Now is the time, as the President said "to make real progress" in general disarmament, for instance, or in nuclear testing, an area in which even Mr. Khrushchev said the two sides were not far apart. (As we step back from danger, NYT 30.10.1962)

Prime Minister Macmillan said in a letter to premier Khrushchev today that once offensive missile bases were removed from Cuba the way would be open for the first stages of general disarmament. - - "For instance", he continued, "we should be able to reach an early conclusion of an agreement about the banning of tests of nuclear weapons on which much progress has already been made as well as to give firm directives to settle the main elements in the first stages of disarmament." Macmillan concluded: "I would hope that this might mark a new determination to resolve the problems from which the world is suffering. - - This is an opportunity which we should seize. (British see Cuba as arms cut key, NYT 29.10.1962)

Dr. Lima said it was Brazil's duty as a pacifist nation to "help prevent a holocaust of atomic bombs that could destroy civilization." (Brazil's premier supports Cubans, NYT 24.10.1962)

Dr. Linus Pauling, the Nobel Prize winning biochemist and a leading advocate of nuclear disarmament tonight called President Kennedy's speech "horrifying". In a telegram to the White House Dr. Pauling and his wife said the President's threat of military action placed "all the American people as well as people of many other countries in grave danger of death through nuclear war." (Dr Pauling terms speech horrifying, NYT 23.10.1962)

- - the American imperialist circles balk at nothing in their attempts to stifle the sovereign state, a United Nations member. For this purpose, they are prepared to push the world into the abyss of a war catastrophe. - - The peoples of all the countries must be clearly aware that undertaking such a gamble, the USA is taking a step along the road of unleashing a thermonuclear world war. (Text of Soviet statement challenging the US naval quarantine of Cuba, NYT 24.10.1962)

As the world teeters on the edge of thermonuclear war, which is a mere euphemism for thermonuclear annihilation, rational men everywhere - in the United States, in the Soviet Union, in the United Nations and in all its member countries - must seek a peaceful way out of the terrible impasse into which the reckless Soviet action has thrust us. - - This is a time for diplomacy. It is not a time for a mutual annihilation. (A time for diplomacy, NYT 28.10.1962)

On to Armageddon - - Unless the superpowers by their own example soon point the way towards sanity, Friday's blast under the Rajasthan desert constitutes a dangerous move away from the world's essential efforts to render a nuclear holocaust impossible. (On to Armageddon, NYT 20.5.1974)

Prime minister Indira Gandhi says in effect the explosion was no big deal and asks what the fuss is all about? Well, it's about the future of the human race, for one thing. (The nuclear nightmare, NYT 24.5.1974)

The nations which have supplied India with the nuclear reactors, fissionable material and technology that have enabled New Delhi to explode an atomic device have an obligation before mankind now to act together to contain this new threat of nuclear proliferation. - - The fact that nuclear weapons have spread as far as they have - and are only beginning to be subjected to useful measures of arms control - makes it even more vital to prevent them from proliferating further, beyond the possibility of control. (India's nuclear threat, NYT 26.5.1974)

Repeatedly in the months to come while the Senate is debating the treaty on eliminating intermediate-range nuclear forces we will hear the numbers repeated: 1565 Soviet nuclear warheads and 436 American nuclear warheads eliminated. - - What do those numbers really mean? In our reckoning, the mean the United States and the Soviet Union will take away the capacity to create roughly 32 000 Hiroshimas - enough to turn all the cities of Europe, east and west, into charred rubble. - - It would take 25 megatons to destroy the 10 largest cities of West Germany and kill most of their 9,5 million inhabitants. The radioactive fallout would be lethal to millions more in an area of 7500 square miles. Only 23 megatons would obliterate most of Britain's population. - - All in all, the INF treaty removes weapons with a combined capacity to kill over 300 million people. That is the number - lives, not bombs - that we should remember. (It's second down and 48,000 to go, NYT 12.12.1987)

Mikhail Gorbachev, stopping here briefly on his journey to Washington said the treaty he and president Reagan are to sign on Tuesday is an expression of a yearning everywhere for a nonnuclear world. - - "We are living in historic times and the treaty Mr Gorbachev is going to sign is a historic treaty", Thatcher said. Noting that it brings "extra joy" to the Christmas season she added: "and it's a promise of more progress to come." (In stopover to see Thatcher; Celebration rules the air, NYT 8.12.1987)

I have arrived in your country on this visit to complete work and to sign a treaty on the elimination of intermediate- and shorter-range missiles, thus completing work on the question which all of peoples, all of nations of the world have been looking to us to do. (The soviet leader's remarks on arrival, NYT 8.12.1987)

Of course, the greatest accomplishment of these three days was the signing of a treaty to eliminate a whole class of US and Soviet nuclear weapons. - - It is the interest of both our peoples, yet I cannot help but believe that mankind is the biggest winner. At long last, we have begun the task of actually reducing these deadly weapons rather than simply putting limits to their growth. (Exchange of farewells, NYT 11.12.1987)

There's probably nothing more dangerous that has happened on the Indian subcontinent since independence in 1947 than this week's series of nuclear tests. (India's combustible mixture, NYT 16.5.1998)

Each knows that the other can quickly fashion warheads and missiles to deliver them. That is as far as this arms race should go. It can end there if India and Pakistan declare a testing moratorium, cancel plans to put warheads on missiles and move to join 149 other nations in a test-ban treaty. The best way to prevent a clash is to stop the nuclear programs now, before they run out of control. (The subcontinent goes nuclear, NYT 29.5.1998)

LUKU 5.2

Graphic word pictures of the test were given by eye-witnesses, who were awed by the mysterious and gigantic power of the bomb. - - "The lighting effects beggar description. The whole country was lighted by a searing light with the intensity many times that of the midday sun. It was golden, purple, violet, gray and blue. It lighted every peak, crevasse and ridge of the nearby mountain range with a clarity and beauty that cannot be described but must be seen to be imagined. It was that beauty the great poets dream about but describe most poorly and inadequately." (Steel tower vaporized in trial of mighty bomb, 7.8.1945)

the titanic force unleashed could be judged by fragmentary reports. These included: A steel tower from which the charge was suspended "vaporized" - not simply torn apart but annihilated. Where the tower had been a "huge" crater remained, so deep and broken that specially equipped tanks were used to explore it. The earth not blown away was fused to a glasslike substance; one scientist said the heat would had to be calculated "in billions of degrees". A pillar of dust shot 40 000 feet in the air - nearly eight miles - in five minutes. Several men standing behind a shelter 10 000 yards - nearly six miles - from the explosion were knocked off their feet. A blink of searing, unearthly light - many times the intensity of the midday sun - lit up the desert and mountains for miles around. An earth shock was felt 250 miles away, the air blast 150 miles away, the heat blast more than 100 miles away. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

Tension mounted steadily to a pitch which will live forever with each man. At 5:30 an automatic mechanism detonated the charge. There was a flash, a roar, a great pressure wave - then silence. A spokesman said: "The feeling of the entire assembly, even the initiated, was one of profound awe." (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

"We have just dropped a bomb on Japan which has more power than 20 000 tons of TNT. It was an overwhelming success." (News of weapon electrifies Truman ship, NYT 7.8.1945)

The White House and War Department announced today that an atomic bomb possessing more power than 20 000 tons of TNT, a destructive force equal to the load of 2 000 B-29's and more than 2 000 times the blast of what previously was the world's most devastating bomb, had been dropped on Japan. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

Atom Bomb held too big for Japan Admiral who worked on it says most targets were too small for its power. The damage wrought by the first atomic bomb dropped on Hiroshima brought the realization to those charged with handling it in the forward areas that almost all the targets slated for atom-bombing in Japan were too small to be attacked. Atom bomb held too big for Japan, NYT 20.8.1945)

Atom bomb razed 1/3 of Nagasaki General Carl A. Spaatz announced today that the atomic bombing of Nagasaki on Thursday destroyed 30 percent of that city's sprawling industrial area, including the big Mitsubishi steel and arms works, Mitsubishi-Urakami ordnance plant and other heavy industries that played a major role in the Japanese war. (Atom bomb razed 1/3 of Nagasaki, NYT 11.8.1945)

- - the first atomic bomb contained the equivalent of 20 000 tons of TNT. One airplane dropped it on Japan. It would require at least 2 000 bombers to carry 20 000 tons of TNT. That makes atomic energy far cheaper than any other way of bombing." (More atom plants rise at Oak Ridge, NYT 8.8.1945)

"The air force", he said, "are now in a better state of alert than ever before. The introduction of the atomic bomb has rendered all other forms of bombing obsolete. A fairly modest number of modern bombers using atomic bombs in single raid now have the capability of exerting more foot-pounds of destructive energy than the total exerted by all the bombers of all the belligerents combined throughout the world war II." (Gen Kenney warns of Soviet power, NYT 24.9.1949)

The reason SAC officers displayed more interest than most persons in the Truman statement is that SAC fliers would be called upon to make the first American counter-stroke to any atom bomb attack by any hostile power and these officers, from General LeMay down, have said repeatedly that their razor-sharp crews flying B-29's and B-36's are ready at a moment's notice to drop their own A-eggs in any theatre of action. (The middle west, NYT 25.9.1949)

A blinding explosion that tore asunder a granite mountain was described in a poem by Evgenij Dolmstovskij in the July issue of the Moscow literary magazine, *Novy Mir*. The poem attributed the explosion to a single shell – “not gunpowder, nor dynamite” but “far more powerful stuff”. “I will not tell its name”, said the poet, but he added, “May the sound wave reach the foreign coasts and warn our enemies who hear it there.” (Mountain blew up, says soviet poet, NYT 25.9.1949)

LUKU 5.3

Atomic fission – in other words, the scientists' long-held dream of splitting the atom – is the secret of the atomic bomb. Uranium, a rare, heavy metallic element. which is radioactive and akin to radium is the source essential to its production. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

The mechanism was a bit of radium, a bit of the common metal beryllium, some paraffin wax and a little uranium 235. It was developed at Columbia University and in modified form in other American laboratories, as well as in England, France and Germany. (Neutron ray used in trigger device, NYT 8.8.1945)

- - this new atomic bomb is the natural evolution of discoveries which began with radioactivity and which reached a critical stage in 1939. In that year two German physicists, Drs. O Hahn and E Strassmann bombarded uranium with neutrons, which, as the name indicates, are electrically neutral. Every atom is held together by particles which attract each other because some are electrically positive and some negative. To disintegrate the nucleus and lay bare its structure is one of the most baffling tasks in physics – baffling because bombarding particles are usually captured when they are hurled against the powerful electrical barriers within matter. But the neutron can slip through and reach the target. (Science and the bomb, NYT 7.8.1945)

Atom Bomb is result of steady progress of arms from catapult that hurled rocks The atomic bomb takes its place as one of the most sensational developments in the history of methods of warfare – a history concerned largely with the story of the hurled missile. (Atom bomb is a result of steady progress, NYT 7.8.1945)

Domei said that such destructive tactics could not be successful indefinitely, because the “history of war shows that the new weapon, however effective, will eventually lose its power, as the opponent is bound to find methods to nullify its effects.” (Japan keeps people in dark on nature of new scourge, NYT 8.8.1945)

Atomic fission, although by far the greatest development of the war is only one of many technological advances, each so startling that as to warrant the description as “revolutionary”. The bomb that were dropped on Hiroshima and Nagasaki were the first in history – and hence, surprise added immeasurably to their effects. Terrible damage was done to both cities but neither was completely destroyed. The radius of destruction of the atomic bomb – tremendous though it is – has a limit and that radius seems to be somewhat cushioned and confined, or at least restricted by hills and mountains. Bomb shelters deep within the earth might withstand the blast. (A full re-study of our national defense needed, NYT 13.8.1945)

The best evidence of an atomic explosion anywhere in the world is obtained by the tell-tale Geiger counters, the highly sensitive instruments that not only detect the presence of radioactivity but measure its intensity. The atmosphere always contains a certain definite amount of radioactivity, detectable by a Geiger counter. The

detonation of an atomic bomb is equal to the radioactivity give off by hundreds and possibly thousands of tons of radium. This enormous amount of radiation registers on watchful Geiger counters thousands of miles away. An atomic, on more correctly a nuclear explosion gives off two types of radiations. The one type consists of super-x-rays. These partake of the nature of lightning: they flash for an instant and vanish. The second type of radioactivity comes from the split products of the uranium 235 or plutonium atoms used in the atomic bomb. These fission-products consist of more than a hundred radioactive elements that go up in the giant mushroom, following the explosion to a height of some 50 000 or 60 000 feet. (Soviet achievement ahead of predictions by 3 years, NYT 24.9.1949)

By the eve of world war II, in 1939, most of the basic facts about the release of nuclear energy were known to scientists throughout the world. (Explosion! NYT 25.9.1949)

"Since Soviet science is the equal of any in the world, there was no reason to assume that its possession of the atomic bomb would be long delayed." (10-year edge seen for US on A-bomb, NYT 27.9.1949)

Assuming, as we should, that the fact of an atomic explosion in Russia implies that Russia already has or soon will have an atomic weapon, there is no valid reason for surprise at this development except that it has come slightly sooner (perhaps three years sooner) than many of the best qualified experts predicted. - - It was a foregone conclusion (competent scientists have told us repeatedly) that sooner or later the Russians would manage to achieve atomic fission. (Russia and the bomb, NYT 24.9.1949)

In the implosion method, according to the analyst, several pieces of the bomb material are kept apart within a spherical container. They are brought together by a chemical explosive charge to form the crucial mass necessary for an explosion of the nuclear device. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

A nuclear weapon requires two or more blocks of either plutonium-239 or uranium-235 - India apparently got her plutonium from the country's nuclear power program - a chemical explosive device, extensive control and shielding equipment that is fairly elaborate but not beyond most industrial countries. (Who's next in atom club?, NYT 26.5.1974)

The term thermonuclear means the ignition requires great heat, typically as hot as the surface of the sun. In contrast, atom bombs work at room temperature. Thermonuclear tests are conducted when an A-bomb is exploded to release blistering heat that is then harnessed to fuse together isotopes of hydrogen which in turn release even more energy stored at the heart of the atom. (Underground test suggests India seeks to make a variety of nuclear warheads, NYT 14.5.1998)

In weaponry, thermonuclear is an ambiguous term. It can refer to either a small atom bomb that burns a bit of hydrogen fuel to raise its power as much as ten times, or to a true hydrogen bomb that can hundreds or even thousands of times stronger. In the first thermonuclear method, the core of a small atom bomb is filled with hydrogen fuel. In the second the secret is to harness the radiation from an exploding atomic bomb and use that to compress and heat a packet of hydrogen fuel located nearby, igniting the fusion of hydrogen to helium. Achieving this heating was the breakthrough made in 1951 by Stanislaw Ulam and Edward Teller., the fathers of the hydrogen bomb. Their solution was a jacket of complex materials that for a split second focuses the radiation from the exploding atom bomb onto the hydrogen fuel before the whole assembly disappeared in a titanic blast. (Experts greet India's h-bomb with suspicion, NYT 19.5.1998)

LUKU 5.4

The war department revealed today how three "hidden cities" with a total population of 100 000 inhabitants sprang into being as a result of the 2 000 000 000 atomic bomb project, how they did their work without knowing what it was all

about and how they kept the biggest secret of the war. One of these, Oak Ridge, situated where only oak and pine trees had dotted small farms before, is today the fifth largest city in Tennessee. Its population of 75 000 persons has thirteen supermarkets, nine drug stores and seven theatres. A second town of 7 000 was built for reasons of isolation and security on a New Mexico mesa. The third, named Richmond Village, houses 17 000 men, women and children on remote banks of the Columbia River in the state of Washington. (Atom bombs made in 3 hidden cities, NYT 7.8.1945)

They told a story of intense drama, its threads reaching into many corners of Europe where both German and Allied scientists had been engaged in a desperate contest to extract the atom's secrets and bring them under control. It told of long struggles to produce in significant quantities the rare element which is the raw material of the new force – a form of uranium known as U-235. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

The Germans tried desperately for any scrap of information. They failed. By contrast, the allied intelligence officers, underground patriots – especially in Norway – the RAF and the Eighth Air Force waged steady and effective war on every traceable effort the Germans were making. (Gigantic atom, NYT 12.8.1945)

The rest of the story we know. What Secretary Stimson calls a battle of laboratories began. It might have been won by Germany if her industrial plants and her laboratories had not been bombed. Actually it was won by scientists who were chiefly American and British, but among whom were also Niels Bohr, a Dane; Enrico Fermi, an Italian exile and refugees of other nationalities. (The atom engine: how soon it will be? NYT 19.8.1945)

How the almost insuperable labor and manpower difficulties that arose in connection with the atomic bomb project were solved was described by the War Department in a release that gave credit to the national labor organizations and their affiliates for an important part in the success of the undertaking. - - Trade unions, the War Manpower commission and the Manhattan District's expeditors teamed to achieve what at times seemed impossible provision of adequate manpower", the statement added. - - In many instances the building trades unions broke down conditions of long standing so that the work might be completed on schedule. (Army hails labor on bomb, NYT 7.8.1945)

Higgins praises workers Says bomb makers's tasks were vile, dirty, dangerous - - The widely known builder of amphibious craft disclosed that about 2 500 employees whom he termed as heroes and heroines, had been at work for eighteen months in a plant in Higgins, La., a New Orleans suburb, on a project so secret that none of them knew what they were producing. (Higgins praises workers; NYT 7.8.1945)

That was the story told yesterday by the daring men who had charge of the first use of this tremendous agent of destruction. They were Captain Parsons - - and Colonel Tibbets, from Miami Fla. pilot of the Enola Gay, named for Colonel Tibbets' 57-year-old mother, also a resident of Miami. - - Captain Parsons - - and Colonel Tibbets - - simply reported on a job that had been accomplished. They did so without heroics or unnecessary verbiage. (Atomic bomb wiped out 60% of Hiroshima, NYT 8.8.1945)

Under Maj Gen Leslie R Groves, 48 years old, who stood fourth in the West Point class of '18, The War Department assembled a brilliant staff of scientists, engineers and organizers from all parts of the country to direct the atomic-bomb experiment to a successful climax. (West pointer led atom-bomb staff, NYT 7.8.1945)

The FBI studied 269 303 applicants' finger cards for the "Manhattan District project" and found that 31 223 persons had criminal record worth investigating by the Army, the spokesman said. In addition, the FBI investigated every person employed by the atomic-bomb development. (All foreign sabotage of atomic bomb foiled, NYT 9.8.1945)

Price praises press, radio for unofficial censorship – says leaks were few Byron Price, Director of Censorship, said today the long work on the atomic bomb was the best-kept single secret of the war. For keeping the secret he gave special praise to the newspapers, radio broadcasters, magazines and book publishers, saying: "The secrecy results obtained by the newspapers and broadcasters should be sufficient answer to anyone who thinks voluntary censorship cannot work." (Atomic bomb held best-kept secret, NYT 9.8.1945)

What has been done, he said, is the greatest achievement of organized science in history. - - Secretary Stimson called the atomic bomb "the culmination of years of Herculean effort on the part of science and industry in cooperation with the military authorities. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

It is a weapon developed by the scientific brains of democratic nations with the decisive help of great German pioneer research workers like Dr Albert Einstein, Dr Lise Meitner and others whom Hitler rejected because they were "non-aryan". It was launched under the aegis of democratic powers, the United States, Canada and Great Britain. Not even Russia shares the knowledge of the formula and the process by which nature's most potent secret has been put at the service of man. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

Santa Fe's colourful bars were crowded as the atomic bomb makers lifted their glasses to toast the product of their two years' labors. For the first time the men were able to "take a drink or two" without fear of letting one of war's greatest secrets slip into the hands of the enemy. (More atom plants rise at Oak Ridge, NYT 8.8.1945)

The United States, he observed, had spent about \$4 000 000 000 on atomic energy work and was making use of additional \$1 100 000 000 outlay this year. He suggested the Russian program did not compare with that. (More atom plants for US are hinted, NYT 28.9.1949)

All in all, the physical facilities for manufacturing and using atomic energy have reached enormous proportions in the United States. There are 1,272 plants, laboratories, research centers and participating institutions operating under the direction of the civilian-dominated Atomic energy commission. (US atomic effort covers vast field, NYT 25.9.1949)

More than \$3 billion has been invested to achieve our present strength. The United States has invested more than \$3 billion in the development of atomic energy. It has achieved certain spectacular and observable results, such as the explosions at Hiroshima and Nagasaki, the tests at Bikini and Eniwetok, the creation of isotopes for medical and biological research. (US atomic effort covers vast field, NYT 25.9.1949)

Dr. Sethna told a news conference: "it was a 100 per cent Indian effort and the plutonium required for the explosion was produced in India." - - Later in the day, Mrs Gandhi publicly congratulated the scientists at a news conference with Dr. Sethna: "It is a significant achievement for them and the whole country", Gandhi said of the scientists. "We are proud of them. They worked hard and have done a good, clean job. - - India spends about \$40 million a year on the development of atomic energy. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

The consensus of diplomats of various Western nations was that the test was a "morale booster" for a dispirited government and nation. - - "It was a prestige explosion" said European. "It was meant to show the world 'We can be advanced too - we are not the sick man of Asia.'" (Increases in aid to India in doubt, NYT 21.5.1974)

"I have a brief announcement to make", he said. "Today, at 1545 hours, India conducted three underground nuclear tests in the Pokharan range. The tests conducted were with a fission device, a low-yield device and a thermonuclear device. The measured yields are in line with expected values", he said. "The measurements have confirmed that there was no release of radioactivity into the atmosphere. These

were contained explosions like in the experiment conducted in May 1974. I warmly congratulate the scientists and engineers who have carried out the successful tests. Thank you very much indeed." (India sets 3 nuclear tests, NYT 12.5.1998)

The news conference in New Delhi turned into another occasion for Indians to demonstrate soaring pride over the nuclear tests. The scientists were applauded by Indian reporters, asked for autographs and generally treated as much like the early American astronauts as they returned from space. (India detonated a hydrogen bomb, experts confirm, NYT 18.5.1998)

This morning's Pakistani newspapers were euphoric over the nuclear tests, carrying article after article about parades and celebrations here and the discomfiture on the Hindu nationalists and the reigning Bharatiya Janata party. "Long live nuclear Pakistan", declared the headline on the front page of the Pakistan Observer. "Five nuclear blasts have instantly transformed an extremely demoralized and nation into self-respecting proud nation of 140 million people, having full faith in their destiny", a front page article said. (Pakistan sets off atom test again, but urges peace, NYT 31.5.1998)

LUKU 5.5

What concerns us about this matter is that the Indians, notwithstanding their great economic difficulties, should have devoted tens or hundreds of millions of dollars to the creation of a nuclear device for a nuclear explosion", Mr Sharp said. (Canada suspends atom aid to India, NYT 23.5.1974)

Leaders of the Indian atomic-energy effort, for which planning began in 1944, have depicted efforts to develop nuclear weapons as an unrealistic diversion of scarce talent, money and equipment needed for developing nuclear power. (India test linked to power plants, NYT 23.5.1974)

The third criticism has struck perhaps the rawest nerve. This is the criticism that India, an impoverished nation, is squandering money on nuclear devices. (India is angered by a-test critics, NYT 26.5.1974)

The explosion of a nuclear device by India raises another monument to human folly. Indian leaders may pride themselves on a scientific and technological achievement so far equalled by only five other nations. The more appropriate reaction would be one of despair that such great talent and resources have been squandered on the vanity of power, while 600 million Indian slip deeper into poverty. On to Armageddon, NYT 20.5.1974)

American officials indicated disappointment at the Indian test. Referring to India's chronic poverty and shortage of food, one Washington official said: "I don't see how this is going to grow more rice." (India, uninvited, joins the nuclear club, NYT 19.5.1974)

Diplomats also expressed resentment that India was pressing forward with a nuclear program at a time when the nation of 580 million was in economic distress and suffering from food shortages. (Increases in aid to India in doubt, NYT 21.5.1974)

But the powerful nuclear blast yesterday, probably in the Rajasthan desert in Northwestern India raised among many here fundamental questions about the nation's priorities. Should India spend her meagre resources on nuclear energy? How does an impoverished nation where nearly 80 percent of the children are malnourished, where food production maintains a harrowing race with population? - - Essentially, the contradictions in India are so stark and the needs so great that the development of nuclear technology is seen by many as a perplexing cart-before-the-horse step. - -the money and effort spent seem, at first glance, virtually counter to what the nation needs. (Atom test buoys Indians' morale, NYT 20.5.1974)

At midday today about 100 demonstrators marched through the streets of Islamabad carrying signs reading: "Schools not Bombs" and "Pakistan: respond with Restraint". "We have a very poor population with a crying need for basic services like health care, housing and clean water", said Nasreen Sultana, one of the demonstrators. "Why not spend our money on those things instead of on bombs?" (Pakistan is under growing pressure not to respond to India with atom test, NYT 15.5.1998)

As it is, the majority of Indians are illiterate, nearly 80 percent of the population does not have anything approximating a lavatory, and the drinking water isn't safe in any part of the country. Since independence, no Indian government has made such necessities a priority. Instead, resources have been diverted to big industrial projects and to defense, with the result that India can now produce steel and missiles but is ill-equipped to fight the spread of diseases like amoebic dysentery, hepatitis, malaria and tuberculosis. (India's combustible mixture, NYT 16.5.1998)

"While our leaders are talking about nuclear bombs as a deliverance", he said, "350 million of our people remain below the poverty line, nearly 50 percent of our population is illiterate and 100 000 of our villages don't even have safe drinking water. In the villages of Rajasthan, where they detonated these bombs, many women still walk 10 to 12 miles a day just to fetch water". He added: "This is the real India, the India that Indians actually live in. And when all the fuss and shouting dies down, they will realize that nuclear bombs do nothing, absolutely nothing, to help them." (Gandhi's voice summoned to condemn India's a-tests, NYT 24.5.1998)

But for a paltry and short-lived domestic gain, India now faces a ruinous cutoff in foreign aid, a self-defeating arms race with Pakistan and isolation even from friends. With an economy that is slowing down, India needs help to ease its crushing poverty and overcome its many ethnic divisions. Yet president Clinton has no choice, legally or morally, but to impose broad economic sanctions, as he said yesterday he would do. (A nuclear threat from India, NYT 13.5.1998)

We must make clear to the Indian government that it is today what it was two weeks ago, an arrogant, overreaching cabal that, by its devotion to the caste system, the political and economic disenfranchisement of its people and its religious intolerance, is unworthy of membership in any club. Concurrently, we should make clear that we welcome into the real club those nations, like Brazil and Argentina, that have had the courage and good sense to forgo nuclear weapons and instead to focus on providing for their people. (Pakistan's catch-22, NYT 30.5.1998)

LUKU 5.6

The most important news last week – and not only last week but the most important news since the Industrial Revolution – was not the collapse of Japan, not the end of the war, but the first use of atomic energy in history. In a fraction of a second the atomic bomb that dropped on Hiroshima altered our traditional economic, political and military values. (A full re-study of our national defense needed, NYT 13.8.1945)

New Age Ushered - - President Truman made it plain that one of the scientific landmarks of the century had been passed, and that the "age of atomic energy", which can be a tremendous for the advancement of civilization as well as for destruction, was at hand. (First atomic bomb dropped on Japan, NYT 7.8.1945)

A new era begins with a bomb. The steam engine, the gas engine even the gas turbine are likely to seem as primitive to our descendants of the remote future as the inventions of savages seem to us. (The atom engine: how soon it will be? NYT 19.8.1945)

Its use will probably save American lives, may shorten the war materially, may even compel Japanese surrender. (The Atomic weapon, NYT 7.8.1945)

One could accept this horrible weapon because it would shorten a bloody war and because the knowledge on which it was based might some day ease the burdens of all humanity. (Eighteen fateful days, NYT 19.8.1945)

By circumstances the most fortuitous in all history we and our allies were the first to have in our possession this terrifying instrument of war. With it we have brought the war to a conclusion. With its terrible potentialities it bids fair to be the instrument by which humanity will preserve itself from all future wars. Letters to the Times, NYT 16.8.1945)

Compared to the change in the very design and balance of force foreshadowed in this new release of energy, the revolution of Marx and Lenin, the speed-up of the Power Age, are like mere shifting of the gears of progress. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

Although many may deplore that it was used first by the United States, this fact underlines that in a special if not exclusive sense it is controlled by us. It is another sign and instrument of our power to shape the future of the world. (The Promethean role of the United States, NYT 8.8.1945)

The most frequently heard comment on the news of Russia's bomb is that the first phase of the Atomic age is ended and the second has begun. Abroad: The epochal post-war year is 1949, NYT 26.9.1949)

President Truman's announcement that we have evidence of the occurrence of an atomic explosion in the Soviet Union within recent weeks ranks only next to his original announcement of the explosion of the first atomic bomb over Hiroshima on Aug. 6, 1945. It marks the end of the first period of atomic age and the beginning of the second. (Soviet achievement ahead of predictions by 3 years, NYT 24.9.1949)

One of the biggest and most significant stories of the 20th century broke nine days ago when President Truman disclosed that there had been an atomic explosion insiden Soviet Union. - - The Issues have been sharpened because the world has entered a new phase - a phase in which US power has been somewhat devalued because Russia too has possession of a devastatingly destructive weapon. (US vs. USSR, NYT 2.10.1949)

The Russian development, consequently, was bound to have a profound effect, ultimately, on international relations and particularly on the balance of power between the democracies and Russia and her satellites. It appeared to have reduced this country's absolute dominance in atomic weapons to a relative superiority that would gradually diminish. (US Reaction firm, NYT 24.9.1949)

If one could imagine a cosmic scoreboard for the cold war with an umpire from Mars keeping a round-by-round account there is no doubt that he would have chalked up a winning mark for the Russians this past week. The atomic explosion in the Soviet Union was a punch that had been advertised but it would be silly to say that it did not hurt. (Atomic balance sheet, 26.9.1949)

Jean Thibaud, director of the Institute of Atomic Physics, declared in Paris Presse that France was not prepared for "eventual scientific war". Only countries possessing the atomic bomb, he said, can be considered as great powers, thus France is reduced to the second rank. (France held lagging in atomic arms race, NYT 27.9.1949)

Dr Hahn declared today that "the news that Soviet Russia has the atomic bomb is good news. If both Russia and the United States have it, there will be no war." (Announcement called "good news", NYT 24.9.1949)

Some observers here believed today that the chances for peace had been increased with Moscow's announcement that the Soviet Union had the atomic bomb. They said the United States and Russia could now meet on terms of equality. - - Diplomatic observers said that with the great disparity of bargaining powers removed, the

United States and the Soviet Union were in a better position to re-examine the situation from the very beginning without any effort of one side to dictate to the other. (A spur to peace seen in Moscow, NYT 26.9.1949)

The Atomic age may still prove itself the most enlightened and humanitarian, if it accomplishes the control and abolition of wars which has plagued mankind from time immemorial. A world government of peace and justice may yet emerge in the not far distant future. (Atomic age possibilities, NYT 27.9.1949)

End of cold war Comment from abroad published by the Soviet press has taken the line that the Tass announcement finally signalizes the end of the cold war phase in post-war diplomacy and that the time has now come for a general reassessment of world positions. (The atom-bomb situation as it is viewed in Russia, NYT 2.10.1949)

Confirmation by President Kennedy last night that offensive intermediate-range missile sites are now being established in Cuba and that jet bombers capable of carrying nuclear weapons are at this moment being assembled drastically alters the situation of the United States vis-à-vis Castro's island. From a little country, that, despite its communist control, represented no direct military threat to the United States, Cuba has now turned into a potential nuclear arms base for the Soviet Union. (Quarantine on Cuba, NYT 23.10.1962)

As the experience of this nuclear age has already shown, small countries, by allowing new military, and particularly nuclear bases on their national territories may upset the world's strategic balance and add greatly to existing tensions. (Thant statement and excerpts from debate on Cuba in the security council, NYT 25.10.1962)

United States officials and Latin-American diplomats believed the provisional accord between Washington and Moscow on the withdrawal of nuclear missiles from Cuba left the Castro regime a substantial loser in the crisis. (Castro asks Guantanamo; strives to repair prestige, NYT 29.10.1962)

The complex of bases in Turkey guards the southern flank of the North Atlantic Treaty Organization. It represents a cornerstone in the organization's strength. Its elimination in exchange for the dismantling of Soviet missile bases in Cuba would, in the opinion of military observers, open the Middle East and eastern Mediterranean area to Communist penetration and expose Greece to increased pressure. (Installations in Turkey form key element of Nato power, NYT 28.10.1962)

The Soviet government reaffirms that all weapons of the Soviet Union serve and will serve the purposes of defense against aggressors. In the present international situation the powerful weapons, including nuclear rocket weapons possessed by the Soviet Union, are, as all the peoples of the world acknowledge, a decisive means which deters the aggressive forces of imperialism from engineering a world war of extermination. (Text of Soviet statement challenging the US naval quarantine of Cuba, NYT 24.10.1962)

New role abroad is likely for India Her rise as Atomic Power expected to change ties in Mideast and Asia India's emergence as a nuclear power will have a broad impact on her relations in Asia and the Middle East, knowledgeable analysts said today. - - Several diplomatic missions here have concluded that India's role in the Middle East will sharply rise in importance. - - But the impact of the test was to sharpen India's military dominance and political leverage in the area. "Certainly India's stature is enhanced", said one Arab diplomat today. - - From Burma and Bangladesh to Malaysia and Thailand, India's prestige has climbed. India, with her nuclear breakthrough, may emerge as a counterweight against China and play a more forceful role, especially in relationships with Southeast Asian nations. (New role abroad is likely for India, NYT 22.5.1974)

The disclosure today strengthens India's powerful military position on the subcontinent and provides firmer leverage over the nation's major rival, Pakistan. (India becomes 6th nation to set off nuclear device, NYT 19.5.1974)

India's explosion of a nuclear device has abruptly lifted the sagging morale of Prime Minister Indira Gandhi's government and firmly cemented the nation's military dominance on the subcontinent. (Atom test buoy's Indians' morale, NYT 20.5.1974)

Mr. Bhutto, addressing a news conference on the explosion of a nuclear device by India yesterday, said nuclear weapons were not like other military weapons, but were more of "a means of pressure or coercion against non-nuclear countries." (Pakistan bars blackmail, NYT 20.5.1974)

Consider the events that led to the treaty on intermediate-range nuclear forces. In the mid-1970's, the public began hearing reports of a new Soviet challenge to the European balance of power, the SS-20 missile. Coming on top of a Soviet buildup of intercontinental missiles, this mobile, multiple-warhead and highly accurate weapon crowned the Soviet drive for superiority at each major level of conflict - conventional, strategic and theater nuclear. Even the relatively dovish Carter Administration concluded that steps to offset the SS-20 were essential to preserve the balance of power. (A hawk praises the treaty, NYT 9.12.1987)

It is often assumed that the fewer nuclear weapons the better: a few thousand missiles and bomb should prevent war as well as many thousands - - But no responsible American leader can make such assumptions. Numbers *can* matter. Agreements *can* produce situations permitting a foe to plan a first strike. (The treaty after the treaty, NYT 9.12.1987)

In the wake of the Gorbachev visit, we are confronted with a treaty that, by removing American Pershing and ground-launched cruise missiles from the European theater, surrenders military and political domination of Western Europe to our enemy. If this treaty is ratified by the Senate, a major battle of World War III will have been lost by default, without a shot having been fired. (The treaty: another sellout, NYT 11.12.1987)

Nearly 24 years after it detonated its only nuclear explosion, India conducted three underground nuclear tests today at a site in the country's northwestern desert. The move appeared to signal India's determination to abandon decades of ambiguity in favour of openly declaring that it has nuclear weapons. After less than two months in office, prime Minister Atal Bihari Vajpayee, leader of a hindu nationalist party that has been an advocate of India's embracing nuclear weapons as a step toward great-power status, emerged on the lawn of his residence here and read a statement. - - But after waiting 50 years to gain power, the Hindu nationalists appeared to have found all this less compelling than the urge to stake a claim for India as a great power, eager to equate its vast population with a matching military and political muscle. (Fear of arms race, NYT 12.5.1998)

Mr Vajpayee confirmed the role that national pride played in the decision to carry out the tests. His Bharatiya Janata Party, or Indian People's Party, leads a movement that has worked for 70 years to persuade Indians that an assertive Hindu pride is the solution to India's problems. - - "I would therefore say that the greatest meaning of the tests is they have given India shakti, they have given India strength, they have given India self-confidence". Shakti is a Hindi word meaning power, commonly used when referring to Hindu gods. (Premier appears resolute on plan to produce nuclear weapons, NYT 16.5.1998)

A leading Hindu nationalist who is the most powerful politician in Bombay, Balasaheb K Thackeray was thrilled. "We have to prove that we are not eunuchs", he said. - - the explosions seemed also to have been enormously popular with ordinary Indians. Informal interviews in New Delhi found no dissenters. - - Jaya Srivastava, a 36-year-old history lecturer at Delhi University said: "It's a good step. Now we can talk as equals with other nuclear powers." (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

"Indian scientists will put a nuclear warhead on missiles as soon as the situation requires", said Mr Joshi, a nuclear physicist who is the Minister of Science and Technology. He added: "India will not attack any state. The new capability will only deter an arms race." (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

Another pointer came from the politically powerful army chief, Gen. Jehangir Karamat. "So far we have not disappointed our nation in respect of our security capability and we will never disappoint our people now", he told reporters. Prime Minister Sharif said Pakistan would not bow to Western pressures in determining whether to stage a nuclear test. "I will not accept dictation from outside in safeguarding the security of the country", Sharif said. (India glows with pride as outrage rises abroad, NYT 13.5.1998)

Pakistan came under increasing pressure from foreign governments today to refrain from answering India's recent nuclear tests with tests of its own. Many Pakistanis continued to insist, however, that joining India in the nuclear club is vital to their country's security. (Pakistan is under growing pressure not to respond to India with atom test, NYT 15.5.1998)

LUKU 8.3

The field of scientific research in the DPRK [Democratic People's Republic of Korea] successfully conducted an underground nuclear test under secure conditions on October 9, Juche 95 [2006] at a stirring time when all the people of the country are making a great leap forward in the building of a great, prosperous, powerful socialist nation.... The nuclear test was conducted with indigenous wisdom and technology, 100 percent. It marks a historic event as it greatly encouraged and pleased the KPA [Korean People's Army] and people that have wished to have powerful self-reliant defense capability. It will contribute to defending the peace and stability on the Korean Peninsula and in the area around it. (N. Korea Reports 1st Nuclear Arms Test, NYT 9.10.2006)

At the White House, President Bush called the North Korean test "a threat to international peace and security" and condemned it as a "provocative act." (Bush Rebukes North Korea; U.S. Seeks New U.N. Sanctions, NYT 10.10.2006)

North Korea's decision to conduct the test demonstrated what the world has suspected for years: the country has joined India, Pakistan and Israel as one of the world's "undeclared" nuclear powers. (N. Korea Reports 1st Nuclear Arms Test, NYT 9.10.2006)

So after years of temporizing and denial, the world's leaders need to figure out how to force this terrible genie back into the bottle. It is a truism that no country that has tested a nuclear weapon has ever been pressured or cajoled into giving it up. (North Korea and the Bomb, NYT 10.10.2006)

- 1 KOSTIAINEN, EMMA, Viestintä ammattiosaamisen ulottuvuutena. - Communication as a dimension of vocational competence. 305 p. Summary 4 p. 2003.
- 2 SEPPÄLÄ, ANTTI, Todellisuutta kuvaamassa - todellisuutta tuottamassa. Työ ja koti television ja vähän radionkin uutisissa. - Describing reality - producing reality. Discourses of work and home in television and on a small scale in radio news. 211 p. Summary 3 p. 2003.
- 3 GERLANDER, MAIJA, Jännitteet lääkärin ja potilaan välisessä viestintäsuhteessa. - Tensions in the doctor-patient communication and relationship. 228 p. Summary 6 p. 2003.
- 4 LEHIKONEN, TAISTO, Religious media theory - Understanding mediated faith and christian applications of modern media. - Uskonnollinen mediateoria: Modernin median kristilliset sovellukset. 341 p. Summary 5 p. 2003.
- 5 JARVA, VESA, Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa. - Russian influence and expressivity in the lexicon of Finnish dialects. 215 p. 6 p. 2003.
- 6 USKALI, TURO, "Älä kirjoita itseäsi ulos" Suomalaisen Moskovan-kirjeenvaihtajuuden alkutaival 1957-1975. - "Do not write yourself out" The beginning of the Finnish Moscow-correspondency in 1957-1975. 484 p. Summary 4 p. 2003.
- 7 VALKONEN, TARJA, Puheviestintätaitojen arviointi. Näkökulmia lukioikäisten esiintymis- ja ryhmätaitoihin. - Assessing speech communication skills. Perspectives on presentation and group communication skills among upper secondary school students. 310 p. Summary 7 p. 2003.
- 8 TAMPERE, KAJA, Public relations in a transition society 1989-2002. Using a stakeholder approach in organisational communications and relation analyses. 137 p. 2003.
- 9 EEROLA, TUOMAS, The dynamics of musical expectancy. Cross-cultural and statistical approaches to melodic expectations. - Musiikillisten odotusten tarkastelu kulttuurien välisen vertailujen ja tilastollisten mallien avulla. 84 p. (277 p.) Yhteenveto 2 p. 2003.
- 10 PAANANEN, PIIRKKO, Monta polkua musiikkiin. Tonaalisen musiikin perusrakenteiden kehittyminen musiikin tuottamis- ja improvisaatio-tehtävissä ikävuosina 6-11. - Many paths to music. The development of basic structures of tonal music in music production and improvisation at the age of 6-11 years. 235 p. Summary 4 p. 2003.
- 11 LAAKSAMO, JOUKO, Musiikillisten karakterien metamorfoosi. Transformaatio- ja metamorfoosiprosessit Usko Meriläisen tuotannossa vuosina 1963-86. - "Metamorphosis of musical characters". Transformation and metamorphosis processes in the works of Usko Meriläinen during 1963-86. 307 p. Summary 3 p. 2004.
- 12 RAUTIO, RIITTA, *Fortspinnungstypus* Revisited. Schemata and prototypical features in J. S. Bach's Minor-Key Cantata Aria Introductions. - Uusi katsaus kehitysmuotoon. Skeemat ja prototyyppiset piirteet J. S. Bachin kantaattien molliarioiden alkusoitoissa. 238 p. Yhteenveto 3 p. 2004.
- 13 MÄNTYLÄ, KATJA, Idioms and language users: the effect of the characteristics of idioms on their recognition and interpretation by native and non-native speakers of English. - Idiomien ominaisuuksien vaikutus englannin idiomien ymmärtämiseen ja tulkintaan syntyperäisten ja suomea äidinkielenään puhuvien näkökulmasta. 239 p. Yhteenveto 3 p. 2004.
- 14 MIKKONEN, YRJÖ, On conceptualization of music. Applying systemic approach to musicological concepts, with practical examples of music theory and analysis. - Musiikin käsitteellistämisestä. Systemisen tarkastelutavan soveltaminen musikologisiin käsitteisiin sekä käytännön esimerkkejä musiikin teoriasta ja analyysistä. 294 p. Yhteenveto 10 p. 2004.
- 15 HOLM, JAN-MARKUS, Virtual violin in the digital domain. Physical modeling and model-based sound synthesis of violin and its interactive application in virtual environment. - Virtuaalinen viulu digitaalisella alueella. Viulun fyysikaalinen mallintaminen ja mallipohjainen äänisynteesi sekä sen vuorovaikutteinen soveltaminen virtuaalitodellisuus ympäristössä. 74 p. (123 p.) Yhteenveto 1 p. 2004.
- 16 KEMP, CHRIS, Towards the holistic interpretation of musical genre classification. - Kohti musiikin genreluokituksen kokonaisvaltaista tulkintaa. 302 p. Yhteenveto 1 p. 2004.
- 17 LEINONEN, KARI, Finlandssvenskt sje-, tje- och s-ljud i kontrastiv belysning. 274 p. Yhteenveto 4 p. 2004.
- 18 MÄKINEN, EEVA, Pianisti cembalistina. Cembalotekniikka cembalonsoittoa aloittavan pianistin ongelmana. - The Pianist as cembalist. Adapting to harpsichord technique as a problem for pianists beginning on the harpsichord. 189 p. Summary 4 p. 2004.
- 19 KINNUNEN, MAURI, Herätysliike kahden kulttuurin rajalla. Lestadiolaisuus Karjalassa 1870-1939. - The Conviction on the boundary of two cultures. Laestadianism in Karelia in 1870-1939. 591 p. Summary 9 p. 2004.
- 20 Лилия Сибберг, "БЕЛЫЕ ЛИЛИИ". ГЕНЕЗИС ФИНСКОГО МИФА В БОЛГАРИИ. РОЛЬ РУССКОГО ФЕННОИЛЬСТВА. ФИНСКО-БОЛГАРСКИЕ КОНТАКТЫ И ПОСРЕДНИКИ С КОНЦА XIX ДО КОНЦА XX ВЕКА. 284 с. - "Belye lili". Genезis finskogo mifa v Bolgarii. Rol' russkogo fennoil'stva. Finsko-bolgarskie kontakty i posredniki s konca XIX do konca XX veka. 284 p. Yhteenveto 2 p. 2004.

- 21 FUCHS, BERTOLD, *Phonetische Aspekte einer Didaktik der Finnischen Gebärdensprache als Fremdsprache*. - Suomalainen viittomakieli vieraana kielenä. Didaktinen fonetiikka. 476 p. Yhteenveto 14 p. 2004.
- 22 JÄÄSKELÄINEN, PETRI, *Instrumentatiivisuus ja nykysuomen verbinjohto. Semanttinen tutkimus*. - Instrumentality and verb derivation in Finnish. A semantic study. 504 p. Summary 5 p. 2004.
- 23 MERTANEN TOMI, *Kahdentoista markan kapina? Vuoden 1956 yleislakko Suomessa*. - A Rebellion for Twelve Marks? - The General Strike of 1956 in Finland. 399 p. Summary 10 p. 2004.
- 24 MALHERBE, JEAN-YVES, *L'œuvre de fiction en prose de Marcel Thiry : une lecture d'inaboutissements*. 353 p. Yhteenveto 1 p. 2004.
- 25 KUHNA, MATTI, *Kahden maailman välissä. Marko Tapion Arktinen hysteria Väinö Linnan haastajana*. - Between two worlds. Marko Tapio's Arktinen hysteria as a challenger to Väinö Linna. 307p. Summary 2 p. 2004.
- 26 VALTONEN, HELI, *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkertoista*. - Self-images, values and mentalities. An autobiographical study of white collar women in twentieth century Finland. 272 p. Summary 6 p. 2004.
- 27 PUSZTAI, BERTALAN, *Religious tourists. Constructing authentic experiences in late modern hungarian catholicism*. - Uskontoturistit. Autenttisen elämyksen rakentaminen myöhäismodernissa unkarilaisessa katoli-suudessa. 256 p. Yhteenveto 9 p. Summary in Hungarian 9 p. 2004.
- 28 PÄÄJOKI, TARJA, *Taide kulttuurisena kohtaa-mispaikkana taidekavatuksessa*. - The arts as a place of cultural encounters in arts education. 125 p. Summary 3 p. 2004.
- 29 JUPPI, PIRITA, *"Keitä me olemme? Mitä me haluamme?" Eläinoikeusliike määrittely-kamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomaleh-distössä*. - "Who are we? What do we want?" The animal rights movement as an object of discursive struggle, marginalization and moral panic in Finnish newspapers. 315 p. Summary 6 p. 2004.
- 30 HOLMBERG, JUKKA, *Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehti uutisissa 1987-2003*. - Front page politics. Representation of societal actors in Finnish newspapers' news articles in 1987-2003. 291 p. Summary 2 p. 2004.
- 31 LAGERBLUM, KIMMO, *Kaukana Kainuussa, valtaväylän varrella. Etnologinen tutkimus Kontiomäen rautatieläisyhteisön elinkaaresta 1950 - 1972*. - Far, far away, nearby a main passage. An ethnological study of the life spans of Kontiomäki railtown 1950 - 1972. 407 p. Summary 2 p. 2004.
- 32 HAKAMÄKI, LEENA, *Scaffolded assistance provided by an EFL teacher during whole-class interaction*. - Vieraan kielen opettajan antama oikea-aikainen tuki luokkahuoneessa. 331 p. Yhteenveto 7 p. 2005.
- 33 VIERGUTZ, GUDRUN, *Beiträge zur Geschichte des Musikunterrichts an den Gelehrtschulen der östlichen Ostseeregion im 16. und 17. Jahrhundert*. - Latinankoulujen musiikinopetuksen historiasta itäisen Itämeren rannikkokaupungeissa 1500- ja 1600-luvuilla. 211 p. Yhteenveto 9 p. 2005.
- 34 NIKULA, KAISU, *Zur Umsetzung deutscher Lyrik in finnische Musik am Beispiel Rainer Maria Rilke und Einojuhani Rautavaara*. - Saksalainen runous suomalaisessa musiikissa, esimerkkinä Rainer Maria Rilke ja Einojuhani Rautavaara. 304 p. Yhteenveto 6 p. 2005.
- 35 SYVÄNEN, KARI, *Vastatunteiden dynamiikka musiikkiterapiassa*. - Counter emotions dynamics in music therapy. 186 p. Summary 4 p. 2005.
- 36 ELORANTA, JARI & OJALA, JARI (eds), *East-West trade and the cold war*. 235 p. 2005.
- 37 HILTUNEN, KAISA, *Images of time, thought and emotions: Narration and the spectator's experience in Krzysztof Kieslowski's late fiction films*. - Ajan, ajattelun ja tunteiden kuvia. Kerronta ja katsojan kokemus Krzysztof Kieslowskin myöhäisfiktiossa. 203 p. Yhteenveto 5 p. 2005.
- 38 AHONEN, KALEVI, *From sugar triangle to cotton triangle. Trade and shipping between America and Baltic Russia, 1783-1860*. 572 p. Yhteenveto 9 p. 2005.
- 39 UTRIAINEN, JAANA, *A gestalt music analysis. Philosophical theory, method, and analysis of Igor Reznikoff's compositions*. - Hahmope-rustainen musiikkianalyysi. Hahmofilosofinen teoria, metodi ja musiikkianalyysi Iégor Reznikoffin sävellyksistä. 222 p. Yhteenveto 3 p. 2005.
- 40 MURTORINNE, ANNAMARI, *Tuskan hauskaa! Tavoitteena tiedostava kirjoittaminen. Kirjoittamisprosessi peruskoulun yhdeksännellä luokalla*. - Painfully fun! Towards reflective writing process. 338 p. 2005.
- 41 TUNTURI, ANNA-RIITTA, *Der Pikareske Roman als Katalysator in Geschichtlichen Abläufen. Erzählerische Kommunikationsmodelle in Das Leben des Lazarillo von Tormes, bei Thomas Mann und in Einigen Finnischen Romanen*. 183 p. 2005.
- 42 LUOMA-AHO, VILMA, *Faith-holders as Social Capital of Finnish Public Organisations*. - Luottojoukot - Suomalaisen julkisten organisaatioiden sosiaalista pääomaa. 368 p. Yhteenveto 8 p. 2005.

- 43 PENTTINEN, ESA MARTTI, Kielioppi virheiden varjossa. Kielitiedon merkitys lukion saksan kieliopin opetuksessa. - Grammar in the shadow of mistakes. The role of linguistic knowledge in general upper secondary school German grammar instruction. 153 p. Summary 2 p. Zusammenfassung 3 p. 2005.
- 44 KAIVAPALU, ANNEKATRIN, Lähdekieli kielenoppimisen apuna. - Contribution of L1 to foreign language acquisition. 348 p. Summary 7 p. 2005.
- 45 SALAVUO, MIIKKA, Verkkoavusteinen opiskelu yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelukulttuurissa - Network-assisted learning in the learning culture of university music education. 317 p. Summary 5 p. 2005.
- 46 MAIJALA, JUHA, Maaseutuyhteisön kriisi-1930-luvun pula ja pakkohuutokaupat paikallisena ilmiönä Kalajokilaaksossa. - Agricultural society in crisis - the depression of the 1930s and compulsory sales as a local phenomenon in the basin of the Kalajoki-river. 242 p. Summary 4 p. 2005.
- 47 JOUHKI, JUKKA, Imagining the Other. Orientalism and occidentalism in Tamil-European relations in South India. -Tulkintoja Toiseudesta. Orientalismi ja oksidentalismi tamileiden ja eurooppalaisten välisissä suhteissa Etelä-Intiassa. 233 p. Yhteenveto 2 p. 2006.
- 48 LEHTO, KEIJO, Aatteista arkeen. Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971-2005. - From ideologies to everyday life. Editorial principles of Finnish newspapers, 1971-2005. 499 p. Summary 3 p. 2006.
- 49 VALTONEN, HANNU, Tavallisesta kuriositeetiksi. Kahden Keski-Suomen Ilmailumuseon Messerschmitt Bf 109 -lentokoneen museoarvo. - From Commonplace to curiosity - The Museum value of two Messerschmitt Bf 109 -aircraft at the Central Finland Aviation Museum. 104 p. 2006.
- 50 KALLINEN, KARI, Towards a comprehensive theory of musical emotions. A multi-dimensional research approach and some empirical findings. - Kohti kokonaisvaltaista teoriaa musiikillisista emootioista. Moniulotteinen tutkimuslähestymistapa ja empiirisiä havainnot. 71 p. (200 p.) Yhteenveto 2 p. 2006.
- 51 ISKANUS, SANNA, Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. - Language and identity of Russian-speaking students in Finland. 264 p. Summary 5 p. Peфeпap 6 c. 2006.
- 52 HEINÄNEN, SEIJA, Käsityö - taide - teollisuus. Näkemyksiä käsityöstä taideteollisuuteen 1900-luvun alun ammatti- ja aikakauslehdissä. - Craft - Art - Industry: From craft to industrial art in the views of magazines and trade publications of the early 20th Century. 403 p. Summary 7 p. 2006.
- 53 KAIVAPALU, ANNEKATRIN & PRUULI, KÜLVI (eds), Lähivertailuja 17. - Close comparisons. 254 p. 2006.
- 54 ALATALO, PIIRJO, Directive functions in intracorporate cross-border email interaction. - Direktiiviset funktiot monikansallisen yrityksen englanninkielisessä sisäisessä sähköpostiviestinnässä. 471 p. Yhteenveto 3 p. 2006.
- 55 KISANTAL, TAMÁS, „...egy tömegmészárlásról mi értelmes dolgot lehetne”. Az ábrázolásmód mint történelemkonceptió a holokauszt-irodalomban. - „...there is nothing intelligent to say about a massacre”. The representational method as a conception of history in the holocaust-literature. 203 p. Summary 4 p. 2006.
- 56 MATIKAINEN, SATU, Great Britain, British Jews, and the international protection of Romanian Jews, 1900-1914: A study of Jewish diplomacy and minority rights. - Britannia, Britannian juutalaiset ja Romanian juutalaisten kansainvälinen suojele, 1900-1914: Tutkimus juutalaisesta diplomatiasta ja vähemmistöoikeuksista. 237 p. Yhteenveto 7 p. 2006.
- 57 HÄNNINEN, KIRSI, Visiosta toimintaan. Museoiden ympäristökasvatus sosiokulttuurisena jatkumona, säätelymekanismina ja innovatiivisena viestintänä. - From vision to action. Environmental education in museums as a socio-cultural continuum, regulating mechanism, and as innovative communication 278 p. Summary 6 p. 2006.
- 58 JOENSUU, SANNA, Kaksi kuvaa työntekijästä. Sisäisen viestinnän opit ja postmoderni näkökulma. - Two images of an employee; internal communication doctrines from a postmodern perspective. 225 p. Summary 9 p. 2006.
- 59 KOSKIMÄKI, JOUNI, Happiness is... a good transcription - Reconsidering the Beatles sheet music publications. - Onni on... hyvä transkriptio - Beatles-nuottijulkaisut uudelleen arvioituna. 55 p. (320 p. + CD). Yhteenveto 2 p. 2006.
- 60 HIETAHARJU, MIKKO, Valokuvan voi repiä. Valokuvan rakenne-elementit, käyttöympäristöt sekä valokuvatulkinnan syntyminen. - Tearing a photograph. Compositional elements, contexts and the birth of the interpretation. 255 p. Summary 5 p. 2006.
- 61 JÄMSÄNEN, AULI, Matrikelitaiteilijaksi valikoituminen. Suomen Kuvaamataiteilijat -hakuteoksen (1943) kriteerit. - Prerequisites for being listed in a biographical encyclopedia criteria for the Finnish Artists Encyclopedia of 1943. 285 p. Summary 4 p. 2006.
- 62 HOKKANEN, MARKKU, Quests for Health in Colonial Society. Scottish missionaries and medical culture in the Northern Malawi region, 1875-1930. 519 p. Yhteenveto 9 p. 2006.

- 63 RUUSKANEN, ESA, Viholliskuviin ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot. Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimismiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväntaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932. - The workers' halls closed by scare-mongering and the use of special powers by the authorities. 248 p. Summary 5 p. 2006.
- 64 VARDJA, MERIKE, Tegelaskategoriad ja tegelase kujutamise vahendid Väinö Linna romaanis "Tundmatu sõdur". - Character categories and the means of character representation in Väinö Linna's Novel *The Unknown Soldier*. 208 p. Summary 3 p. 2006.
- 65 TAKÁTS, JÓZSEF, Módszertani berek. Írások az irodalomtörténet-írásról. - The Grove of Methodology. Writings on Literary Historiography. 164 p. Summary 3 p. 2006.
- 66 MIKKOLA, LEENA, Tuen merkitykset potilaan ja hoitajan vuorovaikutuksessa. - Meanings of social support in patient-nurse interaction. 260 p. Summary 3 p. 2006.
- 67 SAARIKALLIO, SUVI, Music as mood regulation in adolescence. - Musiikki nuorten tunteiden säätelyä. 46 p. (119 p.) Yhteenveto 2 p. 2007.
- 68 HUJANEN, ERKKI, Lukijakunnan rajamailla. Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa. - On the fringes of readership. The changing meanings of newspaper in everyday life. 296 p. Summary 4 p. 2007.
- 69 TUOKKO, EEVA, Mille tasolle perusopetuksen englannin opiskelussa päästään? Perusopetuksen päättövaiheen kansallisen arvioinnin 1999 eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoihin linkitetty tulokset. - What level do pupils reach in English at the end of the comprehensive school? National assessment results linked to the common European framework. 338 p. Summary 7 p. Sammanfattning 1 p. Tiivistelmä 1 p. 2007.
- 70 TUIKKA, TIMO, "Kekkosen konstit". Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. - "Kekkonen's way". Urho Kekkonen's conceptions of history and politics from theory to practice, 1933–1981 413 p. Summary 3 p. 2007.
- 71 Humanistista kirjoa. 145 s. 2007.
- 72 NIEMINEN, LEA, A complex case: a morphosyntactic approach to complexity in early child language. 296 p. Tiivistelmä 7 p. 2007.
- 73 TORVELAINEN, PÄIVI, Kaksivuotiaiden lasten fonologisen kehityksen variaatio. Puheen ymmärrettävyyden sekä sananmuotojen tavoittelun ja tuottamisen tarkastelu. - Variation in phonological development of two-year-old Finnish children. A study of speech intelligibility and attempting and production of words. 220 p. Summary 10 p. 2007.
- 74 SIITONEN, MARKO, Social interaction in online multiplayer communities. - Vuorovaikutus verkkopeliyhteisöissä. 235 p. Yhteenveto 5 p. 2007.
- 75 STJERNVALL-JÄRVI, BIRGITTA, Kartanoarkkitehtuuri osana Tandefelt-suvun elämäntapaa. - Manor house architecture as part of the Tandefelt family's lifestyle. 231 p. 2007.
- 76 SULKUNEN, SARI, Text authenticity in international reading literacy assessment. Focusing on PISA 2000. - Tekstien autenttisuus kansainvälisissä lukutaidon arviointitutkimuksissa: PISA 2000. 227 p. Tiivistelmä 6 p. 2007.
- 77 KÖSZEGHY, PÉTER, Magyar Alkibiadés. Balassi Bálint élete. - The Hungarian Alcibiades". The life of Bálint Balass. 270 p. Summary 6 p. 2007.
- 78 MIKKONEN, SIMO, State composers and the red courtiers - Music, ideology, and politics in the Soviet 1930s - Valtion säveltäjiä ja punaisia hoviherroja. Musiikki, ideologia ja politiikka 1930-luvun Neuvostoliitossa. 336 p. Yhteenveto 4 p. 2007.
- 79 SIVUNEN, ANU, Vuorovaikutus, viestintä-tekniologia ja identifiointumisen hajautetuissa tiimeissä. - Social interaction, communication technology and identification in virtual teams. 251 p. Summary 6 p. 2007.
- 80 LAPPI, TIINA-RIITTA, Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa. - Negotiating urban spatiality. An ethnological study on the interplay of social and material environment in urban narrations on Jyväskylä. 231 p. Summary 4 p. 2007.
- 81 HUHTAMÄKI, ULLA, "Heittäydy vapauteen". Avantgarde ja Kauko Lehtisen taiteen murros 1961–1965. - "Fling yourself into freedom!" The Avant-Garde and the artistic transition of Kauko Lehtinen over the period 1961–1965. 287 p. Summary 4 p. 2007.
- 82 KELA, MARIA, Jumalan kasvot suomeksi. Metaforisaatio ja erään uskonnollisen ilmauksen synty. - God's face in Finnish. Metaphorisation and the emergence of a religious expression. religious expression. 275 p. Summary 5 p. 2007.
- 83 SAARINEN, TAINA, Quality on the move. Discursive construction of higher education policy from the perspective of quality. - Laatu liikkeessä. Korkeakoulupolitiikan diskursiivinen rakentuminen laadun näkökulmasta. 90 p. (176 p.) Yhteenveto 4 p. 2007.
- 84 MÄKILÄ, KIMMO, Tuhoa, tehoa ja tuhlausta. Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseuutisoinnin tarkastelua diskurssi-analyttisestä näkökulmasta 1945–1998.

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES

- "Powerful, Useful and Wasteful". Discourses
of Nuclear Weapons in the New York Times
and Helsingin Sanomat 1945-1998. 336 p.
Summary 7 p. 2007.